శ్రీరస్తు

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

శ్రీమదాంధ్రకవితా పితామహ సర్వతోముఖాంక పంకజాక్ష పాదాంబుజాధీన మానసేందిందిర నందవర వంశోత్తంస శఠగోప తాపస ప్రసాదాసాదిత చతుర్విధ కవితా మతల్లికా అల్లసాని చొక్కయామాత్య పుత్ర పెద్దనార్య ప్రణీతంబయిన

స్వారోచిషమనుచరిత్రము

సంస్కృతాంధ్రాదికావ్యరచనాచతురులగు

పండితులచే

సులభముగా నచ్చటచ్చట నత్యావశ్యకంబులగు

టిప్పణులంజేర్చి వ్రాయఁబడిన ప్రతిపదటీకతోఁగూడ

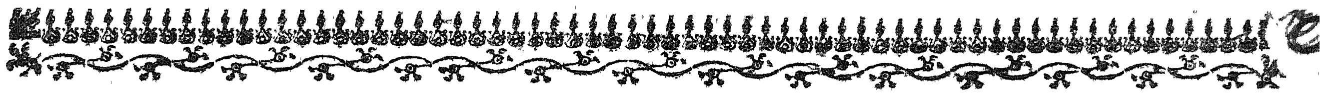
నేలటూరు వెంకటసుబ్బాశాస్త్రులవారి

సరస్వతీవిలాసముద్రాక్షరశాలయందు

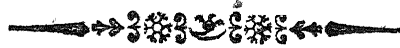
శంకర- వేంకట్రావువారివలన

ముద్రింపించి ప్రకటింపఁబడియె

౧౮౭౩ సం॥ సెప్టెంబరు ౧౫ తేది.

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః,

మనుచరిత్రము - సటీకము - ప్రథమాశ్వాసము.

శా॥ శ్రీవక్షోజకురంగనాభ మెదపైఁ జెన్నొందవిశ్వంభరా। దేవిందత్కమలాసమీపమునఁ బ్రీతిన్నిల్పి నాఁడోయనం। గావందారుసనందనాదినిజభక్తశ్రేణికిందోఁచురా। జీవాక్షుండుకృతార్థుఁజేయుశుభదృష్టింగృష్ణరాయాధిపున్॥ ౧

టీక॥ శ్రీవక్షోజకురంగనాభము-శ్రీ-లక్ష్మీదేవియొక్క-వక్షోజ-స్తనసంబంధమైన-కురంగనాభము-కస్తూరి-ఎదపైన్-వక్షస్థలముమీఁద-చెన్నొందన్-ఒప్పుచుండఁగా-విశ్వంభరాదేవిన్-భూదేవిని-తత్కమలాసమీపమునన్-తత్-ఆ-కమలా-లక్ష్మీదేవియొక్క-సమీపమునన్-సరసను-ప్రీతిన్-ప్రేమచేత నిల్పి నాఁడో-ఉంచినాఁడో-అనంగాన్-అనునట్టుగా-వందారు-స్తోత్రము సేయుచున్న-సనందనాది-సనందనుఁడు మొదలుగాఁగల-నిజభక్తశ్రేణికిన్-స్వకీయ భక్తసమూహమునకు-తోఁచు-కనుపడుచున్న-రాజీవాక్షుండు-తామరరేకులవంటి కన్నులుగల విష్ణుదేవుఁడు-శుభదృష్టిన్-మంగళకరమైన వీక్షణము చేత-కృష్ణరాయాధిపున్-ఈకృతినాయకుఁడైన కృష్ణదేవరాయప్రభువును-కృతార్థున్-ధన్యునిగా-చేయున్-ఒనర్చును-అనఁగా విష్ణువక్షస్థలమందు లక్ష్మీస్తనకస్తూరి యంటిన నల్లని దేహకాంతిగలభూదేవిని లక్ష్మీదేవిసరసను నిల్పినాఁడా యేమియనునట్టుగా సనందనాదులకుఁ దోఁచఁబడెనని తాత్పర్యము, ౧॥

ఉ॥ ఉల్లమునందు నక్కటికమూనుట మీకులమందుఁ గంటిమా। చల్లనమేలమాడు నచలాత్మజమాటకు లేఁతనవ్వు సం। ధిల్లఁ గిరీటిఁ బాశుపతదివ్యశరాఢ్యునిఁ జేయుశాంబరీ। భిల్లుఁడు కృష్ణరాయలకభీష్టశుభప్రతిపాదిగావుతన్॥ ౨

టీక॥ ఉల్లమునందున్-డెందమునందు-అక్కటికము-కనికరము-ఊనుట-వహించుట-మీకులమందున్-మీజాతియందు కంటిమా-చూచితిమా-ని-అనఁగా మాయాకిరాతరూపముచేత నర్జునునితో యుద్ధము సేయుసమయమున సామర్థ్యముగలిగియు నర్జునునియందుఁ గరుణించితానేలోఁబడెను గాన నెంతమాత్రమును గనికరములేని మీకిరాతకులమందుఁ గనికరము వహించుటను జూచితిమని-అల్లన్-నేర్పుగా-మేలమాడు పరిహాసముఁ జేసెడు-అచలాత్మజమాటకున్-పార్వతీదేవివచనమునకు-లేఁతనవ్వు-చిఱునగవు-సంధిల్లన్-తూడుకొనఁగా-కిరీటిన్-అర్జునుని-పాశుపతదివ్యశరాఢ్యునిఁ జేయు-పాశుపతమను దివ్యాస్త్రముగలవానినిగాఁ జేయునట్టి శాంబరీభిల్లుఁడు-మాయాకిరాతుఁడైన సాంబమూర్తి-కృష్ణరాయలకున్-కృష్ణదేవరాయలకు-అభీష్టశుభప్రతిపాదిన్-కోరినమంగళములను బొందించువాఁడు-కావుతన్-అగుఁగాక.

ఉ॥ నాలుగు మోములన్ని గమనాదము లుప్పతిలం బ్రచండవా। తూలహతిన్ జనించురొదతోఁ డిగుహావళి నొప్పుమేరువుం। బోలి పయోజపీఠి మునిముఖ్యులు గొల్వఁగ వాణిఁగూడి పే। రోలగమున్న ధాతవిభవోజ్జ్వలుఁ జేయుతఁ గృష్ణరాయనిన్, ౩

టీక॥ నాలుగు మోములన్-చతుర్ముఖములయందు-నిగమ-వేదములయొక్క-నాదములు-ధ్వనులు-ఉప్పతిలన్-పుట్టుచుండఁగా-ప్రచండవాతూలహతిన్-ప్రచండ-మిక్కిలి వడి గలిగిన-వాతూల-వాయువులయొక్క-హతిన్-తాఁకుడుచేత-జనించు-పుట్టుచున్న-రొదతోడి-ఘోషముతోఁగూడిన గుహావళి నొప్పు-కొండగవుల చేతఁ బ్రకాశించుచుండెడు మేరువుం బోలి-స్వర్ణపర్వతముతో సమమయి-పయోజపీఠిన్-పద్మపీఠమందు-మునిముఖ్యులు గొల్వఁగన్-మునిశ్రేష్ఠులు సేవించుచుండఁగా-వాణిఁగూడి-సరస్వతీదేవితోఁగూడుకొని-పేరోలగమున్న-పెద్దకొలువుదీరియున్న-ధాత

బ్రహ్మదేవుఁడు - కృష్ణరాయఁడన్ కృష్ణదేవరాయని - విభవో
జ్జ్వలున్ - ఐశ్వర్యముచేతఁ బ్రకాశించువానినిగా - చేయు
తన్ - ఒనర్చునుగాక — అనఁగా బ్రహ్మదేవుఁడు నాలుగుము
ఖములయందు వేదములు ప్రోయుచుండ నెట్లుండెనోనఁ
గా వాయువుయొక్క తాఁకుడుచేత భోరున మ్రోఁగుచుం
డు గుహలుగల మేరుపర్వతమువలెనుండెనని తాత్పర్యము.

ఉ॥ అంకముఁ జేరి శైలతనయాస్తనదుగ్ధములాను వేళ బాల్యాంకవిచేష్టఁ దొండమున నవ్వలిచన్నఁ గబళింపఁబో
యి యా । వంకఁ గుచంబు గానక హివల్లభహారముఁ గాంచి వేడ్క బి । సాంకురశంక నంటెడు గజాస్యునిఁ గొ
ల్తు నభీష్టసిద్ధికిన్॥ ౪

టీక ॥ అంకముఁ జేరి । తొడమీఁదఁ జేరుకొని - శైలతనయాస్త
నదుగ్ధములు - శైలతనయా । పార్వతీదేవియొక్క । స్తనదు
గ్ధములు । చనుబాలు । ఆను వేళన్ - త్రాగుసమయమందు - బా
ల్యాంకవిచేష్టన్ । చిన్నతనమునకుఁ గుఱుతైన చేష్టలచేత -
తొండమునన్ - తొండముతోడ - అవ్వలి - అవతలివైపుననుం
డెడు - చన్నఁ గబళింపఁబోయి - చన్ను గ్రహింపఁబోయి - ఆవం
కన్ - ఆవైపున - కుచంబు - స్తనమును - కానక - కనుపడక పోఁ
గ - అహివల్లభహారముఁ గాంచి - అహివల్లభ । సర్పరాజ
మైన । హారముఁ గాంచి । చూచి । వేడ్కన్ । వేడ్కగా - బి
సాంకురశంకన్ - తామరతూఁడను భ్రాంతిచేత - అంటెడు -
స్పృశించునట్టి । గజాస్యునిన్ - ఏనుఁగుముఖము గల గణాధి
పతిని - అభీష్టసిద్ధికిన్ - కోరిక సఫలమయ్యెడు నిమిత్తముగా - కొ
ల్తున్ - సేవించుచున్నాను - అనఁగా విఘ్నేశ్వరుఁడు పార్వ
తీదేవియొద్దఁ జన్నుగుడుచుచుండి బాల్యముచేతఁ దొండ
ముతో నటి యవతలిచన్ను పుణకఁబోయి పార్వతికి సగము దే
హము శివరూపముగనుక యావైపున చన్ను గనుపడక సర్ప
హారముగనుపడఁగా నది తామరతూఁడనుకొని గజముఖుఁడు
గనుక నేనుఁగకుఁ దామరతూఁడ్లు త్రెంచుట స్వభావమైనం
దున నా సర్పమును నీడ్చిపట్టెనని తాత్పర్యము. ౪

సీ॥ చేర్చుక్కగా నిడ్డ చిన్ని జాబిల్లిచే* సిందూరతిలకంబు చెమ్మగిల్ల । నవతంసకుసుమంబునందున్న యెలదేఁటి
రుతికిం జిదంచితశ్రుతులనీనఁ । ఘనమైన రాపు చనుదోయి రాయిడిఁ* దుంబీఫలంబు దుందుడుకుఁ జెందఁ । త
రుణాంగుళిచ్ఛాయ దంతపుసరకట్టు* లింగిలీకపువింతరంగులీన ॥ తే॥ ఉపనిషత్తులు బోటులై యోలగిం
పఁ* బుండరీకాసనమునఁ గూర్చుండి మదికి । నించు వేడుక వీణ వాయించు చెలువ* నలువరాణి మదాత్మలో వె
లయుఁగాత॥ ౫

టీక॥ చేర్చుక్కగా నిడ్డ - లలాటికరీతిగా నలంకరించుకొన్న - చి
న్నిజాబిల్లిచేన్ - బాలచంద్రునిచేత - సిందూరతిలకంబు - సిం
దూరము అనురంజకద్రవ్యపు చుక్కబొట్టు - చెమ్మగిల్లన్ - తృప్పిం
చుచుండఁగా - అవతంసకుసుమంబునందున్న - అవతంస -
చెవిని విలాసార్థముగా ధరించిన - కుసుమంబునందున్న - పు
ష్పమందున్న - ఎలదేఁటి । కొదమతుమ్మెద - రుతికిన్ - నాద
మునకు - జిందిత । కొంచెముగా - అంచిత - ఒప్పుచుండెడు - శ్రు
తులన్ - సుతులను - ఈనన్ । కల్పించుచుండఁగా - ఘనమైన -
అధికమయిన - రాపు - ఒరియిక గల । చనుదోయి । కుచద్వ
యముయొక్క - రాయిడిన్ । రాపాటుచేత - తుంబీఫలంబు -
వీణ కమర్చిన తుంబకాయ । సొరకాయయనుట - దుందుడుకుఁ
జెందన్ । తొట్రుపడుచుండఁగా - తరుణాంగుళిచ్ఛాయన్ - త
రుణాంగుళి । కోమలములయిన యెఱ్ఱని వ్రేళ్లయొక్క - ఛా
యన్ । కాంతిచేత - దంతపుసరకట్టులు । దంతపుమెట్లు - ఇంగిలీ
కపు । హింగుళి యను రంజకద్రవ్యము యొక్క - వింతరంగులు
చోద్యమైన యెఱ్ఱని వన్నెలు - ఈనన్ । కనుచుండఁగా । ఉపని
షత్తులు । నిగమాంతములు । బోటులై - చెలికత్తియలై - ఓలగిం
పన్ । పరివేష్టించఁగా - పుండరీకాసనమునన్ - తెల్లదామరగ
ద్దియమీఁద । కూర్చుండి - ఉపవిష్టయై - మదికిన్ । మనస్సునకు -
నించు వేడుకన్ । నిండింపుచున్న యుల్లాసముచేత - వీణన్ । వ
ల్లకిని । వాయించు చెలువ । వాయించుచుండు సౌందర్యవతియైన
నలువరాణి - బ్రహ్మ భార్యయైన సరస్వతి - మదాత్మ
లోన్ । మత్ । నాయొక్క - ఆత్మలోన్ । మనస్సునందు । వెల
యుఁగాత । నిలిచియుండును గాక — లలాటిక అనఁగాఁ
బాపటబొట్టు॥ ౫॥

క॥ కొలుతున్ మద్గురువిద్యా । నిలయుం గరుణాకటాక్షనిబిడజ్యోత్స్నా । కలితాశ్రితజనదురిత । చ్ఛల
గాఢధ్వాంతసమితిఁ శఠగోపయతిన్, ౬

టీక ॥ మద్గురున్ - నాయొక్క గురువును విద్యానిలయున్ వి । ద్య । వేదశాస్త్రాదివిద్యలకు । నిలయున్ - నివాసభూతుఁడును -

కరుణా...సమితిన్ - కరుణాకటాక్ష - దయాసహిత మైన, క్రేఁగంటిచూపను - నిబిడసాంద్రమైన - జ్యోత్స్నా - వెన్నెలచేత, దళిత - భేదింపఁబడిన - ఆశ్రితజన - ఆశ్రితులయొక్క - దురిత - పాపములు, ఘల - మిక్కిలిగల - గాఢ - దృఢమైయున్న, ధ్వాంత - చీకటులయొక్క - సమితిన్ - గుంపుగలిగినవాఁడును నైన, శఠగోప - శఠగోపనామధేయముగల, యతిన్ - యతీశ్వరుని, కొలుతున్ - సేవింతును, ౭

❖❖❖❖❖

మ॥ వనజాక్షోపముఁ బ్రాచలోక తనయున్ ద్వైపాయనున్ భట్టబాణుని భాసున్ భవభూతి భారవి సుబంధున్ బిల్హణుం గాళిదా । సుని మాఘున్ శివభద్రు మల్హణకవిం జోరున్ మురారిన్ మయూ । రుని సౌమిల్లిని దండిఁ బ్రస్తుతులఁ జేరం బొందు వచశ్శుద్ధికిన్ ॥ ౮

టీక॥ వనజాక్షోపమున్ - విష్ణుమూర్తితో సమానుఁడైన - వాల్మీకి తనయున్ - పుట్టకుఁ గుమారుఁడైన వాల్మీకిని, ద్వైపాయనున్ - వేదవ్యాసుని, భట్టబాణునిన్ - భట్టబాణుఁడను కవిని, భాసున్ - భాసుఁడనుకవిని, భవభూతిన్ - భవభూతిని, భారవిన్ - భారవిని, సుబంధున్ - సుబంధుఁడనుకవిని, బిల్హణున్ - బిల్హణకవిని, కాళిదాసున్ - కాళిదాసుని, మాఘున్ - మాఘకవిని, శివభద్రున్ - శివభద్రుఁడనుకవిని, మల్హణకవిన్ - మల్హణుఁడనుకవిని, చోరున్ - చోరకవిని, మురారిన్ - మురారిని, మయూరున్ - మయూరుని - సౌమిల్లినిన్ - సౌమిల్లిని - దండిన్ - దండియనుకవిని - వచశ్శుద్ధికిన్ - వాక్శుద్ధికొఱకు - ప్రస్తుతులన్ - స్తోత్రపూర్వకముగా - చేరం బొందున్ - స్మరించుచున్నాను - ఈ చెప్పఁబడినవారందఱును గీర్వాణకవులని విచారించవలెను. ౮

ఆ॥గీ॥ వ్యాసరచితభారతామ్నాయ మాంధ్రభాషగ నొనర్చి జగతిఁ బొగడుఁ గనిన । నన్నపార్యుఁ దిక్కనను గృతక్రతుశంభు । దాసు నెఱ్ఱసుకవిఁ దలఁతు భక్తి ॥ ౯

టీక॥ వ్యాసరచితభారతామ్నాయము - వ్యాసరచిత - వ్యాసునిచేతఁ గల్పింపఁబడిన - భారతామ్నాయము - భారతవేదమును - ఆంధ్రభాషగ నొనర్చి - తెనుఁగుభాషగాఁ జేసి - జగతిన్ - లోకమందు - పొగడుఁ గనిన - ప్రఖ్యాతిని బొందిన - నన్నపార్యున్ - నన్నయభట్టును - కృతక్రతున్ - చేయఁబడినయజ్ఞములుగల - అనఁగా సోమయాజియైన - తిక్కనన్ - తిక్కనను - శంభుదాసున్ ఎఱ్ఱసుకవిన్ - శంభుదాసుఁడను నామాంతరముగల - ఎఱ్ఱసుకవిన్ - ఎఱ్ఱప్రగడయనుకవిశ్రేష్ఠుని - భక్తిన్ - భక్తితోడ - తలఁతున్ - స్మరింతును॥ ౯

మ॥ బరువై తోఁచు కుటుంబరక్షణకుఁగాఁ బ్రాల్మాలి చింతన్నిరం । తర తాళీదళసంపుట ప్రకర కాంతారంబునం దర్థవుం । దెరవాటుల్ తెగి కొట్టితజ్ఞపరిషద్విజ్ఞాతచౌర్యక్రియా । వితసుండై కొఱతం బడం గుకవిపృథ్వీభృత్సమీపక్షితిన్ ॥ ౧౦

టీక॥ బరువై తోఁచు - భారమై కనుపడుచున్న - కుటుంబరక్షణకుఁగాన్ - భార్యాపుత్త్రాదులసంరక్షణార్థముగా - ప్రాల్మాలి - బద్ధగించి - చింతన్ - విచారముచేత - నిరం...నిరంతర - సర్వకాలమును - తాళీదళసంపుట - తాటియాకులపుస్తకముల యొక్క - ప్రకర - సమూహమను, కాంతారంబునన్ - అడవిలోనుండు - అర్థవుం దెరవాటులు - కుకవిత్వపద్యార్థముల నెడుపథికులయొక్క - దారులు - తెగి కొట్టి - సాహసము చేసి కొట్టి దోఁచుకొని - తజ్ఞ... సుండై - తజ్ఞపరిషద్విజ్ఞాతవిద్వత్సభలచేతఁ దెలియఁబడిన - చౌర్యక్రియా - దొంగతనముచేత - వితసుండై - నిందితుఁడై - పృథ్వీభృత్సమీపక్షితిన్ - రాజసన్నిధానమను పర్వతసమీపభూమియందు - కుకవి - కుత్సితకవి - కొఱతం బడన్ - హీనభావమును కొఱ్ఱు నందుఁబడును ౧౦

క॥ అని యిష్టదేవతావం । దనసుకవిస్తుతులు సుగవితతి నిష్కృతియుఁ జే । సి నవీనకావ్యరచనకు । ననుకూలకథల్ దలంచునా సమయమునన్ ॥ ౧౧

టీక॥ అని - ఈప్రకారముగాను - ఇష్టదేవతావందన - ఇష్టదేవతలనుగూర్చి నమస్కారములును - సుకవిస్తుతులు - ఉత్తమకవులయొక్క - స్తోత్రములును - కుకవితతి - దుష్టకవిసమూహములయొక్క - నిష్కృతియున్ - నిరాకారణమును - చేసి - ఒనర్చి - నవీనకావ్యరచనకున్ - నవీన - నూతనమైయున్న - కావ్య - ప్రబంధముయొక్క - రచనకున్ - నిర్మాణమునకై - అనుకూలకథలు - తగినకథలను - తలంచు - ఊహించుచునుండు - ఆసమయమునన్ - ఆకాలమందు॥ ౧౧

సీ॥ ఉదయాచలేంద్రంబు మొదలనెవ్వనికి సమా * రతకుఁ గ్రొంచాంచల రాజమంత్రో । నానాడపతికి కంధర

సింధురాధ్యక్షు*లరిగాఁపులెవ్వాని ఖరతరాసికి| పంచగౌడధాత్రీపదంబెవ్వాని*కసివారుగా నేఁగునట్టి
బయలు|సకలయాచకజనాశాపూర్తికెవ్వాని*ఘనభుజాదండంబు కల్పశాఖి ౹ ౧౨ ౹ తే॥ ప్రబలరాజా
ధిరాజవీరప్రతాప*రాజపరమేశబిరుదవిభ్రాజియెవ్వఁడట్టి శ్రీకృష్ణదేవరాయాగ్రగణ్యుఁ*డొక్కనాఁడు
కుతూహలంబుప్పతిల్ల॥ ౧౩

టీక॥ ఉదయాచలేంద్రంబు- ఉదయగిరిదుర్గము- మొదలుగా-ఎవ్వని-ఏ రాజుయొక్క-కుమారతకున్- కుమారప్రాయమునకు కుమారతకు - నడఁగాఁ ... క్రౌంచాచల రాజము క్రౌంచమను పర్వత శ్రేష్ఠము - అయ్యెన్- ఆయెనో నావాడపతి-నావాడయను దేశము యొక్క-రాజును - శకంధర-శకంధరుఁడను రాజును- సింధురాధ్యక్షులు- గజపతియను రాజును-ఎవ్వని-ఏ రాజుయొక్క- ఖరతరాసికిన్ మిక్కిలి తీక్ష్ణమైన ఖడ్గమునకు - అరిగాఁపులు|పన్నినిచ్చు కాఁపులైరో- ఆపంచగౌడధాత్రీపదంబు- పంచగౌడులనఁగాఁగన్యాకుబ్జాలు సారస్వతులు మొదలుగ నివసించు స్థానములుగనుక యంతపర్యంతమయిన భూమి - ఎవ్వని-ఏ రాజుకు-అసివారుగాన్ | సవారిమార్గముగా- ఏగునట్టి - పోవునట్టి -బయలు|మైదానమాయెనో|సకల-సమస్తమయిన|యాచకజన-యాచకులయొక్క-ఆశాపూర్తికిన్|కోరికలునించుటకు.ఎవ్వని-ఏ రాజుయొక్క-ఘన శ్రేష్ఠమయిన|భుజాదండంబు బాహుదండము కల్పశాఖికో రినపదార్థములనన్నిటినిచ్చుకల్పవృక్షమువంటిదాయెనో-ప్రబల...విభ్రాజీ|ప్రబల|సామర్థ్యము గలిగిన| రాజాధిరాజ రాజాధిరాజయును|వీరప్రతాప|వీరప్రతాపయును|రాజపరమేశ రాజపరమేశయను బిరుదన్ బిరుదావళుల చేత|విభ్రాజి ప్రకాశించుచున్న వాఁడు ఎవ్వఁడు ఏ రాజో- అట్టి శ్రీకృష్ణదేవరాయాగ్రగణ్యుఁడు- అట్టి సంపదగల కృష్ణదేవరాయ శ్రేష్ఠుఁడు- ఒక్కనాఁడు- ఒకదినమందు-కుతూహలంబు- సంతోషము- ఉప్పతిల్లన్ -పుట్టుచుండఁగా అనఁగాఁ గుమారస్వామి క్రౌంచపర్వతమును సాధించినట్టుగాను దయగిరిదుర్గమును శ్రీకృష్ణదేవరాయఁడు సాధించినాఁడనియు నావాడపతి మొదలయిన రాజులచేతఁ బన్ను పుచ్చుకొన్నాఁడనియు హిమవత్ స్థానముపర్యంతమయిన రాజ్యమును విలాసమాత్రముగా నలినాఁడనియు | కల్పవృక్షమువలె నేకోరిన వారికిఁ గోరినట్టుగా సకలవస్తువులనిచ్చినాఁడనియు | ఘనమయిన బిరుదావళులచేతఁ బ్రకాశించినాఁడని తాత్పర్యము, ౧౩॥

సీ॥ ఇందీవరంబులనీను గ్రాల్గన్నుల * శరదిందుముఖులు చామరములిడఁగ|పాణినకూనకణాదబాదరాయణ
సూత్ర*ఫక్కి విద్వాంసులుపన్యసింప|పంచపార్శ్వభూమిన భీరుభటకదంబకరాళ*హేతిచ్ఛటాచ్ఛాయలిరు
లుకొనఁగ|సామంతమండనోద్దామమాణిక్యాంశు*మండలంబొలసియారెండగాయ ।౧౪। తే॥మూరురా
యరగండపెండారమణిమ*రీచిరింఛోళిఁ గలయ నావృతములగుచు| నంకపాళిన టద్దువాలాంచలములు*
చిత్రమాంజిష్ఠవిభ్రమశ్రీవహింప॥
౧౫॥

టీక॥ఇందీవరంబులకన్ -నల్లకలువలను- ఈను-కనుచున్న -గ్రాల్గన్నుల- తళుకు నేత్రములుగల-శరదిందుముఖులు-శరదిందు-శరత్కాలచంద్రునివంటి-ముఖులు-మోములుగల స్త్రీలు-చామరములు-చామరలు- ఇడఁగన్|వేయుచుండఁగా|పాణిన...ఫక్కిన్ * పాణినమూన| పాణినియొక్కయు|కణాద|గౌతమునియొక్కయు| బాదరాయణ| వ్యాసులయొక్కయు-సూత్ర|వ్యాకరణతర్క-మీమాంసలయొక్క- సూత్రములయందలి|ఫక్కిన్-ప్రకరణములను|విద్వాంసులు| పండితులు-ఉపన్యసింపన్ - ప్రసంగించుచుండఁగా|పార్శ్వభూమిన్- రెండువైపులను అభీరు...కొనఁగన్ *అభీరు- భయపడని- భట-బంటులయొక్క- కదంబ|సమూహముయొక్క|కరాళ-భయంకరమైన|హేతిచ్ఛటాకత్తులగుంపుయొక్క ఛాయలు-కాంతులు - ఇరులుకొనఁగన్|చీఁకట్లుగ్రమ్ముచుండఁగా-సామంత...లంబు-సామంత-తనదేశముచుట్టునుండు రాజులయొక్క-మండన-ఆభరణములయందలి|ఉద్దామ-ఉత్కృష్టమైన|మాణిక్య|శోణరత్నములయొక్క | అంశుమండలంబు|కిరణసమూహము-ఒలసి-వ్యాపించి- ఎండరెండగాయన్-లేఁతయెండగాఁగాయుచుండఁగా॥ మూరురాయరగండపెండార - అశ్వపతిగజపతినరపతియను ముగ్గురురాజులకు మగఁడను బిరుదుగల కాలియందె యొక్క - మణిమరీచి- మణి- పద్మరాగరత్నముల యొక్క|మరీచి|కాంతుల యొక్క-రింఛోళిన్-గుంపుచేత-కలయన్- అంతటనావృ

తములగుచున్ ఆవరింపఁబడినవై - అంకపాళీ...ములు*అంకపాళీ। తొడలయందు।నటత్। వలించుచున్న -మకూలాంచలములు। వెలిపట్టువస్త్రము యొక్క యంచులు - చిత్రమాంజిష్ఠవిభ్రమశ్రీవహింపన్*చిత్ర - ఆశ్చర్యకరమైన-మాంజిష్ఠ। ఎఱుపుఛాయగలపట్టువస్త్రపు - విభ్రమ-క్రాంతి యొక్క।శ్రీవహింపన్-సంపదనుబూను చుండఁగా ముందరి పద్యమందుఁ గ్రియ. ౧౫

క॥ భువనవిజయాఖ్యసంస। ద్భవనస్థితసింహపీఠిఁ బ్రాజ్ఞులగోష్ఠిం। గవితామధురిమ డెందముఁ। గవులం గొలువుండి సదయత నన్నుం బల్కెన్. ౧౬

టీక॥ భువన...పీఠిన్*భువనవిజయాఖ్య। భువనవిజయమను పేరుగల।సంసద్భవన।సభామందిరమందు।స్థిత। ఉన్న-సింహపీఠిన్। సింహాసనమందు-ప్రాజ్ఞులగోష్ఠిన్- పండితులయొక్క ప్రసంగమువలన। కవితామధురిమ। కవిత్వము యొక్క మాధుర్యము- డెందమున్।హృదయమును- తవులన్-అంటియుండఁగా-కొలువుండి।కొలువుదీర్చికూర్చుండి సదయతన్। కృపతోఁ గూడినభావముచేత- నన్నుఁబల్కెన్ నన్నుఁ గూర్చి యొకవాక్యము చెప్పెను. ౧౬

తే॥ సప్తసంతానములలోనఁ బ్రశస్తిఁ గాంచి। ఖిలముగాకుండునది ధాత్రిఁ గృతియ కాన। గృతి రచింపుము మాకు శిరీషకుసుమ। పేశలసుధామయోక్తులఁ బెద్దనార్య॥ ౧౭

టీక॥ సప్తసంతానములలోన్ - ఏడైనసంతానములలో-ప్రశస్తిగాంచి-ప్రసిద్ధినిబొంది-ఖిలముగాకుండునది - ఎన్నటికిని నశింపనిది-ధాత్రిన్-భూమియందు-కృతియ కాన్ ప్రబంధమేకనుక- పెద్దనార్య - పూజ్యుఁడవైన పెద్దనా-శిరీషకుసుమపేశలసుధామయోక్తులన్-శిరీషకుసుమ। దిరిసెనపుపువ్వువలె।పేశల।మృదువైన।సుధామయోక్తులన్। అమృతస్వరూపములైనవాక్యములచేత - మాకున్-మాకంకితముగా - కృతిరచింపుము - ప్రబంధమును నిర్మాణముచేయుము—సప్తసంతానములనఁగా।చెరువుత్రవ్వించుట।ధనము పూడ్చిపెట్టుట। అగ్రహారముఁగట్టించుట।శివాలయము గట్టించుట। తోఁటవేయించుట। కృతినందుట।బావిత్రవ్వించుటయనునేడువిధములైనధర్మములు, ౧౭

క॥ హితుఁడవు చతురవచోనిధి। వతులపురాణాగమేతిహాసకథార్థ। స్మృతియుతుఁడ వాంధ్రకవితా। పితామహుండవెవ్వరీడు పేర్కొననీకున్॥ ౧౮

టీక॥ హితుఁడవు-ఇష్టుఁడవును- చతురవచోనిధివి - ప్రౌఢవాక్యములకుస్థానమైనవాఁడవును - అతుల...యుతుఁడవు అతుల-సమానరహితమైన।పురాణ-పురాణములయొక్క। ఆగమ। ఆగమములయొక్క। ఇతిహాస। ఇతిహాసములయొక్క।కథార్థ।కథలయందలియర్థముయొక్క। స్మృతియుతుఁడవు।జ్ఞాపకశుద్ధితోఁగూడుకొన్నవాఁడవు- ఆంధ్రకవితాపితామహుఁడవు - ఆంధ్రకవిత్వమందుబ్రహ్మవు-నీకున్-ఇటువంటినీకు - పేర్కొనన్- పేరెన్నికచేయుటకు - ఎవ్వరీడు- సమానమెవ్వరు - అనఁగా నాంధ్రకవిత్వమందసమానుఁడవనుట॥పురాణములుస్కాందము మొదలైనవి। ఆగమములు పాంచరాత్రము మొదలైనవి। ఇతిహాసములు భారతము మొదలైనవి। అని తెలియవలెను. ౧౮

క॥ మనువులలో స్వారోచిష। మనుసంభవమరయ రససమంచితకథల। న్వినవినుపు కలిధ్వంసక। మనఘ భవచ్చతురరచనకనుకూలంబున్॥ ౧౯

టీక॥ మనువులలోన్-పదునలుగురు మనువులలోపల- స్వారోచిషమనుసంభవము - స్వారోచిషమనువుయొక్క జననము-అరయన్ విచారించఁగా - రససమంచితకథలన్ రససమంచిత। శృంగారాదిరసములచేతనొప్పుచున్న। కథలన్।కథలచేత-వినవినుపు - వినుటకిష్టమైనదియు-కలిధ్వంసకము- కలికల్మషనాశకమైనదియు - అనఘ-పుణ్యాత్ముఁడవైనపెద్దనా-భవచ్చతురరచనకున్- నీయొక్క ప్రౌఢకల్పనమునకు-అనుకూలంబున్-తగియున్నదియు. ౧౯

వ॥ కావున మార్కండేయపురాణోక్తప్రకారంబున నం జెప్పుమనికర్పూరతాంబూలంబు వెట్టినం బట్టి మహాప్రసా

నలబసి మోదంబున నమ్మహాప్రబంధనిబంధనంబునకుం బ్రారంభించితి నేతత్కథానాయకరత్నంబు నరసమహీనాథువంశావతారం బెట్టిదనిన॥ ౨౦

టీక॥ కావునన్ । కాఁబట్టి- మార్కండేయపురాణ సంగ్రహముగఁ జెప్పఁబడిన కథను- ప్రబంధముఁ జేయుమని- కర్పూరతాంబూలంబు వెట్టినన్ । ఘనసారసహితమైన తాంబూలము నుందరనుంచఁగా । పట్టి- గ్రహించి । మహాప్రసాదంబని-ఇదేఘనమైన సంతుష్టను గ్రహమని- మోదంబునన్- సంతోషముచేత- అమ్మహాప్రబంధనిబంధనంబునకున్ - ఆఘనమైన ప్రబంధముయొక్క-నిర్మాణమునకు-ప్రారంభించితిన్ -ఉపక్రమించితిని-ఏతత్కథానాయకరత్నంబగు- ఈకృతినాయకశ్రేష్ఠుఁడైన-అన్మహీనాథు- అకృష్ణదేవరాయల యొక్క-వంశావతారంబు-వంశముయొక్క-పుట్టుగడ - ఎట్టిదనినన్- ఎటువంటిదనఁగా. ౨౦

సీ॥ కలశపాథోరాశిగర్భవీచిమతల్లి * కడుపార నెవ్వాని గన్నతల్లి । యనలాక్షుఘనజటావనవాటికెవ్వాఁడు * వన్నె వెట్టు ననార్తవంపుఁబువ్వు । సకలదైవతబుభుక్షాపూర్తికెవ్వాఁడు * పుట్టుగానని మేనిమెట్టపంట । కటికిచీకటితిండికరముల గిలిగింత * నెవ్వాఁడు దొగకన్నె నవ్వఁ జేయు ॥ ౨౧ ॥ తే॥ నతఁడు పొగడొందు మధుకైటభారి మఱఁది । కళల నెలవగు వాఁడు చుక్కలకు ఱేఁడు । మిసిమిపరసీమ వలరాజు మేనమామ * వేవెలుంగుల దొరజోడు రేవెలుంగు॥ ౨౨

టీక॥ కలశపాథోరాశిగర్భవీచిమతల్లి-కలశపాథోరాశి- క్షీరసముద్రముయొక్క । గర్భవీచిమతల్లి । గర్భమందలిశ్రేష్ఠతరంగము- కడుపారన్- కడుపుతెనియనట్టుగా- ఎవ్వానిన్- ఏపురుషుని- కన్నతల్లి- కనినతల్లియాయెనో - అనలాక్షు । శివునియొక్క- ఘనజటావనవాటికిన్- ఘన । అధికమైన- జటావనవాటికిన్ - జడలనువనపఙ్క్తికి - ఎవ్వాఁడు ఏపురుషుఁడు- వన్నె వెట్టు - వర్ణము గలగఁ జేయునట్టి- అనార్తవంపు- ఋతుసంబంధము గాని- పువ్వు పుష్పమాయెనో- సకలదైవతబుభుక్షాపూర్తికిన్ -సకలదైవత-సమస్తమైన దేవతలయొక్క బుభుక్షాపూర్తికిన్- ఆఁకలి దీర్చుటకు ఎవ్వాఁడు ఎపురుషుఁడు పుట్టుగానని- అంకురించని- మేని- దేహమనెడు మెట్టపంట- మెరకనేలపంట యాయెనో- కటికిచీఁకటితిండి- గాఢాంధకారమును మ్రింగునట్టి- కరములగిలిగింతన్ - కిరణములను హస్తములయొక్క చక్కిలిగింతచేత - ఎవ్వాఁడు - ఏపురుషుఁడు- దొగకన్నెన్- కలువయను కన్నెపడుచును- నవ్వఁజేసెనో- నవ్వునట్లు చేయునో - అతఁడు- - అట్టి- మధుకైటభారి మఱఁది-విష్ణుమూర్తికి మఱఁదియును- కళల నెలవగు వాఁడు-షోడశసంఖ్యగలకళలకు స్థానభూతుఁడును-చుక్కలకు ఱేఁడు-అశ్విన్యాదినక్షత్రములకు నాథుఁడును- మిసిమిపరసీమ కాంతికిఁ జరమావధియును- వలరాజు మేనమామ-మన్మథునకు తల్లితోడఁబుట్టినవాఁడును- వేవెలుంగులదొరజోడు-వేయికిరణములుగల సూర్యునకీడైనవాఁడును నైన- రేవెలుంగు రాత్రియందుఁ బ్రకాశముగలవంద్రుఁడు పొగడొందున్ ప్రసిద్ధినిబొందుచుండును— అనఁగాఁ జంద్రుఁడు క్షీరసముద్రమందుఁ బుట్టినవాఁడనియు । శివునిజటాజూటమందు ధరింపఁబడినవాఁడనియు । దేవతలకాహారగ్రాహ్యముగాఁ గళల నిచ్చువాఁడనియు । కలువలను వికసింపఁ జేయువాఁడనియు లక్ష్మీదేవికిఁ దోడఁబుట్టినవాఁడనియు । షోడశకళలుగలవాఁడనియు । నక్షత్రములకు రాజనియు । కాంతినిధియనియు । సూర్యునకీడైనవాఁడనియును ॥ తాత్పర్యము - వన్నె వెట్టెడు నార్తవంపుఁబువ్వను పాఠముండు । వనవమైన పువ్వు మేమో యనియర్థము॥ ౨౨

తే॥ ఆసుధాధాముభవమహాంబురాశి కుబ్బు మీఱంగ నందనుఁడుదయమయ్యె । వేదవేదాంగశాస్త్రార్థవిశదవాసనాతన్నిషణ్ణధురంధరుఁడైన బుధుఁడు. ౨౩

టీక॥ ఆసుధాధాము- ఆచంద్రునియొక్క -విభవమహాంబురాశికిన్-విభవ । ఐశ్వర్యమను । మహాంబురాశికిన్ । గొప్పసముద్రమునకు ఉబ్బు మీఱంగన్ ఉప్పొంగుట యతిశయించునట్టుగా-నందనుఁడు-కుమారుఁడు ఉదయమయ్యెన్-జన్మించెను-అతఁడెవఁడనఁగా-వేద...డైన వేద-నాలుగు వేదములయొక్కయు-వేదాంగ-శిక్షాదివడంగములయొక్కయు శాస్త్ర

మీమాంసాదిశాస్త్రములయొక్క-యు- అర్థ- తాత్పర్య- మండలి- విశద-పరిష్కారమైన వాసన-పరిచితి చేత| ఆత్త- పొందఁబడిన-ధిషణా - బుద్ధికి-ధురంధరుఁడైన- భారవహుఁడైన| అనఁగాని ర్వాహకుఁడైన-బుధుఁడు - బుధుఁడనువాఁడు- జన్మించెనని సంబంధము | ఇచ్చట బుధనామము స్వార్థసంజ్ఞయని తెలియవలెను॥ ౨౩

క॥ వానికిఁబురూరవుఁడు ప్ర | జ్ఞానిధియుదయించె సింహసదృశుఁడు దక్ష్మా | జానికి నాయువు తనయుం | డై నెగడెఁ దగ నేయయాతి నరేంద్రుఁడు॥ ౨౪

టీక॥ వానికిన్- ఆ బుధునకు ప్రజ్ఞానిధి| బుద్ధికి స్థానభూతుఁడైన పురూరవుఁడు పురూరవుఁడను చక్రవర్తి | జనియించెన్ | పుట్టెను. ఆ ఘనుఁడెట్టి వాఁడనఁగా సింహసదృశుఁడు సింహమువంటి వాఁడు. అనఁగా శూరుఁడు పరాక్రమశాలియనుట| తద్క్ష్మాజానికిన్- ఆపురూరవచక్రవర్తికి| ఆయువు- ఆయువనురాజు తనయుండై |కుమారుఁడై| నెగడెన్- ప్రకాశించెను- ఆతండు- ఆయాయువు | యయాతినరేంద్రున్- యయాతియను రాజును | కనెన్ | కనెను॥ ఇచ్చట నాయువను వానికిని నహుషుఁడును- అతనికి యయాతియు | కలిగినట్టుగానుండవలసినది సంప్రదాయము. కవి పద్యములో నాయువనువాఁడే యయాతిఁ గనెనని చెప్పుటచేత నహుషుఁడత్యంతరపాత్రములు విచారించఁదగ్గవి ౨౪

క॥ అతనికి యదు దుర్వసులను| సుతులుద్భవమొంది రహితసూదనులు కళా | న్వితమతులు వారిలోపి| శ్రుతకీర్తి వహించె దుర్వసుఁడు గుణనిధియై॥ ౨౫

టీక॥ అతనికిన్- ఆయయాతికి| యదుదుర్వసులను| యదుదుర్వసులనునట్టి| సుతులు| కుమారులు| ఉద్భవమొందిరి- జననమొందిరి | వారెట్టివారనఁగా- అహితసూదనులు | శత్రుసంహారకులును| కళాన్వితమతులు | సకలవిద్యలతోఁగూడినబుద్ధిగలవారును| వారిలోన్- వారిద్దరిలో దుర్వసుఁడు దుర్వసుఁడను రాజు| గుణనిధియై| సుగుణములకు స్థానభూతుఁడై విశ్రుతకీర్తిన్- విశ్రుత- ప్రసిద్ధమైన| కీర్తిన్-యశమును| వహించెన్ | పూనెను॥ ౨౫

తే॥ వానివంశంబు దుళువాన్వవాయమయ్యె | సందు నెక్కుడుజను నృపులుదయంబునొందె | నిఖిలభువనప్రపూర్ణనిర్ణిద్రకీర్తి | సధిపులైరి తదీయాన్వయమునఁబుట్టి॥ ౨౬

టీక॥ వానివంశంబు| వాని| ఆదుర్వసుని యొక్క - వంశంబు సంతతి| తుళువాన్వవాయమయ్యెన్ | తుళువవంశమాయెను - అందున్-ఆవంశమునందు | పెక్కండ్రు- అనేకులగు నృపులు | రాజులు - ఉదయంబునొందెన్ | సంభవించె| నిఖిల | సమస్తమైన| భువన|లోకములయందు ప్రపూర్ణ| నిండిన| నిర్ణిద్ర| వికాసము గల| కీర్తిన్| యశస్సుచేత| అధిపులైరి-ఘనులైరి| తదీయాన్వయమునన్ | ఆవంశమునందు| పుట్టి-జనించి-సుందరపద్యములతో-నన్వయము

స్రగ్ధర॥ ఘనుఁడై తిమ్మక్షితీశాగ్రణి శతకమఠగ్రావసంఘాతవాతాశనరాడాశాంతదంతిస్థపిరకిరుల జంఝూటములు మాన్పి యిమ్మేదినిదోర్దండైకపీఠిం దిరముపఱచి కీర్తిమ్యుతుల్ రోదసింబర్వ నరాతుల్నమ్రులై పార్శ్వములఁగొలువఁదీవ్రప్రతాపంబు సూపెన్॥ ౨౭

టీక॥ ఘనుఁడై - ప్రసిద్ధుఁడై - తిమ్మక్షితీశాగ్రణి - తిమ్మరాజశ్రేష్ఠుఁడు-శత...జంఝూటములు ॥ శత- గూఢవిప్రియుకరుఁడైన-కమఠ- ఆదికూర్మముయొక్క-యు - గ్రావసంఘాత - పర్వతసమూహములయొక్క-యు - వాతాశనరాట్ - గాలియన్నముగాఁగలసర్పములకు-రాజైన శేషునియొక్క-యు-ఆశాంతదంతి - దిగ్గజములయొక్క-యు- స్థపిర కిరుల- ముదిసినవరాహముయొక్క-యు - జంఝూటములు - ఆడంబరములు - మాన్పి - నివారించి - ఇమ్మేదినిన్ - ఈభూమిని - దోర్దండైకపీఠిన్ - తనభుజాదండమను ముఖ్యమైన పీఁటయందు - తిరముపఱచి - స్థిరముగాఁబాదుకొలిపి - కీర్తిద్యుతులు- యశస్సుయొక్క-శుభ్రకాంతులు -రోదసిన్ - భూమ్యంతరిక్షములయందు - పర్వన్- వ్యాపించునట్టుగా అరాతులు - శత్రువులు- నమ్రులై- వంగినవారై-పార్శ్వములన్ -రెండువైపులను - కొలువన్ - సేవసేయఁగా తీవ్ర

తీక్ష్ణమైన- ప్రతాపంబు-పరాక్రమమును- భూపేశ-కనుపడెచెను-ఆవికూర్మము మొదలైనవిభూమినిభరించియుండుటవలనకవారి వయఃపరిపాకజనిత దౌర్బల్యము నిరసించితన యొక్క బాహువునందే భూమినినిల్పినాఁడు - అనఁగానిరుపద్రవముగానట్టుగాభూమిని నేలినాఁడనితాత్పర్యము॥ ౨౬

క॥ వితరణఖని యాతిమ్మ । క్షితిపగ్రామణికి దేవకీ దేవికినం । చితమూర్తి యీశ్వర ప్రభుఁ । డతిపుణ్యుఁడు పుట్టె సజ్జనావనపరుఁడై ॥ ౨౭

టీక॥ వితరణఖని-త్యాగమునకుఁగనివలెనున్న - ఆతిమ్మక్షితిపగ్రామణికిన్ - ఆతిమ్మరాజశ్రేష్ఠునకును దేవకీ దేవికిన్-దేవకీ దేవియనునామెకును-అంచితమూర్తి-పూజితంబగు రూపముగలిగిన- అతిపుణ్యుఁడు- అత్యంత పుణ్యముగలిగిన- ఈశ్వర ప్రభుఁడు-ఈశ్వర రాజు- సజ్జనావనపరుఁడై సజ్జనసంరక్షణమందాసక్తిగలవాఁడై- పుట్టెన్ । సంభవించెను, ౨౭

చ॥ బలమదమత్తదుష్టపురభంజనుఁడై పరిపాలితార్యుఁడై । యిలపయిఁదొంటియీశ్వరుఁడె యీశ్వరుఁడై జనియింపరూపఱెన్ । జలరుహనేత్రలందొఱగి శైలవనంబులభీతచిత్తులై । మెలఁగెడుశత్రుభూవరుల మేనులఁదాల్చినమన్మథాంకముల్ ॥ ౨౮

టీక॥ బలమదమత్తదుష్టపురభంజనుఁడై । బల।బలముచేతను మద।గర్వముచేతను।మత్త।మదించిన। దుష్ట।దుష్టాత్ములైన శాత్రవులయొక్క--పురభంజనుఁడై - మూఁడుపట్టణములనునాశనముచేసినవాఁడై -పరిపాలితార్యుఁడై - సంరక్షణచేయఁబడినపార్వతిగలవాఁడై -తొంటియీశ్వరుఁడె- మొదటియీశ్వరుఁడె అనఁగాశివుఁడే-ఇలపయిన్- భూమిమీఁద-ఈశ్వరుఁడై। ఈశ్వరరాజై - జనియింపన్-పుట్టఁగా-జలరుహనేత్రలందొఱగి - పద్మనయనలైనభార్యలనెడవాసి-శైలవనంబులన్ - పర్వతారణ్యములయందు-భీతచిత్తులై - భయపెట్టఁబడినమనస్సులుగలవారై - మెలఁగెడు- సంచరించుచుండెడు-శత్రుభూవరుల- ఆహితరాజులయొక్క - మేనులన్- దేహములయందు-తాల్చిన- ధరించిన-మన్మథాంకములు - మదనలాంఛనములు- రూపఱెన్-స్వరూపనాశనమై పోయెనని యర్థము—దుర్జనులైనశత్రువులపట్టణములను గొట్టిపాడుచేసినాఁడనియు।సంరక్షించఁబడినయార్యులనఁగాఁ పూజ్యులుగలవాఁడనియు।-ఇతనిశత్రువులు ప్రాణరక్షణమందేయాసక్తిగలవారై - భయముచేతఁబర్వతారణ్యములయందుఁదిరుగుటయేకాని స్త్రీలనుగురించిమన్మథవికారములు వారిదేహములయందుఁగనుపడకనేపోయెననియుభావము- ౨౮

సీ॥ నిజభుజాశ్రితధారుణీవజ్రకవచంబు*దుష్టభుజంగాహితుండియుండు । వనజేక్షణామనోధనపశ్యతోహరుం*డరిహంససంసదభ్రాగమంబు।మార్గణగణపికమధుమాసదివసంబు*గుణరత్నరోహణక్షోణిధరము। బాంధవసందోహపద్మవనీహేళి*కారుణ్యరసనిమ్నగాకళత్రుఁ॥౩౦॥ తే॥ డనజగంబులమిగులఁబ్రఖ్యాతిఁగాంచె । ధరణిధవదత్తవివిధోపదావిధాసమారితశ్రీవినిర్జితనిర్జరాలయేశ్వరుఁ డుతిమ్మభూపతి యీశ్వరుండు॥ ౩౦

టీక॥ నిజభుజాశ్రితధారుణీవజ్రకవచంబు- నిజ।తనయొక్క-భుజాశ్రిత। బాహువునాశ్రయించుచున్న। ధారుణీ।భూమికి। వజ్రకవచంబు। హీరమణులుచెక్కఁనకఁశటమువంటివాఁడును-దుష్టభుజంగాహితుండికుండు-దుష్ట- దుర్జనులనెడు। భుజంగ।సర్పములకు।అహితుండికుండు।పాములవాఁడును-వనజేక్షణామనోధనపశ్యతోహరుఁడువనజేక్షణా స్త్రీలయొక్క।మనోధన।మానసములనెడువిత్తమునకుపశ్యతోహరుండు। చూచుచునుండఁగాదొంగిలించువాఁడును-అరిహంససంసదభ్రాగమంబు-అరి।శత్రువులను। హంససంసత్ -అంచలయొక్క-సమూహమునకు-అభ్రాగమంబు।వర్షాకాలమువంటివాఁడును-మార్గణగణపికమధుమాసదివసంబు।మార్గణగణ।యాచకసమూహమను।పిక।కోయిలలకు।మధుమాసదివసంబు-చైత్రమాసప్రథమదినమువంటివాఁడును। గుణరత్నరోహణక్షోణిధరము।గుణ।సుగుణములనెడు।రత్న-మణులకు। రోహణ।రోహణమను పేరుగలక్షోణిధరము।పర్వతమువంటివాఁడును- బాంధవసం

లోహితపద్మవనీహేళీ - బాంధవ। బంధువుఁడగుభుక్కా। సంభోగా। సమూహము నేమ। పద్మవనీ। తామరగుంపులకు। హేళీ। సూర్యునివంటివాఁడును-కారుణ్యరసనిమ్నగాకళత్రుఁడు। కారుణ్యరస। దయారసమునకు। నిమ్నగాకళత్రుఁడు। సముద్రునివంటివాఁడును - అనఁగా- అనునట్లుగా ధరణీ... రుఁడు-ధరణీధవ। అవనీపతులైనరాజులచేత। దత్త। సమర్పించఁబడిన। వివిధ। నానాప్రకారములైన। ఉపదాపిథా। కానుకలుగలవాఁడుగా। సమార్జిత। సంపాదింపఁబడిన। శ్రీః। సంపదచేత। నిర్జిత। జయింపఁబడిన। నిర్జరాలయేశ్వరుఁడు। స్వర్గాధిపతియైనయింద్రుఁడుగల-తిమ్మభూపతియీశ్వరుండు తిమ్మరాజుకొమారుఁడైనయీశ్వరరాజు - జగంబులన్- లోకములయందు - మిగులన్ - మిక్కిలి - ప్రఖ్యాతిగాంచెన్-ప్రసిద్ధిఁబొందెను॥ ౩౧

క॥ ఆయీశ్వరనృపతికిఁబు * ణ్యాయతమతియైనబుక్కమాంబకుఁ దేజ। స్తోయజహితులుదయించిరి * ధీయుతులన్ నారసింహతిమ్మనరేంద్రుల్॥ ౩౨

టీక॥ ఆయీశ్వరనృపతికిన్ - ఆయీశ్వరరాజునకును-పుణ్యాయతమతియైన - సుకృతములయందువిస్తారమైనబుద్ధిగలదైన బుక్కమాంబకున్ - బుక్కమాదేవికిని। తేజస్తోయజహితులు - తేజస్సునందుసూర్యులును - ధీయుతులను-ప్రజ్ఞాన్వితులునునయిన- నారసింహతిమ్మనరేంద్రులు-నరసరాజుతిమ్మరాజనువారు-ఉదయించిరి - జన్మించిరి- ఈపద్యమునరేఁడవచరణమందుబుక్కమాంబయన్న చోటనంబాశబ్దతద్భవమైనయమ్మయనునది- తేఁబడికినయయ్యిన దిగనుక బుక్కమయ్యయుండఁగాధానిపై నిమరలనంబాశబ్దము ప్రయోగించినందునఁబౌనరుక్త్యముగాఁగానఁబడుచున్నది। ఇందును॥శ్లో॥ ఆర్యాంబాదికశబ్దాస్స్యుర్యత్ర శ్రేష్ఠార్థగోచరాః। తత స్తదంతశబ్దేభ్యో నైవ శ్రేష్ఠార్థగోచరా అని ఆధర్వణవచనము। ఈతీరుననున్న ప్పటికిని ప్రకారము ప్రయోగించుటకుమూలమేమో తెలియదు॥ ౩౨

క॥ అందునరసప్రభుఁడుహరి * చందనమందారకుందచంద్రాంశునిభా। స్పందయశస్తుందిలదిక్కుంద రుఁడై ధాత్రియేలెఁగలుషములడఁగన్॥ ౩౩

టీక॥ అందున్-ఆనరసరాజుతిమ్మరాజనువారియందు-నరసప్రభుఁడు-నరసరాజు। హరి... దరుఁడై। హరిచందన। హరిచందనముతోడను-మందార। మందారమనునామముగలకల్పవృక్షములతోడను। కుంద। మొల్లపువ్వులతోడను। చంద్రాంశునిభ। చంద్రకిరణములతో సమానమైన। ఆస్పంద। స్థిరమైన-యశస్తుందిల। యశః। కీర్తిచేత। తుందిల। బలిసిన। దిక్కుందరుఁడై। దిగంతరాళముగలవాఁడైకలుషములడఁగన్-దోషములునశించునట్లుగా-ధాత్రియేలెన్-భూమినిబరిపాలించెను॥ ౩౩

ఉ॥ శ్రీరుచిరత్వభూతిమతిజిష్ణుతాకృతిశక్తికాంతులన్। ధీరతసారభోగములధీనిధియీశ్వరనారసింహుఁడా। వారిజనాభశంకరులవారికుమారులవారితమ్ములన్। వారియనుంగుమామలనువారివిరోధులఁబోలునిమ్మహిన్॥ ౩౪

టీక॥ శ్రీరుచిరత్వ.... లన్ శ్రీరుచిరత్వ। లక్ష్మిచేతఁబ్రకాశించుటయందును భూతి। ఐశ్వర్యమందును। మతి। బుద్ధియందును। జిష్ణుతా। జయించుస్వభావముగలుగుటయందును। ఆకృతి। ఆకారమందును। శక్తి। సామర్థ్యమందును। కాంతులన్। ద్యుతియందును-ధీరతన్-ధైర్యమందును-సారభోగములన్ సార। బలమందును। భోగములన్। సుఖమందును-ధీనిధి-బుద్ధికిస్థానభూతుఁడైన - ఈశ్వరనారసింహుఁడు- ఈశ్వరరాజుకుమారుఁడగు నారసింహరాజు- ఆ వారిజనాభశంకరులన్ - ప్రసిద్ధులైనవిష్ణుసాంబమూర్తులను - వారికుమారులన్-విష్ణుసాంబమూర్తులపుత్రులైనబ్రహ్మదేవకుమారస్వాములను - వారితమ్ములన్ - బ్రహ్మకునుగుమారస్వామికినిననుజులైనయమ్మ ధవీరభద్రులను - వారియనుంగుమామలన్ - నమ్మధవీరభద్రులతల్లితోడఁబుట్టినవారైనచంద్రమైనాకులను- వారివిరోధులన్-చంద్రమైనాకులకుశత్రువులైనరాహుదేవేంద్రులను- ఇమ్మహిన్ - ఈభూమియందు- పోలున్ - సమానత్వమునొందును - అనఁగానిందుకువివరము। లక్ష్మిచేతఁబ్రకాశించుటయందువిష్ణుమూర్తిని। ఐశ్వర్యమందుసాంబమూర్తిని। బుద్ధియందుబ్రహ్మదేవుని। జయించుస్వభావముగలుగుటయందుఁగుమారస్వామిని। ఆకారమందుమన్మథుని। సామర్థ్యమందువీరభద్రుని। కాంతియందుఁజంద్రుని। ధైర్యమందుమైనాకపర్వతుని। బలమందురాహువును భోగమందునింద్రుని। పోలునని క్రమాలంకారము॥ ౩౪

సీ॥ అంభోధివసనవిశ్వంభరావలయంబు*తనబాహుపురిమరకతముఁ జేసె। నశ్రాంతవిశ్రాణనాసారల
క్ష్మికిఁ*గవికదంబము చాతకములఁ జేసె- గకుబంతనిఖిలరాణ్ణికరంబు చరణమం * జీరంబు సాలభంజికలఁ
జేసె। మహనీయనిజవినిర్మలయశస్సరసికి*గగనంబు కలహంసకంబుఁ జేసె ॥ ౩౫ ॥ నతిశితకృపాణకృత్త
మత్తారివీర* మండలేశసకుండలమకుటనూత్న। మస్తమాల్యపరంపరామండనార్చి* తేశ్వరుండగు నార
సింహేశ్వరుండు॥ ౩౬

టీక ॥ అంభోధివసనవిశ్వంభరావలయంబు- అంభోధివసన। సముద్రమే వస్త్రముగాఁ గలిగిన। విశ్వంభరావలయంబు-భూమండలము-తన-స్వకీయమైన-బాహుపురిమరకతముఁ జేసెన్-బాహుపురి- కేయూరమందలి। అనఁగా బాహుభూషణమందలి। మరకతముఁ జేసెన్। పచ్చయనురత్నముగాఁ జేసెను - అశ్రాం...లక్ష్మికిన్-అశ్రాంత।విరామము లేని।విశ్రాణన। ఈవియను।ఆసారలక్ష్మికిన్।ధారారూపమైన వర్షసమృద్ధికి-కవికదంబము-కవీశ్వరసమూహమును-చాతకములఁ జేసెన్ - వానకోయిలలనుగాఁ జేసెను - కకుబంతనిఖిలరాణ్ణికరంబు-కకుబంత।దిగంతములయందలి। నిఖిల। సకలమైన। రాణ్ణికరంబు। రాజసమూహమును-చరణమంజీరంబు- కాలిగండపెండారమందుఁ జెక్కఁబడిన-సాలభంజికలఁ జేసెన్ - బొమ్మలనుగాఁ జేసెను-మహ...స్సరసికిన్ మహనీయ। పూజింపఁదగిన।నిజ।స్వకీయమైన। వినిర్మల।స్వచ్ఛమైన।యశః।కీర్తియను।సరసికిన్।కొలనుకు గగనంబు-ఆకాశమును - కలహంసకంబుఁ జేసెన్- మరాళమును జేసెను। ఎవఁడనఁగా-అతిశిత...డను-అతిశిత।మిక్కిలి వాడిగలిగిన। కృపాణ।కత్తిచేత।కృత్త।నరకఁబడిన।మత్త। మదించిన।అరివీరమండలేశ।శూరులైన శత్రురాజులయొక్క సకుండల।కర్ణాభరణములతోఁ గూడిన। మకుట।కిరీటములు గలిగిన। నూత్న। నవీనములైన।మస్తమాల్య। శిరోమాలికలయొక్క। పరంపరా।సమూహములనెడు। మండన। అలంకారముచేత। అర్చిత-పూజచేయఁబడిన। ఈశ్వరుండగు-రుద్రుఁడు గలిగిన - నారసింహేశ్వరుండు- నరసింహస్వేశ్వరరాయఁడని సంబంధము.— అనఁగా భూమి నిదన బాహుబలముచేత భరించినాఁడనియు - కవీశ్వరులకు నిరంతరము సునీవు లిచ్చినాఁడనియు - సమస్తదేశాధిపతులను జయించి నవి రుమ్మని మిత్తముగా వారి రూపములను గన కాలిగండపెండారమందు బొమ్మలుగాఁ జెక్కించినాఁడనియు। ఆకాశమును దాఁటి వ్యాపించియుండు కీర్తిగలవాఁడనియు।శివుఁడు కపాలమాలికలు ధరించువాఁడు గనుక తన శత్రురాజుల ననుబహు మందిని ఖండించి వారి శిరస్సులను దండలుగూర్పించి శివునకు సమర్పించినాఁడనియును తాత్పర్యము॥ ౩౬

తే॥ ఆనృసింహప్రభుఁడు తిప్పాంబవలన* నాగమాంబికవలన నందనులఁ గాంచె వీరనరసింహరాయభూవి
భుని నచ్యు* తాంశసంభవుఁ గృష్ణరాయక్షితీంద్రు॥ ౩౭

టీక ॥ ఆనృసింహప్రభుండు - ఆనృసింహదేవరాయఁడు-తిప్పాంబవలనన్- తిప్పాంబయను నామెవలనను- నాగమాంబికవలనన్-నాగమాంబికయను నామెవలనను - నందనులఁ గాంచెన్ కుమారులఁగనెను। ఎవ్వరెవ్వరనఁగా-వీరనరసింహరాయ-వీరనరసింహరాయఁడను- భూవిభునిన్-భూపతిని-అచ్యుతాంశసంభవున్ విష్ణునంశముచేతఁ బుట్టిన-కృష్ణరాయ కృష్ణదేవరాయఁడను- క్షితీంద్రున్- భూమీశ్వరుని గాంచెనని సంబంధము॥ ౩౭

క॥ వీరనృసింహుఁడు నిజభుజ।దారుణకరవాలపరుషధారాహతవీ।రారియగుచు నేకాతప*వారణముగ నే
లె ధరన వారణమహిమన్॥ ౩౮

టీక ॥ వీరనృసింహుఁడు-వీరనరసింహరాయఁడు-నిజ...గుచున్-నిజ-స్వకీయమైన।భుజ।బాహువునందలి - దారుణ-భయంకరమైన।కరవాల-కత్తియొక్క। పరుష-కఠినమైన ధారాహత-వాయిచేత ఖండింపఁబడిన- వీరారియగుచున్। పరాక్రమవంతులైన శత్రువులుగలవాఁడగుచు - ఏకాతపవారణముగన్ - ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యముగా- అవారణ.- అడ్డిలేని-మహిమన్- ప్రభావముచేత-ధరన్-భూమిని-ఏలెన్ పాలించెను॥ ౩౮

క॥ ఆవీభునసంతరంబ ధ। రావలయము దాల్చెఁ గృష్ణరాయఁడు చిన్నా। దేవియు శుభమతి తిరుమల। దేవియు నందనకుఁ గూర్చు దేవేరులు గాన్॥ ౩౯

టీక॥ ఆవిభునసంతరంబ- ఆవీరనరసింహరాయనితర్వాత- కృష్ణరాయఁడు - కృష్ణదేవరాయఁడు - చిన్నాదేవియు న్- చిన్నాదేవియును- శుభమతి- మంగళకరమైన మనస్సుగలిన- తిరుమలదేవియు న్- తిరుమలదేవియును- తనకుఁ గూర్చు తనకుఁ బ్రియము లైన - దేవేరులు గాన్ - భార్యలగుచుండఁగా- ధరావలయమున్- భూమండలమును- దాల్చె- ధరించినవాఁడాయెను॥ ౩౯

సీ॥ తొలఁగెను ధూమకేతుక్షోభ జనులకు * నతివృష్టిదోషభయంబు వాసెఁ। గంటకాగమభీతి గడచె నుద్ధత భూమి * భృత్కటకం బెల్ల నెత్తువడియె। మాసె నఘస్ఫూర్తి మరుభూములందును * నెలమూఁడు వానలు నిండఁ గురిసె। నాబాలగోపాల మఖిలసద్వ్రజమును * నానందమున మని నతిశయిల్లెఁ గం॥...... తే॥ బ్రజలకెల్లను గడు రామరాజ్య మయ్యెఁ। జారుసత్త్వాఢ్యుఁ డీశ్వర నారసింహ। భూవిభుని కృష్ణరాయఁ డభ్యుదయ మొందె। పెంపు మీఱంగ ధాత్రిఁ బాలింపుచుండ॥ ౪౦

టీక॥ జనులకున్- సమస్తప్రజలకును - ధూమకేతుక్షోభ- అరిష్టమైనయగ్నివలనఁ గలిగినబాధ- తొలఁగెన్ - ఒడిగిపోయెను- అతివృష్టిదోషభయంబు- అతివర్షములయొక్క భీతి- పాసెన్- విడిచిపోయెను- కంటకాగమభీతి - బందిపోట్లు పడువారివలని భయము- కడచెన్ - అతిక్రమించిపోయెను- ఉద్ధత- దురహంకారులైన- భూమిభృత్కటకంబెల్లన్ - రాజపురములన్నియు- ఎత్తువడియెన్- లేవ లేకపోయెను- అఘస్ఫూర్తి కలుషవిజృంభణము- మాసెన్ - స్వరూపనాశనమాయెను- మరుభూములందున్- నిర్జలభూములయందును నెలమూఁడు వానలు- నెలకుమూఁడేసివర్షములు- నిండఁ గురిసెన్। సంపూర్ణముగా వర్షించెను- ఆబాల...మున్- ఆబాలగోపాలము। చిన్నవాండ్రు గొల్లవాండ్రు మొదలుకొని- అఖిలసద్వ్రజమున్- సమస్తసత్పురుషసమూహమును- ఆనందమున మనిన్ - సంతోషముచేతఁ బ్రదుకుట - అతిశయిల్లెన్- వృద్ధిఁ బొందెను॥ ప్రజలకెల్లన్- జనులకందరికిని- కడు రామరాజ్య మయ్యెన్- మిక్కిలి రామరాజ్యము- అనఁగా శ్రీరాముఁ డేలిన రాజ్యమువలె నుండెను। యెప్పుడనఁగా చారుసత్త్వాఢ్యుఁడు- ఒప్పుచున్నబలముగలిగినట్టి- ఈశ్వరనారసింహ భూవిభుని కృష్ణరాయఁడు- ఈశ్వరప్రభుని కుమారుఁడైన- నారసింహదేవరాయని కొడుకైన- కృష్ణదేవరాయఁడు- అభ్యుదయ మొంది- శ్రేయస్సుఁ బొంది- పెంపు మీఱంగన్ - ఔన్నత్య మతిశయించునట్టుగా - ధాత్రిన్- భూమిని- పాలింపుచుండన్- ఏలుచుండఁగా నని సంబంధము.

మ॥ అలపోత్రిప్రభుదంష్ట్ర భోగివరభోగాగ్రాళి రాలుద్భటా। చలకూటోపలకోటి రూపుచెడ నిచ్చల్ రాయఁగా నైనమొ। క్కలు భూకాంతకు నున్న నయ్యె నరసక్ష్మాపాల శ్రీకృష్ణరా। యలబాహామృగనాభిసంకమదసాంద్రాలేపపంకంబునన్॥ ౪౧

టీక॥ భూకాంతకున్- భూదేవికి అల- ప్రసిద్ధుఁడైన పోత్రి...గ్రాళిన్- పోత్రిప్రభు- ఆదివరాహస్వామియొక్క- దంష్ట్ర। కోరయును। భోగివర- సర్పశ్రేష్ఠుఁడైనయాదిశేషుని యొక్క- భోగాగ్రాళిన్। పడగచివరలపజ్క్తియందలి- రాలు రాళ్లు- అనఁగా మణులును- ఉద్భటాచలకూటోపలకోటిన్- ఉద్భటాచల - అతిశయములైనపర్వతములయొక్క- కూటోపలకోటిన్ - శిఖరములయందలి రాళ్ల సమూహమును- రూపుచెడన్- ఆకారముచెడిపోవునట్టుగా- నిచ్చల్ -నిరంతరమును। రాయఁగా నైన। రాపాడఁగా నేర్పడిన- మొక్కలు। గాయపుగుంటలు। నరసక్ష్మాపాల శ్రీకృష్ణరాయల। నరసింహదేవరాయలకొమారుఁడైన- శ్రీకృష్ణదేవరాయల యొక్క- బాహా...బునన్। బాహా। భుజసంబంధమైన। మృగనాభి। కస్తూరితోడను। సంకుమద। జవ్వాజితోడఁ గూడిన- సాంద్ర। దట్టమైన- ఆలేపపంకంబునన్। పూఁతగంధపు బురదచేత- నున్నన య్యెన్। నున్నబడెను- అనఁగా గుంటలు పూడినవగా నుండెనని యర్థము— అనఁగా భూమిని భరించియుండు నాదివరాహమును. శేషాహిని బర్వతములను దిక్కరించి తనబాహువుచేత నేవహించె నాఁడని తాత్పర్యము.

ఉ॥ క్రూరవనేభదంతహతకుడ్యపరిచ్యుతవజ్రపజ్క్తిఁ బోల్పఁ గుమిపంగసుఖంబు గవులంచు వెసంగొనె పో

యుపాంతశృంగారవనద్రుమాళిఁ గిజిగాండ్లు గూండ్లఁ జేర్చు దీపికల్ గాఁ గృష్ణరాయమహీకాంతు విశాత్రవపట్టణంబులన్॥ ౪౩

టీక ॥ క్రూరవనేభ...పఙ్క్తిన్ - క్రూర। కఠినములైన। వనేభ। అడవియేనుఁగులయొక్క। దంతహతి - కొమ్ములచేతఁ గొట్టఁబడిన-కుడ్య। గోడలనుండి- పరిచ్యుత మిక్కిలి రాలిన- వజ్రపఙ్క్తిన్ - హీరమణులను-పొల్పారు- ప్రకాశించుచున్న - మిసిమిసి బుసుపులు-మిణుఁగురుపురుగులు - అంతను తీసికొని- గిజిగాఁడులు గిజిగాండ్లనుపక్షివిశేషములు- వెసం గొనిపోయి-స్వైరగాఁ దిమ్మపోయి - పొంతన్- సమీపమందున్న - శృంగారవనద్రుమాళిన్- ఉద్యానవనవృక్షపఙ్క్తి- యందలి-గూండ్లన్- గూఁడులను - దీపికల్ గాన్ - దీపములౌనట్లుగా-రహిన్ - ఆసక్తిచేత-చేర్చున్ ప్రవేశపెట్టును। ఈప్రకారముకడనఁగా కృష్ణరాయమహీకాంతుని-కృష్ణదేవరాయమహీపతియొక్క - శాత్రవపట్టణంబులన్- శత్రువులపురములయందు నని సంబంధము.- అనఁగా రాజు తన శత్రువులను సంహరించఁగా వారిపట్టణములు జనశూన్యములైన దువడియుండెనని తాత్పర్యము॥ గిజిగాండ్లను పక్షులు చెట్లమీఁదఁ గూండ్లు పెట్టుకొని రాత్రులయందు వెలుగునిమిత్తము గామిణుఁగురుపురుగుల నుదీసుకొనిపోయియుంచుకొనునని ప్రసిద్ధము॥ ౪౩

సీ॥ తొలుదొల్త నుదయాద్రిశిలఁ దాఁకి తీండ్రించు * నసిలోహమున వెచ్చనయ్యె జనించె - వఱికొండపై డెక్కి- మార్కొని నలిగియె న * యలకసవాపాత్రునంటి రాజె - నటన గిజమ్మిలోఁ బడి వేగదహించెఁ * గోన బెట్టె స్పృ గొట్టానఁ జగిలెఁ। గనకగిరిస్ఫూర్తిఁ గరఁచె గౌతమిఁ గ్రాఁచె * నవుల నాపొట్నూరు రవులుకొనియె॥ ౪౪
తే॥ మాడెములు వ్రేల్చె నొడ్డాదిమసియొనర్చెఁ * గటకపురిఁ గాల్చె గజరాజు గలఁగి పఱవఁ। దోఁక దిచ్చన నాఁ యుద్ధురతఁ గృష్ణ * రాయబాహుప్రతాపజాగ్రన్మహాగ్ని॥

టీక॥ కృష్ణరాయ-కృష్ణదేవరాయలయొక్క - బాహుప్రతాప। భుజశౌర్యమనెడి। జాగ్రన్మహాగ్ని - ప్రకాశమానమగుచున్న గొప్పనిప్పు-ఔర- ఆశ్చర్యముగదా। తోఁక దిచ్చనన్। తోఁక దిచ్చోయనునట్లుగా-ఉద్ధురతన్-ఔద్ధత్యముచేతన్-తొలుదొల్తన్। మునుముందుగా - ఉదయాద్రిశిలదాఁకి -ఉదయాద్రి- ఉదయగిరిదుర్గమను। శిలఁదాఁకి। చెకముకిరాయితగిలి। తీండ్రించు। తీక్ష్ణమగుచున్నట్టి-అసిలోహమునన్। కత్తియనునుమ్కువలన- వెచ్చనై- వేఁడిమిగలదై -జనించెన్-సంభవించెను-వఱికొండపై డెక్కి--మఱియుఁగొండవీటిపై నెక్కి-మార్కొని-ఎదురుదగిలి-నలిగియైన- నలిగియున్న - అలకసవాపాత్రున్- అలకసవాపాత్రుఁడనురాజును - అంటి రాఁజెన్-తగులుకొని రాఁజెను। అనఁగాఁగుటుకొనెను-అటసాగి-అక్కడినుండిజరిగి- జమ్మిలోయఁబడి జమ్మిలోయయనువన్నెపులోఁ బ్రవేశించి - వేగదహించెన్- త్వరగాఁగాల్చెను-గోనబెట్టెర్చెన్- కోనయనునున్నెమునుమిక్కిలిగాల్చెను-కొట్టానఁజగిలెన్ - కొట్టామను దేశమునంటికొనెను - కనకగిరిస్ఫూర్తిన్ - కనకగిరిదుర్గముయొక్క-సంపూర్ణతను కరఁచెన్-కరఁగించెను-గౌతమిఁగ్రాఁచెన్- గౌతమియనుపేరుగలగోదావరినిగాఁగఁజేసెను-అవులన్-అవతల- ఆపొట్నూరన్-ఆపొట్నూరనుపట్టణమంటి -రవులుకొనియెన్ - ప్రజ్వరిల్లెను॥ మాడెములు వ్రేల్చెన్- మాడెములనువన్నెపుభూములను పెలిపోయేటట్టుగాఁజేసెను-ఒడ్డాదిమసియొనర్చెన్- ఒడ్డాదియనుపట్టణమును మసియయిపోవునట్టుగాఁజేసెను- గజరాజు గలఁగి పఱవన్-గజపతిభయపడి పాఱిపోవునట్టుగా - కటకపురిఁగాల్చెన్-కటకమను పట్టణమును దహించెను- ఇకర దప్ర తాపమను నగ్ని యనిచెప్పుటచేత నలయైనకసవాపాత్రునంటి రాఁజెనననది మొదలుగాఁగల క్రియాపదములగ్నిధర్మములని విచారించవలెను। అనఁగా నుదయగిరిదుర్గము మొదలైనవి సాధించినాఁడని భావము, వేగిరముగ వేగిదేశము సాధించిన యర్థము॥ ౪౫

మ॥ ధరఁ గెంధూళులు గృష్ణరాయలచమూధాటీగతిన్ వింధ్యగ। హ్వరముల్ దూఱఁగఁ జూచి తారచటఁ గాఁపై యుండుటం జాలన। చ్చెరువై యొట్టినివింతచీఁకటులు వచ్చెం జాడ రేయెంచు వే। సారదిం జాతురు వీర రుద్రగజరాట్ఛుద్ధాంతముగ్ధాంగనల్॥ ౪౬

టీక॥ కృష్ణరాయభుజ- కృష్ణదేవరాయలయొక్క- భుజమూర్ధా
టోగతిన్- సేనలునడుచుదాడిచేతను- ధర - భూమియందలి
కేంధ్రూళులు - ఎఱ్ఱనిదుమారములు- వింధ్యగహ్వరముల్
జూరంగన్ - వింధ్యపర్వతగుహాలలోఁజొరఁ బారుచుండ -
వీరరుద్రగజరాట్పుచ్ఛ్రాంతముగ్ధాంగనలు- వీరరుద్ర గజ
రాట్పుచ్ఛ్రాంత । వీరరుద్రగజపతియొక్క యంతఃపురసంబం
ధమైన । ముగ్ధాంగనలు । ముగ్ధభావము గలస్త్రీలు । తార
కలన్- తమ రాకుహాలయొందు । కాఁపై యుండుటన్- కాఁ
పురముగానుండుటచేత । భూధి- మహూరమునుగనుఁగొని
చాలనచ్చెరువై- మిక్కిలియాశ్చర్యపడి- ఎఱ్ఱని- ఎఱ్ఱగా
నుండునట్టి-వింతచీఁకటులు । క్రొత్తచీఁకట్లు-వచ్చెన్-వచ్చె
ను- చూడరేయంచున్- చూడవమ్మాయని- వేశ్రమముగా
పోరతింజాతురు- మఱియువింతగాఁజూతురు- అనగానీకృ
ష్ణదేవరాయలువీరరుద్రగజపతిమీఁదికిరంశు వెడలిపోవు
చుండఁగా నాగజపతియంతఃపురస్త్రీలు కోఁహాడిహారిపో
యివింధ్యపర్వతగుహాలయందుండాఁగి యున్నారనుభావము

చ॥ అభిరతిఁ గృష్ణరాయఁడు జయాంకములన్ లిఖియించి తాళస । న్నిభముగఁ బొట్టునూరికడ నిల్పినకంబ
ము సింహభూధరప్రభుతిరునాళ్లకుం దిగుసురప్రకరంబు కళింగమేదినీ। విభుపకీర్తిజాలములు వేయుఁ బెట్టి పఠిం
చునిచ్చలున్ ౪౨॥

టీక॥ అభిరతిన్- అత్యంతాసక్తిచేత - కృష్ణరాయఁడు కృ
ష్ణదేవరాయఁడు జయాంకములన్ । తన గెలుపు బిరుదావ
ళులను - లిఖియించి- వ్రాయించి - తాళసన్నిభముగ-తా
టిమ్రానుపొడవుగలదియై -పొట్టునూరికడన్ - పొట్టునూర
నుపట్టణము దగ్గిర - నిల్పినకంబము- ప్రతిష్ఠచేయించిన స్తం
భమును. సింహభూధరప్రభు- సింహాచలవరాహనారసిం
హస్వామియొక్క- తిరునాళ్లకుం దిగు- తిరునాళ్లకు పోవు
త్సవమునకు దిగివచ్చుచున్న దేవ- సురప్రకరంబు - దేవ
తాసమూహము - కళింగమేదినీవిభు - కళింగభూపతియ
నఁగాగజపతియొక్క - అపకీర్తిజాలము-అపకీర్తియనుకా
టుకను సిని- వేయుఁ బెట్టి- పలువిధములు వ్రాసి - నిచ్చలున్
నిరంతరమును - పఠించున్ - చదువుచుండును - అనగానీకృ
ష్ణదేవరాయలుగజపతిని జయించి పొట్టునూరి యొద్ద జయ
స్తంభము నాటించెనని తాత్పర్యము॥ ౪౨

మహాస్రగ్ధర॥ ఎకరాలన్ మంచువాసాహిణములఁ గలభద్రేభసందోహవాహ। ప్రకరంబుం గొంచుఁ దత్త
త్ప్రభువులవసరన్ రాయభారుల్ విలోకో। త్సుకులై నిత్యంబు శ్రీకృష్ణునియవసరముల్ చూతురంచుండ కో
ల్వంతకయాప్రత్యూషమాసంధ్యముఁ బసవడి తన్మందిరాళిందభూమిన్ ౪౩॥

టీక॥ ఎకరాలన్- మొగసాలలయందును - మంచువాసా
హిణములన్ దూలములసరిపోత్తున స్తంభములమీఁది
కివచ్చినగుఱ్ఱపుతబేలాలయందును - కల- ఉన్నట్టి- భద్రే
భసందోహవాహప్రకరంబున్-భద్రేభ । మదపుటేనుఁగు
లసమూహమును - వాహప్రకరంబున్ । గుఱ్ఱములసమూ
హమును । కొంచున్ - కానుక బెట్టుటకై త్తముతీసుకొని- త
త్తత్ప్రభువులు- ఆయాదేశములరాజులు - పనుపన్- పం
పించఁగా - రాయభారులు - రాయభారమునడుపువారు
అనగావకీళ్లు - విలోకోత్సుకులై - దర్శించుటయందుల్లాస
ముగలవారై - నిత్యంబున్ - నిరంతరమును - కొల్వంతదక-
దర్శనము దొరకక- ఆప్రత్యూషము- ఆప్రత్యూషమనఁగాఁ
దెల్లవారిమొదలుకొని - ఆసంధ్యమున్- ఆసంధ్యమనఁగా
సాయంకాలపర్యంతమును-పసవడి - యత్నపూర్వకముగా
తన్మందిరాళింద భూమిన్ - ఆకృష్ణదేవ రాయల యింటి
ముంగిటియందు - శ్రీకృష్ణుని - సంపదతోఁగూడుకొన్న కృ
ష్ణదేవరాయలయొక్క - అవసరములు - సమయములను
జూతురందంప-అంతటఁగని పెట్టుచుందురు॥ ౪౩

చ॥ మదకలకుంభికుంభనవమౌక్తికముల్ గనుపట్టునట్టమై । వదలకఁ గృష్ణరాయకరవాలమునందగు ధారనీట
న । భ్యుదయమునొంది శాత్రవులపుట్టిమునుంగఁగ ఫేనపఙ్క్తితోఁ । బొదిగొనిపైపయి న్వెడలుబుద్బుదప
ఙ్క్తులవోలె బోరులన్॥ ౪౪

టీక॥ పోరులన్-యుద్ధములయందు-వదలక- ఎడతెగక పం
డును-కృష్ణరాయ-కృష్ణదేవరాయలయొక్క - కరవాలము
నందగు-ఖడ్గమందొప్పుచున్న - ధారనీటన్ - వాయిందను
నీటియందు- అభ్యుదయమునొంది- పుట్టి - శాత్రవులపుట్టి
మునుంగఁగన్-శత్రురాజులయొక్క-పుట్టిమునుఁగుచుండ
ఁగా- ఫేనపఙ్క్తి-తోన్-నురుగుతోఁగూడ । పొదిగిగుంపుగ

ట్టుకొని- పైపయి నెండలు-మిక్కిలిగా। బయలు దేఁకుచుండెను। బుద్బుదపఙ్క్తులవోలెన్ - నీటిబుగ్గలోయనునట్టుగా। మద...కములు। మదకలకుంభి। మదము చేత నొప్పుచున్న యేనుఁగులయొక్క - కుంభ। కుంభస్థలములందున్న - నవముక్తికములు। నూతనముత్యములు - గట్టిమై -తలుచై। కనుపట్టున్ - కనుపడును- అనఁగా శత్రుగజములు త్వరితంబుగా పరుగిడుచుండెను। చూడఁగా పైనుండి యేనుఁగులకుంభస్థలములయందలి। నూతనముత్యములు గాలి। యుద్ధభూమియందు దొరలుచుండఁగను బయలుదేఱుచున్నవని భావము. - ఏనుఁగులకుంభస్థలములయందు। ముత్యములుపుట్టుచున్నవని - ప్రసిద్ధము।పుట్టియున్నఁగానుండుపము.

సీ॥ వేదండభయదశుండాదండనిర్యత్పృషద్వమథువులు పైఁజిలుకు వారిగాఁగ। దత్కర్ణవిస్తీర్ణతాళవృంతోద్ధూతధూళి చేటలఁజల్లుదుమ్ముగాఁగ। శ్రమబుర్బురత్తురంగమనాసికాగళత్ఫేనకంబు వైచు కర్దమముగాఁగ। గుపితయోధాక్షిదృశ్యమానకోపాగ్నిఖేలనములు దివ్వట్టనలుగాఁగ॥౨౦॥ తే॥ జెనఁటిపగతప్రతాపంబు చిచ్చులార్చు కరణి నడిదేశములఁజొచ్చి కలఁచియుంచు। మూరురాయరగండాంక వీరకృష్ణరాయ భూభృద్భయంకర ప్రబలధాటి॥ ౨౧

టీక॥ వేదండ...వులు - వేదండ। ఏనుఁగులయొక్క - భయద- భయంకరమైన। శుండాదండ। తొండములవలననుండి। నిర్యత్। వెడలఁగొట్టఁబడుచున్న। పృషత్। తుంపురులు। పై జిలుకు- పైనిజిలుకరించునట్టి। వారి గాఁగన్ ఉదకమగుచుండఁగా। తత్క...ధూళి - తత్కర్ణ। ఆయేనుగులయొక్క - చెవులనెడు। విస్తీర్ణ। విస్తారములైన। తాళవృంత। తాటియాకులవిసనకఱ్ఱలచేత। ఉద్ధూత- ఎగరఁగొట్టఁబడిన।ధూళి - పరాగము। చేటలఁజల్లుదుమ్ము గాఁగన్ శూర్పములతోఁజైనిజల్లును దుమ్ముచునుండఁగా- శ్రమ...గళత్ఫేనకంబు - శ్రమబుర్బురత్తురంగమ - అలయికచేతబుర్బురమనుచున్నగుఱ్ఱములయొక్క - నాసికా- ముక్కుగోళ్ల వలననుండి। గళత్ఫేనకంబు। జారుచున్న యురుము - వైచు కర్దమముగాఁగన్ - పైనివేయుబురదగుచునుండఁగా- కుపిత...ఖేలనములు - కుపితయోధాక్షిస్థ। కోపపెట్టఁబడిన యోధులచేఁజిమ్మఁబడుచున్న - కుంతకాంతారఖేలనములు వెనుకడివిపలెనున్న యీఁటెలవిహారములు। దండఘట్టనలుగాఁగన్-కఱ్ఱలతోఁగొట్టుదెబ్బలగుచుండఁగా॥ చెనఁటిపగర-మూర్ఖులైనశత్రువులయొక్క - ప్రతాపంబు-పరాక్రమమును- చిచ్చులన్- అగ్నిహోత్రములను- ఆర్చుకరణిన్-చల్లార్చునట్లుగా।కడిదేశములఁజొచ్చి-సరిహద్దుభూములయందుఁబ్రవేశించి। మూరురాయరగండాంక- మూరురాయరగండఁడనబిరుదుగల - వీరకృష్ణరాయభూభృత్। శూరుఁడైనకృష్ణదేవరాయలయొక్క - భయంకర భయంకరమైన - ప్రబలధాటి-బలమైనదాడి-కలఁచి - ఆ భూములనంతయువ్యాకులపఱచి-అలచున్-శ్రమనుబొందించును- ఇచ్చట పైఁజిలుకు వారిగాఁగననునది మొదలుగాఁగలవియగ్నినిజల్లార్చుసాధనములనివిచారించవలెను॥

షష్ఠ్యంతములు.

క॥ ఏవంవిధగుణవంతునకున్ కావల్గత్తురగబహువిధారోహకళా। రేవంతునంతిశాంతున। కావిష్కృతకీర్తిధవళితాశాంతునకున్॥ ౨౨

టీక॥ ఏవంవిధగుణవంతునకున్ - ఏవంవిధ। పూర్వోక్తప్రకారమైన।గుణవంతునకున్ గుణములగలవాఁడును-ఆవల్గ...రేవంతునకున్ - ఆవల్గత్తురగ - అంకెటదుముకుచున్నగుఱ్ఱములను।బహువిధ- అనేకప్రకారములుగా-ఆరోహకళా- ఎక్కునట్టివిద్యయందు- రేవంతునకున్ - అశ్వమునుశిక్షించి చక్కఁగానడిపించువాఁడును- అతిశాంతునకున్। అత్యంత శాంతభావముగలిగినవాఁడును - ఆవిష్కృతకీర్తిధవళితాశాంతునకున్- ఆవిష్కృత। వ్యాపింపఁజడిన-కీర్తి-యశస్సుచేత।ధవళిత। తెల్లఁగాఁజేయఁబడిన- ఆశాంతునకున్।దిగంతములుగలవానికి॥ ౨౨

క॥ పుంఖానుపుంఖసైంధవరింఖాసంఘాతజాతరేణుగ్రతమోరింఖద్రిపునృపదహార। ప్రేంఖదసుగ్రసనజలరభ్రాంత్యసిఫణికిన్॥ ౨౩

టీక ॥ పుంఖా...ఫణితికిన్- పుంఖానుపుంఖ।తండోపతండములుగానున్న। సైంధవ।గుఱ్ఱములయొక్క। రింఖా।గిట్టలయొక్క-సంఘాత-ఉపహతివలన-జాత-పుట్టిన-రేణు-పరాగమును- ఉగ్రతమః- భయంకరమైన యంధకారమునందు- ఊటక్రిపున్నప- తొట్రుపడుచున్న శత్రురాజులయొక్క-దహర-హృదయాకాశమునందు- ప్రేంఖత్- చలించుచున్న అసు- ప్రాణవాయువులయొక్క- గ్రసన-భక్షించుటయను-జఠరభృతి- ఉదరభరణము గాఁగలిగిన- అసిఫణితికిన్-కత్తియను సర్పముగలవానికిని— అనఁగాఁ గత్తిచేత శత్రురాజులను ఖండించి హృదయాకాశములైన ప్రాణవాయువులను దీసినాఁడనుట॥ ౫౩

క॥ అవిరళవివరణవిద్యా। నవరాధేయునకు సజ్జనవిధేయునకుం। గవితాస్త్రీలోలునకున్। ఖవిటంకనటద్యశోబ్ధికల్లోలునకున్ ॥ ౫౪

టీక ॥ అవిరళ...నకున్- అవిరళ। ఎడతెగని।వితరణవిద్యా। దానవిద్యయందు।నవరాధేయునకున్ - నూతనకర్ణుఁడైనవాఁడును-సజ్జనవిధేయునకున్ - సత్పురుషులైనవారి కాజ్ఞావర్తియైనవాఁడును-కవితాస్త్రీలోలునకున్-కవితా।స్త్రీ। కవిత్వమను స్త్రీయందు। లోల-నకున్। ఆసక్తిగలిగినవాఁడును ఖవిటంకనటద్యశోబ్ధికల్లోలునకున్-ఖవిటంక। ఆకాశమను జాలుపట్టెయందు। నటద్యశోబ్ధికల్లోలునకున్।నృత్యముఁ జేయుచున్న కీర్తియను సముద్రముయొక్క-మహాతరంగములుగలవానికిని॥ ౫౪

క॥ దిగధీశాసహ్యధగ। ద్ధగితోద్యత్ప్రతాపతపనస్ఫురణా। స్థగితద్యుమణికి నిమిషా। గ్రగృహీతకళింగరాజతనయాగ్రణికిన్ ॥ ౫౫

టీక॥ దిగధీశా...ద్యుమణికిన్-దిగధీశ-దిక్పాలకులైనయింద్రాదులకు। అసహ్య। సహింపశక్యము గాని - ధగద్ధగిత। ధగద్ధగాయమానమైన। ఉద్యత్। ప్రకాశించుచున్న। రుచి। కాంతిగలిగిన। ప్రతాపతపన। ప్రతాపమను సూర్యునియొక్క।స్ఫురణ। తేజస్సుచేత।స్థగిత।కప్పఁబడిన।ద్యుమణికిన్ సూర్యుఁడు గలిగిన నిమిషా...గ్రణికిన్ - నిమిషార్ధగృహీత। అర్ధనిమేషమాత్రముచేతఁ బట్టుకొనఁబడిన।కళింగరాజతనయాగ్రణికిన్। గజపతియను రాజకుమార శ్రేష్ఠుఁడుగలిగినవానికిని॥ ౫౫

క॥ కరుణాకర వేంకటవిభు। చరణస్మరణప్రసంగసంగతమతికి। శ్వరనరసింహమహీభృ। ద్వరనందనకృష్ణరాయధరణీపతికిన్ ॥ ౫౬॥

టీక ॥ కరుణా...మతికిన్-కరుణాకర।దయకు గనియైన। వేంకటవిభు। వేంకటేశ్వరస్వామియొక్క। చరణస్మరణ।పాదస్మరణతోఁగూడిన। ప్రసంగ।గోష్ఠితోడ।సంగత। కూడుకొన్న। మతికిన్।బుద్ధిగలిగినవాఁడును-ఈశ్వర...పతికిన్- ఈశ్వరనరసింహమహీభృత్। ఈశ్వరరాజుకుమారుఁడైన నరసింహదేవరాయలయొక్క। వరనందనకృష్ణరాయధరణీపతికిన్।కుమారశ్రేష్ఠుఁడైన కృష్ణదేవరాయమహీపతికి.

ఇక్కడికి నవతారిక సరి.

ఇఁకమీఁదఁ గథాప్రారంభము.

స్వారోచిష-మనుచరిత్ర.

మొదటి యాశ్వాసము.

వ॥ అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధి గా నాయొనర్పం బూనిన స్వారోచిషమనుసంభవం బను మహాప్రబంధంబునకుఁ గథాక్రమం బెట్టి దనిన జైమినిముని స్వాయంభువకథాశ్రవణానంతరంబున మీఁద నెవ్వండు మనువయ్యె నెఱింగింపు మనవుడుఁ బక్షులు మార్కండేయుండు క్రోష్టికిం జెప్పిన ప్రకారంబున నిట్లని చెప్పం దొడంగె॥ ౧

టీక ॥ అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధిగాన్- అభ్యుదయ।శ్రేయస్సులయొక్క। పరంపరా।పఙ్క్తియొక్క। అభివృద్ధిగాన్

మిక్కిలి వృద్ధియగునట్లుగా - నాయొనర్పంబూనిన - నేనుర చింపుటకు బూనుకొన్న - స్వారోచిషమనుసంభవంబను - స్వారోచిషమనుసంభవమనునట్టి - మహాప్రబంధంబునకున్ - ముఖ్యమైన ప్రబంధమునకు - కథాక్రమంబు - కథయొక్క వరుస - ఎట్టిదనినన్ - ఎటువంటిదనఁగా - జైమిని ముని - జైమినియను పేరుగల బుషి - స్వాయంభువమను - స్వాయంభువమనువుయొక్క - కథాశ్రవణానంతరంబునన్ - కథవినినతర్వాత - మార్కండేయుని - ఆమీఁదటనేవ్వరు పుట్టిరి - మనువత్యున్ - మనువెవ్వాఁడని ఎఱిఁగింపుమనవుడున్ - తెలియఁజెప్పుమని యడుగఁగా - పక్షులు - జైమినికిఁగథ చెప్పుచున్న పక్షులు మార్కండేయుండు - మార్కండేయమహాముని - క్రోష్టికిం జెప్పిన ప్రకారంబునన్ - క్రోష్టియను నాతనికి బూర్వమం దుఁజెప్పిన ప్రకారముగా - ఇట్లని చెప్పఁదొడంగెన్ - ఈ ప్రకారముగ చెప్పనుపక్రమించెను - ౧

మ॥ వరుణాద్వీపవతీతటాంచలమునన్ వప్రస్థలీచుంబితాంబరమై సౌధసుధాప్రభాధవళితప్రాలేయరుఙ్మండలీహరిణంబై యరుణాస్పదం బనఁగ నార్యావర్తదేశంబునం బుర మొప్పున్ మహికంఠహారతరళశ్రీ విడంబించుచున్॥ ౨

టీక॥ వరుణాద్వీపవతీతటాంచలమునన్ - వరుణా - వరుణ యను పేరుగల। ద్వీపవతీ। నదియొక్క। తటాంచలమునన్। తీరమందు - వప్రస్థలీచుంబితాంబరమై - వప్రస్థలీ। కోటయొక్క యగ్రభాగముచేత। చుంబిత। స్పృశింపఁబడుచున్న। అంబరమై। ఆకాశముగలదై - సౌధ... హరిణంబై - సౌధ। మేడలయందలి। సుధా। సున్నపుగచ్చుయొక్క। ప్రభా। కాంతిచేత। ధవళిత। తెల్లగాఁజేయఁబడిన। ప్రాలేయరుఙ్మండలీ। చంద్రబింబమందలి। హరిణంబై। లేడిగలదై - అరుణాస్పదంబనఁగన్ - అరుణాస్పదమనునట్టుగా - ఆర్యావర్తదేశంబునన్ - ఆర్యావర్తదేశమందు - మహికంఠహారతరళశ్రీన్ - మహీకంఠహార। భూమియను స్త్రీయొక్క మెడయందు ధరించు ముత్యాలహారమందలి। తరళశ్రీన్। నాయకమణియొక్క ప్రకాశమును - విడంబించుచున్ - ప్రకటనచేయుచును - పుర మొప్పున్ - పట్టణమొకటి యొప్పుచుండును - అనఁగా పట్టణపుకోటయాకాశమంటినది. మేడలు గలదనియు మేడలు చంద్రమండలమునంటియున్నవనియు భావము॥ ఆర్యావర్తమనఁగా హిమవత్పర్వతవింధ్యపర్వతమధ్యపుణ్యభూమి॥ ౨

సీ॥ ఆచటి విప్రులు మెచ్చ రఖిలవిద్యాప్రౌఢి ముదిమది దప్పిన మొదటివేల్పు। నచటి రాజులు బంటునంపి భార్గవు నైనఁ జింకారుఁ బిలిపింతు రంకమునకు। నచటి మేటికి గోటు లలకాధిపతి నైన నునుసంచి మొదలిచ్చి మనుపఁగలరు। యచటి నాలవజాతి హాలముఖాంతవిభూతి నాదిభిక్షువు భైక్షమైన మాన్పు ॥౩॥ తే॥ నచటి వెలయాండ్రు రంభాదులైన నోరయఁగాసె గొంగున వారించి గడపఁగలరు। నాట్యరేఖాకళాధురంధరనిరూఢి నచటఁ బుట్టిన చిగురుఁ గొమ్మైనఁ జేవ॥ ౪

టీక॥ అచటి - ఆపట్టణమందలి। విప్రులు - బ్రాహ్మణులు - అఖిలవిద్యాప్రౌఢిన్ - సమస్తవిద్యలయందలి నేర్పుచేత। ముదిమదిదప్పిన - వృద్ధత్వముచే బుద్ధిచెడిన। మొదటివేల్పున్ - ప్రథమదేవతయగు బ్రహ్మను। మెచ్చరు - మెచ్చుకొనరు - అచటి - ఆపట్టణమందలి - రాజులు క్షత్రియులు - బంటునంపి - ఒకకొలువుడుగాని నంపి - భార్గవునైనన్ - పరశురాముని నయినప్పటికిని - చింకారున్ - మూర్ఖత్వముచేత - అంకమునకున్ - తమ త్రావునకు - పిలుపింతురు - పిల్పించెదరు - అచటి - ఆపట్టణమందలి - మేటికి కోటులు - ప్రముఖులైనకోటులు - అలకాధిపతినైనన్ - కుబేరునినైనను నునుసంచి మొదలిచ్చి - ముందుగా బండారమిచ్చి - మనుపన్ - బ్రతికించుటకు - దక్షులు - సమర్థులు - అచటి - ఆపట్టణమందలి - నాలవజాతి - శూద్రకులము - హాలముఖాంతవిభూతిన్ - హాలము ఖాంత। నాగటి మొనచేతఁబొందఁబడిన। విభూతిన్। ఐశ్వర్యముచేన్ - ఆదిభిక్షువు - మొదటిభిక్షకుఁడైన శివుని యొక్క। భైక్షమైనన్ - భిక్షాటనంబకమునైనప్పటికిని - మాన్పున్ - మాన్పించును - అంకమనఁగా జిత్రయుద్ధమునకని చెప్పవచ్చును॥ అచటి - ఆపట్టణమందలి। వెలయాండ్రు - వేశ్యాస్త్రీలు। రంభాదులైనన్ - రంభ మొదలైనయప్సరసలైనను - ఒరయన్ - వివాదమునను వచ్చినపక్షమందు - కాసెకొంగునన్ - వెనుకదోపుకొను చీరచెఱఁగు చేత। వారించి - తిరస్కరించి। నాట్యరేఖాకళాధురంధరనిరూఢిన్ - నాట్యరేఖాకళా। నృత్యవిద్యయందలి। ధురంధర నిరూఢిన్। భారవాహిసామర్థ్యముచేత। గడపఁగల

డు- అతిక్రమింపఁగలఁడు - అచటఁబుట్టిన- ఆపట్టణమందు జన్మించిన- చిగురుకొమ్మైనన్- లేఁతచిగురుకొమ్మ యయినప్పటికిని - చేవ - సారముగలది అనఁగా నాపట్టణమందలి బ్రాహ్మణులు వేదశాస్త్రాదివిద్యలచేత- బ్రహ్మకంటె నధికులనియు - రాజులు పౌరుషముచేతఁ బరశురామునికంటె నధికులనియు కోమట్లు ధనసంపత్తిచేతఁ గుబేరునికంటె నధికులనియు - శూద్రులైశ్వర్యముచేత శివునికంటె నధికులనియు- వేశ్యాజనములు నాట్యవిద్యాప్రౌఢిమచేత రంభాదులకంటె నతిశయించినవారనియు - అచ్చటివృక్షశాఖలు మిక్కిలి సారముగలవనియు నుత్ప్రేక్షయు॥ ౪

ఉ॥ ఆపురిఁ బాయకుండు మకరాంక శశాంక మనోజ్ఞమూర్తి భా। షాపతి శేషభోగి వివిధాధ్వర నిర్మలధర్మ క
ర్మదీ। క్షాపరతంత్రుఁ డంబురుహగర్భకులాభరణం బనారతా। ధ్యాపనతత్పరుండు ప్రవరాఖ్యుఁ డలేఖ్యత
నూవిలాసుఁడై॥ ౫॥

టీక॥ ఆపురిన్ - ఆపట్టణమందు- మకరాంక...తంత్రుఁడు- మకరాంక- మన్మథునివలెను- శశాంక- చంద్రునివలెను- మనోజ్ఞమూర్తి- సుందరమైనరూపముగలవాఁడును। భాషాపతి- వాగీశ్వరునివంటి- అపరశేషభోగి। రెండవ శేషాహియునైన వాఁడును। వివిధాధ్వర- నానావిధములైనయజ్ఞములయందలి। నిర్మల దోషరహితములై। ధర్మ- యథాశాస్త్రీయములైన। కర్మ- క్రియలయందలి। దీక్షా- నియమమునకు। పరతంత్రుఁడు। పినద్ధుఁడైనవాఁడును- అంబురుహగర్భకులాభరణంబు- బ్రహ్మవంశమునకుభూషణమైనవాఁడును- అనారతాధ్యాపనతత్పరుండు- నిరంతరమును శిష్యులకు వేదము చెప్పుటయందాసక్తిగలవాఁడును నైన - ప్రవరాఖ్యుఁడు- ప్రవరుఁడను పేరుగల బ్రాహ్మణుఁడు - అలేఖ్యతనూవిలాసుఁడై - అలేఖ్య- చిత్తరువునందు వ్రాయనలవిగాని- తనూవిలాసుఁడై దేహసౌందర్యాలంకారములుగలవాఁడై -పాయకుండున్- ఎడ తెగకుండ వాసముఁ జేయుచుండెను॥

ఆ॥ వాని చక్కఁదనము వైరాగ్యమునఁ జేసి। కాంతఁ జేయు జారకామినులకు। భోగబాహ్యమయ్యెఁ బూచినసం
పెంగ। పోలుపు మధుకరాంగనలకుఁ బోలె॥ ౬

టీక॥ వాని- ఆ ప్రవరాఖ్యునియొక్క - చక్కఁదనము- సౌందర్యము- వైరాగ్యమునఁ జేసి- నిష్కాముఁడౌటవలన- కాంతఁ జేయు - అభిలాషపడునట్టి- జారకామినులకున్- వ్యభిచరించు స్త్రీలకు- భోగబాహ్యమయ్యెన్ - అనుభవమునకు దూరమైనదాయెను। యెటువలెననఁగా- పూచినసంపెంగ- పుష్పించినచంపకముయొక్క - పోలుపు- చక్కఁదనము- మధుకరాంగనలకుఁ బోలెన్- ఆఁడుతుమ్మెదలకువలెనే। అనుభవయోగ్యము కాకపోయెననుట- తుమ్మెదలకు సంపెంగకును విరోధమని ప్రసిద్ధము॥ ౬

ఉ॥ యౌవనమందు యజ్వయు ధనాఢ్యుఁడునై కమనీయకౌతుక। శ్రీవిధిఁ గూఁకటుల్గొలిచి చేసినకూరిమి సో
మిదమ్మ సౌ। ఖ్యావహయై భజింప సుఖులై తలిదండ్రులు గూడి దేవియుం। దేవరవోలెనుండి యిలుదీర్పఁగఁ
గాఁపుర మొప్పు వానికిన్॥ ౭

టీక॥ యౌవనమందున్ - నడివయస్సునందే- యజ్వయున్- సోమయాజియును- ధనాఢ్యుఁడునై- ద్రవ్యవంతుఁడునై- కమనీయకౌతుకశ్రీవిధిన్। కమనీయ- ఒప్పుచున్నట్టి- కౌతుకశ్రీవిధిన్- కంకణబంధక్రియయందు - అనఁగాఁ బెండ్లిచేయు కాలమందు। కూఁకటుల్గొలిచి- సిగలు కొలిచి। చేసిన- పెండ్లిచేసినట్టి- అనఁగా నిద్దరి సందుకొంచెమీఁదు హెచ్చుతగ్గుగాఁ జేసినట్టి - కూరిమి సోమిదమ్మ- ప్రియురాలైన సోమిదేవి- అనఁగా భార్య- సౌఖ్యావహయై - సుఖానుభవమును గలుగఁ జేయుచున్నదై- భజింపన్ - ఉపచారము సేయగా- సుఖులై - సుఖముగలవారై - తలిదండ్రులు గూడి- తలిదండ్రులు జతపడి। దేవియుం దేవరవోలెనుండి- పార్వతీపరమేశ్వరులవలెనుండి- ఇలుదీర్పఁగన్ గృహకృత్యములు చక్కఁబెట్టుచుండఁగా- వానికిన్ - ఆ ప్రవరాఖ్యునికి- కాపురము ఒప్పెన్- సంసారము చక్కఁగా జరుగుచునుండును॥ ౭

సీ॥ వరణాతరంగిణీదరవికస్వరనూత్న * కమలకషాయగంధము వహించి। ప్రత్యూషపవనాంకురములు పై
కొనువేళ * వామనస్తుతిపరత్వమున లేచి। సచ్ఛాత్రుఁడగుచు నిచ్చలు నేగి యయ్యేట * నఘమర్షణస్నానమా
చరించి। సాంధ్యకృత్యము దీర్చి సావిత్రిఁ జపియించి- సైకతస్థలిఁ గర్మసాక్షి కెఱఁగి ॥౮॥ తే॥ ఫలసమిత్కుశకుసు
మాదిబహుపదార్థ * తతియు నువిదకి నమడుఁగుదోవతులు గొంచు। బ్రహ్మచారులు వెంటరా బ్రాహ్మణుండు

వచ్చునింటికిఁ బ్రజ లన్న మెచ్చి చూడ॥ ౯

టీక ॥ వరుణా...గంధము - వరుణా। వరుణ యను పేరుగల। తరంగిణీ। నదియందు। దర - కొంచెముగా। వికస్వర। వికసించిన। నూత్న। నవీనమైన। కమల। పద్మముల యొక్కలి। కషాయ గంధము। వగరుగల వాసనను - వహించి పూని - ప్రత్యూష పవనాంకురములు - ప్రత్యూష - ప్రాతః కాలసంబంధము లైన। పవనాంకురములు। లేఁతవాయువులు - పైకొనఁ వేళన్ - పైకి పోకుచు నుండు సమయమందు। అనఁగాఁ దెల్లవారవచ్చు నప్పుడు - శౌచమన స్తుతి పరస్థ మనన్ - వామన మూర్తియొక్క స్తోత్రపారాయణముతో లేచి - నిద్ర లేచి - సచ్ఛాత్రుఁడగుచున్ - శిష్యులతోఁ గూడుకొన్నవాఁడై - నిచ్చలు నేగి - నిరంతరమును బోయి - అయ్యేటన్ - ఆ వరుణా నదియందు - అఘమర్షణ స్నానమాచరించి - అఘమర్షణ స్నానము। అఘమర్షణ సూక్త పూర్వకముగాఁ జేయునది। ఆచరించి। చేసి - సాంధ్యకృత్యము - సంధ్యా ప్రయుక్తమైన సకార్యమును తీర్చి - తీర్చి చేసి - సావిత్రి జపియించి - గాయత్రీ జపముఁ జేసి - సైకత స్థలిఁ గర్మసాక్షికిన్ - సైకత స్థలిన్। ఇసుకదిన్నె యందు। కర్మసాక్షికిన్। సూర్యునికి ఎరగి - నమస్కారములు చేసి - అకృత్రిమ ప్రదేశమందనట॥ ఫల...తతియున్ - ఫల। మధురమైన పండ్లను। సమిత్। సమిధలను। కుశ। దర్భయును - కుసుమాది। పుష్పములు మొదలు గాఁ గలిగిన। బహుపదార్థతతియున్। అనేక వస్తువులను గాయి తెచ్చుకొని - ఉతికిన మడుఁగు దోవతులు - ఉతికిన వస్త్రములు వేసిన వస్త్రములును - కొంచున్ - తీసుకొని - బ్రహ్మచారులు వెంటరాన్ - శిష్యులైన వటువులు తనతోఁ గూడ రాఁగా - బ్రాహ్మణుండు - ప్రవరాఖ్యుఁడు - పుర జనులందఱు * తనన్ - తనను * మెచ్చి - పొగడి * చూడన్ - చూచుచుండఁగా * ఇంటికిన్ - తన గృహమునకు * వచ్చున్ వచ్చుచుండును ౯

శా॥ శీలంబుం గులముం బ్రశమంబు దమముం జెల్వంబు లేఁ బ్రాయముం। బోలం జూచి యితండె పాత్రుఁడని యే భూపాలుఁ డే వచ్చినన్। సాలగ్రామము మున్నుగాఁ గొనఁ డనాహార్య తేజోవ్రతముల్ పెక్కండ్రీ ప్సకు నా కష్టంబు దానీ పెక్కుటం బాడి యుం బంటయున్॥ ౧౦

టీక ॥ శీలంబున్ - సద్వృత్తియును - కులము - వంశమును * శమంబున్ - బాహ్యేంద్రియ నిగ్రహమును * దమమున్ - అంతరింద్రియ నిగ్రహమును * చెల్వంబున్ - చక్కదనమును * లేఁబ్రాయమున్ - లేఁతవయస్సును * పోలం జూచి - తెల్లగాఁ గలిగి యుండుటను గని * ఇతండు - ఈ ప్రవరాఖ్యుఁడు * పాత్రుఁడు - దానయోగ్యుఁడని * ఏ భూపాలుఁ డే వచ్చినన్ - ఏ రాజైన వచ్చినప్పటికిని * సాలగ్రామము మున్నుగాన్ - సాలగ్రామము మొదలుకొని యే దానమును * కొనఁడు - పుచ్చుకొనఁడు * అనాహార్య తేజోవ్రతములు - తన్ను బొందని భూములును - సామాన్య భూములును * పెక్కు - పండ్లు - అనేక విధములుగా * పండున్ - ఫలించును * ఒకప్పుడున్ - ఒకానొక వేళ నైనప్పటికిని * ఇంటన్ - గృహమందు * పాడియున్ - క్షీర సమృద్ధియును * పంటయున్। ధాన్య సమృద్ధియును * తఱుగదు * తక్కువ గాదు॥ ౧౦

తే॥ వండ నలయదు వేవురు వచ్చిరేని। నన్నపూర్ణకు నుద్దియా నతని గృహిణి। యతిథు లేతేర నడికి రేయైనఁ బెట్టు వలయు భోజ్యంబు లింటన వారిగాఁగ॥ ౧౧

టీక ॥ అతని గృహిణి - ఆ ప్రవరాఖ్యుని భార్య - వేవురు వచ్చిరేనిన్ - అనేకులు వచ్చినప్పటికిని - వండ నలయదు - వండుటకు బాలుమాలదు - అన్నపూర్ణకున్ - అన్నపూర్ణ విశాలాక్షికి - ఉద్దియై - సమానురాలై - అతిథులేతేరన్। గృహాగత ధర్మపరులు వచ్చుచుండఁగా - నడికి రేయైనన్ - అర్ధరాత్రి యందైనను - ఇంటన్। గృహమందు - వలయు - కావలసిన - భోజ్యంబులు - భోజన పదార్థములు - అవారిగాఁగన్ - సమృద్ధిగాను - పెట్టున్ - వడ్డించును - నడు రేయి యైన నన్న పాఠము నిదే యర్థము॥ ౧౧

సీ॥ తీర్థసంవాసులే తెంచినారని విన్న * నెదురుగా నేగు దవ్వెంతయైన। నేగి తత్పదముల కెరఁగి యింటికిఁ దెచ్చు * దెచ్చి సత్కృతి నాతిథ్య మిచ్చు। నిచ్చి యిష్టాన్న సంతృప్తులఁగా జేయుఁ * జేసి మీరేగిన చోఁ జెరవచ్చు॥ వచ్చి యిర్థఁ గల్గువనధి పర్వతసరి * త్తీర్థ మాహాత్మ్యముల్ దెలియ నడుగు॥ ౧౨ ॥ తే ॥ నడిగి యోజన పరిమాణ

వరణాతటంబున నరసి ప్రోవల యటుఁజూపనను చువ్యాస్పలు నిగుఱు | ననుదినము తీర్థసందర్శనాభిలాష | మాత్మ నుప్పొంగ
నత్తపనాగ్నిహోత్రి॥ ౧౩

టీక॥ అత్తపనాగ్నిహోత్రి- ఆనడినయాసు వాఁడై నయాహితాగ్ని | అనఁగాఁ బ్రవరాఖ్యుఁడు। తీర్థసంవాసులు - తీర్థయాత్రలు సలుపువారు-ఏతెంచినారని విన్నన్ - వచ్చినారని వినఁగా డవ్వంతమైన నన్- ఎంతదూరమైననప్పటికిని- ఎదురుగానేగున్ - అభిముఖముగాబోవును- ఏగి - పోయి తత్పదములకున్ - వారిపాదములకు - ఎరగి - నమస్కారము సేసి- ఇంటికిఁదెచ్చున్-తనగృహమునకుఁదీసుకొనివచ్చును - తెచ్చి - తీసుకొనివచ్చి -సత్క్రియాముఖ్యమై నభక్తిచేత - ఆతిథ్యమిచ్చున్- అతిథిపూజసమర్పించును _ ఇచ్చి-సమర్పించి- ఇష్టాన్న సంతృప్తులఁగాఁజేయున్- ఇష్టాన్న। ఇష్టమైన షడ్రసాన్నముచేత। సంతృప్తులఁగాఁజేయున్। తృప్తిఁబొందినవారినిగాఁజేయును - చేసి - చేసినవాఁడై - వచ్చున్నచోన్ -వారు సుఖాసీనులై యున్నసమయమందు - చేరవచ్చున్ - వారిదగ్గిరవచ్చును - వచ్చి - వ

చ్చినవాఁడై - ఇర్థ్వరఁగల్గు- ఈభూమియందుఁగలిగిన- వనధి పర్వతసరిత్తీర్థమాహాత్మ్యములు - వనధి సముద్రముల యొక్క |పర్వత। కొండలయొక్క-సరిత్। నదులయొక్క- తీర్థ। పుణ్యోదకక్షేత్రములయొక్క-। మాహాత్మ్యములు ప్రభావములు తెలియనడుగున్ । తెలియుటకొఱకు వారినడుగును॥అడిగి-అడిగినవాఁడై ।యోజనపరిమాణసంగయున్- ఆయాదేశములయొక్క దూరప్రమాణము విచారించును - అరసి విచారించి - పోవలయున్ - పోవలెను జూడననుచున్- జూడవలెనని - అనుదినము - ప్రతిదినమును - తీర్థసందర్శన పుణ్యతీర్థక్షేత్రములను జూడవలెనని- అభిలాష కోరిక - ఆత్మన్- అంతఃకరణమందు- ఉప్పొంగన్ - నిండుకొనియుండుచుండఁగా - ఉవ్విళులూరుచున్ - నిట్టూర్పులు పుచ్చును- ౧౩

క॥ ఈవిధమున నభ్యాగత । సేవాపరతంత్ర సకలజీవనుఁడై భూ। దేవకుమారకుఁడుండం । గావిను మొక నాఁడు మధ్యకాలమునందున్ ॥ ౧౪

టీక॥ ఈవిధమునన్- ఈప్రకారముగా-అభ్యాగత...సనుడై। అభ్యాగతగృహాగతధర్మపురస్సరబ్రాహ్మణులయొక్క। సేవాపరతంత్ర। పరిచర్యకు నధీనమైన। సకలజీవనుఁడై। సమస్తజీవనోపాధులుగలవాఁడై భూదేవకుమారుఁడు- బ్రాహ్మణకుమారుఁడైన ప్రవరాఖ్యుఁడు-ఉండఁగాన్-ఉండగా- వినుము ఆలకింపుము ఒకనాఁడు ఒకదినమందు మధ్యకాలమునందు - మధ్యకాలమునందు అనఁగాదివాభాగమందుఁబవలుండగడియలపైఁద - అతిథియనఁగా నులనామములు దెలియక మధ్యాహ్నకాలమునకుఁదనగృహమునకు వచ్చినవాఁడు -

సీ॥ ముడిచిన యొంటికెంజడ మూయ వ్రేళ్లను క్రొమ్మృగముతోలు కిరీటమును ధరించి కకపాల కేదారకటకముద్రిత పాణిఁ గుఱుచలాతాముతోఁ గూర్చి పట్టి । నైతుఁ జేయుమైన యొడ్డాణంబు లవణిచేఁ నక్కళించిన పొట్ట నక్కళించి । యారనూటచ్ఛాయ నవఘళింపఁగఁజాలు బహుసుదేహంబు నభస్మమలఁది। ౧౫॥ తే॥ మిట్టయురమున నిడుదయోగపట్టె మెఱయఁ జెవులరుద్రాక్షపోఁగులు చవుకళింపఁ గావిదుప్పటి సంబుజలకుండికయు నుబూని చేరెఁ దద్గేహమొక సిద్ధుఁడొకఁడు-॥ ౧౬

టీక॥ ముడిచిన - ముడిగొల్పిన-ఒంటికెంజడ- ఒక్కటియైన యెఱ్ఱనిజడ - మూయన్ -కప్పుకొనునట్టుగా - మువ్వన్నెమృగముతోలు - పెద్దపులిచర్మము -కిరీటముగధరించి- కుళ్లాయిగాఁబెట్టుకొని కకపాల...పాణి- కకపాల-కపాలచేత । కేదారకటక। పంచలోహపుకడియముచేత ముద్రిత।లాంఛనమైన చేయఁబడిన। పాణి। హస్తమును- కురుచ - పొట్టిగానుండు- లాతాముతోడన్- యోగవేత్రముతోడ - కూర్చిపట్టి - చేర్చిపట్టుకొని - ఐతేయమైన- అంతు లేడిచర్మముతోఁజేసిన- ఒడ్డాణంబు- కమ్మరపట్టయొక్క- లవణిచేన్- బిగువుచేత- అక్కళించినపొట్ట-లోపలికిఁబోయినకడుపును- మక్కళించి- ఉబ్బునట్టుచేసి- ఆరనూట...జాలు- ఆరనూటచ్ఛాయన్- ఇత్తడిచాయను . అవఘళింపఁగఁజాలుఁ-అతిక్రమించసమర్థమైన-బహుసుదేహంబునన్- బక్క శరీరమందు_భస్మము లఁది- విభూతిఁబూసుకొని॥ మిట్టయురమునన్- ఉన్నతమైయుండు ఱొమ్మునందు-నిడుదు నిడివిగలిగిన- యోగపట్టె- యోగులుజందెముగా వేసుకొను నల్లికపట్టుపట్టెడ- మెఱయన్- ప్రకాశించఁగా చెవులన్ కర్ణములయందు -రుద్రాక్షపోఁగులు చవుకళింపన్- రుద్రాక్ష

లు వేసిన తాగి కుండలము లెగిసియాడఁగా। కావికుబుసంబు ఎత్తురంగు వేసిన చొక్కా-యసు- జలకుండికయుస్- నీళ్ల తోను న్న కమండలమును- ధ్యాని- ధరించి - ఔషధ సిద్ధఁడొకఁడు ఔషధవిశేషములుగలయొక సిద్ధుడు- తద్గేహముస్- అప్రవరాఖ్యుని గృహమును। చేరెన్- ప్రవేశించెను- ౧౬

తే॥ ఇట్టు చనుదెంచు పరమయోగీంద్రుఁగాంచి। భక్తిసంయుక్తినెదురేగి ప్రణతుఁ డగుచు। నర్ఘ్యపాద్యాదిపూజనంబాచరించి। యిష్టసృష్టాన్నకలనసంతుష్టుఁ జేసి॥ ౧౭

టీక॥ ఇట్టు- ఈ ప్రకారముగా- చనుదెంచు- వచ్చుచున్న- పరమయోగీంద్రున్- ఉత్కృష్టుఁడైన యోగీశ్వరుని- కాంచి జూచి- భక్తిసంయుక్తి భక్తితోఁగూడుకొనుటచే- ఎదురేగి అభిముఖముగాఁబోయి ప్రణతుఁడగుచున్- నమస్కరించినవాఁడై- అర్ఘ్యపాద్యాది- హస్తోదక పాదోదకము మొదలుగాఁగల- పూజనంబాచరించి- సపర్యచేసి- ఇష్ట... జేసి ఇష్టసృష్టాన్న।హితవైపరికరసమృద్ధి గలిగినయన్నముయొక్క- ।కలనన్।అనుభవము చేత। సంతుష్టుఁ జేసి।తృప్తిపొందినవానినిగాఁజేసి ౧౭

క॥ ఎందుండి యెందుఁబోవుచు। నిందులకేతెంచినారలిప్పుడు విద్వ। ద్వందిత నేఁడుగదా మత్స్మందిరము పవిత్రమయ్యె మాన్యుఁడనైతిన్ ॥ ౧౮

టీక॥ ఎందుండి- ఎచ్చటనుండి- ఎందుఁబోవుచున్- ఎక్కడికిఁబోవుచు- ఇందులకున్- ఇక్కడికి- ఏతెంచినారలు- వచ్చితిరి- ఇప్పుడు- ఈవేళ- విద్వద్వందిత- విద్వాంసుల చేతనమస్కరింపఁబడిన మహాత్మా- నేఁడుగదా- నేటికి కాదా మత్స్మందిరము॥ నాగృహము- పవిత్రమయ్యె -పరిశుద్ధమాయెను మాన్యుఁడనైతిన్ - నేను బూజ్యుడనయితిని- అనగా మీరు వచ్చుటచేతనని భావము- ౧౮

క॥ మీమాటలు మంత్రంబులు। మీ మెట్టిన యెడ ప్రయాగ మీపాదపవి। త్రామలతోయములలఘు। ద్వ్యోమార్గఝరాంబుపానరుక్త్యములుర్విన్ ౧౯

టీక॥ మీమాటలు- మీవాక్యములు*మంత్రంబులు- మహామంత్రములవంటివి మీ మెట్టిన యెడ- మీరు తొక్కిన స్థలము ప్రయాగ- ప్రయాగక్షేత్రమువంటిది- మీపాద- మీచరణసంబంధమైన*పవిత్ర - పరిశుద్ధము చేయుటయందు సమర్థములైన*అమల- నిర్మలములైన*తోయములు- ఉదకములు* ఉర్విన్- భూమియందు*అలఘు- అతిశయమైన*ద్యోమార్గఝరాంబు- ఆకాశమార్గప్రవాహ జలములకు। అనఁగా గంగాజలములకు। పౌరుసక్త్యములు।ప్రతిగాఁజెప్పఁదగినవి- ౧౯

చ॥ వానిది భాగ్యవైభవము వానిది పుణ్యవిశేషమెట్టి యన్। వానిదవంధ్యజీవనము వానిది జన్మము వేఱు సేయకే। వ్వాని గృహాంతరంబున భవాదృశ యోగిజనంబు పావన।స్నానవిధాన్నపానముల సంతసమందుచు బోవునిచ్చలున్ ॥ ౨౦

టీక॥ భవాదృశయోగిజనంబు మీవంటియోగిసమూహము ఎవ్వాని- ఏపురుషునియొక్క- *గృహాంతరంబునన్- ఇంటిలో వల*వేఱుసేయక- అభ్యంతరము విచారించక నిచ్చలున్- నిరంతరమును*పావన...ములన్ - పావన।పవిత్రకరమైన। స్నానవిధ। స్నానవిధి చేత । అన్నపానములన్ । అన్నపానముల చేతను *సంతసమందుచున్ - సంతోషించుచును*పోవున్- పోవుచునుండు మో*వానిది - వానిదే*భాగ్యవైభవము . భాగ్యముగలిగిన యైశ్వర్యము*వానిది. ఆపురుషునిదే*పుణ్యవిశేషము- సుకృతాతిశయము*ఎట్టియన్- ఏప్రకారము చేత*వానిది- ఆపురుషునిదే*అవంధ్యజీవనము సఫలమైన బ్రతుకు*వానిది- ఆపురుషునిదే*జన్మము- పుట్టువు- అనఁగాఁగడమ వారిది కాదనుట ॥ ౨౦

తే॥ మానినాథకుటుంబజంబాలపటల।మగ్న ... దృశగృహమేధిమండలంబు।నుద్ధరింపంగ నౌషధమొండు గలదె। యిట్టి ... ఘ్రగజోలేశ మొకటిడఁ ...॥ ౨౧

టీక॥ మా...నాథ యోగిజనాధిప*కుటుంబ...డంబు । కుటుంబ। సంసారమనెడు।జలబాల। బురదయొక్క...।పటల

సమూహమందు। మగ్న। మునింగిన। మాదృశ। మావంటి। గృహమేధి। గృహస్థులయొక్క। మండలంబు। సమూహము ఉద్ధరింపఁగన్- లేనదీయుటవ। యుష్మత్। మీరు। జో లేశము। పతాగకణము। ఒకటిదక్క- గా- ఒక్కటిదప్ప। ఔషధము- మందు -ఒండు- మఱియొకటి। కలదె- కలదా। అనఁగా నిదే గాని వేఱొకటి లేదనుట- ౨౧

యుష్మత్। మీయొక్క। అంఘ్రి। పాదసంబంధమైన।

క॥ నాడువు మునియిట్లనువ। త్సావినుమావంటి తైర్థికావళికెల్లన్। మీవంటి గృహస్థులసుఖ। జీవనమునఁగా దెటీర్థసేవయుఁదలపన్॥ ౨౨

టీక॥ నావుడున్ - ప్రవరాఖ్యుఁడిటనిబలుకఁగా। మునియిట్లనున్ - స్థవుఁడీతీరునఁబలికెను। వత్సా- ఓయిచిన్నవాఁడా। వినుము- ఆకర్ణింపుము। మావంటి- మాబోటి। తైర్థికావళికిన్ - తీర్థయాత్రాపరులకు- ఎల్లన్- అందరికిని- మీవంటిమీబోటి - గృహస్థుల - గేస్తులయొక్క- సుఖజీవనము నఁగాదె - బాగుగానుండుటచేత నేకదా- తీర్థసేవయున్- గంగాప్రయాగాదుల సేవించుటయును - తలఁపన్ - విచారింపఁగా- ౨౨

సీ॥ కెలకులనున్నతంగెటిజున్న గృహమేధి* యజమానుఁ డంకస్థితార్థపేటి। పండినపెరటికల్పకము వాస్తవ్యుండు* దొడ్డిఁబెట్టిన వేల్పుగిడ్డికాపు। కడలేనియమృతంపు నడబావి సంసారి* సవిధమేరునగంబు భవనభర్త। కురుదేశపథమధ్యమప్రపకులపతి * యాఁకటికొదవు సస్యము కుటుంబి॥ ౨౩॥ తే॥ బధిరపంగ్వంధభిక్షుక బ్రహ్మచారిజటిపరివ్రాజకాతిథిక్షపణకావ। ధూతకాపాలికాద్యనాథులకుఁగాన భూసురోత్తమ గార్హస్థ్యమునకు సరివె॥ ౨౪

టీక॥ గృహమేధి - గృహస్థుఁడు। కెలకులనున్న-సరసనున్న తంగెటిజున్ను- గోశ్రేణి పెట్టుకుఁబెట్టియున్న తేనెసెరవంటివాఁడును- యజమానుఁడంకస్థితార్థపేటి - యజమానుఁడు। యజమానుఁడనఁగా గృహస్థుడు। అంకస్థిత। దగ్గిరనున్న- అర్థపేటి- ధనపు పెట్టెవంటివాఁడును - వాస్తవ్యుండు- వాస్తవ్యుఁడనఁగా గృహస్థుఁడు- పండిన- ఫలించిన పెరటికల్పకము - పెరటిలోనున్నకల్పవృక్షమువంటివాఁడును - కాఁపు- కాఁపనఁగా గృహస్థుఁడు - దొడ్డిబెట్టిన - గోష్ఠములోఁగట్టివేసిన - వేల్పుగిడ్డి - కామధేనువంటివాఁడును। సంసారి-సంసారియనఁగా గృహస్థుఁడు- కడలేని-అంతములేని- అమృతంపుబావియొక్క - నడబావి- బొడ్డనబావివంటివాఁడును- భవనభర్త భవనభర్తయనఁగా గృహస్థుఁడు సవిధమేరునగంబు- సవిధ। సమీపమందున్న। మేరునగంబు బంగారుపర్వతమువంటివాఁడును- కులపతి।కులపతియనఁగా గృహస్థుఁడు- కురుదేశపథమధ్యమప్రప- కురుదేశపథ। నిర్జలభూమియందలిమార్గములో। మధ్య ప్రప। నడుమనున్న చలిపందిరివంటివాఁడును- కుటుంబి-కుటుంబియనఁగా గృహస్థుఁడు- ఆఁకటికిన్-ఆకలివేళకు-ఒదవు- అక్కఱకువచ్చు - సస్యము-పైరువంటివాఁడును।ఎవరికనఁగా॥బధిర... నాథులకున్- బధిర। చెవిటివాండ్రును। పంగు। కుంటివాండ్రును। అంధ। గుడ్డివాండ్రును। భిక్షుక। బిచ్చగాండ్రును। బ్రహ్మచారి। వటువులును। జటి। సన్యాసులును। పరివ్రాజక।యతీశ్వరులును। అతిథి। గృహాగతులును। క్షపణక। క్షపణమతస్థులును। అవధూత। దిగంబరులును। కాపాలిక। కాపాలికమతస్థులును। ఆద్యనాథులకున్। మొదలైన దిక్కులేనివారికని సంబంధము- కానన్- గనుక - భూసురోత్తమ- బ్రాహ్మణోత్తమా- గార్హస్థ్యమునకున్- గృహస్థధర్మమునకు- సరివె-సదృశమాయనఁగా నెయాశ్రమమును సమానము గాదనుట- ౨౪

క॥ నావుడుఁబ్రవరుండిట్లను। దేవా దేవరసమస్తతీర్థాటనముం। గావింపుదురిలపై నటుల। గావునవిశ్వజగం బివియెఱుగఁగౌతుకమయ్యెన్॥ ౨౫

టీక॥ నావుడన్- ఈప్రకారముగ నాసిద్ధుఁడు పలుకఁగా-ప్రవరుండిట్లనున్ - ప్రవరాఖ్యుఁడీప్రకారముగ నిట్లనియెనఁగా। దేవా-స్వామీ- దేవర మీరు- సమస్తతీర్థాటనమున్ - సమస్త। సకలమైన। తీర్థాటనమున్।పుణ్యతీర్థయాత్ర। ఇల

స్త్రైణ - భూమిమీఁద - కాలింపుడురు - చేయుచుండుదురు- అటుగావునన్-అదిగనుక-విభజించి - ప్రత్యేకించి - అడుగన్ అడుగుటకొఱకు - కౌతుకమయ్యెన్ - సంతోషమాయెను॥ ౩౫

శా॥ ఏయే దేశములన్ని సంచరితిరి మీ రేయే గిరుల్ చూచినా। రేయే తీర్థములందుఁ గ్రుంకిడితి రేయే ద్వీపముల్ మెట్టినా। రేయే పుణ్యవనాళిఁ ద్రిమ్మరితి రేయే తోయధుల్ డాసినా। రాయా చోటులఁ గల్గు వింతలు మహాత్మా నాకెఱింగింపవే॥ ౩౬

టీక। ఏయే దేశములన్-ఏయేవిషయములందు-చరించితిరి-సంచారముచేసితిరో- మీరు-తాము- ఏయే గిరుల్ జూచినారు- ఏయే పర్వతములుగనుఁగొంటిరో*ఏయేతీర్థములందుఁ గ్రుంకిడితిరి- ఏయే పుణ్యోదకములయందుస్నానములుచేసితిరో*ఏయేద్వీపముల్మెట్టినారు- ఏయేదీవులు త్రొక్కినారో-ఏయే పుణ్యవనాళి ద్రిమ్మరితిరి-ఏయే పుణ్యారణ్యములయందు విహరించితిరో * ఏయేతోయధుల్డాసినారు - ఏయే సముద్రములఁజేరితిరో*ఆయాచోటులఁగల్గువింతలు*ఆయాస్థలములయందుఁగలిగినవి నూతనములను*మహాత్మా -మహానుభావా*నాకెఱింగింపవే*నాకుఁ దెలియఁజెప్పవే యని యడిగెను- దేశవిషయాతూహలవర్తనం- ౩౬

తే॥ పోయి సేవింపలేకున్నఁ బుణ్యతీర్థ। మహిమ వినుటయు నఖిలకల్మషహరంబు। గాన వేఁడెద ననన మ్మౌనివర్యుఁ*డాదరాయత్తచిత్తుఁడై యతనికనియె॥ ౩౭

టీక॥ పోయి- పుణ్యతీర్థయాత్రఁ బోయి* సేవింపలేకున్నన్ - సేవచేయలేకపోయినప్పటికిని*పుణ్యతీర్థమహిమన్-పుణ్యతీర్థ। పవిత్రోదకములయొక్క। సుహిమన్।ప్రభావము వినుటయున్. ఆకర్ణించుటచేత*అఖిలకల్మషహరంబు-సమస్తపాపహరము *గానన్ - గనుక * వేఁడెదననిన్- ప్రార్థించుచున్నాననిపలుకఁగా*అమ్మౌనివర్యుఁడు- శ్రేష్ఠుఁడైనయామునీంద్రుఁడు*ఆదరాయత్తచిత్తుఁడై - ఆదరమునకధీనమైనమనస్సుగలవాఁడై*అతనికనియెన్- ఆప్రవరాఖ్యునితోనొకవాక్యముపలికెను- ౩౭

ఉ॥ ఓ చతురాస్యవంశకలశోదధిపూర్ణశశాంక తీర్థయా। త్రాచణశీలినై జనపదంబులుఁ బుణ్యనదీనదంబులుం। జూచితినందునందుఁగల చోద్యములుం గనుఁగొంటి నాపటీ। రాచలపశ్చిమాచల హిమాచలపూర్వదిశాచలంబులన్॥ ౩౮

టీక॥ ఓ చతురాస్య...శశాంక- చతురాస్యవంశ।బ్రహ్మదేవుని వంశమనునట్టి। కలశోదధి। పాలసముద్రమునకు।పూర్ణశశాంక సంపూర్ణచంద్రుఁడవైనయోప్రవరాఖ్యుఁడా* తీర్థయాత్రాచణశీలినై -తీర్థయాత్రలుచేయుటయందుఁబ్రసిద్ధమైన స్వభావముగలవాఁడనైయున్నవాఁడనై*జనపదంబులు - గ్రామసమూహములును*పుణ్య- సుకృతకరములైన*నదీ-తూర్పు సముద్రములోఁగల యేరులును - నదంబులున్ - పశ్చిమసముద్రములోఁగల యేరులును*చూచితిన్- కనుఁగొంటిని। ఇంతియేకాక * ఆపటీరాచల...చలంబులన్- ఆపటీరాచల| అనులయపర్వతము। పశ్చిమాచల। పశ్చిమాద్రి। హిమాచల।హిమవత్పర్వతము। పూర్వదిశాచలంబులన్।ఉదయపర్వతము। వీనియందు*అందునందు గల- అక్కడక్కడఁగలిగిన*చోద్యములున్- వింతలును*కనుఁగొంటిని- చూచితిని- నదములనఁగా తూర్పుగవిడిపోవు నదులనఁగాఁ బడమటివాహినులని యెఱుఁగునది- ౩౮

శా॥ కేదారేశు భజించితిన్ శిరమునం గీలించితిన్ హింగుళా। పాదాంభోరుహములు ప్రయాగనిలయుం బద్మాక్షు సేవించితిన్। యాదోనాథసుతాకళత్రు బదరీనారాయణుం గంటి నీ। యా దేశంబన నేల చూచితి సమస్తాశావకాశంబులన్ ౩౯

టీక॥ కేదారేశు భజించితిన్। కేదారేశున్। కేదారేశ్వరుడనుశివలింగమును। భజించితిన్ । సేవించితిని*హింగుళా పాదాంభోరుహములు।హింగుళా। హింగుళాయనుపేరుగలమహాశక్తియొక్క। పాదాంభోరుహములు।చరణకమలములను*శిరమునన్। శిరస్సునందు*కీలించితిన్। మూర్ధ్ని తిని*ప్రయాగనిలయున్। ప్రయాగపుణ్యక్షేత్రనివాసుఁడైన*పద్మాక్షున్। విష్ణుమూర్తిని* సేవించితిన్। భజించితిని* యాదో...నారాయణున్। యాదోనాథ। సముద్రునికి।సు

లా। కౌమారిసోదరియగులక్ష్మీదేవి। కళత్రుఁడా। భార్యగాఁగలిగి న। బదరీనారాయణుఁడా। బదరీనారాయణస్వామినింకంటిఁడా జూచితిని - ఈయూదేశంబననేల - ఈదేశమాదేశమనిచె ప్పవలసినదేమి। సమస్తాశావకాశంబులఁగా- సమస్త। సకలమైన। ఆశావకాశంబులఁ। దిఙ్మధ్యదేశములను - జూచితిఁగా। వీక్షించితిని॥

వ॥ అదియట్లుండె వినుము గృహస్థతన్నుంబలంబమానరవిరథతురంగశృంగారజారుచామరచ్ఛటా ప్రేక్షణక్షణోద్దీపితచమరసముదయంబగునుదయంబునంగలవిశేషంబులు శేషఫణికైన లెక్కింపశక్యంబె యంధకరిపుకంధరావాసవాసుకివియోగభవదుర్వ్యథాభోగభోగినీభోగభాగపరివేష్టితసటీరవిటపివాటికాశ్రేణీవేల్లదేలాలతావలయంబగుమలయంబునంగలచలువకువిలువయెయ్యదియకటకట వికటకూటకోటివిటంకశృంగాటకాధౌకమానజరదిందుబింబగళదమృతబిందుదుర్దినార్ద్రీకృతసల్లకీపల్లవప్రభంజనపరాంజనహస్తిహస్తంబగునస్తంబునంగలమణిప్రస్తరంబులవిశ్రాంతిఁజింతించినమేనంబులకలిప్పుడుంబొడమెడుస్వస్వప్రవృద్ధితనర్తితృష్ణతరణీసుహాసంతోహదోహావస్రథానాసమానఖేలద్డైలబిలవిలాసినీవిలాసవాచాలకులాకోటికలకలాహలాయమానమానసమందాలసమగాళంబగురజతశైలంబుమూలంబుబంగాబగలుగుహాకప్రదేశంబులంగిన్నసంస్మృతిక్లేశంబులువాయవేసతతపాదజలస్రవణపరాయణశైగావణవిషాణకోటీసముట్టంకితకటకపరిస్ఫురత్కురువిందకందళవ్రాతజాతాంతాతశంకాపసత్త్వదభ్యుదయభ్రమివి భానుధరంధరంబగుమేరుధరాధరంబుశిఖరంబులసోయగంబులుగలయంగనుంగొనటబహుజన్మకృతసుకృతపరిపాకంబునంగాకయేలచేకూఱునేర్చునేటిట్టిమహోత్సుకంబులీశ్వరానుగ్రహంబునసల్పకాలంబునంగను గొంటినసుటయునీమకరందరితహాసనగ్రసిష్ణుగండయుగళుండగుచుబ్రహ్మరుండతనకిట్లనియె॥ ౩౪

టీక॥ అదియట్లుండెఁగా-ఆమాటయట్లుండఁగా-గృహస్థతన్న జా-గృహస్థులలో శ్రేష్ఠుఁడవైనప్రవరాఖ్యుఁడా - వినుము - ఆకర్ణింపుము-లంబమాన...బగు-లంబమాన। వ్రేలుచున్న। రవిరథతురంగ। సూర్యునిస్యందనపుగుఱ్ఱములకు। శృంగార అలంకారముగానున్న - చారు-సుందరమైన- చామరచ్ఛటా - వెల్లచమరీలగుచ్ఛలయొక్క - ప్రేక్షణ-చూచుటయందలి-క్షణ- ఉత్సవముచేత-ఉద్దీపిత - ఎత్తబడినకంఠములుగలిగిన-చమర-చమరీమృగములయొక్క - సముదయంబగు సమూహములుగలిగిన - ఉదయంబునంగల - ఉదయాచలమునఁగలిగిన-విశేషంబులు-అతిశయములు-శేషఫణికైనన్। శేషాహికైనప్పటికిని లెక్కింపన్- ఎన్నికచేయుటకు-శక్యంబె - శక్యమా నా-అంధక...వలయంబగు అంధకరిపు। అంధకాసురునకుశత్రుఁడైనశివునియొక్క - కంధరావాస-కంఠమేనివాసముగాఁగలిగిన - వాసుకి- వాసుకియనుసర్పరాజునియొక్క -వియోగ - ఎడవాయుటవలననుండి-భవ- పుట్టిన - దుర్వ్యథాభోగ-ము స్తరమైనవేదనయొక్క-పరిపూర్ణతతోఁగూడిన - భోగినీ - ఆఁడుసర్పములయొక్క-భోగ-శరీరములయొక్క - భాగప్రదేశములచేత-పరివేష్టిత - చుట్టుకోనఁబడిన-సటీరవిటపి - శ్రీచందనవృక్షములయొక్క-వాటికా- శ్రేణియందు-వేల్లత్ - వ్యాపించుచున్నటి-ఏలాలతా-ఏలకితీఁగెలయొక్క- వలయంబగు-ఆవరణములుగలిగిన - మలయంబునంగల- చందనపర్వతమందుఁగలిగిన-చలువకున్ - చల్లదనమునకు - విలువయెయ్యది వెలయింతని చెప్పఁగూడదు-అకటకట - అయ్యయ్యో -వికట...హస్తంబగు-వికట। ఎత్తైనట్టిమూటకోటి-శిఖరసమూహములయొక్క -విటంక-ముంజూర్లయందలి-శృంగాటక-చతుష్పథములన్-ఆఢౌకమాన - అంతట సంచరించుచున్న - జరత్ -ముదిసిన। అనఁగాసమానోన్ముఖమైన-ఇందుబింబ-చంద్రబింబమువలననుండి-గళత్ - జారుచున్నట్టి-అమృత-సుధయొక్క-బిందు - బిందువుల చేతనైన-దుర్దిన- మేఘచ్ఛన్నదినము చే-ఆర్ద్రీకృత-తడిసినవిగాఁజేయఁబడిన-సల్లకీ-అందుగుచెట్లయొక్క -పల్లవ- చిగురుటాకులయొక్క - ప్రభంజనపర - ధ్వంసముందాసక్తిగలిగిన అంజనాహస్తి- అంజనమనుపశ్చిమదిగ్గజముయొక్క - హస్తంబగు - తొండముగలిగిన - అస్తంబునంగల - అస్తాద్రియందుఁగలిగిన - మణిప్రస్తరంబుల - రత్నరూపములైనపాషాణములయందలి - విశ్రాంతి - విశ్రమించుట - చింతించినన్ - తలఁచుకొనఁగా - మే

నట్- శరీరమునందు-పులకలు- రోమాంచములు - ఇప్పుడుం బొడమెడున్-ఇప్పుడుగూడబొటమరించుచున్నవి- స్వస్వ... మరాళంబను- స్వస్వ ప్రవర్తిత। తమతమచేతవృద్ధిఁబొందిం చఁబడినవై - వర్ధిష్ణు- పెరుగుచున్నట్టి- ధరణీరుహసంఘో హ- వృక్షసమూహములయొక్క - దోహద ప్రధాన-పు ష్పింపఁజేయుటయందుముఖ్యమౌనట్లుగా- అసమాన-స దృశరహితమానట్లుగా। ఖేలత్ -క్రీడించుచున్నట్టి- విలవిల త్ బేరుఁడియొక్క- విలాసినీ - అంతఃపురస్త్రీలకు-విలాస వేడుకయగునట్లుగా- వాచాల-మ్రోయుచున్న - తులాకోటి కాలియందెలయొక్క- కలకల-కోలాహలధ్వనులచేత- ఆ హూయమాన- పిలువఁబడుచున్న. మానస-మానససరస్సు నందలి।మరాళ।మదముచేతనుంగినైన మరాళంబగు।హం సలుగలిగిన।రజతశైలంబు నొలంబులన్ - కైలాసపర్వ తముయొక్క మరుగుల యందలి। కాలగళ। సాంబమూర్తి యొక్క - విహారప్రదేశంబులంగన్నన్। విలాసార్థసంచా రస్థలములనుజూచినటులయిన। సంసృతి। సంసారసంబంధ మైన।క్లేశంబులు। దుఃఖములు।పాయవే।తొలఁగిపోకుండు నా-అనఁగాఁదొలఁగిపోవునను-సతత... ధురంధరంబగు। సతత। నిరంతరమును। మదజల స్రవణ। మదోదకముయొ క్క-జాతవిమదుటయందే।పరాయణ-ఆసక్తిగలిగిన-ఐరా వత- ఐరావతగజముయొక్క- విషాణకోటి-దంతాగ్రముల చేత।సముట్టంకిత। లెస్సగాఁబొడవఁబడిన*కటక।కొండన డుమునందు -పరిస్ఫురత్।మిక్కిలిప్రకాశించుచున్న • కురు విందమణిందినకోవిలనేత్ర- కాంతిగలకెంపులయొక్క - కం దళ।మొలకలయొక్క వ్రాత।సమూహమువలనజాత।పు ట్టినట్టి*అలాత।కొఱవులను*శంకన్।సందేహముచేత•అ సకృత్।తొఁగిపోవుచున్న * అభ్రము - అభ్రముసూ రుగంఱైరావతగజముభార్యయొక్క•భ్రమి।గిరగిరయ గుటయొక్క *విభ్రమ।విలాసమునకు•ధురంధరంబగు। భా రవాహియై *మేరుధరాధరంబు। మేరుపర్వతముయొక్క శిఖరంబుల।శృంగములయొక్క *సోయగంబులు।వక్కదన ములు•కలయన్-అంతట*కనుంగొనటన్। చూచుటచేత- బహు...గాక।బహుజన్మ-అనేకజననములయందు • కృత- చేయఁబడిన- సుకృత।పుణ్యములయొక్క - పరిపాకంబు నంగాక।సంసిద్ధిచేత నేఁటాక-ఎలచేకూఱ నేర్చున్। లేదేని యి ట్టులభించఁగలదు - నేనిట్టి । నేఁటువంటి। మహోత్స వంబులు। అత్యాశ్చర్యములు। ఈశ్వరానుగ్రహంబునన్ ఈశ్వరునియొక్క। ప్రసాదమువలన। అల్పకాలంబునన్। కొంతకాలములో నేఁకనఁగొంటిననుటయున్।జూచితినిసు మా।అనిపలుకఁగా। ఈమ...డగుచున్। ఈషదంకురిత।కొ ద్దిగా మొలకలైత్తిన। హాసన।నవ్వుమ।గ్రసిష్ణు। గ్రహించుచు న్న।గండయుగళుండగుచున్। చెక్కిళ్లుకలవాఁడై ।ప్రహరు డు।ప్రవరాఖ్యుడు।అతనికిట్లనియెన్। ఆసిద్ధునితోనీటిరునఁబ లికెను—విటంకమనఁగాహర్మ్యవిహారస్థానములయందుఁజ తుకమై నవతులుండుప్రూకుల పేర్లనియామత్రము॥ ౩౪

శ॥ వెలివకమీకొనర్తునొకవిన్నపమిట్టిదియెల్లఁజూచితా। నెఱకలుగట్టుకొన్నపటిమేఁడులఁబ్రూఁడుబలవ ట్టుఁబ్రాయపుఁజిటుత తనంబుమీ మొగము సెప్పక చెప్పెడునద్దిఅయ్యమా। కెఱఁగఁదరంబె మీమహి మా మీ రెఱుంగుదు రేమిచెప్పుదున్॥ ౩౫

టీక॥ వెలివక। భయపడక*హాకన్। నమస్కృ। ఒకవిన్నప ము। ఒకవిజ్ఞాపనము। ఓనర్తున్-చేయుచున్నాను। ఇట్టిదియెల్లన్ - ఇటువంటివన్నియు - జూచితిన్ - ఈక్షించివచ్చు టకు। ఎఱకలుగట్టుకొన్నన్ - ఱెక్కలుగట్టుకొన్నప్పటికి ని*పాటిమేఁడులుప్రాఁతలు - అనేకసంవత్సరములనాట్య తము। ... -... ప్రాయమున్- వయస్సుయొక్క। ... । లేఁతరికము। మీ మొగ...। మీముఖమే। చెప్పకచెప్పెడున్। నోటఁజెప్పనక్కఱలేకుండనే తెలి యఁజేయుచున్నది। అనఁగావయస్సు మిక్కిలిలేననుట।అ ద్దిరయ్యా। ఆహా। మీమహిమలు। మీప్రభావములు।మీ రెఱుంగుదురు-మీరేనుత్తరముగాని। మాకెఱుఁగఁదరంబె - మాకుఁదెలుసుకొనశక్యమా। ఏమిచెప్పుదున్ - అ ధికముకఁ నేమిచెప్పఁగలవాఁడను॥ ౩౫

క॥ అనఁబరదేశిగృహపతి। ...యోన్సందియముఁదెలియనడుగుటరప్పా। వినవయ్యాజరయు రుజయును। జెనకంగా వెఱచుమమ్ము... ...॥ ౩౫

టీ॥ అనినన్ - ఈతీరునఁబలుకఁగా। పరదేశి॥ సిద్ధుఁడు। గృహపతికనియెన్ - గృహస్థుఁడైనప్రవరాఖ్యునిగూర్చిపలికెను - ఏమనియనఁగా- సందియము - సంశయము। తెలియనడుగుట- తెలియనట్లులడుగుట। తప్పా - నేరమా। వినవయ్యా-ఆకర్ణింపవయ్యా - సిద్ధులమగుటన్ - సిద్ధులమైనందున। ముమ్మున్ - మము। జరయున్ - ముదిమియును. రుజయున్ రోగమును। చెనకంగాన్ - ముట్టుటను। వెఱచున్ - భయపడును-అనగా మేముమణిమంత్రౌషధక్రియలుగలసిద్ధులము గనుకయెన్నటికినిమాకుముదిమియురోగమును లేదనుట ౩౩

మ॥ పరమంబైనరహస్యమైనయినఁజాపంజెప్పెదన్ భూమినిర్జరవంశోత్తమపాదలేపమనుపేరంగల్గుదివ్యౌషధం। బురసంబీశ్వరసత్కృపంగలిగెఁడద్భూరిప్రభావంబునంజరియింతుంబవమాన మానసతిరస్కారత్వరాహంకృతిన్ ౩౪||

టీ॥ పరమంబైన- ఉత్కృష్టమైన-రహస్యమున్- గోప్యమేయవును- అయినన్ -అయినప్పటికిని। చాపంజెప్పెదన్ నీవీవయమైమరుగుపెట్టకచెప్పుచున్నాను। భూమినిర్జరవంశోత్తమ - బ్రాహ్మణకులశ్రేష్ఠుఁడవైనప్రవరాఖ్యుఁడా పాదలేపమను- పాదలేపమను। పేరంగల్గు- నామముచేతఁగలిగియుండు। దివ్యౌషధంబురసంబు - దివ్యమైనయౌషధరసము। ఈశ్వరసత్కృపం గలిగెన్ - ఈశ్వర। భగవంతునియొక్క।సత్కృపంగలిగెన్। ఘనమైనయనుగ్రహముచేతమాకులభించెను।తద్భూరిప్రభావంబునన్_ఆయౌషధాతిశయమహిమచేత। పవమాన...హంకృతిన్- పవమాన- వాయువును- మానస। మనస్సును। తిరస్కార।అనాదరముఁజేయునట్టి। త్వరాహంకృతిన్।త్వరతోఁగూడినయహంకారముతోడ। చరియింతున్ - సంచరించుచుందును॥ ౩౫

క॥ దివిబిసరుహబాంధవసైంధవసంఘంబెంతదవ్వుగగ లేకరుగున్। భువినంతదవ్వు నేమును తవతవలేకరుగుదుముహుటాహుటినడలన్॥ ౩౬

టీ॥ దివిన్- ఆకాశమందు। బిసరుహబాంధవసైంధవసంఘంబు- బిసరుహబాంధవ। సూర్యునియొక్క। సైంధవ। రథపుగుఱ్ఱములయొక్క। సంఘంబు। సమూహము-ఎంతదవ్వు- ఎంతదూరము। దగలేకరుగున్- శ్రమలేకపోవునో। భువిన్- భూమియందు- ఏమున్- మేమును- అంతదవ్వున్ అంతదూరమును - తవతవలేక- ఆయాసములేక। హుటాహుటినడలన్ అతిత్వరితమైనగమనముల చేత-అరుగుదుము- పోవుచునుందుము॥ ౩౭

మ॥ అనినన్విప్రవరుండుకౌతుకభరవ్యగ్రాంతరంగుండుభక్తినిబద్ధాంజలిబంధురుండునయిమీదివ్యప్రభావంబెఱుంగ। గనినాప్రల్లదముల్ సహించిమునిలోకగ్రామణీసత్కృపన్। ననుమీశిష్యునిఁదీర్థయాత్రవలనన్ ధన్యాత్ముఁగాఁజేయవే॥ ౩౮

టీ॥అనినన్- సిద్ధుఁడీతెఱఁగానుపలుకఁగా। విప్రవరుండు- బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుఁడయినప్రవరాఖ్యుఁడు। కౌతుకభరవ్యగ్రాంతరంగుండు - కౌతుకభర। సంతోషాతిశయముచేత। వ్యగ్రాంతరంగుండు-తొట్రుపడుచున్నమానసముగలవాఁడును। భక్తినిబద్ధాంజలిబంధురుండును- భక్తి। భక్తిచేత।నిబద్ధ। కట్టఁబడిన- అంజలి। దోసిలిచేత। బంధురుండును। రమ్యమైనవాఁడును- అయి- ఐ- మీదివ్యప్రభావంబున్-మీయొక్క-ఘనమైనమహిమను। ఎఱుంగని- తెలియని। నాప్రల్లదములు- నాయొక్కవ్యర్థవాక్యములను। సహించి - క్షమించి। మునిలోకగ్రామణీ- మునిజనశ్రేష్ఠుఁడా।సత్కృపన్ యోగ్యమైనదయచేత। మీశిష్యునిన్ -మీయంతేవాసియైన- ననున్- నన్ను- తీర్థయాత్రవలనన్- పుణ్యతీర్థయాత్రవలన। ధన్యాత్ముఁగాఁజేయవె - కృతార్థుఁడనగునటులఁ జేయుమయ్యా। ౩౯

క। అనుటయుఁరసలింగమునిడు। తనవర్తువప్రేఁపసజ్జనంతపుబరణిన్। నినిచినయొకచెసరిదియది। యనిచెప్పఁబూనెదప్పదాఁబుజయుగళిన్। ౪౦

టీ॥అనుటయున్- ఈతీరిగాఁబ్రవరాఖ్యుఁడు పలుకగా। ర। సలింగమునిడు - రసగుళికగుఱుతుగానుంచిన। తన- తన

యొక్క-వక్షమున-సాంద్రముగానుండు - ప్రేఁపపజ్జ - పే మాతోనల్లినబుట్టలోనున్న - దంతపుబరణిన్ - దంతముతోఁ జేసినకరాటవాఁడు-నిని విన-నిండించిన- ఒకపసరు-ఒకజాతి యగాకురసము - ఇదియదియని చెప్పక- ఇచ్చినవాని దియనివ చింపక తత్పాదాంబుజయుగళిన్-ఆ ప్రవరాఖ్యుని రెండుపాదములయందును పూసెన్-లేపనము చేసెను॥ ౮౦

క॥ ఆమందిడియతఁడరిగిన। భూమీసురుఁడరిగెఁదుహినభూధరశృంగ। శ్యామలకోమలకానన। హేమాద్రిదరీఝరీనదీక్షాపేక్షన్॥ ౮౧

టీ॥ ఆమందిడి-ఆపసరుపూసి-అతఁడరిగిన్- ఆసిద్ధుఁడు పోఁగా-భూమీసురుఁడు- బ్రాహ్మణుఁడైన ప్రవరాఖ్యుఁడు- తుహిన... పేక్షన్-తుహినభూధర।హిమవత్పర్వతముయొక్క-శృంగ-శిఖరములయందలి-శ్యామల- పసరువర్ణముగలిగిన-కోమలలేఁతలైన-కానన-అరణ్యములయొక్కయు- హేమాద్రి-సువర్ణమయములైనకొండలయొక్కయు-ఝరీ-నదీప్రవాహములయొక్కయు నిరీక్షాపేక్షన్-జూచుటయందాసక్తిచేత - అరిగెన్- పోయినవాఁడాయెను-కనియెనగాఁబర్వతబిలమనియర్థము॥ ౮౧

వ॥ అని వినిపించి యమ్మహీసురవరుం డట్లరిగి యెట్లు ప్రవర్తించె నతనిపుణ్యవర్తనశ్రవణంబు మానసంబునకు హర్షోత్కర్షంబు పుట్టించెడు వాని వృత్తాంతంబు కృపాయత్తంబగుచిత్తంబున నానతియ్యవలయు ననియడుగుటయును॥

టీక॥ అనివినిపించి- ఈప్రకారముచెప్పఁగా నాకర్ణించి - అమ్మహీసురవరుండట్లరిగి - బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుఁడైనయాప్రవరాఖ్యుఁడుహిమవత్పర్వతమునకాతీరునఁబోయి-ఎట్లు ప్రవర్తించెన్ - ఏప్రకారముగాసంచరించెను- అతనిపుణ్యవర్తనశ్రవణంబు - అతనియొక్క ధర్మవంతమైననడవడియొక్క వినికి।మనంబునకున్ - మానసమునకు - హర్షోత్కర్షంబుపుట్టించెన్ । సంతోషాతిశయమునుగలుగఁజేసెను - తద్వృత్తాంతంబు - తదనంతరమందలిప్రవర్తనమును - కృపాయత్తంబగుచిత్తంబునన్- దయాగుణమునకధీనమైనమనస్సుచేత - ఆనతియ్యవలయునని - చెప్పవలయునని - అడుగుటయున్ - జైమినిపక్షులనుగూర్చియడుగఁగా॥ ౮౨

శా॥ గంగాస్వచ్ఛతరంగభంగికయశోగాఢచ్ఛవిచ్ఛన్నసా। రంగాంకాంకనిరంకుశప్రతికళాప్రౌఢిప్రియంభావుకా। గాంగేయాచలచాపనూపురవచోగాంభీర్యలీలాస్పదా। బంగాళాంగకళింగభూపసుభటాభ్రశ్రేణిఝంఝానిలా॥ ౮౩

టీక॥ గంగా...కాంక-గంగా।గంగానదియొక్క। స్వచ్ఛ।మాలిన్యరహితమైన। తరంగ।అలలయొక్క। భంగిక।రీతిగలిగిన।యశః।కీర్తియొక్క। గాఢ।సాంద్రమైన।ఛవి।కాంతిచేత। ఛన్న।కప్పఁబడిన।సారంగాంకాంక।చంద్రునియొక్కకళంకముగలవాఁడా-నిరంకుశ...భావుకా- నిరంకుశ।అడ్డులేని।ప్రతికలా।ప్రతివిద్యయొక్క।ప్రౌఢి।ప్రౌఢిమయందు।ప్రియంభావుకా।ఇష్టమునుబొందుచున్నవాఁడా- గాంగేయాచల...లీలాస్పదా- గాంగేయాచల।సువర్ణపర్వతము।అనఁగా మేరుపర్వతమే।చాప।ధనుస్సుగాఁగలిగినశివునియొక్క। నూపుర।కాలియందెయయినశేషాహివలెనే।వచః।వాక్కులయొక్క। గాంభీర్య-గుంభనముదని।లీలాస్పదా।విలాసమునకాధారమైనవాఁడా - బంగాళాంగ...ఝంఝానిలా - బంగాళ।బంగాళదేశముయొక్క।అంగ।అంగదేశముయొక్క।కళింగ।కళింగదేశముయొక్క।భూప।రాజసంబంధులైన।సుభట।శ్రేష్ఠులయినబంటులనునట్టి।అభ్ర।శ్రేణి।మేఘపఙ్క్తికి।ఝంఝానిలా।ఝంఝామారుతమైనవాఁడా- అనఁగా వానతోఁగూడినగాలియయినవాఁడాయనిఫలితార్థము॥ ౮౩

క॥ మండలికతపనశోభిత। మండలిపతిశయనకర్ణమండలితరసా। ఖండకవికావ్యదిగ్వే। దండశ్రుతిదళనసకలహతాడితపటహా॥ ౮౪

టీక॥ మండలిక...శయన। మండలిక।దేశమును।తపన।సూర్యునియందు।శోభిత - ప్రకాశించుచున్న మండలిపతి।శే

సాహాయ్య సేవ। శయన। శయనముగాఁ గలిగినవిష్ణుమూర్తివయినవాఁడా- కర్ణకుండలితరసాఖండకవికావ్య- కర్ణకుండలిత- కర్ణాభరణములుగాఁ జేయఁబడిన। రసాఖండ। శృంగారాదిరసములచేతఁ బరిపూర్ణమైన-కవికావ్య - కవీశ్వరులయొక్క ప్రబంధములుగలవాఁడా - దిగ్వేదండ...పటహా- దిగ్వేదండ- దిగ్గజములయొక్క-శ్రుతికర్ణ। చెవులు బ్రద్దలౌనట్లుగా। కలహ। యుద్ధములయందు తాడిత- కొట్టఁబడిన పటహ- భేరివిశేషముగలవాఁడా— మండలికుఁడనఁగా వింశతియోజన విస్తారదేశపాలకుఁడని శబ్దార్థకల్పతరువు— యీ మొదటిచరణమునకున్నర్థము చక్కఁగా విచారించవలెను

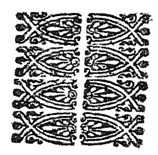
ఉత్సాహ॥ కుకురుకాశకురుకరూశకోసలాంధ్రసింధుబాహ్లీకశకాంగవంగసింహళేశకన్యకామణీ। ప్రకర
పాణిఘటితరత్నపాదుకాకలాచికా। ముకురవీటికాకరండముఖ్యరాజలాంఛనా॥ ౮౫

టీక॥ కుకురు... రాజలాంఛనా-కుకురు-కుకురుదేశమునకును కాశ-కాశదేశమునకును-కురు। కురుదేశమునకును - కరూశ కరూశదేశమునకును- కోసల- కోసలదేశమునకును-ఆంధ్ర ఆంధ్రదేశమునకును- సింధు సింధుదేశమునకును- బాహ్లీక బాహ్లీకదేశమునకును-శక-శకదేశమునకును- అంగ-అంగదేశమునకును-వంగ-వంగదేశమునకును- సింహళ- సింహళదేశమునకును. ఈశ-అధీశ్వరులైన రాజులయొక్క- కన్యకామణి కన్యారత్నములయొక్క-ప్రకర-సమూహముయొక్క- పాణి- హస్తములయందు-ఘటిత కూర్చఁబడిన। రత్నపాదుకా- మణులుచెక్కిన పావుకోళ్లును- కలాచికా- నీళ్లకూజా చెంబులును-ముకుర- అద్దములును-వీటికాకరండ పానుదానులును-ముఖ్య- మొదలుగాఁగలిగిన - రాజలాంఛనా-నృపచిహ్నములుగలవాఁడా— అనఁగాఁ బైనచెప్పఁబడిన రాజకుమార్తెలే దాసీజనమై యూడిగము సేయుచున్నారని తాత్పర్యము॥ కలాచికయనఁగా - దమ్మపడిగయని కొందఱు॥ ౮౬

గద్య॥ ఇది శ్రీమదాంధ్రకవితాపితామహసర్వతోముఖాంకపంకజాక్షపాదాంబుజాధీనమానసేందిందిరనందవరపురవంశోత్తంసశఠగోపతాపసప్రసాదాసాదితచతుర్విధకవితామతల్లికాల్లసానిచొక్కయామాత్యపుత్ర పెద్దనార్యప్రణీతంబైన స్వారోచిషమనుసంభవంబను మహాప్రబంధంబునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము

టీక॥ ఇది-ఈగ్రంథము- శ్రీమత్ ... ప్రణీతంబైన- శ్రీమత్- సంపదతోఁగూడిన- ఆంధ్రకవితాపితామహ - ఆంధ్రకవిత్వమునకు బ్రహ్మయనునట్టుగా- సర్వతోముఖాంక-అంతట వ్యాపించినట్టిబిరుదుగలిగినవాఁడును। పంకజాక్ష-విష్ణుమూర్తియొక్క-పాదాంబుజ। చరణకమలములకు-అధీన-వశమైన-మాన సేందిందిర-మనస్సనుతుమ్మెదగలిగినవాఁడును। నందవరపుర। నందవరపురసంజ్ఞగల - వంశ-కులమునకు-అనఁగా నందవరీకవంశమునకు-ఉత్తంస శిరోభూషణమైనవాఁడును- శఠగోపతాపస। శఠగోపయతియొక్క-ప్రసాద-అనుగ్రహముచేత- ఆసాదిత-పొందఁబడిన- చతుర్విధ-నాలుగుప్రకారములు- ఆశుగాబంధకవిత్వ చిత్రకవిత్వ గర్భకవిత్వ ఆశుకవిత్వములను భేదములుగలిగినవాఁడును - కవితామతల్లిక। కవిత్వమందు శ్రేష్ఠుఁడైనవాఁడును- అల్లసానిచొక్క-యామాత్యపుత్ర- అల్లసానిచొక్కయయను ప్రధానికుమారుఁడైనవాఁడునునైన- పెద్దనార్య - పెద్దనయను పూజ్యునిచేత-ప్రణీతంబైన- చెప్పఁబడిన। స్వారోచిషమనుసంభవంబను-స్వారోచిషమనుసంభవమనునట్టి-మహాప్రబంధంబునందుఁ-గొప్పప్రబంధమందు - ప్రథమాశ్వాసము- మొదటియాశ్వాసము॥

స్వారోచిషమనుచరిత్రం.

రెండవయాశ్వాసము.

క॥ శ్రీఖండశీతనగమ। ధ్యాఖండక్షోణిమండలాఖండలవి। ద్యాఖేలనభోజసుధీ। లేఖద్రుమకృష్ణరాయ లీలామదనా॥ ౧

టీక॥ శ్రీఖండ... ఆఖండల - శ్రీఖండశీతనగ-మలయపర్వతహిమవత్పర్వతములయొక్క-మధ్య-నడుమనున్న అఖండ-సంపూర్ణమైన। క్షోణిమండల। భూవలయమునకు- ఆఖండల-ఇంద్రునివలెనున్నవాఁడును। విద్యాఖేలనభోజ-విద్యావినోదమందు భోజరాజుతో సమానుఁడను। సుధీలేఖద్రుమ సుధీ। విద్వాంసులకు। లేఖద్రుమ। కల్పవృక్షమువలెనున్నవాఁడును। లీలామదనా। విలాసమందు మన్మథునితో సమానుఁడను నైన। కృష్ణరాయ-ఓకృష్ణరాయా యని కృతీశ్వరసంబోధనము—మండలమనఁగా జతురశ్రమమనియుఁ జత్వారింశద్యోజనదేశమనియు వలయాకారమనియుఁ జెప్పుచున్నారు.

వ॥ అవధరింపుము జైమినిమునీంద్రునకుఁ బ్రజ్ఞాసాంద్రంబులగు పక్షీంద్రంబులు అవ్వలికథ యిట్లని చెప్పందొడంగె.

టీక॥ అవధరింపుము। చిత్తగింపుము- జైమినిమునీంద్రునకున్। జైమినియను తాపసశ్రేష్ఠునకు- ప్రజ్ఞాసాంద్రంబులగు-బుద్ధిచేత నిబిడములైన। పక్షీంద్రంబులు - ఖగశ్రేష్ఠములు- అవ్వలికథ-తరువాతికథ-ఇట్లని చెప్పందొడంగెన్-ఈప్రకారమని చెప్పుటకుపక్రమించెను॥

చ॥ అటఁజని కాంచె భూమిసురుఁ డంబరచుంబిశిరస్సరజ్ఝరీ। పటలముహుర్ముహుర్లుఠదభంగతరంగమృదంగ
నిస్స్వన। స్ఫుటనటనానుకూలపరిఫుల్లకలాపకలాపిజాలమున్। గటకచరత్కరేణుకరకంపితసాలము శీతశైలమున్॥ ౨

టీక॥ భూమిసురుఁడు। పుడమివేలుపయిన ప్రవరాఖ్యుఁడు- అటఁజని ఆదిక్కుకయిపోయి - అంబరచుంబి...జాలమున్- అంబరచుంబి-ఆకాశముయొక్క-స్పర్శగలిగిన। శిరః। శిఖరములవలననుండి -సరత్ - జారుచున్న - ఝరీపటల-ప్రవాహసమూహములయందు*ముహుర్ముహుర్లుఠత్ - మాటిమాటికిఁ బొరలుచున్న * అభంగ- ఎడలేని*తరంగ-అలలను మృదంగ। మద్దెలలయొక్క *నిస్స్వన-ధ్వనులచేత* స్ఫుట - ప్రకటముగుచున్న * నటనానురూప- నాట్యమునకుఁదగునట్టుగా పరిఫుల్ల-విప్పఁబడినట్టి*కలాప-పింఛములుగల* కలాపిజాలమున్ - నెమళ్లయొక్క గుంపులుగలిగినదియును * కటక... సాలమున్-కటక। పర్వతముయొక్క నడుమునందు* చరత్ సంచరించుచున్న * కరేణు-ఏనుఁగులయొక్క *కర। తొండములచేత*కంపిత*కదిలించఁబడిన* సాలమున్- మద్దిమ్రాకులుగలిగిన* శీతశైలమున్-హిమవత్పర్వతమును* కాంచెన్- జూచెను—శిరస్సరిజ్ఝరీయనియు పాఠము—కరేణుశబ్దము ఆఁడుయేనుఁగుల యందును మగయేనుఁగుల యందును వర్తించును॥

వ॥ కాంచి యంతరంగంబు తరంగితంబగు హర్షోత్కర్షంబున.

టీక॥ కాంచి-జూచి* అంతరంగంబున్-మనస్సునందు*తరంగితంబగు- తరంగములవలెనాచరింపఁబడిన—అనఁగా నెడతెగకుండనున్నట్టి* హర్షోత్కర్షంబునన్ - సంతోషాతిశయముచేత॥

క॥ నరనారాయణచరణాం - బురుహద్వయభద్రచిహ్నముద్రితబదరీ- తరుషండమండలాంతర-సరణిన్ధరణీ సురుండు సనఁజన నెదుటన్॥ ౩

టీక॥ నరనారాయణ...సరణిన్ నరనారాయణ-నరనారాయణులను విష్ణునంశము వలనసంభవించిన మహాపురుషులయొక్క * చరణాంబురుహద్వయ। పద్మములవంటి పాదయుగళమందలి*భద్ర-శుభకరములైన* చిహ్న - లాంఛనములచేత-అనఁగా హలకులిశచక్రాది రేఖలచేత*ముద్రిత- ముద్రించఁబడిన-బదరీతరు- రేగుచెట్లయొక్క-షండ- సమూహముయొక్క -మండలాంతర- ఆవరణమధ్యమందలి-సరణిన్- మార్గమునందు - ధరణీసురుఁడు - బ్రాహ్మణుఁడైన ప్రవరాఖ్యుఁడు - చనఁజనన్ - పోవుచుఁబోవుచునుండఁగా- ఎదుటన్ - అగ్రభాగమందు॥

౩

క ॥ ఉల్లలదలకాజలకణ। పల్లవితకదంబముకుళపరిమళలహరీ। హల్లోహలమదబంభర। హల్లకధ్వను లెసఁగవి సరె మరుదంకురముల్ ॥ ౫

టీక ॥ ఉల్ల...ధ్వనులు-ఉల్లలత్। గట్లపైకి జలించుచున్న-అలకా-అలకాయను పేరుగలనదియొక్క - జలకణ - ఉదకబిందువులచేత-పల్లవిత-చిగిరించియున్న- కదంబ-కడిమిచెట్లయొక్క * నీపప్రియకకదంబాస్తుహలిప్రియయనియమరము-ముకుళ-మొగ్గలసంబంధమైన-పరిమళ-వాసనలయొక్క-లహరీ - ప్రవాహమందు। ఈహాల్-ఇచ్ఛగలవిగను కనే-లోహల-అస్ఫుటవాక్కులుగల-మదబంభర। మదించినతుమ్మెదలయొక్క-హల్లధ్వనులు - ఝంకారధ్వనాదములు- ఎసఁగన్ - ఒప్పిదముగునట్టుగా-మరుదం - వాయువుయొక్క-అంకురములు-మొలకలనఁగాఁబిల్లవాయువులు* అంకురోభినవోద్భిదియనియమరము- విసరెన్-వీఁచెను-ప్రవాహమందుఁ దొందరపాటు గలదిగనుక నేయనికొండదు చెప్పుచున్నారు॥ ౫

సీ ॥ తొండముల్ సాఁచియందుగుచిగుళ్లకునిక్కు * కరులదంతచ్ఛాయగడలుకొనఁగ। సెలవులవనదంశములుమూఁగి నెఱవెట్టఁ* గ్రోల్పులుల్ పొదరిండ్లగురకలిడఁగ। సెలయేటియిసుకలంకలవరాహంబులు* మొత్తంబులై త్రవ్వి ముస్తలెత్త। నడ్డంపునిడుపునాపడలగతిమన్న * బిల్లు డొంకలనుండి క్రేళ్లు దాఁటఁ ॥గీ॥ ప్రబలభల్లుకనఖభల్లభయదమథన। శిథిలమధుకోశవిసరవిశీర్ణమక్షి। కాంతకాంతరదంతురితాతపమునఁ। బుడమితిలతండులన్యాయమున వెలింగె॥ ౬

టీక ॥ తొండముల్ సాఁచి తుండములు పైకిఁజాఁచి - అందుగు- సల్లకీవృక్షములయొక్క - చిగుళ్లకున్ - చివురుజొంపములనిమిత్తమై - నిక్కు-మునికాళ్లతో నిలుచున్న - కరుల-ఏనుఁగులయొక్క - దంతచ్ఛాయ-కొమ్ములకాంతి-కడలుకొనఁగన్ - వ్యాపించుచునుండఁగా- సెలవులన్ - ఓష్ఠప్రాంతములయందు-వనదంశములు-అడవియీఁగలు* దంశస్తువనమక్షికాయాంనియమరము - మూఁగి-ముసురుకొని- నెఱవెట్టన్ - ప్రసరించఁగా-క్రోల్పులులు- కోరలుగలపెద్దపులులు-పొదరిండ్లన్ - నికుంజములయందు- గురకలిడఁగన్-గురకలుపెట్టి నిద్రించఁగా- సెలయేటి-గిరినదులయొక్క-ఇసుకలంకలన్ - ఇసుకదిబ్బలయందు-వరాహంబులు - అడవిపందులు- మొత్తంబులై-సమూహములై - త్రవ్వి-ఖననముచేసి- ముస్తలు-తుంగముస్తలు - ఎత్తన్-పైకిఁబెల్లగించఁగా-అడ్డంబునిడుపున-అడ్డమునుబొడుగున-ఆపడ్డలగతిన్- ఆవుపెయ్యలవలె-మన్న బిల్లు- మనుబోతులు-డొంకలనుండి - అడవిమార్గములయందుండి - క్రేళ్లు దాఁటన్-పేరెములెత్తఁగా ॥ ప్రబల...ఆతపమునన్ - ప్రబల। గొప్పలైన-భల్లుక - ఎలుగుబంట్లయొక్క - నఖభల్ల-ఈఁటెలవంటిగోళ్లయొక్క-భయదమథన - భయప్రదముగాఁగోరాడుటచేత శిథిల చెదరిన-మధుకోశ - తేనెపెరలయొక్క-విసర- సమూహమువలననుండి-విశీర్ణ - వ్యాపించిన-మక్షికా- తేనెయీఁగలయొక్క- అంతరాంతర-మధ్యమధ్య ప్రదేశములవలననుండి-దంతురిత-వ్యాపించుచున్న - ఆతపమునన్-సూర్యరశ్మిచేత-పుడమి-భూమి- తిలతండులన్యాయమునన్-నువ్వులుబియ్యమునుగలిసియున్నరీతిని - వెలుంగన్- తేజరిల్లఁగాఁబైపద్యముతో సంబంధము—అనఁగాఁ దేనెయీఁగెలు పైని నాడుచునుండ వానినీడనల్లగానునడుమనడుమవ్యాపించుచునుండుసూర్యరశ్మి తెల్లగానుగలిసియుండ నువ్వులుబియ్యముకలిపినట్లైన నేతీరుననుండునో యాతీరున నేయుండఁగానని తాత్పర్యము- ౬

క ॥ పరికింపుచు డెందంబునఁ। బురికొను కౌతుకముతోడ భూమీసురుఁడు। గ్గిరికటకతటనిరంతర। తరుగహనసహోవిహరతత్పరమతియై ॥ ౭

టీక ॥ పరికింపుచున్-చూచుచు- డెందంబునన్ - ఉల్లమునందు- పురికొను-పెనఁగొనుచున్న - కౌతుకముతోడన్ * వేడుకతోడ * కౌతూహలంకౌతుకంచ కుతుకంచకుతూహలమనియమరము-భూమీసురుఁడు - బ్రాహ్మణుఁడైన ప్రవరాఖ్యుఁడు-అగ్గిరి...మతియై - అగ్గిరి। ఆహిమవత్పర్వతముయొక్క - కటక-పర్వతమధ్యముయొక్క * కటకోస్త్రీనితంబోద్రేయనియమరము-తట-చరులయందు * ప్రపాతస్తుతటోభృగువనియమరము-నిరంతర - ఎడతెగకయుండు

నట్టితరు - వృక్షములుగలిగిన-గహన- అరణ్యములయందు న్న - గుహా - దేవఖాతబిలములయందలి - విహార-విలాస సంచారమందు - తత్పర - ఆసక్తమైన - మతియై - బుద్ధిగల వాఁడై॥ ౭

సీ॥ నిడుదపెన్నెఱికుంపుజడగట్టసగరుము * న్మనుఁడుతపముఁగైకొనినచోటు । జరఠకచ్ఛపకులేశ్వరుఁ వెన్నుగానరా * జగతికిమిన్నేరుదిగినచోటు। పుచ్చడీకతనంబుఁబోఁబెట్టిగిరికన్య * పతిఁగోల్వ నాయాసపడినచోటు । వలరాచరాచవాఁడలికాక్షుకనువెచ్చఁ * గరఁగినయలకనికరపుచోటు ||౮|| తే॥ తపసియిల్లాండ్రచెలువముల్ దలఁచితలఁచి । మున్నుముచ్చిచ్చునవిరాళిఁగొన్నచోటు। కనుపపులువేల్పువడవాలుఁగన్నచోటు। హర్షమునఁజూచి ప్రవరాఖ్యుఁడాత్మలోన॥ ౮

టీ॥ నిడుద-పొడవైన-పెన్నెఱికుంపు-గొప్పశిలవెండ్రుకల సమూహము జడగట్టఁ-జడగట్టునట్టుగా-సగరు-సగరచక్రవర్తియొక్క-మున్మనుమఁడు - మనుమునికిఁగుమారుఁడైన భగీరథుఁడు-తపమున్-తపశ్చర్యను-కైకొనినచోటు- అంగీకరించినస్థలమును-జరఠ-ముదిసిన కచ్ఛపకులేశ్వరుఁడూ ర్మవంశశ్రేష్ఠునియొక్క । అనఁగా నాదికూర్మముయొక్క- వెన్నుగానరాన్- వీఁపుచిప్పకనుపడునట్టుగా - జగతికిన్- భూమికి-మిన్నేరు - ఆకాశగంగ-దిగినచోటు - దిగినస్థలము ను-పుచ్చడీకతనంబు-స్థిరతనమును-పోఁబెట్టి-విసర్జించి-గిరికన్య - పార్వతీదేవి-పతిగోల్వన్- పెనిమిటియయినశివుని సేవించునిమిత్తమై - ఆయాసపడినచోటు-శ్రమపడిన స్థలమును । అనఁగాఁదపస్సుచేసినస్థలమును - వలరాచరాచవాఁడు- మన్మథుఁడను రాజకుమారుఁడు-అలికాక్షు-ఫాలనేత్రుఁడైనసాంబమూర్తియొక్క - కనువెచ్చన్-నేత్రాగ్నిచేత-కరఁగిన నీరైపోయిన - అల-ప్రసిద్ధమయిన-కనికరపుచోటు-జాలిపుట్టించుస్థలమును। అనఁగాశ్మశానస్థలము ను-తపసియిల్లాండ్ర- మునిభార్యలయొక్క - చెలువములు సౌందర్యములు - తలఁచితలఁచి-పలుమారునుస్మరించుకొని మున్ను - పూర్వమందు-ముచ్చిచ్చును - త్రేతాగ్నులను-విరాళిఁగొన్న చోటు-విరహమునుబొందినస్థలమును-కనుపపులు-కనుపగడ్డి । అనఁగా రెల్లు-వేల్పువడవాలు। దేవతలకు సేనాధిపతియైనకుమారస్వామిని । కన్నచోటు । పుట్టించినస్థలమును। హర్షమునఁజూచి-సంతోషముచేతవీక్షించినవాఁడై *॥ ముత్పీతిః ప్రమదో హర్షయనియమరము ప్రవరాఖ్యుఁడు-ప్రవరుఁడను బ్రాహ్మణుఁడు- ఆత్మలోనన్ తనమనస్సునందు॥ ౯

చ॥ విలయకృశానుకీలముల వేఁడిమిఁబోడిమి మ్రాఁడి వ్రేఁల్మిడిం। గలసినభూశధాత్రిమఱి క్రమ్మఱరూపయినిల్చి యోషధుల్ । మొలవఁగఁజేయునట్టినయముం బ్రతికల్పము నెట్లుగాంచునీ। చలిమలవల్లనొల్లసిలుచల్లఁదనంబున మానకుండినన్ ౧౦

టీక॥ విలయకృశాను- ప్రళయకాలాగ్నియొక్క। కీలముల- జ్వాలలసంబంధమైన। వేడిమిన్। తాపముచేత। పోఁడిమి మ్రాఁడి। సొట్టవముచెడి। వ్రేఁల్మిడింగలసిన। భస్మమైపోయిన। భూశధాత్రి। భూమి। మఱి। మఱల। క్రమ్మఱరూపయిని ల్చి - ఎప్పటిరూపముకలదై నిలువఁబడి। ఓషధులు। వృక్షలతాదులు। మొలవఁగన్- అంకురించునట్టుగా। చేయునట్టి- ఒనర్చునట్టి। నయమున్। మేలును। ప్రతికల్పమున్-ప్రతిసృష్టియందును - ఈ చలిమలవల్లన్ - ఈహిమవత్పర్వతమువలన-ఉల్లసిలు-ఒప్పుచుండునట్టి-చల్లఁదనంబునన్ - శీతలత్వముచేత- మానకుండినన్। వహించకపోయిన। ఎట్లుగాంచున్ ఏరీతిగాఁబొందుచున్నది—అనఁగా నీహిమవత్పర్వతముయొక్క చల్లఁదనమును వహించినదయ్యె భస్మమైపోయిన భూమిమఱల నేర్పడిసమస్తవృక్షలతాదులంకురించునట్లు గాఁజేసినదనితాత్పర్యము॥ ౧౦

సీ॥ పసుపునిగ్గులుడేరుపాపజన్నిదమొప్పఁ బ్రబలధాత్రిపతియింటిపట్టెటింగె। శదికీఁతఁగలప్రచుఁజనలేటరుచిరాజుజలకేళిసవరించుచవులెఱింగె। సదసుతోఁజేపిచన్నతపసియోషధులకుఁ క్రొన్ననవుకొండలక్కెఁబిడుక నెఱింగె। వేల్పుటింతులలోనవిట్టువీఁగుచుమేన * నవరత్నరచనలరవణమెఱిఁగె ॥ ౧౧ ॥ తే॥ బరిపరివిధంపుజన్నంపుపరికరంపు। సొంపుసంపదనిఖిలనిలింపసభయు - నప్పటప్పటికినిజహవ్యతుష్టిల్ల - నామెతలెఱింగెనీతుషారాద్రికతన॥ ౧౨

టీ॥ ఈతుషారాద్రికతనన్ - ఈహిమవంతునివలననేమే । మికార్యములైనవనఁగా । పసుపునిగ్గులు పసుపుచాయలు

శేషు-శేషుడున్న-పాపజన్నిద మొప్పఁగ- సర్పమయమగు యజ్ఞోపవీతము చేతనొప్పుచుండునట్టి - అనఁగా బ్రహ్మచారియయియున్న - ప్రమథాధిపతి- ప్రమథులకధీశ్వరుఁడైన శివుఁడు - కంటి పట్టెటిఁగెఁ-గృహస్థుఁడాయెను-అనగా నితనికోమార్తెనిచ్చి పెండ్లిచేసెనందునగృహస్థధర్మమువచ్చెనని భావము - శచికిన్ - శచీదేవికి - ఈఁతఁగఁ జెప్పుచున్ - ఈఁదుటను నేర్పుచును-చదలేటన్- ఆకాశగంగయందు నీరరాజు-దేవేంద్రుఁడు-జలకేళి-జలక్రీడ-సవరించు - ఆచరించునట్టి- చవులెట్టివిగెన్-రుచులు తెలుసుకొనెను-అనఁగా హిమవంతుఁడు ధరించినందున గంగ యవతరించినదని భావము -అదనుదోఁజేపి- సమయమునందు క్షీరప్రస్నవమై - చన్నవపి- చన్నులుపికెలి-కాన్పించుపు-గోరూపధారుణి యగు భూమి-కొండల్లకెలన్- సమస్త పర్వతములకును - ఓషధుల్-తృణగుల్మవృక్షలతాదులను-పిదుకనెట్టిఁగెన్ - పిదుకుటకుగుర్తెట్టిఁగెను -అనఁగా భూమిగోవయిన హిమవంతుఁడు దూడయయి యోషధులను పిదుకునట్లుగాఁజేసి నాఁడని భావము-పేల్పుటింతులలోనన్-దేవతాస్త్రీలలోపల- పిల్లల్ వీఁగుచున్-గర్వించినదగుచు మేన-మేనక-నవరత్న- తొమ్మిదివిధములైన మణులయొక్క- రచనల-చెక్కడపుపనులుగలిగినట్టి-తవణమెట్టిఁగెన్-ఆభరణములను బొందినదాయెను అనఁగా హిమవంతునియందు సమస్తరత్నములు కలవుగనుక యాతనికి భార్యయైనందున సకలరత్నాభరణములుగలవాఁడై గర్వించినదని భావము-పరిపరివిధంపు। నానావిధములైన। జన్నంపు। యజ్ఞసంబంధములైన। పరికరంపు- ఆజ్యాదివస్తువులయొక్క-సొంపుసంపదన్। సొత్తుముయొక్క-సంపత్తితోడ నిఖిలనిలింపసభయున్-సమస్తదేవతాసమూహమును-అప్పటప్పటికిన్-అప్పుడప్పుడు। జిహ్వా-నాలుకయొక్క- తుప్పటిల్లన్-అరుచిపోవునటుగా- ఆమెతలెట్టిఁగెన్- విందులనుగుర్తెట్టిఁగెను— అనఁగా సకలమైన వారును హిమవత్పర్వతముమీఁద నేసమస్తయజ్ఞములు చేసినారని భావము॥

శా॥ తలమే బ్రహ్మకునైన నీనగమహత్త్వం బెన్న నేనెయ్యెడం గలచోద్యంబులు రేపుగన్గొనియెడంగా కేమి నేఁడే గెరన్। నలినీబాంధవభానుతప్తరవికాంతస్యందినీహారకం। దళభూతాఘరపరంపరత్ పయిపయిన్ మధ్యాహ్నముం దెల్పెడిన్॥ ౧౩

టీక॥ ఈనగమహత్త్వంబెన్నన్-ఈపర్వతముయొక్క-మహిమ నెన్నుటకు- బ్రహ్మకునైనన్ ! చతుర్ముఖునకైనను॥తలమే। శక్యమా। నేనెయ్యెడన్। నేనీస్థలమందు। కలచోద్యంబులు। కలిగినవింతలు। రేపు। రేపటిదినము। కన్గొనియెడంగా కేమి జూచుచున్నానుగాకను లేమి। నేఁడే గెరన్। నేఁటికి వెడలుచునుగాక- ఎందుకనఁగా-నలి...శరలు। నలినీబాంధవ। సూర్యునియొక్క- భాను। కిరణములచేత* భానుఃకరోమరీచి యనియమరము। తప్త- కాఁగిన। రవికాంత। సూర్యకాంతముల వలననుండి। స్యందివి। కారుటకలిగిన। నీహారకంజళ। మంచుసీళ్లచినుకులయొక్క-జాతాధార। పుంఖుచుండుయును నాదముల యొక్క - పరంపరలు। చాలుప్పలు-పయిపయిన్। పైపైని- అనఁగా స్పష్టముగా । మధ్యాహ్నముం దెల్పెడిన్। రెండుజాములసమయమును దెల్పుచున్నది॥ ౧౩

తే॥ అనుచుఁ గ్రమ్మఱు వేళ నీహారవారి జెరసితత్పాదలేపంబు గరఁగిపోయెఁ। గరఁగిపోవుటయెరుఁగఁడద్ధరణిసురుఁడు। దైవకృతమునకిలనసాధ్యంబుగలదె॥ ౧౪

టీక॥ అనుచున్- ఈరీతిగనననుకొనుచు -క్రమ్మరువేళన్-తిరుగుసమయమునందు। నీహారవారి। మంచునీరు। జెరసి। అంటి తత్- ఆట్టి। పాదలేపంబు। పాదములయందలిపసరు పూఁత కరఁగిపోయెన్-క్షయించిపోయెను। కరఁగిపోవుట। ద్రవించిపోవుట-అద్ధరణిసురుఁడు-ఆప్రవరాఖ్యుఁడు। ఎఱుఁగఁడు। నెఱుఁగఁడు। ఏమనఁగా- దైవకృతమునకున్। దైవముయొక్క కృత్యమునకు। ఇలన్। భూమియందు । అసాధ్యంబుగలదె। అసాధ్యమునుసవదియున్నదా— అనఁగా దైవమువలననే కార్యమెట్లు కావలయు నట్లవుచున్నదని తాత్పర్యము—॥

మ ॥ అతఁ డక్లేశ మహీసురుండైన నిజపురీయాత్రామిళత్కౌతుకో। ద్ధతిఁబోవన్ సపరిస్ఫుటార్తిచరణద్వంద్వంబుగా నుండినన్। మతిఁజింతింపుచు నవ్విధంబెటుఁగిపోనన్నెట్లు దైవంబ తెల్చితెయా ఘోరవనప్రదేశమునకున్ సిద్ధోపదేశంబునన్॥ ౧౫

టీక॥ అతఁడు- ఆ ప్రవరాఖ్యుఁడు। అఖ్లౌషధహీనుఁడై-ఆ ప్రకారముగాఁ బాద లేపము లేనివాఁడై। నిజపురీయాత్రానిశితౌత్సుక్యోద్ధతిన్। నిజపురీ। స్వకీయమైన పట్టణమును గురించిన। యాత్రా। ప్రయాణమునందు। నిశిత్। కలుగుకొన్నట్టి। కౌతుకోద్ధతిన్। సంతోషముతోఁ గూడిన యొసఁపుచేత। పోవన్। పోవంజూచువాఁడు। సపరిస్ఫుటార్తి చరణద్వంద్వంబు। సపరిస్ఫుటార్తి। మిక్కిలి స్పష్టమైన వ్యథతోఁ గూడుకొనునట్టుగా। చరణద్వంద్వంబు - పాదయుగళము- రాకుండినన్ - లేవక పోఁగా- మతి(జింతింపుచున్ - మనస్సునందలి విచారపడుచును - అవ్విధం బెఱిఁగి-ఆవిధమును - అనఁగా బాదలేపము కరఁగిపోవుటయు చునందువలన బాదములు లేవక పోవుటయును దెలుసుకొన్నవాఁడై- దైవంబ- దైవమా - హా-కష్టము-నన్నిట్లు - నన్ను నీ ప్రకారముగా- ఘోర-భయంకరమైన - ఈవనప్రదేశమునకున్ - ఈయరణ్యప్రదేశమునకు-సిద్ధాపదేశంబునన్ - సిద్ధునియొక్క వ్యాజముచేత- తెచ్చితె- తీసుకొనివచ్చితివా॥ ౧౫

క॥ ఎక్కడి యరుణాస్పదపుర, మెక్కడి తుహినాద్రి క్రొవ్వి యేకాఁదగునే యుక్కటమును చనుదెంచినదిక్కిదియని యొసఁగ వెడలు తెరువెయ్యదియో॥ ౧౬

టీక॥ ఎక్కడి యరుణాస్పదపురము - అరుణాస్పదపట్టణ మెక్కడ - ఎక్కడి తుహినాద్రి-హిమవత్పర్వతమెక్కడ- అనఁగా నాయూరి నుండియీకొండకు వచ్చిన సునది యెంత మాటయని భావము క్రొవ్వి-మదించి- ఏకాఁదగునే- నేనిట్లు వచ్చుట యుక్తమే నా-అక్కట అయ్యయ్యో మును చనుదెంచినము నుప్పువచ్చిన దిక్కిదియని వై పిదియని ఏరుఁగన్ గుర్తెరుఁగను వెడలు బయలు వెడలునట్టి తెరు వెయ్యదియో మార్గమేదోకదా॥ ౧౬

మ॥ అకలంకౌషధసత్త్వముం దెలియ మాయా ద్వారకావంతికా - సికురుక్షేత్రగయా ప్రయాగముల నే సేవింపనుద్దండగండక - వేదండవరాహ వాహరిపు ఖడ్గవ్యాఘ్రము ల్మించు కొం - డకు రాఁజెల్లునె బుద్ధిజాడ్యజనితోన్మాదముల్ గదా శ్రోత్రియుల్॥ ౧౭

టీక॥ అకలంక- నిష్కల్మషమైన। ఔషధ- సిద్ధౌషధముయొక్క। సత్త్వమున్ - సామర్థ్యమును। తెలియన్। తెలుసుకొనుటకు। మాయా...ములన్। మాయా। మాయాపట్టణము. ద్వారకా। ద్వారకాపట్టణము। అవంతి। అవంతి పట్టణము। కాసి। కాసీపట్టణము। కురుక్షేత్ర। కురుక్షేత్రము। గయా। గయ। ప్రయాగములన్। ప్రయాగము। వీనిని। నే సేవింపక। నేను సేవించక। ఉద్దండ...వ్యాఘ్రము- ఉద్దండ। అతిక్రూరములైన। గండక। గండకమృగములు। వేదండ। ఏనుఁగులు వరాహ। అడవిపందులు। వాహరిపు। కారుదున్నలు। ఖడ్గ ఖడ్గమృగములు-వ్యాఘ్రము। పెద్దపులులు గలిగిన। ఇమించు కొండకున్। ఈహిమవత్పర్వతమునకు। రాఁజెల్లునె। వచ్చుటకుఁదగునా-యనఁగా - శ్రోత్రియులు-వైదికులు* శ్రోత్రియశబ్దంగస-యనియర్థము-బుద్ధిజాడ్యజనితోన్మాదుల్ గదా-బుద్ధిజాడ్య- బుద్ధిమాంద్యమువలన-జనిత పుట్టఁబడిన ఉన్మాదుల్ గదా। ఉన్మాదమనగాఁజిత్తవిభ్రమము గలవారుగదా* ఉన్మాదశ్చిత్తవిభ్రమ యనియర్థము॥ ౧౭

సీ॥ ననునిమిషంబు గానక యున్న నూరెల్ల* నరజ్జయు మజ్జనకుఁ డెంతడలు నొక్కొ- యెవుడు సంధ్యలయందు నిలు వెళ్లనీకన* న్నోమెడు తల్లి యెంత బొగులునొక్కొ-యనుకూలగతి నా మనసులో వర్తించు* కులకాంత మది నెంత గుందునొక్కొ। గెడతోడు నీడలై క్రీడించు సచ్ఛాత్రు* లింతకు నెంత చింతింతురొక్కొ॥ ౧౮॥ తే॥ యతిథిసంతర్పణంబు లేమయ్యెనొక్కొ। యగ్ను లేమయ్యెనొక్కొ నిత్యంబులైన కృత్యములఁ బాపి దైవంబు కినుకనిట్లు* పాఱవైచెనె మిన్నులు పడ్డచోట॥ ౧౮

టీక॥ ననున్-నన్ను-నిమిషంబుని మేషమాత్రము- కానకయున్నన్-జూడకుండెనేని- ఊరెల్లనరయు - గ్రామమంతయు వెదకునట్టి-మజ్జనకుఁడు। మాతండ్రి-ఎంతలునొక్కొ- ఎంతదుఃఖపడుచున్నాఁడో- ఎప్పుడు ఎల్లప్పుడును-సంధ్యలయందున్ ప్రాతర్మధ్యాహ్నసాయంకాలములయందు* ఇలువెళ్లనీక ఇంటనుండి బయిటికిఁబోనియ్యక-నన్నోమెడు నన్నుఁగాపాడునట్టి-తల్లి-మాయమ్మ। ఎంతొ అలునొక్కొ। ఎంత విలపించుచున్నదో। అనుకూలగతిన్। అనుకూలవర్తనము చేత। నాదు

మనసులోఁ - నాయొక్క - చిత్తప్రకారము - వర్తించు నడచుకొనునట్టి - కులకాంత - పతివ్రతయైనభార్య - మది నెంత - మనస్సునం దెంతగా - కుందునొకో - వ్యసనపడుచున్నదో - గెడతోడు - అతిసహాయులును - నీడలై - రక్షకులును నయిక్రీడించు - విహరించుచుండునట్టి - సచ్ఛాత్రులు - యోగ్యులైనశిష్యులు - ఇంతకున్ - వీరందఱువిచారమునకంటెను - ఎంతచింతింతురో - ఎంతవిచారపడుచున్నారో ॥ అతిథిసంతర్పణంబులు - గృహాగతజనులయొక్క పూజనములు - ఆవేశిక ఆగంతురతిథియనియమరము - ఏమయ్యెనొకో - ఏమైపోయెనో - అగ్నులేమయ్యెనొకో - అగ్నిహోత్రములేమైపోయెనో - నిత్యంబులైన - నిరంతరాచరణీయములైన - కృత్యములఁబాపి - క్రియలవలననుండి యెడబాపి - దైవంబు - దైవము - కినుకన్ - క్రోధముచేత - ఇట్లు ఈప్రకారము - మిన్నులుపడ్డచోటన్ - ఆకాశము వాలినస్థలమందు । అనఁగా మిక్కిలి దూరమైన యూర్ధ్వభాగమందు పాఱవైచునె - పడవేసునా — అనఁగాఁ గమీఁదఁదన యింటికిఁ బోవుప్రాప్తి లేదని విచారపడెనని తాత్పర్యము॥

క॥ ననునిలు సేరునుపాయం । బొనరింపఁగఁజాలు సుకృతి యొకఁడొదవఁడొకో । యనుచుం జింతాసాగర । మునమునిఁగి భయంబుగదురఁ బోవుచు నెదుటన్॥ ౨౦

టీక॥ ననున్ - నన్ను ॰ ఇలు సేరునుపాయంబు - ఇంటికిఁ జేరునేర్పును * ఒనరింపఁగఁజాలు - చేయఁజాలినట్టి * సుకృతి - పుణ్యాత్ముఁడు * సుకృతీపుణ్యవాన్ధన్యయనియమరము * ఒకఁడొదవఁడొకో - ఒకఁడెవఁడైన సహాయపడఁడుగదా * అనుచున్ - అనియనుకొనుచును - చింతాసాగరమునన్ - విచారమనుసముద్రమందు - మునిఁగి మగ్నుఁడైనవాఁడై * భయంబుగదురన్ - భయముపొందుచునుండఁగా * పోవుచున్ - చనుచు ॰ ఎదుటన్ - తనయెదుట॥ ౨౧

సీ॥ కులిశధారాహతిఁ బొలుపునఁ బైనుండి * యడుగు వోవఁగ జేగురైనతటులఁ । గనుపట్టులోయగంగానిర్ఝరము ధార * చలువమై యయ్యేటికెలఁకులందు । ఇసుకవెట్టిననేల నేచి యర్కాంశులఁ * జొరనీకదట్టమై యిరులుగవయు । క్రముకపున్నాగనారంగరంభానారి * కేళాదివిటపికాంతారవీథిఁ ॥ ౨౧॥ తే॥ గెరలుపికశారికాకీరకేకిభృంగ । సారసధ్వనిఁ దనలోని చంద్రకాంత । దరులు ప్రతిశబ్దమీనగంధర్వయక్ష । గానఘూర్ణితమగు నొకకొండఁ గనియె॥ ౨౨

టీక॥ కులిశధారహతిఁబొలుపునన్ - కులిశ - వజ్రాయుధముయొక్క - ధారాహతిఁబొలుపునన్ । వాయిచేతినఱుకఁడోయనునట్టుగా * పైనుండి - మీఁదనుండి - అడుగు వోవఁగన్ - క్రిందికంటునట్టుగా ॰ జేగురైన - ఎఱ్ఱజేగురుకాంతిగలిగిన * తటులన్ - దరులయందు * కనుపట్టు - అగుపడుచున్న - లోయన్ - కోనయందు - గంగానిర్ఝరము - గంగాప్రవాహముయొక్క - ధార - సంపాతము చలువమై - శీతలమై యుండు - అయ్యేటి ఆగంగానదియొక్క - కెలఁకులందున్ - రెండుపైపులయందును - ఇసుకవెట్టిననేలన్ - ఇసుకచేరినభూమియందు * ఏచి - పెరిగి * అర్కాంశు సూర్యకిరణములను - చొరనీక - ప్రకాశింపనియ్యక - దట్టమై - సాంద్రమై * ఇరులుగవయు - చీకట్లు గ్రమ్ముచున్న * క్రముక...వీథిన్ - క్రముక । పోకమ్రానులును । పున్నాగ । పొన్నచెట్లును । నారంగ ॥ నారింజచెట్లును । రంభా - అఁటిచెట్లును । నారికేళ । టెంకాయచెట్లును ఆది - మొదలైన - విటపి । వృక్షములఁతోఁగూడిన । కాంతారవీథిన్ వనరాజియందు । కెరలు ఉద్రేకించుచున్న పిక...ధ్వని పిక కోకిలలయొక్కయు । శారికా । గోరవంకలయొక్కయు । కీర - చిలుకలయొక్కయు - కేకి - నెమళ్లయొక్కయు - భృంగ - తుమ్మెదలయొక్కయు । సారస - బెగ్గురులయొక్కయు - ధ్వని - కంఠనాదము * తనలోని - తనలోనున్న * చంద్రకాంత - నెలరాతిమయములైన - దరులు - కొండబిలములు * ప్రతిశబ్దమీనన్ - ప్రతిధ్వనిని బుట్టించుచునుండఁగా - గంధర్వయక్షగానఘూర్ణితమగు - గంధర్వ - గంధర్వులయొక్క - యక్ష యక్షులయొక్క - గాన - సంగీతముచేత । ఘూర్ణితమగు - తిరుగుడుపడుచున్న - ఒకకొండన్ - ఒకపర్వతపుగొందిని - కనియెన్ జూచినవాఁడాయెను । అనఁగా నొకలోయను జూచెను॥

క॥ కనుఁగొని యిది మునియాశ్రమ । మనిత హాతహా ప్రేడమి యచటికరిగిన నాతుం । గననగు నొక తెఱువయనిమనమునఁ గలదిగులు గొంత మట్టుపడంగన్॥ ౨౩

టీక॥ కనుఁగొని - జూచినవాఁడై * ఇది-ఈకోనయు మునియాశ్రమ మని - మునీశ్వరుని యొక్క-యాశ్రమ మని * తపాత పావోడమి - భ్రాంతియాఁడయించి-యచటికరిగినన్-అక్కడి(బోయిన * నాకన్-నాకు-ఒక తెలుసువ- ఒకమార్గము కననగున్ - జూచుకోవచ్చును * అని-ఇట్లనుకొని * మనమున-నఁగల-మనస్సునందు గలిగి యున్న * దిసలు- అధైర్యము * కొంతకొంచెము * నట్టు పడంగన్-తక్కు-వపడుచుండఁగా॥

చ॥ నికటమహీధరాగ్రతటనిర్గతనిర్ఝరధారవాసిలో। యకుఁదల క్రిందుగా నలకలై దిగుకాలువవెంటఁ బూచుమల్లికలవలంబనంబుగ నళిప్రకరధ్వని దిమ్మి రేఁగ లో।నికి మణిపట్టభంగసరణిన్ ధరణీసురుఁ డేగి చెంగటన్॥ ౨౪

టీక॥ నికట...వాసి-నికట। సమీపమందున్న। మహీధర। హిమవత్పర్వతము యొక్క। అగ్రతట। చివరదరివలనసుండి। నిర్గత।బయలు దేరుచున్న। నిర్ఝరధారవాసి। ప్రవాహము వలననుండి చీలి లోయకున్ - కోనకు - తలక్రిందుగాన్ - పైనుండి క్రిందికి - నలకలై - మెలికెలు గలదై - దిగుకాలువవెంటన్ - దిగుచున్నయల్పసరిత్తుల వెంబడి - పూచుమల్లికలు - వికసించుమల్లెతీఁగెలు - అవలంబనంబుగన్ - ఊఁతకోలలౌనటుగా - అళిప్రకరధ్వని - తుమ్మెదగుంపు యొక్క నాదము - దిమ్మిరేఁగన్- విజృంభించఁగా * లోనికిన్-లోపలికి - మణి రత్నములతోఁ గట్టిన-పట్టభంగ-సోపానములతోఁ గూడిన - సరణిన్ మార్గమందు - ధరణీసురుఁడు- బ్రాహ్మణుఁడైన ప్రవరాఖ్యుఁడు - ఏగి- పోయి - చెంగటన్- సమీపమందు॥ ౨౪

శా॥ తావుల్ గ్రేవలఁ జల్లు చెంగలువ కేదారంబు తీరంబునన్। మావుల్ గ్రోవులు నల్లిబిల్లిగొను కాంతారంబునం దైందవ। గ్రావాకల్పితకాయమానజటిలద్రాక్షాగుళుచ్ఛంబులం। బూవుందీవెల నొప్పు నొక్క భవనంబున్ గారుడోత్కీర్ణమున్॥ ౨౫

టీక॥ తావులు - వాసనలు * గ్రేవలన్-పార్శ్వములయందు - చల్లు-విక్షేపించెడు- చెంగలువ-రక్తోత్పలములు గలిగిన-కేదారంబు - మడికాలు యొక్క - తీరంబునన్-గట్టునందు-మావులు-మామిడిచెట్లును - గ్రోవులును -కురవకములును - అల్లిబిల్లిగొను-కలిసియున్న - కాంతారంబునందున్ అడవియందు - ఐంద...బులన్ - ఐందవగ్రావ। చంద్రకాంతశిలలచేత - పాషాణప్రస్తరగ్రావోపలాశ్మానశ్శిలా దృషత్ యనియమరము। ఆకల్పిత। సంపూర్ణముగాఁ జేయఁబడిన। కాయమాన।పందిరియించు - జటిల। పెనచుకొన్న ద్రాక్షా।గోస్తనీతీఁగయొక్క - మృద్వీకా గోస్తనీ ద్రాక్షా స్వాద్వీమధురసయని యమరము। గుళుచ్ఛంబులన్। పండ్లగుత్తులచేతను - పూవుందీవెలన్-పుష్పలతలచేతను- ఒప్పు - తగుచున్న- గారుడోత్కీర్ణమున్-గరుడపచ్చలు చెక్కిన - ఒక్క భవనంబున్-ఒకమందిరమును— మీఁదిపద్యముతోనన్వయము॥ ౨౫

క॥ కాంచి తదీయవిచిత్రో।దంచితసౌభాగ్యమహిమ కచ్చెరువడి యా। క్కాంచనగర్భాన్వయమణి యించుక దటి యాంగణ చటిఁ కేగెడు వేళన్॥ ౨౬

టీక॥ కాంచి జూచి-తదీయవిచిత్రోదంచిత సౌభాగ్యమహిమకున్-తదీయ-ఆగృహసంబంధమైన విచిత్ర- ఆశ్చర్యకరమైన-ఉదంచిత-మిక్కిలి యొప్పుచున్న- సౌభాగ్యచక్కఁదనము యొక్క-మహిమకున్-ప్రభావమునకు-అచ్చెరువడి- ఆశ్చర్యపడి - అక్కాంచనగర్భాన్వయమణి- ఆబ్రహ్మకులశ్రేష్ఠుఁడైన ప్రవరాఖ్యుఁడు - ఇంచుక-కొంచెము-దరియంగన్-సమీపించునట్లుగా।అచటికిన్- అస్థలమునకు। ఏగెడు వేళన్-పోవుసమయమునందు॥ ౨౬

క॥ మృగమదసౌరభవిభవ।ద్విగుణితఘనసారసాంద్రవీటీగంధ।స్థగితేతరపరిమళమై। మగువపొలుపుఁ దెలుపు నొక్క మారుత మొలసెన్॥ ౨౭

టీ॥ మృగమద...ళమై -మృగమద।కస్తూరియొక్క- సౌరభ।తావియొక్క విభవ-సంపత్తికంటె - అనఁగాఁ కస్తూరికంటె-ద్విగుణిత। రెండింతలుగాఁ జేయఁబడిన।ఘనసార।కర్పూరముతోఁ గూడిన।సాంద్ర।దట్టమైన।వీటి। తాంబూలము యొక్క।గంధ।పరిమళముచేత-స్థగిత।కప్పఁబడిన।ఇతరపరిమళమై।పుష్పాదిగమంధములయొక్క వాసనలు గలదై -మగువ స్త్రీల యొక్క।పొలుపు జాడను తెలుపున్। తెలియఁజేయుచున్న ఒక్క మారుతము -ఒకానొక వాయువు-ఒలసెన్ వ్యాపించెను

తోడద్రవ్యముల్లో దృఢఘనీభూతఘనసారసాంద్రవీటియని చెప్పినందున స్త్రీలయొక్క తాంబూలమునకు బాలును గస్తూరియు | రెండుపాళ్లు కర్పూరమును జేర్చవలయు నని శాస్త్రప్రసిద్ధముగాన స్త్రీజాడను దెలుపువాయువు వీచెనని చెప్పెను.

మ॥ అతఁడావాతపరంపరాపరిమళవ్యాపారలీలన్ జనాన్వితమిచ్చోటనిచేరఁబోయి కనియెన్ విద్యుల్లతావిగ్రహన్ । శతపత్రేక్షణఁ జంచరీకచికురన్ జంద్రాస్య జక్రస్తనిన్ । నతనాభిన్ నవలా నొకానొక మరున్నారీశిరోరత్నమున్॥ ౨౮

టీక॥ అతఁడు- ఆప్రవరాఖ్యుఁడు * ఆవాత... లీలన్ - ఆవాతపరంపరా * ఆగంధవహసమూహము యొక్క దలి - పరిమళ । వాసనయొక్క । వ్యాపార లీలన్ । ప్రవర్తనక్రియచేత * జనాన్వితము- జనులతోఁగూడుకొన్నది * ఇచ్చోటని- ఈస్థలమని * చేరఁబోయి- దగ్గరజని * విద్యుల్లతావిగ్రహన్- మెరుపుతీఁగెవంటి దేహముగలదియు * గాత్రంవపుస్సంహననంశరీరంవర్ష్మవిగ్రహ యనియమరము । శతపత్రేక్షణన్- తామరరేకులవంటికన్నులుగలదియు * చంచరీకచికురన్- తుమ్మెదలవంటితలవెండ్రుకలుగల దియు * చికురఃకుంతలో వాలః కచః కేశశ్శిరోరుహ యనియమరము * చంద్రాస్యన్- చంద్రునివంటిముఖముగలదియు * చక్రస్తనిన్ - చక్రవాకములవంటిచన్నులుగలదియు * నతనాభిన్ - లోఁతయినబొడ్డుగలదియు * ఒకానొక- అప్రసిద్ధయయినదియు । మరున్నారీశిరోరత్నమున్ - మరున్నారీ । దేవతాస్త్రీలలో । శిరోరత్నమున్ । చూడామణి । అనఁగాశ్రేష్ఠురాలైనదియునయిన * నవలన్ - స్త్రీని * కనియెన్ - చూచెను ౨౯

తే॥ అమలమణిమయనిజమందిరాంగణస్థ తరుణసహకారమూలవితర్దిమీఁద । శీతలానిలమొలయ నాసీనయై నయన్నిలింపాబ్జముఖి యానయ్యవసరమున॥

టీ॥ అమల... మీఁదన్- అమల స్వచ్ఛమైన । మణిమయ । రత్నమయములైన । నిజమందిర । స్వకీయమైనగృహముయొక్క । అంగణస్థ । ముంగిటనున్న * అంగణంచత్వరాజిర యనియమరము । తరుణ । లేఁతయయిన । సహకార । తియ్యమామిడిచెట్టుయొక్క మూలవితర్దిమీఁదన్- మొదటనున్నతిన్నెపైని * వితర్దిస్తు వేదికాయనియమరము- శీతలానిలమొలయన్- చల్లగాలిసోఁకఁగా * ఆసీనయైన- కూర్చున్న * అన్నిలింపాబ్జముఖియున్- ఆదేవతాస్త్రీయును * అయ్యవసరమునన్- ఆసమయమునందు॥ ౩౦

సీ॥ తతనితంబాభోగధవళాంశుకములోని * యంగదట్టపుకావిరంగువలన । శశికాంతమణిపీఠి జాజువారఁగ । కాయ * లుత్తుంగకుచపాలి సత్తమిల్లఁ । దరుణాంగుళీధూతతంత్రీస్వనంబుతో * జిలిబిలిపాటమద్దులు నటింప । తాలాపగతిఁజొక్కనరమోడ్పుకనుదోయి * రతిపారవశ్యవిభ్రమముఁ దెలుపఁ ||౩౦|| తే॥ బ్రౌఢిఁబలికించుగీతప్రబంధములకుఁ । గంకణక్రేంకరవహారత్నకటకరుణరుణ । ధ్వనినూపుర్తితాళమానములఁ దెలుపనింపుదళుకొత్తవీణవాయించుచుండె॥ ౩౧

టీక ॥ తతనితంబాభోగధవళాంశుకములోని- తత । విశాలమైన । నితంబ । పిరుదులయొక్క । ఆభోగ । పరిపూర్ణతయందలి । ధవళ । తెల్లగాఁజేయఁబడిన । అంశుకములో । వస్త్రములోపలనున్న * అంగదట్టపు- పావడయొక్క కావిరంగువలనన్- చంద్రకావివన్నెవలనను * శశికాంతమణిపీఠి- చంద్రకాంతమణివికారమైనపీఠము * జాజువారఁగన్- జాజుబూసినట్టులెఱ్ఱవాఱియుండఁగా । అనఁగాఁబావడయొక్క కావిరంగుమిక్కిలిరక్తిగలదనియు స్ఫటికకట్టిన తెల్ల శల్లమిక్కిలిపన్నమైనదనియుఁ దాత్పర్యము * కాయలు - వీణకాయలు ఉత్తుంగకుచపాలిన్ - ఉత్తుంగ । ఉన్నతమైన । కుచపాలిన్ । స్తనప్రదేశమందు- అత్తమిల్లన్- హత్తుకొనుచుండఁగా- తరుణాంగుళీధూతతంత్రీస్వనంబుతోన్- తరుణ । కోమలములైన । అంగుళీ । వ్రేళ్లచేత । ధూత । మీటబడిన । తంత్రీ । తీఁగెలయొక్క । స్వనంబుతోన్ । నాదముతోడ * శబ్దనినాదనినదధ్వనిధ్వానరవస్వనయనియమరము జిలిబిలిపాటసన్నసన్నపుగాత్రసంగతులు- మద్దులునటింపన్- ముద్దులుగుల్కుచుండఁగా - ఆలాపగతిన్- రాగముయొక్క యభివ్యక్తిచేత- చొక్క- అన్నుగొనెడు- అరమోడ్పు- సగముమూయఁబడియుండు- కనుదోయి- నేత్రయుగళము - రతిపారవశ్యవిభ్రమముఁ దెలుపన్- రతి । సంభోగకాలమందలి । పారవశ్య । పరవశత్వముయొక్క । విభ్రమమున్ । విలాసమును । తెలుపన్ । తెలియఁజేయుచుండఁగా ||౩౦|| ప్రౌఢిన్-

సామర్థ్యముచేత- పలికించు- మొఱయించెడు- గీతప్రబంధ ములకున్- గానములకు। క్రమ...మానములు- క్రమ- సుంద రమైన- కరపంకరుహ- హస్తకమలములయందలి-రత్నక టక- మణిస్థాపితమైన కంకణములయొక్క- ఝణఝణ - ఝణఝణయను- ధ్వనిస్ఫూర్తి। నాదసమృద్ధి- తాళమా నములన్ - తాళప్రమాణములను। తెలుపన్ - తెలియ జే యుచుండగా- ఇంపుదళుకొత్తన్-ఆనందమతిశయించునట్టు గా వీణవాయించుచుండె- వల్లకివినోదించుచు నుండినదై- వీణాతు వల్లకీవిపంచియని యమరము॥ ౩౧

ఉ॥ అబ్బురపాటుతోడ నయనాంబుజముల్ వికసిల్లఁ గాంతిపెల్లుబ్బి కనీనికల్ వికసితోత్పలపఙ్క్తులు గ్రు

మ్మరింపఁగా। గబ్బి మెఱుంగుచన్నుఁగవ గర్వొప్పి శవన్ మదిలోనికోర్కు లా। గుబ్బతిలంగఁ జూచె నలకూబరస

న్నిభు నద్ధరామరున్ ౩౨

టీక॥ అబ్బురపాటుతోడన్- అదరుపాటుగా। నయనాంబు జములు - కమలములవంటికన్నులు - వికసిల్లన్। వికా సమునొందఁగా- కాంతి-శోభ- పెల్లుబ్బి-పొంగి -కనీనికలు తారకలు-తారకాక్ష్ణః కనీనికా ఇత్యమరము- వికసితోత్ప లపఙ్క్తులు। వికసిత। పూచిన-ఉత్పల। నల్లగలువయొక్క। ప ఙ్క్తులు । మాలికలు। క్రుమ్మరింపఁగాన్- చల్లుచుండఁగా- గబ్బి- వట్రువైన - మెఱుంగు - కాంతిగలిగిన- చన్నులు - కుచములు। గగుర్పొడుచన్। రోమాంచమునొందుచుండఁగా మదిలోని - మనస్సునందున్న- కోర్కులు - వాంఛలు-ఆగు బ్బతిలంగన్। సందడిఁజేయుచుండఁగా। నలకూబరసన్నిభున్ కుబేరపుత్రుఁడైన నలకూబరునితో సమానమైన చక్కఁదన ముగలిగిన* అద్ధరామరున్ -బ్రాహ్మణుఁడైన యాప్రవరా ఖ్యుని। జూచెన్। కనుఁగొనెను॥ ౩౨

ఉ॥ జూచి ఝణంఝణత్కటకసూచితవేగపదారవిందయై లేచి కుచంబులుం దుఱుము లేనడుమల్లలనాడ నయ్యె

డం। బూచినయొక్కపోకనును బోదియఁ జేరి విలోచనప్రభా। వీచికలం దదీయపదవిం గలశాంబుధి వెల్లిగొల్పుచున్

టీక॥ జూచి। కనుఁగొని। ఝణం... విందయై। ఝణంఝణ త్కటక। ఝణంఝణయనిధ్వనిచేయుచున్నకడియములచే త। సూచిత। తెలుపఁబడిన। వేగ। త్వరగలిగిన। పదారవిందయై పాదపద్మములుగలదై। లేచి। గుబాలునలేచి। కుచంబులున్ స్తనములును। తుఱుమున్। కొప్పును। లేనడుము। సూక్ష్మమ ధ్యమును। అల్లలనాడన్। కదలుచుండఁగా। అయ్యెడన్। అ స్థలమందు। పూచిన। వికసించిన। ఒక్క। ఒకానొక। పోక నును బోదియన్। నున్నని క్రముకవృక్షముచాటున* చేరి। ప్రవేశించి - విలోకన-జూపులయొక్క-ప్రభా-కాంతులను వీచికలన్ -తరంగములచేత - భంగస్తరంగ ఊర్మిర్వా స్త్రియాంవీచియనియమరము - తదీయ-ఆప్రవరునిసంబంధమైన - పదవిన్-సౌందర్యవిభవమును - కలశాంబుధి వెల్లిన్-క్షీరసముద్రప్రవాహమును - కొల్పుచున్ కలుగఁజేయుచును-తదీయ। ఆవరూథినిసంబంధమైనదియనికొందఱు॥ ౩౩

మ॥ మునుమున్ బుట్టెడుకొంకు లౌల్యమున డెందంబున్ విస్తీర్ణతం। జొనుపం గోర్కులు క్రేళ్లుద్రిప్ప ముది

మెచ్చు లెప్పలల్లార్పన। త్యనుషంగస్థితి జిచ్చపాటొసఁగ నొయ్యారంబునం జంద్రిక। ద్దనుకం జూచె లతాం

గి భూసురుఁ బ్రఫుల్లన్నేత్రపద్మంబులన్॥ ౩౪

టీక॥ మునుమున్ ముందుముందుగా* పుట్టెడు జనించుచు న్న* కొంకు సంకోచము-లౌల్యమున డెన్ చంచలభావము మీఁగా మోదంబు సంతోషము విస్తీర్ణతన్ విశాలత్వము ను చొనుపన్ ప్రవేశింపఁజేయఁగా। అనఁగా విప్పఁజేయగా కోర్కులు వాంఛలు క్రేళ్లుద్రిప్పన్ దుముకుపరుగులెత్తిం చఁగా మదిమెచ్చులు హృదయమందున్న శ్లాఘలు* రెప్పలల్లార్పన్ పక్ష్మముల నాడింపగా అత్యనుషంగస్థి తిన్ అత్యంతాసక్తిచేత జిచ్చపాటొసంగన్ నిశ్చేష్టతను గల్పించఁగా ఒయ్యారంబునన్ విలాసముచేత చంద్రికలు వెన్నెలలు తనుకన్ కాయఁగా లతాంగి తీఁగెవంటిదేహ ముగలవరూథిని ప్రఫుల్లనేత్రపద్మంబులన్ ప్రఫుల్లిత। వి కిసిలిపూచిన। నేత్రపద్మంబులన్। పద్మములవంటినయన ములచేత భూసురున్ బ్రాహ్మణోత్తముఁడైన ప్రవరాఖ్యు ని జూచెన్ వీక్షించెను॥ ౩౪

క॥ పంకజముఖి కప్పుడు మైనంకురితములయ్యెఁ బులకలావిష్కృతమీ। నాంకానలసూచకధూ। మాంకురములవోలె మఱియు నతనిం జూడన్॥ ౩౫

టీక॥ మఱియున్-ఇంకను-అతనిన్-ఆ ప్రవరాఖ్యుని-చూడన్ కనుఁగొనఁగా-పంకజముఖికిన్-కమలమువంటి మోముగల వరూథినికి- అప్పుడు- ఆసమయమునందు- మైన్- శరీరమందు-ఆవిష్కృత- అంకురములవోలెన్-ఆవిష్కృత- ఆవిర్భవించిన। మీనాంకానల - కామాగ్నిని - సూచక - తెలియఁజేసెడు - ధూమ - పొగయొక్క- అంకురములవోలెన్- మొలకలో యనునటువలె- పులకలు - రోమాంచములు- అంకురితములయ్యెన్-పుట్టుచున్న మొలకలుగలవాయెను-అనఁగా శరీరము గగుర్పొడిచెననుట॥ ౩౫

ఉ॥ తొంగలిరెప్పలం దొలఁగఁద్రోయుచుఁ బైపయి విస్తరిల్లు క। న్నుంగవ యాక్రమించుకొను నెమ్మొగచంద్రుని సంతరించుచుం బోవని కంగజుండు ఆనవెట్టిక దియంగుటిఁ గ్రాసెననంగ జాఱెసా। రంగమదంబు లేచెమటక్రమ్మి లలాటము డిగ్గి చెక్కులన్॥ ౩౬

టీక॥ తొంగలి - సుందరమైన - రెప్పలన్ - నేత్రపత్త్ములను। తొలఁగన్ - ఒత్తునట్టుగా * త్రోయుచున్ - ఓసరిలనెట్టుచును * పైపయిన్। మీఁదమీఁద * విస్తరిల్లు-అతిశయమగుచున్న * కన్నుంగవ - నేత్రయుగళము * ముఖచంద్రున్ - మోముజాబిల్లిని * ఆక్రమించుకొను నో. కప్పుకొను నో * అటంచున్ - అనితలఁచుచు * పోవనీక చననియ్యక - అంగజుఁడు - మన్మథుఁడు * ఆనవెట్టి-ఒట్టుపెట్టి * కదియన్ - చేరునట్లు - గుటిఁగ్రాసెననంగన్ - గుటుతుగ్రాసెనేమోయనునటుగా * సారంగమదంబు - తిలకపుకస్తూరి * లేచెమటన్-చిరుచెమటక్రమ్మి కప్పఁగా * లలాటముడిగ్గి - నొసలుదిగి * చెక్కులన్ - కపోలములను జాఱెన్ - ఓడికగట్టెను॥ ౩౬

మ॥ అనిమేషత్వము మాన్చెఁ జిత్తరపుచూపు స్వేదతావృత్తి మా। న్చె నవస్వేదసమృద్ధి బోధకళ మాన్చెన్ మోహవిభ్రాంతితో। డనగీర్వాణవధూటికిన్ భ్రమరకీటన్యాయ మొప్పన్ మను। ష్యుని భావించుట మానుషత్వమె మెయిం జూపట్టె నాన త్తఱిన్॥ ౩౭

టీక॥ గీర్వాణవధూటికిన్ - దేవతాస్త్రీయగు వరూథినికి * భ్రమరకీటన్యాయము - పురుగు తుమ్మెదయగురీతిం జెప్పన్ దృష్టాంతమగునట్టుగా * మనుష్యునిన్- మనుజుడైన ప్రవరాఖ్యుని - భావించుటన్ - ధ్యానించుటచేత - మానుషత్వమే - మనుష్యభావమే - మెయిన్ - దేహమందు-చూపట్టెనాన్ - కనుపడెనో యనని * అత్తఱిన్ - ఆసమయమందు * తోడన - వెంటనే * చిత్తరపుచూపు - ఒయ్యారపుదృష్టి * అనిమేషత్వమున్ - రెప్పపాటు లేకుండుటను * మాన్చెన్ - నివారించెను * నవస్వేదసమృద్ధి - నవ- నూతనమైన - స్వేద - చెమటయొక్క - సమృద్ధి। పెంపు * అస్వేదతావృత్తిన్- చెమట లేకుండు వ్యాపారమును - మాన్చెన్ - పోఁగొట్టెను. మోహవిభ్రాంతి - మోహ - వలపువలననైన- విభ్రాంతి - భ్రమ - బోధకళన్ - నిరంతరజాగ్రతను - మాన్చెన్ నివారించెను—అనఁగా దుమ్మెదనుస్మరించుటచేతఁ బచ్చనిపురుగు తుమ్మెదయగురీతిగా - మనుష్యుడైన ప్రవరాఖ్యునిస్మరించుటచేత దేవతాస్త్రీయగు వరూథిని మనుష్యత్వమును బొందెనని తాత్పర్యము అనిమేషత్వమును- అస్వేదతావృత్తియు। బోధకళయును। దేవతాధర్మములనియును-చిత్తరపుచూపును-నవస్వేదసమృద్ధియు- మోహవిభ్రాంతియు। మనుష్యధర్మములనియు - విచారించునది

వ॥ ఇట్లు తని రూపరేఖాతిశయంబునకుఁ జొక్కి యక్కమలపత్త్రేక్షణ యాత్మగతంబున॥

టీక॥ ఇట్లు తని - ఈప్రకారమా ప్రవరాఖ్యుని యొక్క - రూపరేఖాతిశయంబునకున్-ఎక్కువైన యాకార సౌందర్యమునకు - చొక్కి - పారవశ్యమునుబొంది-అక్కమలపత్త్రేక్షణ - పద్మదలాక్షియైన యవ్వరూథిని - ఆత్మగతంబునన్- తనమనస్సునందు॥

ఉ॥ ఎక్కడివాఁడొ యక్షతనయేందుజయంతవసంతకంతులం। జక్కఁదనంబునం గెలువఁజాలెడువీని మహీసురాన్వయం। బెక్కడ యీతనాకృతి విభవమెక్కడఁ బ్రోవనిబంటుగా మరున్। డక్కఁగొనంగ రాదె యకటా నను వీఁడు పరిగ్రహించినన్॥ ౩౯

టీక ॥ ఎక్కడివాఁడో - ఎచ్చటనుండువాఁడో - యక్షుత నయేందుజయంతవసంతకంతులకన్ - యక్షతనయ-నలకూబరుని - ఇందు - చంద్రుని - జయంత - జయంతుని - వసంత-చైత్రుని - కంతులకన్ - మన్మథుని । చక్కదనంబునన్ । సౌందర్యముచేత । గెలువన్ । జయింప । చాలెడు । సామర్థ్యముగలిగిన । వీని - ఈప్రవరునియొక్క - మహీసురాన్వయంబెక్కడన్ - బ్రాహ్మణవంశ మెచ్చట - ఈతనూవిభవమెక్కడన్ - ఈశరీరవైభవ మెచ్చట - అనఁగానపూర్వమనుట - అకటా - అయ్యయ్యో - వీఁడు - ఈపురుషుడు । నసున్ । నన్ను * పరిగ్రహించినన్ - చేకొనినేని । ము రున్ । మన్మథుని * ప్రోవఁబంటుగాన్ । పోషింపని సేవకునిగా । డక్కఁగొనంగరాదె । లోఁబఱుచుకొనఁగూడదా- అనఁగాలోఁబఱుచుకొనవచ్చుననుట — ఈపద్యమునాలవచరణము మొదటనుదక్కఁగొనంగననుశబ్దాదినుండు దకారమునకు డకారమాదేశమైనదనియుఁ గేవలదకారమునకుఁ డకారమువిశ్రమముచెల్లదని తెలియుచున్నది॥ ౩౯

సీ॥ వదనప్రభూతలావణ్యాంబుసంభూత * కమలంబులనవీనికన్నులమరె । నిక్కవీనులతోడనెక్కసక్కెములాడు * కరణినున్నవివీనిఘనభుజములు। సంకల్పసంభవాస్థానపీఠికవోలె * వెడదయై కసుపట్టెవీనియురము । ప్రతిఘటించుచిగుళ్లపయి నెఱ్ఱవాఱినరీతినున్నవివీనిమృదుపదములు ॥౩౯॥ తే॥ నేరెటేటియసల్ దెచ్చినీరజాప్తు * సానబట్టినతావాడిచల్లిమెదిచి । పదనుసుధనిడి చేసెనో పద్మభవుఁడు । వీనిఁగాకున్నఁగలదెయీమేనికాంతి॥ ౪౦

టీక ॥ వదన...లన్ । వదన । ముఖమునందు ప్రభూత । పుట్టుచున్న - లావణ్య - సౌందర్యరసమనెడు-అంబు ఉదకమందు । సంభూత । పుట్టిన । కమలంబులన్ । పద్మములోయనునట్టుగా * వీని - ఈపురుషునియొక్క * కన్నులమరెన్ । నేత్రములొప్పుచున్నవి * నిక్క - విజృంభించి * వీనులతోడన్ - కర్ణములతోడఁ దక్కసక్కెములాడు కరణిన్ । పరిహాసము చేయునట్లు * వీని - ఈపురుషునియొక్క ఘనభుజములు గొప్పలైన బాహువులు - ఉన్నవి - ఉన్నవి - అనఁగా నెగుభుజములనుట * సంకల్పసంభవాస్థాన పీఠికవోలెన్ । సంకల్పసంభవ। మన్మథునియొక్క - ఆస్థాన పీఠికవోలెన్। ధర్మసభయందుండు సింహాసనమువలె • వెడదయై - విశాలమై। వీని- ఈపురుషునియొక్క - ఉరము వక్షఃస్థలము * కసుపట్టెన్ - అడుపడెను- ప్రతిఘటించు- ఎదిరించెడు । చిగుళ్లపయిన్ । చిరుగురుటాకులమీఁద - ఎఱ్ఱవాఱినరీతిన్ - క్రోధించునట్లు- వీని- ఈపురుషునియొక్క- మృదుపదములు । మెత్తనైనపాదములు- ఉన్నవి- ఉన్నవి - నేరటేటి- జాంబూనదియొక్క - అసల్ బురుద। తెచ్చి - కొనివచ్చి నీరజాప్తున్। సూర్యుని । సానఁబట్టిన । తరెమెనచేసిన। తాపాడి। రజమును- చల్లి-కలియఁబోసి- మెదిచిపిసికి- పదనుతడి సుధనిడి- అమృతమునబెట్టి - పద్మభవుఁడు - బ్రహ్మదేవుఁడు, వీనిన్- ఈపురుషుని। చేసెనో - ఒనర్చెనో కాకున్నన్- ఈచెప్పినవస్తువులచేఁజేయఁడేని - ఈమేనికాంతి- ఈశరీరచ్ఛాయ। కలదే। కలుగునా- అనఁగా కలుగదనుట॥ ౪౧

క ॥ సురగరుడోరగనరఖే। చరకిన్నరసిద్ధసాధ్యచారణవిద్యా । ధరగంధర్వకుమారుల। నిరతముగనుఁగొనమె పోలనేర్తురెవీనిన్॥ ౪౨

టీక॥సుర... కుమారులన్- సుర। దేవతలుగరుడ గరుడులు- ఉరగ సర్పములు నర మనుష్యులు ఖేచర ఖేచరులు కిన్నర కిన్నరులుసిద్ధ సిద్ధులు సాధ్య - సాధ్యులు చారణ చారణులువిద్యాధరవిద్యాధరులుగంధర్వ గంధర్వులనువారియొక్క- కుమారులన్ యౌవనపురుషులను- నిరతమున్- ఎల్లప్పుడును కనుఁగొనమె-చూడమా యనఁగా నెప్పుడుచూచుచున్నాము- వీనిన్- ఈపురుషుని । పోలనేర్తురె సరిగాగలరా అనఁగాసరిగా లేరనుట॥ ౪౨

ఉ॥ అనిచింతింపుచుమీనకేతనధనుర్జ్యాముక్తనారాచము। ర్దినసమూర్చ్ఛితమానసాంబురుహయై దీపించు చెంతత్తఱం। బునఁ జేపట్టినలజ్జనంఘ్రికటకంబుల్ మ్రోయనడంబుని। ల్చిననయ్యబ్జముఁజూచి చేరఁజనిపల్కెన్వాఁడువిభ్రాంతుఁడై॥ ౪౩

టీక॥ అని ఇటని- చింతింపుచున్ తలఁచుచు • మీన...యె మీనకేతన మన్మథునియొక్క - ధనుః వింటియొక్క - జ్యా। నారివలననుండి ముక్త-విడువఁబడిన నారాచ బాణములవలననైన దుర్దిన సూర్యరశ్మిలేనివర్షదినముచేత సమూర్చ్ఛిత పరవశతనుబొందినమానస హృదయమను- అంబురుహ - కమలముగలదై - అనఁగాఁమన్మథబాణములచే వ్యాకులై

హృదయము గలదై - దీపించు - ప్రకాశింపుచున్న॰ పెందత్తఱంబునన్ - మిక్కిలి తొట్రుపాటుచేత * పైఁడొత్తిన లజ్జన్ - చిటిలిన సిగ్గుచేత * అంఘ్రికటకంబులు - కాలికడియములు - మ్రోయన్ - మ్రోయునట్లుగా - అడ్డంబు - దారికడ్డముగా వచ్చి - నిల్చినన్ - నిలువఁబడఁగా - అయ్యచ్చరఁ జూచి।

అప్సరసయగు నావరూథినిని చూచి - చేరంజని - సమీపింపఁబోయి - వాఁడు - ఆ ప్రవరాఖ్యుఁడు - విభ్రాంతుఁడై - బుద్ధిస్థిరత లేనివాఁడై - పల్కెన్ - వచించెను | తమనివకాణించెననఁగా॥ ౪౨

ఉ॥ ఎవ్వతెవీవు భీతహరిణేక్షణ యొంటిఁ జరించె దోటలే । కివ్వనభూమి భూసురుఁడ నేఁ బ్రవరాఖ్యుఁడ త్రోవ దప్పితిం । గ్రొవ్వున నిన్నగాగ్రమునకుం జనుదెంచి పురంబుఁ జేరనిం । కెవ్విధిఁ గాంతుఁ జెప్పఁగదవే తెరువేదెస శుభంబు నీకగున్॥ ౪౩

టీక॥ ఈవు - నీవు - ఎవ్వతెవు - ఎక్కడి స్త్రీవి * భీతహరిణేక్షణ - భయపడుచున్న లేడిచూపులవంటి చూపులు గలదానా * ఓటలేక - భయములేక * ఇవ్వనభూమిన్ - ఈయడవియందు * ఒంటిఁ జరించెదు - ఏకాకిగా సంచరించుచున్నావు ॰ ఏన్ - నేను - భూసురుఁడన్ - బ్రాహ్మణుఁడను * ప్రవరాఖ్యుఁడన్ - ప్రవరుఁడను పేరుగలవాఁడను - క్రొవ్వునన్ - మదముచేత - ఇన్నగాగ్రమునకున్ - ఈ పర్వతపు దివరకు - చనుదెంచి - వచ్చి - త్రోవదప్పితిన్ - దారి తొలఁగితిని - పురంబుఁ జేరన్ - పట్టణమును జేరనైతిని - ఇంకన్ - ఇఁకమీఁద - ఎవ్విధిఁ గాంతున్ - ఏ ప్రకారము చూడఁగలను - తెరువేది - మార్గమెద్ది - చెప్పఁగదవే - వచింపుమా - శుభంబు నీకగున్ - నీకు మేలుగలుగును గాక - ఈపద్యము నాలుగో చరణమందు భీతప్లుతయతి॥ ౪౩

క॥ అని నిజకథ యెఱిఁగించినఁ । దనకనుఁగవ మెఱుఁగులుబ్బఁ దాటంకములుం । జనుఁగవయుఁ గాసు వడఁకఁగ । వనిత సెలవిబాఅనవ్వ వానికి ననియెన్॥ ౪౪

టీక॥ అని - ఇట్లని * తనకథ - తనవృత్తాంతము * ఎఱిఁగించినన్ - తెలియఁజేయఁగా * తన - తనయొక్క - *కనుఁగవ - నేత్రయుగళముయొక్క - మెఱుఁగులుబ్బన్ - కాంతులుపైకి నుబుకఁగా - తాటంకములున్ - కమ్మపోఁజులును - చనుఁగవయున్ - స్తనద్వయమును - కాసన్ - నడుమును - వడఁకఁగన్ - కదలుచుండఁగా - వనిత - వరూథిని - సెలవిబాఅన్ - ఓష్ఠాంతము దాఁటునట్టుగా | అనఁగా గొప్పగా నవ్వి - హసించి - వానికిననియెన్ - ఆ ప్రవరాఖ్యునితో పలికెను॥ ౪౪

ఉ॥ ఇంతలు కన్నులుండఁ దెరు వెవ్వరి వేఁడెదు భూసురేంద్ర యే । కాంతమునందు నున్న జవరాండ్ర నెపంబిడి పల్కరించు లా । గింతియ కాక నీ వెఱుఁగవే మును వచ్చిన త్రోవ చొప్పునీ । కింతభయంబు లేక డుగ నెల్లిదమైతిమె మాటలేటికిన్॥ ౪౫

టీక॥ భూసురేంద్ర - బ్రాహ్మణోత్తమా - ఇంతలు - ఇంతలేసి - కన్నులుండన్ - నేత్రములుండఁగా - తెరవు - మార్గము - ఎవ్వరి వేఁడెదు - ఎవరినడిగెదవు - ఏకాంతమునందున్న - ఒంటిపాటుననున్న - జవరాండ్ర - యవ్వనస్త్రీలను - నెపంబిడి - సాకుఁజేసి - పల్కరించులాగు - మాట్లాడించుకొను విధము -- ఇంతియ కాక - ఇదే కాని - మును వచ్చిన - మునుపు చనుదెంచిన - త్రోవచొప్పు - దారిజాడ - నీ వెఱుఁగవే - నీవు సత్తెఱుఁగవా - మాటలేటికిన్ - మాటలతో నేమి ప్రయోజనము - నీకింత భయంబు లేక - నీకు నీమాత్రము వెరపుగలుగక - భీతిశ్చ్యసాధ్వసంభయమనియమరము అడుగన్ - అడుగుటకు - ఎల్లిదమైతిమె - చులకనైతిమా - అనఁగా మేమంత చులుకనగాఁ గనఁబడితిమా యేమి యనుట॥

వ॥ అని నర్మగర్భంబుగాఁ బలికి క్రమ్మఱ నమ్మహీసురవరున కిట్లనియె॥

టీక॥ అని - ఇట్లని - నర్మగర్భంబుగాఁ బలికి - ప్రేమతోఁ గూడిన యభిప్రాయము గర్భితమౌనట్లుగా వచించి - క్రమ్మఱన్ - మరల - అమ్మహీసురవరునకిట్లనియెన్ - పుడమివేల్పైన యా ప్రవరుని గూర్చి యీతీరునఁ బలికెను॥

సీ॥ చిన్నివెన్నెలకందు వెన్నుదన్ని సుధాబ్ధిఁ । బొడమిన చెలువ తోఁబుట్టు మాకు । రహిఁ బుట్ట జంత్రగాత్రముల తాల్గరఁగించు * విమలగాంధర్వంబు విద్య మాకు । ననవిల్తుశాస్త్రంబు మిసమిసలావర్తించు - పనివెన్నతోఁ బెట్టినది మాకు । హాయమేధతాజసూయములు నాఁ బేర్చు - సవనతంత్రంబులు తమవలు మాకు॥

౪౭| తే॥ కనకనగసీమఁగల్పవృక్షములనీడఁ । బచ్చరాచట్టుగమిరచ్చపట్టుమాకుఁ। బద్మసంభవవైకుంఠభర్గసభలు । సాముగరిడీలుమాకుగోత్రామరేంద్ర॥ ౪౭

టీక ॥ గోత్రామరేంద్ర - బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుఁడా- చిన్న- లేఁతవయసుగల - వెన్నెలకందు - నెలబాలుని | అనఁగా బాలచంద్రుని - వెన్నుఁదన్ని - వీఁపును బాదతాడనముఁ జేసి- అనఁగా ననుసరించి- సుధాబ్ధిన్ - పాలకడలియందు - పొడమిన - జనించిన - చెలువ స్త్రీ | అనఁగా లక్ష్మీదేవి- మాకున్ మాకు - తోఁబుట్టు - కూడఁబుట్టినది - రహిఁ పుట్టన్ - ప్రీతిపుట్టునట్లుగా - జంత్రగాత్రముల - వీణాకంఠముల చేత - రాల్లరఁగించు - పాషాణములను గరఁగఁజేసెడు- విను..వి గ్రత్తమైన - గాంధర్వంబు - గానము - మాకున్- మాకు విద్య చదువు - ననవిల్తు - మన్మథునియొక్క - శాస్త్రంబు- శాస్త్రసంబంధములైన | అనఁగాఁ గామకళాశాస్త్రసంబంధములైన - మినుకులు - వాక్యములు - ఆవర్తించుపని - వల్లించు కార్యము - మాకున్ - మాకు - వెన్నతోఁబెట్టినది చిన్నతనములో నవనీతముఁ బెట్టునప్పుడే కూడనునిచినది- హయమేధ రాజసూయములు నాన్ - హయమేధ| అశ్వమేధము । రాజసూయములునాన్ । రాజసూయమనునట్టిగా పేర్పడ్డ - ప్రసిద్ధిని బొందిన - సవనతంత్రంబులు- యాజవిధులు - మాకున్ - మాకు - ఉంకువలు - ఓలులు-కనకనగసీమన్ - మేరుపర్వతప్రదేశమందు - కల్పవృక్షములనీడన్ - సంతానములను దేవవృక్షచ్ఛాయను - పచ్చరాచట్టుగమి - మరకతమణులయొక్క-కొండగుంపు * మాకున్-మాకు రచ్చపట్టు-కొలువుతీరెడుస్థానము * పద్మసంభవ - బ్రహ్మదేవునియొక్కయు * వైకుంఠ - విష్ణుదేవునియొక్కయు * భర్గ - సాంబమూర్తియొక్కయు * సభలు - కొలువుసావడులు * మాకున్ * మాకు * సాముగరిడీలు * మల్లవిద్యాశాలలు॥ ౪౭

కం॥ పేరువరూథినియండ్రుమ । మ్మారఘృతాచీతిలోత్తమాహరిణీహే । మారంభాశశిరేఖలువార । గుణాఢ్యలుమదీయలగుప్రాణసఖుల్॥ ౪౮

టీక ॥ పేరు । నామధేయము * వరూథినియండ్రు । వరూథినియని చెప్పుదురు। కుమార । చిన్నవాఁడా । ఉదారగుణాఢ్యలు। అతిశయమైన గుణసంపత్తిగలిగిన | ఘృతాచీతిలోత్తమాహరిణీహేమారంభాశశిరేఖలు । ఘృతాచి । తిలోత్తమ । హరిణి । హేమ। రంభ । శశిరేఖలను నామములుగల యప్సరసలు | మదీయలగు । నాసంబంధినులైన । ప్రాణసఖులు । ప్రాణప్రదమైన చెలికత్తెలు ౪౮

మ ॥ బహురత్నద్యుతిమేదురోదరదరీభాగంబులంబొల్చుని । మ్మిహికాహార్యమునంజరింతుమెప్పుడుంబ్రేమన్నభోవాహినీ । లహరీశీతలగంధవాహపరిఖేలన్మంజరీసౌరభ। గ్రహణేందిందిరతుందిలంబులివిమత్కాంతారసంతానముల్ ౪౯

టీక ॥ బహు...భాగంబులన్ । బహు । విస్తారములైన।రత్న । మణులయొక్క । ద్యుతి । కాంతులచేత । మేదుర। దట్టములైన | ఉదర । గర్భములుగల । పిచండకుక్షిజఠరోదరతుందమనియమరము । దరీభాగంబులన్ । కొండబిలప్రదేశముచేత । పొల్చు-ఒప్పుచున్న | ఇమ్మిహికాహార్యమునన్ | ఈహిమవత్పర్వతమునందు | ఎప్పుడున్ | ఎల్లప్పుడును ప్రేమన్ | ప్రీతిచేత - చరింతుము- సంచరించుచుందుము - నభో...బులు-నభోవాహినీ | ఆకాశగంగయొక్క- లహరీ| ప్రవాహముయొక్క| శీతల। చల్లదనముతోఁగూడిన - గంధవాహ । వాయువువలన। పరిఖేలత్ । మిక్కిలి కదలుచున్న | మంజరీ : పూగుత్తులయందలి - వల్లరీమంజరీయనియమరము । సౌరభ । వాసనలయొక్క |గ్రహణ । స్వీకారముగలిగిన | ఇందిందిర । తుమ్మెదలచేత । తుందిలంబులు । సంపూర్ణములైనవి - ఇవి - ఈతోఁచుచున్నయవి - మత్కాంతారసంతానములు - మత్కాంతార । నాసంబంధమైన యడవియందలి - సంతానములు।కల్పవృక్షములు | చూడుమాయని శేషము॥ ౪౯

క ॥ భూసురకైతవకుసుమశ । రాసనమాయింటివిందవైతివిగైకొ । మ్మాసనమస్మన్మణిభవ । వాసీనతసేదఁదేఱియాతిథ్యంబున్ ౫౦

టీక ॥ భూసుర - బ్రాహ్మణుఁడవు - కైతవకుసుమశరాసన- కైతవ।కపటముతోఁగూడిన।కుసుమశరాసన।మన్మథుఁడా। మాయింటివిందవైతివి-మాగృహబంధువైతివి।అస్మన్మణిభవనాసీనతన్ ।అస్మత్ - మాయొక్క-మణి-రత్నమయమైన

భవన * మందిరమునందు - ఆసీనతన్ * కూర్చుండుటచేత - సేదఁదేటి - ఊరటనుబొంది * ఆసనమున్ - పీఠమును • ఆతిథ్యంబున్ - అతిథిపూజను * కైకొమ్మా - గ్రహింపుమా । అనఁగా మాయింటికి బంధువుఁడవై వచ్చితివి గాన మణిస్థాపితమైన మాగృహమునకువచ్చి పీఠము మీఁదఁగూర్చుండి బడలికదీర్చుకొని యతిథిపూజను గ్రహింపుమా యనుట॥ ౫౦

తే॥ కుందనమువంటి మేను మధ్యందినాత। పోష్ణహతిఁ గందె వడ డాఁకె కొప్పులాలుకు। వదనమస్మద్గృహంబుఁ బావనముఁ జేసి। బడలికలు వాసి చనుమన్న బ్రాహ్మణుండు॥ ౫౧

టీక ॥ కుందనమువంటి - తప్తకాంచనముతో సమానమైన * మేను - శరీరము * మధ్యందినాతపోష్ణహతిన్ - మధ్యందిన। పగలింటి - ఆతపోష్ణహతిన్ । ఎండ వేఁడిమి తాఁకుడుచేత * కందెన్ - నల్లనాయెను * ఒప్పులాలుకు - ముద్దులు గులికెడు * వదనము - మోము * వడదాఁకెన్ • శ్రమఁ జెందినది * అస్మద్గృహంబున్-మాయిల్లును • పావనముఁ జేసి - పవిత్రమొనర్చి। అనఁగా మాయింటికివచ్చి * బడలికలు వాసి - శ్రమ వారించుకొని * చనుమన్నన్ - పొమ్మని పలుకఁగా • బ్రాహ్మణుండు - విప్రుఁడు॥ ౫౧

ఉ॥ అండజయాన నీ వొసఁగునట్టి సపర్యలు మాకు వచ్చె నిం। దుండఁగ రాదు పోవలయు నూరికి నింటికి నిప్పుడే మఱా। కుండ నొకండు వచ్చు మఱియొండునె భక్తియ చాలు సత్క్రియా। కాండము దీర్ప వేగఁ జనఁగావలయుం గరుణింపు నాపయిన్॥ ౫౨

టీక ॥ అండజయాన - హంసనడలవంటి నడలుగలదానా * నీవొసఁగునట్టి - నీవుచేయునట్టి * సపర్యలు - పూజలు * పూజా నమస్యాపచితిస్సపర్యార్చార్హణాస్సమా ఇత్యమరము • మాకువచ్చెన్ - మాకుఁజేరినది * ఇందుండఁగరాదు - ఇచ్చటనుండఁదగదు • ఊరికిన్ - గ్రామమునకు * పోవలయున్ చనవలెను * ఇంటికినిప్పుడు - మీగృహమునకు సమయమందు * నను రాకుండ నొకండు - నేను రాకున్న నొకటి * వచ్చు మఱియొండునే • వచ్చిన మఱియొకటా * భక్తియ చాలున్ - భక్తియుండుటయే చాలును • సత్క్రియాకాండము - సత్కర్మకలాపము * తీర్పన్ - నిర్వర్తించుటకు । అనఁగా మాధ్యాహ్నికకృత్యములు జరిగించుటకొఱకు * వేగఁ జనఁ గావలయున్ - శీఘ్రముగాఁ బోఁదగినది * కరుణింపు నాపయిన్ - నామీఁద దయచేయుము॥ ౫౨

ఉ॥ ఏనిఁక నిల్లు సేరుటకు నెద్ది యుపాయము మీమహత్త్వము। ల్మానిసి దివ్యముల్ మదిఁదలంపఁగ నెందును మీకసాధ్యము। ల్గానముగానఁ దల్లి ప్రజలన్ననుఁ గూర్పుమటన్న లేఁతన। వ్వాననసీమ నదోఁప ధవళాయతలోచన వానికిట్లనున్॥ ౫౩

టీక ॥ ఏన్ - నేను • ఇఁకన్ - ఇంకమీఁద * ఇల్లు సేరుటకున్ - గృహము పొందుటకు • ఎద్ది యుపాయము - ఉపాయమేది * మీమహత్త్వములు - మీప్రభావములు * మానిని - ఓవరూథిని • దివ్యములు - దేవతాసంబంధములు * మదిఁదలంపఁగన్ - మనస్సున స్మరింపఁగా • ఎందున్ - ఎచ్చట • మీకసాధ్యములు - మీకు సాధింపఁగూడని కార్యములు • కానముగానన్ - చూడముగనుక • తల్లి - ఓజననీ ప్రజలన్ - జనులలో * ననుఁగూర్పుము - నన్నుఁ జేర్పుము • అటన్నన్ - ఆ విప్రవరుఁడు పలుకఁగా • లేఁతనవ్వు - చిఱునగవు * ఆననసీమన్ - ముఖప్రదేశమందు • వక్త్రాస్యే వదనంతుండమాననం లపనం ముఖమిత్యమరము * తోఁపన్ - కనుపడునటుగా • ధవళాయతలోచన - తెల్లనికాంతులు గలిగి విశాలములైన నేత్రములు గలిగిన వరూథిని * వానికిట్లనెన్ - ఆప్రవరునకిట్లనఁబలికెను ౫౩

ఉ॥ ఎక్కడియూరు కాల్నిలువకింటికిఁ బోవలెనంచు నెంచెదీ। వక్కట మీకుటీరనిలయంబులకున్ సరిరాకపోవునే। యిక్కడిరత్నకందరము లిక్కడిచందననందనోత్కరం। బిక్కడిగాంగసైకతము లిక్కడియీలవలీనికుంజముల్॥ ౫౪

టీక ॥ ఎక్కడియూరు - ఎక్కడిగ్రామము । అనఁగా నూరిలోనేమి సామ్రాజ్యమున్నదనుట • కాల్నిలువక - నిలువ మనసు రాక - ఇంటికిఁ బోవలెనంచున్ - గృహమునకుఁ జనవలెనని - యెంచెదు - తలంచుచున్నావు - ఈవు - నీవు - అక్కట - అయ్యయో - మీకుటీరనిలయంబులకున్ - మీస డి పెలవు - ఇక్కడి - ఈస్థలమందున్న - రత్నకందరములు - మణిమయములైన గుహలును - ఇక్కడి - ఈస్థలమందున్న • చందననందనోత్కరంబు - శ్రీగంధవృక్షములుగల యుద్యానవనసమూహమును - ఇక్కడి • ఈ చోటునన్న - గాంగసైకతములు - మిన్నేటి యిసుకది

బ్బలు - ఇక్కడి - ఈప్రదేశమునను్న - ఈలవలీకుజములు - ఈతమలపాకుతీగలపొదలును - సరిరాకపోయెనే - సమానముగాక పోయెనా - అనఁగా వానికంటె నతిశయములైనవేకదాయనుట। లవలీయనఁగా వెన్నెలతీఁగయనఁ గొందఱు॥ ౫౪

ఉ॥ నిక్కము దాఁపనేల ధరణీసురనందన యింక నీపయిం। జిక్కె మనంబు నాకు ననుఁ జిత్తజుబారికి నప్పగించెదో। చొక్కి మరందమద్యముల చూఱలఁ బాటలు వాడు తేంట్లసోం। పెక్కిన యల్లపూపొదరిండ్లను కౌఁగిట నాదరించెదో॥ ౫౫

టీక॥ నిక్కము - యథార్థమైనమాట - దాఁపనేల - మఱుఁగు వెట్టనేమి ప్రయోజనము - ధరణీసురనందన - బ్రాహ్మణకుమారుఁడా - ఇంకన్ - ఇఁకమీఁద - నాకున్ - నాకు - నీపయిన్ - నీమీఁద - మనంబు - చిత్తము - చిక్కెన్ - తగిలియున్నది - ననున్ - నన్ను - చిత్తజుబారికిన్ - మన్మథబాధకు - అప్పగించెదో - ఇల్లట వెట్టెదో - చొక్కి - పరవశతనొంది - మరంద - మకరందరూపమైన - మద్యములన్ - సారాయియొక్క - చూఱలన్ - కొల్లలచేత - పాటలు వాడు గానములు సేయుచున్న - తేంట్లన్ - తుమ్మెదలచేత - సోంపెక్కిన - శృంగారమతిశయించుచున్న - అల్లపూపొదరింటన్ - ఆపూపొదలయందు - కౌఁగిటన్ - ఆలింగనముచేత - ఆదరించెదో - ప్రీతిచే సేవవో - అనఁగా సంభోగించుచున్నావా లేదాయనుట॥ ౫౫

క॥ అనుటయుఁ బ్రవరుఁడిట్లను। వనజేక్షణ యిట్లు వలుకవరుసయె వ్రతులై। దినములు గడిపెడి విప్రులఁ। జను నే కామింప మదివిచారము లేదే॥ ౫౬

టీక॥ అనుటయున్ - వరూథినియీ ప్రకారము పలుకఁగా - ప్రవరుండిట్లనన్ - ప్రవరాఖ్యుఁడీ తీరునఁ బలికెను। ఏమనఁగా - వనజేక్షణ - ఓవరూథినీ - ఇట్లు బలుకన్ - ఈ రీతి నివచింప - వరుసయె - న్యాయమా - వ్రతులై - వ్రతనియమములుగలవారై - దినములుగడిపెడి - వారములుపోఁగొట్టెడు విప్రులన్ - బ్రాహ్మణులను - కామింపన్ - కోరుటకు - చనునే - తగునా - మదిన్ - మనస్సునందు - విచారము లేదేమి పివేచనవలదా - ఇదియుక్తము - ఇదియయుక్తమనునట్టి యాలోచనయుండవలయుననుట॥ ౫౬

ఉ॥ వ్రేలిమియున్ సురార్చనయు విప్రసపర్యయుఁ జిక్కె భుక్తికి। న్వేళ యతిక్రమించె జననీజనకుల్ గడు వృద్ధులాఁకటన్। సోలుచుఁ జింతతో నెమరుసూచుచునుండుదు రాహితాగ్ని నే। తూలు సమస్తధర్మములు తొయ్యలి నేఁడిలు సేరకుండినన్॥ ౫౭

టీక॥ వ్రేలిమియున్ - వైశ్వదేవము మొదలయిన హోమమును - సురార్చనయున్ - దేవతార్చనయును - విప్రసపర్యయున్ - బ్రాహ్మణపూజయును - చిక్కెన్ - నిలిచెను - భుక్తికిన్ - భోజనమునకు - వేళ యతిక్రమించెన్ - సమయము దప్పెను - జననీజనకులు - తల్లిదండ్రులు కడువృద్ధులు మిక్కిలి ముదుసళ్లు - ఆఁకటన్ - ఆకలిచేత - సోలుచున్ - బడలుచు - చింతతోన్ - విచారముతో - ఎమరు సూచుచున్ - ప్రతీక్షించుచు - ఉండుదురు - నివసింతురు - ఆహితాగ్నినే - నేను సోమయాజిని - నేఁడిలు సేరకుండినన్ - నేఁడు గృహము చేరఁబోకుంటినేని - తొయ్యలి - ఓవరూథినీ - సమస్తధర్మములు - సకలమైన విహితాచారములును - తూలున్ - చెడును॥ ౫౭

ఉ॥ నా పలుకుల్ విన్నఁబాటు వదనంబున బొంచుక దోఁపఁ బల్కె నో। భావజరూప యిట్టియెల ప్రాయము వైదికకర్మనిష్ఠలం। బోవఁగ నింక భోగముల బొందుట యెన్నఁడు యజ్ఞకోటులం। బావనుఁడౌటకున్ ఫలము నాకవుఁగిళ్ల సుఖింపనే కదా॥ ౫౮

టీక॥ నాపలుకుల్ - ప్రవరాఖ్యుఁడీ రీతిని బలుకఁగా - విన్నఁబాటు - ఖిన్నత్వము - వదనంబునన్ - ముఖమందు - ఇంచుక దోఁపన్ - కొంచెముకనుపడునట్టుగా - పల్కెన్ - వరూథినివచించెను - భావజరూప - మన్మథునివంటియాకారము గల యో ప్రవరాఖ్యుఁడా - ఇట్టియెలప్రాయము - ఇటువంటి లేఁతవయసు - వైదికకర్మనిష్ఠలన్ - వేదచోదితకర్మాచరణముల చేత - పోవఁగ నింకన్ - అతిక్రమించిపోవుచుండఁగా నిఁక మీఁద - భోగములఁ బొందుట యెన్నఁడు - సుఖములననుభవించుట యేకాలము యజ్ఞ - కోటులన్ - అనేకములైన యగ్నిష్టోమాదియాగములయందు - పావనుఁడౌటకున్ - పవిత్రుఁడయినందుకు - ఫలము - లాభము - నాకవుఁగిళ్లన్ - అప్సరసలు యినవారి యాలింగనములయందు - సుఖింపనే కదా - సుఖపడుటకే కాదా॥ ౫౮

సీ॥ సద్యోవిపిచ్ఛిన్న సారంగనాభికాహృతమై పిసాళించు మృగమదంబు। కసటువోఁ బీరెండఁ గరఁగి కఱ్ఱలనం

టిగమగమవలచు చొక్కపుజవాజి। పారలెత్తి ఘనసారతరువులం నుదాన దొరగిన పచ్చకప్పురపు రజము। గొజ్జంగి పూపొదల్గురియంగ బటికంపు*దోనలు నిండినయట్టి తుహినజలము॥ఆ॥ తే॥ వివిధకుసుమకదంబంబు దివిజతరుజ। మృదులవినతఫలాసవామేయరత్న। భూషణంబులు గలవిందు భోగపరుఁడ। వయి రమింపుము ననుఁగూడి యనుదినంబు॥
౬౦

టీక॥ సద్యోవినిర్భిన్నసారంగనాభికాహృతమై - సద్యో వినిర్భిన్న - అప్పుడు భేదిల్లిన - సారంగ నాభికా - కస్తూరి మృగముయొక్క - బొక్కిలివలన - హృతమై - హరింపఁబడినదై * పిసాళించు - పరిమళించుచున్న * మృగమదంబు - కస్తూరియును * కసటుపోక - మాలిన్యము పోవునట్టుగా * బీఱెండ - తీక్ష్ణాతపము చేత-కరిఁగి-నీరయి * కెఱ్ఱలసంటి - కొలఁకులయందు సక్తమయి * గమగమవలచు-పరిమళించెడు * చొక్కపుజవ్వాజి - నిర్మలమయిన సంకుమదమును * పారలెత్తి - పట్టలువీడి * ఘనసారతరువులన్-కప్పురపునంటిచెట్లనుండి * తనుదానదొరఁగిన - తనకుఁదానే పడిన - పచ్చకప్పురపు - పచ్చకర్పూరముయొక్క - రజము - పరాగమును * గొజ్జంగిపూపొదలు - పన్నీరుపువ్వునికుంజములు - కురియంగన్ - వర్షింపగా * పటికంపు దోనలు - స్ఫటికశిలామయములైన దేవఖాతములు * నిండినయట్టి * పూర్ణమయినట్టి - తుహినజలము - మంచునీరు అనఁగా హిమాంబువు ॥ఆ॥ వివిధకుసుమకదంబంబు - వివిధ - నానావిధములైన - కుసుమ - పువ్వులయొక్క - సుమనసః- పుష్పంప్రసూనంకుసుమంసుమమనియమరము కదంబంబు - సమూహమును * దివిజ...బులు - దివిజతరుజ - కల్పవృక్షముల వలన - సంభవించిన - మృదులవినత - మృదువైవంగిన - ఫల - పండులును - ఆసవ । మద్యమును అమేయ - యెన్నశక్యముగాని - రత్నభూషణంబులు - మణిఖచితములైనయాభరణములును * కలవిందున్ - ఇక్కడనున్నయవిగాన - భోగపరుఁడవయి - సుఖానుభవమునందాసక్తిగలవాఁడవై * అనుదినంబు - ప్రతిదివసమును * ననుఁగూడి నన్నుఁగలసి - రమింపుము - క్రీడింపుము॥ ౬౦

క॥ అంధునకుఁగొఱయె వెన్నెల। గంధర్వాంగనలపొందు గాదని సంసా। రాంధునకుఁగూలెదకటది। వాంధము వెలుఁగుఁగని గొందినడఁగినభంగిన్॥
౬౧

టీక॥ అంధునకున్ - గ్రుడ్డివానికి - వెన్నెల - చంద్రిక - కొఱయె - అక్కఱా - అనఁగాఁబనికిరాదనుట * గంధర్వాంగనల - దేవగాయక స్త్రీలయొక్క - పొందు - చెలిమి * కాదని - కూడదని * అకట - అయ్యో - సంసారాంధునకున్ - సంసార - సంసృతియను - అంధునకున్ - కూపము నందు - కూలెదు - పడుచున్నావు - అదియెట్లనఁగా - దివాంధము । గ్రుడ్లగూబ * వెలుఁగుఁగని * తేజస్సునుజూచి గొందిన్ - మూలయందు - అడఁగినభంగిన్ - దాఁగినరీతిగా ననిదృష్టాంతము॥ ౬౧

ఉ॥ యెన్నిభవంబులం గలుగునిక్షుశరాసనసాయకవ్యథా। ఖిన్నతవాడివత్తలయి కేలఁగపోలములూఁది చూపులన్। విన్నఁదనంబు దోఁపఁగనువేమరునంబయిగాలి సోఁకినన్। వెన్నవలెం గరంగు నలివేణులఁగౌఁగిటఁజేర్చు భాగ్యముల్॥
౬౨

టీక॥ ఇక్షు...ఖిన్నతన్ - ఇక్షుశరాసన - చెఱకువిల్లు గాఁగలమన్మథునియొక్క - సాయకవ్యథా - బాణవేదనవలననైన - ఖిన్నతన్ - దుఃఖముచేత * వాడి - జడలి - వత్తలయి - చిక్కి * కేలన్ - హస్తములయందు * కపోలములూఁది - చెంపలనూని - చూపులన్ - చూపులయందు * విన్నఁదనంబు - దైన్యము * తోఁపన్ - కనుపడుచుండఁగా - కనువేమరునన్ -మూచుటయనువెట్టియందును - పయిగాలి పైనుండివచ్చెడు వాయువు - సోఁకినన్ - ప్రవేశమాత్రముననే - వెన్నవలెన్ - నవనీతమువలె - కరంగు - ద్రవించిపొవ్వొధీనలయ్యెడు * అలివేణులన్ - స్త్రీలను - కౌఁగిటచేర్చు - ఆలింగనముఁజేసుకొను - భాగ్యములు - అదృష్టములు - యెన్నిభవంబులంగలుగున్ - యెన్నిజన్మములయందు లభించును - అనఁగా దుర్లభమనుట॥ ౬౨

క॥ కుశలతయే వ్రతములనగు। నశనాయాపీడని ద్రియసిరోధమనం। గృశతనయయినయాత్మనలంచుట। సశరీరస్వర్గసుఖము సమకటియుండన్॥
౬౩

టీక॥ సశరీరస్వర్గసుఖము - సశరీర - దేహముతోఁగూడుకొనిన - స్వర్గసుఖము - నాకలోకభోగము - సమకటియుండన్ - లభించియుండఁగా - వ్రతములనగున్ - ఉపవాసాదులచేనయిన - అశనాయాపీడన్ - ఆఁకటిబాధచేత - ఇంద్రియనిరో

ధముఁనన్ - చతురు రాదివ్యాపారనిర్బంధముచేత - కృశుఁడవయి చిక్కి - ఆత్మన్ - జీవాత్మను-అలఁచుట- సంకటపెట్టుట- కుశలతయే- నేర్పరితనమా- అనఁగాఁగాదనుట—అనఁగానియమవ్రతశ్రమముచేయొక దేహముచేఁ బొందఁబడు స్వర్గభోగమీకాయమునఁ గేలఁబొందుచుండఁగా వ్యర్థప్రయాసముఁ బొందుటయేమి ప్రయోజనమనుట తానప్సరస్త్రీగనుకతనతోఁ గూడుటయే స్వర్గభోగమని భావము॥ ౬౩

తే॥ అనినఁ బ్రవరుండు నీవన్నయర్థమెల్ల నిజము కాముకుఁ డయినవానికి నకాముఁ। డిది గణించునె జలజాక్షి యెఱిఁగితేని। నగరమార్గంబుఁ జూపి పుణ్యమునఁ బొమ్ము॥ ౬౪

టీక॥ అనినన్- ఈతీరున వరూథిని పలుకఁగా - ప్రవరుండు- ప్రవరాఖ్యుఁడు- జలజాక్షి- ఓవరూథినీ- నీవన్న -నీవు వచించిన-అర్థమెల్లన్- తాత్పర్యమంతయు- కాముకుఁడైనవానికిన్ కోరికగలవానికి- నిజము యథార్థమే- అకాముఁడు- కోరికలేనివాఁడు- ఇది గణించునె- ఈ తాత్పర్యమెంచునా - అనఁగాఁ దనకు స్వర్గభోగాపేక్ష లేదని భావము - ఎఱిఁగితేని- తెలిసితివేని- నగరమార్గంబుఁ జూపి- పట్టణముయొక్క దారిని గనఁబరిచి - పుణ్యమునఁ బొమ్ము- సుకృతముగలదానవగుము॥ ౬౪

క॥ బ్రాహ్మణుఁ డింద్రియవశగతి। జిహ్మచరత్నైకనిపుణచిత్తజనిశితా। జిహ్మగముల పాలై చెడు। బ్రహ్మానందాదిరాజ్యపదవీచ్యుతుఁడై॥ ౬౫

టీక॥ బ్రాహ్మణుఁడు - బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నుఁడుగా వలసిన భూసురుఁడు - ఇంద్రియవశగతిన్ - నేత్రశ్రోత్రాదుల పరవశతచేత - జిహ్మ...పాలై- జిహ్మచరణ। వంకరనడితియందు - ఏకనిపుణ। ముఖ్యపండితుఁడైన। చిత్తజ। మన్మథునియొక్క। నిశిత। పదునుగల। అజిహ్మగముల। బాణములయొక్క - పాలై వశమయి - బ్రహ్మానందాదిరాజ్యపదవీచ్యుతుఁడై - బ్రహ్మానంద। బ్రహ్మానందమనెడు। అధిరాజ్యపదవీ। మహారాజపదవినుండి। చ్యుతుఁడై। జారినవాఁడై - చెడున్ - నశించును—అధిరాజభావము। ఆధిరాజ్యము॥ ౬౫

వ॥ అనిన నత్తెఱవ గఱకుటెలుఁగులకులుకు గులుకఁ గటిగటెంగఁ గఱకటెంపు చెఱకువిలుకాఁడు పఱఁగించు విరిదమ్మి గొరకలు నెఱకులు చురుకుచురుక్కనం గాఁడఁ గడుం గెరలి పరిణతవిబుధతరుజనితమధురసంబానుమదంబున నదటు నంజిదిమిన నెఱుంగక మదనహరునైనఁ జదరునం గదియఁ గమకించు దిమురు గొమరుప్రాయంపు మదంబున ననన్యకన్యాసామాన్యలావణ్యరేఖామదంబున నొంటిపాటునం గంటికిం బ్రియుం డైతం గేటిజుంటిచందంబునఁ గొంటుతనంబెఱుంగకకుఱంగటనున్న యమ్మహీసురకుమారు తారుణ్యమాధుర్యంబులం జేసి తన వైదగ్ధీవిభవంబు మెఱయం గలిగెనని పల్లవించు నుల్లంబు నుల్లాసంబునం గమరు మదంబున నోసరింపక జొంపలక్కగంచు లప్రబలతని ముఖాంబుజంబు నం బొలయు వలయమణిగణచ్ఛాయా కలాపంబులుప్పరం బెగయఁ గొప్పుఁ జక్కం జేయుచుం జక్కనగిబ్బలంబోని తనగబ్బిగుబ్బలన్ జొబ్బిలు కుంకుమరసంబునం బంకిలంబులగు హారముక్తాతారకంబులు నఖకోరకంబులం గీఱిటీఱుపడం జేయుచుఁ బతితకుసుమకేసరంబులు రాల్చు నెపంబునం బయ్యెదవిదిర్చి చక్కసవరింపుచు నంతంతం బొలయు చెలులం గలచూపకయుండఁ దత్తఱంబునం జేసి బొమముడిపాటుతో మగుడిమగుడి చూచుచుఁ జిడిముడిపాటు చూపులనం పరించు ర్షుం కెనలవారింపుచుం జేరి యిట్లనియె॥ ౬౬

టీక॥ అనినన్- ఈరీతిని బ్రవరాఖ్యుఁడు పలుకఁగా* అత్తెఱవ - ఆవరూథిని - గఱకటెపలుకులకున్ - చురుకైనమాటలకు - ఉలికి - తుల్లి- గటెగటెంగటెవన్ - పింజపింజనంట- అనఁగా నెడతెగకుండ*గఱకటెన్- తీక్ష్ణముగా - చెఱకువిలుకాఁడు - మన్మథుఁడు*పఱఁగించు - ప్రయోగించెడు- విరిదమ్మి గొరకలు - వికాసముగల పద్మబాణములు - నెఱకులు చురుకుచురుక్కనన్ - ఆయములు చురుకుచురుకుమనఁగాఁడన్ - నాటఁగా- కడుం గెరలి- మిక్కిలికినిసి*పరిణ... బాను - పరిణత - పండిన। విబుధతరు దేవతావృక్షముల వలన - జనిత - పుట్టిన - మధుర - తియ్యనయిన - మధురసం

బు - కల్లు - అసుమదంబునన్ - త్రావినమత్తుచేతను * అదటునన్ - బలిమిచేత - చిదిమినన్ - గిల్లినను - యెఱుంగక - తెలియక - మదనహరుసైనన్ - మన్మథసంహారకుఁడైనసాంబమూర్తినైనను - చదురునన్ - చతురతచేత - కదియగమకించు - సమీపింపందలఁచుచున్న - తిమురు - తిమురుగల కోమరుప్రాయంపుమదంబునన్ - యవ్వనముచేతను - అనన్య...బునన్ - అనన్యకన్యాసామాన్య - ఇతరలైనయప్సరసలకులేని - లావణ్యరేఖా - రూపరేఖలవలనఁగలిగినకుదిరికయొక్క | మదంబునన్ - క్రొవ్వుచేతను - ఒంటిపాటునన్ ఒంటరిపాటునకంటికిఁబ్రియుండై - నేత్రమునకింపైనవాఁడై - తంగేటి - గోశ్రేణివృక్షమునఁబెట్టిన - జుంటివందంబునన్ - తేనెపెఱవలె - గొంటుతనంబెఱుంగక - నేర్పరితనము తెలియక - కఱుంగటనున్న - సమీపమందున్న - అమ్మహీసురకుమారు - ఆవిప్రకుమారుఁడైన ప్రవరాఖ్యునియొక్క - తారుణ్యమౌగ్ధ్యంబులంజేసి - తారుణ్య - యౌవనమునను - మౌగ్ధ్యంబులంజేసి - మూఢత్వమువలనను - తనవైదగ్ధ్యంబు - తననేర్పు - మెఱయంగలిగెనని - ప్రకాశింపఁగలిగెనని - పల్లవించు - చిగిరించుచున్న - ఉల్లంబు - మనస్సుయొక్క - ఉల్లాసంబునన్ - సంతోషముచేతను - కమరు - పుట్టెడు - మదంబునన్ - మత్తతచేత * ఓసరించక - తొలఁగక - చంచలదృగంచలప్రభలు - చంచల - కదలుచున్న - దృగంచలప్రభలు - నేత్రాంతకాంతులు - అతని ఆప్రవరాఖ్యునియొక్క - ముఖాంబుజంబునన్ - కమలము వంటిమోమునందు - పొలయన్ - ప్రసరించునట్టుగా - వలయమణిగణచ్ఛాయాకలాపంబులు - వలయ - హస్తకంకణములయందలి - మణిగణ - రత్నసమూహముయొక్క ఛాయాకలాపంబులు - కాంతులసమూహములు - ఉప్పరంబెగయన్ - ఉపరిభాగమునకునెగరఁగా - కొప్పుజక్కంజెక్కుచున్ - ధమ్మిల్లమునెన్నగాసవరించుకొనుచు - జక్కువగిబ్బలంబోని - చక్రవాకములవలెనున్న - తనగబ్బిగుబ్బలంజొబ్బిలు - తనస్థూలములైనస్తనములనుండివడిసెడు - కుంకుమరసంబునన్ - కాశ్మీరజన్మద్రవముచేత - పంకిలంబులగు - అడుసునంబడిన - హారముక్తాతారకంబులు - హార - హారసంబంధమైన - ముక్తాతారకంబులు - నక్షత్రములవంటిముత్యములు - నఖకోరకంబులన్ - మొగ్గలవంటిగోళ్లచేత - గీఱి - గోటసవరించి - తీరుపడఁజేయుచున్ - పొందుపరచుచు - పతితకుసుమకేసరంబులు - పతిత - రాలిన - కుసుమ - పుష్పములయొక్క - కేసరంబులు - కింజల్కములు - తాల్చునెపంబునన్ - విదర్చునట్టివ్యాజముచేత - పయ్యెదవిప్పి - పైఁటచెఱఁగువిదలించి - చక్కసవరింపుచున్ - పొందుపరచుచు - అంతంతఁబొలయుచు - అంతటంతటవ్యాపించెడు - చెలులన్ - చెలికత్తెలను - తలమూపకయుండన్ - మెలఁగకుండునట్లు - తత్తఱంబునంజేసి - వేగిరపాటువలన - బొమముడిపాటుతోన్ - భ్రుకుటిసంజ్ఞతో మగుడిమగుడిచూచుచున్ - తిరిగితిరిగివీక్షించుచు - చిడిముడిపాటుచూపులన్ - కోపయుక్తములైనదృష్టులయందు - అంకురించు - మొలుచుచున్న - ఝంకెనలన్ - బెదరింపులచేత - వారింపుచున్ - తొలఁగించుచు - చేరి - సమీపించి - ఇట్లనియెన్ - ఈతీరునఁబలికెను॥ ౭౯

శా॥ ఎందే డెందము గందళింప రహి చే నేకాగ్రతన్ నిర్వృతిం। జెందుం గుంభగతప్రదీపకలికాశ్రీఁదోఁప
నందిందుఁబో। కెందే నింద్రియముల్ సుఖంబుగను నాయింపే పరబ్రహ్మమా। నందో బ్రహ్మయటన్న ప్రాఁచ
దువు నంతర్బుద్ధి నూహింపుమా॥ ౮౦

టీక॥ ఎందేన్ - దేనియందైనను - డెందము - హృదయము రహిచేన్ - ప్రీతిచేత - కందళింపన్ - చిగిరింపఁగా - ఏకాగ్రతన్ - అనన్యవృత్తిత్వముచేత - నిర్వృతిన్ - సుఖమును చెందున్ - పొందునో - ఇంద్రియములు - మనస్సుమొదలయినవి - అందిందుఁబోక - అక్కడిక్కడఁజనక - కుంభగతప్రదీపకలికాశ్రీఁదోఁపన్ - కుంభగత - ఘటమునుబొందిన ప్రదీపకలికా - మొగ్గవంటిదృఢమైనదివ్వెయొక్క - శ్రీఁదోఁపన్ | సంపత్తివలెస్ఫురింపఁగా - ఎందేనిన్ - ఎక్కడనైనను | సుఖంబుగనున్ | సౌఖ్యమునుబొందునో - ఆయింపే - ఆసౌఖ్యమే | పరబ్రహ్మము | పరమాత్మస్వరూపము ఎటులనఁగా - ఆనందో బ్రహ్మయటన్న - ఆనంద - ఆనందమే - బ్రహ్మ - బ్రహ్మము - అటన్న - అనిపలికిన - ప్రాఁచదువున్ - శ్రుతివాక్యమును - అంతర్బుద్ధిన్ - అంతఃకరణముచేత - ఊహింపుమా - ఊహచేయుమా - అనఁగా మనస్సునునింద్రియములనునిట్టట్టుగదలక యెచ్చట సుఖమనుభవించునో యాసౌఖ్యమే యానందమునునదే పరబ్రహ్మ

మనుననియీయర్థము శ్రుతిప్రతిపాదితమై యున్నదో లేదో । విచారించుకొమ్మనుట ౭౦

తే ॥ అనుచుఁ దన్నొడఁబలుకు చున య్యమరకాంత । తత్తఱముఁ జూచి యాత్మ నతండు దనకు । సిగ్గు వేగటు నుబ్బొడమ నిష్ప్రహతఁ దెలుపు । నొక్కఁ డిరునవ్వు నవ్వియయ్యువిదకనియె ॥ ౭౧

టీక ॥ అనుచున్ - ఈరీతిగాఁ బలుకుచు । తన్నొడఁబఱచు - తన్ను సమ్మతిపరుపఁ జూచుచున్న - అయ్యమరకాంత - ఆ దేవతా (స్త్రీ) యగువరూథినియొక్క - తత్తఱముఁ జూచి । తొందరపాటును గని - అతండు - ఆ ప్రవరాఖ్యుఁడు - ఆత్మన్ - అంతఃకరణమందు । తనకున్ । తనకు । సిగ్గున్ । లజ్జయును వేగటున్ । వెక్కసమును । పొడమన్ । పుట్టఁగా । నిష్ప్రహతన్ - ఇచ్ఛ లేమిని । తెలుపు - తెలియఁ జేయనట్టి - ఒక్క చిరునవ్వు నవ్వి - ఒకానొక చిన్ననగవు నగి - అయ్యువిదకున్ - ఆ వరూథినితోఁ బలికెను ॥ ౭౧

శా ॥ ఈ పాండిత్యము నీకుఁ దక్క మఱియెందే కంటిమే కామశా । స్త్రోపాధ్యాయి వినా వచింపవు మేలో హోత్రత్రయీ ధర్మము । ల్పాపంబుల్ రతి పుణ్యమంచు నిఁక నేలా తర్కముల్ మోక్షల । క్ష్మీ పథ్యాగమ సూత్రపంక్తికిఁ బివో మీ సంప్రదాయార్థముల్ ॥ ౭౨

టీక । ఈ పాండిత్యము - ఈ చదువరితనము । నీకుఁ దక్కన్ - నీకుఁ గాక । మఱియెందే కంటిమే । నీ వెక్కడనైనఁ జూచితిమా । కామశాస్త్రోపాధ్యాయి వినాన్ । కామశాస్త్ర (స్త్రప్ర) ప్రథమపురుషార్థబోధక శ్రుతమునకు । ఉపాధ్యాయి వినాన్ । దేశికురాలవనునట్టుగా - త్రయీధర్మములు । వేదవిహితాచారములు । పాపంబులు । కిల్బిషములనియు । రతి । సంభోగము । పుణ్యమంచున్ । సుకృతమనియును । వచించెదవు సంభాషించుచున్నావు । మేలు । బాగు - ఓహో । బళా - ఇఁక నేలా తర్కములు - ఇంక మీఁదవిచారము లెందుకు । మోక్షలక్ష్మీ పథ్యాగమ సూత్రపంక్తికిన్ । మోక్షలక్ష్మీ ముక్తికాంతకు । పథి । మార్గమైన - ఆగమసూత్ర । వేదసూత్రములయొక్క । పంక్తికిన్ - విధమునకు । మీ సంప్రదాయార్థములు । పరంపరోపదేశగమ్యములైన తాత్పర్యములు - ఇవివో - ఇవే సుమా - సంప్రదాయమనఁగా వంశపరంపరగా వచ్చుదానికిఁ గాని గురుపరంపరగా వచ్చుదానికిఁ గాని పేరు ॥ ౭౨

మ ॥ తరుణీ రేపును మాపును హవ్యములచే తండ్రి తృప్తుఁడౌ వహ్నిసత్కారుణాదృష్టినొసంగు సౌఖ్యము లెఱుంగన్ శక్యమే నీకు నా । కరణుల్ దర్భలు నగ్నులుం బ్రియములై నట్లన్యముల్గా వొడల్ । చిరమే చెప్ప కుమిట్టితుచ్ఛసుఖముల్ మీసాలపై తేనియల్ ॥ ౭౩

టీక ॥ తరుణీ । పసువముగల యోవరూథిని । రేపును - ప్రాతఃకాలమందున్న మాపున్ । సాయంకాలమందును - హవ్యములచేతన్ - హోమద్రవ్యములచేత - తృప్తుఁడౌ తనిసినట్టి - వహ్ని అగ్ని హోత్రుఁడు సత్కరుణాదృష్టిన్ - దయతోఁ గూడుకొనినచూడ్కిచేత - ఒసంగు - ఇచ్చునట్టి - సౌఖ్యములు - సుఖములు ఎఱుంగన్ - తెలుసుకొనుటకు । నీకున్ - నీకు - శక్యమే అలవిగునే - అనఁగాఁ గాదనుట - నాకున్ - నాకు - అరణులున్ - అగ్ని మథన దారువులును - దర్భలును - కుశలును - అగ్నులున్ - అగ్నిహోత్రములును - ప్రియములైనట్లు - ఇష్టములైనట్లుగా - అన్యముల్గావు - ఇతరములిష్టములుగా నేరవు - ఒడలు - దేహము - చిరమే - శాశ్వతమా - అనఁగాఁ గాదనుట - చెప్పకుము - వచింపఁబనిలేదు - ఇట్టి తుచ్ఛసుఖములను ఇటువంటి యల్పభోగములు - మీసాలపై తేనియలు - శ్మశ్రువులమీఁది మధువులవంటివి । అనఁగా క్షణమాత్ర సౌఖ్యము లేకాని చిరకాల సౌఖ్యములు గావనుట ౭౩

చ । అనుట యుమాట లేక హృదయాంబుజముగ్లాన మోము వెల్లనై । కనలుచు నీసు దేరు తెలిగన్నులనాతనిఁ బుల్కుఫుల్కనం । గనుఁగొనె మాటలందొదవు గద్గదికం దలయూఁది యొక్కటా । వనితవనంతఁ దావలచి వచ్చిన వెల్లనగా దెవ్వరికిన్ ॥ ౭౪

టీక । అనుటయున్ - ప్రవరాఖ్యుఁడీరీతిఁ బలుకఁగా - మాటలేక - ప్రత్యుత్తరము పలుకలేక - హృదయాంబుజము

మనఃపద్మము*ఝల్లనఁ - ఝల్లుమనఁగా* మోము వెల్లనై - ముఖము తెల్లవోయి౦కనలుచుఁ - కోపగించుచును*నీరుదేలు - నీళ్లుగ్రమ్ముచున్న౦ తెలిగన్నులఁ - శ్వేత నేత్రములచే తఁ౦ఆతఁడు - ఆప్రవరాఖ్యుని*పుల్కు పుల్కనఁ - పుల్కు పుల్కుమనికన్నీరుదొరఁగునట్టుగా*కనుఁగొని - చూచి*మాటల౦ దొడవు - పలుకుల యందుఁబుట్టుచున్న౦ గద్గదికఁ - కౌతుకుచేత*తలయూఁచి - శిరఃకంపముచేసి* అక్కటా - అయ్యయో*వనిత - ఆఁడుది*తనంతఁదాఁ - తనకుఁదానే*వలచివచ్చినఁ - మోహించి రాఁగా* పరికిఁ - ఎవరికైనను*చుల్కనగాదె - లాఘవముగాదా। అనఁగానువనుట॥ ౭౪

మ॥ వెతలం బెట్టకుమింక నన్ననుచు నీవీబంధమూడన్ రయో। ద్ధతిమూర్ఛిల్లి గడన్ వడిన్ స్వేదలు చిందం గొప్పువీ
డం దనూ। లతదోడ్తోఁ బులకింపఁగా ననునయాలాపంబిదీ నాస్యయై। రతిసరంభము నీఁజనిర్జరవధూరత్నం
బు పై పాటునన్॥ ౭౫

టీ॥ వెతలం బెట్టకుము వ్యథలను బట్టుపకుము*ఇంక నన్ననుచుఁ - ఇంకమీదనన్ననిపలుకుచు నీవీధంబంధమూడన్ - పోఁకముడి స్రస్తమగుచుండఁగా రయోద్ధతిన్ - త్వరితాతిశయము చేత।ఊర్పులు నిగుడన్ - శ్వాసవాయువులు దీర్ఘములగుచుండఁగా*వడిన్ స్వేదలు చిందన్ - త్వరితముగాఁ జెమ్మటలు రాలుచుండఁగా*కొప్పువీడన్ - ధమ్మిల్లము వదలిపోఁగా*తనూలత - తీఁగవంటి దేహము*తోడ్తోఁ బులకింపఁగాన్ - వెంటనే గగుర్పొడవఁగా*అనునయాలాప - బతిమాలెడు మాటలచేత*అతిదీనాస్యయై - పేదమొగముగలదై *రతిసరంభము - సురతము యొక్క వేగము*మీఱన్ - అతిశయించఁగా*నిర్జరవధూరత్నంబు - అచ్చరలమిన్న*పైపాటునన్ - పైఁబడుటచేత। ౭౫

శా॥ ప్రాంచద్భూషణబాహుమూలరుచితోఁ బాలిండ్లు పొంగారఁ బై। యంచుల్ మ్రోవఁగ గౌఁగిలించి యధరం
బాసింపవో శ్రీహరీ। యంచుఁ బ్రాహ్మణుఁ డోరమోమిడి తదీయాంసద్వయం బంటి పొ। మ్మంచుం ద్రోచెఁ గ
లంచు నే సతులమాయల్ ధీరచిత్తంబులన్॥ ౭౬

టీ॥ ప్రాంచద్భూషణబాహుమూలరుచితోన్ - ప్రాంచద్భూషణ। మిక్కిలి ప్రూజితములయిన యాభరణముల యొక్కయు। బాహుమూల। కక్షప్రదేశముల యొక్కయు। రుచి తోన్। కాంతితోడ*బాలిండ్లు - కుచములు*పొంగారన్ - పులకించఁగా*పై యంచులు - ఉపరిభాగములు*మ్రోవఁగన్ - ఆనునట్లు*కౌఁగలించి - ఆలింగనముచేసి*అధరంబు - ఓష్ఠము* ఓష్ఠాధరౌతు రదనచ్ఛదౌదశన వాససియనియమరము. ఆసింపవ - అపేక్షింపఁగా*హో - కిట్టా*శ్రీహరీయంచున్ - శ్రీహరీయని పలుకుచును* బ్రాహ్మణుఁడు - ప్రవరాఖ్యుఁడు * ఓరమోమిడి - మొగముతిప్పుకొని*తదీయా - ఆవరూథినిసంబంధమయిన* అంసద్వయంబంటి - రెండుమూఁపులనుబట్టుకొని*పొమ్మంచున్ - పొమ్మని*త్రోచెన్ - నెట్టెను। దీనికాశ్చర్యపడఁబని లేదేలనఁగా*ధీరచిత్తంబులన్ - విద్వాంసుల మనస్సులను*ధీరో మనీషీజ్ఞఃప్రాజ్ఞస్సంఖ్యావాన్ పండితఃకవియనియమరము। సతులమాయలు - సతుల। స్త్రీలయొక్క। మాయలు। వంచనలు*కలంచునే - కలఁతనొందించునా। అనఁగా విజ్ఞానసంపన్నులయిన వారిస్థిరచిత్తములను స్త్రీలమాయలు కలఁతనొందించనేరవని భావము॥ ౭౬

క॥ త్రోపువడి నిలిచి ఘనల। జ్జాపరవశ యగుచు గొప్పు సవరించి యొడల్। దీపింప నతనిఁ జుఱచుఱఁ। గోపన
వీక్షించి గ్రేటుకొను చుంబలికెన్॥ ౭౭

టీక। త్రోపువడి - నెట్టువడి - నిలిచి - లేచినిలుచుండి - ఘనలజ్జాపరవశ యగుచున్ - ఘన। అధికమైన। లజ్జా। సిగ్గుచేత - మందాక్షం హ్రీస్త్రపావ్రీడాలజ్జా యని యమరము పరవశ యగుచున్। మై మఱచినదై - కొప్పు సవరించి - కబరి చక్కఁబెట్టుకొని - ఒడలు - శరీరము - దీపింపన్ - ప్రకాశింపఁగా - అతనిన్ - ఆప్రవరాఖ్యుని - చుఱచుఱన్ - చుఱచుఱమనునట్టుగా - కోపనవీక్షించి - క్రోధమునం జూచి - గ్రేటుకొనుచున్ - వెక్కుచును - పలికెన్ - వచించెను। ౭౭

ఉ॥ పాటునకింతులోర్తురె కృపారహితాత్మక నీవు ద్రోవని। చోటభవన్నిశాంతము సోఁకెఁగనుంగొనుమం
చుఁ జూపియా। పాటలగంధి వేదన నెపంబిడి యేడ్చెఁ గలస్వనంబుతో। మీటినవిచ్చు గుబ్బచను మిట్టలనశ్రు
లు చిందువందుగన్॥ ౭౮

టీక॥ పాటునకున్ - బాధపడుటకు - ఇంతులు - స్త్రీలు - ఓర్తురే - సహింతురా - కృపారహితాత్మక - దయావిహీనమనస్స్వభావముగలవాఁడా - నీవు త్రోవన్ - నీవు నెట్టఁగా - ఇచ్చోటన్ - ఈస్థలమందు - భవన్నఖాంకురము - భవత్ - నీయొక్క - నఖాంకితము - మొలకవంటిగోరు - సోఁకెన్ - తగిలెను - కనుంగొనుమంచున్ - చూడుమని చూపి - కెంపు జబి - అప్పాటలగంధి - ఆవరూథిని - వేదననొంది - నొప్పి మీఁదఁబెట్టుకొని - మీటినవిచ్చు - గోటడాటెంచిన చికిలునట్టి - గుబ్బచనుమిట్టలన్ - వట్రువులైన కుచములయున్నతప్రదేశమందు - అశ్రులు - కన్నీరు - చిందువందుగన్ - పడిరొ గిరి శీర్ణము గునట్టుగా - కలస్వనంబుతోన్ - మధురమై యస్పష్టమైన నాదముతో - ఏడ్చెన్ - రోదనము చేసెను॥ ౭౮

క॥ ఈవిధమున నతికరుణము । గావనరుహనేత్రి కన్నుఁగవ ధవళరుచుల్ । గావిగొన నేడ్చి వేఁడియు । నా విప్రకుమారుఁ జూచి యలమటఁ బలికెన్ ॥ ౭౯

టీక॥ ఈవిధమునన్ - ఈప్రకారముగా - అతికరుణముగాన్ - మిక్కిలి జాలిపుట్టునట్టుగా - వనరుహనేత్రి - తమ్మిగంటి యయినవరూథిని - కన్నుఁగవ - నేత్రయుగముయొక్క - ధవళరుచులు - తెల్లని కాంతులు - కావిఁగొనన్ - ఎఱ్ఱవడునట్టుగా - ఎడ్చి - రోదనముచేసి - వేఁడియున్ - మరల ఆ విప్రకుమారుఁ జూచి - బ్రాహ్మణచిన్నవాఁడైనయా ప్రవరాఖ్యుని వీక్షించి - అలమటన్ - విసుకుతో - పలికెన్ - భాషించెను॥ ౭౯

ఉ॥ చేసితి జన్నముల్ దపముఁ జేసితి నంటి దయావిహీనతం । జేసినపుణ్యముల్ ఫలముఁ జెందునె ధర్మము లెన్నియేనియుం । జేసినవానిసద్గతి యచేకుఱుభూతదయార్ద్రబుద్ధినో । భూసురవర్య యింతదలపోయవు నీ చదు వేలచెప్పుమా॥ ౮౦

టీక॥ జన్నములు - యజ్ఞములు - చేసితిన్ - ఒనర్చితిని - తపమున్ - వ్రతమును - చేసితినంటి - ఆచరించితినని పలికితివి - దయావిహీనతన్ - కృపాశూన్యత్వముచేత - చేసిన - ఒనర్చిన - పుణ్యములు - సుకృతములు - ఫలముఁ జెందునె - లాభమును బొందునా - అనఁగాఁ బొందవనుట - ధర్మములు - పుణ్యకర్మములు ఎన్నియేనియున్ - అనేకములును - చేసినవాని - ఒనర్చినవానియొక్క - సద్గతియ - పుణ్యగతియే - భూతదయార్ద్రబుద్ధిన్ - భూతదయాళుత్వముగలవానికి - చేకురన్ - లభించుచున్నది - ఓభూసురవర్య - ఓబ్రాహ్మణోత్తముఁడా - ఇంత - ఈమాత్రము - తలపోయవు - విచారింపవు - నీచదువు వేల చెప్పుమా - నీవభ్యసించిన విద్య కేమిప్రయోజనము వచింపుమా - అనఁగా నేనింత మోహపడి ప్రార్థించినప్పటికిని దయఁజూడవైతివి గాన దయాశూన్యత్వముచేత నీవు చేసిన పుణ్యకార్యములన్నియు వ్యర్థములవుచున్నవనియు భూతదయాళుత్వమే సమస్తధర్మములాచరించిన ఫలమును బొందించుచున్నదని తాత్పర్యము॥ ౮౦

సీ॥ వెలిఁబెట్టిరే వాడఁబలుపరాశరుఁ బట్టి దాశకన్యాకేళితప్పు జేసి కులములో వన్నెకెక్కఁడె వ్యాసుఁ డయ్యోనిగాధి - పట్టికి మేనకచుట్టరికము । ననవుఁగాఁడయి వేల్పునాగవాసముఁగూడి - మహిమఁగోల్పడియె నే మాండకర్ణి స్వారాజ్యమేలఁగనీరె రేమురలహల్యాజారుఁడైన జంభాసురారి ॥౮౧॥ వారికన్నను నీమహత్త్వంబుఘనమె । పవనపర్ణాంబుభక్షులైనవసిష్ఠముఖ్యులు । కచ్చడాలుగట్టుకొనరె మునిముచ్చు తెల్లఁ । దామరసనేత్ర లిండ్ల బందాలుగారె॥ ౮౧

టీక॥ వాడఁబలు - బ్రాహ్మణులు - పరాశరుఁబట్టి - పరాశరమునినిఁబట్టుకొని - దాశకన్యాకేళి - చెంబడివాని ద్రకూతు ఁ రయినదాశరాజుకుమార్తెయగు యోజనగంధితోఁజేసిన సంభోగమే - తప్పుజేసి - నేరముగా నెంచి - వెలిఁబెట్టిరే - బహిరంగమొనర్చిరా - అనఁగా వెలి వేయలేదుగదా యనుట యీకథనాదిపర్వమందు మూఁడవయాశ్వాసములోఁ జూడవలసినది - గాధిపట్టికిన్ - విశ్వామిత్రునకు - మేనక - మేనకయను నప్సరసయొక్క - చుట్టరికము - సంబంధము - కులములోన్ - వంశములో - వన్నెతక్కువయయ్యెనే - వాసిదొరుఁగఁ జేసెనా - అనఁగాఁ గాలేదుగదా యనుట యీకథరామాయణములో బాలకాండయందుఁ జూడవలెను - ననవుకాఁడై - విటకాఁడై - వేల్పునాగవాసముఁగూడి - దేవవేశ్యను గలసి - మాండకర్ణి - మాండకర్ణియను ఋషి - మహిమ గోల్పడియెనె - ప్రభావము పోఁగొట్టుకొనెనా - అనఁగాఁ బోఁగొట్టుకొనివాఁడాయెఁగదా యనుట యీకథ రామాయణములో నారణ్యకాండములో । ౧౧ । వసర్గలోఁ జూడ

వలసినవి - సురలు - దేవతలు - అహల్యాజారుఁడైన- అహల్యకువిటుఁడయిన - జంభాసురారిణ్ - దేవేంద్రుని-స్వారాజ్యముణ్ - స్వర్గరాజ్యమును - ఏలంగనీరై రే- పాలింపనీక పోయిరా - అనఁగా నేలనిచ్చి నారేకదా యనుట- యీకథయును రామాయణ బాలకాండమం దేచూడవలసినది - వారికన్నణ్ - ఇట్టివారికన్నను - నీమహత్త్వంబు నీప్రభావము - ఘనమె - అధికమై నదా - పవనపర్ణాంబుభక్షులై - పవన- వాయువును - పర్ణ - ఆకులును - అంబు-ఉదకమును- భక్షులై - భుజించెడువారై - నవసి - కృశించి ఇనుప - ఇనుముతోఁజేసిన - కచ్చడాల్గట్టుకొని- గోచులు బిగించుకొనెడు - మునిముచ్చులెల్లణ్ - మునులనెడు తొంగలందఱు - తామరసనేత్రలిండ్లణ్ - స్త్రీలయొక్క-గృహములయందు - బందాలుగా రే - సేవకులుగారా- అనఁగాఁదపస్సుచేసిస్వర్గమునుబొందియప్సరసలయందుబద్ధానురాగులైయుండువారేకదా యనుట॥ ౭౨

క॥ అదిన నేమియునన కవ్వనజగంధి। మేనిజవ్వాదిపసగదంబించునొడలు। గడిగికొనివార్చి ప్రవరుండు
గార్హపత్య। వహ్ని నిట్లనిపొగడెభావమునఁదలఁచి॥ ౭౩

టీక॥ అనినణ్ - ఈరీతినివరూధినిపలుకఁగా - ఏమియుననక - ప్రత్యుత్తరమొకటిపలుకక - అవ్వనజగంధి - అవరూధినియొక్క - మేని - శరీరమందున్న - జవ్వాదిపసణ్ - సంకుమదమునయొక్క-పంకముతోడ - కదంబించుకొనిన-ఒడలు- తనశరీరమును-కడిగికొని- ప్రక్షాళనముచేసుకొని-అనఁగాస్నానముచేసి - వార్చి - ఆచమించి ప్రవరుండు- ప్రవరాఖ్యుఁడు - గార్హపత్యవహ్నిణ్ - గార్హపత్యాగ్నిని-భావమునఁదలఁచి - మనస్సునందుస్మరించి - ఇట్లనిపొగడెణ్- ఈరీతిగా స్తోత్రముచేసెను॥ ౭౩

ఉ॥ దివిషద్వర్గమునీ ముఖంబుననతృప్తింగాంచునన్నీశుఁగా। స్తవముల్ సేయుఁ శ్రుతుల్ సమస్తజగదంతర్యా
మివినీవయా। హవనీయంబును దక్షిణాగ్నియునునీయందుద్భవిల్లుంగ్రతూ। త్సవసంధాయకనన్నుఁగావఁ
గదవే స్వాహావధూవల్లభా॥ ౭౪

టీక॥ దివిషద్వర్గము - దేవతాసమూహము - నీముఖంబునన - నీమోమువలననే - తృప్తింగాంచుణ్ - తనివినిబొందును - అనఁగాదేవతలకునగ్నిహోత్రుఁడేముఖమని ప్రసిద్ధము - నిన్నీశుఁగాణ్ - నిన్నునీశ్వరునిగా- శ్రుతులు-వేదములు - స్తవముల్ సేయుణ్ - స్తోత్రములొనర్చును - స్తవ స్తోత్రం స్తుతిర్నుతి యనియమరము- సమస్తజగదంతర్యామివినీవ - సమస్తజగత్ - సకలజగములకు - అంతర్యామివినీవ - అంతరాత్మవునునీవే - ఆహవనీయంబుణ్ - ఆహవనీయాగ్నియును - దక్షిణాగ్నియుణ్ - దక్షిణాగ్నియును - నీయందుణ్ - నీయందే - ఉద్భవించుణ్ - సంభవించును - క్రతూత్సవసంధాయక - యజ్ఞరూపమైన యాహ్లాదమును జేయునట్టి - స్వాహావధూవల్లభా - స్వాహాదేవియను స్త్రీకిఁబ్రియుఁడవైనయగ్ని దేవా- నన్నుణ్-నను- కావఁగదవే - రక్షింపవే॥ ౭౪

ఉ॥ దానజపాగ్నిహోత్రపరతంత్రుఁడ నేనిభవత్పదాంబుజ। ధ్యానరతుండ నేనిఁబరదారధనాదులఁ
గోరనేనిస - న్మానముతోడ నన్ను సదనంబుననిల్పుమినుండుపశ్చిమాం - భోనిధిలోనఁగ్రుంకకయమున్నర
యంబునహవ్యవాహనా॥ ౭౫

టీక॥ దానజపాగ్నిహోత్రపరతంత్రుఁడనేనిణ్ - దాన - ధారాపూర్వకముగానిచ్చుటయు- జప- మంత్రావృత్తి - అగ్నిహోత్ర - వహ్నికి- పరతంత్రుఁడనేనిణ్ - పరాధీనుఁడనైతినేని - అనఁగావీనియందాసక్తిగలవాఁడనైతినాయనుట - పరతంత్రఃపరాధీనయనియమరము - భవత్పదాంభుజధ్యానరతుండనేనిణ్ - భవత్ - నీయొక్క - పదాంబుజ - పాదకమలములయొక్క - ధ్యాన - స్మరణమునందు- రతుండనేనిణ్ - ఆసక్తిగలవాఁడనయితినా - పరదారధనాదులణ్ - అన్యస్త్రీలు - అన్యధనములు మొదలయిన వానిని - కోరనేనిణ్ - ఇచ్ఛయించనివాఁడనయితినా - సన్మానముతోడణ్ - ఆదరముతోడ - ఇనుండు- సూర్యుఁడు పశ్చిమాంభోనిధిలోనణ్ - పడమటిసముద్రములోపల-క్రుంకకయమున్న - మునుఁగకముందే- అనఁగాసూర్యాస్తమానముకాకమున్నెయనుట - హవ్యవాహనా - ఓయగ్నిదేవా - రయంబునణ్ - శీఘ్రముగా - నన్నుణ్-నను - సదనంబునణ్ - నాగృహమందు - నిల్పుము ప్రవేశపెట్టుము॥ ౭౫

వ॥ అని స్తుతియించినగ్నిదేవుండమ్మహీదేవుదేహంబునసన్నిహితుండగుటయు నమ్మహాభాగుండుగండు

మీఁతిపోషపుకొండనఖండసంధ్యారాగప్రభామండలాంతర్గతుండగుపుండరీకవనబంధుండునుంబోలె సంతప్తకనకద్రవధారాగౌరంబగుతనుచ్ఛాయాపూరంబున నక్కాన వెలిఁగింపుచు నిజగమననిరోధినియగు నవ్వరూథినిహృదయకంజంబు నరంజిల్లనమందరాగరసమరందంబు నందందపొంగంజేయుచుఁ బావకప్రసాదలబ్ధంబగుపవనజవంబున నిజమందిరంబున కరిగి నిత్యకృత్యసత్కర్మకలాపంబులు నిర్వర్తించె నని మార్కండేయుండు క్రోష్టికిం జెప్పెనని చెప్పిన॥ ౬౭

టీక॥ అని - ఇట్లని- స్తుతియించినన్- స్తోత్రముచేయఁగా-అగ్నిదేవుండు ౘ వైశ్వానరుఁడు - అమ్మహీదేవు- ఆబ్రాహ్మణునియొక్క - దేహంబునన్ - శరీరమునందు - సన్నిహితుండగుటయున్ - ప్రవేశించినవాఁడగుటచేత - అమ్మహాభాగుండు - ఆమహాత్ముఁడైన ప్రవరాఖ్యుఁడు - గండుమీఱి- అతిశయించి - పొడుపుకొండన్ - ఉదయాద్రియందు- అఖండ...డగు - అఖండ - సంపూర్ణమైన- సంధ్యారాగ-సంజకెంజాయలయొక్క - ప్రభామండల - కాంతిసమూహమునకు - అంతర్గతుండగు - నడుమనున్న - పుండరీకవనబంధుండునుంబోలెన్ - పద్మకాననబాంధవుఁడైనసూర్యునివలె - సంతప్తకనకద్రవధారా గౌరంబగు - సంతప్త - పుటపాకములచేతఁ దీరిన । కనకద్రవధారా । బంగారునీటిధారలవలె - గౌరంబగు - పసిమిగలిగిన తనుచ్ఛాయాపూరంబునన్ - దేహకాంతి ప్రవాహముచేత - అక్కాన వెలిఁగింపుచున్ - ఆయరణ్యమును దేజరిల్లఁ జేయుచు - నిజగమననిరోధినియగు - నిజగమన - తనప్రయాణమునకు - నిరోధినియగు - నిర్బంధపెట్టెడు - అవ్వరూథిని - ఆవరూథినియొక్క - హృదయకంజంబునన్ - చిత్తకమలమందు - రంజిల్లు - ప్రకాశించుచున్న - అమందరాగరసమరందంబునన్ - అమందరాగరస - అధికమైనయనురక్తిరసమను - మరందంబున్ - పూదేనియను- అందందపొంగంజేయుచున్ - అంతకంతకును బుసబుసపొంగునట్లు చేయుచు పావకప్రసాదలబ్ధంబగు - పావకప్రసాద- అగ్నిదేవునను గ్రహముచేత - లబ్ధంబగు- పొందఁబడిన - పవనజవంబునన్ - వాయువేగముచేత - నిజమందిరంబునకున్ - నిజ - స్వకీయమైన - మందిరంబునకున్ - గృహమునకు - అరిగి - పోయి నిత్యకృత్యసత్కర్మకలాపంబులు- నిత్యకృత - నిరంతరముఁ జేయఁదగిన - సత్కర్మ - సత్క్రియలయొక్క । కలాపంబులు - సమూహములును - నిర్వర్తించెనని - నెరవేర్చెనని - మార్కండేయుండు - మృకండుపుత్రుఁడు - క్రోష్టికిం జెప్పెనని - క్రోష్టియనుమునికివచించెనని - చెప్పినన్ - పక్షులుపల్కఁగా॥ ౬౭

క॥ జైమినియాదివ్యఖగ - గ్రామణులం గాంచి వేడ్కఁ గడలుకొనంగా - నామీఁద వరూథినివిధ - మేమయ్యెనొ
యింకఁ జెప్పవే నాకనుడున్॥ ౬౮

టీక॥ జైమిని- జైమినిమునీశ్వరుఁడు- ఆదివ్యఖగగ్రామణులన్ - ఆదివ్య - ఆదేవతాసంబంధములైన- ఖగగ్రామణులన్ - పక్షిశ్రేష్ఠములను । ఖగేవిహంగవిహగవిహంగమవిహాయసయవియమరము । కాంచి। చూచి। వేడ్క - సంతోషము । కడలుకొనంగాన్। వ్యాపించుచుండఁగా-ఆమీఁదన్ - అవ్వల। వరూథినివిధము । వరూథినియొక్క ప్రకారము - ఏమయ్యెన్ ఏమిగాజరిగెను। నాకున్। నాకు। తెలియఁ జెప్పవే - ఎఱుంగవచింపవే అనుడున్ - అనఁగా॥ ౬౮

శా॥ నిస్తంద్రప్రతిభాసుధీనుతదిశోన్మీలద్యశశ్శ్రీవధూ। హస్తాగ్రామలకాయమానమహనీయాంభోజగ
ర్భాండసైన్యస్తోమోత్థరజోవ్రజస్థగితకృష్ణాగౌతమీమధ్యభూ।న్యస్తోకోత్కలరాట్పురీహరణలీ
లావార్యశౌర్యోదయా॥ ౬౯

టీక॥ నిస్తంద్రప్రతిభాసుధీనుత। నిస్తంద్ర। నిశ్చలమైన-ప్రతిభా। బుద్ధివిశేషముగలవాఁడాఁడా। సుధీనుత। విద్వాంసులచేత స్తోత్రముచేయఁబడినవాఁడా । దిశో...గర్భాండ। దిశోన్మీలత్ । దిక్కులయందువికసిల్లుచున్న - యశశ్శ్రీవధూ। కీర్తిలక్ష్మియను స్త్రీయొక్క - హస్తాగ్ర। కరాగ్రమందు- ఆమలకాయమాన - ఉసిరికకాయవలెనున్న - మహనీయ। ఘనమైన- అంభోజగర్భాండ - బ్రహ్మాండముగలవాఁడా। సైన్య...దయా- సైన్యస్తోమ। సేనాసమూహముచేత - ఉత్థ - ఎగరఁగొట్టఁబడిన। రజోవ్రజ। పరాగసమూహముచేత । స్థగిత । కప్పఁబడిన। కృష్ణాగౌతమీమధ్యభూమి। కృష్ణాగోదావరులనడిమిభాగమందున్న పుడమియందలి - అస్తోక - అధికమైన। ఉత్కలరాట్ । ఉత్కలదేశాధిపతియొక్క। పురీహరణలీలా। పట్టణములనుహరించునట్టివిలాసమునందు । అవార్య । నివారింపశక్యముగాని। శౌర్యోదయా। పరాక్రమసమృద్ధిగలవాఁడా॥ ౬౯

క॥ బిసరుహనయనానవవిధ। కుసుమాయుధయవధికుధరకూటాంచలభూ। విసృమర తేజశ్చంపక। భసలద
సత్కీర్తిమలినపరిపంథినృపా॥ ౯౦

టీక॥ బిసరుహనయనా- పద్మములవంటి నేత్రములుగల స్త్రీలకు- నవవిధకుసుమాయుధ - నవవిధ - నూతనప్రకారముగ గలిగిన- కుసుమాయుధ- మన్మథునివంటి వాఁడా- అవధి...నృపా- అవధికుధర- చక్రవాళపర్వతముయొక్క- కూటాంచలభూ। శృంగాగ్రభూమియందు - కూటో స్త్రీ శిఖరం శృంగమనియమరము- విసృమర- వ్యాపించిన - తేజశ్చంపక- ప్రతాపమను - సంపంగిపుష్పమునకు - భసలత్ - తుమ్మెదవలెనాచరింపఁబడిన - అసత్కీర్తి - అపయశస్సుచేత - మలిన। మాలిన్యముగల వారగుచున్న - పరిపంథినృపా - శత్రురాజులుగలవాఁడా॥ ౯౧

కవిరాజవిరాజితము ॥ నలనృగరంతిభగీరథభారతనందనకల్పయనల్పయశ। శ్చులుకితలోకవిలోకివధూజన
నూనశరాసనమానఘన। ప్రళయఘనాఘనఘోషజయానకభాంకృతిభీమచపేటలుఠ। త్కలుబరిగీకటక
క్షితిరక్షకకన్నడరాజ్యరమారమణా॥ ౯౨

టీక॥ నల...కల్ప - నల- నలమహారాజుతోడను- నృగ - నృగమహారాజుతోడను - రంతి- రంతిదేవునితోడను - భగీరథ భగీరథమహారాజుతోడను- భారతనందన - భరతవంశసంభవుఁడైనధర్మరాజాదులతోడను-కల్ప- సమానుఁడైనవాఁడా- అనల్పయశశ్చులుకితలోక- అనల్ప- అత్యధికమైన యశః- కీర్తిచేత- యశఃకీర్తిసమాఖ్యయనియమరము- చులుకిత- పుడిసిలింపఁబడిన- లోక - జగముగలవాఁడా * విలోకివధూజననూనశరాసన -విలోకి -చూచుచున్న- వధూజన- స్త్రీసమూహమునకు- నూనశరాసన- మన్మథుఁడవైనవాఁడా- మానఘన - అభిమానమునందు గొప్పవాఁడా- ప్రళయ...రక్షక- ప్రళయ- లయకాలమందు- ఘనాఘన- ఉన్నతమేఘముయొక్క- ఘోష - ధ్వనివంటిధ్వని గలిగిన- జయానక- జయభేరియొక్క- భాంకృతి - భాంకారవము- భీమ- భయంకరమైన- చపేట- చంపదెబ్బలచేత లుఠత్ - పొరలుచున్న - కలబురిగీ - కలబురిగియను - కటకపట్టణముయొక్క- క్షితిరక్షక- రాజుగలవాఁడా - కన్నడరాజ్యరమారమణా- కన్నడ - కన్నడదేశముయొక్క- రాజ్యరమా- రాజ్యలక్ష్మికి-రమణా- అధిపతివైనవాఁడా॥

గద్య॥ ఇది శ్రీమదాంధ్రకవితాపితామహసర్వతోముఖాంకపంకజాక్షపాదాంబుజాధీనమానసేందిందిరనందవరవంశోత్తంసశఠగోపతాపసప్రసాదాసాదితకవితామతల్లికాలసానిచొక్కయామాత్యపుత్ర పెద్దనార్యప్రణీతంబైనస్వారోచిషమనుసంభవంబనుమహాప్రబంధంబునందు ద్వితీయాశ్వాసము॥ ౯౩

దీనికిఁటీక ప్రథమాశ్వాసప్రకారమేయనియెఱుంగునది.

స్వారోచిషమనుచరిత్రము.

మూఁడవయాశ్వాసము.

క॥ శ్రీవేంకటేశపదప। ద్మావేశితసదయహృదయహరనిటలనట। త్పావకపరిభావిమహః। ప్రావృతసకలాశకృష్ణరాయమహీశా॥ ౧

టీక॥ శ్రీవేం...దయ- శ్రీవేంకటేశ - సంపద్యుక్తుఁడైన వేంకటేశ్వరస్వామియొక్క - పదపద్మ - కమలములవంటిపాదములయందు - ఆవేశిత- ప్రవేశపెట్టబడిన - సదయ - కృపతోఁగూడుకొన్న- హృదయ - మానసముగలిగినవాఁడా- హర...లాశ- హర- రుద్రునియొక్క - నిటల - నొసటియందు- నటత్ - నృత్యముఁజేయుచున్న -పావక-అగ్నిహోత్రుని- పరిభావి- తిరస్కరించుచున్న- మహః - తేజస్సుచేత- ప్రావృత-ఆవరింపఁబడిన- సకలాశ - సమస్తదిక్కులుగలవాఁడా- కృష్ణరాయమహీశా- కృష్ణరాయభూనాథా అనిసంబోధన— వేం - పాపం - కటతి నాశయతీతి- వేంకటః పర్వతః. తస్య ఈశః- పతిః- వేంకటేశయని॥ ౧

వ॥ అవధరింపుమమ్మహాత్మునకుఁబక్షులిట్లనియె॥

టీక॥ అవధరింపుము- చిత్తగింపుము * అమ్మహాత్మునకున్- మహానుభావుఁడైన యాజైమినిమునీంద్రునకు * పక్షులిట్లనియెన్ - కథచెప్పుచున్న పులుగులీవక్ష్యమాణ ప్రకారముగాఁబలికెను॥

శా॥ అభూదేవకుమారుఁ డేగినఁదదీయానూనరమ్యాకృతిం। దా భావంబుననిల్పి యంగభవకోదండోగ్రమౌర్వీరవ। క్షోభాకంపితధైర్యయై యలఁతనచ్చోనిల్వకచ్చెల్వత। ద్భూభృన్మేఖలవెంటఁగోనలఁబడెన్దుఃఖాబ్ధినిర్మగ్నయై॥ ౨

టీక॥ ఆభూదేవకుమారుఁడు - ఆబ్రాహ్మణచిన్నవాఁడు; అనఁగా బ్రవరాఖ్యుఁడు * ఏగినన్ - పోఁగా * తదీయానూనరమ్యాకృతిన్- తదీయ- ఆప్రవరునియొక్క - అనూన- సంపూర్ణమైన, రమ్య- మనోహరమైన - ఆకృతిన్- రూపమును- తా భావంబుననిల్పి- తాను మనస్సుననుంచికొని * అంగ...యై -అంగభవ- మన్మథునియొక్క - కోదండ ధనస్సునందున్న - ఉగ్రమౌర్వీ । తీక్ష్ణమైననారియొక్క- రవక్షోభా - టంకారధ్వనివ్యాకులచేత * కంపిత- కదలింపఁబడిన* ధైర్యయై ధీరత్వముకలదై * అలఁతన్- ఆయాసముచేత* అచ్చోనిల్వక- అస్థలమందుండక * అచ్చెల్వ అవరూధిని- దుఃఖాబ్ధినిర్మగ్నయై । దుఃఖాబ్ధి। వ్యసనసాగరమున । నిర్మగ్నయై మునిగినదై * తద్భూభృన్మేఖలవెంటన్ తద్భూభృత్ -ఆహిమవత్పర్వతముయొక్క - మేఖలవెంటన్ మధ్యభాగము వెంబడి * కోనలఁబడెన్ । లోయలఁలోప్రవేశించెను॥ ౨

క॥ తిరుగుచు ధరణీసురవరుఁ। డరిగినచొప్పరసియరసియటుగానక యా। హరిణాంకముఖి సఖీజన। పరివృతయై మగుడివచ్చి భావములోనన్॥ ౩

టీక॥ తిరుగుచున్-కోనలలోన చరించుచు* ధరణీసురవరుడు - బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుఁడైన ప్రవరాఖ్యుఁడు * అరిగినచొప్పు। పోయినజాడ * అరసియరసి - విచారించివిచారించి* అటుగానక-అక్కడ గనుఁగొనక * ఆహరిణాంకముఖి చంద్రునివంటి మోముగల యావరూధిని * సఖీజనపరివృతయై సఖీజన- చెలికత్తెలచేత- పరివృతయై -చుట్టఁబడినదై * మగుడివచ్చి మరలనేతెంచి। భావములోనన్-తనమనస్సులోపల॥

ఉ॥ అక్కటివాఁడు నాతగులమాఁఅడిచేసి దయావిహీనుఁడై। చిక్కక త్రోచిపోయె నరిఁజేరఁగరాని వియోగసాగరం। బెక్కడనీఁదుదాన నిఁక నీకొఁ అనోములు నోఁచినట్టినే। నెక్కడ వానికౌఁగిలది యెక్కడ మాహా విధి నేమి సేయుదున్॥ ౪

టీక॥ అక్కటి- వాఁడు। అనయాశూన్యుఁడగు బ్రాహ్మణుఁడు * నాతగులము-నావలపు * ఆఁడిచేసి- వ్యర్థముచేసి * దయావిహీనుఁడై - కృపలేనివాఁడై * చిక్కక- దొరకకను* త్రోచిపోయెన్- నిగ్రహించి చనెను- దరిఁజరఁ

గరాని - ఒడ్డుఁజేరశక్యముగాని - వియోగసాగరంబు - వియోగ - విరహమను - సాగరంబు - సముద్రమును - ఎక్కడనీఁదుదానఁ - ఏతీరునఁదరించుదానను - ఇంకఁ - ఇంకమీఁద - ఈకొలఁదినోములునోఁచినట్టి - ఈతక్కువ వ్రతములుచేసినట్టి - నేనెక్కడ। నేనెచ్చట - వానికౌఁగిలియెక్కడ - ఆతనియాలింగనమెక్కడ - అనఁగానలభ్యమనుట - హావిధి హాదైవమా - ఏమిసేయుదుఁ - ఏమియొనర్పఁగలను॥ ౪

ఉ॥ కమ్మనికుందనంబుకసుగందనిమేనును దేఁటిదాఁటులఁ - బమ్మెరవోవఁద్రోలుతెగబారెడువెంట్రుకలిం
దుబింబముం - గిమ్మనసీదుమోముగిరిక్రేపులుమూపులుగౌనుగానరా। దమ్మకచెల్లవానివికచాంబకముల్
శతపత్రజైత్రముల్॥ ౫

టీక॥ అమ్మకచెల్ల - ఆశ్చర్యము - వాని - ఆపురుషునియొక్క - కసుగందనిమేనును - కోమలమైనశరీరమును - కమ్మనికుందనంబు - పరిమళించునపరంజివంటిది - తెగబారెడు - బారెడుకొలతగలిగిన - వెండ్రుకలు - కురులు - తేఁటి - తుమ్మెదల - దాఁటులఁ - బారులను - బమ్మెరవోవఁ - భ్రమనొందునట్టుగా - త్రోలుఁ - పారఁదరుమును - మోము - ముఖము - ఇందుబింబముఁ - చంద్రమండలమును - కిమ్మనసీదు - ఏమానినోరెత్తనీయదు - అనఁగాఁదిరస్కరించునుట - మూపులు - భుజశిరములు - గిరిక్రేపులు - కొండపిల్లలవంటివి - కౌను - నడుము - కానరాదు - అదృశ్యము - వికచాంబకములు - విప్పుగన్నులు - శతపత్రజైత్రములు - కమలములనుజయించినవి॥ ౫

ఉ॥ చొక్కపుఁబ్రాయముఁమిగులపోయగముంగలప్రాణనాయకుం। డెక్కడవశ్యతఁరతులనేఁకటదీర్చి
సమేలమొప్పఁగా నక్కునఁగారవించి ప్రియమందఁగనోఁచనియింతినైన నయారా - చక్కఁదనంబదేమిటికిజ
వ్వనమేటికినేర్పులేటికిఁ॥ ౬

టీక॥ చొక్కపుఁ - సిద్ధమైన ప్రాయముఁ - వయస్సును - మిగులఁ - మిక్కిలి - పోయగముఁ - చక్కఁదనమును - కల - కలిగిన - ప్రాణనాయకుండు - జీవితేశ్వరుఁడు ఎక్కువవశ్యతఁ - అత్యంతమైనవశీకరముచేత - రతులఁ - సంభోగములచేత - ఏఁకటఁదీర్చి - కోరికతుదముట్టించి - సమేలమొప్పఁగాఁ - చనువమరునట్టుగా - అక్కునఁగారవింపఁ - రొమ్ముపైనిడికొని సన్నించునట్టుగా - ప్రియమందఁగఁ - ప్రీతినొందునట్లు - నోఁచని - నోఁచుకొనని - అనఁగానట్టియదృష్టరేఖలేని - ఇంతినైన - స్త్రీసంబంధమైన - ఆచక్కఁదనంబదేమిటికిఁ - ఆసౌందర్యమెందుకు జవ్వనమేటికిఁ - యౌవనమెందుకు। నేర్పులేటికిఁ - నైపుణ్యములెందుకు - అనఁగానుండియునిరర్థకమనుట॥ ౬

ఉ॥ ఎంతతపంబుఁజేసిజనియించినవారొకొమర్త్యభామినుల్। గాంతుఁడవజ్ఞజేసినను గాయము వాయు
మరేనమర్త్యనై। చింతలవంతలంజివికిసిగ్గఱితిఁజావులేనినాదుచె। ల్వంతయుశూన్యగేహమునకెత్తిన
దీపికయయ్యెనక్కటా॥ ౭

టీక॥ మర్త్యభామినులు - మనుష్యస్త్రీలు - ఎంతతపంబుజేసి - మిక్కుటమైనతపస్సొనర్చి - జనియించినవారొకో - పుట్టినవారొకదా - ఏమనఁగా - కాంతుఁడు పెనిమిటి - అవజ్ఞఁజేసినఁ - అవమానమొనర్చినయెడ - కాయము వాయుదురు - శరీరముఁద్రొయుదురు - ఏనమర్త్యనై - నేనుదేవతాస్త్రీనై * చింతలవంతలంజివికి - విచారకష్టములచేత - కృశించి - సిగ్గఱితిఁ - సిగ్గుమాలినదాననైతిని - చావులేని చావని - నాదుచెల్వంతయుఁ - నాయందమంతయు - శూన్యగేహమునకుఁ - పాడువడినమందిరమునకు - ఎత్తినఁ పెట్టిన - దీపికయయ్యెఁ - దీపమాయెను * అక్కటా * అయ్యయో - అనఁగాసంతాపవాక్యము, ౭

వ॥ అనివితర్కింపుచుంగ్రించుఁదనంబునంబునఃపునఃపరిభవకారియైకాఁటియుంబెట్టుసిరిపట్టిబెట్టేయుంగాఁడిచ
మనలరంపకట్టియలగుట్టుచెడివెచ్చవెచ్చనైహెచ్చివిచ్చలవిడింగాయునుద్దామవిరహదవదహనదాహం
బునదేహంబుతల్లడిల్లమల్లడిఁగొనిపెల్లడరునిట్టూర్పుగాడ్పులవిసరులంగసరెత్తియంతకంతకంత రంగం
బుననింతింతనరాకపొంగిచింతాసాగరంబు వేగిరంబవెల్లివొడిచెన నందుమడిచిననడంగకసాఁలెపుందారకలనీ
రికలెత్తుపొగరుననిగనిగలినుమడిగనిగుడమిగులఁదగల ఘనసలుభుగులున నెగసియుప్పులకుప్పలగు రెప్పలంజి
ప్పిలుకాటుకకప్పుప్పళించికరంబదరదళ దరుణకమలదళశోణంబులగుదృక్కోణంబులఁదిగువాఱుకన్నీరుచె

న్నారుకరద్వయీగోళకంబులునిండితనుతాపతప్తంబగుహాటకతాటంకయుగళంబునంబడి క్రొంబొగలెగ యింపబిసకిసలయసగంధంబగుమణిబంధంబునంజికచబంధంబుఁజేర్చుకొనిహారలంబమరిమినవిరులు రులవిరి సియిరులుకొనిగరగరనినెఱికురులు గుఱిఁగడవఁబెఱిగినవగుటం జేసిరాశివడి మెయి మూసికొనెగ్రహగణం బులం జెన్నగుమిన్నువిఱిగిపయింబడినవడువునఁజెడఁగువడఁగలయు దలకొనుపులకలమొలకలపైరునకుంబా ఱుదుర్వారవారిపూరంబనం గ్రమక్రమంబునసంగంబులం గ్రమ్ముచిఱుచెమటలమిన్నేటిపెన్నిటివఱ్ఱొడ్డును సుంగకుండ సవరించినమించుకుంభప్లవంబనంబరిభ్రష్టోత్తరీయంబై బయలువడియుబ్బురంపుగుబ్బచన్నదోయి నిబ్బరంపుమెఱుంగులీనం గుపితహరనయనశిఖిశిఖాభస్మీకృతస్మరవిరహశోకంబునంబడిచందమునిం బట్టుకొ నియెడలుదతిరమణీచండంబున గుహమితలతాంతవిశ్రాంతశశికాంతవేదికాంతరంబున మేనుఁ జేర్చి వివిధవ శాంతరంబుల వేఁగుచుండెనంత॥ ౧౩

టీక॥ అని - ఇట్లని - వితర్కింపుచున్ - శంకించుచు - క్రించుఁదనంబునన్ - దుష్టతనము చేత - పునఃపునః - మరలమరల - పరిభవకారియై - తిరస్కరించుచున్నవాఁడై - కాఱియంబెట్టు - బాధపఱిచెడు - సితికట్టి - మన్మథుఁడు - బెట్టేయన్ తఱుచుగాఁ బ్రయోగించఁగా - గాఁడిచను - దూసిపోయెడు - అలరంపకట్టియలన్ - పుష్పబాణములచేత - గుట్టుచెడి - మర్మమునళించి - వెచ్చవెచ్చనై హెచ్చి - ఈషదుష్ణమై యతిశయించి - విచ్చలవిడిఁగాయు - అడ్డిలేకుండునట్లుగాఁగాయుచున్న। అనఁగా వ్యాపించుచున్న - ఉద్దామ విరహదవదహనదాహంబునన్ - ఉద్దామ - ఎక్కుడైన - విరహ - ఎడబాయుటయనెడు - దవదహన - దావానలముయొక్క - దాహంబునన్ - తాపముచేత - దేహంబుతల్లడిల్లన్ - శరీరము వేదనను బొందుచుండఁగా - మల్లడిఁగొని మహాతాపాతమునొంది - పెల్లడరు - మిక్కిలి విజృంభించుచున్న - నిట్టూర్పు - శ్వాసములను - గాడ్పులవిసరులన్ - గాలివీచుటలచేత - కసరెత్తి - క్షోభించి - అంతకంతకున్ - అప్పటప్పటికిని - అంతరంగంబునన్ - హృదయమందు - ఇంతింతనరాక - ఇంతయంతయని చెప్పశక్యము కానిదై - పొంగి - ఉబికి - చింతాసాగరంబు - వ్యసనాంబుధి - వేగిరంబ శీఘ్రముగానే। వెల్లివొడిచెననన్ - ప్రవహించెనోయనునట్లుగా - కుడిచినడంగక - కుడిచినప్పటికిని జెడక - సారెకున్ - పలుమారు - తారకలన్ - నల్లగ్రుడ్డులవలన - ఈరికలెత్తు - మొలకలెత్తునట్టి - పొగరునన్ - వర్ణమోయనునట్లుగా। నిగనిగలు - నున్ననిమృదు కాంతులు - ఇనుమడిగన్ - ఇబ్బడించునట్లు - నిగుడన్ - వ్యాపించఁగా - మిసులు - శోభించిన - వగలన్ - విచారము చేత - భుగులుభుగులున నెగసి భుగులుభుగులున నెగసి భుగులుభుగులుమనునట్లుగా నెగసి। ఒప్పుజిప్పుగు - సౌందర్యశాలులైన - రెప్పలంజిప్పిలు - పక్ష్ములయందుద్గమించుచున్న - కాటుకకప్పప్పళించి - అంజనముల నల్లని కాంతులనుద్రేకించి - కరంచి - ద్రవించునట్లుగాఁజేసి * దళదరుణకమలదళశోణంబులగు - దళత్ - వికసించిన, అరుణకమలదళ - ఎఱ్ఱతామరరేకులవలెనే - శోణంబులగు - ఎఱ్ఱనైన - దృక్కోణంబులన్ - కనుకొలుకులవలననుండి * త్రెదిగువారు - క్రిందికి జారుచున్న * కన్నీరు - బాష్పోదకము * చెన్నారు - ఒప్పుచున్న * కర్ణద్వయీ - రెండుచెవులయొక్క * గోళంబులునిండి - దంభ్రములుపూర్ణమై * తనుతాపతప్తంబగు - తనుతాప - శరీరపు కాఁకచేత - తప్తంబగు - కాఁచఁబడిన * హాటకతాటంకయుగళంబునంబడి - హాటక - సువర్ణవికారములైన - తాటంకయుగళంబునంబడి - కమ్మలజోడుమీఁదఁబడి * క్రొంబొగలెగయింపన్ - క్రొత్తధూమములు లేచునట్లు సేయుచుండఁగా - బిసకిసలయసగంధంబగు - బిసకిసలయ - తామరవిగుళ్ళతోడ - బిసకిసలయముకుఁదామరతూఁడునుఁ దీఁగయును - సగంధంబగు - సమానమైన। మణిబంధంబునన్। మును జేతియందు। చికురబంధంబున్ - కొప్పును - చికురః కుంతలో వాలః। కచః కేశశ్శిరోరుహాయని యమరము - చేర్చుకొని - పొందించుకొని - హారలన్ - హొల్లనట్లుగా - తురిమిన - ముడుచుకొనిన - విరులుగలన్। పుష్పములు జాఱిపడునట్లుగా। విరిసి - వదలి - ఇరులుకొను - చీకటులు గ్రమ్ముచున్న - గరగరని - నునుపుగలిగిన - నెఱికురులు - చక్కనిత్రెం వెండ్రుకలు - గుఱిఁగడవన్। మితిదప్పునట్లుగా। పెఱిగినవగుటం జేసి - ఎదిగినవగుటవలన। రాశివడి। కుప్పగాఁబడి। మెయిమూసికొనె। శరీరమంతయుఁగ్రమ్ముకొని - గ్రహగణంబులన్। సూర్యాదిగ్రహ

సమూహముచేత - చెన్నగు - ఒప్పుచున్న - మిన్నువీటి గి - ఆకాశముతునిసి - పడిబడినవడువునన్ - మీఁదఁబడిపరీతిగా - పెడఁగువడన్ - వెలుఁగుచునుండఁగా - కలయన్ అంతటవ్యాపించునట్లుగా - తలకొను - పొటమరించుచున్న - పులకల - రోమాంచములను - మొలకలపైరునకున్ - సస్యాంకురములకు| పాఱుప్రవహించుచున్న - దుర్వారవారిపూరంబనన్ - దుర్వార| అడ్డిలేని | వారిపూరంబనన్ - ఉదకప్రవాహమనునట్లుగా - క్రమక్రమంబునన్ - పసనపరుసగా - అంగములన్ - అవయవములయందు| అంగం ప్రతీ కోవయవయనియనురము - క్రమ్మ - వ్యాపించుచున్న || చిఱుచెమటలక్రొత్తగాఁబుట్టుచున్న స్వేదములను - మిన్నేటి - ఆకాశగంగయొక్క - పెన్నీటి - ఎక్కువనీళ్లయొక్క - వఱ్ఱోడ్డ - వరదయందుఁబడి - మునుంగకుండన్ - మునిఁగిపోకుండను - సవరించినన్ - చక్కఁబఱచఁగా - మించు - అతిశయించుచున్న - కుంభప్లవంబనన్ - కుండతెప్పయోయనునట్లుగా - పరిభ్రష్టోత్తరీయంబై - జాఱిపోయినపైఁటగలదై - బయలుపడి - బైటఁబడి - అబ్బురంపు - ఆశ్చర్యకరమైన - గుబ్బచనుదోయి - గుబ్బలవంటిచన్నుఁగవ| అనఁగా శిఖరములవంటి స్తనద్వయము - నిబ్బరంపు - స్తిమితమైన - మెఱుంగులీనన్ - కాంతులనుగనుచుండఁగా - కుపిత...పడుచున్ - కుపిత| కోపగించుకొనిన| హర| సాంబమూర్తియొక్క| నయన| ఫాలనేత్రమునందున్న - శిఖిశిఖా - జ్వాలలచేత| భస్మీకృత| బూడిదెచేయఁబడిన| స్మర| మన్మథుయొక్క| విరహ| వియోగములనఁబుట్టిన| శోకంబునంబడి - దుఃఖముసుబొంది - చందురునింబట్టుకొని - జాబిల్లిఁబట్టికొని - అడలు - పఱచుచున్న రతిరమణిచందంబునన్ - మన్మథుని భార్యయైనరతీదేవివలెనే - కుసు...బునన్ - కుసుమిత| పూచిన| లతాంతనిశాంత| పొదరింటియందు| శశికాంత| నెలరాలచేతనిర్మించిన| వేదికాంతరంబునన్| అరుసమీఁదు - మేనుఁజేర్చి - శరీరమును బొందించి - వివిధదశాంతరంబులన్ - వివిధ - నానాప్రకారములైన - దశాంతరంబులన్ - అవస్థాభేదములచేత| అనఁగా మనస్సంగజాగరకృశత్వాదులచేత - వేఁగుచుండెన్ - తపించుచుండెను - అంతన్ - ఆసమయమందు|| ౧౩

చ|| తరుణి ననన్యకాంత నతిదారుణపుష్పశిలీముఖవ్యథా | భరవివశాంగి నంగభవుబారికి నగ్గముఁజేసి క్రూరుఁ
డై | యరిగె మహీసురాధముఁ డహంకృతితో నని రోషభీషణ | స్ఫురణ వహించెనోయనన భోమణిదాల్చెఁ
గషాయదీధితిన్|| ౧౪

టీక || తరుణిన్ - పడుచుగలదియగు - అనన్యకాంతన్ - పరాధీనురాలుకాని - అతి...శాంగిన్ - అతిదారుణ| మిక్కిలిభయంకరమైన| పుష్పశిలీముఖ| పువ్వులేబాణములుగాఁగల మన్మథునియొక్క | వ్యథాభర - దుఃఖభారముచేత - పీడాబాధావ్యథాదుఃఖమని యమరము - వివశాంగిన్ | శరీరస్మృతిలేకయున్న పరవశనిని - అంగభవుబారికిన్ - మన్మథునికోపదృష్టికి - అగ్గముఁజేసి - లోఁబడఁజేసి - క్రూరుఁడై - కఠినుఁడై - మహీసురాధముఁడు - బ్రాహ్మణాధముఁడైన ప్రవరాఖ్యుఁడు - అహంకృతితోన్ - గర్వముతో - అరిగెన్ పోయెను - అని - ఇట్లనుకొని - రోషభీషణస్ఫురణవహించెనోయనన్ - రోష| కోపముచేత| భీషణ - భయంకరమైన - స్ఫురణన్ - తేజస్సును - వహించెనోయనన్ - ధరించినాఁడోయనునట్లుగా - నభోమణి - సూర్యుఁడు - కషాయదీధితిన్ - అరుణకాంతిని - తాల్చెన్ - వహించెను || అనఁగా సాయంకాలముకావచ్చునప్పుడు సూర్యబింబమెఱ్ఱగానుండెనని తాత్పర్యము : అంగభవుబారికినఁగా మన్మథవ్యథకుగోచరముజేసియని ఫలితార్థము|| ౧౫

సీ|| ఉరుదరీకుహరసముత్థశార్దూలముల్ * రుధిరవారిశోణితశంకఁద్రావ| వనకుంజమధ్యశాద్వలచరన్మృ
గపఙ్క్తి * దావపావకభీతిఁదల్లడిల్ల | నాశ్రమాంతరభూరుహాగ్రములున్నికోటి * బద్ధకాషాయవిభ్రాం
తిఁజూడ | ఘనసానుశృంగశృంగాటకంబులుగాంచి * యమరులు హేమాద్రియనుచు భ్రమయ|| తే|| గాసెఁ
జేరలఁగతిఁగింశుకప్రవాళ | ఘుసృణకిసలయాకంకేళికుసుమగుచ్ఛ | బంధుజీవజపారాగబాంధవంబు | ల
స్నగంబున జరఠాతపములు|| ౧౬

టీ || ఉరుదరీకుహరసముత్థశార్దూలములు - ఉరు| గొప్పలైన| దరీకుహర| కొండయలవంకగుహలయందు| సముత్థ| నిద్రవలననుండి లేచిన| శార్దూలములు| పెద్దపులులు - రుధిరవారిశోణితశంకన్ - రుధిరవారి| ప్రవాహజలములను| శోణితశంకన్| రక్తమను భ్రాంతిచేత - ద్రావన్ - పానముసేయునట్లుగా - వనకుంజమధ్యశాద్వలచరన్మృగపఙ్క్తి - వ

నే। కాననములయందున్న - కుంజ। పొదరిండ్లయొక్క - మధ్యస్థమి ప్రదేశములయందున్న - శాద్వల - పచ్చికపట్లయందు। చరన్మృగపఙ్క్తి - సంచరించుచున్న లేళ్లగుంపులు। దావపావకభీతిన్ । దావపావక । దవానలమను । భీతిన్ । భయముచేత । తల్లడిల్లన్ - అల్లాడునట్లుగా - ఆశ్రమాంతరభూరుహాగ్రములు - ఆశ్రమాంతర - ఆశ్రమమధ్య ప్రదేశములలోనున్న - భూరుహాగ్రములు । వృక్షములతుదలును మునికోటిమునీశ్వరసమూహము। బద్ధకాషాయవిభ్రాంతిఁ జూడన్ । బద్ధ। కట్టఁబడిన । కాషాయ । కావివస్త్రములను విభ్రాంతిఁ జూడన్ - భ్రమచేతఁ గనుఁగొనునట్లుగా - ఘనసానుశృంగశృంగాటకంబులు। ఘన। గొప్పలగు। సాను । చరులును । శృంగ। శిఖరములును । శృంగాటకంబులు । చతుష్పథములును । కాంచి । చూచి - అమరులు। దేవతలు । హేమాద్రి। మేరుపర్వతము - అనుచున్ - అనుకొని - వ్రాలన్ చేరునట్లుగా - అన్నగంబునన్ - ఆహిమవత్పర్వతమందు కింశు...వంబులు । కింశుక । మోదుగపువ్వులయొక్క - ప్రవాళ - పవడములయొక్క - ఘుసృణ। కుంకుమయొక్క - కేసలయ । చిగురుటాకులయొక్క - కంకేళిసుమగుచ్ఛ - అశోకపుష్పములగుత్తులయొక్క । బంధుజీవ । మంకెనపువ్వులయొక్క । జపా। దాసానపువ్వులయొక్క। రాగ। రక్తిమకు। బాంధవంబులు। చుట్టములయిన। అనఁగానట్టిరక్తిమగల । జరఠాతపములు । జరఠ। ముదిసిన। అరుణ। సూర్యునియొక్క। ఆతపములు। ఎండలు। పేశలగతిన్। మృదువైనరీతిచేత। కాసెన్। కాచెను। వ్యాపించెననుట - అనఁగా భానుఁడస్తమింపఁబోవు నెడసాయంకాలపు నెండయొక్కనికాంతిచేత నాహిమవత్పర్వతమందు వ్యాపింప నెలయేఱులలోనుండు నుదకము రక్తమువలెనుండెనని యు మృగములకు శాద్వలములు కార్చిచ్చువలెఁగనుపడుచుండెనని యు వృక్షాగ్రములయందుఁగా - వివస్త్రములుగట్టినట్లుండెనని యు హిమవత్పర్వతము సువర్ణమయమైన మేరుపర్వతము వలెనుండెనని యు నుదాత్పర్యము॥ ౧౧

ఉ॥ శ్రేణులుఁ గట్టి నభోంతరాళమునఁ బాఱెం బక్షు లుష్ణాంశుపాషాణవ్రాతము గోష్ణమయ్యె మృగతృష్ణావార్ధులింకెన్ జపాశోణంబయ్యెఁ బతంగబింబము దిశాస్తోమంబు శోభాదరిద్రాణంబయ్యె సరోజషండములు నిద్రాణంబులయ్యెం గడున్॥ ౧౨

టీక॥ పక్షులు। పులుగులు - శ్రేణులుఁ గట్టి - బారులుగట్టి - నభోంతరాళమునన్। అకాశమునడుమ * పాఱెన్ । తీవ్రముగాఁబరుగెత్తెను । ఉష్ణాంశుపాషాణవ్రాతము। ఉష్ణాంశుపాషాణ। సూర్యకాంతశిలలయొక్క। వ్రాతము। సమూహము। కోష్ణమయ్యెన్। కొంచెపు కాఁకగలదాయెను* కోష్ణంక వ్యోష్ణం మందోష్ణం కదుష్ణమనియమరము * మృగతృష్ణావార్ధులు। మృగతృష్ణా। ఎండమావులను। వార్ధులు। సముద్రములు * ఇంకెన్। శుష్కించెను * పతంగబింబము। సూర్యమండలము। జపాశోణంబయ్యెన్ * దాసనపువ్వువలెనెఱ్ఱగానుండెను * దిశాస్తోమంబు। దిగ్వ్రాతము। శోభాదరిద్రాణంబయ్యెన్। కాంతిలేనిదాయెను * సరోజషండములు। పద్మసమూహములు * కడున్। మిక్కిలి। నిద్రాణంబులయ్యెన్। నిద్రించినవాయెను — అనఁగా ముకుళించెననుట। అస్తమానవర్ణనము॥ ౧౨

క॥ తరణి యిదె గ్రుంకుచున్నాఁ। డరుదెమ్మని చంద్రుఁ బిల్వ నరిగెడు రజనీ। తరుణీమణిదూతిక లన। నరిగెం దూర్పునకు నీడ లతిదీర్ఘములై॥ ౧౩

టీక॥ తరణి - సూర్యుఁడు - ఇదె - ఇదిగో - గ్రుంకుచున్నాఁడు - అస్తమించుచున్నాఁడు - అరుదెమ్మని। చనుదెమ్మని చంద్రుఁ బిల్వన్ । జాబిల్లినిబిలుచుటకయి - అరిగెడు । చనుచున్న - రజనీతరుణీమణిదూతికలనన్ । రజనీ । రాత్రియను । తరుణీమణి - శ్రేష్ఠురాలగు స్త్రీయొక్క - దూతికలనన్ । చెలికత్తెలోయనునట్లుగా । నీడలు ఛాయలు అతిదీర్ఘములై మిక్కిలి పొడవుగలవై । తూర్పునకున్। పూర్వదిక్కునకున్ - అరిగెన్ । పోయెను॥ ౧౩

క॥ క్రుంకెనపరాంబురాశిం। బంకజబంధుఁ డుదధీయబడబాముఖవీ। ఖాంకురితఘుమఘుమధ్వని। రంహశవేగా పహృతశతాంగుఁడపోలెన్॥ ౧౪

టీక ॥ పంకజబంధుఁడు - కమలములకుఁజుట్టమైనసూర్యుఁడు - అపరాంబురాశిన్ - పశ్చిమసముద్రమందు. క్రుంకెన్ - మునింగెను - ఎటులనఁగా - తదీ...పోలెన్ - తదీయ - ఆ పశ్చిమసముద్రసంబంధమైన - బడబా - ఆఁడుగుఱ్ఱముయొక్క - ముఖశిఖా - ఆనన - వలోకనముచేత - అంకురిత - పుట్టఁబడిన - కుతుక - సంతోషముగల - రథ్య - గుఱ్ఱముయొక్క - నిరంకుశ - అడ్డిలేని - వేగ - త్వరచేత - అపహృత్య - అపహరింపఁబడిన - శతాంగుఁడనోలెన్ - రథముగలవాఁడువలెఁగ్రుంకెనని సంబంధము — అనఁగా సముద్రములోపలనాఁడుగుఱ్ఱముండుటయును దానిగర్భమునందుసగ్నియుండియదే బడబానలమనుసంజ్ఞచేతసముద్రములోఁ బ్రవేశించి వర్షోదకమునంతయు హరించుటయుఁబ్రసిద్ధముగనుక సూర్యరథాశ్వములు గుఱ్ఱమైనందున నాబడబాముఖమునుజూచి దానిమీఁదఁ బడుటకై అతిఁదీవ్రముగా రథమును లోపలికీడ్చుకొనిపోఁగా సూర్యుఁడు మునిఁగెనోయనునట్లుగా మునిఁగెనని తాత్పర్యము ॥ సూర్యునికిసప్తహయసు పేరుగలదియు ఒకటీగుఱ్ఱమునికొందఱు - ఏడుగుఱ్ఱములనికొందఱు ॥ ౬౯

వ ॥ ఆసమయంబునన్ ॥ టీక ॥ అక్కాలమునందు ॥

సీ ॥ పవిహంగమఁగన్న వెలుఁగులిచ్చుచుసారె - కనుసైకతంబునంగూడఁదాటుఁ - దాఁటికన్గొనియదివిహ జోడుగాకున్న - మెడయెత్తికలయంగమింటనరయు - నరసికన్నీటితో మరలితామరయెక్కు - వడసమెండఁ గసరోవారినద్దు - నద్దిత్రావఁగ సైఁపకట్టిట్టుగన్గొని - ప్రతిబింబమీక్షించి భ్రమసియుఱుకు ॥ తే ॥ నుఱికియొక్కలుడడియక్కలొక్కతమ్మి - కరుగునరిగిరవంబుతోఁదిరుగుతేంట్లఁ, బొడుచుముక్కునమటియునుబోవువెదకు - సంజప్రియఁబాసివగనొక్కచక్రవాకి ॥ ౭౦

టీక ॥ సంజ - సంధ్యాకాలమను - ప్రియుఁబాసి - ఇష్టునివదలి - వగన్ - విచారముచేత - ఒక్కచక్రవాకి - ఒకానొకయాఁడుజక్కవపులుఁగు - పవిహంగముఁగన్నన్ - ఏపక్షినిజూచినప్పటికిని - వెలుఁగులిచ్చుచున్ - ధ్వనులుసేయుచు - సారెకున్ - మాటిమాటికి - సైకతంబులన్ - ఇసుకదిన్నెలను - కూడఁదాటున్ - కలియఁబోవును - తాటిపోయి - కన్గొని - చూచి - అది - ఆపక్షి - తనజోడుగాకున్నన్ - తనజతపక్షి కాకపోఁగా - మెడయెత్తి - కంఠముసాఁచి - కలయంగన్ - అంతట - మింటనరయున్ - ఆకసమున శోధను - అరసి - వెదకి - కన్నీటితోన్ - బాష్పముతో మరలి - తిరిగివచ్చి - తామరయెక్కు - పద్మమారోహించి వడసమెండఁగన్ - నోటఁదడి లేకపోఁగా — సరోవారినద్దున్ - కొలనినీటిలోఁదడుపుకొనును - అద్ది - తడుపుకొని త్రావఁగసైఁపక - త్రాఁగుటకిష్టపడక - అట్టిట్టుగన్గొని ఆవలీవలఁజూచి - ప్రతిబింబమీక్షించి - నీటిలోఁదననీడఁదానేచూచుకొని - భ్రమసి - తనజతపురుషపక్షియను భ్రాంతిపడి - ఉఱుకున్ - పరుగెత్తును - ఉఱికి - పరుగెత్తి - ఎటకలుడడియక్ - అక్కలుతడియఁగా - వేఱొక్కతమ్మికిన్ - మఱియొకపద్మముమీఁదికి - అరుగున్ - పోవును - అరిగి - పోయి - రవంబుతోన్ - ధ్వనితో - శబ్దించినాఁడనినదధ్వనిథ్వాసరవస్వనయనియమరము - తిరుగున్ - సంచరించును - ముక్కునన్ - నాసికతో - తేంట్లన్ - తుమ్మెదలను - పొడుచున్ - గ్రుచ్చును - మఱియున్ - క్రమ్మఱ - పోవున్ - చనును - వెదకున్ - అన్వేషించును — అనఁగాఁజక్రవాకపక్షులకు సూర్యాస్తమానమైనఁగలంతలు కాన రాత్రిగానమగపక్షినెడఁబాసియాఁడుపక్షియాప్రకారముగా సమస్తవికారములనుబొందెననుట - భ్రమసించుననియఁబాతముగలదు ॥ ౭౦

సీ ॥ రవిబింబపతనదీర్ణపయోధిగర్భని - ర్గతశేషఫణిఫణారత్నరుచియొ - దివసావసానసంతప్తాస్తగిరిశిఖాజ్యోతిర్లతాప్రతానాతపంబొ - తపనదోర్దండనిర్దళితదిక్తటదృశ్య - కమలజాండకటాహకనకఘృణియొ - చండీశతాండవోత్సవసంభృతతనుపా - హాస్తాగ్రదీపగభస్తిచయమొ ॥ తే ॥ ద్రాగ్విదాహచ్ఛిదావినిద్రాణమదవ - దంజనాలానమూలశయ్యావిధాన - వారుణాధోరణాకల్పితోరుశోణ - మృత్తికారాశియోయనమెఱసెసంధ్య ॥ ౭౧

టీక ॥ రవి...చియొ - రవిబింబపతన - సూర్యమండలముయొక్క పడుటచేత - దీర్ణ - పాయయిచ్చిన - పయోధిగర్భ - సముద్రోదరమువలననుండి - నిర్గత - బయలువెడలిన - శేషఫణి - శేషాహియొక్క - ఫణారత్న - పడగలమీఁదిమాణిక్యములయొక్క - రుచియొ - కాంతియోయనునట్లుగా - దివ...పంబొ - దివస - పగటియొక్క - అవసాన - అంతమునందు అనఁ

గా సాయంకాలమందు - సందీప్త - మిక్కిలి తేఁతరిల్లుచున్న - అస్తగిరి - పడమటికొండయొక్క - శిఖా - శిఖరములయందలి జ్యోతిరతా - స్వర్ణలతలయొక్క - జ్యోతిష్మతిచెట్లనికొందరు - తీఁగలవలెమెఱయుచునుండు - తృణజ్యోతిస్సులు మొదలైనవనియుఁ గొందరు - ప్రతాన - వాని గుంపుయొక్క - ఆతపంబో - ప్రకాశమోయనునట్టుగాను ❋ తపన... ఘృణియొ - తపన - సూర్యునియొక్క - దోర్దండ - బాహుదండముచేత - నిర్దళిత। కొట్టఁబడిన। దిక్తట - దిక్కుయొక్క దరివలననుండి - దృశ్య - చూడఁదగిన - కమలజాండకటాహ - బ్రహ్మాండమను పెద్ద క్రాఁగు యొక్క - కనకఘృణియొ - సువర్ణకాంతియోయనునట్టుగా ❋ చండీ... యమొ - చండీశ సాంబమూర్తియొక్క - తాండవోత్సవ। నాట్యోత్సవమందు - సంభృత - పట్టుకొనఁబడిన। కుహూ। రాత్రియనుయువతియొక్క - హస్తాగ్ర - చేతితుదనున్న। దిప - దివిటియొక్క - గభస్తిచయమొ। కాంతిసముదాయమోయనునట్టుగా। ద్రాగ్వి... యనఁగ। ద్రాక్। శీఘ్రముగా। విదాహచ్ఛిదా విక్కటపుడప్పికిబోఁగొట్టుటయందు - పిపాస - త్రాణ - మేలుకొనియున్న। మదవత్। మదించిన। అంజన - అంజనమనుపేరుగలపశ్చిమదిగ్గజముయొక్క। ఆలాన। కొయ్యయొక్క। మూల। మొదటను। శయ్యావిధాన। పరుపువలెనుండునట్టుగా। వారుణాధోరణ। వరుణసంబంధమైనమావటీనిచేత। ఆకల్పిత - అంతట నేర్పఱచఁబడిన। ఉరు - అధికమైన। శోణవృత్తికాకారాశియోయనఁగ। పట్టుపట్టుప్రోవోయనునట్టులున్న। సంధ్య। సంజకాగము। మెఱసెఁ। వెలిఁగెను॥ ౭౩

క॥ బహుళజలప్లవమాన। ద్రుహిణాండము చెమ్మయుఁ జికిరూక్షోరుక విభా। రహితతఁగాటుకవట్టెను। రహిచెడియనంధతమసరాసులు బెరసెన్॥ ౭౪

టీక ॥ బహుళజలప్లవమానద్రుహిణాండము। బహుళ। అధికమైన। జల। ఆవరణోదకమందు। ప్లవమాన। తెప్పవలెనున్న। ద్రుహిణాండము। బ్రహ్మాండము ❋ చెమ్మయుఁ జికి చెమ్మగిల్లి ❋ రూక్షోరుక విభారహితతన్ - రూక్ష - తీక్ష్ణమైన। అర్క। సూర్యునియొక్క। విభా - కాంతియొక్క। రహితతన్ - లేకుండుట చేత ❋ రహిచెడి - పసచెడి ❋ కాటుకవట్టెన్ - అంజనముపట్టినదో ❋ అనఁగ। అనునట్టుగా ❋ అంధతమస - కాఱుచీఁకటులయొక్క ❋ రాసులు - గుంపులు - బెరసెన్। ఆవరించెను॥ ౭౪

సీ॥ మృగనాభిపంకంబు మెయినిండ నలఁదిన - మాయాకిరాతుమై ఛాయఁ దెగడి। నవపింఛమయభూషలవధరించిన మించు - పంకజాక్షుని చెల్వు సుంకమడిగి - కాదంబనికురుంబకలితమై ప్రవహించు - కాళిందిగర్వంబుఁ గాకుఁ జేసి - తాపింఛవిటపికాంతారసంవృతమైన - యంజనాచలరేఖ నవఘళించి ॥ తే ॥ కవిసె మఱియును గాకోలకాలకంఠ - కంఠకలకంఠకరిఘుటాఖంజరీట - ఘనఘనాఘనసంఘాతగాఢకాంతిఁ - గటికిచీఁకటి రోదసీగహ్వరమున॥ ౭౫

టీక ॥ మృగనాభిపంకంబున్ - అడుసుపదనుగానున్న కస్తూరిని - మెయినిండన్ - శరీరమంతయు ❋ అలఁదిన - పూసుకొనిన - మాయాకిరాతి - కపటశబరరూపముధరించిన శివునియొక్క - మై ఛాయన్ - శరీరకాంతిని - తెగడి - తిరస్కరించియు - నవపింఛమయభూషలు - నవ - నూతనములైన - పింఛమయ - బర్హములతోఁ జేసిన - భూషలు - ఆభరణములు - అవధరించి - స్వీకరించి - నమించు - నృత్యముఁ జేయుచునుండు - యద్వా ప్రవర్తించుచునుండు - పంకజాక్షుని - విష్ణుమూర్తియొక్క - చెల్వున్ - చక్కఁదనమును - సుంకమడిగి - శుల్కమిమ్మనియడిగి - అనఁగా నేరపుచ్చియు - కాదంబనికురుంబకలితమై - కాదంబ - కలహంసలయొక్క - కాదంబ - కలహంసశబ్దములు ❋ సుధూమ్రవర్ణములైనముక్కులును గాళ్ళునుగలహంసయందువర్తించుచున్నవని తెలియవలెను - నికురుంబ - సమూహముతోడ కలితమై। కూడుకొనినదై - ప్రవహించు - పాఱుచున్న కాళిందిగర్వంబున్ - యమునానదియొక్క - దర్పమును - కాకుఁ జేసి। గేలిచేసియు। తాపింఛవిటపికాంతారసంవృతమైన। తాపింఛవిటపి। తమాలవృక్షములయొక్క - కాంతార - అరణ్యముచేత - సంవృతమైన। లెస్సగా నావరింపఁబడిన - అంజనాచలరేఖన్ - అంజనాచల। కాటుకకొండయొక్క - రేఖన్। సౌష్ఠవమును - అవఘళించి - అతిక్రమించియు। మఱియున్। మఱియును। కాకోల... కాంతిన్ - కాకోల। మాలకాకులతోడను। కాలకంఠ। నల్లనికుత్తుకగలమయూరముయొక్క - కంఠ। గళముతోడను। కలకంఠ। కోవెలలతోడను। కరిఘుటా। ఏనుఁగుగుంపులతోడను ఖంజరీట। కాటుకపిట్టలతోడను। ఘన। అధికమైన। ఘనాఘన

మేఘములయొక్క - సంఘాత - సమూహముయొక్క - గాఢ। దట్టమైన। కాంతి। వ్యాప్తిచేతను - కటికిచీఁకటి - గాఢాంధకారము - క్రోడసీగహ్వరమునన్ - రోదసీ। భూమ్యంతరిక్షముల మధ్యభాగమను। గహ్వరమునన్। గుహయందు - కవిసెన్ - కమ్ముకొనెను॥ ౨౬

క॥ అంతటఁ బ్రాచిని శాపతి। యంతికగతుఁడౌటవినిముఖాలంబితమః। కుంతలములుదీర్పఁగఁగొను। దంతపుదువ్వెనయనంగధవళిమదోఁచెన్॥ ౨౭

టీక॥ అంతటన్ - అటుపిమ్మట ప్రాచి - తూర్పుదిక్కను స్త్రీ - నిశాపతి - చంద్రుఁడు - అంతికగతుఁడౌట - సమీపమునకుఁ జేరుట - విని - విన్నదై - ముఖాలంబితమఃకుంతలములు - ముఖాలంబి - మోమునందు వ్రేలుచున్న। తమః - చీఁకటియను కుంతలములు - ముంగురులు - తీర్పఁగన్ - పాయముప్పకొనుటకు - కొను - తీసుకొనిన - దంతపుదువ్వెన - ఏనుఁగుదంతపుదువ్వెనవలె తెల్లనైన - అనంగన్ - అనునట్టుగా - ధవళిమ - తెల్లదనము - తోఁచెన్ - కనుపడెను — అనఁగాఁ దూర్పుదిక్కునఁ దెల్లగానుండెననుట॥ ౨౭

చ॥ మరునకొసంగఁ గాలముతమశ్ఛటగాటుకగాననవోదయ। స్ఫురదరుణప్రభావధికశోణితసిక్తసితోడుభక్తమున్। హరిహయదిఙ్నభఃస్థలమునం బలిచల్లివటాంకమున్ వసూ। త్కరభరితంబునై వెలుఁగఁ గాంచిసుధానిధి నెత్తె నత్తఱిన్॥ ౨౮

టీక॥ మరునకున్ - మన్మథునకు - ఒసంగన్ - ఇచ్చుటకొఱకు - కాలము - సమయమను పురుషుఁడు - తమశ్ఛట - చీఁకటిగుంపే - కాటుకగాన్ - ధనాంజనముగుచునుండఁగా - నవోదయమున్ - నవోదయ। నూతనముగా నావిర్భవించుసమయమందు। స్ఫురత్। తేజరిల్లుచునుండు। అరుణప్రభా। రక్తకాంతియను। అధికశోణిత। విరహిజనరక్తముచేత। సిక్త। తడుపఁబడిన। సితోడు। తెల్లనినక్షత్రముల నెడు। భక్తమున్। అన్నమును। అనఁగా నెత్తుటికూఁడు। హరిహయదిఙ్నభఃస్థలమునన్ - హరిహయదిక్। తూర్పుదిక్కుగా। నభఃస్థలమునన్। ఆకాశప్రదేశమునందు - బలిచల్లి - భూతబలిచల్లి - వటాంకమున్ - లాంఛనన్యగ్రోధమను మఱ్ఱిచెట్టుగురుతుగాఁగలదియు - వసూత్కరభరితంబునై - వసూత్కర। కిరణసమూహమను ధనసమూహముచేత। భరితంబునై। నిండింపఁబడినదియునగుయి - వెలుఁగన్ - తేజరిల్లుచునుండఁగా - కాంచి - చూచి - సుధానిధిన్ - చంద్రుఁడనుతరగనిధనాదిస్థానమును - ఎత్తెన్ - బయటికిఁదీసెను - అత్తఱిన్ - ఆసమయమునందు — అనఁగాఁ జంద్రోదయమాయెనని తాత్పర్యము॥ ౨౮

మ॥ జలజాగారపరంపరల్ మఘవదాశాభిత్తిదీంద్రింపుచున్। దళమై వెన్నెలచిప్పలంటినమిళద్బాహ్యచ్ఛదశ్యామికా। చ్ఛలనంగందిముడుంగుచోసిముసిముచ్ఛబ్దంబుతోఁ బుట్టిన। గ్గలపుంగ్రొంబొగలోయనంగ వెడలెన్ గర్భస్వనద్భృంగముల్॥ ౨౯

టీక॥ జలజాగారపరంపరలు। జలజ। కమలములను। ఆగార। పరంపరలు। గృహశ్రేణులు - మఘవదాశాభిత్తిన్ - గోడవంటితూర్పుదిక్కునందు। దీంద్రించుచున్ - ప్రకాశించుచు దళమై - సాంద్రమై - వెన్నెలచిప్పలంటినన్ - చంద్రికలనునగ్నిహోత్రములుతగులుకొనఁగా - మిళత్...లన్ - మిళత్ కలుసుకొనుచున్న। బాహ్యచ్ఛద। పై రేకులయొక్క। శ్యామికా। నైల్యమనునట్టి। ఛలన్। మిష చేత। కంది। కమలిముడుంగుచోన్। ముడుచుకొనిపోవుచుండు నెడ। సిమసిమచ్ఛబ్దంబుతోన్। సిమసిమయను ధ్వనితోఁగూడ। పుట్టు। కలుగుచున్న - అగ్గలపున్। మిక్కుటమైన। క్రొంబొగలో। క్రొత్తధూమపుగుంపులా యేమి। అనంగన్। అన్నట్టుగా। గర్భస్వనద్భృంగములు। గర్భ। పద్మమధ్యములయందు। స్వనత్। మ్రోగుచున్న। భృంగములు। తుమ్మెదలు। వెడలెన్। బయటుదేరెను — అనఁగాఁ జంద్రోదయమై వెన్నెలవ్యాపించఁగాఁ గమలములుముకుళించుచునుండఁగా లోపలనుండుతుమ్మెదలు ఝంకారముచేయుచుబయటికివచ్చెనని తాత్పర్యము॥

సీ॥ ప్రిదిలికైరవదళశ్రేణినొక్కటిబుదితే। శశికాంతపజ్ఞ్యలజలములూరెఁ। గోరికాంతులతోఁజకోరికల్ రతిఁగేరె। వాతాశిగర్వంబు మేరమీఱెఁ। ద్రోపడియిరులుపటాపంచలై పాఱె। దిఙ్ముఖంబులవింత తెలివిసేరెఁ। జక్రవాకములంబుజపడుంగములుమాఱెఁ। గామినీకాంతులకలకదేఱె॥ ౩౦॥ తే॥ మదనుఁడంబులునూఱెహిమంబుపేరె। జడిసివిరహిణివగఁగూరెజారచోర। నగ్నములుజాఱెరవికరతాపమూఱె। జూడఁ జూడంగఁదారకస్ఫారణమాఱె॥

టీక ॥ ప్రిదిలి=కైరవదళశ్రేణి- ప్రిదిలి॥ వదిలి॥ కైరవదళ॥ కలువరేకులయొక్క॥ శ్రేణి॥ పఙ్క్తి-యందలి-నొక్కులు దీఱెన్ ముడతలు వదిలెను- శశికాంతపఙ్క్తులన్ - చంద్రకాంతము లలవరుసలయందు- జలములూరెన్॥ ఉదకములు ద్రవించెను॥ కోరి॥ అభిలషించి॥ చకోరికలు॥ వెన్నెలపులుగులు* కాంతలతోన్॥ తమస్త్రీలతోడ॥ రతిఁగేరెన్॥ సంభోగములచేత సంతోషించెను॥ వార్రాశి॥ సముద్రముని యొక్క॥ గర్వంబు పొగడు* మేరమీఱెన్॥ మితిమించెను * త్రోపడి॥ వెడఁ గొట్టఁబడి - ఇరులు । చీఁకటులు । పటాపంచలై । చెదరి పోయెన్ । పరుగెత్తెను । దిఙ్ముఖంబులన్ । దిశలయందు- వింత - క్రొత్తయయిన - తెలివి - కళ॥ చేరెన్ - ప్రవేశించెను - చక్రవాకమ్ములు । జక్కవపక్షులు * అంబుజకుడుంగములు - తామరపొదలు - డూరెన్ - చొచ్చెను । కామినీకాంతుల - దంపతులయొక్క - కలకదేరెన్ - ప్రణయకలహములడుగంటిపోయెను — అనఁగాఁ దీరిపోయెనసుట - మదనుఁడు - మన్మథుఁడు - అంబులుమారెన్ - బాణములు పదును బెట్టెను । హిమంబు - మంచు - పేరెన్ = పేరుకొనినదాయెను - అనఁగా దట్టమాయెననుట । విరహిస్త్రీ - పతినిమిటులనెడఁ బాసియున్న స్త్రీజనము - జడిసి । భయపడి వగఁగూరెన్ । విచారముచేత దుఃఖించెను । జారచోర॥ విటులయొక్కయు దొంగలయొక్కయు । దర్పములు । గర్వములు । జారెన్ । విడిచిపోయెను । రవికర॥ సూర్యకిరణములయొక్క - తాపమూరెన్ - వేఁడిమి చల్లారిపోయెను । చూడఁజూడంగన్ । వీక్షింపవీక్షింపఁగా । తారకస్ఫురణ॥ తారక । నక్షత్రములయొక్క - స్ఫురణ - ప్రకాశ॥ము దారెన్ క్షీణించెను — అనఁగాఁ జంద్రోదయము కాఁగానే చెప్పిన ప్రకారము గానుండెనని తాత్పర్యము ॥ ఈపద్యమునఁ గీతియందు విరహిణియను చోటజాత్యేకవచనము॥ ౩౦

మ ॥ స్ఫుటసౌగంధికరాగరక్తిరుచి మైఁ బూనెం జపాసన్నిధిన్ । స్ఫటికం బట్లుదయాద్రిగైరికశిరస్స్థానస్థితిం
జంద్రుఁడచ్చొటువాయన్ । శుచియయ్యెం బ్రకృతినచ్ఛుండైనసన్మానియె । న్నటికిం గూటమివంక వ
చ్చువికృతిన్ మగ్నుండుగా నేర్చునే॥ ౩౧

టీక॥ చంద్రుఁడు॥ జాబిల్లి* ఉదయాద్రి॥ పూర్వపర్వతము యొక్క* గైరికన్॥ మనశ్శిలాదిరక్తధాతువులతోఁగూడిన శిరస్స్థాన॥ శిఖరప్రదేశములయందలి* స్థితిన్॥ ఉనికిచేత । జపాసన్నిధిస్ఫటికంబట్లు॥ జపాసన్నిధి । దాసానపువ్వుయొక్క-సమీపమందున్న । స్ఫటికంబట్లు॥ స్ఫటికమణివలె॥ స్ఫుట...రుచి॥ స్ఫుట॥ వ్యక్తమైన॥ సౌగంధికరాగ॥ ఎఱ్ఱకలువకాగలమణివంటి॥ రక్తరుచిన్ । అరుణకాంతిని* మైన్ శరీరమందు- పూనెన్ - ధరించెను - అచ్చొటువాయన్- ఆయుదయాచలగైరికశిఖరస్థానమును వదలఁగా- శుచియయ్యెన్-శుభ్రశరీరుఁడాయెను॥ ఔన్॥ అది యుక్తమే కదా-యెటనఁగా- ప్రకృతిన్-స్వభావముచేత-అచ్ఛుండైన- పరిశుద్ధుఁడైన- సన్మాని- మానవంతుఁడు- ఎన్నటికిన్ - ఎప్పటికిని॥ కూటమివంకవచ్చు॥ సాంగత్యమువలనసంభవించెడు॥ వికృతిన్॥ వికారమందు॥ మగ్నుండుగా నేర్చునే॥ మునిఁగిపోవునా॥ పోఁడనుట॥ అనఁగా జంద్రుఁడుదయపర్వతశిఖరములమీఁదికి రాఁగా నచ్చటనుండు గైరికధాతువులయొక్క వ్యాప్తిచేత దాసానపువ్వు సమీపమందలి స్ఫటికశిలయే ప్రకారము ఎఱ్ఱగానుండెనో యాప్రకారముగా నెఱ్ఱగానుండెనని యు న్నాస్థలము వదలఁగా నే స్వభావసిద్ధమైన ధవళకాంతిచేతఁ బ్రకాశించెననియు నర్థము - ఈతీరున నుండు నాయని యనఁగా లోకమునందెవఁడైనను స్వభావముచేత నిర్మలుఁడైయుండఁగా నొకానొకసమయమందు సాంగత్యదోషమువలన నొక్కవికారము సంభవించినప్పటికిని దోడనే దానిని విడిచి పెట్టునుగాని విడువకయట్టివికారము నే పొందియుండఁడని తాత్పర్యము॥ స్వభావముగాఁ దెల్లనివాఁడని యునత్రము ర్థముగలవాఁడనియుఁ జంద్రపరమైనభావము॥ ౩౨

శా॥ ఆరూఢస్థితిఁ జంద్రికాధవళితాజాండంబునం జంద్రుఁ డొ । ప్పారెం గాలభిషగ్వరుం డవిరళంబై కాముక
శ్రేణికిన్ । మారోత్సాహము నిల్పఁ బాదరసమున్ మర్దించి గ్రాసార్థమై । క్షీరస్థాలికఁ బెట్టినట్టిఘుటికా సిద్ధౌ
షధంబో యనన్॥ ౩౩

టీక ॥ ఆరూ...లో- ఆరూఢస్థితిన్॥ గగనమధ్యమందలి నిశ్చలమైనయునికిచేతను॥ చంద్రికా॥ వెన్నెలచేతను॥ ధవళిత॥ తెల్లగాఁ జేయఁబడిన॥ అజాండంబునన్॥ బ్రహ్మాండమునందు॥ చంద్రుఁడు॥ చందమామ॥ ఒప్పారెన్- ఒప్పుచునుండెను పట్టులనఁగా కాలభిషగ్వరుండు॥ సమయమనువైద్యశ్రేష్ఠుఁడు॥ కాముకశ్రేణికిన్॥ విటసమూహమునకు॥ మారోత్సాహము॥ మన్మథోద్యోగము- అవిరళంబై వైకల్యము లేనిదై నిల్వన్॥ నిలిచియుండుకొఱకు॥ పాదరసమున్॥ పాదరసము

సు - మర్దించి - నూతిగ్రాసార్థమై - గ్రసించుటనిమిత్తముగా క్షీరస్థాలికఁ బెట్టినట్టి - పాలకుండలోఁ బెట్టిన - ఘుటికా సిద్ధౌషధంబోయనఁగ - ఘుటికా - ఉండవలెనుండు - సిద్ధౌషధంబోయనఁగ - సిద్ధౌషధవేళాయనునట్టుగా - ఒప్పారెనని సంబంధము॥ ౩౩

తే॥ రాజు తేజస్వియై గ్రహరాజుమీఁద। నలిగి ధాటిగ వేఁటాడ నిలువక తఁడు। వెగడుపడి పాఱు చోఁ జెఱఁ
దగిలినట్టి। ఛాయయిదియనఁ నీలలాంఛనము మెఱసె॥ ౩౪

టీక॥ రాజు - చంద్రుఁడను ప్రభువు - తేజస్వియై - తేజశ్శాలియై ✻ గ్రహరాజుమీఁదన్ - సూర్యుఁడను పెరభూపతిమీఁద - అలిగి - కోపగించి - ధాటిగన్ - ధైర్యముగా ✻ వేఁటాడన్ - వేఁటాడఁగా - నిలువక - నిలువలేక - అతఁడు - ఆసూర్యుఁడు - వెగడుపడి - భయపడి - పాఱుచోన్ - పరుగెత్తిపోవుచునుండు సమయమందు - చెఱఁ దగిలినట్టి - చెఱసాలలోఁ బడిన - ఛాయ - సూర్యుని భార్యయైన ఛాయాదేవే - ఇదియనన్ - ఇదియనునట్టుగా - నీలలాంఛనము - నల్లనికళంకము - మెఱసెన్ - తేజరిల్లెను - ఇక్కడ ఛాయాదేవినల్లనిదనియుఁ జెఱయనఁగా నొకనిభార్యను తా నొకఁడుపట్టికొనిపోవుటయనియు విచారించవలెను॥

తే॥ కలయజగమునఁ గలయట్టినలుపు తెల్లఁ। దెలుపులుగఁ జేసినీడలు దెలుపు సేయఁ। గావశము గామిఁ బొడ
ముదుఃఖమునఁ బోలె। సాంద్రచంద్రికదుహినబాష్పములుగురిసె॥ ౩౫

టీక॥ కలయన్ - అంతట - జగమునన్ - లోకమందు - కలయట్టి - ఉన్నట్టి - నలుపు తెల్లన్ - నీలవర్ణములన్నియును ✻ తెలుపులుగఁ జేసి - తనధావళ్యము చేతఁ దెల్లనివగునట్లుగా నొనర్చి - నీడలు - ఛాయలు। తెలుపు సేయఁగాన్ - తెల్లనివగునట్లుగాఁ జేయుటకు ✻ వశము గామిన్ - శక్యము గాకపోయి నందున - పొడము - పుట్టెడు - దుఃఖమునన్ బోలెన్ - వ్యథచేతనువలె - సాంద్రచంద్రిక - సాంద్ర - దట్టమైన - చంద్రిక। వెన్నెల। తుహినబాష్పములన్ - తుహిన - మంచునట్టి - బాష్పములన్ - కన్నీళ్లను - కురిసెన్ - వర్షించెను॥

వ॥ మఱియు వికసితకైరవంబులను సరోవరంబులనిజధవళధాళధళ్యంబున నాక్రమించియుండు నానందించు నరవిందమందిరకుంబుట్టినింటి పోలికం జూపి చూపఱకును నిందుబింబంబిది గ్రహంబులివియనునంతరంబు లేకుండ నేకవర్ణంబుగా భావించి సేవించు చకోరకదంబంబులపుక్కిళ్లను వెక్కసంబయి ముక్కులను నెక్కి చిక్కంబడియుండు నొండొండ బొండుమల్లియలదండ డిందొగుసుపుష్పాళ్లనుప్పతిల్లు నెత్తావులను వెకలులై యాడు మొకరితుమ్మెదలు రొదలుగల మిడుంగురుంబురువుల ట్లుమిసమిసని మెఱవసిమెఱుంగు మొత్తంబులను మిసిమిసియం దండం బ్రవహించు నిండూపలస్యందంబులను విమలగు నిందీవరమరందంబుల బెందడిం బడి బందనఁగొను వలిమించు క్రొమ్మంచు లెవ్వలఁదియుఁ దవడి సడలిసుడివడుచు నొడలో ముసోమరిగాలియలనొకపోఁకులకుం గదలెంగడల వనంగడలును పవనకదళీ కేతకీ తాలహింతాల నారికేళపూగావళీ కోమలపలాశద్రోణికలనునుపు గలపొరలొరల శరధి తరఁగల మీఁదనుం బోలె గిఱిగొని యెల్ల వల్లికలుం బూవకంబూవినట్లు తెల్లులల్లిన చందంబునం దెల్ల తెల్లనై మొల్లమిగనంతకంతకు దిగంతంబులు దంతంబులం దీరిచిన యిడుపులం బోలెం దీండ్రించ రేయొండదానగుటం జేసి యొండమావులం బుట్టించెనం బట్టుగల పటికంపు రాచట్టు నేలల నెట్టుకొని వెండియుం జిట్టకంబులను బెడ మొగంబు వెట్టుకొని పట్టఁబట్టం బోవు ప్రాణభర్తల వెంటం బడి నూపురంబులు మొరయ వేనలులుతియ గ్రమంబునం బుట్టునిట్టూర్పు పవనంబు జవంబుపై కొంగెడలింపనందని కౌఁగిటం బొదివి ప్రియంబు చిలుకం బలికి ముద్దాడు జవరాండ్ర దంతచంద్రికల సాంద్రతం బంతంబు మెఱసిమంతనపు వేళల మాటతబ్బిబ్బునం బుట్టు పొలయలుకలం దలలువంచి రొంగలేని నాలి నెమ్మి లేద్పు ప్రియులననునయింపనింపునం జనుపు మెఱసి చెక్కుటద్దంబులు నొక్కి మొగం బెగయ నెత్తి ముత్తియంపు ముంగర రంగునం గడలుకొను బుడిబుడికన్నీటం బ్రతిఫలించి తుఱంగలించు తనదు నిగలుగనుం గొనిన గెనగెనను చుంజుంబనంబిడం బోయి కెంగేలనదరంట వాటు వడు కాముకుల వెలవెలపాటు కూటువం గోటికిం బడగ లెత్తి పిండి చల్లినగతి గాయఁడా యుటకు లజ్జించి భుజనంబునం బొదరిండ్లకుం దార్చి కాంతులం గవయనంగ నాచులగునంగవలయంగంబులపసముంగిటఁ బడఁజ

శీతకిసలయాంతరాళంబులం దూఱితూఱి యిరులు విరియించి పథికుల ప్రార్థనంబులంబుం భావసురతాడంబరంబునం దోడచూప దూపటిలియంగ రాగంబులు గరంగం జెమర్చిన చంచలాక్షుల నిద్దంపుఁ దనూలతలం బుట్టినట్టిబుబులగు చిరుచెమటబొట్టులం బోడకట్టి తెలుపారుసుల యజంపుఁ జిటులుగందంబుల యందంబులొసంగినం జకడంగ దారుకొడిపిన సంకేతంబులనుండక తెరువుగట్ట పొరవుఁదరువులనీడల నడంగిన వృద్ధటాలకు వెనుకపాటునం గొదిసి మునుముంగు వెడవింప బెగడి కళవళంపు చూపులవల్లభుల గాఢ దియ్యాన్నిననగు నభి నారికల వెడఁదకన్నుల చెప్పనన్ను కొని పొదలుమడి నెమ్మోగ్యాసంబునరుం ద్రోదిగా మోదంబునం గాదంబరిగండూషించి పేటకదంబంబునకనొసంగు నవంబ సహాయ ఖులయొప్పు ఁకుప్పలగుఱ్ఱపుఁ మొగ్గలంబోని బుగ్గలం దగ్గులికంజూపు కమ్మపంజుల వజ్రపుఁజకచకలనక నకలవీకుకొని కలికితనంబునం దలసి మేలసిరతాంతంబునం బరిశ్రాంతియడంగ నంగణంబుల సలిది యొందొరులకురులు దువ్వుచు విహరించు సమయంబున బల్లవులు కేళికల్లవ్వడస్నలివ నూటలుదలంపించి ననుకరిపడి మందస్మితంబులంకురించు సహృత్పహరుపు ఁవికంకణంబులరత్నంపుసలుపలు సెకరనుంకించి వైచు సేవంతిపూబంతులఁ బుటఁబుటనై మిటమిటంగాయు దట్టంపుఁ గడు వెన్నెల మేడనం జెందుండి జెందంబుగంది తాలిమి చిందువం త్రై కెందలిసుల పాన్పునందను వొందక లేచి మూర్ఛంది కన్నీరుగోటమీటుచు బోఁటితోఁ బరూథినియిట్లనియె॥ ౪౨

టీక ॥ వ జిమ్ముక౯ - వడిగాను - వెన్నెలయని భావము * వికసితకైరవంబులగు - విరియఁబూచిన కలువలుగలిగిన * సరోవరంబుల౯ - శ్రేష్ఠములయినకొలకులను - నిజనవళధాళధళ్యంబున౯ - తనయొక్క తెల్లనైనపు తళతళ కాంతులచేత - ఆక్రమించి - ఆవరించి - ఆనందించు - అకొలంకులయందు సంతోషించుచును డు * అరవిందమందిరకు౯ లక్ష్మీదేవికి - పుట్టినింటిపోలికఁ జూపి - పుట్టినిటిరీతిగనున్నది - అనఁగాలక్ష్మీదేవికిజన్మగృహము పాలసముద్రముగాన దానివలెనేయున్న ఁనుట మూగఅను౯ మూచువారికి - ఇందుబింబఁబిది - ఇసిచంద్రమండలము - గ్రహంబులివియనువంతరంబులేకుండఁగా - ఇతర గ్రహములను భేదములేకుండనట్టుగా - ఏకవర్ణంబుగావించి - ఒక్క తెల్లనిరంగుగను నటులచేసి - సేవించుచకోరకదంబంబుల - అనుభవించు ట్టివెన్నెలపులుగుగుంపులయొక్క - ఫుక్కిళ్లిసనెక్కసమై - నోళ్లనమిక్కుటమై ముక్కులకునెక్కిడిక్కుబడి వాసికల కెగదట్టిచిక్కఁబడినదై - బండొండక౯ - వెంటవెంటనే - బొండుమల్లియలదండదండొరుగు - గుండుమల్లెపువ్వులవలననుండి రాలుచున్న - పుప్పొళ్లనుప్పతిల్లు - పుష్పరజములవలన సంభవించుచున్న * నేత్రావులకు౯ - శ్రేష్టములయిన వాసనలకు * వెకలులై యాడు - ఉన్మాదములకలవై తిరుగుచున్న - మొకరి తుమ్మెదలు గండుబంభరములు * రొదలుగలమిడుంగురుంబుపుప్పల్లం ధ్వనిచేయుచు - శుభ్ర ద్యోతములవలెమిసమిసరి మెఱవ౯ మిసమిసలాడుచు వెలుఁగునట్టుగా పసిమెఱుంగు ముత్తెంబుల౯ బాగైనకాంతిసమూహము గను - ఉమిసియుమిసి నిష్ఠీవనముఁజేసిచేసి - అదంద్రప్రవహించు - అక్కడక్కడఁబారుచున్న - ఇందూపలస్యందంబుల౯ - చంద్రకాంతములనీటిజాలులకు । విందులగుచుట్టములైన - అనఁగాసహితములైన ఇందీవరమకరందంబుల నల్లగలువపూదేనియలయొక్క - బొందిఁబడి రొంపినిబడి * బందనఁగొనజికటపారుచున్న - పలిమించు - చల్లఁదనము చేతనతిశయించుచున్న - క్రొమ్మించుచుతొనల౯ - క్రొత్తవెల్లువపుటసుజలముంద్రదీర్ఘికల సందడియౌని । సాహాయ్యవ్యాసముఁ జేసిచేసి * వడిగడలి జవముచెడి * సుడివడుచు౯ - భ్రమణమునొందుచు - ఓకపోము - శరీరము కవెకికొనెడు * సోమరిగాలి మందమారుతముయొక్క - అంభ్రూకపోఁకులకు౯ - అశ్రద్ధస్పర్శలకు కదలెంగడలవనంగదలు చలించినవో లేవోయనునట్టుగాబయలుదేరుచున్న - ఉప కల - ఉపవన - ఉద్యానవనముచందము - కదళీ - అనఁటిచెట్లయొక్కయు - కేతకీ - మొగలిచెట్లయొక్కయు - తాల - తాటిచెట్లయొక్కయుహింతాల - గిరుకతాటిచెట్లయొక్కయు - నారికేల - టెంకాయచెట్లయొక్కయు - పూగ - పోఁకచెట్లయొక్కయు - ఆవళీ - శ్రేణులయొక్క - కోమల మృదువులైన - పలాశద్రోణికల

ర్తులు - ఆకులయొక్క తోనె పొట్టలమీఁదను * నునుపుగలపొరలోరలన్ - నున్ననైనయావరణములు వెలుఁగునట్టుగా - శరధితరఁగలమీఁదనుంబోలెన్ - సముద్రపుకఱల్లపైనవలె - గిజిగొని - వ్యాపించినదై - ఎల్లవల్లికలున్ సమస్తమైనతీఁగలును - పూవకంబూదినట్లు - వికసించకయేవికసించినరీతిగా - జెల్లుల్లసిల్లినచందంబునన్ - దర్పణ్రాపివిరియఁబడినప్రకారముగా - తెల్లతెల్లనై - అత్యంతధావళ్యమై - మొల్లమిగవంతకంతకున్ - దట్టముగనప్పటప్పటికిని - దిగంతంబులు - దిక్కులయొక్క కొనలు - దంతంబులందీరిచిన - దంతపుపలకలచేతచిప్పిన- క్రుడుపులఁబోలెన్ ఛిత్తిలమువలె - తీండ్రించన్ - తేజరిల్లునట్టుగా - రేయెండదానగుటంజేసి - తాను రాత్రియాతపమయినందున - ఎండమావులంబుట్టించెననన్ - మరీచికలనుబుట్టించెనో యనునట్టుగా - పట్టుగలస్ఫటికంపురాచట్టు నేలలన్ - దృఢమైనస్ఫటికశిలాహార్ద్రైయున్న శిలాభూములయందు - నెట్టుకొని- పొడుకొని- వెండియన్ - మఱిచూచుస్తు - విట్టకంబులకున్ - ఎక్కసక్కెములకు - పెడమొగంబువెట్టుకొని - మాఱుమొగము వెట్టుకొని - పట్టఁబట్టంబోవు - గ్రహింపగ్రహింపఁజనుప్రాణధర్తలవెంట బడి - పెనిమిటులవెన్నంటి- నూపురంబుమొరయన్ - కాలియందెలు మ్రోయఁగా - వేనలులురియన్ - సిగముడులువీడఁగా - శ్రమంబునంబుట్టు - బడలికవలనఁగలిగెడు- నిట్టూర్పు పవనం బుజనంబు - నిశ్వాసవాయువుయొక్క వేగము - పైకొఁగెడలింపన్ - పైఁటచెఱఁగునదోలఁగించుచునుండఁగా - అందనికాఁగిటఁబొదివి - పట్టువడనియాలింగనమునఁజేర్చుకొని - ప్రియంబు చిలుకంబలికి - ఇష్టము లొలుకునట్టుగామాటలాడి - ముద్దాడు - చుంబనముఁజేయుచునుండు - జనరాండ్రు - యౌవనస్త్రీలయొక్క - దంతచంద్రికలసాంద్రతన్ - పలువరుసమెఱుఁగులయొక్క సాంద్రతచేత - పంతంబు మెఱసి - పందెము చెల్లించుకొని - అనఁగా గడుసుపాటి - కాంతనపువేళలన్ - ఏకాంతసమయములయందు - మాటతప్పిబునంబుట్టు - వచనవ్యత్యాసమువలనఁబుట్టిన - పొలయలుకలందలలువంచి - ప్రణయకోపములచేత శిరస్సువంచుకొని - రొద్దలేనినాలిదొసఁళ్ళ లేప్పు - చప్పుడులేనిసూక్ష్మరోదనములు సేయుచుండెడు - ప్రియలననునయింపన్ - ప్రియురాండ్రనూరడించుటకు - ఇంపునంజనువుమెఱసిపొత్తముచేతనతిప్రీతిఁజేసుకొని - చెక్కుటద్దంబులునొక్కి - దర్పణములవంటికపోలములయందుదంతక్షతముఁజేసి - మొగంబెగయనెత్తి సుఖముగానెత్తి - సుత్తియంపుముంగరరంగులగడలుకొనసుముళ్ళపులమాకుపుల యొక్క కాంతిచే వ్యాపించుచుండు - బుడిబుడి కన్నీటం బ్రతిఫలించి - కొంచెపు నేత్రోదకములయందుఁబ్రతిబింబించి - తుఱంగలించు వెలుఁగుచునుండు - తనమునిగనిగబునుంగొని - తనయొక్క నిగనిగని మెఱయుకాంతులజూచి - నగెననగెననుచున్ - నవ్వెనవ్వెననియనుచు - చుంబనంబిడంబోయి - ముద్దాడంజని - కెంగేలసవరంటవాటువడు - చేతిచుఱుకుముట్టునట్టుగా దెబ్బఁబడిన - కాముకుల - కామాసక్తులైనపురుషులయొక్క - వెలవెలపాటుకూటువన్ - తెలతెలపోయెడు సాంగత్యముచేత - కోటెకింబడగలెత్తి - నూరులక్షలకు నొకటెక్కుమెతి - సంపన్నత్వమునుబొంది- అనఁగాసంపూర్ణమైనదై - పిండిచల్లినగతిగాయన్ - తెల్లనిపిష్టము వెల్లార్చినట్లు వెలుఁగఁగా - దాయుటకేజ్జెంచి - సేగంజనుటకు సిగ్గుపడి - బుజ్జగంబునన్ - లాలనముచేత - పొదరింట్లనుండాచ్చి - లతాగృహములకుఁదీసకొనిపోయి - కాంతులఁగవయు - పెనిమిటులఁబొందుచున్న - నంగనాచులగునంగనల - ప్రౌఢలైయుండియు - బయిటికేమినేరనివాండ్రవలెనుండు స్త్రీలయొక్క - అంగంబులపసిమింగిలిబడన్ - అవయవములగుట్టుబయలుపడునట్టుగా - చలితకిసలయాంతరాళంబులన్ - చలిత - కదలుచున్న - కిసలయాంతరాళంబులన్ - చిగురుటాకులసందుసందులను - తూఱితూఱి విచ్చివిచ్చి - ఇపలుపిరియించి - ఆపొదరిండ్లలోపలి చీఁకటులనుబోగొట్టినదై * పతులప్రార్థనంబులన్ - పెనిమిటులయొక్క - బతిమాలుటలవలన - పుంభావసురత - ఉపరతియొక్క - ఆడంబరంబునన్ - విజృంభణమందు - తోడచూపన్ - సహాయముగనుపలుచఁగా - అనఁగాను పరతిచేత సుఖపఱచఁగా - మాటిటి - ఆ సాహసము నబోది - అంగరాగంబులు - గంధపుపూఁతమొదలైనవి - కరఁగంజేసి

ర్చిన - నీరై పోవునట్టుగాఁ జెమటఁ బట్టిన - చంచలాక్షులు - స్త్రీలయొక్క - నిదాఘపుతనూలతాలంబుట్టి - మెరుపుతీఁగల వంటి దేహములయందుఁ గలిగి - దట్టంబులగు - సాంద్రములగుచున్న - చిరుచెమటబొట్టులంబొడకట్టి - కొంచెపుస్వేదబిందువులయందుఁ బ్రతిఫలించి - తెలుపారు - తెలుపు మించుచునుండు - మలయజంపుఁబూఁత - శ్రీచందనసంబంధమైన - చిటులుబంధంబుల - చిటిలినసంభోగపుపూఁతలయొక్క - అందంబులలో సంగి। చక్కఁదనము మగనుపజాబి।సంజకేడఁ సాయంకాలమందు। తానునొడిచిన। తమకుచెప్పిన। సంకేతంబులనుండు। నిర్ణీతస్థలములలో నిలువక। తెరువుగటి దారిగాచి। పొదువుఁదరువులనీడలనడంగి - ఈవలావలిచెట్లనీడలను దాఁగియుండినవ్వాటాలకును। కోడిగములకు। వెనుకపాటునంగదిసి। వెనుకవైపుగావచ్చి తాఁకిసిల్లి। ముసుంగువెడలించగా - పైముసుకుతొలఁగించఁగా - అనఁగా నవకుంఠనము దీసివేయఁగాననుట। బెగడిభయపడి। కళవళంపుచూపులన్ - తత్తరంపుదృష్టులచేత - వల్లభులంజూచి ప్రియుల నీక్షించి - అల్లననగునభిసారికల - మెల్లగానవ్వేడు ప్రియులు తాము నిర్ణయించుకొన్న స్థలములకుఁ బ్రియులవెదకుచుఁబోవుచుండు స్త్రీలయొక్క - వెడందకన్నులచెన్నుగా విశాలములైన నేత్రములయొక్క సొగసును - అన్నుకొని - కలుసుకొని - పొదలు - వృద్ధిఁబొందుచున్న - మదనోన్మాదంబునకున్ - మన్మథసంబంధమైన వెఱ్ఱికి - ప్రోదిగాన్ - పోషణమగునట్టుగా - మోదంబునన్ - సంతోషముచేత - కాదంబరిగంధమాఘ్రాణించి - మద్యముపుక్కిటఁబట్టి - విటకదంబంబునకు నొసంగు - షిద్గసమూహమున కిచ్చుచున్న - షిద్గఁ బల్లవికోటియనియు మగరము - అంబురుహముఖుల పద్మముల వంటి మోములుగల స్త్రీలయొక్క - ఒప్పులకుప్పలగు - చక్కఁదనములకు రాసులైన - ఇప్పపూమొగ్గలంబోని - మధూకపుష్పకుట్మలములవలెనెంచుకొనియున్న - బుగ్గలందగ్గలికంజూపు - మలకలయందుఁ బూనికఁ జేయుచున్న - కెమ్మపంజుల వజ్రపుఁజకచకలన్ - పంజులతాటంకములయందలి హీరామణులయొక్క - చకచకలాడు కాంతులచేత - నకనకలువీడుకొని - నకనకలాడుటపిడిచిపెట్టి - అనఁగాఁ గళ్ళాంరిపూర్ణతగలిగిన - కలికితనంబునన్ - ఒయ్యారితనముచేత - కలసిమెలసి - సంభోగక్రీడలు సలిపి - రతాంతంబునన్ - రతికేళిదీరినపిమ్మట - పరిశ్రాంతియడంగన్ - ఆయాసము దీరుకొఱకు - అంగణంబులనిలిచి - ముంగిళ్ల యందు నిలుచుండి - ఒండొరులకు రుల దువ్వుచున్ - ఒకరి ముంగురులొకరు చక్కఁజేయుచును - విహరించు సమయంబునన్ - క్రీడించుచున్న కాలమందు - పల్లవులు - విటులు - కేళికల్లప్పుడన్న - రతికేళికి నాసంభోగకాలమందు వచించిన - తమమాటలు దలంపించినన్ - మరురతిఁ గూడుటకు సమ్మతించినతమపలుపలుజ్ఞాపకము సేయఁగా - ఉదరిపడి - ఉలికిపడి - మందస్మితంబులు ప్రసరించు - చిఱునగవులు పుట్టుచునుండు - హుంకృతులఝుంకించి - హుంకారములచేతఁ దిరస్కరించి - కంకణంబుల - హస్తకడియములయొక్క - రత్నంపుతళుకులు చెదరన్ - మణికాంతులు చెదరునట్టుగా - ఉంకించివైచు - పూవిక చేసివేయునట్టి - సేవంతిపూబంతులన్ - తెల్లచేమంతిపూలచెండ్లచేత - పుటంబుటనైన - సమృద్ధిఁబొందినదై - మిటమిటంగాయు - మిటమిటయని ప్రకాశించుచున్న - దట్టంపుపండువెన్నెలమెండునన్ - తరుచైన పూర్ణచంద్రికయొక్క - అతిశయముచేత - జెండుపడి - అపారమయి - డెందంబుగంది - హృదయమంతయుఁ గములి - తాలిమి విడిచినదై - ధైర్యము చెదరి తునకలయిపోయి - కెందలిరులపాన్పునందను వొందక - ఎఱ్ఱనిచిగురుటాకులశయ్యమీఁద శరీరము పొందక - లేచికూర్చుండి - పాన్పునుండి లేచియాసీనురాలై - కన్నీరుగోటమీటుచున్ - విరహమువలనఁ బుట్టిననేత్రబాష్పము నఖముతోఁ జిమ్ముకొనుచు - బోటితో తోవరూథినియిట్లనియెన్ - చెలికత్తెతో వరూథిని యీప్రకారముగాఁ బలికెను॥ ౪౭

ఉ॥ నోములు నోచినమ్మలు మనోరథముల్ దనివారఁ దత్తటిం। దామరతంపరై ప్రియులు దారు విహారము సల్పిరిప్పు డీ। మేయిదుఃఖశీలనయి యేవసియింపఁ దరంబె పోదమా। రాముమఁజూడ నందు సుకరంబగు సర్వమునఁ బుజాననా॥ ౪౮

టీక॥ అంబుజాననా - పద్మమువంటి ముఖము గల యో చెలియా - నోములు నోచినమ్మలు - పూర్వజన్మమందు మంచివ్రతములు చేసిన యమ్మలక్కలు - మనోరథముల్ - దనివారన్ - కోరికలీడేరునట్టుగా - ఇత్తఱిన్ - ఇట్టి వెన్నెలగల రాత్రియందు - తామరతంపరై - విరళించి - ప్రియులు దారు విహారము సల్పన్ - పెనిమిటులు సదమరును విహరించుచునుండఁగా - వీరిలోన్ - ఈస్త్రీలలో - ఈమెయి దుఃఖశీలనయి - ఈప్రకారముగా వ్యసన స్వభావము గలదాన

నయి - పేవసియుంపఁదరంబె - నేఁపనిలువశక్యమా నా- కాదుగనుక-పోదమా రాపుమునఁజూడ - ఉపాస్యసవన ఐవీ | థింపటకరుగుపడు = అందుముకరంబగు సర్వేషముగా- అక్క డనను స్తనను జక్కఁగొండఁగలదు॥ ౪౯

క ॥ అనిపలికిపాన్పుడిగి కా - మినిచంద్రాతపము వేఁడిమికిఁబైఁటచెఱుం - గునమునఁగిడి బోర్ఫి - తనఁజొ చ్చివియోగవహ్నివడఁబడి బెగడన్॥ ౪౯

టీక ॥ అనిపలికిపాన్పుడిగి - ఈప్రకారముగాఁజెప్పి శయ్యను మీఁదినుండిదిగి - కామిని - వరూథిని - చంద్రాతపము వేఁడిమికిన్ - వెన్నెలకాఁకకు - పైఁటచెఱంగునమునఁగిడి- పయ్యెదకొంగుచేతమునుంగువెట్టుకొని - నిజకేళీవనిఁజొ | చ్చి - తనయుద్యానవనములోఁబ్రవేశించి - వియోగవహ్నిన్ - నడఁబడి - విరహాగ్నిచేతవడఁకగిలి - బెగడన్ - సాహసముచేత॥ ౪౯

సీ ॥ చనుగప్పుదొలఁగవాసనగాలి కెదురేఁగు - బరువొప్పఁజలుగులఁబారుకరణి - నిడుదవేనలిమూసెము డి జాఁజిగురాకు - పొదఁదూఁగార్చిచ్చుఁగడియుకరణిఁ - బసిఁడిగాజులపైకి వెసఁదోచుసుమవీఁగఁ దె మలించునరిద్రాడు నెమకుకరణి - మొలనూలుబిగియించి నెలఁది వెన్నెలఁజొచ్చుఁ - బిబిదియన్నకేటిలోను రుకుకరణి ॥ తే ॥ జడియుడలులఁగురియుపుప్పొడులమునుఁగు - మానికడనిల్చివిపులనెత్తావిఁగ్రోలు వి షమసాయకునేపులవిసికివిసికి - తనువుఁదొరఁగంగఁదలఁచెనావనరుహాక్షి॥ ౫౧

టీక ॥ ఆవనరుహాక్షి- ఆవరూథిని- విషమసాయకు నేపులన్ మన్మథబాణములచేత- విసికివిసికి- మిగుల వేసటనొంది తను వుఁదొరఁగంగఁదలఁచి - దేహమువిడిచి పెట్టనెంచి। చనువొ ప్పన్ - పరుసమించునట్లు- అలుగులఁబారుకరణిన్ - కత్తుల మొనలమీఁదఁబడఁబోవునట్లుగా - చనుగప్పుదొలఁగన్- స్తనములమీఁది పైఁటజాఱఁగా - వాసనగాలి కెదురే గన్ - పరిమళోపేతమయిన వాయువు కభిముఖగాఁ బోవును - కార్చిచ్చుఁగడియుకరణిన్ - వనాగ్నిలోఁజొ రఁబోవునట్లుగా- నిడుదవేనలి - పొడవైనజారుసిగయొక్క మూసెముడిజాఱన్ - ముడివదలిపోవునట్లుగా - చిగు రాకు పొదఁదూరన్ - చిగురుటాకుల నికుంజములలోఁజొచ్చును ఉరిద్రాడు నెమకుకరణిన్ - ఉచ్చువేసుకొనుటకు రజ్జువును వెదకునట్లుగా- పసిఁడిగాజులు- బంగారువలయములు- పై | కివెసఁద్రోచి - మీఁదికిఁదీవ్రముగా నెగఁద్రోసి- సుమవీఁగఁ దెమలించున్ - సున్నితలతఁబట్టుకొని కదలించుచు - పిదప యేటి - వెనుకకుఁజనక - ఏటిలో మునుఁగుకరణిన్ - నదిలో మునుఁగునట్లుగా - మొలనూలుబిగియించి - ఘంటలవడ్డాణము ఘట్టిగానీడ్చికట్టి - వెలఁది - వరూథిని - వెన్నెలఁజొ చ్చున్ - చంద్రికలోఁబ్రవేశించును - జడియడలులన్- తుమ్మెదలకు భయపడకుండును - కురియుపుప్పొడులమునుఁ గున్ - వర్షించుచుండుపుష్పపరాగములయందుమగ్న మగు ను - మానికడనిల్చున్ - అన్నువ్రతుసమీపస్థితురాలౌను- విపులనెత్తావిఁగ్రోలున్ - పుష్పవాసనలనాఘ్రాణించును అనఁగాఁ జెప్పఁబడినకార్యములన్నియుమన్మథబాధనువిస్త రింపఁజేయునవిగాన నీప్రకారముగాఁజేసి ప్రాణత్యాగము చేయవలెనని విచారించెనని తాత్పర్యము॥ ౫౧

క ॥ అట్టియెడనమ్మృగేక్షణఁ । బట్టిసఖీజనము వెడఁగుపట్టితగవే । యిట్టితెగువనుచుఁజెక్కుఁ । దొట్టినక న్నీరువోవఁదుడుచుచుఁబలికెన్॥ ౫౨

టీక ॥ అట్టియెడన్ - ఆసమయమందు - అమ్మృగేక్షణఁబట్టి - ఆవరూథినినిబట్టుకొని - సఖీజనము - చెలికత్తెలగుంపు వెడగుపట్టి- వెఱ్ఱిపట్టినదానవా- తగవే యిట్టి తెగువనుచున్ తగునా యిటువంటిసాహసమని - చెక్కులఁదొట్టిన - కపో | లములయందంటిన - కన్నీరువోవఁదుడుచుచున్ - నేత్రబాష్పములుపోవునట్లుగాఁదడియొత్తుచు - పలికెన్ - ఒకవాక్యముచెప్పెను॥ ౫౨

ఉ ॥ ఘ్రాంతపసిండివంటివలపుంబచరించుకులంబునీతికిన్। లేఁతగదమ్మయిత్తెఱఁగు లేమసుశాంగనలెల్లయిట్టి నీ। సేఁతకు మెత్తురమ్మ దయసేయకతిన్న నిమేను వెన్నెలన్। వేఁతురటమ్మ యింతకును వేమరు సెల్లునటమ్మ యింతికిన్॥ ౫౩

టీక ॥ ఘ్రాంతపసిండివంటి- పూసినబంగారమువంటి - వలపుం బచరించు- వెలిపమును గను పఱచు - కులంబు నీతికిన్

వంశమర్యాదకు - ఇత్తెఱఁగు - ఈనడువడి - లేఁతగదమ్మ మిసలఁజులకనగదమ్మ-అనఁగా నేపురుషులయందును - బైపై మోహముగనుపఱచుటయే కాని - నిజమైన - మోహము చెందకయుండునది - వేశ్యలకుమర్యాదగనుక నీవీతీరున మోహించి బాధపడుటకులమర్యాదకుహాని సుమాయనుట లేను ఓవరూథినీ - సురాంగనల్లెల్లన్ - దేవతాస్త్రీలందరును - ఇట్టినీ సేఁతను మెత్తురమ్మ - ఇటువంటినీనడు వడికి మెచ్చుకొందురటమ్మా - అనఁగామెచ్చరనుట - దయసేయక - మాయందుఁగృపయుంచక - తిన్నని మేనన్ - సుందరమయినశరీరమును - వెన్నెలన్ వేఁతురటమ్మా - చంద్రికచేత వేఁగునట్లు సేతురమ్మా - అనఁగాఁగూడదనుట - ఇంతికిన్ - ఆఁడుదానికి-ఇంతకను వేడురు చెల్లునటమ్మా - ఇంతకను వెఱ్ఱి చెల్లుబడియగునటమ్మా-అనఁగాఁగాదనుట॥ ౫౩

చ॥ ఉడుపతిబారికిన్వెఱచియూఱటయాసని పేరుటామనిన్ । మడిపడుకంతుసేనలకుమయ్యెలగుట్టయిన ట్టిపుయిందురా । నడఁగక తాపవహ్నిఘనమై హరిణేక్షణముల్లువుచ్చికో - ఱ్ఱడచినచందమామ యె బదమారయెలదోఁటజరింపకింటికిన్॥ ౫౪

టీక॥ ఉడుపతి - నక్షత్రములకునాయకుఁడైనచంద్రునియొక్క - బారికిన్వెఱచి - ఉపద్రవమునకుభయపడి- ఊఱటయాసని - ఆయాసముదీరునని-పేరుటామనిన్-ఘన-మైన వసంతకాలమందు - మడిపడు - కూడబారుచున్న - కంతుసేనలకున్ - మన్మథుసైన్యములకు- అనఁగాఁజిలుకల్కోవెలలు మొదలయినబలములకు - ముయ్యెలగుట్టయినట్టి* పొలిమేరయాయినట్టి - ఇందురాన్ - ఈయుద్యానవనమునకురాగా - తాపవహ్ని - విరహతాపమనునగ్ని - అడగక - క్షీణింపక - ఘనమై - అధికమయి- హరిణేక్షణ-ముగలేడికండ్లవంటికన్నులుగలవరూథినీ- ముల్లుపుచ్చికొ ఱ్ఱడచినచందమాయెన్ - కంటకముదీసికొఱ్ఱ గొట్టుకొన్నవిధమైనది - ఎలదోఁటఁజరింపక - కాఁబట్టియీ లేదోఁటలోఁదిరుగుటచాలించి - ఇంటికిన్ - గృహమునకు పదమూపోవుదమూ - ఈరీతినిచెలికత్తెలుపలికిరనిభావము॥ ౫౪

క॥ అనియొడఁబడఁబల్కుచుఁదో । డ్కొనివచ్చినఁబాన్పుఁజేరిగురుకుచదనపైఁ। గనకనఁకన లేదు వెలుఁగులఁ। గనికరమఱిమండుచంద్రుఁగనికరములకన్॥ ౫౫

టీక॥ అనియొడఁబడఁబల్కుచున్ - ఈప్రకారముగానమ్మతిపడునట్లుచెప్పి - తోడ్కొనివచ్చినన్ - వెంటఁబెట్టుకొనిరాఁగా - పాన్పుఁజేరిశయ్యమీఁదఁ బ్రవేసించి - గురుకుచ - గొప్పస్తనములుగలవరూథిని - తనపైన్ - తనమీఁద కనకనఁగన లేదు - కనకినయనునట్లులాగ్రహించుచున్న - వెలుఁగులన్ - కాంతులచేత - కనికరమఱి - దయవిడిచిపెట్టిమండు - జ్వలించుచున్న - చంద్రుఁగని - జాబిల్లినిజూచి- కిరములకన్ - మిక్కిలికోశముచేత॥ ౫౫

క॥ ఓచెల్లవిరహిణీవధ। మేచతురతనీకుదురిత మేచేయుపనుల్ । రాచటికముఫలమేయయ్యో చంద్రవివేక మెరుఁగవొగురుసేవన్॥ ౫౬

టీక॥ ఓచెల్ల - ఆశ్చర్యము - విరహిణీవధము - పురుషులనెడబాసినస్త్రీలయొక్క-సంహారము-నీకున్-నీకు-ఏచతురత-ఏమిచాతుర్యము-దురితమే చేయు-పాపమే చేయుచునుండు-పనులు కార్యములు-రాచటికపు- రాజధర్మమయిన* ఫలమేపురుషార్థమా - అయ్యోచంద్ర - అయ్యయ్యోజాబిల్లీ - గురుసేవన్ గురుశుశ్రూషచేత - వివేకమెఱుఁగవే* యుక్తాయుక్తవిచారము తెలియవుకాఁబోలు॥ ౫౬

సీ॥ తొలుదొల్తగమలమిత్రునివంకరూపౌట* దక్షాధ్వరధ్వంసితన్నుగనుటఁ। బరివేషమిషమునఁబాశంబుదాల్చుటఁ*గప్పుదేహమునందుఁగానఁబడుటఁ। గాలవశంబునఁ గాసిదోఁచకయుంట* సతతనిష్ఠురగదాశ్వితుఁడవగుటఁ। బూనిపాండుక్షేత్రమునఁబ్రవర్తించుటఁబ్రకటానురాగతారకుఁడవగుట॥౫౭॥ తే॥నరతరం బెద్దియాత్మలోనరసిచూడ । రాజనీకుమునలధర్మరాజునకును। బ్రాణిలోకంబుఁబాధలఁబఱచునపుడు । ధర్మపదమొక్కఁటెక్కుడాధన్యునందు॥ ౫౭

టీక॥ ఈపద్యమంతుఁజంద్రునికినిధర్మశబ్దము చేత - యమధర్మరాజునకునుసభేదార్థ్యవసాయము చేసిచెప్పినాఁడుగనుక యర్థద్వయమువిచారించవలసినదియెట్టులనఁగా - తొలుదొల్తన్-మొదటమొదట-కమలమిత్రునివంకన్ సూర్యునివలన

చూపోటన్ - ఆకారస్ఫురణము గలుగుటచేతనని చంద్రపరమైన యర్థము - ఇందుకు నైషధమున నాలవ సర్గలో నేడవ శ్లోకమందుఁ బ్రయోగము చూడవలసినది మొట్టమొదట సూర్యునివలన జన్మము కలుగుటచేతనని యమధర్మరాజుపరమయిన యర్థాంతరము - దక్షాధ్వరధ్వంసి - దక్షుని యజ్ఞభంగముఁ జేసినవీరభద్రుని యొక్క - తన్నుగనుటన్ పాదతాడనమును బొందుటచేతననియర్థము - ఇందుకు భాగవతము చతుర్థస్కంధమందుఁ గథ విచారించవలసినది - దక్షయాగవిధ్వంసకుఁడైన శివునిచేతఁ దిరస్కరింపఁబడుటచేతననియర్థాంతరము - ఇందుకు లింగపురాణము పూర్వభాగములో నిలా వయధ్యాయములోఁ జూడవలసినది కానియాందువలన మిగుల సమాధానము కాలేదు గాననింకఁ బురాణాంతరములయందుఁ జూడఁదగ్గది - పరివేషమిషమునన్ పరిధియను వ్యాజముగలిగిన (పరివేషస్తుపరిధియని యమరము) పాశంబుదాల్చుటన్ - వల్లెత్రాడు ధరించుటచేతనని యర్థము - పాశము ధరించుటచేతనని యర్థాంతరము - కప్పు - నైల్యము - అనఁగా కళంకము దేహమునందుఁ గానఁబడుటన్ శరీరమందుఁ గనుపడుట చేతననియర్థము నల్లనికాంతి శరీరమందుఁ గనుపడుట చేతనని యర్థాంతము - కాలవశంబునఁ గాని - కాలాంతరమునందే కాని అనఁగా రాత్రికాలమందుఁ గాని - తోఁచకయుంటన్ - కనుపడకయుండుట చేతనని యర్థము అంత్యకాలమందుఁ గాని కనుపడకయుండుటచేతననియర్థాంతరము - సతతనిష్ఠురగదాన్వితుఁడవగుటన్ సతత। నిరంతరమును। నిష్ఠుర। కఠినమైన। గద। క్షయరోగముతో। అన్వితుఁడవగుటన్। కూడుకొన్నవాఁడగుటచేతననియర్థము - గదాయుధముతోఁ గూడుకొన్నవాఁడగుటచేతననియర్థాంతరము - పూని - ప్రయత్నపడి పహించి - పాండుక్షేత్రమునన్ - తెల్లని దేహముచేత - ప్రవర్తించుటన్ - మెలఁగుటచేతననియర్థము - పాండురాజుభార్యయైన కుంతియందుఁ బ్రవర్తించుటచేతనని యర్థాంతరము - ఇక్కడ క్షేత్రశబ్దము దేహమందును భార్యయందును వర్తించుచున్నదని తెలియవలెను - ప్రకటానురాగతారకుఁడవగుటన్ - ప్రకటానురాగ। ప్రసిద్ధమైన ప్రేమగల। తారకుఁడవగుటన్ - అశ్వని మొదలయిన నక్షత్రములు గలవాఁడగుటచేతననియర్థము - ప్రసిద్ధమైయనుసరించుచున్న రక్తిమగలకన్నికలు। అనఁగా గల్లగ్రస్తగతవాఁడగుటచేతననియర్థాంతరము - ఈచెప్పఁబడినధర్మములచేతను॥ రాజ - రాజనామముగలచంద్రుఁడా - నీవున్ - నీవును - అలధర్మరాజునకున్ - ఆధర్మరాజునకును - ప్రాణిలోకంబుకున్ - శరీరిసమూహమునకు - బాధలఁబఱచునపుడు - వ్యథలఁబెట్టుకాలమున - ఆత్మలోనరసి చూచినన్ - మనస్సున విచారించి కనుఁగొనఁగా - అంతరంబెద్ది - తారతమ్యమేమున్నయది। అనఁగా లేదనుట ఆధన్యునందున్ - పుణ్యవంతుఁడయినయాధర్మరాజునందు ధర్మపదము ధర్మయనువాక్యము ఒక్కటెక్కుడు - ఒక్కటియెక్కువ। అనఁగా నీవు రాజవును నాతఁడు ధర్మరాజును గను కఁ బూపు వ్యాత్మునియందు ధర్మయను పద మొక్కటెక్కువయనుట। కాఁబట్టి నీవు యమధర్మరాజుకంటెఁ గ్రూరుఁడవనిభావము॥ మార్కండేయునినిమిత్తము యమధర్మరాజును శివుఁడు పాదతాడనము చేసినట్టు లనేకస్థలములం దున్నది॥

చ॥ ఒకపెనుఁబాము ఏఁచుచలమొప్పరసాతలసీమ కుంజకో। రకములు భూతధాత్రికి సగల్ దివికిం బగదీరునట్లుగా। మెకిమెకపాటుతోడ నినుఁ బ్రింగక పోదెపుడుం ద్రిలోకకం। టకుఁడవు గాన నీయెడలు నజ్జగఁ జేసికరంగలాంఛనా॥

టీక॥ కురంగలాంఛనా - ఓచంద్రుఁడా - త్రిలోకకంటకుఁడవు గానన్ - త్రిలోక। స్వర్గమర్త్యపాతాళములను మూఁడు జగములకును కంటకుఁడవు గానన్। క్షుద్రశత్రుఁడవు గనుక - ఒకపెనుఁబాము ఏఁడు - ఒకమహనైనసర్పరాజు। అనఁగా రాహువు - చలమొప్పన్ పచ్చరము వహించినట్టుగా - రసాతలసీమన్ - పాతాళలోకమునకును - చకోరకములు - వెన్నెలపులుగులు - భూతధాత్రికిన్ - భూలోకమునకును - సురలు - దేవతలు - దివికిన్ - స్వర్గలోకమునకును - పగదీరునట్లుగాన్ - విరోధము తీర్చుకొనునట్లుగా - మెకమెకపాటుతోడన్ - మిటకిమిట్టిపాటుతోడ - నీయెడలున్ - నీశరీరము నజ్జుగఁ జేసి నలినలిగాఁ జేసి - ఎపుడున్ - సతతమును - నినుఁ బ్రింగకపోదు - నిన్నుఁ గబళించక పోదు। అనఁగా బ్రింగి నేర్చి గుదురనుట - అనఁగాఁ బర్వములయందు రాహువు గ్రసించుచున్నాఁడనియుఁ జకోరములు కిరణములను భక్షించుచున్నవనియు దేవతలు కళలను హరించుచున్నారనియును తాత్పర్యము॥

సీ॥

క॥ వాతాపివలననెఱిఁగితొ- శీతకిరణకడుపుఁజొచ్చి జీర్ణింపనియా। నీతినిసుఁడినీయునాయువు। చేతసుర లుచెడరుగానిచేయుపవె వారిన్॥ ౬౦

టీక॥ శీతకిరణ- ఓచంద్రుఁడా- కడుపుఁజొచ్చి- కుక్షిలోఁ బ్రవేశించియు- జీర్ణింపని- అరగకయుండునటి- ఈనీతి- ఈ న్యాయము- వాతాపివలనన్ - వాతాపియనురాక్షసుని వలన- ఎఱిఁగితొ- గ్రహించినావా యేమి-నినుఁడినియున్- నిన్నుభక్షించియును- సురలు-దేవతలు- ఆయువుచేతన్-ఆ యుస్సుచేత- చెడరుగానినశించిపోరుగాని- చేయుపవె వా రిన్- వారిని నాశనముచేయవా। అనఁగాఁ జేయనేచేతువ నియనుట—వాతాపియను వానికథ రామాయణ ఆరణ్య కాండ౧౧వసర్గలోఁజూడవలసినది। ఈకథయేమనఁగా వాతాపియిల్వలులను రాక్షసులిద్దరుండిరియందులోనిల్వలుఁడు ముని వేషముదాల్చి వాతాపిని మేకనుజేసి తనయాశ్రమమునకువచ్చినమునికి వాతాపిని ఛేదించి పాకముఁజేసి విందుఁబెట్టిలెస్సగానామునిభోజనముచేసినతరువాత వాతాపీయనిపిల్వఁగాభక్షించినముని కడుపు చించుకొని వాతాపి బైటికిరాఁగానామునిదేహము వాతాపియిల్వలులిద్దరును భక్షించుచుండిరీరీతిన బహుదినములు జరుగుచు నుండఁగానగస్త్యమహామునిని నెల్లవారలుప్రార్థింపఁగానొకదిన మందాయాశ్రమమునకుఁ బోవఁబూర్వరీతిచేత నేసకలము జరిగించిబైటరమ్మనియిల్వలుఁడు పిలువఁగానగస్త్యుఁడు వాతాపియెప్పుడో జీర్ణమాయెననఁగానిల్వలుఁడుకోపముచే నుకొని పైఁబడ రాఁగానగస్త్యుఁడుహుంకారముచే వానిభస్మముగావించెననియున్నది- ఇల్వలవాతాపులపుట్టుక-దూర్వాసులవలన నజాముఖియిందని శంకరసంహితలోనున్నది॥ ౬౦

తే॥ త్రిపురసంహారమొనరించునపుడుహరుఁడు। బండిగల్లుగనీమేను గండిఁజేసె। నదియు సెలవాటితెగటార వైతిచంద్ర। యకటరోహిణివలనిపథ్యమునఁజేసి॥ ౬౧

టీక॥ త్రిపుర - మూఁడుపట్టణములయొక్క - సంహారమొనరించునప్పుడు - నాశముచేయుసమయమందు - హరుఁడు- సాంబమూర్తి - బండిగల్లుగన్ - రథచక్రమగునట్టుగా - నీమేను-నీశరీరము - గండిఁజేసెన్ - రంధ్రముచేసెను- అదియున్ - ఆగాయమును - రోహిణివలని- నీభార్యయైనరోహిణివలనఁగలిగిన - అపథ్యమునఁ జేసిభార్యసంగమదోషమువలననైన- సెలవాటి - సెలవేసి - అకట - అయ్యో చంద్ర - చంద్రుఁడా- తెగటారవైతి- చావవైతివిగదా— త్రిపురములనుసాంబమూర్తిసంహరించినకథ శంకరసంహిత - బ్రహ్మోత్తరఖండ - కర్ణపర్వము - మొదలయినవానియందుఁజూడవలెను॥ ౬౧

తే॥ పాలఁబుట్టినమాత్రన మేలిగుణము। నేఁడునీకేలగల్గు నోనీరజారి। నీటఁబుట్టినవాఁడు కాఁడోటువహ్ని। గాల్చుచున్నాఁడుజగమెల్లఁగరుణలేక॥ ౬౨

టీక॥ నీరజారి- ఓచంద్రుఁడా - పాలఁబుట్టినమాత్రన-క్షీరసముద్రములోజన్మించినమాత్రముచేతనే - మేలిగుణము- మంచిగుణము - నేఁడునీకేలగల్గున్ - ఎన్నడు లేనిదియిప్పుడిన మునీకునేటికినవచ్చును - అనఁగాఁగలుగనేరదనుట - నేమనఁగా- వహ్ని - అగ్నిహోత్రుఁడు - నీటఁబుట్టినవాఁడుకాఁడోటు - నీళ్లలోజన్మించినవాఁడేకాఁడా - జగమెల్లన్ - లోకమునంతయు - కరుణలేక - దయలేక - కాల్చుచున్నాఁడు - దహించుచున్నాఁడు చూడలేదాయని భావము — అనఁగాజన్మస్థానముకారణము-గాదుగుణమేకారణమనుట - భారతమందు - వృత్తేనహిభవత్యార్యః నకులేనన విద్యయా- అనివచించెనుగానజన్మతఃప్రాశస్త్యము లేదనుట

క॥ గోవధముసేయుతురకల। దైవంబవునీవు మొదలఁదక్కకపాంథ। స్త్రీవధముసేయుచుండెదె। నీవర్తనమేమిచెప్పనీరజవైరీ॥ ౬౩

టీక॥ నీరజవైరీ-ఓచంద్రుఁడా-నీవు- ఈవు- మొదలన్-తొలుత-గోవధముసేయు- ఆవులజంపునట్టి- తురకల-తురుష్కులయొక్క - దైవంబవు- దైవమవు-అనఁగాఁదురకలు నెలఁజూడుపు చూచినతర్వాత గానినాశకులదేవతలను గొలువరుగనుక వారికిముఖ్యదైవమనుట - తక్కక - కాఁబట్టిసంకోచములేకుండ పాంథస్త్రీవధముసేయన్ - విరహిణీస్త్రీలను

జంపుటకు - రోయుదె - అసహ్యపడుదువా - అనఁగానసహ్యపడవనుట - నీవత్రపము - అదిగాననీనడుమపడి - ఏమిచెప్పఁ - చెప్పవలసినదేమి - అనఁగాగోహత్యచేయువాని దేవుఁడవగును స్త్రీహత్యచేయువాఁడవగుననుట॥ ౬౩

క॥ విడువకఁగలపయిఁగొన్నా ల్లిడిచూచికళంకివగుట యెఱిఁగియు సోమం। డుడుకుచుదయోర్ధ్వరమున। నడుగునఁబడవైచెదాననడఁగవు చంద్రా॥ ౬౪

టీక॥ చంద్రా - ఓజాబిల్లీ - మహేశుండు - సాంబమూర్తి విడువక - వదలక - తలపైన్ - శిరముమీఁద - కొన్నాళ్లిడిచూచి - కొన్నిదినములవఱకునిన్నుంచుకొనిపరీక్షించి - కళంకివగుట - మాలిన్యముగలవాఁడవౌట - ఎఱిఁగి - తెలుసుకొని - ఉడుకుచున్ - ఆగ్రహపడుచును - దయోర్ధ్వరమునన్ - దక్షుయాగమందువీరభద్రసంహారముచేత - అడుగునఁబడవైచెన్ - కాలిక్రిందఁబడఁద్రొక్కెను - దాననడఁగవు - అంతమువలననైననడఁగియుండవు - అనఁగానీవుమాలినవాఁడవనుట॥ ౬౪

క॥ గాండీవమునీచేతిది। పాండవునింజేరఁబట్టిప్రతికితిమావి। ల్లుండిననేఁడు నిశాకర। చెండవెయ్యల్లునికిఁ దోడుశితభల్లములన్ ౬౫

టీక॥ నిశాకర - ఓచంద్రుఁడా - నీచేతిది - నీహస్తమందుండునట్టి - గాండీవము - గాండీవమనుధనుస్సు - పాండవునింజేరఁబట్టి - అర్జునునివద్దఁజేరినందున - బ్రతికితిమి - మేము జీవించినారము - ఆవిల్లుండినన్ - ఆధనుస్సుండెనేని - నేఁడు ఈదినమందు - అల్లునికిఁదోడు - భాగినేయుఁడైనమన్మథునికిసహాయముగా - శితభల్లములన్ - వాఁడిగలబాణములచేత - చెండవె - తునకలుగాఖండించవా - అనఁగాఖండించువాఁడవేయనుట॥ ౬౫

వ॥ అనిపలికియక్కలికితేనియలోలుకుపూములుకులజళుకుఁబుట్టించునించువిలుతునుద్దేశించి

టీక॥ అనిపలికి - ఈప్రకారముగాఁజంద్రునిగూర్చినిందించి వక్కాణించి - అక్కలికి - ఆవరూథిని - తేనియలోలుకు - మకరందములుచిందుచునుండు - పూములుకులన్ - పుష్పబాణములచేత - జళుకుఁబుట్టించు - బెదురులుగలుగఁజేయుచున్న - ఇంచువిలుతునుద్దేశించి - చెఱుకువిల్లుగలమన్మథునిగూర్చిపలికెనని భావము॥

ఉ॥ తోడిఁబడఁబ్రాఁటిపైకుటికి ధూర్జటికంటికడిందిమంటలో। నడవోడగానరాకఁ దగఁజాఁయుఁగాలిన యట్ట్రిమోడుకై। వడిరతిలోచనాంబువుల వాననిగిర్చితిపాంథబాధకై। మడియకనంగయవ్వేలఁది మాంగళ్యసూత్రమహత్త్వమెట్టిదో॥ ౬౬

టీక॥ అనంగ - ఓయిమన్మథుఁడా - తోఁడఁబడఁబ్రాఁటి - తోబుపాటుగా - బరుగెత్తి - పైకుటిక - పైకిమమికి - ధూర్జటికంటి - శివునినేత్రముయొక్క - కడిందిమంటలోన్ - మిక్కుటపుజ్వాలలలోపల - అడవోడగానరాకన్ - జాడ లేకుండ - తెగటారియున్ - మృతినొందియు - కాలినయట్ట్రిమోడుకైవడిన్ - దగ్ధమైనమోటువలె - మడియక - మొలుచెడక - రతిలోచనాంబువులన్ - రతీదేవియొక్కకన్నీళ్లనునట్టి - వానన్ - వర్షముచేత - పాంథబాధకై - విరహులవ్యథపెట్టుకొఱకై - ఇగిర్చితి - అంకురించితివా - అనఁగాచిగిరిపుట్టితివా - అవ్వెలఁది - భళాయారతీదేవియొక్క - మంగళసూత్రమహత్త్వము - మాంగల్యమాహాత్మ్యము - ఎట్టిదో - ఎటువంటిదోకదా - అనఁగాశివునితపోభంగముచేయఁబోయియాతనినేత్రాగ్నిజ్వాలలచేతదగ్ధమైపోఁగాతతీదేవిదుఃఖమువిచారించి సాంబమూర్తిమరలబ్రతికించినాఁడనితాత్పర్యము॥ ౬౬

శా॥ సాహంకారతశంకరుండలిగినేత్రాగ్నింబయిఁబంపినన్। స్వాహాకాముకుఁడౌటనిన్నతఁడుగావంబోలుమోమోడిసం। దేహంజేనిరతీశనీవుమగుడన్ దేహంబుతోనుండుటె। ట్లాహాదైవముదోసకారులకెతోడైవచ్చునెప్పట్టునన్॥ ౬౭

టీక॥ సాహంకారతన్ - గర్వముతోఁగూడినభావముచేత శంకరుండలిగి - సాంబమూర్తికోపించి - నేత్రాగ్నిన్ - ఫాలనయనమందలివహ్నిని - పయింబంపినన్ - మీఁదఁబ్రయోగించఁగా - స్వాహాకాముకుఁడౌటన్ - స్వాహాదేవికిపెనిమిటిగాన - అనఁగాస్త్రీకాముకుఁడుగనక - అతఁడు - ఆయగ్నిహోత్రుఁడు - మోమోడి - నీయందుమొగమోటపడి - అనఁగానీకుదాక్షిణ్యపడియనిభావము - నిన్నున్ - నిను - కావంబోలున్ - మన్నించివిడిచిపెట్టియాండును - సందేహాజేని - ఇందుకుసందియముగలదేని - రతీశ - ఓమన్మథుఁడా - నీవుమగుడన్ దేహం

బుతో నుండు టెట్లు- నీవురలశరీరముతో నుండుటయెట్టిది- అనఁగానగ్ని హోత్రుఁడు మోమోటము లేకుండనిన్నుఁ గాల్చి భస్మముచేసినటులయిన నీవు దేహముతో బ్రతికియుండుట లెట్లు సిద్ధించుననియర్థము- అహా- అయ్యో - దైవము దేవుఁడు - దోసకారులకె- పాపకర్ములకే- ఎప్పట్టునన్- వి సమయమందును - తోడై వచ్చున్ - సహాయమగుచుండును- అనఁగా నీవు పాపకర్ముఁడవుగాన నగ్నిహోత్రముచే గాల్పఁబడినప్పటికిని కాల్పకదైవము సహాయము నైవచ్చెననితాత్పర్యము॥ ౬౭

చ॥ జడనొకయింత లేక నెఱచక్కఁదనంబుల నెల్లఁ గూర్చఁగాఁ। బొడవయినట్టి ధన్యుఁడవు భోగి విప్రవిలుకాఁడవిట్టినీ। వెడపక నిష్ఠురత్వమున కెట్లలవాటుగఁ జేసితక్కటా। పడఁతులమీఁద నేయరతిపయ్యెదకున్నను వైనచేతులన్॥ ౬౮

టీక॥ జడ-మాంద్యము - ఒకయింత లేక - ఎంతమాత్రము లేని - నెఱచక్కఁదనంబుల నెల్లన్ - నిండు సౌందర్యములనన్నిటిని - కూర్పఁగాన్ - రాశిచేసిచూడఁగా - పొడవయినట్టి - హెచ్చుగానుండునట్టి - ధన్యుఁడవు- సుకృతివి- భోగివి సమస్తభోగములుగలవాఁడవు - పూవిలుకాఁడవు- పువ్వు మేధనుప్పుగాఁగలవాఁడవు - ఇట్టినీవు - ఇటువంటి నీవు - అనఁగానింతమృదుత్వముగలనీవు- రతిపయ్యెదకున్ రతీదేవి పైటకొంగునకు - అనువైనచేతులన్-మచ్చికయయిననీహస్తములచేత - ఎడపక - ఎడతెగకుండ - పడఁతుల మీఁద నేయన్ - స్త్రీలమీఁదబాణములు వేయుటకొఱకుఁ గాను - నిష్ఠురత్వమునకున్ - కాఠిన్యమునకు - అక్కటా- అయ్యయ్యో - ఎట్లలవాటుగన్ - పరీక్షననభ్యాసముగునట్లుగా - చేసితి- ఒనరించితివిమన్మథుఁడాయని సంబంధము॥

తే॥ అనుచునిందించి వలవంతయినునుడింప। నవ్వగారోహ విదళితహల్లకముల। కమ్మపుప్పొడిపై దుమారమ్ము రేఁచు। మలయమంథరపవను పైనలుకవొడమి॥ ౬౯

టీక॥ అనుచు నిందించి - ఈరీతిగనదూషించి - వలవంత - విరహము- ఇనుమడింపన్ - ఇబ్బడించఁగా - అవ్వగారోహ మంచిపిసుదులుగలయావరూథిని- విదళిత - వికసించుచున్న హల్లకముల - ఎఱ్ఱగలువలయొక్క - కమ్మపుప్పొడిపైన్- పరిమళముతోఁగూడినపుప్పరజముమీఁద - దుమారమ్ము రేఁచు - దుమ్మురేఁపుచున్న - మలయమంథరపవను పైన్ - చందనాచలసంబంధమైనమెల్లనిగాలిమీఁద - అలుకవొడమి - కోపముపుట్టి॥ ౬౯

ఉ॥ అక్కట గంధవాహ తగవా హరిణాంకునిఁగూడి పాంథులం। బొక్కఁగఁ జేయఁ బావకునిఁ బొందొనరించి జగమ్ము లేర్చునీ। యక్కొఱగామి మానవది యట్టిదచుల్కనివృత్తిదుర్జనుం। డొక్కనిఁ జొచ్చి క్రిందుపడునొండ్లకుఁ గీడొనరింపఁగల్గినన్॥ ౭౦

టీక॥ అక్కట - అయ్యో - గంధవాహ - పరిమళమునువహించుమలయమారుతమా- హరిణాంకునిఁగూడి- చంద్రునితోఁ జేరుకొని - పాంథులన్ - విరహులను - పొక్కఁగఁ జేయన్ - తపింపఁజేయ - తగవా- మరియాదనా - పావకుని- అగ్నిహోత్రునియొక్క - పొందొనరించి- సహవాసముచేసి - జగమ్ములేర్చు - లోకములఁ గాల్చునట్టినీ యక్కొఱగామి మానవు - నీదౌష్ట్యము వదలవు - అదియట్టిద- అదియటువంటిదే - ఏమనఁగా - దుర్జనుండు- దుష్టుఁడైనవాఁడు - చులకనివృత్తిన్ - నీచవర్తనచేత - ఒండ్లకున్ - పరులకు - కీడొనరింపఁగల్గినన్ - అపకారము చెయ్యనాయెనా - ఒక్కనిఁజొచ్చి - ఒకనిలోఁ బ్రవేశించి - క్రిందుపడున్ - వానికిఁ దానునడుగునబడిఁయుండుననియర్థము- వాయువులఘుతరముగానుండువాఁడనియు- అగ్నిహోత్రునికేకాని చంద్రునికే కానిదసహాయుఁడు వాఁడనియుభావము॥ ౭౦

క॥ నాలుకలు రెండువిన్నుం। గ్రోలనె కల్పించెనలువ ఘోరాహికినా। న్నాలి గ్రహమపుడు దెఁగఁదినఁ। జాలడు మృదుపవనవిరహిజనదురితమునన్॥ ౭౧

టీక॥ మృదుపవన- మలయమారుతమా- నలువ- బ్రహ్మదేవుఁడు- ఘోరాహికిన్- భయంకరమైనసర్పమునకు। అనఁగారాహువునకు- నిన్నుం గ్రోలనె - నిన్నుఁ బానముసేయుటకే- నాలుకలు రెండు- జిహ్వాద్వయము- కల్పించెన్-కలుగఁజేసెను- అన్నాలిగ్రహము- అయినవాబలముచాలనిదాహువు- అపుడు- ఆసమయమందు- విరహిజనదురితమునన్

విరహరోగముగల వారలు చేసుకొన్న పాపమువలన - తె గఁడినఁ జాలదు : మొదలు చెడునట్లు భక్షింపఁ జాలక యుం న్నది— అనఁగా నొక్కమాటుఁ దెగఁదిన్న టులు విరహులకీ బాధ లేకపోనని భావము॥ ౭౧

వ ॥ అని పలికి యక్కలకంఠకంఠి దీపించు తాపంబు పెల్లున మూర్ఛిల్లినం దోడి పల్లవోష్ఠులల్లనల్లన హల్లకంబుల హిమాంబుపూరంబులం గర్పూరపటీరకర్దమాసారంబులం జెంగావుల మృణాలభంగంబులనంగంబుల చల్లజలువపుట్టింప నెట్టకేలకుం దెలివొందె నంత ప్రభాత సమయంబగుటయు నొక్కబోటి వరూథినితో నిట్లనియె. ౭౨

టీక ॥ అని పలికి - ఈ రీతిగనఁజెప్పి అక్కలకంఠకంఠి కోయిలస్వరమువంటి స్వరముగల యావరూథిని - దీపించు - తేజరిల్లుచున్న - తాపంబు పెల్లునన్ - ఎక్కువకాఁక చేత - మూర్ఛిల్లినన్ - కళ్లు మూఁజెందఁగా - తోడి పల్లవోష్ఠులు - చిగురుటాకులవంటి పెదవులుగల చెలికత్తెలు - అల్లనల్లనన్ - తిన్నతిన్నగా - హల్లకంబులన్ - ఎఱ్ఱగలువలచేతను - హిమాంబుపూరంబులన్ - పన్నీటి సమృద్ధి చేతను - కర్పూర పటీరకర్దమాసారంబులన్ - ఘనసారము గలిపిన పలుచని మంచిగంధపు చినుకుల చేతను - చెంగావులన్ - ఎఱ్ఱచాయ వేసిన వస్త్రముల చేతను - మృణాళభంగంబులన్ - తామరతూండ్లతునుకల చేతను - అంగంబులకున్ - అవయవములకన్నిటికిని - చలువ పుట్టింపన్ - శీతము కలుగునట్లు చేయఁగా - ఎట్టకేలకున్ - దెల సెన్ - కొంత సేపటికి మూర్ఛ దేరిన దాయెను - అంత - ఆటుమీఁద - ప్రభాత సమయంబగుటయున్ - సూర్యోదయము కాఁగా - ఒక్కబోఁటి - ఒక చెలికత్తె - వరూథినితోన్ - అప్సరస్త్రీతో - ఇట్లనియెన్ - ముందు చెప్పఁబోయెడు ప్రకారముగా వచించెను। ౭౨

ఉ ॥ పాటన సేయమింగురులు పైఁబడి శీర్ణపటీరపంకలాలాటికమై దరస్మితవిలాసపుఁజంద్రికడాంకి వాడుటం। దేటదొలంగి విన్ననగు నీమొగమో యనమాసి చంద్రుఁడో। పాటలగంధి ప్రాలెనదె భానురుచిం దనకంచు మీఁదఁగన్॥ ౭౩

టీక ॥ పాటన సేయమిన్ - దువ్వి చక్కఁబెట్టనందున - ముంగురులు పైఁబడి - తలవెండ్రుకలు మీఁదఁగ్రమ్ముకొన - శీర్ణ - శీర్ణ - చెదరిన - పటీరపంక - అడుసైన చందనకృతమయిన - లాలాటికమై - చెక్కుచుక్కబొట్టుకలదై - దరస్మితవిలాసపుఁ - చిరునవ్వుయొక్క లీలయును - చంద్రిక - వెన్నెల - డాంకి - కనుపడక - వాడుటన్ - వాడినందున - తేటదొలంగి - కళాహీనమై - అనఁగా ప్రసన్నత తక్క విన్ననగు - చిన్నఁబోయిన - నీమొగమో యనన్ - నీయొక్క ముఖమోయన్నట్టుగా - మాసి - తేజస్సు దప్పి - చంద్రుఁడు - చందురుఁడు - ఓ పాటలగంధి - పాదరిపుష్పముల యొక్క వాసనవంటి దేహవాసనగల యో వరూథినీ - అదె - అదుగో - భానురుచిన్ - సూర్యునిదీప్తిచేత - తనకందు మీఁదఁగన్ - తనయొక్క కళంకమతిశయించుచుండఁగా ప్రాలెన్ - అస్తమించెను : చూడుమని వాయని భావము॥ ౭౩

సీ ॥ సకుటుంబముగ వీఁగి చరమశైలముఁజేరు తుహినాంశుదముదారుధోరయనంగ। నాసీరమై వచ్చు నలినబాంధవు టెక్కెయంబుపై దీపించు నద్దమనఁగ। నరుణాగ్రనిబిడవాద్యములలోఁగనుపట్టు సమయశాంఖికుచేతి శంఖమనఁగ। నినుఁడప్పుడుజుం డౌటమునుమున్న పడివాగెఁ గొనివచ్చు రాయంచ కోదమనఁగ ॥ తే ॥ నుదయగిరిమీఁదఁ గోపురంబుండి నిగుడు । నహితరవిరశ్మి చేబద్ధుఁడగు మృదోడి । బలగమైనట్టి చుక్కలవలసఁ ద్రోవఁ జూపనే తెంచెనన వేగుచుక్క వొడిచె॥ ౭౪

టీక ॥ సకుటుంబముగన్ - సంసారముతోఁగూడ - అనఁగా నశ్విని మొదలైన భార్యలతోఁడ - వీఁగి - తొలఁగిపోయి - చరమశైలముఁజేరు - పడమటికొండఁ బ్రవేశించుచున్న - తుహినాంశు - చంద్రునియొక్క - దుముదారువార - సేనాధిపతియో - అనఁగన్ - అనునట్టుగా - నాసీరమై వచ్చు - సేనాముఖమై వచ్చుచున్న - నలినబాంధవు - సూర్యుని యొక్క - టెక్కెయంబుపైన్ - ధ్వజముమీఁద - దీపించు వెలుఁగుచున్న - అద్దమనఁగన్ - దర్పణమోయన్నట్టుగా - అరుణాగ్రనిబిడవాద్యములలోఁగనుపట్టు - అరుణాగ్ర - సూర్యుని ముందున్న - నిబిడ - వడ తెగని - వాద్యములలోఁగనుపట్టు - భేరీమృదంగాదులలో నగుపడుచున్న - సమయశాంఖికు చేతి - కాలమను శంఖమూఁదువాని చేతనుండు - శంఖమనఁగన్ - శంఖమోయన్నట్టుగా - ఇనుఁడప్పుడు - సూర్యుఁడా సమయమందు - అనఁగా నుదయకాలమందు

అజుడౌటన్ - బ్రహ్మయగుటచేత - మునుమున్న - ముందు ముందుగా - పడివాగెఁగొనివచ్చు - కళ్లెము వేససిద్ధపఱచి తేఁబడిన - రాయంచకోదమయినఁగన్ - వయస్సుగలరాజహంసవాహన మోయున్నట్టుగా - ఇకక్కడసూర్యుండు దయకాలమందు బ్రహ్మస్వరూపుఁడును । మధ్యాహ్నకాలమందు శివస్వరూపుఁడును సాయంకాలమందు విష్ణుస్వరూపుఁడును నయి త్రిమూర్త్యైక్యాత్మకత్వము వహించుచున్నాఁడని ప్రసిద్ధము ॥ ఉదయగిరిమీఁదన్ - తూర్పుకొండమీఁదను - కోపురంబుండి - చెట్లకొనలనుండుకొని - వైగులఁజూచుచుండి - నిగుడి - సాగివచ్చుచున్న - అహితరవిరశ్మిచేన్ - శత్రుఁడైనసూర్యునియొక్క కిరణముస్త్రాటిచేత - బద్ధుఁడగుచున్ - కట్టఁబడినవాఁడగుచు - తోడిబలగమైనట్టి - కూడనుండుతనకుంగైన - చుక్కల - నక్షత్రములయొక్క - వలస త్రోవఁజూపన్ - ఉపద్రవాదులచేస్వదేశమును విడిచిపోయినవారిమార్గమును గనుపఱచుటకు - ప తెంచెననన్ - వచ్చెనోయన్నట్టుగా - వేగురుచుక్కవొడిచెన్ - తెలవారిచుక్కపొడచెను॥ ౨౫

మ॥ సకలాశాగతినర్మకోపవిరతి శ్రౌతక్రియారంభణాత్మకవర్గత్రయికిన్ మదుచ్చరితశబ్దజ్ఞానమే మూలమిం
తకుఁజాలన్ వినుఁడంచుఁ దెల్పుగతిఁ జెంతం గొండపై పల్లెలం । గృకవాకుల్ మొరసెం గృహాపరిఁద్రి
భంగిన్ భుగ్నకంఠధ్వనిన్॥ ౨౬

టీక॥ సక...కిన్ - సకలాశాగతి - సమస్తదిక్సంచారరూపమైనదియు - నర్మకోపవిరతి - ప్రణయకోపత్యాగరూపమైనదియు - శ్రౌతక్రియారంభణాత్మక - వేదవిహితకర్మోద్యమరూపమైనదియునయిన - వర్గత్రయికిన్ - అర్థకామధర్మములకు మదుచ్చరిత - నాచేతఁబలుకఁబడిన - శబ్దజ్ఞానమే - శబ్దముయొక్క తెలివే - అనఁగా నాకూఁత వినుటయే - మూలము - కారణము - ఇంతకుఁజాలన్ - ఇదివఱకుఁజాలును - వినుఁడంచున్ - ఆలకింపుఁడని - తెల్పుగతిన్ - తెలియఁజేయునట్టుగా - చెంతన్ - సమీపమందు - కొండపై పల్లెలన్ - పర్వతముమీఁదనున్న - చిన్నయూళ్లయందు - గృహాపరిన్ - ఇండ్లమీఁదను - కృకవాకులు * కోడిపుంజులు (* కృకవాకుస్తామ్రచూడః కుక్కుటశ్చరణాయుధయనియమరము *) భుగ్నకంఠధ్వనిన్ - కొద్దిగా చేయఁబడినగళరవముచేత * త్రిభంగిన్ - మూఁడువిధములౌనట్టుగా - మొరసెన్ - కూసెను - అనఁగాఁ దెల్లవారవచ్చునప్పుడు కోళ్లు కూయఁగా జనులందఱు స్వకార్యములకొఱకు లేచి సమస్తదిక్కులకుఁ బోవుచున్నారనియు దంపతులదివఱకు బొలయలుకలతోనుండియిప్పుడు తెల్లవారవచ్చెఁగదాయనియా కోపమును విడిచి పెట్టిసంభోగమున నుపక్రమించుచున్నారనియును పక్షికాలమైనదిగనుక వేదవిహితమైన స్నానసంధ్యాదులు జరిగించుచున్నారనియు భావము॥ ౨౭

మ॥ ఇనుఁడస్తాద్రికిఁబోవఁ గొల్లఁగొని నేఁడే తేఁ దద్దీప్తినం । జనసంబంధజబాంధవంబున రతిశ్రాంతాంగ
నానేత్రకో । ణనికాయంబున డాఁచితద్ధవళిమం బాఁబూనెనో చొప్పమా । ఱ్పనన్ వెల్వెలబాఁఱె దీపక
ళికాప్రాతంబు శాతోదరీ॥ ౨౮

టీక। ఇనుఁడు - సూర్యుఁడు - అస్తాద్రికిఁబోవన్ - పడమటికొండకుఁబోఁగా - కొల్లఁగొని - దోచుకొని - నేఁడే తేన్ - నేఁటిదినము తిరిగిరాఁగా - తద్దీప్తిన్ - ఆతేజస్సును అంజనసంబంధజబాంధవంబునన్ - అంజనసంబంధజ - కాటుకయొక్క సంబంధమువలనఁబుట్టిన - బాంధవంబునన్ - చుట్టఱికముచేత - రతి...బునన్ - రతిశ్రాంత - సంభోగజాగరమువలన నలసిన । అంగన - స్త్రీలయొక్క - నేత్రకోణనయనైకదేశమును - అనఁగా నేత్రాంతములనుట - నికాయంబునన్ - గృహమునందు - డాఁచి - మరుగుచేసి - తద్ధవళిమన్ - ఆనేత్రములయందలి ధావళ్యమును - బాఁబూనెనో - తానువహించెనోయేమి - చొప్పుమాఱ్పన్ - మాఱువేషముగనుపఱచుటకు - అనన్ - అనునట్టుగా - శాతోదరీ - కృశోదరివైన యోవరూథినీ - దీపకళికా - దీపాంకురములయొక్క - ప్రాతంబు - సమూహము - వెల్వెలఁబాఱెన్ - తెల్లఁదెల్లగాఁబోయెను — ఈపద్యములో నంజనసంబంధజబాంధవంబుననన్న చోట దీపముల మీఁదఁ బట్టిన కాటుకలు స్త్రీల నేత్రములకుఁ బెట్టుకొనుటచేత దీపములకును స్త్రీల నేత్రములకును సంబంధ బాంధవ్యముగలిగినదని తాత్పర్యము - సూర్యుని తేజస్సును వహించి దీపకళికలు రాత్రియందు నెల్లగాఁ దేజరిల్లి తెల్లవారవచ్చునప్పుడు తెల్లఁదెల్లగ

చూపుచున్నవనియు రాత్రియంతయు సంభోగమువలననైన జాగరణముచేత స్త్రీలక్కు నేత్రకోణములు - అనఁగాఁగనుగొలుకులెఱ్ఱగానున్నవనియు భావము॥ ౭౭

శా॥ వాలాయంగ నఖాళి నీవలసతన్ వాయించుచో నాటకున్ । మేళంబైన విపంచి నిన్న మొదలున్ వింటంతయుం జేసి యూ । యాళంబౌ యపువేళఁ బల్కెడుఁ బ్రభాతావాతపాతాహతా । లోలత్తంత్రులు మేళగింపఁగదవే లోలాక్షి దేశాక్షికిన్॥ ౭౮

టీక॥ లోలాక్షీ - చంచలవనేత్రములుగలయో వరూథినీ - వాలారున్ - వాడిగలిగిన గోళ్లన్ - నఖాగ్రములచేత - నీవలసతన్ - నీవు స్వేచ్ఛగా - వాయించుచోన్ - మీటుసమయమునాటకున్ - నాటయను రాగమునకు - మేళంబైన - స్వరములుకుదిర్చఁబడఁజేయఁబడిన - విపంచివీణ - నిన్నమొదలున్ - నిన్న పగటినుండి - వింటంతయుంజేసి - నీవుచేతఁదాల్చెదున. అపువేళన్ - కాలముగాని కాలమందుఁగూడ - తంత్రులు - ప్రభాత - తెల్లవాఱునప్పుడు। ఆయాత - వచ్చెడు - వాతాహత - వాయువుచేతఁగొట్టఁబడినవై - లోలత్ - అంతటఁ గదలుచున్న - తంత్రులు - తీఁగెలు - ఆయాలాపంబె - ఆ నాటరాగము యొక్క యభివ్యక్తే - పల్కెడున్ - పలుకుచున్నది - దేశాక్షికిన్ - కానను రయకాలమందుఁ బాడవలసిన దేశాక్షీయను రాగమునకు - మేళగింపఁగదవే - మేళముచేయవే - అనఁగా స్వరస్థానములుకుదిరి మెట్లు మార్చవేయనుట॥ ౭౮

చ॥ పలుకులు నేర్పు వేళ కలభాషిణి నీవిటులుండఁ బంజరం । బులనరగన్ను వెట్టి ముఖముల్ చరణాగ్రనఖాళిఁ గ్రోఁకుచున్ । నిలుగుచు నావులింపుచు వనీవిహగోత్కరమెట్లు వల్కెనౌ । పలుకులె యట్టులెత్తి విని పల్కెడు వింటివె కీరశారికల్॥ ౭౯

టీక॥ పలుకులు నేర్పు వేళన్ - మాటలు చెప్పుసమయమందు - కలభాషిణి - అవ్యక్తమధురములైన పలుకులుగలయో వరూథినీ - నీవిటులుండన్ - నీవీప్రకారముగా నుండుటచేత పంజరంబులన్ - పిట్టలఁబెంచుగూఁడులయందు - కీరశారికలు - చిలుకలు గోరువంకలు - అరగన్ను వెట్టి - మూరునపాట్లు పడుచును - ముఖములు - మొగములు - చరణాగ్రనఖాళిన్ - కాళ్లకొనగోళ్లచేత - క్రోఁకుచున్ - గీరుకొనుచును - నిలుగుచు - నిక్కి మెడలు పిలుచుకొనుచు - ఆవులింపుచున్ - ఆవలించుచును - వనీవిహగోత్కరము - వనములయందుండు పక్షిసమూహము - ఎట్లు వల్కెన్ - ఏతీరున మాట్లాడునో - అప్పలుకులె - ఆమాటలె। అనఁగాఁ బక్షిసాధారణపు పలుకులే - అట్టులెత్తి విని - కంఠము లెత్తి యాలకించి - పల్కెడున్ - పలుకుచున్నవి వింటివె - ఆలకించితివి గదా॥ ౭౯

మ॥ ఉరుసంధ్యాతపశోణవృత్కలితమై యొప్పారు బ్రహ్మాండమన్ । గరిడింగాలపు సాంతకాఁడు చరమాగస్కంధముం జేర్చి నిర్బరపుంసంగడమోయనన్ శశి డిగెం బ్రాగ్భూమిభృత్కృతవే । తరబాహాగ్రపుసంగడంబనఁగ మార్తాండుండు దోఁచెన్ దివిన్॥ ౮౦

టీక॥ ఉరు...మై - ఉరు। అధికమైన। సంధ్యాతప। ఉదయసంజరాగమును। శోణవృత్కలితమై। ఎఱ్ఱనున్నతోఁగూడుకొన్నదై ఒప్పారు - ఒప్పుచుండు - బ్రహ్మాండమన్ - అజాండమనునట్టి - గరిడిన్ - ఖురిళియందు - కాలపుసమయమను - సాంతకాఁడు - సాధనకాఁడు - చరమాగ - పడమటికొండయను - స్కంధముం జేర్చి - భుజశిరముమీఁదఁ జేర్చుకొని - నిర్భరపున్ సంగడమోయనన్ । నిశ్చలమైన గరడీసాధనవిశేష మోయనునట్టుగా - శశి డిగెన్ - చంద్రుఁడు వ్రాలెను - ప్రాగ్భూమిభృత్కృతవేతరబాహాగ్రపు - ప్రాగ్భూమిభృత్కృత వ। తూర్పుకొండయను మిషగలిగిన। ఇతరబాహాగ్రపు। రెండవ భుజముమీఁదనున్న - సంగడంబనఁగన్ - గరిడీసాధనవిశేష మోయనునట్టుగా - మార్తాండుండు - సూర్యుఁడు - దివిన్ - ఆకాశమందు - తోఁచెన్ - కనుపడెను - ఇక్కడ సంగడమనునది సాము చేయు సాధనములలో నొకటి - దానికి సంకోలాయని పేరు - అదితిరగటి రాయి వలెనుండును॥ ౮౦

చ॥ కరకరి సూఁటఁ గట్టియుడుఁగా మొఱవెట్టెడు లీలబాలభా । స్కరకరకాండకండళవిఘట్టననించుక వాయివిడ్డతా । మరమొఱవెట్టి పెట్టి పలుమాఱును వాకిలిదూఱనీఁగుచున్ । మొరయవిపంచి మీటుగతి మ్రోసియళుల్ వెడలెం గొలంకులన్॥ ౮౧

టీక ॥ కరకరి. కరీనాత్మ్యముచే- గూటముగట్టియుండగా- కు లాయములోఁగొయ్యపెట్టఁగా- మొఱవెట్టెడులీలన్- గొ ప్పధ్వని చేయునట్టుగా- బాల...నన్। బాలభాస్కరున్। బాల సూర్యునియొక్క। కరకాండకండళ। కిరణసమూహమును కట్టుపుల్లయొక్క। విఘట్టనన్ - తాఁకుడు చేతఁ ఇంచుకవా యివిడ్డ- కొంచెముగావిచ్చినట్టి- తామరన్ - కమలమునం దు- మొఱవెట్టి పిట్టి- ధ్వనిఁజేసిచేసి- పలుమాఱును వాకిలి మూలన్ - మాటిమాటికిఁగమలముఖద్వారమునజొరఁగా- ఈఁగుచున్- ఈవలావల నిలుచుచు- మొరయున్- శ బ్దించుచుండురీతిగా- మ్రోసి ఝంకారముచేసి-అళులు- తుమ్మెదలు- కొలంకులన్- మడుగులయందు- వెడలెన్- క మలములవలననుండిబయలుదేరెను॥ ౮౧

చ॥ అడరిననీనభానుకిరణానలమంటినఁగూటికున్నపు। ప్పొడికొలుచెల్లమోచికొనుపోవుచునిసంభ్రమముమొప్పఁ గంటివే। పడఁతిభవద్విహారవనపద్మసరఃకుముదాలయంబులన్। వెడలుమిళింద బృందములువీఁపుపిశంగిమ కైతవంబునన్॥ ౮౨

టీక ॥ పడఁతి- ఓవరూథినీ- భవద్విహారవనపద్మసరఃకుము దాలయంబులన్ - భవద్విహారవన। నీయొక్క-యుద్యానవ నమందలి- పద్మసరః। తామరకొలఁకులయందున్న। కుము ద। కలువలను। ఆలయంబులన్। గృహములయందు- అడరి ఒప్పి- నవీనభానుకిరణానలమంటినన్ - నవీనభాను। బాల సూర్యునియొక్క। కిరణానలమంటినన్। మయూఖముల ను నగ్నిహోత్రముతగులుగొనఁగా- వెడలు - బయలుదే రుచున్న- మిళిందబృందములు-తుమ్మెదగుంపులు- కూటికు న్నపుప్పొడి - సంగ్రహమై యున్నపుష్పరజమును - కొలుచె ల్లన్- ధాన్యమంతయు - వీఁపుపిశంగిమ - పృష్ఠమునందలిప సుపుపచ్చవర్ణము కైతవంబునన్- మిష చేత సంభ్రమము మొప్పన్- తొట్రుపాటతిశయించఁగా - మోచికొనిపోవు డిన్-వహించుకొనిపోవుచున్నవి-కంటివే-చూచితివా॥

చ ॥ కొలకొలఁగూయుచుం బైనొరుఁగుఁగుత్తుకఁగుత్తుకఁజుట్టుచుంబారువే। ల్పులక్రియఁగానరానిగతులన్మయి మైఁబెసుచున్ జనించునశ్రులరుతనొత్తుసోలునిలుచున్విధిచాతురిఁగూడియున్రతిం। దలఁపవుగంటెవా సినవెతల్ దలపింపుచుఁగోకదంపతుల్॥ ౮౩

టీక ॥ కోకదంపతులు - చక్రవాకపక్షులజతలు-కొలకొలఁ గూయుచున్ - కొలకొలమనియఱచును - పైనొరుఁగుచున్- ఒకదానిపైనొకటివంగిచేసుకొనుచు- కుత్తుకఁగుత్తుకఁజు ట్టుచున్ - కంఠముతోఁగంఠము వేష్టనముఁజేసికొనను - పా రువేల్పులక్రియన్ - పెనఁగులాడునర్పములవలె - కానరా నిగతులన్ - స్పష్టముగాఁగనుపడకుండునట్లుగా - మయి మైఁబెనుచున్ - శరీరముశరీరముతోఁబెనవేసుకొనుచు- జనించునశ్రులన్ - విచారముచేతఁబుట్టునట్టికన్నీళ్లను - అ రుతనొత్తున్ - కంఠముచేతఁదుడుచును - సోలున్ - వ్రా లును - నిలుచున్ - నిలుచును - విధిచాతురిఁగూడియున్- దైవయత్నముచేతఁగలుసుకొనియు - వాసినవెతలు - తా త్రిఁదామెడవాసినకష్టములు - తలపింపుచున్ - స్మరింపఁ జేయుచును - రతిందలఁపవు - ప్రస్తుతమందుసంభోగము ని చ్చయించవు - కంటె - చూచితివాయనివరూథినితోఁజెలిక త్తెపలికెనని భావము—అనఁగాఁజక్రవాకపక్షులుసాయం కాలముకాఁగావృష్టికనుపడమిం జేసిపోఁతుపింటి నడవా సిరాత్రియంతయుబహుదుఃఖపడి మరలసూర్యోదయము కాఁగా నేతిరిగికలుసు కొనుటవారియాడ గాననారీతిఁగలు సుకొన్నవైనప్పటికినిరా త్రియెడవాసినప్పటివిచారము నే యొకదానికొకటి తెలియఁ జేయుచుండెను గానిరతిఁగూ డుటకిచ్చయించకపోయెనని తాత్పర్యము॥ ౮౩

ఉ ॥ ఇందునిభాస్యవాఁడనఁగనింద్రుఁడొ చంద్రుఁడొయాయు పేంద్రుఁడో। యిందులకైవగంబొగలనేటికి నేటికినందుఁబోదమా। నందనభూమిభూమినరనందనుఁడుండకపోఁడునమ్ముమీ। నందమునందముంగనినజ వ్వనియొవ్వనివెట్టిసేయదే॥ ౮౪

టీక ॥ ఇందునిభాస్య - చంద్రునితోసమానమైన ముఖము గలయోవరూథినీ - వాఁడనఁగన్ - ఆప్రవరాఖ్యుఁడనఁగా ఇంద్రుఁడో - దేవరాజో - చంద్రుఁడో - మృగాంకుఁడో-ఆ యుపేంద్రుఁడో - ప్రసిద్ధుఁడైనవిష్ణుదేవుండో - అనఁగా మహాగొప్పవాఁడాయనుట - ఇందులకై - ఇంతమాత్రము నకయి - వగంబొగలనేటికి - చింతచేతఁదపించనేల - నే టికి నందుఁబోదము - ఈ దినమక్కడికిఁబోవుదము

ఆనందనభూమికిన్ - ఆనందనవనప్రదేశమందు - భూమిసుర నందనుఁడు - బ్రాహ్మణసుకుమారుఁడు-అనఁగాఁ బ్రవరాఖ్యుఁడు - ఉండకపోఁడు - అవశ్యముగనుండనేయుండును - కమ్మ - కాఁబట్టి తేచిరమ్మ - నీచందముగ్ - నీరీతియు అందముగ్ - నీచక్కఁదనము నుఁ కవినన్ - చూచిన - జవ్వని - యౌవనవంతురాలవైన వరూథినీ - ఎవ్వనిన్ - ఏపురుషునేయైనను - వెఱ్ఱిసేయదే - పిచ్చివానినిగాఁ జేయదా యనఁగాఁ జిత్తచలనముగలవానినిగాఁ జేయుచున్నదని భావము.

ఉ॥ ఏల దురంత వేదనమయింబొరలాడెదు తాల్మిదక్కమే। లేలతాంగి యెంత పని లెమ్మది విప్రవరుండు గోలయుం। బాలుఁడు గాన నప్పటికిఁ బైఁబడఁగొంకెనొకాని వానికిం। గాలొక చోటనిల్చునె వగన్ మగుడన్ నినుఁజూచునంతకున్॥ ౮౩

టీక॥ ఏల - ఎందుకు - దురంత - అంతములేనపడని - వేదనమయిన్ - బాధచేత - పొరలాడెదు-పొర్లాడుచున్నావు-అనఁగాఁ బహ్యులుఁ తనము సేయుచున్నావనుట- తాల్మిదక్క - ధైర్యము విడిచిపెట్టి - లలితాంగి- సుందరమైన దేహముగల యో వరూథినీ - మేలే - ఇదిమంచిదా - ఎంతపని లెమ్మిది - ఇదియనఁగా నెంత కార్యము లెమ్ము - విప్రవరుండు - బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుఁడు - గోలయున్- ఏమియెఱుఁగనివాఁడును - బాలుఁడు గానన్ - చిన్నవాఁడుగనుక - అప్పటికిన్ - ఆసమయమునకు - పైఁబడన్ - మీఁదఁబడి కౌఁగిలించుకొనుటకు - కొంకెనొకాని - జడిసినాఁడేమో కాని - వానికిన్ - అతనికి - మగుడన్ నినుఁజూచునంతకున్ - మరలనిన్నుఁ గనునంతదాఁక - వగన్ - విచారముచేత - కాలొకచోటనిల్చునె - ఒకస్థలమందుఁ బాదముండునా - అనఁగా నతఁడు నిన్నుఁజూడవలెనని తిరుగుచునుండుననుట॥ ౮౪

క॥ రారమ్మనటయు దివిషన్నారీరత్నంబు నికటనాకధునీకల్హారాంభోరుహమధురసధారాచంద్రికితసలిలధౌతాననయై॥ ౮౫

టీక॥ రారమ్మనుటయున్ - రావేరా యనఁగా- దివిషన్నారీరత్నంబు - దేవతాస్త్రీలలో శ్రేష్ఠురాలైన వరూథిని - నికట...యై - నికట - సమీపమందున్న - నాకధునీ - ఆకాశగంగయందలి - కల్హార - ఎఱ్ఱగలువయొక్కయు - అంభోరుహ - పద్మములయొక్కయు - మధురసధారా - పూఁదేనెయొక్క - ధారలచేత- చంద్రికిత- వెన్నెలయిచ్చెలమీఁదనుండుకన్నులవలె నాచరించుచున్న - అనఁగా వానికాంతివంటి కాంతిగలిగిన - సలిల - ఉదకముచేత - ధౌత - ప్రక్షాళనముచేయఁబడిన - ఆననయై - ముఖముగలదై - అనఁగా ముఖము గడుగుకొన్నదై॥ ౮౬

సీ॥ ఘనసారచూర్ణమొక్కలతాంగి దెచ్చిన * బోటవ్రేలనె చుక్కబొట్టువెట్టె। యింతియొక్కతె పూవుదెత్తులెత్తినఁజూచి * విసువుతో నొకకొన్ని విరులుదుఱిమి। పడఁతి యొక్కతె రత్నపాదుకలిడ నిల్చి * తొడగక వ్వలికిఁబోనడుగు వెట్టె। బాగాలు వేసనొక్క పద్మాక్షి యొసఁగిన * వ్రేగలంబని కొన్ని వేడలను మిసినే। సగము గొఱికిన యాకును సఖులు పిలువ। సగమొసఁగును త్తరముఁ దెల్పసగము మఱపు। సగమున యిదింత చేసగమగుచునరిగె। నవ్వరూథిని యింతికోద్యానమునకు॥ ౮౭

టీక॥ ఘనసారపంకము - కర్పూరరజము - ఒక్కలతాంగి దెచ్చినన్ - ఒకస్త్రీ తేఁగా - బోటవ్రేలనే - పెద్దవ్రేలిచేతనే - చుక్కబొట్టువెట్టె - గుండ్రముగాఁ దిలకము పెట్టుకొనె - ఇంతియొక్కతె - మఱియొకస్త్రీ - పూవుదెత్తులు పూలకడలు - ఎత్తినఁజూచి - ఏత్తిపట్టుకొనఁగాఁ వీక్షించి * విసువుతోన్ - వేసటచేత - ఒకకొన్ని విరులు - కొద్దిగాఁ బువ్వములు - తుఱిమి - కొప్పులోఁ జెక్కుకొని - పడఁతియొక్కతె - మఱియొకస్త్రీ - రత్నపాదుకలిడన్ - మణులు చెక్కినపావుకోళ్లు ముందరఁ బెట్టఁగా - నిల్చి తొడగక నిలువఁబడి తొడుగుకొనక - అవ్వలికిఁబోనడుగు వెట్టెన్ అవతలికిఁ బోవునట్టుగాఁ జరణము వెట్టినదై - బాగాలు-పోకచెక్కలపలుకులు - వేసనొక్కపద్మాక్షి - త్వరగా నొకస్త్రీ - ఒసఁగినన్ - ఇవ్వఁగా - వ్రేగలంబని - అధికమని - కొన్ని వేడలను మిసి - కొన్ని బైటికి వెడలునట్టుగా మూసి - సగము గొఱికిన యాకున్ - అర్ధము కొఱికినపర్ణములమడుపును - సఖులు పిలువన్ - చెలికత్తియలు పిల్వఁగా - సగమొసఁగను త్తరముకా అర్ధమిచ్చుచున్న డుమారుమాటను - తెల్పి సగమున్ - అర్ధముజ్ఞానమును - మఱపు సగమునయు - అర్ధము విస్మృతినయు. చింతచేన్ - విచారముచేత - సగమగుచున్ - అర్ధమయినదగుచును అవ్వరూథిని - ఆవరూథిని - అంతికోద్యానమునకున్

గృహసమీపమందున్న క్రీడావనములకు - అరిగెన్ - పో । యెను॥ ౬౭

వ॥ ఆ సమయంబున దేవజాతిత్వజనితవిమలజ్ఞానపాటవంబున నదద్వృత్తాంతంబు సమస్తంబు నెఱుంగుటం జేసి॥

టీక ॥ ఆసమయంబునన్ - ఆవేళయందు - దేవజాతిత్వజనిత - దేవజాతియగుటవలన సంభవించిన - విమలజ్ఞాన - నిర్మలజ్ఞానముయొక్క - పాటవంబునన్ - సామర్థ్యముచేత తద్వృత్తాంతంబు - ఆవరూథినీ ప్రవరాఖ్యుల ప్రవృత్తి - సమస్తంబున్ - సర్వమును - ఎఱుంగుటం జేసి - తెలియుటవలన॥

శా ॥ ఏగంధర్వుఁడు దద్విలాసములు మున్వీక్షించి లోనెంతయున్ । రాగాంధుండయి కోరి హత్తక కడున్ రాత్రాపులం గంతుఁడు । ద్వేగంబందఁగఁ జేయు నెవ్వగలను వ్విళ్లూరుచున్ వేఁగువాఁ । డాగంధర్వకుమారుఁ డంగభవవిద్యాపారగుం డాత్మలోన్॥ ౬౯

టీక ॥ ఏగంధర్వుఁడు - ఏగంధర్వుఁడైనను - తద్విలాసములు - ఆవరూథినీయొక్క శృంగారచేష్టలు - మున్వీక్షించి - పూర్వమందుఁ జూచి - లోనెంతయున్ - లోపల మిక్కిలి - రాగాంధుండయి - మోహముచేత నేమియుఁ దెలియనివాఁడై - కోరి - అపేక్షించి - హత్తకన్ - సంఘటనము కాక - కడున్ రాత్రాపులన్ - మిక్కిలి యొరియికలతోడ - కంతుఁడు - మన్మథుఁడు - ఉద్వేగంబందఁగఁ జేయన్ - పీడ పొందునట్లు సేయఁగా - నెవ్వగలన్ - గాఢమైన విచారములచేత - ఉవ్విళ్లూరుచున్ - పప్పుడు పొందఁగలుగు నాయనికోరుచును - వేఁగువాఁడు - నిద్రలేక వేఁగించుచునుండెనో - అంగభవవిద్యాపారగుండు - మన్మథవిద్యాపారంగతుఁడైన - అనంగారతిశాస్త్ర ప్రవీణుఁడైన - ఆగంధర్వకుమారుఁడు - పయిఁ జెప్పఁబడిన గంధర్వకుమారుఁడు - ఆత్మలోన్ - తన లోపల॥

ఉ ॥ ఒక్కొకవేళఁ బద్మముఖులొల్లమి సేయుదు రొక్కవేళఁ జెన్ । మక్కువ నాదరింతు రుత్క్షణక్షణముల్ జవరాండ్రచిత్తముల్ । పక్కన వేసరం జనదు పాయములం దగు నిచ్చకంబులం । జిక్కఁగఁ జేసి డాసి సతిఁ జిత్తమువంటి సుఖింపఁగాఁ దగున్॥ ౭౦

టీక ॥ ఒక్కొకవేళన్ - ఒక్కొక్క సమయమందు - పద్మముఖులొల్లమి సేయుదురు - స్త్రీలొల్లకుండనుందురు - ఒక్కవేళన్ - మఱియొక సమయమందు - పెన్ మక్కువన్ - అతిశయమైన ప్రేమచేత - ఆదరింతురు - మన్నింతురు - జవరాండ్రచిత్తములు - యౌవనస్త్రీలమనస్సులు - క్షణక్షణములు - క్షణమునకొక విధముగానుండునవి - పక్కన వేసరం జనదు - అదిగనుక విచారించకుండ ద్వరగా విరక్తిపడఁగూడదు - ఉపాయములన్ - నేర్పులచేత - తగు నిచ్చకంబులన్ - తగిన ప్రియవాక్యములచేత - చిక్కఁగఁ జేసి - వశమగునట్లు లొనర్చి - డాసి - సమీపింపఁబోయి - సతిఁ జిత్తమువట్టి - స్త్రీననుసరించి - సుఖింపఁగాఁదగున్ - సుఖమును బొందవలసినది॥

క ॥ అని తలఁచి యవ్విలాసిని । యనిశము గ్రీడించు పుష్పితారామంబున్ । మునుగలుగఁ జొచ్చి యొకచం । దనభూజము నీడ నిల్చి దంభంబమరన్॥ ౭౧

టీక ॥ అనితలఁచి - అనియీప్రకారముగా విచారించి - అవ్విలాసిని - ఆవరూథిని - అనిశము గ్రీడించు - నిరంతరమును విహరించునట్టి - పుష్పితారామంబున్ - పూచిన యుద్యానవనమును - మునుగలుగఁ జొచ్చి - ముందుగాఁ జేరి - ఒక చందనభూజము నీడ నిల్చి - ఒకమంచి గంధపుచెట్టు ఛాయను నిలిచి - దంభంబమరన్ - మాయ యుప్పొంగునట్టుగా ॥ ముందరి పద్యములో క్రియాపదము॥ ౭౨

సీ ॥ అర్ధచంద్రుని సొంపు నవఘళించు లలాట * పట్టిఁ దీర్చిన గంగమట్టితోడ । జెక్కుటద్దములందు జిగివెల్లువలు చిందు * రమణీయమణికుండలములతోడఁ । బసిఁడిజ్వాఁత చెఱఁగు మిసిమి దోఁచుఁ జెలంగు * నరుణాంశుకోత్తరీయంబుతోడ । సరిలేని రాకట్టుజాలువా మొలకట్టు * బెడఁగారు నీర్కావిపింజెతోడ ॥ తే ॥ ధవళధవళములగుజన్నిదములతోడఁ । గాశికాముద్రయిడిన యుంగరముతోడ । శాంతరసమొల్కు బ్రహ్మతేజంబుతోడఁ । బ్రవరుఁ డన్యోగియచ్చర ప్రవరుఁడపుడు॥ ౭౩

టీక ॥ అర్ధచంద్రునిసొంపుఁ గ - సగము గా మడుఁగా బిళ్లయొ క్క - కళను - అవఘళించు - తిరస్కరించుచున్న - లలాటప ట్టిదీర్చిన - పలకవంటినొసటియందుదిద్దిన - గంగమట్టితో డఁ గ - గంగాసంబంధమైనమృత్తికతోడను - చెక్కుటద్దము లందుఁ గ - దర్పణములవంటి గండస్థలములయందు - జిగి వె ల్లువలువింప - కాంతిప్రసరించుచున్న - రమణీయమణి కుండలంబులతోడఁ గ - రమణీయ-సుందరమైన - మణికుండ లములతోడఁ గ - రత్నఖచితములైన కర్ణాభరణములతోడ ను - పసిఁడిఁ వ్రాంత చెఱఁగు - బంగారువ్రాసిన పనిగిలిగిన యంచులయొక్క - మిసిమిదోఁపఁ గ - కాంతిగనుపడునట్టు గా - చెలంగు - ఒప్పుచున్న - అరుణాంశుకోత్తరీయం బుతోడఁ గ - అరుణాంశుక - ఎఱ్ఱనిరంగుగల - ఉత్తరీయం బుతోడఁ గ - పైయంగవస్త్రముతోడను - సరిలేని రాకట్టు సమానరహితమైన రత్నములచెక్కుటగల - జాళువా మొలకట్టుఁ గ - బంగారు మొలత్రాడుచేత - బెడఁగారు వె లుఁగుచున్న - నీరాకఁ పిసిఁ జెతోడఁ గ - కొంచెముగా యగలదోవతికచ్చముతోడను॥ధవళధవళములగు- మిక్కి లితెల్లనైన - జన్నిదములతోడఁ గ - యజ్ఞోపవీతములతోడ ను - కాశికాముద్రయిడిన - కాశీముద్రఁ జెక్కిన - ఉంగర ములతోడఁ గ - ఊర్మికలతోడ - శాంతరసమొలక - శాం తరసముతోఁ బఁడుచున్న - బ్రహ్మతేజంబుతోడఁ గ - బ్రా హ్మణవర్చస్సుతోడను - వియచ్చరప్రవరుఁడు - గంధర్వ శ్రేష్ఠుఁడు - అపుడు- ఆసమయమందు - ప్రవరుఁడయ్యెఁ గ ప్రవరుఁడాయెను - ననఁగాఁ బ్రవరాఖ్యునిరూపమువహిం చెను॥ ౯౩

క ॥ ఇటనవ్వరూధినియునొ । క్కొటఁగతిపయసఖులుదనన్నుఁ గొలిచినడువఁ గాఁ । జటులఝళఝళరవప ద । కటకసమాకృష్టకేళికలహంసికయై ॥ ౯౪

టీక ॥ ఇటఁ గ - ఇక్కడ - అవ్వరూధినియుఁ గ - ఆవరూధిని యును - ఒక్కొటఁ గ - ఏకముఖముగా - కతిపయసఖులు కొందరుచెలికత్తెలు - తన్నుఁ గొలిచినడువఁ గాఁ గ - తనను బరివేష్టించినడుచుచునుండఁ గా - చటు...యై -చటుల-చం చలమైన - ఝళం ఝళరవ - ఝళం ఝళయను ధ్వనితోఁ గూడుకొన్న - పదకటక - కాలియందెలచేత - సమాకృష్ట- రప్పించఁబడుచున్న - కేళికలహంసికయై- క్రీడార్థముగాఁ బెంచఁబడినమధురముగాఁ బలుకుసు రాళముగలదై - అనఁ గాఁ గాళ్లయందెల ధ్వనితోనడుచు చునుండహంసయును భ్రాంతిచేతఁ బెంపుడం చలు వెంటఁబడివచ్చుచున్నవనితా త్పర్యము. ౯౫

సీ ॥ ఉరగఫూత్కారధూమోగ్రగంధముఁ బాసి - పొలయఁ బోయీతావిమలయపవనుఁ । డనలాక్షు పెడ బొబ్బనలమినతలదిమ్ముఁ - బాయఁ బోయీ తేంట్లపాటమరుఁడు। ఘర్మసామీప్యసంకలితదాహస్ఫూర్తి నీఁగఁ బోయీచల్లనీడమధువు।గరళసొందర్యాత్తకరసుధాకటుకత్వ- ముడుపఁ బోయీ తేనెనోషధీశుఁ॥

తే ॥ డనఁగజంపకకురువకపనసతినిశ । నిచులవంజులదాడిమీవిచికిలామ్ర। పాటలీపూగకేసరప్రముఖతరు ల । సొబగుమీఱుసుద్యానంబుఁ జొచ్చియచట॥ ౯౬

టీక ॥ మలయపవనుఁడు - చందనాచల సంబంధమైనవా యువు - ఈతావిఁ గ - ఈపరిమళముచేత - ఉరగఫూత్కా రధూమోగ్రగంధముఁ బాసి - ఉరగ - సర్పములయొక్క - ఫూత్కార - ఫూత్కారమువలనఁ బుట్టిన - ధూమ - పొగ యొక్క - ఉగ్రగంధముఁ బాసి - తీక్ష్ణమైనవాసనను విడి చిపెట్టి - పొలయఁ బో - వ్యాపించునుసుమా - మరుఁడు- మన్మథుఁడు - ఈ తేంట్లపాటఁ గ- ఈతుమ్మెదలయొక్కగా నముచేత - అనలాక్షు - అగ్ని నేత్రముగాఁ గలశివునియొ క్క - పెడబొబ్బఁ గ - పెద్దసింహనాదముచేత - అలమిన తలదిమ్ముఁ గ - పొందినతలనొప్పిని- పాయఁ బో- వదలించు కొనునుసుమా - మధువు- వసంతుఁడు - ఈచల్లనీడఁ గ- ఈ చల్లనైనఛాయచేత - ఘర్మసామీప్య సంకలితదాహస్ఫూ ర్తిఁ గ - ఘర్మసామీప్య - గ్రీష్మకాలముయొక్కచేరువచేత సంకలిత - పొందఁబడిన - దాహస్ఫూర్తిఁ గ- తాపాతిశయ మును - నీఁగఁ బో - పోఁగొట్టుకొనునుసుమా - ఒషధీశుఁ డు - చంద్రుఁడు - ఈతేనెఁ గ - ఈమకరందముచేత- గరళ సొందర్యాత్త- కాలకూటముతోఁ గూడఁ బుట్టుటవలనఁ బొం దఁబడిన - కర - కిరణసంబంధమైన - సుధా - అమృతమం దలి - కటుకత్వముఁ గ - కారపుగుణమును - ఉడుపఁ బో పోఁగొట్టును సుమా— అనఁ గానీవనవృతు సంబంధమై నపరిమళముచేత నుతుమ్మెదపాటలచేత నానీడచేతను దే నెచేత నును లయపవనుఁడు మొదలైనవారేత మ

యుండలి యసహ్యములను బోఁగొట్టు కొందురని చెప్పఁచునుండఁగా నితరులమాట చెప్ప నేమని లేదని భావము॥ అనఁగన్ - అనునట్లుగా. చంప...రులన్-చంపక- సంపెఁగలును పురువక- ఎఱ్ఱగోరంటలును। పనస। పనసవృక్షములును।తిలక। నెమ్మిమ్రాకులును। నిచుల। ప్రబ్బలిచెట్లును।వంజుల।అశోకవృక్షములును। దాడిమీ। దానిమ్మలును। విచికిల-సన్నమల్లెలును। ఆమ్ర। మామిళ్లును। పాటలీ। కలిగొట్టును। పూగ। పోఁకమ్రాఁకులును। కేసర। సురపొన్నలును। ప్రముఖ మొదలుగాఁగల। తరులన్। వృక్షములచేత। సొబగుమీఱు శృంగారమతిశయించుచున్న।ఉద్యానంబున్- ఆక్రీడవనమును- చొచ్చి- ప్రవేశించి. అచటన్- అక్కడ॥ ౯౬

మ॥ పవమానప్లవమానపంకజరజఃపాళీపిశంగచ్ఛవీ। భవదభ్యర్ణవికీర్ణకృత్రిమసరిత్పాథస్తరంగాహతైం।
దవపాషాణవితర్దికాతలమునన్నాళీకపత్త్రాక్షులు । త్సవ మొప్పన్విహరింపుచున్ సరసవాచాప్రౌఢిమల్
మీఱఁగన్॥ ౯౭

టీక॥ పవ...మునన్- పవమాన। వాయువువలన। ప్లవమాన। తెప్పగాఁదేలుచున్న ।పంకజ। కమలములయొక్క।రజఃపాళీ। పరాగసమూహముచేత। పిశంగచ్ఛవీభవత్ । పచ్చనికాంతిగలిగినదిగానగుచున్నదియు। అభ్యర్ణ।సమీపమందు వికీర్ణ। వ్యాపించుచున్న। కృత్రిమసరిత్ । కల్పితమైననది యొక్క। పాథస్తరంగ। నీటికెరటముల చేత-ఆహత।అంతటఁగొట్టఁబడుచున్నదియు। ఐందవపాషాణ। చంద్రకాంతమణుల చేతఁగట్టఁబడిన । వితర్దికాతలమునన్। తిన్నెమీఁద- నాళీకపత్త్రాక్షులు - తామరరేకులవంటి నేత్రములుగల స్త్రీలు-ఉత్సవ మొప్పన్- వేడుకమించునట్లుగా- విహరింపుచున్- విలాసముగా సంచారము చేయుచును - సరసవాచాప్రౌఢిమల్ మీఱఁగన్- సరస। శృంగారాదిరసములతోఁగూడిన। వాచా।ప్రౌఢిమల్ మీఱఁగన్ । వాక్యచమత్కారములతిశయించునట్లుగా॥ ౯౭

చ॥ బటువయివిఱ్ఱవీఁగిపరిపాటిఁగఁబూవిపరాగపుంజమొ । క్కొటఁగలయంగఁబర్వఁగొనగొమ్మనుఁగోయి
లమించనొప్పెఁజెం। గటియేలమావిహారరుచిగండవొడింగనుపట్టినీలతా। స్ఫుటతరచూచుకంబగుచుఁబొ
ల్చువనేందిరగుబ్బచన్నకన్॥ ౯౮

టీక॥ బటువయి - వట్రువయయి - విఱ్ఱవీఁగి - విజయఁబడి పరిపాటిఁగఁబూచి - తనుమాత్రముగాఁబుష్పించి - పరాగపుంజము - పుష్పాడిసమూహము - ఒక్కొటఁగలయంగఁబర్వన్ - అంతటఁగలిసియున్నట్లు వ్యాపించఁగా - కొనగొమ్మనుఁగోయిలమించన్ - చివరనున్నశాఖమీఁదఁ గోయిలయొప్పఁగా - చెంగటియేలమావి - సమీపమునందలిగున్నమామిడి - ఒప్పెన్ - అమరియుండెను - యెటువలెననఁగా- హారరుచిన్ - ముత్యాలపేరులయొక్క-కాంతిచేత - గండవొడింగనుపట్టి - బుక్కాపొడిచేతఁజూడనొప్పి - నీలతాస్ఫుటతరచూచుకంబగుచున్-నీలతాస్ఫుటతర నైల్యము చేతవికాసనమైన - చూచుకంబగుచున్ - చన్నుమొనగలదగుచు. పొల్చు - వెలయుచునుండు-వనేందిర- కాననలక్ష్మియొక్క- గుబ్బచన్నన్ - కదలనిబటువైన స్తనమో యనునట్లుగా నొప్పెనని సంబంధము॥ ౯౮

తే॥ వెలఁది యిచ్చోటిసంపంగివిరులుగహనదేవతలయిండ్ల నెత్తినదీపశిఖలు । గాకయుండినఁ బంచబంగా
ళముగుచుఁ। బాఱునే మత్తమధుకరపటలతమము॥ ౯౯

టీక॥ వెలఁది- ఓచెలియా- ఇచ్చోటిసంపంగివిరులు - ఈ వనమందలిచంపకపుష్పములు- గహనదేవతల- వనదేవతలయొక్క- ఇండ్లనెత్తిన-గృహములలోఁబెట్టిన- దీపశిఖలు- దీపజ్వాలలుసుమా- కాకయుండినన్- అటులఁగాకపోయెనేని- మత్తమధుకరపటలతమము- మత్తమధుకర। మదించినతుమ్మెదలయొక్క। పటల।సమూహమను। తమము।చీఁకటి- పంచబంగాళముగుచున్ - పటాపంచలై - పాఱునే- పాఱిపోవునా- అనఁగా సంపంగిపువ్వులు దీపకళికలవలె నేజ్వలించునవియనియు దీపములకును జీఁకటికిని నెట్లువిరోధమో యటువలెనే సంపంగిపువ్వులకును దుమ్మెదలకును విరోధమనియుఁ దాత్పర్యము॥ పంచబంగాళమనఁగా శూన్యమనుట॥ ౯౯

చ॥ అపరిమితానురాగసుమనోలసనయై చిగురాకుచేతులం। దపసినిఁగౌఁగలించెవనితాయిదెరంభదలంపరం
భ దా। నపరిమితానురాగసుమనోలసనయై చిగురాకుచేతులం। దపసినిఁగౌఁగలించుటు చిత్రముకాదాయని
నవ్వెరంభయన్॥ ౧౦౦

టీక ॥ అపరిమితానురాగసుమనోలసన్మై - అపరిమిత - మితములేని - అనురాగ - పొందఁబడినరక్తిమగలిగిన - సుమనః - పుష్పములచేత - అలసన్మై - ఓపికలేనిదై - చిగురాకుచేతులన్ - కిసలయములనుహస్తములచేత - వనితా - ఓచెలియా - ఇదె రంభ - ఇదోయట్టిచెట్టు - తపసిని - అవిసిచెట్టును - కౌఁగలించెన్ - ఆలింగనచేసుకొనెను - అనియొకస్త్రీపలుకఁగా ॥ రెండవస్త్రీ - యీవాక్యములకేయర్థాంతరముచేసి-పలుకుచమత్కారమెట్టిదనఁగా తలంపన్ - విచారింపఁగా - రంభదాన్ - రంభయనునప్సరసతాను - అపరిమితానురాగసుమనోలసన్మై - అపరిమిత - మితములేని - అనురాగ - ప్రేమతోఁగూడిన - సుమనః - మంచిడెందముచేత - అలసన్మై - ఓపికలేనిదై - చిగురాకుచేతులన్ - పల్లవములవంటిహస్తములచేత - తపసిని - స్వర్గము బొందినతపస్సంపన్నుని - కౌఁగలించుట - ఆలింగనచేసుకొనుట - ఉచితంబెకదా - యుక్తమేకదా - అని - ఇట్లని రంభయన్ - అచ్చటనున్నరంభయును - నవ్వెన్ - హసించెను॥ ౧౦౦

తే ॥ కొమ్మకన్నుఁగవకుఁగోరగింపఁగఁబూచి। తఱుచుజొత్తుగ్రక్కెదాసనంబు। గవయుసీతమాలగహనాంధకారవి। తానమునకునుదయభానుడయ్యె॥ ౧౦౧

టీక ॥ కొమ్మ - ఓచెలియా - కన్నుఁగవకున్ - నేత్రయుగమునకు - కోరగింపఁగఁబూచి - వెకసమగునట్టుగాఁ బుష్పించినదై - తరుచు - మిక్కిలి - జొత్తుగ్రక్కి - ఎఱ్ఱనికాంతినిబ్రసరింపజేయుచున్న - దాసనంబు - జపాపుష్పపుచెట్టు - కవయు - ఆవరించుచున్న - ఈతమాలగహనాంధకారవితానమునకున్ - ఈతమాలగహన - ఈచీఁకటిమ్రాకులయడవియనునట్టి - అంధకార - కారుచీఁకటియొక్క - వితానమునకున్ - సమూహమునకు - ఉదయభానుఁడయ్యెన్ - ఉదయించుచుండుసూర్యునివంటిదై - వెలిఁగెనుసుమాయనియర్థము — అనఁగాసూర్యుఁడెట్లనికాంతితోనుదయింపఁజీఁకటులేప్రకారముగావిఱిసిపోవునో యాప్రకారముగానిండఁబూచినదాసనపుచెట్టువలనఁజుట్టునున్నచీఁకటిమ్రాకులయొక్క నైల్యమువిఱిసి పోవుచున్నదనితాత్పర్యము॥ ౧౦౧

తే॥ శ్యామలోపరినిబిడపత్త్రాభ్రములకుఁ। గాండషండంబుదిగువానకాల్లుగాఁగఁ - బంకరుహనేత్రవర్షర్తు శంకనొసఁగు। పోఁకబోదియనవకంపుమ్రోఁకఁగంటె॥ ౧౦౨

టీక ॥ శ్యామలోపరినిబిడపత్త్రాభ్రములకున్ - శ్యామల - నల్లనైన - ఉపరి - మీఁదనున్న - నిబిడపత్త్ర - దట్టమైనయాకులను - అభ్రములకున్ - మేఘములకు - కాండషండంబు - కాండ - మ్రాకులస్కంధములయొక్క - షండంబు - సమూహము - దిగువానకాల్లుగాఁగన్ - భూమికిడిగివచ్చునట్టియుదకధారలవుచునుండఁగా - వర్షర్తుశంకనొసఁగు* వర్షర్తు - వర్షాకాలము యొక్క - శంకనొసఁగు - సందేహమును గలుగఁజేయుచున్న - అనఁగావర్షాకాలమనిపించుచున్న * పోఁకబోదియ - క్రముకవృక్షముయొక్క - నవకంపు - నేవళమైన - మ్రోఁకన్ - చాలునను - పంకరుహనేత్ర - ఓచెలియా - కంటె - చూచితివా॥ ౧౦౨

ఉ॥ చూతమెడాసిపక్వతరశుక్తిపుటాంతరదృశ్యమౌక్తికవ్రాతములై వెలుంగుగరువంపుగొటారులనొప్పు తామ్రపర్ణీతటమట్టుజీర్ణదళబృందసమావృతపాండురప్రసూనాతిమనోజ్ఞమూలములనర్థినెసంగుమధూకసాలముల్॥ ౧౦౩

టీక ॥ పక్వ...వ్రాతములై - పక్వతర - పండఁబాఱిన - శుక్తిపుటాంతర - ముత్తెపుచిప్పలలోపల - దృశ్య - చూడఁదగిన - మౌక్తికవ్రాతములై - ముత్తియముల సమూహములుగలవై - వెలుంగు - తేజరిల్లుచున్న - గరువంపు - పొడవుగల - కొటారులనొప్పు - శుక్తిరాసులచేతనమరుచున్న * తామ్రపర్ణీతటమట్టు - తామ్రపర్ణీ - తామ్రపర్ణియను నేటియొక్క - తటమట్టు - ఒడ్డువలె - జీర్ణ...ములన్ - జీర్ణదళ - రాలినపండుటాకులయొక్క - బృంద - సమూహముచేత సమావృత - లెస్సగానావరింపఁబడిన - పాండుర - తెల్లనైన ప్రసూన - పుష్పాలచేత - అతిమనోజ్ఞ - మిక్కిలిసుందరమైన - మూలములన్ - మొదళ్లచేత - అర్థినెసంగు - లెస్సగానొప్పిన - మధూకసాలములు - ఇప్పచెట్లు - చూతము - ఎడాసి - సమీపించి - చూతమె - కనుఁగొనుదమా - ఆయిప్పరసలుతమలోదామనుకొనిరని తెలియవలెను — తామ్రపర్ణీనదియందు ముత్యపుచిప్పలుపుట్టుచున్నవనిప్రసిద్ధము ॥ ఇకడముత్యపుచిప్పలకునురాలినపండుటాకులకును - నుపమానోపమేయ

ళావము నియ్యమ్ముల్యములకును రాలినపువ్వులకును అదే ప్రకారము వియ్యడా గ్రుహర్ణిత్రీరమునకునునిప్ప చెట్ల మొగ్గలకును నదే ప్రకారమునియ్యవిచారించవలెను॥ ౧౦౩

క॥ పంకజముఖి విరహులపయిఁ । గింకన్నిజసైన్యకోటికిని సెలవిడుమీ । నాంకునికరతలమనఁగాఁ । గంకేళి జిగురుగాలిఁ గదలుటఁ గంటే॥ ౧౦౪

టీక॥ పంకజముఖి-పద్మమువంటి మోముగలయో చెలియా. విరహులపయిన్ - వియోగులమీఁద - కింకన్ - కోపముచేత - నిజసైన్యకోటికిన్ - తనసేనాసమూహమునకు - సెలవిడు - అనుజ్ఞ యిచ్చుచున్న - మీనాంకుని - మన్మథునియొక్క - కరతలమనఁగాన్ - అరచెయ్యోయన్నట్టుగా - కంకేళిన్ - అశోకవృక్షమందు - జిగురు - పల్లవము - గాలిన్ - గాడ్పుచేత - కదలుట - చలించుట - కంటే చూచితివా॥

ఉ॥ నున్నఁ జిగురాకు మేయుతటి నోరికెలంకులఁ దేఁటి గుట్టినన్ । వనతరుశాఖలం గువకువధ్వని బాఱుపికాంగనం బికం । బనునయమొప్పమాన్పుగతి నాత్మముఖంబు ముఖంబుఁ గూర్చి చుం । బన మొనరించెసంతసుడిమాయలు గావె మగవారికృత్యముల్॥ ౧౦౫

టీక॥ నునఁజివురాకున్ - మృదుకిసలయమును - మేయుతటిన్ - తినుసమయమందు - నోరికెలంకులన్ - నోటిప్రక్కలను - తేఁటి గుట్టినన్ - తుమ్మెదకరువఁగా - వనతరుశాఖలన్ - అరణ్యమందలి చెట్లకొమ్మలయందలి - కువకువధ్వనిన్ - కువకువయనురొదతోడ - పారు - పరుగెత్తునట్టి - పికాంగనన్ - ఆఁడుకోవెలను - పికంబు - దానిజోడైన మగకోవెల-అనునయము ఒప్పన్ - ఊరడింపు కనుపడునట్టు - మాన్పుగతిన్ - దానినొప్పిపోఁగొట్టునట్టుగా - ఆత్మముఖంబు ముఖంబుఁగూర్చి - తనమోము దానిమోమునఁ గదియించి - చుంబన మొనరించెన్ - ముద్దువెట్టుకొనెను - మగవారికృత్యములు - పురుషులయొక్క పనులు - సంతుసుడి మాయలు గా - వసయముఁగనిబొంకించునవి గావా॥

క॥ అనిపొగడుచు నొయ్యారపు । టనువున జడ లల్లి జిలుగులగు పయ్యెదలం । జనుకట్లుగట్టి యొద్దిక । ననిమిషకాంతలు లతాంతహరణోత్సుకలై॥ ౧౦౬

టీక॥ అనిపొగడుచున్ - ఇట్లని స్తోత్రము సేయుచును * ఒయ్యారపుటనువునన్ - విలాసమైన ఖరిచేత - జడలల్లి - తలవెంట్రుకలు జడలు వేసుకొని - జిలుగులగు - సన్నములైన - పయ్యెదలన్ - పైఁటచెఱఁగులచేత - ఒద్దికన్ - మైత్రితో చనుకట్లుగట్టి - రవికమీఁద బిగియఁగట్టి - అనిమిషకాంతలు - దేవతాస్త్రీలు - లతాంతహరణోత్సుకలై - లతాంతహరణ । పువ్వులుగోయుటయందు - ఉత్సుకలై - సంతోషముగలవారై॥ ౧౦౭

రగడ॥ నేర్పుమై నల్లయది వెరులఁ దోలుపూఁదుటెమె * దప్పకునకర్పింపఁ దలఁప డెంతటి పెరిమె * యింతిపాపురపురొదయేలవినె దాగజము * వింతయే విరహిణులవెతఁ బెట్టు బేరజము * మరపొన్నక్రొన్ననలుచొప్పనలుగడ వెదకు * తతగదంబులతా విదండంబు క్రొవ్వెదకు * నలమినను జిగురునకునగు నెకంటకమాడఁ * జురుకున నెవేటొక్క చోటఁగంటకమాడఁ * గుందములునీకొసఁగఁగూర్చితిని గైశికము * నిండుల కు వెలయడుగ నేలవిడువై సికము * చిరుగేంట్లకొసఁగెసు జైనకూళ్లుగొజ్జంగ * యొరుఁగకది పూవంద నేలయిటురజ్జంగ * నెదిరింపఁ బోలునీవింతి తిపతిఁ డెగడఁ * బొదలఁ జిగురులతుదలఁ బూచియున్నది పొగడ * పుడుకు మల్లనగం జపాడికికి క్రేంకణము * దడయికిటునీకి త్తుఁదగ రత్నకంకణము * నెరసిపోఁ జూచెదవు నీలునీలువుమాక నము గురియు తేనెల జీబుకొన్నదంతటవనము * కాదల్లయది పుల్లకంకేళి పన్నిదము * మోదుగోడి ననీడుముత్యాల జన్నిదము * పటవాళైనయది యిూయుకఁటి చాలెంత * చేటున కొయగుచూలు చేఁగలుగు మేలెంత * నెలఁతయూ గేదంగినీకబ్బె బుకాక్కము * చిలుకునీపువ్వొల్లు చెంచెతలబుకాక్కము * మితిలేని తేనెనామెతఁజేసె నీరవాడి * యితరలతికలవ టిగివేఁగునది పరవాడి * కలుగొట్లు పాకు వేక్క లెనీకుఁదలఁ చెదను * నలి నా

ఈకడిమిగండమునకే వెఱచెదను - గురువిందన దెగిలుబడ్ కొనియెంబయ్యారదోంగ - విరులఁగరికుంభకుచ వెత జూపె యరగ్రుంగ - మెఱమెఱనికోలనిదరి మీలంచులకు ముకులు - మరి గెనీకను దోయిమాయిలపుచకచకలు - ఏకాంతమనితోలఁ గెదిందునీవ ఱె వేటు - చేకొనవె మున్నాడి చెలువయీవటి వేరు - అరిదియీ యేడ్తాకల రఁటినగుకప్పురము- సరిగాదు దానికలశశియొుపలుకఁ శ్పూగము- పాళకల్ల దిపోఁకఁబ్రాఁకబంధము దెగియె-ౕనా ళియదిదిగజాలు నట్టిచందమునగిరెు - మలయపవనునిఁ బిలిచెమావిభళియీవేళ - మాలయముఁగోయిలపంచ మస్వరంబుననీల - సులభమై ధొరకెనుంజుల వాణిచంపకము - చిలువానేఁబూఁబోదలు చేరియిఁక వంపకు ము - చనపడిఁకడవ్వులకుసఖులారపువ్వులకు - ననుచునలరులుగోసిరతివల్లలనచూసి॥ ౧౧౭

టీక ॥ ఈరగడలో దేవతాస్త్రీలుపువ్వులుగోయునప్పుడొక రితోనొకరు పరిపరివిధములుగా మాట్లాడువాక్యములుగా ననక్కడక్కడి కేయాన్వయమగుచున్నదనివిచారించవలెను నేర్పుమైఁ నైపుణ్యముగా - అల్లయది - ఆస్త్రీ నెఱులఁ కురులయందు - తోలుప్రాఁదుటిమెఁ - మొుదటిసారిగోసి నపువ్వుఁబెట్టుకొనెను- దర్పకునకుఁ - మన్మథునకు- అర్పిం పఁ - సమర్పించవలసినదని- తలఁపదు - విచారించదు- ఎం తటిపెరిమే - పువ్వులయం దెంత్రప్రేమ - అనియొుక తెపలి కెను - ఇంతి - ఓచెలియా - పావురపుగొంద - పారావత ధ్వనులు - పలవినెమ - ఎంమ శాకర్ణించెదవు - ఆరజము- అ దిమహాయాగడము - విరహిణులఁ - వియోగముగల స్త్రీ లను - వెతఁబెట్టు - బాధపెట్టునట్టి - బేరజము - గడుసుఁద నము- వింతయే- ఆశ్చర్యమా- అనఁగా నెన్నఁడెఱుఁగనిదా- అనియొుక తెపలికెను - సురపొన్న క్రొన్ననలు - నమేరునూ తనపుష్పములను - చొచ్చి- లోఁగఁబోయి- నలుగడ వెదకుఁ నాలుగుదిక్కు లనుఁగలయనరయును - అందుల వాసియం దుండు- తావితండంబు- పరిమళముయొుక్క సమృద్ధి క్రొవ్వెద కుఁ-కొప్పునకు-తరగదు-తీసిపోనేరదు- అనియొుక తెపలికెను చిగురునకుఁ - పల్లవమునకు - ననుఁ-నన్ను. అజమి - ఒత్తి అగునెకంటకమాడఁ - కఠినపుమాటలు పలుకుటకుఁదగు నా- వేఱొక్కచోటఁ - మరియొుకస్థలమునందు- కంటకమూ డఁ - ముల్లునాటఁగా - చుఱుకను నేఁ- చుఱుక్కుమనె ను। అనియొుక తెపలికెను- కుందములు - మొుల్లపువ్వులు✱ నీకొసఁగఁ- నీకివ్వను. కైశికముఁ - నాసిగలో - కూర్చి తిఁ - చేర్చుకొంటిని - ఇందులకుఁ - ఈపువ్వులకు - వెల యడుగనేల- విలువయడుగఁబనిలేదు - వైసికముఁ- అలం కారాసక్తిని- విడు- వదలుము - చిఱుదేంట్లకుఁ - చిన్నచి

న్నతుమ్మెదలకు- గొజ్జగఁ - జాజిపొదయందు-గుజ్జెనగూ ళ్లు- అనఁగాఁబసిపిల్లలుబొమ్మల వివాహము మొుదలయిన వానియందువండుపక్వాన్నాదివిశేషములు- ఒదవెఁ-దొ రికెను - ఎఱుఁగకది- అయిననాస్త్రీ తెలియక- పూవంటఁ పుష్పమందుకొనునంత నే- పలయిటు- ఎందుకీప్రకారము- రజ్జగఁ- డంబము చేయవలెను। అనియొుక తెపలికెను। ఇం తి- ఓచెలియా- నీవు- ఈవు-రతిపతిఁ- మన్మథుని- తెగడఁ- నిందించుటకు- ఎదిరింపఁబోలుఁ- ప్రతిఘటింటితివేమో✱ పొదల- లతాగృహములయొుక్క- చిగురులతుదలఁ - పల్ల వములకొనలయందు- పొగడ-వకుళవృక్షము- పూచియున్న ది- పుష్పించియున్నది। అనఁగానదినీకు విరహకారియైన నిభావము। ఇట్లనియొుక తెపలికెను- గందపొడికిఁ-బుక్కా పొడికయి - ఈప్రేంకణముఁ- ఈప్రియకపుతీఁగను- అల్ల నఁ- తిన్నగా- పుడుకుము- స్పృశించిపుచ్చుకొమ్ము.తడయ కిటఁ- ఆలస్యముచేయకనిచ్చట- రత్నకంకణము- మణిస్థా పితమైనచేతికడియము-తగఁ- అర్హమానట్టుగా-నీకిత్తుఁ- నీకిచ్చుచున్నాను - అనియొుక తెపలికెను - నెరసిసోఁజూచె దవు - వ్యాపించిపోఁజూచుచున్నావు - నిలునిలువుమా- పో వలదుపోవలదుండుమా - కనము - చూడము - కురియుతేనె లఁ - వర్షించుచునుండుమకరందములచేత - వనము -విహా రకాననము - అంతటఁ - అన్నియెడలజీబుకొన్నది - చిత్త డిగొనియున్నది - అనియొుక తెపలికెను- అల్లయది- అదిగో కనుపించునది - ఫుల్లకంకేళీ- పూచినయశోకము- అనియొు క తెపలుకఁగా-కాదు- అశోకముకాదు- మోదుగు- పలా శవృక్షము - అనియొుక తెయనఁగా - ఓడిసఁ - ఓడితవేని నీవు- నీయొుక్క - ముత్యాలజన్నిదము- మాకిత్తువో అవితము పన్నిదము - పందెము - అనిపరలఁబలికెను - ఈయురఁటి

చాలెంత - ప్రసవించినయట్టి గాగెలవేసినయొప్పొందలేపన శ్రేణియే మాత్రము - పటువాలైనయరటి - ఒరగఁబడియున్నది అనియొక తెపలుకఁగా - చేటునకెయ్యది కీడు దెచ్చుకొన్నయమన యిన - చాలుచేఁగలుగు - గర్భముచేత సంభవించునట్టి - మేలెంత - కీడెంత - అనియొక తెపలికెను - నెలఁత - ఓపడఁతి. ఈగేసంగి - ఈ మొగిలి - నీకచ్చెఁగా - నీకుదొరికెను - బుక్కాము పిలుకు - గండవోడనిజల్లెడు - ఈపుప్పొళ్లు - ఈ పుష్పపరాగము - చెంచెతలబుక్కాము - కిరాతాంగనల గందవొడి - మితిలేని - పరిమాణరహితమైన - తేనెఁగా - మధువును - విరవాది - విరిజాజి - ఆమెతఁజేసెఁగా - వీఁదొనర్చెను - ఇతరలతికలమరిగి - అన్యములైనతీవలనాశించి - పసునది - పోవునట్టిది విరవాది - ఇతరపక్షమునువాదించునట్టిది - అనిమఱియొక తెపలికెను - కలుగొట్లు - పాదిరిచెట్లను ప్రాకు - ఉరోవష్టంభము చేజరిగియెక్కునట్టి - వేడ్కలెసీరుఁగా - సంతోషములేనీకు - తలచెదఁగా - మనస్సునందతిశయము - నలినాక్షి - ఓచెలియా - కడిమిగఁడమునకే - అతిశయమైనయపాయమునకే - వెఱచెదఁగా - నేనుభయంపడుచునుండును - అనియొక తెపలికెను - పయ్యాతదొంగ - మలయమారుతమనుతస్కరుఁడు గురువిందఁగా - బండిగురువింద తీఁగయందు - గిలుబుకొనియెఁగా - అదిగోగిలు బాడుచున్నాఁడు - అనఁగాధోంగిలించి - తీసికొనుచున్నాఁడు - కరికుంభకుచ - ఏనుఁగశిరఃపిండములవంటి స్తనములుగలయో చెలియా - మైయరగుంగఁగా - శరీరముసగముతగ్గినట్లుగా - అనఁగానొడలువంచి - విరులఁగా - పువ్వులను వెరజు - ప్రోవుఁజేయుము - అనఁగాఁద్వరగాఁగోయుము అనియొక తెపలికెను - మెరమెరని - మెరమెరమెరయునట్టి కొలఁకుదరిఁగా - సరస్సుగట్టుననున్న - మేలంచఁగా - జెట్టుకుచేఁపుని - లకుముకులు - టిట్టిభపక్షులు - నీకనుదోయిఁగా - నీనేత్రద్వయమును - మరిగెఁగా - వెంబడించెను - చకచకలు - కాఁబట్టిచకచకలాడుచూపులను - మాయింపు అడంచివేయుమనియొక తెపలికెను. ఏకాంతమని - రహస్యమాడుచున్నారని - తొలఁగెను - తొలఁగిపోవుచున్నావు అందుఁగా - ఇచ్చట - నీవటె వేలు - నీవుపరాయిదానవటే.

అనియొక తెపలికెను - చెల్వ - ఓచెలియా - ఈపట్టివేరు - ఇదివట్టివేరు - అనఁగానుశీరము - మున్నాడి - ముందుగా - చెకొనవె తీసుకొనవే - అనిమఱియొక తెపలికెను - ఈయేడాకులరఁటిఁగా - ఈసప్తపర్ణవృక్షములయందు - అగు - అయ్యెడు కప్పురము - కర్పూరము - అరిది - మహాశ్చర్యము - దానికిఁగా ఆకర్పూరమునకు - అలశశియొడలు - ఆచంద్రునిదేహము యినప్పటికిని - సరిగాదు - సమానముగాదు - కప్పురము - లొమ్మునలువు - అనియొకయప్సరసపలికెను - పాళసఁగా - మోపుకై - ఆళ్లడి - ఆస్త్రీ - పోఁకఁబ్రాఁకఁగా - క్రముకవృక్షము నుబ్రాఁకియెక్కుచుండఁగా - బందము దెగియెఁగా - కాళ్లకుఁదగిలించుకొన్నదారము తెగిపోయెను - ఆళి - చెలికత్తె అదిదిగజారుటనట్టి - ఆస్త్రీమాను వెంటఁగ్రిందికిదిగజారుచునున్న - చందమునగియెఁగా - విధమునకునవ్వెను - అనియొక తెపలికెను - మావి - మామిడిచెట్టు - ఖాళి - ఖళా - ఈవేళఁగా - ఈసమయమందు - మలయు - ఒప్పుచున్న - కోయిల - కోకిలయొక్క - పంచమస్వరగతిఁబునఁగా - పంచమస్వరమునందున్నట్టి - ఈలఁగా - తస్కరాదిసంకేతధ్వనిచేత - మలయపవనుని - మందమారుతమును - పిలిచెఁగా - ఆహ్వానముచేసెను - అనియొక తెపలికెను - ఇక్కడసంప్రదాయమే మనఁగాఁగాలియాడకుండనున్నసమయమందు - మోటసీలవేయుగాలియాడుటలోకవాడిక - మంజులవాణి - మనోహరమైనవాక్యములుగలయో చెలియా - చంపకము - సంపఁగి - సులభమై - ఆయాసములేక - దొరకెఁగా - లభించెను - పూఁబొదలు - పుష్పనికుంజములు - చిటువ - సర్పము. ఆనెఁగా - అంటెను - చేరి - కాఁబట్టి సమీపింపఁజని - ఇఁక చంపకము - ఇఁకమీఁదవంచకము - అనియొక తెపలికెను సఖులార - ఓచెలియలార - పువ్వులకుఁగా - పుష్పములనిమిత్తమై - ఇఁకఁగా - ఇంకమీఁద - దవ్వులకుఁగా - దూరమునకు - చనకుడి - పోకుడీ. అనియొక తెపలికెను. అనుచుఁగా ఈప్రకారముమాట్లాడుకొనుచు - అతివలు - అప్సరసలు - అల్లనడాసి - తిన్నగాఁజేరి - అలరులుగోసిరి - పువ్వులుగోసిరి ౧౧౭

క. నాళీకమధూన్మత్తము। రాళీముఖరాళిముఖకరంబగుకొలనం। గేళీలాలసగతిడిగి। యాళీనివహంబులోలలాడెనువేళన్॥ ౧౧౮

టీక. నాళీ...బగు - నాళీకమధు - పద్మములయందున్నమకరందముచేత - ఉన్మత్తమిక్కిలిమదించిన - మరాళీ - ఆఁడుహంసలకును - ముఖరాళి - మ్రోయుచున్న తుమ్మెదలకును - సుఖకరంబగు - సుఖమునుజేయుచున్నదైన - కొలనన్

ఒక తామరపూవుకొలను - కేళీకొలనగతిన్ - జలక్రీడయందా సక్తిచేత - డిగి - దిగి - అలిగినవహంసములు - చెలికత్తెలగుంపులు - ఓలలాడెడువేళన్ - నీటితోఁ జల్లులాడుచునుండుసమయమందు॥ ౧౧౮

ఉ॥ వాడినమోముదమ్మి తెలివాలికకన్నులువిన్నఁబోవఁ దోనాడక నెక్కొనసల్ కరమునందిడి తీరనివణ్ణయై
జలంబాడఁగఁ బిల్చువారి నొకహస్తపుఁ బ్రేమొక్కొన వాడుఁడంచుఁ జూడక జూచుమాడ్కి నలజోటి దిశల్ పరికింపనొక్కచోన్॥ ౧౧౯

టీక॥ వాడిన - విరహావేశనచేతబడలియున్న - మోముదమ్మి, ముఖపద్మమును - తెలివాలికకన్నులు - తెలుపుఁగలిగి వాలియుండు నేత్రములును - విన్నఁబోవన్ - కళదప్పియుండఁగా తోనాడక - చెలికత్తెలతోఁగూడ జలక్రీడలు చేయక - నెక్కొనసలు - శ్రేష్ఠమైనఫాలములు - కరమునందిడి - హస్తమందుబెట్టుకొని - తీరనివణ్ణయై - కొలనిదరిని గూర్చున్నదై - జలంబాడఁగన్ - జలక్రీడలాడుటకు - పిల్చువారిన్ - పిలుచుచున్నవారిని - ఒకహస్తపుఁ బ్రేమొక్కొనన్ - ఒంటిచేతిసమస్కారముతో - ఆడుఁడంచున్ - మీరు జలక్రీడలు చేయుచుండనిపలుకుచును - తాన్ - వరూథినితాను - చూడక జూచుమాడ్కిన్ - అశ్రద్ధగాఁ జూచురీతిగా - అలజోటి - ఆవరూథినీ - దిశలు - దిక్కులు - పరికింపన్ - చూడఁగా ఒక్కచోన్ - ఒకస్థలమందు॥ ౧౧౯

మాలిని॥ రవిరుచిఁ ద్రసరేణువ్రాతముల్ మించువాత్యా। నివహనిహతిలోనిందిందిరశ్రేణులాడన్। కువలయఘనకల్యాకూలవల్లీవనీసం। భవములగుచుమింటంబర్వుపుష్పాళ్ళలోనన్॥ ౧౨౦

టీక॥ రవిరుచిన్ ద్రసరేణువ్రాతముల్ మించు - రవిరుచిన్ - సూర్యకాంతియందు - అనఁగా నెండలో - త్రసరేణు - పరమాణువులయొక్క - వ్రాతముల్ మించు - సమూహము లచేతనతిశయించుచున్న - వాత్యానివహనిహతిలోన్ - వాత్యానివహ - సుడిగాలి తెరలయొక్క - నిహతిలోన్ - తాకుడులో - ఇందిందిరశ్రేణులు - ఇందిందిర - తుమ్మెదలయొక్క - శ్రేణులు - పజ్క్తులు - ఆడన్ - భ్రమించుచునుండఁగా - కువ...లనచున్ - కువలయ - కలువపూవులతోఁగూడుకొన్న - ఘన - శ్రేష్ఠమైన - కూల్యా - కాలువయొక్క - కూల - దరియందలి - వల్లీవనీ - తీఁగజాతులవనమువలనను౦డి - సంభవములగుచున్ - పుట్టినవగుచును మింటబర్వు - పైని వ్యాపించుచున్న - పుష్పాళ్ళలోనన్ - పుష్పరజములలోపల - అనఁగాఁ బరాగములోననుట॥

సీ॥ పసిఁడితోరముతోడిబాహువల్లననెత్తి ✻ సారెకుఁబొదలుపైఁ జాఁచిచాచి। బింబాధరంబుగంపింపనొయ్యనవిపం ✻ చీస్వనంబునజటఁ జెప్పిచెప్పి। దెసలమార్గాన్వేషిదీర్ఘలోచనదీప్తి ✻ గణముచేఁదోరణకట్టికట్టి। కమనీయతనుకాంతికనకద్రవంబున ✻ నారామరంగంబునలికియలికి॥ తే॥ యానితంబవిలంబి కాలాహికల్ప। ఘనకచగ్రంధినటిభృంగములశిత। దీధితులువడ్డికొసఁగుచుదేవపూజ। విరులువిడి మెడికపటభూసురునిఁ గనియె॥ ౧౨౧

టీక॥ పసిఁడిబంగారుతోఁ జేసిన - తోరముతోడి వ్రతకంకణముతోఁ గూడుకొనిన - బాహువున్ - భుజమును - అల్లననెత్తి - తిన్నఁగాఁ బైకెత్తి - సారెకున్ - పలుమారు - పొదలపైన్ - గుల్మములమీఁదికి - చాఁచి చాచి - చాపి చాపియు బింబాధరంబు - దొండపండువంటి యధరోష్ఠము - కంపింపన్ - చలింపఁగా - ఒయ్యనవిపంచీస్వనంబునన్ - తిన్నదనముగా వీణానాదమువంటి నాదముచేత - జటఁ జెప్పిచెప్పి వేదపాఠములో భేదమైనజటను మరిమరివచించియు - దెసలన్ । దిక్కులయందు - మార్గాన్వేషి - తెరవు వెదకుచున్న దీర్ఘలోచనదీప్తిగణముచేన్ - దీర్ఘలోచన - పొడవైన కన్నులయొక్క - దీప్తిగణముచేన్ - కాంతిసమూహముచేత - తోరణ - తోరణము - కట్టికట్టి - మిక్కిలిబంధించి - కమ...బునన్ - కమనీయ - మనోహరమైన - తనుకాంతి - దేహచ్ఛాయయను - కనకద్రవంబునన్ - బంగారునీరుచేత - ఆరామరంగంబున్ - వనప్రదేశమను నాట్యస్థానమును । అలికియలికి - లేపనము చేసిచేసియు॥ ఆని...ల్పన్ - ఆనితంబవిలంబి - పిరుదులపర్యంతము వ్రేలుచున్న । కాలాహికల్ప। నల్లత్రాఁచుపాముతో సమానముగానున్న । ఘన - శ్రేష్ఠమైన కచగ్రంథిన్ - సిగముడిచేత - అచటిభృంగములకున్ - అచ్చోటనున్నతుమ్మెదలకు - అసితదీధితులు - నల్లని కాంతులు - వడ్డికొసఁగుచున్ - వృద్ధికిచ్చుచును। అనఁగా వానినైల్యమునతిశయింపఁజేయుచును - దేవపూజ - దేవతార్చననిమిత్తమైన విరులువిడి మెడి - పుష్పములను గోయుచున్న - కపటభూసురునిన్ - కృత్రిమపుబ్రాహ్మణుని - కనియెన్ - చూచెను.

ఉ ॥ కాంచి కలక్వణత్కనక కాంచిక యై యెదు రేగి యప్పుడ । కాంచన కేతకీ కుసుమ గాత్రి వయస్యల డించి తన్నికుం। జాంచలవీథిఁ దాటు ఘనాంత చలచ్చపలాకృతిం గలం। గాంచిన వస్తువుం దెలిసి కాంచిన యట్లను రక్తిఁ గాంచుచున్ ॥ ౧౩౩

టీక ॥ కాంచి - వీక్షించి - కలక్వణత్కనక కాంచికయై - కల అవ్యక్తమధురమౌనట్లుగా - క్వణత్ - ధ్వనిచేయుచున్న । కనక - బంగారముతోఁ జేసిన - కాంచికయై - ఘంటలయొడ్డాణముగలదై - ఎదురేగి - అభిముఖముగాఁ బోయి - అప్పుడు - ఆసమయమందు - ఆ కాంచన కేతకీకుసుమ గాత్రి - ఆకాంచన - సువర్ణమయమైన - కేతకీకుసుమ - మొగిలిపూవంటి - గాత్రి - దేహముగల యావరూథిని - వయస్యల డించి - చెలికత్తెలను విడిచి పెట్టి - తన్నికుంజాంచలవీథిన్ - తన్నికుంజ । ఆపొదలయొక్క । అంచలవీథిన్ - చివరలచాలుపునందు - దాటుచున్ - సంచరించుచును - ఎట్టులనెననఁగా - ఘనాంతచలచ్చపలాకృతిన్ - ఘనాంత - మేఘముయొక్క చివరయందు - చలచ్చపలాకృతిన్ - చలించుచునుండు మెరుపుతీఁగవలెనని యన్వయము - కలన్ గాంచిన వస్తువున్ - స్వప్నములోఁ జూచినపదార్థమును - తెలిసి కాంచిన యట్లు - మేలుకొని చూచిన ట్లుగా - అనురక్తిఁ గాంచుచున్ - అనురాగము బొందుచు ॥

ఉ ॥ ఆకమలాక్షి యింపున దృగంచలమించుక మూసి హర్షబా । ష్పాకుల శోణకోణరుచు లగ్రమునం జనఁ జూచు చూపు తీ। రై కనుపట్టెఁ దమ్మరస మంటికొనన్ వెడవింటివాఁడు క్రోధైకధురీణతం గఱచియేసిన సింగిణికోలయో యనన్ ॥ ౧౩౪

టీక ॥ ఆకమలాక్షి - ఆవరూథిని - ఇంపునన్ - ఇష్టముచేత దృగంచలమున్ - నేత్రాంతములను - ఇంచుకమూసి - కొంచెముగా మీలితముఁ జేసి - యనఁగా రెప్పలోరగాఁ జేసి ✻ హర్షబాష్పాకుల శోణకోణరుచులు - హర్షబాష్పాకుల - ఆనందమువలనఁ బుట్టిన - కన్నీరుచేతఁ దొట్రుపడుచున్న - శోణ - ఎఱ్ఱనైన - కోణరుచులు - కొలుకుల కాంతులు - అగ్రమునం జనన్ - ముందు మిగులునట్లుగా - చూచు చూపు - వీక్షించు వీక్షణము - తీరై కనుపట్టెన్ - చక్కనై కనుపడెను ఎట్టులనెననఁగా - తమ్మరసమంటుకొనన్ - తాంబూలగస మంటుకొనునట్టుగా - వెడవింటివాఁడు - మన్మథుఁడు క్రోధైకధురీణతన్ - కోపమందలి ముఖ్యమైన భారవాహిత్వచేత - కఱచియేసిన - కసిదీరునట్లు కొఱికి వేసిన - సింగిణికోలయో యనన్ - శృంగధనుస్సుయొక్క బాణమో యనువట్లుగా నేకనుపట్టెనని సంబంధము - అనగా వరూథిని యొక్క చూపనకును - మన్మథుని బాణమునకును సుపమానము - కొలుకులయందలి రక్తిమకును - అంటిన తమ్మరసమునకును - ఉపమానము ॥ ౧౩౪

సీ ॥ తొలుదొల్త వానిఁ గన్నులఁ గాంచినప్పుడ ✻ పల్లవాధరి గుండె ఝల్లుమనియె - నట రెండుమూఁడంజలరుగునప్పుడ కాళ్ళఁ ✻ బంకజాక్షికిఁ దొట్రుపాటు గదిరె । డాయంగఁ జనునప్పుడ ముఖాంబుజంబునఁ ✻ గంబుకంధరకు దైన్యంబు దోఁచెఁ । గదసి నిల్చినయప్డ కనుదోయి రెప్పల ✻ లలనకు మిగులఁ జంచలత బెరసెఁ ॥ తే ॥ కటకటా యనునపుడ గద్గదిక వొడమెఁ । జెఱఁగు వట్టినయపుడ చేఁ జెమట గ్రమ్మె । సొలసి మాటాడ నుంకించె దలఁచి మోముఁ ✻ దెరకొనఁ జూచినపుడ కన్నీరు వడిసె ॥ ౧౩౫

టీక ॥ తొలుదొల్తన్ - మొట్టమొదట - వానిన్ - ప్రవరాఖ్యరూపము ధరించిన గంధర్వుని - కన్నులఁ గాంచినప్పుడ - కంట్లఁ జూచినక్షణమందే - పల్లవాధరి గుండె - చిగురుటాకువంటి పెదవిగల ఆవరూథిని యొక్క హృదయము - ఝల్లుమనియెన్ - ఝల్లుమనెను - అట రెండుమూఁడంజలు - తర్వాత రెండుమూఁడడుగులు - అరుగునప్పుడ - నడువఁగానే - కాళ్ళన్ ✻ పాదములయందు - పంకజాక్షికిన్ - తామరలవంటి కన్నులుగల వరూథినికి - తొట్రుపాటు గదిరెన్ - తొందరపాటు గలిగెను - డాయంగఁ జనునప్పుడ - సమీపించి పోఁగా - ముఖాంబుజంబునన్ - పద్మవంటి మోమునందు - కంబుకంధరకున్ - శంఖవంటి కంఠముగల వరూథినికి - దైన్యంబు దోఁచెన్ - దీనభావము గనుపించెను - కదసి నిల్చినయప్డ - సమీపించి నిలుచుండఁగానే - కనుదోయి రెప్పలన్ - నేత్రయుగపక్ష్ములయందు - లలనకున్ - వరూథినికి - మిగులన్ - మిక్కిలి చంచలత బెరసెన్ - చాంచల్యము బొందెను - కటకటా యనునపుడ - అయ్యయ్యో యనునప్పుడే - గద్గదిక వొడమెన్ - డగ్గుత్తిక కలిగెను - చెఱఁగు వట్టినయపుడ - వానిదుప్పటికొంగు పట్టుకోఁగానే - చేఁ జెమట గ్రమ్మెన్ - హస్తమునందల్ల

స్వేదము క్రమ్ముకొనెను- పొలసి- బడలి - మాటాడక- భాషించుటకు - ఉంకించఁదలఁచి - తప్పించిదాఁటుటకు నెంచి మోముఁదీరకొనఁ జూచినపుడ - ముఖమును తయు లేస్సగాఁగనుసమయమునందే- కన్నీరువడిసెను- నేత్రములయందునీరు జారెను॥ ౧౨౬

క॥ పాటితకరికరతద్ద్యుతి - పాటచ్చరగండఫలక భాగంబులపైఁ ౹ గాటుకకన్నీరొలుకఁగ - మాట వెడలఁ గ్రేటికొనుచు మానిని వలికెన్॥ ౧౨౭

టీక॥ పాటి...లపైన్- పాటిత - చెక్కుబడి చేయఁబడిన। కరివంత- గజదంతములయొక్క - ద్యుతిపాటచ్చర- కాంతిని హరించున వియునయిన - అనఁగా విరహము వలనఁబుట్టిన తెలుపుచేతదంతపుపలకలవలెనున్న - గండఫలక - పలకలవంటిచెక్కిళ్లయొక్క- భాగంబులపైన్- ప్రదేశములమీఁద- కాటుకకన్నీరు - అంజనముతోఁగూడిన నేత్రోదకము- ఒలుకఁగన్ - చిందఁగా- మాట వెడలఁ గ్రేటికొనచున్-బలవంతముగామాటబయిటికిరప్పించుకొనుచును - మానిని వలికెన్ - వరూథినియొక వాక్యముచెప్పెను॥ ౧౨౭

ఉ॥ ఏలరయీచలంబుడిగి యేలర బాలరసాలమాలతీ। జాలములో శశాంకకరజాలములో వలవంతన గ్రాఁవుల్ ౹ జాలుగ నాల్గుజాలుఁ గఁజాలుభవంబను నంతఁగాఁకకుం। బాలయి రాత్రిపంచశరు బారికిఁజిక్కితినీ కుఁదక్కితిన్॥ ౧౨౮

టీక॥ ఏలర- ఎందుకురా - ఈచలంబుడిగి యేలర - ఈమచ్చరముమాని యేలుకొనరా - బాలరసాలమాలతీజాలములోన్- బాలరసాల- లేఁతతీయమామిళ్లయొక్కయు- మాలతీ- జాజి చెట్లయొక్కయు జాలములోన్- సమూహములో - శశాంకకరజాలములోన్ - శశాంక - చంద్రునియొక్క - కరజాలములోన్- కిరణసమూహములో- అనఁగా వెన్నెలలో - వలవంతన్- విచారముచేత - అశ్రువులు - కన్నీళ్లు- జాలుగన్ - కాలువలైపారఁగా - నాల్గుజాలున్- నాలుగుజాములును - అనఁగా యామచతుష్టయమునను టిఁకఁజాలుభవంబనునంతన్ - జన్మమిఁకమీఁదఁజాలునని పించునంత- కాఁకకుం బాలయి- తాపమునకులోఁబడి- రాత్రిన్- రేయియంతయు- పంచశరు బారికిఁజిక్కితిన్-మన్మథునియొక్క- మొన వాతనుబడితిని - నీకుఁదక్కితిన్- నీకువశమైనదాననైతిని॥ ౧౨౮

శా॥ రావైరాగ్యముఁబూని నీవుగడు నిర్దాక్షిణ్యచిత్తంబునన్। రావై తేచవిగానియిందులకు హాహారా హాహారిగాఁబోరియే। లావాలాయము సేయఁగా బ్రతుకనీ వాచారవంతుండవై। చావో యెక్కుడో నీయెడంగలుగు వాంఛన్ భూసురగ్రామణీ॥ ౧౨౯

టీక॥ రా- రమ్ము - వైరాగ్యముఁబూని - విరక్తినివహించి- నీవుగడునిర్దాక్షిణ్యచిత్తంబునన్- నీవుమిక్కిలి దాక్షిణ్యము లేనిమనస్సుచేత - అనఁగాఁగఠినహృదయముచేత- రావైతే- రానివాఁడవైతివేని - చవిగానియిందులకున్ - ఇంతయిష్టముగానిపనికి - హాహారా హాహారిగాఁబోరి - విడువకపోరాడి, ఏలావాలాయము సేయఁగాన్- ఎందుకొప్పించవలెను - నీవాచారవంతుండవై- నీవునిష్ఠగలవాఁడవయి బ్రతుకు - సుఖముగాజీవింపుము - భూసురగ్రామణీ- బ్రాహ్మణోత్తముఁడా - నీయెడంగలుగువాంఛన్ - నీయందుఁబుట్టినకోరికచేత - చావో- తనకుమరణమే- ఎక్కుడో-అంతకంటె నెక్కువయేమైననున్నదా - అనఁగానీవు కాకపోయినపక్షమందుఁదనకుమరణమేసిద్ధమని తాత్పర్యము॥

క॥ కట్టడితనమునకిట్లాడి। గట్టిమనసు రాయిఁజేసి కరగవు మఱినీ। పట్టినది విడువవిఁకనిన్నిట్టిట్టన నేలమాయ దృష్టంబుండన్॥ ౧౩౦

టీక॥ కట్టడితనమునకున్ - కఠినత్వమునకు - ఇట్లాడిగట్టి- ఈప్రకారమువడిగట్టుకొని - మనసు రాయిఁజేసి - చిత్తమును పాషాణముతోసరిగాఁజేసి - కరగవు - మెత్తఁబడకుండనున్నావు - మఱినీపట్టినది విడువవు - మఱియు నీవు పట్టినపట్టువదలవు - మాయదృష్టంబుండన్ - మాభాగ్యమీరీతినుండఁగా - ఇఁకనిన్నిట్టిట్టన నేల - ఇంకమీఁదనిన్నునిట్టుఅట్టుల నిటునవలసిన పనియేమియున్నది॥ ౧౩౦

వ॥ అనిననక్కుమానాభూసురకుమారుండు॥

టీక ॥ అనినన్ - ఈరీతిని వరూధిని పలుకఁగా - ఆ కన్య హాహా భూసురకుమారుండు - కపటపు బ్రాహ్మణుని చిన్నవాఁడు యినయా గంధర్వుఁడు॥

సీ ॥ కొనసాగి కామినీగోష్ఠి ప్రౌఢము లైన* యుమటుఁ జూపుల రెప్పతుదల నాచి । సంతసంబున ముఖాబ్జము నందుఁ జిఱునవ్వు* కందళింపక యుండ డిందుపఱిచి । పొంగారు మైఁ దోఁచు శృంగారచేష్టల* తమిఁ దెచ్చికోలు మౌగ్ధ్యమున డాఁచి । పొడము రసావేశమున వచ్చు నర్మోక్తు*లొదవి నాలుక కొసదాఁక రాక గ్రుక్కి ॥ తే ॥ మస్తకము వాంచి యుసురని మౌనముద్ర । నేలఁ బొటవ్రేల వ్రాయుచు నిలిచి కొంత । సేపు వెడ వెడ చింతించి శిరసు కొంత । యెత్తి సన్నపు టెలుఁగుతో నిట్టు లనియె॥ ౧౩౨

టీక ॥ కొనసాగి - సమగ్రమై - కామినీగోష్ఠిన్ - స్త్రీలయొక్క గుంపునందు - ప్రౌఢములైన - గడిదేఱిన - ఉమటుఁ జూపులన్ - గడ్డరి దృష్టులను - రెప్పతుదల నాచి - పక్ష్ములయొక్క కొనలయందె నాఁగఁబట్టినవాఁడై సంతసంబునన్ - హర్షముచేత - ముఖాబ్జమునందున్ - మోముదామరయందు చిఱునవ్వు - లేఁతనగవు - కందళింపక యుండ పుట్టకుండునట్టుగా డిందుపఱిచి - అడఁచివేసినవాఁడై * పొంగారు - ఉప్పొంగుచున్న - మైఁ దోఁచు - శరీరమందుఁ గానవచ్చు - శృంగారచేష్టల - హావభావ విలాసములను - తమిన్ - ఆసక్తిచేత - తెచ్చికోలు - తెచ్చుకొనఁబడిన మౌగ్ధ్యమునన్ ముగ్ధభావముచేత - డాఁచి - మరుగుచేసి పొడము పుట్టుచున్న - రసావేశమున వచ్చు - మోహరసముయొక్క ప్రవేశముచేత వచ్చుచుండు - నర్మోక్తులు - లీలాస్పదములైన వాక్యములు - ఒదవి - ఆవరించి - నాలుకకున్ జిహ్వమీఁదికిఁ - రాకుండ గ్రుక్కి - లోనికడిగ మింగి అనఁగా గంధర్వుఁడిట్టి స్త్రీలయొక్క సాంగత్యములయందు గడిదేఱినవాఁడు గనుకను వరూధినియందు మోహము గలవాఁడు గనుకను దాని సాన్నిధ్యము గలిగినందున మన్మథవికారములు పుట్టినప్పటికిని బ్రస్తుతమందు వహించియున్న ప్రవరాఖ్యరూపమునకుఁ దగినట్టుగాఁ బ్రవర్తించినాఁడని తాత్పర్యము ॥ మస్తకము వాంచి - తలవంచుకొని - ఉసురని - ఉస్సురని నిట్టూర్పులు వుచ్చి - మౌనముద్రన్ - మాట్లాడకయుండు మౌనముచేత - నేలఁ బొటవ్రేల వ్రాయుచున్ - భూమిమీఁదఁ గాలియంగుష్ఠములో వ్రాయుచును నిలిచి నిలుచుండి- కొంతసేపు కొంతదడవు వెడ వెడ చింతించి- మాటిమాటికిఁ దలఁచుకొని - శిరసు కొంత యెత్తి - తలకొంచెముగా నెత్తి సన్నంపు టెలుఁగుతోన్ హీనస్వరముతో - ఇట్టులనియెన్ - ఈరీతిగాఁ బలికెను॥ ౧౩౨

శా ॥ తల్లిందండ్రియు నన్నుఁ గానని మనస్తాపంబునం బొక్కఁగా । నిల్లాలార్తిఁ గృశింపఁగా సవనవహ్నిశ్రేణి చల్లారఁగా । నిల్లున్ శూన్యత నొంది సొంపు చెడఁగా నిచ్చోట నేఁ జిక్కుటో । ఫుల్లాంభోరుహనేత్ర యే సుఖమతిన్ భోగింపఁ జెప్పవే॥ ౧౩౩

టీక ॥ తల్లిందండ్రియున్ - జననీజనకులును నన్నుఁ గానని-నన్నుఁ జూడకుండిన మనస్తాపంబునన్- చిత్తమందాఱటముచేత పొక్కఁగాన్ - పొగలఁగా- ఇల్లాలు భార్య - ఆర్తిఁ గృశింపఁగాన్ పీడచేతఁ జిక్కిపోఁగా - సవనవహ్నిశ్రేణి చల్లారఁగాన్ యాగసంబంధములైన యగ్నులు శాంతములైపోఁగా - ఇల్లున్ శూన్యత నొంది గృహము పాడువడి- సొంపు చెడఁగాన్- సిరి చెడిపోఁగా - ఇచ్చోట నేఁ జిక్కి- ఇక్కడ నేఁ దగులుకొనియుండి- ఓ ఫుల్లాంభోరుహనేత్ర వికసించిన తామర రేకులవంటి నయనములు గలదానా వరూధినీ- ఏ సుఖమతిన్ - ఏ సుఖకరమైన బుద్ధిచేత - భోగింపన్- భోగించుదునో చెప్పవే వచింపుమా॥ ౧౩౩

ఉ ॥ ఓసరసీరుహాక్షి విన వొక్కట నీఁ గౌఁగిటనీవు చేర్చు టింపౌ । సారభర్తకైనఁ గలదా వలదంచుఁ బెనంగనేమి స । న్న్యాసినె యొక్క చింతహతహన్ మనసొగ్గదు కేలిపైనినా । శ్వాసితదుఃఖితే మనసి సత్త్వ మసహ్యము నన్నెఱుంగవే॥ ౧౩౪

టీక ॥ ఓసరసీరుహాక్షి - తమ్మికంటివైన వరూధినీ వినవో - వినవలెనుగాదా - రతిన్- సంభోగమందు కౌఁగిటనీవు చేర్చు టింపు - ఆ కన్యనీవు చేర్చుకొనినందువలనఁ గలిగిన సౌఖ్యము - ఆసుర భర్తకైనన్ - ఆయింద్రునకైనప్పటికిని కలదా- కలుగుచున్నదా - అనఁగా లేదనుట- వలదంచుఁ బెనంగన్- వద్దని పెనఁగులాడుటకు - ఏమి సన్న్యాసినె- యతినాయేమి - కానుగదా- ఒక్క చింతహతహన్ - ఒక్క చేవిచారముచేత- కేలిపైన్- రతిక్రీడపైని మనసొగ్గదు - వి

త్తముకొలుపడు ఎందుకనఁగా - మనసి - చిత్తము - అనాశ్వాసితదుఃఖితే - అనాశ్వాసిత - ఓరటలేనిదై - దుఃఖితే - దుఃఖపడుచున్నదానవుండఁగా - సర్వమసహ్యము - సమస్త మును కష్టములోనిది కాదు - అనన్నెరుంగవే - అని చెప్పఁగా గుర్తెరుఁగవా - అనఁగా గుర్తెఱుఁగుదువే కదా యనుట॥ ౧౩౪

క॥ ఐనంగానిమ్ము భవద్దీనతకై వ్రతము విడిచితిం బరులకు మే । లైనం జాలు శరీరం । బైన నుపేక్షింపవల యునది యట్లుండెన్॥ ౧౩౫

టీక॥ ఐనంగానిమ్ము - అయినప్పటికి నిమంచిది - భవద్దీనతకై - నీయొక్క దైన్యముకొఱకై - వ్రతము విడిచితిన్ - నా నియమము వదిలిపెట్టితిని - ఎందుకనఁగా - పరులకున్ - ఇతరులకు - మేలైనం జాలున్ - క్షేమము గలిగిననంతే చాలు ను - శరీరంబైనన్ - అందునిమిత్తము దేహమైనప్పటికిని ఉపేక్షింపవలయున్ - విడువవలసినది - అది యట్లుండెన్ అది యాతీరున నుండెను కదా సరే॥ ౧౩౫

క॥ తివురక నింకొక్కటి విను । కవయు నెడన్ వలయుఁగన్నుఁగవయును మూయన్ । భువి నస్మద్దేశీయ । వ్యవహారము కన్నుఁదెఱవ నఘముసుఁదెఱవా॥ ౧౩౬

టీక॥ తెఱవా - ఓవరూథినీ - త్వరపడక - ఇంకొక్కటివిను - మఱియొకమాటవినుము - కవయునెడన్ - సంగమకాలమందు - వలయుఁగన్నుఁగవయును మూయన్ - రెండుకండ్లను మూసుకొనవలసినది - భువిన్ - భూమియందు - అస్మద్దేశీయవ్యవహారము - మా రాజ్యము యొక్క మర్యాద - కన్నుఁదెఱవన్ - నేత్రముఁదెఱచినట్లైనన్ - అఘముగన్ - పాపము సంభవించుచున్నది - ఇక్కడఁగన్నుమూయవలెనని చెప్పుటయేమనఁగా - కామరూపము ధరించినవారికి సంగమకాలమందున మరణకాలమందును నిద్రాకాలమందునగాని మరూపము నిలువకుండ నిజరూపమే యేర్పడుచున్నది గనుక తాను గంధర్వుఁడౌట తెలిసెనేని శపించిపోనని యీయుపాయము విచారించినాఁడని తెలియవలెను। ౧౩౬

శా॥ ఈమర్యాదకు నీవొడంబడిన మేలే భంగిగాదేని మా । భూమిం జేరఁగ నెట్లు నీ యొడలితోఁ బోవంగ లేనే కదా । యీమందాకిని పొంత నీమునులతో నీవృక్షవాటంబులో । భామా యేఁదపమాచరింతు విధికబ్రహ్మణ్యముం బెట్టుచున్॥ ౧౩౭

టీక ఈమర్యాదకున్ - ఈకట్టడకు - నీవొడంబడిన మేలు - నీవొప్పుకొన్నట్టయిన మంచిదే - ఈభంగిగాదేని - ఈప్రకారము గాకపోయినట్లాయె నేని - మాభూమిం జేరఁగన్ - మాదేశముఁజేరుటకు - ఎట్లు నీయొడలితోన్ - ఏవిధము చేత నీశరీరముతోడ - పోవంగలేనే కదా - పోఁజాలనే కదా - ఈమందాకినిపొంతన్ - ఈగంగాతీరమందు - ఈమునులతోన్ - ఈ ఋషులతోఁగూడ - ఈవృక్షవాటంబులోన్ - ఈవనవాటికలో - భామా - ఓవరూథిని - విధికిన్ - దైవమునకు - అబ్రహ్మణ్యముం బెట్టుచున్ - చాపవద్దని మొఱవెట్టుచును - ఏఁదపమాచరింతున్ - నేఁదపస్సు చేయుచున్నాను॥ అబ్రహ్మణ్యమవధ్యోక్తావిత్యమరః॥ ౧౩౭

తే॥ ఇంకనొక్కటి వినుము పూర్ణేందువదన । వ్రతము చెడ సౌఖ్యమైన నను వలయుఁగలుగ । వాంఛదీఱిన నను నీవు వదలఁ జెల్ల । నేను నిను సమ్మతిలఁ జేసియేఁగుదనక॥ ౧౩౮

టీక॥ ఇంకనొక్కటి వినుము - మఱియొక మాట యాకర్ణింపుము - పూర్ణేందువదన - నిండుచంద్రునివంటి ముఖము గల యోవరూథిని - వ్రతము చెడన్ - నియమము చెడిపోయినప్పటికిని - సౌఖ్యమైనన్ - సుఖతరమైనను - వలయుఁగలుగన్ - కలుగవలసినది - కాంబట్టి - వాంఛదీఱినన్ - కోరిక తుదముట్టనేని - నీవు - ననున్ - నన్ను - వదలఁ జెల్లదు - విడిచిపెట్టఁగూడదు - ఎంతవఱకనఁగా - ఏను నిను సమ్మతిలఁజేసి - నేను నిన్నుసమాధానపఱచి - ఏఁగుదనకన్ - పోవుపర్యంతము - అనఁగా నేను నిన్ను సమ్మతిపఱచిపోవునంతదాక నన్ను నీవు వదలఁగూడదని భావము॥ ౧౩౮

వ॥ ఇంకనేమి యిటికంటె నింజెప్పక నేను వైదేశికుఁడ బంధుమిత్రకళత్రంబులం బాసి వయోగంబున నింత దూరంబేఁగుదెంచినవాఁడ మీఁకు భవదర్థంబు ప్రార్థితుండనై వ్రతహోమాద్యనుష్ఠానంబులు విడువంగల వాఁడ ననుటం జేసి యంతరంగంబు నంగల తెఱంగు తేటపడం బలుకవలసె నాకర్ణింపుము॥ ౧౩౯

టీక ॥ ఇంతయేమిటికంటేని చెప్పెదన్ - ఇంత చెప్పవలసిన దేమనియంటివా పదింపుము న్నాను - నేను వైదేశికుండన్ నేనుబరదేశిని - బంధుమిత్రకళత్రంబులన్ - బంధుచుట్టములను - మిత్ర - స్నేహితులను - కళత్రంబులన్ - భార్యను పాసి - విడిచిపెట్టి - దైవయోగంబునన్ - దైవసంకల్పముచేత - ఇంతదూరంబేసు దెంచినవాడన్ - ఇంతదవ్వువచ్చినవాఁడను - మీఁదన్ - ఇంకమీఁద - భవదర్థంబు - నీనిమిత్తము - ప్రార్థితుండనై - వేఁడఁబడినవాఁడనై - వ్రతహోమాద్యనుష్ఠానంబులు - వ్రతహోమాది ॥ నియమములు వ్రేలుములు మొదలైన - అనుష్ఠానంబులు - కర్మములను విడువంగలవాఁడన్ - విడిచిపెట్టఁగలవాఁడను - అనుటం జేసి - అయినందున - అంతరంగంబునం గల - మనస్సులోనున్న - తెఱంగు - విధము - తేటపడంబలుకవలసెన్ - తెల్లంబగునట్లుగాఁ జెప్పవలసివచ్చినది - ఆకర్ణింపుము - కాఁబట్టి వినుము॥ ౧౩౯

ఉ॥ నీచనుదోయి సంకుమదనిర్భరవాసన మేననూనన । యో హా చిరసౌఖ్యముల్ గనుటయో యొండెఁ దపంబొనరిం
చి పాపముల్ । రాచుటయో యొండెఁ గాకిహపరంబులకూరక దూరమై వయశ్శ్రీఁ జన రెంటికిం జెడిన రేవణనామనె
నీరజేక్షణా॥ ౧౪౦

టీక ॥ నీరజేక్షణా - తామరరేకులవంటి కన్నులుగల యో వరూథినీ ! నీచనుదోయి - నీ స్తనద్వయ సంబంధమైన - సంకుమద - జవ్వాదియొక్క - నిర్భరవాసన - అతిశయపరిమళము - మేననూనన్ - శరీరమందు వ్యాపించునట్టుగా - అహోహా - ఆహా - చిరసౌఖ్యముల్ గనుటయో యొండెన్ - తడవుకాలము సుఖభావములను బొందుటయైననొకటి - తపంబొనరించి - లేదా తపస్సు చేసి - పాపముల్ రాచుటయో యొండెన్ - కలుషములను బోఁగొట్టుకొనుటయైననొకటి - కాక - ఇంతియ కాక - ఇహపరంబులకున్ - ఐహికాముష్మికములకు - అనఁగా నిహలోకమునకును బరలోకమునకును - ఊరక దూరమై - నిష్కారణముగా దవ్వై - వయశ్శ్రీఁ జనన్ - ప్రాయముయొక్క సమృద్ధి వృథయయిపోనట్టుగా - రెంటికిం జెడి రేవణన్ - రెంటికిఁ జెడ్డ రేవణయనునట్టు - ఓమనె - అయిపోదునా - అనఁగా నాలాగునఁ గానుట॥ - లోకమందెవరైననొక కార్యమును గురించి రెండవ కార్యమును గూడఁ జెడఁగొట్టుకొన్నపత్తమందు రెంటికి జెడ్డ రేవణయనులోకసామెత గలదు అట్టిసామెతకుఁ బాత్రుఁడ నాయనిపలికెనని భావము॥ ౧౪౦

క॥ అనియాసగలుగఁ బలికిన - విని వేలుపు వెలఁది మోము వికసిల్లంగాఁ । దన చేతిచెఱఁగు బిగియం - బెనచు
చుఁ దలవాంచి నగవు బెరయఁగఁ బలికెన్॥ ౧౪౧

టీక ॥ అని - ఈ ప్రకారము ప్రవరాఖ్యునిమాటలు గాగంధర్వుఁడు - ఆసగలుగఁ బలికినన్ - ఆశ పుట్టునట్టుగాఁ జెప్పఁగా - విని - ఆకర్ణించి - వేలుపు వెలఁది - దేవతాస్త్రీయగు వరూథినీ - మోము వికసిల్లంగాన్ - ముఖము వికస్వరంబుగా - తన చేతిచెఱఁగు - తన చేతిలోనున్న కపటప్రవరాఖ్యుని దుప్పటికొంగు - బిగియం బెనచుచున్ - దృఢముగాఁ జేతికిఁ జుట్టుకొనుచును - తలవాంచి - శిరస్సువంచి - నగవు బెరయఁగఁ బలికెన్ - నవ్వుదొరయునట్టుగా నొక వాక్యము చెప్పెను॥

శా॥ ఆనిష్ఠురవృత్తి మాని కరుణాయత్తచిత్తంబునన్ । మానంజాలనటంచు నేఁడు శ్రవణానందంబుగాఁ
బల్కుటన్ । సూనాస్త్రున్ వెలఁబెట్టకేలితి సుఖార్ణోరాశిలోఁ గ్రుంకితిన్ । నా నోముల్ ఫలియించె నాకు
లము ధన్యంబయ్యె విప్రోత్తమా॥ ౧౪౨

టీక ॥ ఆ - కష్టము - నిష్ఠురవృత్తిమాని - నీయొక్క కఠినవ్యాపారమును విడిచిపెట్టి - కరుణాయత్తచిత్తంబునన్ - కరుణాయత్త - దయకు ముఖ్యాధీనమైన - చిత్తంబునన్ - మనస్సుచేత - మానంజాలనటంచున్ - విడువలేనని - నేఁడు శ్రవణానందంబుగాన్ - ఈదినము చెవుల పండువగునట్టుగా - పల్కుటన్ - చెప్పినందువలన - విప్రోత్తమా - బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుఁడా - సూనాస్త్రున్ - మన్మథుని - వెలఁబెట్టకేలితిన్ - జీతమివ్వకుండ నేలుకొంటిని - సుఖార్ణోరాశిలోన్ - సుఖమను సముద్రమందు - క్రుంకితిన్ - మునిఁగితిని - నా నోముల్ ఫలియించెన్ - నా వ్రతములన్నియుఁ బండినది - నాకులము ధన్యంబయ్యెన్ - నా వంశము సార్థకమాయెను॥ ౧౪౨

వ॥ నీవెట్లు చెప్పితట్లు సేయంగలదాననని యతని నొడంబఱచు సమయంబునం దోడినెచ్చెలులచ్చకోరాక్షిం
గూడుకొని॥

టీక ॥ నీవెట్లు చెప్పితి - నీవే ప్రకారము పలికితివో - అట్లు సేయంగలదాననని - ఆ ప్రకారమే చేయఁగలదాననని - అతనికిన్ - ఆకపట ప్రవరాఖ్యుని - ఒడంబడు సమయంబునన్ - ఒప్పించు సమయమందు - తోడినెచ్చెలులు - పరూథిని చెలికత్తెలు - అచ్చకోరాతిఁ గూడికొని - వెన్నెలపులుఁగులవంటి కన్నులుగల యావరూథినితోఁ గలుసుకొన్నవారై ॥

సీ ॥ అకట నిర్దయబుద్ధివని దూఱెఁగడు రంభ । యాహా వివేకివౌదనియె హరిణి । చేఁదు మ్రింగెదవంచుఁ జిలికి నవ్వె ఘృతాచి । మాయ కాఁడనిత్రిట్టె మంజుఘోష । న్యాయనిష్ఠురమాడి ప్రార్థించె నూర్వశి । జంకించె రమ్మంచుఁ జంద్రరేఖ । చెలినొంచితనె దిసంతులు గొట్టె మేనక । విడువు మీలయటంచు నాడె హేమ ॥ తే ॥ గొంటువనియెఁ దిలోత్తమ కూర్మిఁ గొసరె । ధాన్యమాలిని పుంజికస్థలయదల్చె । దివిజకామినులీరీతిఁ దిరుగువారి । సువ్వకరి గొంద్రు తమలోన నవ్వుకొనుచు ॥ ౧౪౪

టీక ॥ అకట - అయ్యయో - నిర్దయబుద్ధివని - దయారహితమైన మతిగలవాఁడవని - రంభ - రంభయనునప్సరస - కడు దూఱెన్ - మిక్కిలి దూషించెను - హరిణి - హరిణియనునది - ఆహా - భళా - వివేకవౌదనియెన్ - తెలివిగలవాఁడవేయనియెను - ఘృతాచి - ఘృతాచియనునది - చేఁదు మ్రింగెదవంచున్ - తిక్తపదార్థమును గబళింపుచున్నావు సుమా - అనఁగా దేవతా (స్త్రీ) సంభోగముకొఱగాదా యేమి యనియనుచు - చిలికి నవ్వెన్ - వ్యాపించిన గెను - మంజుఘోష - మంజుఘోషయనునది - మాయకాఁడనిత్రిట్టెన్ - మాయకాఁడేయితఁడని దూషించెను - ఊర్వశి - ఊర్వశియనునది - న్యాయనిష్ఠురమాడి - కొంత నీతిగాను గొంత కఠినముగాను మాటలు చెప్పి - ప్రార్థించెన్ - వేడుకొనెను. చంద్రరేఖ - చంద్రరేఖయనునది - రమ్మంచున్ - రారమ్మని జంకించెన్ - గద్దించెను - మేనక - మేనకయనునది - చెలినొంచితని - మాచిన్నదానిని బాధపెట్టిపోతివని - దిసంతులు గొట్టెన్ - నిందించెను - హేమ - హేమయను స్త్రీ - విడువుము వదిలిపెట్టుము - ఈలయటంచున్ - ఈవంచనలన్నియని నొడివెన్ - పలికెను - తిలోత్తమ - తిలోత్తమయనునది - గొంటువనియెన్ - ఆడుగాయ - అనఁగా మహాగడుసువాఁడవనెను - ధాన్యమాలిని - ధాన్యమాలినియనునది - కూర్మిఁ గొసరెన్ - స్నేహమున దుగుకొనెను - పుంజికస్థల - పుంజికస్థలయనునది - అదల్చెన్ - భయముఁ జూపెను - దివిజకామినులు - దేవతాస్త్రీలందఱు - ఈరీతిఁ దిరుగువారి - ఈ ప్రకారముగాఁ జుట్టుకొని - సువ్వకరి గొంద్రు - గుంపుగూడుచును - తమలోన నవ్వుకొనుచున్ - తమలోఁదాము హాసించుకొనుచును ॥ పైనఁ జెప్పిన ప్రకారము జరిగించిరని సంబంధము ॥ యీపద్యము నాలుగోచరణమందు దిసంతులు గొట్టెనన్నచోట నిందించెననుటకు నాంధ్రభాషార్ణవము మొదటి కాండలో వాగ్వర్గమునందు - ఆఱడియపనిడియగడాఱు దూఱుదూఱు దిసంతు సడి కోయిరోఁతరొచ్చు - సేగింపు సెగ్గము సెగ్గవగింపు నాయపవాదసంజ్ఞనానలరుచుండు ॥ ౧౪౪

క ॥ ఆసుహనాభూసురుఁ డపు । డాకాంతల సరససమ్మదాలాపములం । గైకొనుచు ముదితహృదయుం । డై కేళీవనము వెడలి యరిగెను అఁగటన్ ॥ ౧౪౫

టీక ॥ ఆసుహనాభూసురుఁడు - ఆకృత్రిమపు బ్రాహ్మణుఁడు అపుడు - ఆసమయమందు - ఆకాంతల - ఆరంభ మొదలైన స్త్రీలయొక్క - సరస - శృంగారరసముతోఁ గూడిన - సమ్మదాలాపములన్ - సంతోషవాక్యములను - కైకొనుచున్ - అంగీకరించుచును - ముదిత - సంతోషించిన - హృదయుండై - మనస్సుగలవాఁడై - కేళీవనము వెడలి - ఉద్యానవనము బయలు వెడలి - అరిగి - పోయి - కుటఁగటన్ - సమీపమునందు ॥ ౧౪౬

సీ ॥ మృగనాభినికరంబు భుగభుగల్ గలచోటఁ । జదలేఱు తుంపురుల్ చల్లుచోట । వకుళవాటీగంధవహుఁడు పైకొనుచోటఁ । గర్పూరతరుధూళి గప్పుచోటఁ । బసమీఱు సెలయేఱులి సుకవేట్టెడుచోటఁ । జిగురుల విడి సంజనిగుడుచోట । నవమాలికల తేనె నట్టట్టు పడుచోట । మాణిక్యదీపముల్ మండుచోటఁ ॥ తే ॥ గ్రొవ్వఁద మునఁదేఁటులెలుఁగెత్తి పాడుచోట । శారికల నంగశాస్త్రముల్ చదువుచోటఁ । గీరకలకంఠములు క్రొవ్వి కెరలుచోటఁ । బావురములారజంబులు వలుకుచోట ॥ ౧౪౭

టీక ॥ మృగనాభి - కస్తూరియొక్క - నికరంబు సారముయొక్క - భుగభుగల్ గలచోటన్ - భుగభుగయను వాసనలు గలిగిన

స్థలమందును - చదలేఱు - ఆకాశగంగ - తుంపురులు - శీకరకణములు - చల్లుచోటన్ - విక్షేపించుస్థలమందును - వకుళవాటీగంధవహుఁడు - వకుళవాటీ। పొగడమ్రాకులచాలుల యందలి - గంధవహుఁడు - చల్లనివాసనగాలి - పైకొనుచోటన్ - వ్యాపించుత్రావునందును - కర్పూరతరుధూళి - కప్పురపుననఁటులయొక్క - పరాగము - కప్పుచోటన్। ఆచ్ఛాదించుస్థలమందును - పసమీఱు - బాగుమీఱునట్టుగా - సెలయేఱులు - కొండవాగులు। ఇసుకవెట్టెడుచోటన్ - సైకతముఁజేర్చినస్థలమందును - చిగురుఁబడి - ఎఱ్ఱగానిగిడ్చినమామిడికాంతియను - సంజ - సంధ్యారాగము - నిగుడుచోటన్ - ప్రకాశించుస్థలమందును। నవమాలికల - జాజులయొక్క - తేనెనట్టట్టు - మధువకడకడ - మడుచోటన్ - పతనమగు స్థలమునందును - మాణిక్యదీపములు - రత్నమయములైనదివ్వెలు। మండుచోటన్ - తేజరిల్లుస్థలమందును - ప్రమదమునన్ - సంతోషముచేత - తేఁటులెలుఁగెత్తి - తుమ్మెదలు స్వరముహెచ్చించి - పాడుచోటన్ - గానముచేయుస్థలమందును। శారికలు - గోరువంకలు - అనంగశాస్త్రములు - మన్మథసంబంధమైనశాస్త్రములు - చదువుచోటన్ - పఠించుస్థలమందును। కీరకలకంఠములు - చిలుకలును గోవెలలును - క్రొవ్వి - మదించి - కేరలుచోటన్ - కేరింతలాడుత్రావునను - పావురములు - పారావతములు - అరజంబులు - ఒయ్యారపుపలుకులు - పలుకుచోటన్ - పల్కుచున్నస్థలమందును - ముందరిపద్యములోనర్థపరిపూర్తి॥ ౧౪౭

తే॥ ఆవరూథినిమణిమండితాలయంబు। గాంచియనురాగమునఁ బ్రవేశించునంత। వారినిరువురఁగూర్చియవ్వనజనేత్ర। లాత్మగృహముల కేగిరనంతరంబ॥ ౧౪౮

టీక॥ ఆవరూథిని - అప్సరసయైనయావరూథినియొక్క - మణిమండితాలయంబు - మణిమండిత - రత్నముల చేతనలంకరింపఁబడిన - ఆలయంబు - గృహమును - కాంచి - చూచి అనురాగమునన్ - ప్రేమచేత - ప్రవేశింపన్ - చొరఁగా అంతన్ - అపుడట - వారినిరువురఁగూర్చి - ఆవరూథినిని బ్రాహ్మణరూపముధరించినగంధర్వకుమారునిజతఁజేర్చి - అవ్వనజగంధులు - తామరపూలవాసనగలయాయప్సరసలు ఆత్మగృహముల కేగిరి - తమతమయిండ్లకుఁబోయిరి - అంతన్ - అటుతర్వాత॥ ౧౪౮

క॥ ఫుల్లలవలీనవైలా। వల్లిమతల్లికలతోడ వాసంతికలు। ద్యల్లీలనల్లిబిల్లిగ। నల్లికొనినయొకలతాగృహాంతరసీమన్॥ ౧౪౯

టీక॥ ఫుల్లలవలీనవైలావల్లి - ఫుల్ల - వికసించిన। లవలీ। లతావిశేషముయొక్కయు। నవైలా। నూతనమైనయేలకులయొక్కయు - వల్లిమతల్లికలతోడన్ - శ్రేష్ఠమయినతీఁగలతోడను। వాసంతికలు। బండిగురువిందలు - ఉద్యల్లీలన్ - ఉదయించుచున్నవిలాసముచేత - అల్లిబిల్లిగన్। మిళితమగునట్టుగా - అల్లికొనిన - అల్లుకొన్న - ఒకలతాగృహాంతరసీమన్ - ఒకపొదరింటియందు। ముందరిపద్యములోఁగ్రియ॥

క॥ ఆగంధర్వకుమారుఁడు। నాగజగమనయుఁ బ్రఫుల్లహల్లకతల్పా। భోగంబున రహిమిగులఁగ। భోగింపందొడఁగి రాత్మఁబొంగెడుకాంక్షన్॥ ౧౫౦

టీక॥ ఆగంధర్వకుమారుఁడున్ - బ్రాహ్మణరూపముధరించినయాగంధర్వపుత్రుఁడును - ఆగజగమనయున్ - ఆవరూథినియును - ప్రఫుల్లహల్లకతల్పాభోగంబునన్ - ప్రఫుల్ల। ఎఱ్ఱగలువలచేతరచింపఁబడిన। తల్ప। శయ్యయొక్క। ఆభోగంబునన్। పరిపూర్ణతయందు। రహిమిగులఁగన్ - అనురక్తిమించునట్టుగా। ఆత్మన్। అంతఃకరణములయందు। పొంగెడు। ఉప్పొంగుచున్న। కాంక్షన్। కోరికలచేత। సంభోగింపఁదొడఁగిరి। క్రీడఁజేయనుపక్రమించిరి॥ ౧౫౦

వ॥ ఆసమయంబునన్। ఆసంభోగముఁజేయువేళయందు॥

సీ॥ సహాసానఖాంకచస్తనదత్తపరిరంభ। మామూలపరిచుంబితాధరోష్ఠ। మతిశయప్రేమకల్పితదంతసంబాధ। ముగణితగ్లానిశయ్యానిపాత। మనువేలమణితయాచ్ఛాదగల్లిచవేట। మతిదీనవాక్సూచితాత్మవిరహ। మంకురత్పులకజాలావిద్ధసర్వాంగ। మానందకృతహారవాసనాబ్జ॥ తే॥ మక్రమక్షీణనుతివర్ణమానిమీలితాతుమాస్విన్నగండమాయత్తచేష్ట। మాస్తిమితభూషణారవమావధూటి। ప్రథమసురతంబుగంధర్వపతిగరంచె ౧౫౧

టీక ॥ సహసానఖంపచస్తనదత్తపరిరంభము - సహసా - శీఘ్రమైనట్టుగా - నఖంపచ - గోరువెచ్చగానున్న - స్తన - కుచములచేత - దత్త - ఇవ్వఁబడిన - పరిరంభము - కౌఁగలింతగలిగినదియు - ఆమూలపరిచుంబితాధరోష్ఠము - ఆమూల - మొదలంటునట్టుగా - పరిచుంబిత - లెస్సగాఁ బీల్చఁబడిన - అధరోష్ఠము - మోవిగలిగినదియు - అతిశయప్రేమకల్పితదంతసంబాధము - అతిశయప్రేమ - అత్యంతస్నేహముచేత - కల్పిత - పుట్టింపఁబడిన - దంతసంబాధము - పలునొక్కులుగలిగినదియు - అగణితగ్లానిశయ్యానిపాతము - అగణితగ్లాని - ఎన్నశక్యముగానిగాసిచేత - శయ్యానిపాతము - పాన్పునం బడుటగలిగినదియు - అనువేలమణితయాచ్ఞార్థగల్లచపేట - అనువేలమణిత - అతిశయమైనగళరవముయొక్క - అనఁగా రతికాలమందుఁ గంఠములోఁ బలికెడుగుబగుబధ్వనియొక్క - యాచ్ఞార్థ - వేఁడుకొనుటకొఱకైన - గల్లచపేటము - చెక్కిలిగొట్టుటగలిగినదియు - అతిదీనవాక్సూచితాత్మవిరహము - అతిదీనవాక్ - మిక్కిలిదీనభావముతోఁగూడినమాటలచేత - సూచిత - కనుపఱచఁబడిన - ఆత్మవిరహము - తనయొక్కవియోగముగలిగినదియు - అంకురత్పులకజాలాక్లిష్టసర్వాంగము - అంకురత్ - మొలకలెత్తుచున్న - పులకజాల - గగుర్పాటుచేత - ఆక్లిష్ట - అంతటవ్యాపింపఁబడిన - సర్వాంగము - సకలావయవములుగలిగినదియు - ఆనందకృతహారవాననాబ్జము - ఆనందకృత - సంతోషముచేతఁ జేయఁబడిన - హారవ - హాయనుధ్వనితోఁగూడిన - ఆననాబ్జము - ముఖముగలిగినదియు - అక్రమక్షీణసతివర్ణము - అక్రమక్షీణ - అంతకంతకుఁ దగ్గిపోవుచున్న - సతివర్ణము - మెప్పుమాటలయొక్క యక్షరముగలిగినదియు - అనిమీలితాక్షము - గట్టిగా మూయఁబడినకన్నులుగలిగినదియు - అశ్విన్నగండము - అంతటఁ జెమర్చినచెక్కిళ్లుగలిగినదియు - ఆయత్తచేష్టము - స్వాధీనమైనక్రియలుగలిగినదియు - అస్తిమితభూషణారవము - అస్తిమిత - శాంతిఁ బొందిన - భూషణారవము - ఆభరణముల యొక్కధ్వని గలిగినదియు నైన - ఆవధూటి - ఆవరూథినియొక్క - ప్రథమసురతంబు - తొలుసారిసంభోగము - గాంధర్వపతికి - గంధర్వరాజును - కరంచెక్ - సంతోషపెట్టెను॥ ౧౫౨

క ॥ అన్ననఁగనుమూయుటరోద। సన్నగిలుటకౌఁగిలింతసడలుట నేర్పుల్। సన్నగుటవరూథినిరతి। క
న్నెఱికపురతియుంబోలెఁగడునింపెసఁగెన్॥ ౧౫౩

టీక ॥ అన్నన్ - రతిసమయమందు - కనుమూయుట - నేత్రనిమీలనముచేతను - రోదసన్నగిలుట - గళరవముమందమగుటచేతను - కౌఁగిలింతసడలుట - ఆలింగనమువదిలిపోవుచునుండుటచేతను - నేర్పుల్ సన్నగుట - రతి మెలకువలు లేకపోవుటచేతను - వరూథినిరతి - వరూథినియొక్క సంభోగము - కన్నెఱికపురతియుఁబోలెన్ - కన్నెపడుచుయొక్క సంభోగమువలెనే - కడునింపెసఁగెన్ - మిక్కిలియిష్టమునుబొందించెను - అనఁగా వరూథిని ప్రౌఢయయినప్పటికిని కన్నులుమూసుకొని పురుషునియొక్క విలాసమును జూడకుండుటచేతఁ బ్రౌఢయైనను బాలవలె కన్నెపడుచువలెనే యుండెనని భావము॥ ౧౫౫

క॥ ఈవిధమునయయ్యైసుపురుఁ। భావజతంత్రైకపరతబహుకాలముసౌ।ఖ్యావహలీలలనుండఁ।గా వేలుపుముద్ద
రాలుగర్భముఁదాల్చెన్॥ ౧౫౪

టీక ॥ ఈవిధమునన్ - ఈప్రకారముగా - అయ్యైసుపురు - ఆగంధర్వకుమారుఁడును వరూథినియును - భావజతంత్రైకపరతన్ - భావజతంత్ర - మన్మథక్రీడలయందలి - ఏకపరతన్ - ముఖ్యాసక్తిచేత - బహుకాలము - పెక్కుదినములు - సౌఖ్యావహలీలలనుండఁగాన్ - సౌఖ్యావహ - సుఖభావమునుగలుగఁ జేసెడు లీలలనుండఁగాన్ - విలాసములచేతనుండఁగా - వేలుపుముద్దరాలు - దేవతాస్త్రీయయినవరూథిని గర్భముదాల్చెన్ - వేకటియాయెను - అనఁగా గర్భిణియాయెననుట॥ ౧౫౪

క ॥ నడజడనుపడియెవారే। ర్పడియెంజనుమొనలునలవడియెన్నడియం। బడియెఁగడునొడలుపడఁతికి। బడలిక
యునుదరయరుచిబహుళంబయ్యెన్॥ ౧౫౫

టీక ॥ పడఁతికిన్ - వరూథినికి - నడజడనుపడియెన్ - గమనము మందమాయెను - ఆరేర్పడియెన్ - నూగారుస్ఫుటముగాఁ గనుపించెను - చనుమొనలు అన్నల్లవడియెన్ - కుచాగ్రములు నల్లగానుండెను - ఒడలు - దేహము కడున్ - మిక్కిలి - వడి

యుంబడియెన్ - బలహీనమాయెను - బడలికయున్ - ఆయాసమును - నిదురన్ - నిద్రయును - అరుచి - హితవుద ప్పుటయును బహుళంబయ్యెన్ - అతిశయమాయెను॥ ౧౫౫

మ॥ పలుకం బాఱుటఁ గోమలస్మితరుచుల్ పైఁ దోఁచె నా గౌరకాం। తులఁ గండద్వితయంబుఁ బొల్చెఁ బ్రమదార్ణోరాశిఁ ఖేలన్నవో। త్కలికాభంగపరంపరోపరిసముద్యత్పాండుడిండీరప। జ్త్కులనా జిట్టుములుల్లసిల్లెద లచ్చెతోడ్తోఁ గురంగాక్షికిన్॥ ౧౫౬

టీ॥ కురంగాక్షికిన్ - లేడికన్నులవంటికన్నులుగలవరూథినికి - గండద్వితయంబు - రెండుచెక్కిళులును। పలుకం బాఱుటన్ - పలుచఁబడినందున - కోమలస్మితరుచులు కోమలస్మిత। చిఱునవ్వుయొక్క। రుచులు। కాంతులు - పైఁదోఁచెనాన్ - మీఁదికిఁ గనుపడెనోయన్నట్టుగా - గౌరకాంతులన్ - తెల్లనిద్యుతులచేత - పొల్చెన్ - ఒప్పెను - తోడ్తోన్ - వెంటనే - ప్రమదా...లునాన్ - ప్రమద। సంతోషమను। అర్ణోరాశి। సముద్రమందు। ఖేలత్। నటించుచున్న। నవ। నూతనములైన। ఉత్కలిక - ఇష్టవస్తుప్రాప్తియందుఁ గాలవిలంబనమోర్వఁ జాలకతహతపడుటయను। భంగ। తరంగములయొక్క। పరంపరోపరి। శ్రేణులమీఁద। సముద్యత్। లెస్సగా నెగురుచున్న। పాండు। తెల్లనైన। డిండీర। నురుగులయొక్క। పఙ్త్కులనాన్ - మాలికలోయనునట్టుగా - చిట్టుములు - వేవిళ్లసంబంధమైన తెల్లనినురుగు వెడలివచ్చునో కిలింతలు - తటిచ్చై। అతిశయించినదై। ఉల్లసిల్లెన్ - లెస్సగా వెలిఁగెను — అనఁగా గర్భవతియయినది గనుక చెక్కిళ్లు తెలుపెక్కెననియు। వేవిళ్లసంబంధమైన యొకిలింతలుగనుపించి తెల్లనినురుగు వెడలుచువచ్చెననియుఁ జెప్పుట॥ ౧౫౬

తే॥ నాకజలజాక్షినిఱుపేదనడుము బలిసి। యల్లనల్లన వళిసీమ లాక్రమించెఁ। బేర్చి దివసక్రమంబునఁ బీదబలిసి। బందికాఁడైనఁ బొరుగులు బ్రతుకఁగనవె॥ ౧౫౭

టీక॥ నాకజలజాక్షి - స్వర్గలోకస్త్రీయగువరూథినీయొక్క - నిఱుపేదనడుము - మిక్కిలిదారిద్ర్యమును బొందియుండుమధ్యము - అనఁగాఁ గౌను - బలిసి - వృద్ధిఁబొంది అల్లనల్లనన్ - తిన్నతిన్నఁగా - వళిసీమలు - కడుపుముడతలపట్టులు। ఆక్రమించెన్। ఆవరించెను। అనఁగా ముడతలనుబోఁగొట్టి తానే బలమాయెననుట - దీనికి సాక్షిలోకమందు - దివసక్రమంబునన్ - దినవరుసను - పేర్చి। రేకొన్నవాఁడై - బీదబలిసి - పేదవాఁడు బలమును బొంది - బందికాఁడైనన్ - బందిపోటువేయువాఁడు గాఁగా - పొరుగులు - ఇరుగుపొరుగులు। బ్రతుకఁగనునే - మనగలవా। అనఁగా మనలేవనుట — అనఁగా గర్భిణియయినందున నడుము విస్తరించెనని భావము॥ ౧౫౭

క॥ పాటలసుగంధిపాటలు। నాటలు లేకప్పు డొప్పె నలసతఁ బథికో। ద్ఘాటనజయపరిశాంత। జ్యాటంకృతిచలనమదనచాపమువోలెన్॥ ౧౫౮

టీక॥ పాటలసుగంధి - పాదిరిపువ్వువాసనగలవరూథినీ॥ పాటలున్ - సంగీతములును। ఆటలు లేక - నాట్యములును లేకుండ। అప్పుడు। ఆగర్భవతియైన సమయమందు అలసతన్ - పాలుమాలికచేత। ఒప్పెన్ - ఒప్పుచుండెను। ఎటువలెననఁగా - పథిక... వోలెన్ - పథికోద్ఘాటనజయా - విరహిజనభేదనరూపమైన గెలుపువలననుండి। పరిశాంత - మిక్కిలి యడంగిన। అనఁగా నిలిచిపోయిన - జ్యా। నారియొక్క। టంకృతి - టంకారమును - చలన - కదలుటగలిగిన - మదనచాపమువోలెన్ - మన్మథునివింటివలె - ఒప్పెనని సంబంధము — ఇక్కడ వరూథినికిని మన్మథచాపమునకును బాటలకును నారియొక్క టంకారమునకును నాటలకును జనినమానకును నలసతకును బథికోద్ఘాటనజయపరిశాంతతకును నుపమానోపమేయభావములనివిచారించవలెను॥ ౧౫౮

సీ॥ మనసు కక్కుఱితి మెల్లనలేచి చేతులఁ గాంతునిఁ జబ్బుగాఁ గౌఁగిలించు। నలసతమ్మృద్ధందిర్యై నకమ్మని నోరనధరంబు నెడచెడ నానిమాఱు। మణితాదిపవనధారణశక్తి చాలమి నొయ్యనొయ్యన రతోక్తినుబ్బానుప్పఁ గాంక్షితక్రీడకంగముపంపు సేయమినోడు గాని టూర్పులొలయఁ బొగులు। నిచ్చ హెచ్చెఁగినరతికేళి మెచ్చి పొగడు। నప్పడకాంతరతిపరిహాసవేళ। జీవితేశుసమేళంపు సేఁతలుడుపుఁ। బ్రార్థనాపూర్వదీనసంభాషణముల। ౧౫౯

టీ॥ మనసుకకుఁజితిన్ - మానసముయొక్క కకూజితిచేత - మెల్లన - తిన్నగా లేచి - పయికి లేచి - చేతులన్ - హస్తములచేత - కాంతున్ - పతిని - జబ్బుగాన్, అశ్రద్ధగా - కౌఁగిలించున్ - ఆలింగనము చేసుకొనును - అలసతన్ శ్రమచేత - మృద్వంగియైన - మట్టివాసనగల - కమ్మని నోరన్ - కమ్మనైన వాయిచేత - అధరంబున్ - పెదవిని - పడనేడన్ - అంతటంతట - ఆని - పానము చేసి - కూర్కన్ - నిద్రపోవును - మణితాదిపవనధారణశక్తి - మణితాది - రతికూజితము మొదలగు - పవన - వాయువుయొక్క - ధారణ - ధరించుటయందు - శక్తిచాలమిన్ - బలము లేనందున - ఒయ్యనన్ - తిన్నగా - నర్మోక్తిన్ - నర్మగర్భితమైన మాటలచేత - ఉబ్బొనర్చున్ - సంతోషము నుగలుగఁజేయును - కాంక్షితక్రీడను - కాంక్షిత - కోరఁబడిన - క్రీడను - లీలను - అంగము - శరీరము - పంపుసేయమిన్ - పంపకుండుటచేత - ఒడ్డుగాన్ - లెస్సగా - నిట్టూర్పులు - నిశ్వాసవాయువులు - ఇలయన్ - వ్యాపించునట్టుగా - పొగులున్ - దుఃఖపడును - ఇచ్చరయెఱిఁగిన - మనస్సు తెలిసిన - రతికేళిన్ - సురతక్రీడను - మెచ్చి పొగడున్ - సంతోషించి శ్లాఘించును - అప్పుడున్ - ఆసమయమందు - అక్కాంత - ఆవరూథిని - రతిపరిహాసవేళన్ - రతి - సురతము యొక్క - పరిహాస - ఎక్కసక్కెయమాడు - వేళన్ - సమయమునందు - ప్రార్థనాపూర్వదీనసంభాషణములన్ - ప్రార్థనాపూర్వ - వేఁడుకొనుటమున్నుగాఁగల - దీన - దైన్యముతోఁగూడుకొనిన - సంభాషణములన్ - మాటలచేత జీవితేశునమేళంపు - జీవితేశు - ప్రాణనాయకునియొక్క - నమేళంపు - పరిహాసముతోఁగూడుకొనిన - సేఁతలు - పనులు - ఉడుపున్ మాన్పించును॥

క॥ అంతవియచ్చరుఁడభిమత । మంతయుసమకూరుటయునునచ్చరగర్భ । శ్రాంతయగుటయునుగనుఁగొ

ని । యింతటనిచ్చోటువాయ కేనిఁక నున్నన్॥ ౧౫౮

టీ॥ అంతన్ - అటుతర్వాత - వియచ్చరుఁడు - గంధర్వుఁడు - అభిమతమంతయున్ - తనయభిలాషయావత్తును - సమకూరుటయున్ - సఫలమగుటను - అచ్చర - వరూథిని - గర్వశ్రాంతయగుటయున్ - వేఁకటివలననైనయాయాసముగలదగుటయును - కనుఁగొని - చూచి - ఇంతటన్ - ఇంతమాత్రముతో - ఇచ్చోటు వాయక - ఈస్థలమువిడిచిపెట్టకుండ - పని కనున్నన్ - నేనిఁకమీఁదనున్నపక్షమందు । ఇదిముందరికన్వయము॥ ౧౫౯

క॥ వంచనయెఱిఁగినమఱిశపి । యించునొసురకాంత చెప్ప కేగినఁబ్రేమం । బంచశరశరపరంపరఁ । బాచక్రఁ

బ్రాపించితనకుఁబాపంబిడునో॥ ౧౬౦

టీ॥ వంచనయెఱిఁగినన్ - నేను జేసినకపటము తెలిసినటులైన - సురకాంత - వరూధిని - మఱిశపియించునో - గర్వాతశాపమే పెట్టునో - చెప్ప కేగినన్ - చెప్పకుండఁబోతి నేని - ప్రేమన్ - స్నేహమువలన - పంచశర - మన్మథునియొక్క - శరపరంపరన్ - బాణసమూహములచేత - సంతాపఁబ్రాపించి - మృతిపొంది - తనకుఁబాపంబిడునో - తనకుఁగిల్బిషమే పెట్టునో॥ ఇదియునుముందరికేయన్వయము॥ ౧౬౦

వ॥ అని వితర్కించియెఱింగించియకపటవిప్రుండనిపించుకొనిపోవువాఁడై యప్పుడప్పువ్వుబోఁడిడాయం

జని బుజ్జనంబొప్పఁ నిట్లనియె॥

టీ॥ అనివితర్కించి - ఈలాగనియూహించుకొని - ఎఱింగించి - తెలియఁజేసి - అకపటవిప్రుండు - ఆకృత్రిమపు బ్రాహ్మణుఁడు - అనఁగాఁ బవరాఖ్యరూపముధరించినగంధర్వుఁడు - అనిపించుకొనిపోవువాఁడై - మాపించుకొనిపోఁదలఁచినవాఁడై - అప్పుడు - ఆసమయమందు - అప్పువ్వుబోఁడిన్ - ఆవరూథినిని - డాయంజని - చేరఁబోయి - బుజ్జనంబొపన్ - బుజ్జగింపుకనుపడునట్టుగా - ఇట్లనియెన్ - ఈ తీరునఁబలికెను॥

తే॥ ఎవ్వఁడే పాదలేపమొకింతనాదు । పాదములఁ బూయనింతేసి ననుబుపుట్టె । నమ్మహాయోగిబహుయోజనాధ్వగామి । యాగిరికి నేగుదెంచె నేఁడేగికంటి॥ ౧౬౧

టీ॥ ఎవ్వండే - ప్రసిద్ధుండైన నేను - పాదలేపము - చరణములకుఁబూసికొను నౌషధము - ఒక్కింత - ఇంచుకంత - నాదు పాదములఁబూయఁగా - నాయంఘ్రులయందు లేపనముఁజేయఁగా - ఇంతేసి - నాలుపుట్టైకా - ఇంతటి కార్యములు గలిగెనో। అనఁగా - నాను హిమవత్పర్వతమునకు వచ్చుట మొదలుకొని జరిగిన కార్యములనుట - బహుయోజనాధ్వగామి - బహుయోజన - పెక్కామడలదూరపు - అధ్వగామి - దారినడచు - అమ్మహాయోగి - ఆగొప్పసిద్ధుఁడు - ఈగిరికి నేగుదెంచె నేఁడు - ఈహిమవత్పర్వతమునకీదినము వచ్చెను - పగికంటికా - నేసుబోయి చూచితిని॥ ౧౬౨

క॥ ఆతఁడు సుతీర్థయాత్రా। వ్రతవశమున వచ్చి మాపురంబు తెరువుగాఁ । గతలుగ మా సంసార। స్థితులెల్లను జెప్పె నేమి చెప్పుదు నబలా॥ ౧౬౩

టీ॥ అతఁడు - ఆసిద్ధుఁడు - సుతీర్థయాత్రా - సజ్జేయుఁదీర్థయాత్రయందలి - వ్రతవశమునన్ - నియమవశములముగ - మాపురంబు తెరువుగాన్ - మాపట్టణపుమార్గముగా - వచ్చి - ఏతెంచి - మాసంసార - మాకుటుంబముయొక్క - స్థితులెల్లన్ - సంగతులన్నియు - కతలుగన్ - చరిత్రములుగా - చెప్పెన్ - నాతో వచించెను - అబలా - ఓవరూథినీ - ఏమి చెప్పుదున్ - ఆదియేమని పలుకుదును॥ ౧౬౩

సీ॥ కనుఁబరామరిక చొప్పడమిఁ బక్వము దప్పి * పండఁబాఱిన సొలమెండఁబాఱెఁ । గట్టఁగాపింపదక్షత లేమి నూరూర । బందెలఁబడిపోయెఁ బశుగణంబు । వంచనామతిఁ బ్రాడ్వివాకులై వటువులొ । జ్జలకప్పగించిరి చదువులెల్లఁ । గికురించి రిచ్చిపుచ్చుకొను చోటుల వార- లాకటులోనుగాక ప్రద్రోచి॥ తే॥ గ్రహణసంక్రమణాదుల రాచనగరఁ । గాసువీసంబు వెడలమి గ్రాసమునకు । నాధి వెట్టిరి క్షేత్రంబులందుఁ గొన్ని । లెస్స యుండదు నా గృహకర్త లేని బ్రతుకు॥ ౧౬౪

టీక॥ కనుఁబరామరిక చొప్పడమిన్ - పైవిచారణ లేకపోయినందున - పక్వము దప్పి - పదును దప్పి - పండఁబాఱిన సొలము - పంటకు సిద్ధమైనకయ్యలంతయు - ఎండఁబాఱెన్ - ఎండిపోయినవి - కట్టన్ - కట్టివేయుటకును - కాపింపన్ - రక్షణచేయుటకును - దక్షత లేమిన్ - దిక్కులేకపోవుటచేత - పశుగణంబు - పసులగుంపు - ఊరూరన్ - ప్రతిగ్రామమందును - బందెలఁబడిపోయెన్ - కయిదులోఁబడిపోయెను - వంచనామతిన్ - టక్కుచేసెడుబుద్ధిచేత - ప్రాడ్వివాకులై - తగవులమారులై - వటువులు - విద్యార్థులు - చదువులెల్లన్ - చదివినవిద్యలన్నియు - ఒజ్జలకప్పగించిరి - ఉపాధ్యాయుల కొప్పగించిరి - అనఁగా మఱచిపోయిరనుట - ఇచ్చిపుచ్చుకొను చోటుల వారలు - ధనములప్పులొసఁగి తీసుకొనువారందఱు - ఆప్పులిక - ఇవ్వవలసిన ద్రవ్యము లివ్వకయును - ఆకటులోనుగాక - ఆజ్ఞకులోఁబడక - కికురించిరి - మోసము చేసిరి - గ్రహణసంక్రమణాదులన్ - సూర్యచంద్రోపరాగములయందును మకరసంక్రాంతి మేషసంక్రాంతి మొదలయినవానియందును - రాచనగర - రాజుదివాణములో - కాసువీసంబు వెడలమిన్ - కాకణికాకలోషోడశాంశము - ఏమియు బయలుదేరకపోవుటచేత - గ్రాసమునకున్ - అశనమునకుఁగాను - క్షేత్రంబులందుఁ గొన్ని - మాన్యభూములలోఁ గొన్ని - ఆధి వెట్టిరి - కుదువలుంచిరి - గృహకర్తలేని బ్రతుకు - కాఁబట్టి యజమానుఁడు లేని జీవనము - అనఁగా సంసారము - లెస్స యుండదు నె - చక్కఁగా నుండదు నా - అనఁగాఁ దాను లేకపోవుటచేత నిన్నివిధముల చెఱుపు వచ్చెనని తాత్పర్యము॥ కాసనఁగా దమ్మిడిలోన యిరవభాగము॥ ౧౬౪

క॥ అదిగాకే నిటవచ్చిన। యది మొదలుగఁ జింతతో నహర్నిశమును నా । కెదురెదురే చూచి యిద్దఱు । ముదుసళ్లు సబుత్రశోకమున నగు నార్తిన్॥ ౧౬౫

టీక॥ అదిగాకేను - అదియుఁగాక నేను - ఇటవచ్చినయది మొదలుగన్ - ఇక్కడికి వచ్చినది మొదలుకొని - చింతతోన్ - విచారముతోడ - అహర్నిశమున్ - రాత్రిపగలు - ఇద్దఱు ముదుసళ్లును - ఇద్దఱు వృద్ధులును - అనఁగాఁ దల్లిదండ్రులిద్దఱును - పుత్రశోకమునన్ - కుమారుఁడయిన నాదుఃఖముచేత - అగు నార్తిన్ - పుట్టునట్టి వ్యథవలన - నాకెదురెదురు చూచి - నానిమిత్తమెదురెదురే వీక్షించిరి॥ ౧౬౫

క॥ తడిగట నెవ్వరుఁ దడఁ బాఱకఁ। గడిఁదనగి నవడియఁ గవగి గాసింబుడమిం। బడిఁ గన రాకపంచపు। తొడుగవైఁ గట్టిరుజలతో నేమందున్॥ ౧౬

టీక॥ తడి - ద్రవము - కంటన్ - నేత్రములయందు - ఎప్పుడుఁ దఱుగక - సర్వదాతప్పక గాక - అనఁగాదుఃఖపడుచు - కడివగిటన్ - అన్నకబళముతక్కువయగుచునుండ వడియఁ గవగి - బలమంతక్కువయై - గాసిన్ - ఆయాసముచేత - పుడమింబడిన కనరాక - నేలబడినప్పటికినిగానరాక - అనఁగాఁగృశీభూతులై - అట్టిరుజలతోన్ - అటువంటి వ్యాధులతోడ - పంచముతోడుగరనైరి - పంచమునకంటుకొనిపోయిరి. ఏమందున్ - ఏమనిచెప్పుదును॥ ౧౬

క॥ కావున వారలఁ జూడం। గా వేగపడఁ గవలయుఁ గమలదళాక్షీ। నీవెఱుఁగని ధర్మాధ। ర్మావస్థితిగల దే నీనికిఁ గైయవలసమా॥ ౧౭

టీక॥ కావునన్ - కాబట్టి - వారలఁ జూడంగాన్ - వారిని జూచుటకు - వేగపడఁగవలయున్ - శీఘ్రముగాఁ బోవలయును - కమలదళాక్షీ - ఓవరూథిని - నీవెఱుఁగని - నీకు దెలియని - ధర్మాధర్మావస్థితి - న్యాయాన్యాయములయొక్కమర్యాద - కలదె - ఉన్నదా - అనఁగా లేదనుట - దీనికై - ఇందునిమిత్తమై - అడలకు నీ మనఃఖపడఁబోకుమా॥

శ॥ వడిఁగాఁచి కాఁచియుండం। గడవలనీరినుము ద్రావుకై వడిఁ బైపైఁ। బొడమెడుకోర్కులఁ జేఁబె। ల్లుడికిన చిత్తిభోగ ముక్తికూఱటఁ గను నే॥ ౧౮

టీక॥ వడిన్ - వేగముగా - కాఁచి కాఁచియుండన్ - కాఁకవేయుచు వేయుచునుండఁగా - కడవలనీరు - ఘటములకొలఁదియు నీరుమును - ఇనుము ద్రావుకై వడిన్ - అయస్సుగ్రహించినట్టుగా - పైపైఁబొడమెడు - మీఁదమీఁదనుత్పత్తియగుచునుండు - కోర్కులచేన్ - కాంక్షలచేత - పెల్లుడికినమతి - అతిశయముగాఁ బచనమైయుండుమనస్సు - భోగముక్తిన్ - సుఖానుభవముయొక్కవిడుదలకు - ఊఱటఁ గను నే - విశ్రాంతిగలదా - అనఁగాఁ బొందఁజాలదనుట॥

ఉ॥ కావున నెన్నఁడుం దెగదు కాంతుని పంబొకఁ డెన్నఁ రోసి నేఁ। బోవఁదలంతు నేని వలపుం జనవుం బ్రియంబులు। నీవలనన్ సమగ్రములునిల్చిన సంపఁగి పువ్వుఁ దేనెఁ గ్రొ। త్తావికిఁ దేఁటి దిక్కునవిధంబునఁ జిక్కునె లోలలోచనా॥ ౧౯

టీక॥ కావునన్ - గనుక - ఎన్నఁడుం దెగదు కాంతుఁడు - కోతిక యెన్నటికినీ వదలిపోదు - నెపంబొకఁ డెన్ని - ఏదైననొకనిమిత్తమెంచి - రోసి - అందుమీఁదనసహ్యపడి - నేఁబోవఁదలంతు నేని - నేనుబోవుదమని విచారించిన - వలపున్ * మోహమును - చనవున్ - స్నేహమును - తగవున్ - న్యాయమును - ప్రియంబులున్ - ఇష్టములును - నీవలనన్ సమగ్రములు - నీవలన సంపూర్ణములు - అనఁగా వీనిలో నొకటైనఁ దక్కువలేదనుట - నిల్చినన్ - ఇట్లు విచారించియుకూడనేయున్నపక్షమందు - సంపంగిపువ్వుఁ దేనె - చంపకపుష్పమధువుయొక్క - క్రొత్తావికిన్ - శ్రేష్ఠమైనవాసనకు * తేఁటి దిక్కునవిధంబునన్ - తుమ్మెద తగులుకొన్నట్టుగా - చిక్కునె - తగులుకొననా - లోలలోచనా - ఓవరూథిని - అనఁగా సంపంగిపువ్వుఁ దేనె వాసనకు భ్రమపడి తుమ్మెదవోయి దిక్కువడి చెడిపోయినట్టుగా నే చెడిపోదునని తాత్పర్యము - సంపంగికి నిదుమ్మెదరును సరిపడదని ప్రసిద్ధము॥ ౧౯

ఉ॥ ఎవ్వఁడు మీఁదెఱుంగక యథేచ్ఛ సుఖైకరతిం జరింపఁగా। నవ్వలవంశహాని వ్రతహానియశోధనహానులు పుట్టుఁ దా। నవ్వెడఁగమ్మనుష్యపశువయ్యవివేకి చెడున్ జగంబునన్। నవ్వఁగఁ బాలు రౌరవమునం బడఁ బాలు నొండపాలునై॥ ౨౦

టీక॥ ఎవ్వఁడు - ఏపురుషుడైననేమి - మీఁదెఱుంగక - ఉత్తరవిచారము లేక - యథేచ్ఛన్ - తనయిచ్ఛవచ్చినటుగా - సుఖైకరతిన్ - సుఖమందలిముఖ్యాసక్తిచేత - చరింపఁగాన్ - ప్రవర్తింపఁగా - అవ్వలన్ - అటుపిమ్మట - వంశహాని - కులము చెడిపోవుటయును - వ్రతహాని - నియమము చెడిపోవుటయును - యశోధనహాని - కీర్తియును ద్రవ్యము చెడిపోవుటయును - పుట్టున్ - సంభవించును - తానవ్వెడఁగు అట్టియున్మత్తుఁడైన - అమ్మనుష్యపశువు - మనుజరూపముగలపశువనఁదగు - ఆయవివేకి - అవివేకశాలియైనవాఁడు - జగంబునన్ - లోకములో - నవ్వఁగఁబాలు - నగుబాట్లపాలును - రౌరవమునం బడఁబాలును - నరకములోఁ బడఁబాలును - నిందపాలునై - అపకీర్తిపాలునునయి - చెడున్ - భ్రష్టుడైపోవును - అనఁగా వీనికాస్పదమగునని యనుట॥

మ॥ అనినం జిత్తము ఝల్లనన్ సొరిగె నయ్యంభోజపత్రాక్షిలో। చనకోణంబులఁ జెమ్మలై చిలుకలై జాలై తరంగంబులై। చనుదోయింగొనబాఱుకురంగమదచర్చల్ జాఱిపో నొక్కయొ। ద్దునబాష్పాంబుఝరంబు లుప్పతిలె బోటుంబాటుగా నెంతయున్॥ ౧౭౧

టీక॥ అనినన్ - కపటబ్రాహ్మణుఁడీరీతిఁ బలుకఁగా - చిత్తము ఝల్లనన్ - హృదయము ఝల్లుమనఁగా - సొరిగెన్ - స్రవించెను। అయ్యంభోజపత్రాక్షి - తామరరేకులవంటి కన్నులుగల యావరూథినియొక్క। లోచనకోణంబులన్ - కన్నుగ్రుడ్లయందు - కొందరు నేత్రకోణములయందని - చెమ్మలై - తడివలెనున్నవై। చిలుకలై - కొంచెంకొంచెపు నీరువలెనై। జాలై ప్రవాహమువలెనై - తరంగములై। అలలై - చనుదోయింగొనబాఱు - స్తనద్వయము దొప్పఁదోఁగుచున్న। కురంగమదచర్చల్ జాఱిపోన్ - కస్తూరికాపత్రరచనలు గళితమైపోవునట్టుగా। ఒక్కయొద్దునన్। ఒక్కదరిని బాష్పాంబుఝరంబులు - కన్నీటిప్రవాహములు బోటుంబాటుగాన్ - ఉబుకుబడుటయుఁ దగ్గుటయుఁ గలుగునట్టుగా। ఎంతయున్ - మిక్కిలి। ఉప్పతిలెన్ - ఉద్భవించినదాయెను॥ ౧౭౧

క॥ ఆ తఱిగంధర్వవిభుం। డత్తామరసాక్షివదనమక్కునఁ గృపతో। నొత్తి మొగమెత్తి యశ్రులు - మెత్తనఁ గొనగోరఁ బాఱమీటుచుఁ బలికెన్॥ ౧౭౨

టీ॥ ఆ తఱిన్ - ఆసమయమందు - గంధర్వవిభుండు - గంధర్వనాయకుఁడు - అత్తామరసాక్షి - అవరూథినియొక్క - వదనము - ముఖము - అక్కునఁ గృపతోన్ ఒత్తి - తనరొమ్మునఁ గరుణతోఁ గదియించి - మొగమెత్తి - ముఖమెత్తిపట్టి - అశ్రులు - కన్నీళ్లు - మెత్తనఁ గొనగోరన్ - చిన్నగాఁ దనగోటికొనచేత - పాఱమీటుచున్ - దూరముగాఁ జిమ్ముచును - పలికెన్ - ఒకవాక్యము చెప్పెను॥ ౧౭౨

శా॥ ధీరస్వాంతవు వంతనీకుఁ దగునే దివ్యాంగనల్ కోవిదల్। గారే యోగవియోగముల్ సతము లేకర్తవ్యముల్ సేయరే। పోరే గారె ప్రియంబుగల్గినజనుల్ పోరామిఁ బోఁబోవునే। పోకుండంగ నేమి కాళ్లుడెగనే ఫుల్లాంబుజాతేక్షణా॥ ౧౭౩

టీ॥ ధీరస్వాంతవు - ధైర్యముతోఁ గూడిన మనస్సుగలదానవు - వంతనీకుఁ దగునే - చింతపడుట నీకు యోగ్యమా - అనఁగా దగదని యర్థము - దివ్యాంగనలు - దేవతాస్త్రీలు - కోవిదల్ గారే - పాండిత్యముగలవారు గారా। అనఁగా సమస్తము తెలిసినవారు గదా యని యర్థము - ఫుల్లాంబుజాతేక్షణా। వికసించిన తామరరేకులవంటి కన్నులుగలవరూథినీ - యోగవియోగములు - కూడుకొనుటయు నెడవాయుటయు - సతము లే। ఇవి శాశ్వతములా - కర్తవ్యముల్ సేయరే - చేయఁదగిన కార్యములు చేయరా। ప్రియంబుగల్గినజనులు। ఇష్టముగలవారు - పోరే గారే। ఎక్కడికైనఁ బోవుచువచ్చుచునుండరా - పోరామిఁ బోఁబోవునే - పోఁగూడని స్థలమునకుఁ బోఁబోనా। పోకుండఁగన్। పోకుండగాకుండ। ఏమి కాళ్లుడెగనే। ఏమైనఁ గాళ్లు తెగిపోయినవా। అనఁగా లేదుగదా యనుట - పోఁగూడని స్థలమునకుఁ బోఁగా నే స్నేహము చెడిపోవునాయని కొందఱు॥ ౧౭౩

తే॥ మూలమెట్టు దెలిపెనమ్మునివరుండు। ప్రార్థితుండయి నాకునప్పరమవిద్య। వచ్చుచును బోవుచుండెద వదలనిన్ను। శుకకలాలాప నమ్ము త్రిశుద్ధిగను నమ్ము॥ ౧౭౪

టీక॥ అమ్మునివరుండు। శ్రేష్ఠుఁడయిన యాసిద్ధుఁడు - ప్రార్థితుఁడయి - యాచింపఁబడినవాఁడయి - నాకున్ - నాకు అప్పరమవిద్య - ఆదివ్యమైనవిద్దె - అనఁగాఁ బాదములకొక పథమున్పూనుకొని సంచరించువిద్య యనుట - మూలమెట్టుగఁ దెలిపెన్ - సమగ్రముగాఁ జెప్పెను - వచ్చుచునుబోవుచుండెదను - కాఁబట్టి వచ్చుచుఁ బోవుచునుండెదను - వదలనిన్నున్। నిన్ను విడిచిపెట్టను - శుకకలాలాప చిలుకవలె నవ్యక్తమధురములైన పలుకులుగలవరూథినీ - త్రిశుద్ధిగను నమ్ము - నమ్ము మనోవాక్కాయములచేత నమ్మికొనియుండుము॥ ౧౭౪

తే॥ అని వరూథిని మారార్చి యాచటు వాసి। పోయె నొండెసయిచ్చ గంధర్వపుంగవుండు। తప్పరాదు ఋణానుబం

థంబు దెగినఁ! బ్రాణపదమైనవలపును బాసిపోదె॥ ౧౭౫

టీక ॥ అని - ఇట్లు పలికి - వరూథినీనూర్ఛి - వరూథినీనూరడించి | అచటు వాసి - ఆ స్థలము విడిచి పెట్టి - గంధర్వపుంగవుండు - గంధర్వశ్రేష్ఠుఁడు - పోయెఁదనయిచ్ఛన్ - తన యిచ్ఛాప్రకారముగాఁ జనియెను - ఋణానుబంధము దెగినన్ - పూర్వజన్మ సంబంధమయిన యప్పుతీరిపోయినేని - ప్రాణపదమైన - జీవిత సమానమైన - వలపున్ - మోహమును పాసిచనదె - వదలి - పోదా యనఁగాఁ - భోవున నయ్యర్థమూ తప్పరాదు - అన్యథా కాదు - అనఁగా నిది తప్ప నేందనుట॥

వ ॥ అనుటయుం దరవాతివృత్తాంతంబు కృపాయత్తచిత్తంబున నానతీవలయు ననిన యడుగుటయును॥

టీక ॥ అనుటయున్ - అనిపలుకుటయు - అని పలుకఁగా - తరవాతి వృత్తాంతంబు - అవతలి సమాచారమును - కృపాయత్త - దయకధీనమైన - చిత్తంబునన్ - మనస్సుచేత - ఆనతీవలయునని - వినుపించవలెనని - అడుగుటయున్ - అడుగఁగా॥

శా ॥ హిందూరాజ్యరమాధురంధరభుజాహిగ్రామణీకంచుక ! కుందస్వచ్ఛయశోగుళుచ్ఛ యవనక్షోణీధవస్థాపనా ! మందీభూతకృపాకటాక్షయసకృన్మాద్యత్కళింగాంగనాబందిగ్రాహవిగాహితోత్తరకకుద్ఘాటీసమాటీకనా॥ ౧౭౬

టీక ॥ హిందూ...గుళుచ్ఛ - హిందూరాజ్యరమా - హిందూరాజ్యలక్ష్మికి - ధురంధర - భారవాహియైన - అనఁగా గట్టాటరాజ్యలక్ష్మి నిబూనిన - భుజ - బాహువనెడు - అహిగ్రామణీ - సర్పశ్రేష్ఠునికి - అనఁగా శేషాహికి - కంచుకత్ - కుబుసమువలెనాచరించుచున్న - కుందస్వచ్ఛ మొల్లపువ్వులవలెఁ దెల్లనైన - యశోగుళుచ్ఛ - కీర్తిసంజరిగలవాఁడా - యవ...టాక్ష - యవనక్షోణీధవ - యవనభూపతియొక్క - స్థాపన - ప్రతిష్ఠచేయుటయందు | అమందీభూత | అతిశమైన - కృపాకటాక్ష - దయాసహితమైనయపాంగదర్శనముగలవాఁడా - అసకృ...కనా - అసకృత్ - మాటిమాటికి - మాద్యత్ - మదించిన - కళింగ - కళింగరాజుయొక్క - అంగనా - స్త్రీయొక్క - బందిగ్రాహ - చెరపెట్టుటకొఱకు - విగాహిత - ప్రవేశించుచున్న - ఉత్తరకకుప్ - ఉత్తరదిక్కునందు - ఘాటీ - దాడిపెట్టుటయొక్క - సమాటీకనా - ఆటోపముగలవాఁడా॥ ఇవి కృతీశ్వరుఁడైన కృష్ణరాయలసంబోధనములు॥ ౧౭౬

క॥ తిరుమలదేవీచరణో దరలాక్షాకల్పకల్పితస్థలకమల ! స్ఫురదిందీవరబంధుర ! హరిహయమణివలయ కూటహర్మ్యవిహారీ॥ ౧౭౭

టీక ॥ తిరుమల...విహారీ - తిరుమలదేవీ | తిరుమలదేవియను భార్యయొక్క | చరణోదర | అడుగులయందలి | లాక్షాకల్ప | అలంకారభూతమైన లత్తుకచేత | కల్పిత | రచింపఁబడిన | స్థలకమల | మెట్టదామరపువ్వులనడుమను | స్ఫురత్ | ప్రకాశించెడు | ఇందీవర | నల్లగలువలవలెనే | బంధుర | సుందరమైన | హరిహయమణి | ఇంద్రనీలవికారములైన | వలయచుట్టుకలిగిన | కూటహర్మ్య | లక్ష్మీవిలాసమందలి | విహారి - విలాససంచారముగలవాఁడా ॥ అనఁగాఁ దిరుమలదేవి సంచరించునట్టి యింద్రనీలములు చెక్కిన వలయాకారకుట్టిమము గల లక్ష్మీవిలాసమే తీరున నున్నదనఁగా మెట్టదామరపువ్వులును నల్లగలువలును గలసియున్న స్థలమువలెనే యున్నదని భావము॥ ౧౭౭

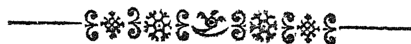
ఉత్సాహ ॥ వర్ణనీయకీర్తివైభవప్రభూతభూతిదృక్కర్ణకుండలావితీర్ణకర్ణదీర్ణహృద్ధ్వయహ దుర్ణయారిమానహారిదుర్భరానకార్భటీ ఘూర్ణమానకొండపల్లికొండవీటిమండలా॥ ౧౭౮

టీ॥ వర్ణ...భవ - వర్ణనీయ | స్తోత్రము చేయఁదగిన | కీర్తివైభవ | యశస్సంపత్తిగలవాఁడా - ప్రభూ...డలా - ప్రభూత - ప్రచురమయిన | భూతి | ఐశ్వర్యమందు | దృక్కర్ణ | చక్షుఃశ్రవములైన సర్పము లే | కుండలా | కర్ణాభరణములుగాఁగల శివుఁడవైన వాఁడా - వితీర్ణకర్ణ - వితీర్ణ - దాతృత్వమందు | కర్ణ | కర్ణుఁడవైనవాఁడా - దీర్ణ...డలా - దీర్ణహృద్ధ్వయమత్ | పగిలిన గుండెలచేత దిరుగుచున్న | దుర్ణయారి | దుర్నీతిపరులైన శత్రువులయొక్క | మానహారి | అహంకారమును హరించుచున్న | దుర్భర | భరింపశక్యముగాని | ఆనకార్భటీ | భేరీ ఢాంకారముచేత | ఘూర్ణమాన | తిరుగుడుపడి క్రిందుమీఁదగుచున్న | కొండపల్లి | కొండపల్లియనునట్టి - కొండవీటి | కొండవీడను దుర్గముల క్రిందనుండు | మండలా | దేశముగలవాఁడా॥ ౧౭౮

గద్య ॥ ఇది శ్రీమదాంధ్రకవితాపితామహ సర్వతోముఖాంక పంకజాక్షపాదాంబుజాధీనమానసేందిందిర నందవరవంశోత్తంస శఠగోపతాపస ప్రసాదాసాదిత కవితామతల్లికా ల్లసాని చొక్కయామాత్యపుత్ర పెద్దనార్య ప్రణీతంబైన స్వారోచిషమనుసంభవంబను మహాప్రబంధంబునందుఁ దృతీయాశ్వాసము - ప్రథమాశ్వాసాంతగద్యమునకుఁ జేసినప్రకారమే దీనికిని టీక విచారించఁదగ్గది - మూఁడవయాశ్వాసము టీకతోఁ గూడ ముగిసినది॥ ౯౨

స్వారోచిషమనుచరిత్రము.

నాలుగవయాశ్వాసము.

క ॥ శ్రీకృష్ణరాయ గుణర । త్నాకల్పాకల్పకద్రుమాధికదాన । శ్రీకుతుకాగతలోకా । లోకాంతరసకల సుకవిలోకస్తుత్యా॥ ౧

టీక ॥ శ్రీకృష్ణరాయ- శ్రీ- శోభాయుక్తుఁడవైన- కృష్ణరాయ। కృష్ణరాయనామముగలవాఁడా - గుణరత్నాకల్పా- గుణ- సుగుణములనునట్టి- రత్నాకల్ప।మణిభూషణాలంకారముగలవాఁడా- కల్పక...స్తుత్యా-కల్పకద్రుమ।కల్పవృక్షము కంటె । అధిక। ఎక్కుడైన। దానశ్రీ । త్యాగసమృద్ధియందలి। కుతుక। సంతోషముచేత। ఆగత। వచ్చిన । లోకాలోకాంతర। చక్రవాళపర్వతములోనుండెడు । సకల। సమస్తమైన। సుకవిలోక।మంచికవిజనులచేత।స్తుత్యా।స్తోత్రము చేయఁదగినవాఁడా - అని కృతిపతిని సంబోధించుట॥ చక్రవాళపర్వతమనఁగా భూమికిఁ జుట్టును గట్టవలెనుండు పర్వతమని తెలియవలెను॥

వ ॥ అవధరింపుము జైమినిమునీంద్రునకుం బతంగపుంగవంబు లిట్లనియె॥

టీక ॥ అవధరింపుము- చిత్తగింపుము - జైమినిమునీంద్రునకున్ - జైమినియను ఋషిశ్రేష్ఠునికి। పతంగపుంగవంబులు। కథ చెప్పుచున్న పక్షిశ్రేష్ఠములు । ఇట్లనియెన్ । ఈరీతిగనఁ జెప్పెను॥

సీ ॥ మున్ను విప్రాకారమునఁ గూడుచోఁ శంకఁ । గనుమూయఁబనిచె నాఖచరభర్త। యవ్వరారోహయు నాసక్తగావున- నిచ్చలోనటు సేయ నియ్యకొనియె । నాప్రతిజ్ఞాపూర్తి యయ్యెఁ దనంతన- వ్వనితకురతిపారవశ్యఘటన । నపుడు తత్ప్రవరదేహసమిద్ధశిఖిదీప్తి - శాంబరీమహిమ చేసంగ్రహించి ॥ తే ॥ నట్టిగంధర్వమూర్తి సౌఖ్యానుభూతిఁ । జలనమేదినమానసాబ్జమున నిలువ। వెలసెఁ దేజోమయంబైన వృద్ధినట్టి- మేటిగర్భంబు నెలలు తొమ్మిదియు నిండె॥ ౩

టీక ॥ మున్ను - మొదట-విప్రాకారంబునన్- బ్రాహ్మణరూపముచేత - కూడుచోన్ - ఆ స్త్రీని బొందునప్పుడు - శంకన్-నిజరూపప్రకటమగునను సందేహముచేత- ఖచరభర్త- ఆగంధర్వశ్రేష్ఠుఁడు - కనుమూయఁబనిచెన్ - కండ్లుమూసుకొనుటకు నియమించెను- అవ్వరారోహయున్-ఆవరూథినియును - ఆసక్తగావునన్- తన్నుఁ గురాగయైయున్నదిగనుక- ఇచ్చలోన్-ఆత్మయందు-అటు సేయన్-ఆప్రకారము చేయుటకు- ఇయ్యకొనియెన్- సమ్మతించెను- అవ్వనితకున్ ఆవరూథినికి - రతిపారవశ్యఘటనన్ - సంభోగమందలిపరవశత్వసామర్థ్యముచేత - ఆప్రతిజ్ఞాపూర్తి - ఆకనుమూయవలసిననిబంధనముయొక్క నెఱయిక-తనంతన - తనంతట దానే- అయ్యెన్- ఆయెను- అనఁగా సంభోగసుఖముచేత నే కన్నులుమూయఁబడెనని భావము- అప్పుడున్- ఆసమయమందు- తత్ప్రవరదేహసమిద్ధశిఖిదీప్తిన్- తత్ప్రవరదేహ।ఆప్రవరాఖ్యునిశరీరమందు।సమిద్ధ। మిక్కిలి ప్రకాశించుచున్న।శిఖిదీప్తిన్-అగ్నితేజస్సును -శాంబరీమహిమచేన్

శాంబరీవిద్యచేత - అనఁగామాయాబలముచేత - సంగ్రహించినట్టి - తనయందుఁబొందించుకొన్న - గంధర్వమూర్తి - గంధర్వునియొక్క-యాకృతి- సౌఖ్యానుభూతిన్ - సుఖత్వానుభవమువలన - చలనమేచిన - చలించుచున్న - మానసాబ్జమునన్ - చిత్తకమలమందు - నిలువన్ - నిలిచియుండఁగా - అట్టిమేటిగర్భంబు - అటువంటి శ్రేష్ఠమైనగర్భము - తేజోమయంబైనవృద్ధిన్ - దీప్తిరూపమైనబుద్ధిచేత వెలసెన్ - ఒప్పెను- నెలలుతొమ్మిదియునిండెన్- నవమాసములునుబూర్తియాయెను - గర్భమనఁగా వేకటి॥ ౩

వ॥ అనంతరంబయొకానొకపుణ్యదివసంబున,

టీక॥ అనంతరంబ - అటుతర్వాత - ఒకానొకపుణ్యదివ। సంబునన్- ఓకానొకపవిత్రమయినదినమందు॥

శా॥ తేజంబబ్జభవాండ గేహమునదద్దీపాంకురచ్ఛాయమై। రాజిల్లం గ్రహపంచకంబురవిఁజేరంబోనిల గ్నంబునన్। రాజీవాక్షిగుమారుఁగాంచెసుమనోరాజన్యమాన్యుణ్ణనుల్। జేజేవెట్టఁబ్రసూనవర్షమునమ రశ్రేణుల్ ప్రవర్షింపఁగన్॥ ౪

టీక॥ తేజంబు - దీప్తి - అబ్జభవాండగేహమునన్ - అబ్జభవాండ - బ్రహ్మాండమనెడు। గేహమునన్। గృహమునను - దీపాంకురచ్ఛాయమై రాజిల్లన్ - దివ్వెకాంతియయిప్రకాశించఁగా - గ్రహపంచకంబు - అంగారకాదియయిదుగ్రహములు - రవిఁజేరంబోని - సూర్యునితోఁగలుసుకొనకుండెడు - అనఁగాసూర్యుఁడును సూర్యునితోఁ గూడనుండుబుధుఁడునువక్క-దక్కనయయిదు గ్రహములకుసమానదోషములేకయుండు - లగ్నంబునన్ - లగ్నమందు రాజీవాక్షి- వరూథిని- జనులు - ప్రజలందఱు - జేజేవెట్టన్ జయజయయనిచెప్పుచుండఁగా - అమరశ్రేణులు-దేవతాసమూహములు - ప్రసూనవర్షము - పూలవాన- ప్రవర్షింపఁగన్ - కురుపించుచుండఁగా - సుమనోరాజన్యమాన్యున్ దేవేంద్రునిచేతనున్నింపఁదగినవాఁడైన- కుమారున్- కొడుకును- కాంచెన్-కనెను-రాశీనామమదియొలగ్నమిత్యమరః

క॥ స్వరుచివిస్ఫురణనుశశిభా। స్కరపావకతారకాప్రకాశములెల్లన్। విరళములుసేయనతనికి। స్వరోచియనునామమిడిరచటిమునులెల్లన్॥ ౫

టీక॥ స్వరుచివిస్ఫురణన్ - స్వకీయమైనతేజఃప్రకాశముచేత - శశిభాస్కరపావకతారకాప్రకాశములెల్లన్- శశి- చంద్రునియొక్క - భాస్కర - సూర్యునియొక్క - పావక - అగ్నియొక్క- తారకా - నక్షత్రములయొక్క - ప్రకాశములెల్లన్ - వెలుఁగులన్నియును - విరళము సేయన్ - అప్రసిద్ధములగునట్టుచేయఁగా - అనఁగాఁగనుపడనియ్యకుండఁగా- అతనికిన్ - ఆచిన్నవానికి- అచటిమునులెల్లన్ - అక్కడనుండుమునీశ్వరులందఱును - స్వరోచియను - స్వరోచియనునట్టి - నామమిడిరి - పేరువెట్టిరి॥ ౫

చ॥ మఱియునతఁడుసంయమిసమాజవినిర్మితజాతకర్ముఁడై। నెఱిఁబరివర్ధితుండుసుపనీతుఁడునై వివిధాయుధంబులం। గఱకఱియై రణస్థలుల గ్రద్దఱియై నిగమార్థవేదియై। నెఱతనకాఁడునై మెఱసెనిర్మలకాంతి విలాసకేళులన్॥ ౬

టీక॥ మఱియున్ - వెండియు - అతండు - ఆవరూథినీకుమారుఁడు - సంయమిసమాజవినిర్మితజాతకర్ముఁడై - సంయమిసమాజ - మునిసమూహముచేత - వినిర్మిత - చేయఁబడిన - జాతకర్ముఁడై - జాతకర్మసంస్కారముగలవాఁడై నెఱిన్ - లెస్సగా - పరివర్ధితుండును - వృద్ధిబొందినవాఁడును। ఉపనీతుఁడునై- వడుగైనవాఁడునునయి - వివిధాయుధంబులన్ - నానావిధములైనప్రహరణములయందును - కఱకఱియై - జాగ్రతగలవాఁడై - అనఁగాసాధనగలవాఁడై రణస్థలులన్ - యుద్ధభూములయందు - గ్రద్దఱియై - గడుసువాఁడై - నిగమార్థవేదియై - వేదముయొక్క-యర్థముదెలిసినవాఁడై - నెఱతనకాఁడునై- పెత్తనగాఁడై। అనఁగా నన్నిటికిఁదీర్పరియై - నిర్మలకాంతివిలాసకేళులన్ - నిర్మలకాంతి - స్వచ్ఛమైనదేహచ్ఛాయచేతను- విలాసకేళులన్ శృంగారచేష్టలచేతను- మెఱసెన్ - వెలిఁగెను। ఆయుధంతు ప్రహరణమిత్యమరః- జాతకర్మమనఁగాఁబుట్టఁగానే చేసెడునవగాహస్నానాది వేదోక్తక్రియలు॥ ౬

స్రగ్ధర॥ స్రుద్దన్ గోత్రాచలంబుల్ గులగులలయిపోఁగోతముల్ గ్రుద్దులీలన్। ఖిద్దింజేయుడాదుమ్రాకుల్ కెవుఁగిటిలోలదల్ కత్తిసోకొక్కకొఘాతం। బ్రోద్దామక్రీడవాతాద్భుతగతిఁబఱచున్ భూమిజవ్వాడగాని। ట్లద్దేవీనందనుండీశ్వసుపమబలుఁడై యౌవనారంభవేళన్॥ ౭

టీక ॥ ఇట్లు ద్వైపీనందనుఁడు - ఈ ప్రకారముగా నావరూథినికుమారుఁడయిన స్వరోచి - అత్యనుపమబలుఁడై - అతిశయమై సహాయరహితమై యుండు దేహసత్త్వముగలవాఁడై - యౌవనారంభవేళన్ - వయసువచ్చుటకు మొదలుపెట్టిన సమయమందు - గోత్రాచలంబులు - కులపర్వతములు - గులగులలై పోన్ - బద్దలై పోవునట్లుగా - గోతమువ్ గ్రుద్దు లీలన్ - రాళ్లుగ్రుచ్చియున్న గోణులముష్టిఘాతము చేసినట్టుగా - గ్రుద్దున్ - పిడికిటఁ బొడుచును - కవుఁగిటికోలదులు కాఁగెడుసిలాపులుగలిన - ప్రాంశు - వృక్షములు - కత్తినొక్కొక్కఘాతన్ - ఖడ్గము జేత నొక్కొక్కదెబ్బ [illegible] ద్దింజెండాడున్ - బలముచేత నరికివేసును - భూమిజవ్యాడఁగాన్ - భూమిజవజవలాడునట్లుగా - ప్రోద్దామక్రీడన్ ఉత్కృష్టమైనవిలాసముచేత - వాతాద్ధృతగతిన్ - వాయువువలె నాశ్చర్యకరమైన నడకతోడ - పఱచున్ - పరుగెత్తును॥ ౭

క ॥ వేదండము తొండము సరి । కోదండముఁ దివియు నెడమఁ గుడి బిడజ్యా । నాదము రోదసి నిండఁగ । భేదించున్ గండశిలలు పృథుబాణములన్॥ ౮

టీక ॥ వేదండము తొండమున్ - ఏనుఁగుయొక్క కరముతోడ - సరి - సమానమైన - కోదండమున్ - వింటిని - తివియు నెడమఁ గుడి - ఎడమనుంచి కుడికిఁ గుడినుండి యెడమకుఁ దీయును । నిబిడజ్యానాదము - నిబిడ । ఎడతెగని - జ్యానాదము - నారియొక్క టంకారము - రోదసి నిండఁగన్ । ఆకాశము భూమి నిండునట్లుగా - పృథుబాణములన్ గొప్పశరములచేత - గండశిలలు - కొండవలననుండి జాఱిన మిక్కిలిగొప్పవైయుండు - రాళ్లను - భేదించున్ - బద్దలుగాఁజేసును॥ ౮

క ॥ అతఁడు మఱి తనకు మంథ । క్షితిభృత్తటి విశ్వకర్మ చేసిన నగరిన్ । వితతాటవిక చమూసే । వితుఁడై సామ్రాజ్యమనుభవింప నొకతఱిన్॥ ౯

టీక ॥ అతఁడు । ఆ స్వరోచి - మఱి - మరల - తనకున్ - తనకొఱకు - మంథక్షితిభృత్తటిన్ - మందరపర్వతముయొక్క పార్శ్వమందు - విశ్వకర్మ - విశ్వకర్మయను దేవశిల్పి । చేసిన నగరిన్ - నిర్మించిన పట్టణమందు - వితత - విస్తారమైన । ఆటవిక । అరణ్యసంబంధులైన । అనఁగాఁ జెంచులు మొదలైన । వాండ్రయొక్క । చమూ సేనచేత - సేవితుఁడై - సేవింపఁబడుచున్నవాఁడై - సామ్రాజ్యమున్ । ఐశ్వర్యమును అనుభవింపన్ । అనుభవించుచునుండఁగా । ఒకతఱిన్ । ఒకానొకసమయమందు॥

క ॥ కరకా చిటపటరవభీ - కరమై పెళపెళనినాదఘనమై ఝంఝా । మరుదంచితబిలమంద్ర * స్వరమై యక్కొండ నొక్క వర్షము గురిసెన్ ౧౦

టీక ॥ కరకా - వడిగండ్లయొక్క - చిటపటరవ - చిటపటధ్వనిచేత - భీకరమై - భయంకరమైనదై - పెళపెళనినాద - పెళపెళయను ధ్వనితోఁ గూడిన - అనఁగా నుఱుములతోఁ గూడిన ఘనమైన మేఘముగలదై - ఝంఝామరుదంచిత బిలమంద్రస్వరమై - ఝంఝామరుత్ - వానతోఁ గూడియుండు వాయువుచేత । ఉదంచిత । ఒప్పుచున్న । బిల - గుహలయందలి - మంద్రస్వరమై । గంభీరనాదముగలదై । ఆకొండన్ । ఆ మందరపర్వతమందు । ఒక్క వర్షము గురిసెన్ । ఒకవాన గురిసెను॥ ౧౦

క ॥ తెలతెలవేగినన్ గిరి । జలజలఁ బ్రవహించు సెలలచప్పుళ్లు శిఖా । వళిఁ బులకలకేకాకల । కలములు గలతల పొలంబు గనుఁగొని వేడ్కన్ ౧౧

టీక ॥ తెలతెలవేగినన్ - తెల్లఁదెల్లవాఱినతర్వాత । అగ్గిరిన్ । ఆ మందరపర్వతమందు - జలజలఁ బ్రవహించు - జలజలయను ధ్వనితోఁ బాఱుచున్న । సెలలచప్పుళ్లు - గిరినదులధ్వనులును - శిఖావళికుల - నెమలిగుంపులయొక్క । కలకేకా కలకలములు గల - కలకేకా । అవ్యక్తమధురములైన కేకారవములయొక్క । కలకలములుగల - కోలాహలములు గలిగిన - తలపొలంబు - కొండనెత్తపుభూమిని - వేడ్కన్ - కౌతుకముచేత - కనుఁగొని - చూచి॥

ఆ ॥ అన్నగాగ్రమెక్కి యందొక్క శశికాంత । వేదిఁ గలిపయాఁ బ్తవేష్టితుండు । కుటజవిపినపవననటదలకభ రుండు - నగుచుఁ బ్రొద్దుజరుపునవసరమున॥ ౧౨

టీక ॥ అన్నగాగ్రమెక్కి - ఆపర్వతపు శిఖరమారోహించి ఆయమ్ - వానియందు - ఒక్కచోశశికాంతవేదిక - ఒక చంద్రకాంతమణిమయమైన యరుగుమీఁద - కతిపయాప్తవేష్టితుండు - కతిపయాప్తకోందలు హితులచేత - వేష్టితుండు - చుట్టఁబడినవాఁడును - కుటజవిపిన పవనలటదలకభరుండు - కుటజవిపిన - కొండసెచెట్లడవియందలి - పవన - మలయమారుతముచేత - లటత్ - చలించుచున్నట్టి - అలకభరుఁడు - ముంగురులుగలవాఁడును - ఆయమ్ - అప్పుడు - ప్రాద్యుజనుపునవసరమునన్ # కాలము గడుపుచున్న సమయమందు॥ ౧౨

ఆ ॥ ఒక్కరెంబుకుఁ డేఁకు నక్కకొమ్ము నస్సుత్తి। గోరజంబు జున్ను చాలపప్పు। పీలికలబయంపకోలలు సెలవిండ్లు। గానుకిచ్చి కరయుగంబు మోగిచి॥ 3

టీక ॥ ఒక్కరెంబుకుఁ డేఁకు - ఒకకిరాతప్రభువు - నక్కకొమ్మున్ - జంబుకవిషాణమును - కస్తూరి గోరజంబున్ - మృగమదమును - అనఁగాఁ గస్తూరియు - జున్నున్ - తేనెతెట్టెయును - చాలపప్పున్ - బహువస్తుసూపమును - పీలికలబయంపకోలలున్ - పిలికిప్పిట్టలయీఁకలుగట్టినబాణములును - సెలవిండ్లున్ - మట్టసమైనధనువులును - కానుకిచ్చి - ఉపహారమొసఁగి - కరయుగంబు మోగిచి - రెండుచేతులుజోడించుకొని - మందరిపద్యముతోనన్వయము॥ ౧౩

వ॥ యుగవిగమసమయసముత్థాపితజీమూతపటలంబునుంబోలెఁ గైలాసగిరినితంబప్రాంతకాంతారపర్యంతంబు నిరంతరంబై కారుకొన్నయొక్కగహనరేఖం గరాంగుళిఁ జూపి భూపతికిట్లనియె॥ ౧౪

టీక ॥ యుగ...బోలెన్ - యుగవిగమసమయ - కృతత్రేతాదిసమాప్తివేళయందు - అనఁగాఁ బ్రళయకాలమందు - సముత్థాపిత - ఆవిర్భవించుచున్న - జీమూత - మేఘములయొక్క - పటలంబునుంబోలెన్ - సమూహమువలె # కైలా...రై - కైలాసగిరి - రజతపర్వతముయొక్క - నితంబ - పర్వతమధ్యముయొక్క - ప్రాంత - సమీపమందలి - కాంతారపర్యంత - అడవిదనుక - నిరంతరంబై - ఎడతెగనిదై - కారుకొన్న - చీకటులుగ్రమ్ముచున్న - ఒక్కగహనరేఖన్ - ఒకయడవిచాల్పును - కరాంగుళిఁ జూపి - చేతివ్రేలితోఁ గనుపరచి - భూపతికిట్లనియెన్ - ప్రభువుతో నీరీతి నుడివెను॥ ౧౪

క ॥ అల్లదె కంటివె పాసిపోనఁ దెల్లనిగట్టుతుదమబ్బు దేటెసపొలమం। దెల్లెడఁ జూచినధరణీ। వల్లభ సీరాముసేనవాలుమెకంబుల్॥ ౧౫

టీక ॥ అల్లదె కంటివె - అదిగో చూచితివా - పానపానన్ - చూచాయగా - తెల్లనిగట్టుతుదన్ - వెండికొండయొక్క కంతమునందు - అనఁగా డగ్గరను - మబ్బు దేటెసపొలమందున్ - చీఁకటి గ్రమ్ముచున్న - పొలమందున్ - భూమియందు - ఎల్లెడఁ జూచినన్ - ఎక్కడవీక్షించినప్పటికిని - ధరణీవల్లభ - భూమికి నాథుఁడవైనస్వామీ - వాలుమెకంబులు - గొప్పమృగములు - సీరాముసేన - శ్రీరాముల సైన్యము - అనఁగా నపరిమితములనుట అనేకములని చెప్పునర్థమందు శ్రీరామ సేనయనిలోకవాడి కలుగలదుగనుక చెప్పినాఁడని తెలియవలెను॥ ౧౫

సీ ॥ కండూతికై తాయిఁ గర్కశంబగుతుంటిఁ - బీటవెట్టినభ్రమాను పెల్లగిల్లఁ। జెవిదార్చి విని చీమచిటుకన్నన టంబాటె - సెలవి వెంపరలాడుఁ జెట్టులెల్లఁ। జప్పరించుచువెన్నసటలుబ్బ దంష్ట్రాగ్ని। చొంగపైఁబడియుండుచుయుమనఁగఁ। జంద్రవిప్పులవో లెదిండ్రించుకసుమించు - లెసఁగనొండొంటిపై నెక్కఁబాఱు ॥ తే॥ వెట్టదిన మలవడు గులమట్టిఁ గలవబాడ బుడధ్వని వెడలుబుప్పదములంద। జిబుపదిలుపనివేతులజిడ్డుదేఱు। నేమిచెప్పుదుఁ గ్రొవ్విన యేకలములు॥

టీక ॥ క్రొవ్వినయేకలములు - గర్వించినపందులు - కర్కశంబగుతుంటిన్ - కఠినమైననితంబముచేత - కండూతికై - దురదకోసరమై - పీటవెట్టినభ్రమాను - స్థిరముగాఁ బాతుకొనియుండుచెట్టు - పెల్లగిల్లన్ - మూలోద్గమముగునట్టు - రాయన్ - ఘర్షణముచేయఁగా - అనఁగా తాచుకొనఁగా - చీమచిటుకన్నన్ - పిపీలికము చిటుక్కుమనిచప్పుడుచేసినప్పటికిని - చెవిదార్చివిని - శ్రవణము దోఁగిలఁబెట్టుకొని యాలించి - నటంబాటె - అవ్వలఁజని - చెట్టులెల్లన్ - భ్రమాసల

న్నియు సెలవి - ముట్టెతోఁ దెగనడిచి వేఁపరలాడుచున్ - ఎరగొని తిరుగును సటలుబ్బన్ మెడలమీఁది వెండ్రుకలు నిక్కఁగా దంష్ట్రాగ్ని - కోరలవలనఁ బుట్టు నిప్పు - చౌంగపైఁ బడి మూతిచొల్లుపై నిబడి - చుంయి చుంయి మనఁగన్ - చుంయి చుంయి యనుచుండఁగా - వెన్న - చరమాంగము చప్పరించుచున్ - చదియఁబడునట్టుగనములును - చండ్రనిప్పులు వోలెన్ ఖాదిరాగ్నులవలె తీండ్రించు - ప్రజ్వరిల్లుచుండునట్టి - కనుమించులు - చూపుల యొక్క మెరుపులు - ఎసఁగన్ - ఒప్పునట్టుగా - ఒంటోఁటిపైన్ - ఒక దానిపై నొకటి - ఎక్కఁబాఱుచున్ - ఎక్కఁబోవుచు - వెట్టదినములన్ వేసవిదినములలో - మడుగులన్ - హ్రదములయందు - మట్టికలపన్ - తొక్కుచున్నకలిపిన బుడబుడ యనుధ్వానముచేత వెడలు - పైకితేలుచున్న - బుద్బుదములందున్ - నీటిబుగ్గలయందు - చిలుపచిలుపని నెతులు కొద్దిపాటి సామ్రాజ్యము యొక్క - జిడ్డు దేలున్ - మెఱుగుపైకిఁ దేలును - ఏమిచెప్పుదున్ - కాఁబట్టి యేమివచింపుదును - అనఁగాఁ జెప్ప శక్యము గాదనుట॥ ౧౬

చ॥ బలమిక నేమి చెప్పవినుపండు వెదుళ్ళవలీల మోరత్రో । పులఁబడఁ జొప్పవంచుకొను పోలికవంచిత దగ్ర
ధాన్యముల్ । సెలవుల ఫేనముట్టిపడ జిట్టలతోడ నెచప్పరించున । ప్పొలమున వరాహపోతములు భూవర తొం
డములేనియేనుఁగుల్॥ ౧౭

టీక॥ భూవర - ఓరాజా - విను - ఆకర్ణింపుము - అప్పొలమున వరాహపోతములు - ఆస్థలమందున్న యడవిపందిగున్నలు తొండము లేనియేనుఁగులు తుండాదండము మాత్రమే లేని గజములు - బలమిక నేమిచెప్పన్ - వానిసత్వమిక నేమివచింపవలసినది - పండువెదుళ్లు - పరిపక్వమైన వంశములు - అవలీలన్ - అనాయాసముగా - మోరత్రోపులబడన్ - ముట్టెత్రోపులచేఁ బతనముగునట్టుగా । చొప్పవంచుకొనుపోలికన్ చొప్పవంచుకొన్నట్టుగా వంచి - వగఁ దీసి - తదగ్రధాన్యములు - వానికొనలయందుండు వెదురుకొలుచులను - సెలవులన్ - ఓష్ఠప్రాంతములయందు ఫేనముట్టిపడన్ - నురుగుబయలు వెడలఁగా జిట్టలతోడనె వెన్నులతోఁగూడనే - చప్పరించున్ చదియునట్టు నములును - చొప్ప యనఁగా జొన్నమొదలైన వానిదండము, ౧౭

క॥ పొడిచినకైదువ కుంజము । రిడఁగావల దగ్గికాఁక నించుకయుడినం । జెడుఁగట్టులఁ గ్రుచ్చినవం । జుడుమంటల
దగిలి నెయ్యిజోటజోటవడియున్॥ ౧౮

టీక॥ పొడిచినకైదువన్ - పందినిఁ గ్రుచ్చినయాయుధమునకు - చమురిడఁగావలదు - తిరిగి మెరుగుపట్టించనక్కరలేదు - అనఁగా దానిశరీరమంతఁ జమురుగా నేయుండునని తాత్పర్యము ॥ ఇంతియకాక - అగ్గికాఁకనించుకయుడినన్ - నిప్పు సెగసుగొంచెము సేపుంచినటులయిన - చెడుగట్టుల గ్రుచ్చిననఁ జుడు శూలములవంటి యినుపకట్టులను గ్రుచ్చిన దానిమాఁసము మంటఁదగిలి - జ్వాలలంటుకొని నెయ్యి ఘృతము జోటజోటవడియున్ - జోటజోట గారును - అతిరుననేడ తెగకుండఁగారును॥ ౧౯

తే॥ వలదు కుక్కలవిడువంగ వలవ దేయ । నడిచి మొలపిడియంబునఁ బొడువవచ్చుఁ । బకము గోరిజదిగఁబడిప
అవలేవు । వన్నులివ్వేళ రేగటిమన్నులందు॥ ౨౦

టీక॥ కుక్కలవిడువంగన్ - శునకములను విడుచుటకు - వలదు పనిలేదు - వలవదేయన్ - బాణములతో వేయఁబనిలేదు - నడిచి స్వాభావికముగా నడిచిపోయి - మొలపిడియంబునన్ - కటిప్రదేశములోనుండు గుజ్జుకోలచేత - పొడువవచ్చున్ - గ్రుచ్చవచ్చును వేసిననఁగా - మన్నులు - బుశ్యములు - ఇవ్వేళన్ - ఈసమయమందు - రేగటిమన్నులందున్ - కృష్ణభూములందు పంకముగోరి జడిగఁబడన్ - బురదలోఁ గొరిజ దించుకొనిపోఁగా - పరవలేవు పరుగెత్తలేవు గనుక పొడవవచ్చునని సంబంధము - పిడియంబను పదమునకు బాఁకని కొందరు॥ ౨౦

క॥ పొడచెదరి బూడిచఁబడిన । యొడళ్ళతో నాల్గురెండు నొకటియుఁ బంగల్ । వెడలిన కొమ్ములబరువున । నడు
గిడఁగాలేవు బలసియాఁదులమప్పుల్॥ ౨౧

టీక॥ పొడచెదరి - శరీరముపై మచ్చలంతటవ్యాపించి - బూదిచల్లబడినన్ బూడిదెపూసిన - ఒడళ్లతోన్ - దేహములతోడన్ నాల్గురెండు నొకటియుఁ బంగలు - నాలుగేసి రెండేసియొకటొకటియుట్టిచిల్లలు - వెడలినన్ - బయలుదేఱిన

కొమ్ములబరువున్నన్ - విషాణములయొక్క భారముచేత - బలసి - పృథులమై - అందులమప్పలు - అక్కడనుండుపృథుతమ్ముగములు - అడగిడఁగాలేవు - అంజ్ఞమెత్తిపెట్టలేవు - అనఁగాపులభముగాఁజిక్కుచున్నవియని భావము॥

ఆ॥ క్రోధమొదవబండగులఁ బ్రాఁకుదీములఁ । గెరలి తాఁకికొమ్ముటురులఁదగిలి । వానిలేవనీడ్చి కానకేఁగొనిపో
వుఁ । బోతరించియిట్టిపోతులచట॥ ౨౨

టీక॥ అచటన్ - ఆయడవియందు - ఇట్టిపోతలు మగలేళ్లు క్రోధమొదవన్ - కోపముకలుగఁగా బండగులు । కంటకములుగలిగిన ... దాపిన దీములన్ । బోనేలను ప్రాఁకి ... కెరలితాఁకి - అహంకరించి విప్పృశించి కొమ్ములటురులఁదగిలి - విషాణములయందు తగిలి - ఉచ్చులలోఁజిక్కుకొనఁగా వానిలేవనీడ్చి - ఆబోనులును లేచునట్టులాగి - కానకేఁ - అడవికే - పోతరించి - మదించి - కొంపోవున్ - తీసుకొనిపోవును॥ ౨౨

ఆ॥ కప్పువెట్టి వెన్నకంతమ్ముసనముగఁ । బొడలి జొల్లుగట్టి పోరుచుండి । మలయఁగానివీవుమానిసిఁ బొడగ
న్న । నేమిచెప్పవానియీములధిప॥ ౨౩

టీక॥ కప్పువెట్టి - గొంతెనలు పెకిల్చి - వెన్నకంతమ్ముసమముగాన్ - వీఁపును మెడయు నుసరియగునట్టుగా పొదలి - జలుపుచేతనొప్పి - జొల్లుగట్టి రెండేసి రెండేసి తలపడి - పోరుచుండి - పోట్లాడుచునుండి - మానిసిఁబొడగన్నన్ - మనుష్యులనుజూచినప్పటికిని మలయఁగాని కలియఁబడుచు నుండును గాని - పోవు - వదలిపాఱిపోవు - అధిప - ఓస్వామీ వానియీములు - వానిరోషములు - ఏమనిచెప్పన్ - ఏమివచింపవ - సినది॥ ౨౩

క॥ కట్టియచేకొనిడేగం । బట్టియుబుసపోకఁబోలముఁబట్టినఁజాలుం । దొట్టినక్రొవ్వులుగలయవి । చెట్టడచినఁ
జేటెడేమిచెప్పంబులుగుల్॥ ౨౪

టీక॥ కట్టియచేకొని - కఱ్ఱచేతఁబుచ్చుకొని - డేగంబట్టి శ్యేనమునుబట్టుకొని - ఉబుసుపోకన్ - ప్రొద్దుపోవుండవిలాసమాత్రముగా - పొలముఁబట్టినఁజాలున్ - భూమిమీఁదనడిచినఁజాలును - తొట్టిన - నిండిన క్రొవ్వులుగలయవి - అహంకారములుగలిగియుండునవి - పులుగులు - పక్షులు - చెట్టడచినన్ - చెట్టునుగొట్టిన - చేటెడు చేటఁబట్టునంత - ఏమిచెప్పన్ వచింపవలసినదేమియున్నది॥ ౨౪

తే॥ ఉడుముగిరిమిడికొక్కుదొండడియు వెల్ల । యెలుక కల్లెలుక తఱుచును నేమిచెప్ప । నడవినెల్లెడఁజూడ
నవనినాథ । జల్లెడయుఁబోలెలాఁగలనుల్లసిల్లు॥ ౨౫

టీక॥ ఉడుముగిరిమిడికొక్కున్ - గోధికలమూషకములయొక్క - దొండడియున్ - సమూహమును - వెల్లయెలుక - శ్వేతమూషికలయొక్కయు । కల్లెలుక - నల్లమూషికలయొక్కయు - తఱుచున్ - బాహుళ్యమును - ఏమిచెప్పన్ వచింపవలసినదేమియున్నది - అడవినెల్లెడఁజూచినన్ - అరణ్యములోనెక్కడచూచినప్పటికిని - అవనినాథ ఓస్వామీ - జల్లెడయుఁబోలెన్ - చాలినివలె - లాఁగలన్ - బొఱియలచేత । గిరిమిడికొక్కన్నందుకు నాంధ్రభాషార్ణవమున ౨వకాండలో సింహాదివర్గలోఁజూచుకొనునది - ఉల్లసిల్లున్ - ఒప్పుచుండును॥ ౨౫

క॥ అనుటయుమృగయాకౌతుక । మునఁజిత్తముచెంగలింపభూధరశృంగం । బుననుండిడిగ్గినగరికి । నననిమిష
కాంతాకుమారుఁడరిగిరయమునన్॥ ౨౬

టీక॥ అనుటయున్ - అనివారుపలుకఁగా మృగయాకౌతుకమునన్ - మృగయా - వేటయందలి - కౌతుకమునన్ - సంతోషముచేత - చిత్తముచెంగలింపన్ - నన్నుపెరపెరలాడఁగా - అనిమిషకాంతాకుమారుఁడు - వరూథినిపుత్రుఁడయినస్వరోచి - భూధరశృంగంబుననుండిడిగ్గి - పర్వతశిఖరముమీఁదినుండిదిగి - నగరికిన్ - పట్టణమునకు - అరిగి - పోయి - రయమునన్ - శీఘ్రముగా॥ ౨౬

వ॥ నగరుఁజొచ్చి యచటం గక్ష్యాంతరశాలాంతరాళంబులనందందతండతండంబులై క్రేలున త్రెంబులం జమరంటుఫలలఖండంబులమండితంబులగు నిడుద వెదురుదండెంబుల బర్హిబర్హ నిబద్ధాగ్రంబులై కొనసాగారుఁదో రెపుత్రాళ్లతోఁడుదిరుగుళ్ళలం బెడంగుపడి వడిదప్పనట్లుత్రాళ్లంగట్టువడి పొట్టలదరంగనిక్కి పరిసెనంబులు వేయునవియును నపహసితశార్దూలకుటిలనఖకోటి పాటవంబులగు త్రోటిపుటంబుల చటకసరటాదిజంతుకళేబరంబులం జరణనఖరాంకురంబుల నిఱికి చీఁకుచుఁ గేఁకలు వేయునవియును వాడునాటికిం బాటించి వేఁట కాఁడెడు నెఱకుల మేపు మేపుల చమత్కారంబుల నిశాకరించి వీకునం దిరిగి తిరిగి యింకఁ దీర్చుకొనునవియును బోన్న లించి కూయుచుం గడు పునకకంబడం గనుకట్టుతోడ మోములు వంచుచుం బంజరస్థితకీరశారికాపారావతాదులపై బుసలాలించి యొగసియొగసి నిజావస్థితతావృష్టి ఘూర్ణావేణు యష్టులకుం జట్టుపలు చెదరం బ్రదక్షిణభ్రమణంబులం బరిభ్రమించి మగుడ నెట్టకేలకు మెట్టుకొనునవియును మేరమీఁ ఱిన యెరలనమ్ము కొనియరగన్న కట్టెబోరకడుఁబోటమరింపఁ గూరుకుచుం గుత్తికలంబడియుండునవియును నై పరగు పలుదెఱంగుల డేగ మొత్తంబును గుత్తంబుల సమిగుల మొత్తని జల పోత తోలుప ట్టెడలు మెడలనమరించ పార్శ్వకట్టుగంబంబులకుం దార్చి బంధించినకు దనపు గొలుసులు ఘుళఘుళ మనవొడలు ఝాడించికొనుచుం గొనసాగి సోగలై మూఁగిన మోరలం బోని మోరలు పారెసారెకు నెత్తిబయలు పసివట్టుచుఁ గట్టెమటి వాజిశాలలం గట్టినపొట్టేళ్ల క్రియ నిగనిగ నిస్సీది కాల్ద్రవ్వి ఘునఘునాఘునఘుర్ఘురధ్వానసమృద్ధ నులు మైలంగ మ్రోఁగి నింగలు వ్రాఁకుదు నింగలంబులు మిడియునయనగోళంబుల నాభీలంబులై వివృతవదనగహ్వరవిలంబి జిహ్వాపల్లవంబులకుం గ్రూరతరదంతకోణ కాంతికలాపంబులం గోరకస్తబకరాగంబు గల్పించు నల్పేతరగ్రస్తకీలాలపలలజాలగ్రాసంబులు నడిమి సన్న ఁనంబు ననటకు మిగులడ్డిగి చనకు నికింగటికటంబులకం టెం దా రెపుటపుటనర్యోననందోరంబులగు బోరలగం డంబులనందంబులుగ నిగిరిదులంకించితమ్ము నుపలాలించు జాపాలకుల సంస్తవంబులకుం జెవిదార్చి ననంగ ర్జకిసలయంబులు వ్రాలంబడి వెండిగుండుం బోలెఁగన్నులపండువులై గండభైరవ ఘూజ వారువంబుల నమం దుకొనియుండు జాగిలంబులం గాంచి యందుఁ నందును వేఁటకు నెఱ్ఱై నవాని నేర్పరించి తెచ్చు టకు ననుచరుల నీవు నీవ నని యమించి తానుసుసాక్షేటకోచిత పరిపాటి నన్నద్ధుండయ్యెనయ్యవసరంబున॥

టీక॥ నగరుఁజొచ్చి - అవాణమునఁబ్రవేశించి - అచటన్ - అక్కడ - కక్ష్యాంతరశాలాంతరాళంబులన్ - కక్ష్యాంతర - భవంతులలోపలి - శాలాంతరాళంబులన్ - సావడులయందు - అందంద - అక్కడక్కడ - తండతండంబులై - గుంపులు గుంపులై - క్రేలున త్రెంబులన్ - క్రేలాడుచుండు డేగ కాళ్ల గోళ్ల దెబ్బలు తగలకుండ మనిషి చేతిమీఁద దొడుగు చర్మములయందు - చమరంటు - నేయి నూనె మొదలయినవి తగులుచున్న - ఫలలఖండంబులన్ - మాంసపు ముక్కలచేత - మండితంబులగు - అలంకరింపఁబడిన - నిడుద వెదురు దండెంబులన్ - పొడవైన వంశపుగడలయందు - బర్హిబర్హనిబద్ధాగ్రంబులై - బర్హిబర్హ - నెమలిపింఛముల చేత - నిబద్ధాగ్రంబులై - కట్టఁబడిన కొనలుగలవై - కొనసాగారున్ - వ్యాపించుచుండును - తోరెపుత్రాళ్లతోడన్ - శ్యేనరజ్జువు దారములతోడ - ఆంధ్రములో పాడగ మునిప్పేటీయకాఁడుగుటంగ పద్యమందు - తోరెమా న శ్యేనరజ్జువనియున్నది - తిరుగుడలన్ - భ్రమణముల చేత - బెడంగుపడి - భ్రాంతపడి - వడిదప్పనట్లు - త్వరచెడనట్లుగా - త్రాళ్లంగట్టువడి - రజ్జువుల బంధింపఁబడి - పొట్టలదరంగనిక్కి - కడుపులు కంపించునట్లుగాఁ బైకుబికి - పరిసెనంబులు వేయునవియున్ - పరిసెనము గా జెట్లు నట్టువులు చేసెడు చేష్టాభేదమనియు గంతులనియుం జెప్పుచున్నారు - అపహసిత - తిరస్కరింపఁబడిన - శార్దూల - పెద్దపులియొక్క - కుటిలనఖకోటి - వంపుగల గోళ్లకొనలవంటి - పాటవంబులగు - పటుత్వము గలిగిన - త్రోటిపుటంబులన్ - ముక్కులచేత - చటకసరటాదిజంతుకళేబరంబులన్ - చటక - కళవింకములు - సరట - తొండలు - ఆది - మొదలయిన - జంతు - ప్రాణులయొక్క - కళేబరంబులన్ - శరీరములను - చరణనఖరాంకురంబులన్ - చరణ - కాళ్లయొక్క - నఖరాంకురంబులన్ - మొలకగోళ్లయందు - ని

చిక్కి - చిక్కించుకొని - చీరుచుఁ - చీల్చుచును - కేరున
వియ్యుఁ - కేరింతలాడునవికొన్నియు - నాడునాటికింబా
టించి - నానాటికివిచారించి - వేఁటకాఁడని నెఱింగి మేపు-
మృగయుఁడాఁకలిగు తెఱఁగిమేపునట్టి - మేపులవను శ్యా
రంబులఁ - మేపుల ప్రోషితుల చేత - ? కారించి - నిడిలవి
వీకునఁ - గర్వము చేత - తిరిగితిరిగి - మాటిమాటికిభ్రమణ
ము చేసి - ఈఁకఁదీర్చుకొనునవియుఁ - పక్షములు సవరిం
చిచక్కఁ జేసుకొనునవి గొన్నియు - పదనగ్గలించికూయు
చుఁ - మేఁత వేళ నాఁకలిగొని కూయుచును - కడుపునకనే
కంబడఁ - ఉదరమునకనకలాడఁగా - కనుకట్టు తోడఁ-
కండ్లమూఁతలతోడ - మోములుమలంచుచుఁ - ముఖముల
నుమళ్లించుచును - పంజరస్థితకీరశారికాపారావతాదుల-
పంజరస్థిత । పక్షులపెంచుగూఁడులలోనున్న - కీర - చిలు
కలు - శారికాగోరవంకలు - పారావతాదుల పావురము
లు మొదలైనపక్షులయొక్క - పలుకు లాలించి - మాటలు
విని - ఎగసియెగసి - వానిమీఁదికెగిరియెగిరి - నిజావస్థితతా
దృగ్విధాధారవేణుయష్టులకుఁ - నిజావస్థిత - తమరునిలి
చియున్న - తాదృగ్విధ - అట్లఁగాఁబూర్వమందుఁజెప్పఁబ
డిన - ఆధారవేణుయష్టులకుఁ - అధికరణమైన వెదురుగ
డలకు - చట్టుపటుచెదరఁ - ఱెక్కలెగరి ప్రసరించునట్టుగా-
ప్రదక్షిణభ్రమణంబులఁ - వలగొని తిరుగుటలచేత - పరిభ్ర
మించి - మిక్కిలితిరిగి - మగుడఁ - మరలఎట్టకేలకుఁ - కొం
త సేపటికి - మెట్టుకొనునవియుఁ - ఎప్పటివలెనిలువఁద్రొ
క్కకొనునవికొన్నియు - మేరమీఱందిన్న - మితముదప్పి
నట్టుభక్షించిన - ఎరలఁ - మహీలతల చేత - అనఁగా నెఱ్ఱ
లచేత - అన్నుకొని - మత్తుకొని - అరగన్ను వెట్టి - మ్రాఁ
గన్ను వేసి - బోరకడంబాటుమరింపఁ - పొట్టవైపున నుబ్బు
నట్టుగా - కూయుచుఁ నిద్రపోవుచు - మతికిలం బడియుం
డునవియును నై - చతిగిలఁబడియుండు నవికొన్నియును నై
పరగు - ఒప్పునట్టి - పలు దెలుంగుల భైరిసాళువము మొ
దలైనభేదములుగల - డేగమొత్తంబులును - శ్యేనములగుంపు
లును - గుత్తంబులగు - బిగువు సరిపడినవై - మిగుల మెత్తని
మిక్కిలినున్ననైన - జలపోతతోలుపట్టెడలు - బంగారునీ
రుపూసినచర్మపుపట్టెడలు - మెడలనమరఁ గ్రీవములయందొ
ప్పుచుండఁగా - పసపార్చి - పసపునీళ్లతో స్నానము చేయిం
చి - కట్టుగంబంబుల కుందార్చి - కట్టివేయు స్తంభములవద్ది

కిఁదెచ్చి - బంధించిన - కట్టివేసిన - కుందనంపు గొలుసులు
పదాఱువన్నెబంగారపుశృంఖలములు - ఘుళిఘుళిమనఁ-
ఘులుఘుల్లుమనునట్టుగా - ఒడ్డలుఝాడించికొనుచుఁ - దే
హములు విదలించుకొనుచు - కొనసాగి - నిక్కి - పొగలై -
పొడవులై - ముంగిసమోరలుంబోలి - నకులములయొక్క
ముఖములవలె నేయున్న - మోరలు - ముఖములు - సారె
సారెకు నెత్తి - మాటిమాటికిని నెత్తుకొని - బయలు పసివట్టి
చుఁ - ఆకాశము పసివట్టి చూచుచు - కట్టెమటి - తమమొ
ట్టయె మటమున్న - వాజిశాలలఁ - మందురముల యందలి-
కట్టిన - బంధించిన - పొట్టేళ్లకై - గొఱ్ఱెపోఁతులవిక్రమకై -
యాడిగొని - తలంపుదెచ్చుకొని - నీళ్లి - కాళ్లుఁ ముందరికిసాఁ
చినిక్కి - కాళ్లు ద్వి - వానిమీఁదికిముందరి కాళ్లతో నేలకో
రాడి - ఘనమలంఘుఁ - ఘన - అనేకమైన - ఘనాఘ
న - వర్షాకాల మేఘముయొక్క - ఘర్ఘరధ్వానసమ - ఘ
ర్ఘరయనునురుముతో సమానమైన - ధ్వనులుచెలఁగఁ - ర
వమొప్పునట్టుగా - మ్రోఁగి - మొరిగి - నింగులుప్రాఁకు
చుఁ - ఆకాశముల పైకిలేచుచు - ఇంగలంబులుమిఱు-ని
ప్పులుగ్రక్కుచున్న - నయనగోళంబులఁ - కనుగ్రుడ్లచేత
ఆభీలంబులై - భయంకరములై - వివృతమకులఁ - వివృత
తెరవఁబడిన - వదనగహ్వార - బిలములవంటి నోళ్లయందు-
విలంబి - వ్రేలుచున్న - జిహ్వాపల్లవంబులకుఁ - నాలుకలను
చిగురు టాకులకు - క్రూరతరదంతకోణ కాంతికలాపంబు
లఁ - క్రూరతర దంతకోణ - అతికఠినములైనపంటికొనల
యొక్క - కాంతికలాపంబులఁ - శోభాసమూహముల
చేత - కోరక స్తబకతోరణంబు - పూమొగ్గగుత్తులతో సాం
గత్యమును - కల్పింపుచుఁ - కలుగఁజేయుచును - అశ్వేత
రగ్రస్త - అధికమానటుగా గ్రసింగఁబడిన - కీలాలపలలజా
లగ్రాసంబులు - రక్తమాంససమూహాహారములు - నడిమి
సన్నడనంబునఁ - మధ్యభాగముయొక్క సూక్ష్మత్వము
చేత - ఆటకమి సలడ్డిగిచనకునికిఁ - అవతలికిదిగిపోకయుం
డుటచేత - కటితటంబులకంటెఁ - పిరుదులయొక్క పా
ర్శ్వములకన్నను - తారెపుటపుటనయ్యెననఁ - తామేబ
లిసినవనునట్లు - తోరంబులగు - గొప్పలైన - బోరలగందం
బులఁ - రొమ్ముల చేతను మెడవంపులచేతను - అం
దంబులుగని - చక్కఁదనములఁబొంది - బిరుదులంకించి -
బిరుదులెత్తి - తమ్ముసుపలాలించు - తమనుబుజ్జగించుచు

న్న - పరిపాలకుల - సంరక్షకులయొక్క - సంస్తవంబుల కున్ - స్తోత్రములకు- చెవిదార్చెననన్ - కర్ణమొగ్గినవోయనునట్లుగా - కర్ణకీవలయంబులు - చిగురుటాకులవంటి చెవులు - వ్రాలంబడి - వ్రేలాడినవై - వెండిగుండ్లుంబోలెన్- రజితపుగుళికలవలె-కన్నులపండువులై - నేత్రానందకరములై - గండభైరవ- గండభైరవునియొక్క - భూజవారువంబులనన్ - భూజగజ్జములలో యనునట్లుగా - మెండుకొనియుండు- మొత్తమైయున్న - జాగిలంబులన్- వేటకుక్కలను- కాంచి- చూచి - అందునందున్ - ఆ డేగలయందునస వేటకుక్కలయందును - వేటకునేరవైనవానిన్ - కృపగయయుక్తమైనవానిన్ - పర్వరించి తెచ్చుటయున్ - పన్నరదికొనివచ్చుటకు- అనుచరులన్- కొలువుడుగాండ్రను- నీవునీవనినియమించి- నీవునీవనియాజ్ఞాపించి - తానున్ - స్వరోచియును- ఆఖేటకోచిత। వేటకుందగిన। పరిపాటికిన్। అనుక్రమముచేత- సన్నద్ధుండయ్యెన్- సజ్జితుండాయెను। అనంగాంగవచముందొడిగినవాండాయెను-అయ్యవసరంబునన్ - ఆసమయమందు॥

సీ॥ పచ్చనిహురుమంజిపనివాగె పక్కెర పారసిపల్లంబుపట్టునుయము। రాణనొప్పారుపై తాణంబుసింగిణి- తళుకులకోరీలతరకసంబు। మిహిపసిండిపరుంజు మొహరాదా కెలంకుల - తావుగుజ్జరివన్నె కేవడంబు। డాకెలంకునసిరాజీకరాచురకత్తి- కుఱంగటఁగ్రొవ్వాఁడిగొరకలపొది ॥ తే॥ పీలిసుంచెతలాటంబు పేరొజాబుపూసల మొగముట్టుఁబన్నిసాహిణియొకండు। కర్తయెదుటికిఁగొనివచ్చె గంధవాహ। బాంధవంబగునొకమహాసైంధవంబు॥ ౩౭

టీక॥ పచ్చనిహురుమంజిపనివాగె- పచ్చని- బంగారుచాయగలిగి। హురుమంజిపని- హురుమంజిముత్యాలుగూర్చిన- వాగె। కళ్లెమును- పక్కెర- కవచమును - పారసిపల్లంబు- పార్సీదేశపుజీనియును - పట్టునుయము - తంగువారును- రాణనొప్పారు- శృంగారముచేతనొప్పుచున్న-పై తాణంబుసింగిణి- పతాణీసింగిణీవిల్లును- తళుకు - మెరయుచున్నలకోరీలతరకసంబు- అంబులపొదియును-మిహిపసిండిపరుంజు - మేలిమిబంగారుతోఁ జేసినఖడ్గముష్టిగ్రాహ్యముగలిగిన- మొహరా- అడ్డకత్తియును - కెలంకులన్- పార్శ్వములయందు- గుజ్జరివన్నె కేవడంబు- గుజరాతిదేశపుడాలును- డాకెలంకులన్ - ఎడమపార్శ్వమందు- సిరాజీ- నాడెములోసంపూర్ణమైన - కరాచురకత్తి- ఛురికయును। కుఱంగటన్ - దానిసమీపమందు- క్రొవ్వాఁడిగొరకలపొది - మిక్కిలితీక్ష్ణములగలబాణపు పొదియును- పీలికుంచెతలాటంబు- పికిలిపిట్టయీఁకెలతురాయియును- పేరొజాబుపూసల వంటరాళ్లనుకూర్చిన- మొగముట్టున్- ముఖపట్టయును పన్ని - అమర్చి - గంధవాహబాంధవంబగు - వాయువుతో సమానమైన వేగముగల- ఒకమహాసైంధవంబున్- ఒక ఘనమైనగుఱ్ఱమును - సాహిణియొకండు - ఒక ఖాసదారు- కర్తయెదుటికిఁగొనివచ్చెన్- ప్రభువునెదుటికిఁదీసుకొనివచ్చెను॥ ౩౭

క॥ తెచ్చుటయునిచ్చమెచ్చుచు। రుచ్చటులకురంగయనిరోధిస్యదగ। ర్వోచ్చంబగునత్తేజము। హృచ్చక్రంబలర వేగనెక్కి వెడలినన్॥ ౩౮

టీక॥ తెచ్చుటయున్ - తీసుకొనిరాఁగా- ఇచ్చ మెచ్చుచు-మనస్సులోశ్లాఘించి - మరుచ్చటుల- మరుత్। వాయువుయొక్కయు। చటులకురంగ। సమగ్రములైన లేళ్లయొక్కయు। రయ। గమనవేగమును। నిరోధి। తిరస్కరించుచు। స్యద- త్వరితగతియొక్క। గర్వోచ్ఛ్రంబగు - అహంకారముచేత నతిశయమైన - అత్తేజిన్- ఆగుఱ్ఱమును - హృచ్చక్రంబలరన్ - ఆప్తవర్గముసంతోషించునట్టుగా- వేగనెక్కి - త్వరగానారోహించి। వెడలినన్। బయలుదేరఁగా। ౩౮

చ॥ జడలుమలంచిచొళ్లెముగ సన్నపుపాగ నడంగఁజుట్టి చల్లడములుపూని మీఁదఁబదిలంబుగఁగట్టి నమట్టికాసెలతో బిడియములంటఁద్రోఁపి పృథుభీషణబాహులసాళువంబులం దడిమికెరల్చుచుం జరినాథుని ప్రోల నృపాలనందనుల్॥ ౩౯

వ॥ ఆసమయంబునన్ ॥ ఆకాలమునందు॥

టీక॥ జడలుమలంచి - జడలువేసిన తలవెండ్రుకలుపై కిమల్లించి - చొళ్లెముగన్- మెలికలువేసినట్టుగా- సన్నపుపాగ నడంగఁజుట్టి- సూక్ష్మమైనయుష్ణీషములనుభుగ్నముగునట్లు వేష్టనముచేసి - చల్లడములుపూని - లాగులు దొడిగి-

అనఁగా నర్థోపకములు ధరించి - మీఁదఁబదిలంబుగఁ గట్టిన - వానిపై దిట్టముగ బంధించి - మట్టికా సెలలన్ - ఎఱమన్ను లోఁదడిపిన - దట్టికోకలయందు - పిడియలంటద్రోఁపి బాఁకులపిళ్లులో పలికిఁ బోవున్నట్లు చెక్కి - అవగూహనముఁ జేసియనుట - పృథుభీషణబాహుబలసాళువంబులన్ - పృథు - బలిసిన - భీషణ - భయంకరమైన - బాహుల - భుజములయందలి సాళువంబులన్ - శ్యేనభేదములను - తడవికెరల్పుచున్ - దుర్విప్రేరణ చేయుచును - అనఁగా హెచ్చరించుచును - నృపాలనందనులు - రాజకొమారులు - నాథుని మ్రోలన్ - ప్రభువుముంగల - చనిరి - పోయిరి॥ ౪౦

సీ॥ ఇవి కంఠపాశంబు లింత మన్నిన మీఁదఁ బడి దిశాకరులైనఁ గెడపఁ జాలు। నివి మింటఁ బఱచు పక్షీంద్రుఁ జూపిన నీడఁ బడి వ్రాలునందాకఁ బఱవఁ జాలు। నివి గాలి గనిన మూషవరాహదనుజేంద్రుఁ డైనఁ జుట్టింటిలో నాఁగఁ జాలు। నివి కాటుకొల్పిన వృద్ధహూత్మము వీఁపు చిప్పైన నేఁటవి కైచింపఁ జాలు॥ తే॥ ఘనగఘుర్ఘరగళగర్తజనితభూరి। భూభృదురుబిలభరితభాభాభయంక। రారభటి దీర్ణదిగ్భిత్తులగుచుఁ జెలఁగ। సరపణులఁ బట్టి తెచ్చిన జాగిలములు॥ ౪౧

టీక॥ ఇవి - ఈజాగిలములు - కంఠపాశంబులు - మెడత్రాళ్లు - ఇంతమన్నినన్ - కొంచెము దూసినమాత్రముననే - మీఁదఁబడి - పైఁబడి - దిశాకరులైనన్ - దిగ్గజములైనప్పటికిని - గెడపఁ జాలున్ - చంపఁజాలును - ఇవి - ఈజాగిలములు - మింటఁ బఱచు - ఆకాశమందుఁ బోవుచున్న పక్షీంద్రుఁ జూపినన్ - గరుత్మంతుని నగుపఱచినప్పటికిని - నీడఁబడి - ఛాయ వెంటనుబడి - వ్రాలునందాకన్ - ఆ గరుత్మంతుఁడు దిగువకు వ్రాలుపర్యంతమును - పఱవఁ జాలున్ - పరుగెత్తఁ జాలును - ఇవి - ఈజాగిలములు - గాలిగనినన్ - గాడ్పు సోఁకినమాత్రముననే - మూషవరాహదనుజేంద్రుఁడైనన్ - పందిరూపముఁ దాల్చిన మూకాసురుఁడయినప్పటికిని - జుట్టింటిలోన్ - లోఁడి తెమదూరముగోనె - ఆఁగఁ జాలున్ - పోనీయక నిలుపఁ జాలును - ఇవి - ఈజాగిలములు - కాటుకొలిపినన్ - ఉసికొల్పినమాత్రముననే - వృద్ధహూత్మము - ఆదికమఠము - అనఁగా భూమి - మోచుకొనియుండుము దిమి తాఁ బేటియొక్క - వీఁపు చిప్పైనన్ - వెన్నెముకనయినప్పటికిని - ఏఁటవి కైచి - మాంసము నిమిత్తమై - చింపఁ జాలున్ - చినగఁ దీయఁ జాలును - ఆనఁగన్ - అనునట్లు గా ఘుర్ఘరలగుచున్ - ఘుర్ఘుర - ఘుర్ఘురయనుధ్వని గలిగిన - గళగర్తజనిత - బొక్కవలెనుండు గొంతులఁ బుట్టిన - భూరి - అధికమైన - భూభృత్ - పర్వతములయొక్క - ఉరుబిల - గొప్పలైన గుహలయందు - భరిత - నిండింపఁబడుచున్న - భాభా - భాభాయనునట్టి - భయంకరారభటిన్ - భీకరమయిన కూతలరంతుచేత - దీర్ణ - బద్దలు చేయఁబడిన - దిగ్భిత్తులగుచున్ - గోడలవంటి దిక్కులుగలవగుచు - సరపణులఁ బట్టి తెచ్చిన - సరపణగొలుసులచేతఁ బట్టుకొనివచ్చిన - జాగిలములు - వేఁటకుక్కలు - చెలఁగెన్ - ఒప్పుచుండెను॥

చ॥ పులియఁడు బూచిగాఁడు సురపోతుల రాజు మంతిగాఁడు చెంగలువ సివంగి భైరవుఁడు కత్తెర సంపగి వెండిగుండు మల్లెలగుది వాయువేగి చిటిలింగఁడు సాళ్వఁడు వత్సనాభి యేకలములమిత్తి గబ్బియనఁ గాఁగల వాని గ్రహించి యుద్ధతిన్॥ ౪౨

టీక॥ పులియఁడు - పులియఁడనియు - బూచిగాఁడు - బూచిగాఁడనియు - సుర - సురయనియు - పోతులరాజును - పోతులరాజనియు - మంతిగాఁడు - మంతిగాఁడనియు - చెంగలువ। చెంగలువయనియు - సివంగి - సివంగియనియు - భైరవుఁడు - భైరవుఁడనియు - కత్తెర - కత్తెరయనియు - సంపగి - సంపగియనియు - వెండిగుండు - వెండిగుండనియు - మల్లెలగుది - మల్లెలగుదియనియు - వాయువేగి - వాయువేగియనియు - చిటిలింగఁడు - చిటిలింగఁడనియు - సాళ్వఁడు - సాళ్వఁడనియు - వత్సనాభి - వత్సనాభియనియు - ఏకలములమిత్తి - ఏకలములమిత్తి - అనఁగా బందుల మృత్యువనియు - గబ్బి - గబ్బియనియు - అనఁగాఁగలవానిన్ । అనునట్టు గాఁ పేరుగలిగియున్న కుక్కలను - సంగ్రహించి - చేతఁబట్టుకొని - ఉద్ధతిన్ - మదుసుతనము చేత। ౪౨

ఉ॥ కట్టిన నీలిదిండ్లు సెలకట్టియ విండ్లును విండ్లగా సెనల్ । చుట్టినొసళ్లపై నిడిన జుంజురు పల్లసిగల్ కటిం తటిం బెట్టిన మోటకత్తులును మేనులఁ గాతొక్కనుకప్పు లేర్చి చేఁబట్టిన వేఁటయమ్ములును బాగగు వాగురికుల్ మహాధ్వనిన్॥ ౪౩

టీక॥ కట్టిన నీలిదిండ్లన్ - నడుమున బంధించిన నల్లనియుపధానములును - సెలగట్టియ విండ్లున్ - తడబడలతోఁ జేసిన ధను

ను - వింజ్లగా నైనలు - ధనుస్సులయొక్క యొశలును - చుట్టినొస్సల్ల పైనిడి నచట్టుకొని ఫాలముఁ మీఁదఁ బెట్టుకొన్న - జుంజుఱు వెఱ్లసిగలు - సంస్కారహీనములైనిరియఁ బోనుకొని యెఱ్ఱనైనశిఖలును - కటీతటింబెట్టిన - మొలలో వెనుకదోపిన - మోటకత్తులుగా- కట్టుకంపగొట్టునట్టిమడ్డికత్తులును మేనులగా - శరీరములయందు - కారొక్కనుకప్పులు - చీకట్లు క్రమ్ముచున్న నైల్యములును - పచ్చిచేఁబట్టిన - పన్నగది చేతఁబట్టిన - వేఁటయమ్ములుగా - మృగయతిఁ బనికివచ్చు బాణములును - బాగను - ఒప్పుచుండునట్టి - వాగురికులు వేఁటకాండ్రు - మహోత్సవులగా - గొప్పసందడిగా॥ ౪౩

సీ॥ సటలెత్తుకొనిమెత్తుగిటినైనమోటాన। పడియేయఁబోవుతుసీపాదమాన। కలగుండువడఁజెందుకరినైనఁజెవిపట్టి। బలిమిమైఁదెత్తుసీపాదమాన। సెలనెప్పుకొనిరొప్పుఁబులినైనఁబీడించి। పడవైతుఁ జొచ్చిసీపాదమాన। తెరదాఁటివేఁజఁబాఱుగురుపోతుపైనైనఁ - బడియెక్కి పొడుతుసీపాదమాన॥ తే॥ యితరదుర్బలమృగపఙ్క్తులేమిలెక్క - కండగరువంపుమాటలుగావుమమ్ము। మూఁడుమమ్మునిపంతంబులాడికొనుచు। నవ్వరూథినిసుతుఁగొల్చుచరిగిరపుడు॥ ౪౪

టీక॥ సటలెత్తుకొని - మెడమీఁదివెంట్రుకలునిక్కఁబొడుచుకొని - ఎత్తు - పైకివచ్చునట్టి - కిటినైనగా- అడవిపందినైనప్పటికిని - మోటానపడియేయగా - మాటుచేసుకునిబాణములచేతవేయ - పొడుతుగా - కలియఁబడిపొడుతును - సీపాదమాన - సీచరణములతోడు- కలగుండువడఁజెందు - అంతయుఁ ద్రొక్కిగ్లుపమునట్టుగాఁ దారసిలుచున్న - కరినైనఁజెవిపట్టి - ఏనుఁగునైనప్పటికిని శ్రోత్రమువట్టుకొని - బలిమిమైఁదెత్తుగా- బలాత్కారముచేతఁదీసుకొనివత్తును - సీపాద మాన సీచరణముల తోడు - సెలనెప్పుకొని - కొండయేఱుద్రావుఁజేసుకొని। రొప్పుఁబులినైనగా అరుచుచున్న వ్యాఘ్రమునైనప్పటికిని - చొచ్చి - చొరఁబాఱి - పీడించి - పట్టుకొని - పడవైతుగా- పడునట్టువేతును - సీపాదమాన - సీచరణములతోడు- తెరదాఁటి- వలలో నుండిదుస్సి - పెఱఁబాఱు - భయముచేతపరుగెత్తిపోవునట్టి - గురుపోతుపైనైనగా- గవయమృగముమీఁదనైనప్పటికిని - పడియెక్కి - పైఁబడియారోహించి - పొడుతుగా పోఁటుద్రేతును - సీపాదమాన సీచరణములతోడు - అనఁగాసీపలికినమాటలుసత్యమనుట॥ ఇతరదుర్బలమృగపఙ్క్తులు - బలముచాలనియల్పమృగసమూహములు- ఏమిలెక్క చెప్పవలసినదేమి - కండగరువంపు - ఇవికండకావరముచేతఁబలుకునట్టిమాటలుగావుసుమ్ము - పలుకులుకావుసుమా మూఁడుమమ్మని - మమ్ముఁగనుఁగొనుమని - పంతంబులాడుకొనచుగా - ప్రతిజ్ఞలుపలుకుచును - అవ్వరూథినిసుతుఁగొల్చుచుగా - ఆవరూథినిపుత్రునిసేవించుచు - అరిగిరి - పోయిరి - ఆసమయమునందు॥ ౪౫

ఆ॥ మువ్వగదలనత్తైములనుండియెగురుచుఁ। బదనుమీఱఁ నెరలవెదకుడేగ। పదువువట్టిదండపాణులైనడచిరి। విభునిమ్రోలడేగవేఁటకాండ్రు॥ ౪౬

టీక॥ మువ్వగదలగా - కాళ్లనుండుగజ్జెలుచలించునట్టుగా- అత్తైములనుండియెగురుచుగా- తోలుకుచర్మములమీఁదనుండియెగయుచును - పదనుమీఱగా - ఆహారపువేళకాఁగా- ఎరలవెదకు - మహీతలనరయు। అనఁగానెఱ్ఱలను రోయుచుండు- డేగపదువువట్టి- శ్యేనములగుంపునుబట్టుకొని- దండపాణులై - కఱ్ఱలుచేతుల లోఁగలవారై - డేగవేఁటకాండ్రు - శ్యేనమృగయులు - విభునిమ్రోలగా - ప్రభువుముందు- నడచిరినడచినవారైరి॥ ౪౬

ఆ॥ గూనివీఁపులదరగొణిగితిట్టుచునేపు। గఱచినట్టికుక్కగండ్లనంగ। మూఁతినరపమీసములబోయముదుసళ్లు। పందివలలుమోచిపఱచిరపుడు॥ ౪౭

టీక॥ గూనివీఁపులదరగా - భుగ్నపృష్ఠములు కంపించఁగాఁ- గొణిగితిట్టుచుగా - తమచేతవలలుమోయించువాండ్రనుదమలోఁదామెమెల్లగాశపించుచును - ఏపుఁగఱచినట్టి - తెల్లనిదూదికణికనోటఁగఱచుకొన్న - కుక్కగండనంగగా - కుక్కపోఁతులోయనునట్టుగా - మూఁతినరపమీసములగా- మూఁతిమీఁదఁదెల్లగానరిసినశ్మశ్రువులుగల- బోయముదుసళ్లు- ముసలిబైన్నవాండ్రు- పందివలలుమోచి - వరాహవాగురలనుమోసుకొని - అపుడుగా - ఆసమయమందు- పఱచిరి- పరుగెత్తిరి॥ ౪౭

వ॥ ఇట్లతిగిరియమ్మహారణ్యంబు సొచ్చి విచ్చలవిడి నచ్చటం బచ్చిక బయిళ్ల మచ్చికలచ్చుపడం దటిచ్చటులలబ
గులోచనప్రభాపటలంబు దిక్తటంబులం బర్వం దాఱుమాఱు పడనిడికొనిన మొగంబులతో నేణీజీవ్యావళ్లవో
లిహ్యమానాంగంబులగు సారంగంబు లఖుకలీకారంగంబులనంగ మెచ్చుకట్టు చెలికెకట్టులును బిట్టె సంగునొక్క
ఉండెట్టువడి పొట్టకై పుట్టకూటికిం జీవులకుం జెదలునను వెలుంగులు సులనులం బుట్టలుజ్ఞీకొనిజనకుల కలిశక్కో
టులం గోరాడ సాదండంగాచుకొని యుండి వెడలి చనువిష విస్ఫురద్భుజంగంబుల నల్లడంగఁ గాలించి గొంటుముం జ
తంటుమఁ పప్పరించుగతిం జప్పరింపుచు నొండొంటికిం జేరంబులు వాటి విప్పించి తప్పించుకొని మచ్చాలఖురజరజ
చ్ఛటల నెసక మెసంగు మసమసకల ముఱుంగువడియుండు గండోపలంబులను బరిహసితసితేతరపాషాణపా
టవంబులగు విషాణపరిఘంబులొండొంటిం దాఁకి కఱిల్లు పైకిల్లుమనం బోరు కారుపోతుల కోలాహలంబులం బ్రబ
లత్వంబులీనుకొనలును మదమొదవ వెదపడమనంబోదలు పెట్టలకుం జుట్టంబులై చిల్లరసలుగులం బిల్లలంజల్ల
లంబుల పోఁగనిచ్చగమికి వెమకకైమె పులియు ఱుంబియుండ వెడిరుగుదియుగున్నలకు వెన్నాతుతోఁ డేళ్లసివంగులం
దిరిగితిరిగి మొత్తి పోనొత్తి చరియించు నేకచరంబుల ఘుర్ఘురధ్వానంబుల ఘూర్ణమానంబులగు పరిగెవకక్క
పలు మేదురేఁగు వేముపులుగుడు గురువిందయీఁదు గేదంగి ప్రేమాదుగొరుకొరిందకను మంకానుగు మొదలగు
పాదలంబొడవగు నానావిపిన పాదపకలాపంబులును మాటిమాటికి మానిసి కాటు సరకి తెరువులు గా
కాచిడస్తత్తికపడందిసు పెద్దపాలవలనంబుటవుటనై తుప్పుట్ల తుల్లితుల్లిగంతులిడుగబ్బి బెబ్బులులనలుగడలకో
ట్లజనంబులు మంత్రించి పొరకదిగిదినసీరు మేపుడిగి గిరులు గ్రక్కదల వాపోవుచుం దిరిగి తిరిగి వాకట్టు విడిచినవ్వ
డుదప్పికై పాటి సెలయేటి కెంకులంబాఱమ్ముల బోమ్మ కెలంకులం గాడఁగాంద్రు కాంద్రుమని రొప్పి నో
ప్పికుపకంబుగా వియత్తలంబునకు విల్లెత్తు పొడవేగసి నెత్తురులు గ్రక్కుచుఁ గూలు క్రోల్పులుల ఘుర్ఘురధ్వనుల
గుండియలవసికలగుండు వడుకారండవంబుల పతువుటపటాత్కారంబుల భోరుకలంగు సెలయేటినీటికొం
కులును మేతవెంబడింబొలము పల్లంబులం దిరిగితిరిగి పెంట్రుకలు వెట్టు పెంటపట్టునకు వచ్చి యచ్చటం గ్రు
చ్చి కానదాకుండమునుమున్న మృగయుండు బిసయొడ్డి సంఘటించిన కాలిబోనులం బడి బెగడ యద్దారుపీఠ్యు
కొని యీరముల దరియంబడి యవ్వలికై వెడలిచనలేక గెడసితమ్మకొనుచున్న మెకంబుల యాక్రందనంబు
లం గ్రందుకొను విషమప్రదేశంబులును జిడుతగండ్లగమిచేతఁ బైవికంబు నడా ప్రక్కమీఁదువడ తాఁటువడి
యపిగ్రొంతుక్రొన్నెత్తురులెత్రోలి విడిచిచనమాత్మెడలువడి మశకవనదంశములు మూఁగమాగంబాటినకొం
డగోటి యమురుగుడు బొందులకు సందడించు కంకగృధ్రావళుల మొల్లంబుల మసంగువడు పల్లంబులును మే
పుతలిపీఁ పెక్కిరేఁచొకటిముపురంబు గలవికలఁ దిరుగుచివవై వండోడినొక రెండు మూఁడు వెనుక మాం
తగనందందకొల్లం బెనంగుచునత్తునుక లేటియేటితినంగా వెడలిన తొండమండ తద్వేదనకుం గాక మట్టలెత్తుకొ
నిదొముత్తుగలపొదరుటడవులు చొరంబారుపిడికడిలకడుపుముసువడిక్కి విటిగిపడిన విటపివిటపంబులందడుకువొడి
చినగతినొండు నెడలును బదులు పడులు నూరులు నూరులు వేలు వేలుగు ములుగుములుగట్టి దట్టంబగు నెయ్యం
బున వెదురు బియ్యంబులొండొంటి కోపంగఁ గరివరకరేణువులు వంపగుంపుచెడి యట్టట్టువడి తిట్టలగు చిట్టల
సంకటంబులగు డొంకలు నీక్షించి హర్షించి యెక్కడఁదమినొక్కయెడలనడుగు లెడలని టెంకిగని నారుగవు
లునకు మెకముదిగదని మెన్నిమున్న దూర్పెత్తించి గాలిపరికిం చదువదెసదొడ్డ వలపన్ని యొగువపొలిమేర
బౌరాదియగు దూరంబేగఁబోఁగు వాటించి యత్త్రాటవల మోవం జెరలెత్తి యొత్తిన తెరఁ దుత్తుముత్తుగాఁ జిం
చుకొని పాటినంబొనీక బారిసమరుటమవలచుట్టునం జెట్టు దండగొని నిలువనలువుగల పుళిందులఁ గొందఱనిలి
పి యమ్మందిపిరుందజాగిలంబులతోడి వాగురికుల నిలువ నియమించి తెరకులోనగు వానినందుఁ బడంగొట్టించ
యుగట్టు వెంటనడట్టంబుగాఁ బ్రజ నెక్కించి మటికలయగవాన తలమున వెల్లంబెల్లుగా విల్లు వేఁటకు వేటుద
ప్పని మేటివిలుకాండ్రు మృగమ్ములు వెలువడుటకు వారిచ్చదవ్వటాప్పతపిరుకటిధను షాటులైకొట్టకాని

జూపెట్టుకొనియెదురుమాటలు గాఁ గొండనుండి చెదరిపారు చెరువులం బలవకుండనీరములసందు సందులందమ తమకట్టిన మోటకత్తులనొండొండ ఖండితంబులగుమండగలకంపమండలు ద్రోచి యినుమములం గ్రహవాలొనరిం చుకొనంబలంబి తానునొక్కొక్కరొయెడందరగా ధీరూఢుండనునై యెల్లెడల మొలచుం గూతలెగయఁ జణవ మృదంగదుందుభిప్రముఖతూర్యంబులు గొట్టించియు కాహళులు వట్టించియు నగ్నియాస్త్రంబులు ముట్టించి యురొదమిన్నుముట్టం జోపు వెట్టించిన‖ ౬౩

టీక ‖ ఇట్లరిగి - ఈప్రకారముగాఁబోయి- అమ్మహారణ్యంబుసొచ్చి - అభూనమైనయడవియందుఁబ్రవేశించి - విచ్చలవిడిన్ - స్వేచ్ఛగా - అనఁగానిచ్చవచ్చినట్లు - అచ్చటన్ ఆయడవియందు - పచ్చికబయిళ్లన్ - పచ్చికపట్లుగలచోట్లను - మచ్చికలచ్చుపడన్ - స్నేహకృత్యములొప్పునట్లుగా తటిచ్చటులలంబగు - తటిత్ - మెరుపులవలె - చటులంబగు చంచలమైన - లోచన- నేత్రములయొక్క - ప్రభాపటలంబు - కాంతిసమూహము - దిక్తటంబులంబర్వన్ - దిగంతములయందు వ్యాపింపఁగా - తారుమారువడనిడికొనిన-వ్యత్యాసముగాఁబెట్టుకొన్న - మొగంబులతోన్ - ముఖములతోడ- ఫణిజిహ్వాపల్లవోల్లిహ్యమానాంగంబులగు-ఫణి-ఆఁడుతేళ్లయొక్క - జిహ్వాపల్లవ - చిగురుటాకులవంటినాలుకచేత - ఉల్లిహ్యమానాంగంబులగు - నాకఁబడుచున్న శరీరములుగలిగిన - సారంగంబుల - మగతేళ్లయొక్క - ఖురళీకారంగంబులన్ - గరిడీస్థలములోయనునట్లుగా - కనుపట్టు - అగుపడుచున్న - చెలికెపట్టులును - పైరుకోసినమొక్కలయొక్క ప్రదేశములును - బిట్టైసంగు మిక్కిలియతిశయించుచున్న - ఆఁకటందటువడి - ఆఁకలిచేతడీలుపడి - పొట్టకై - కడుపునిమిత్తముగా- అనఁగాఁదిండినిమిత్తమై పుట్టమాటికిన్ - వల్మీకములమీఁదమొలుచుకొక్కగొడుగులకును - చీమలకున్ - పిపీలికలకును - చెదలునకున్ - పుత్తికలకును - ఎలుంగులు - భల్లూకములు - గులగులన్- గులగులమని - పుట్టలు - వల్మీకములు - నిశితనిజనఖరకులిశకోటులన్ - నిశిత - వాఁడిగలిగిన - నిజనఖరకులిశ- వజ్రాయుధముతో సమానమైనతమగోళ్లయొక్క - కోటులన్ - కొనలచేత - కోరాడన్ - త్రవ్వివిన్న నీవలావలవెనఁజల్లఁగా - ఆకండఁగాచుకొనియుండి - ఆచెంతఁగనిపెట్టుకొనియుండి - వెడలిచను - ఎలుగుబంట్లుపుట్టలుత్రవ్వఁగాబయలుదేఱివెడలుచునుండు - విషవిస్ఫురజ్జిహ్వాభుజంగంబులన్ - విషవిస్ఫురత్ - గరళముచేతఁదేజరిల్లుచున్న భుజంగంబులన్ సర్పములను-నల్గడలంగబళించి - నాలుగుదిక్కులయందునాక్రమించి - గెంటకుండన్- తొలఁగకుండ - దంటుచప్పరించుగతిన్ - చొప్పకాడనమలినట్టుగా- చప్పరింపుచున్ నమలుచును - ఒండొంటికిం బేరెంబులు వాఱి - ఒకదానిమీఁదికొకటిపరుగులెత్తి - కుప్పించితప్పించుకొను - ఎగిరిగంతులు వేసితప్పించుకొనుచునుండు మృషల-పృషతమృగములయొక్క-ఖురజరజశ్ఛటలన్-ఖురజ! గిట్టలవలనఁబుట్టిన-రజశ్ఛటలన్- ధూళిపరంపరలచేత- ఎసకమెసంగు - అతిశయించుచున్న * మసమసకలన్ * స్వల్పమయినచీఁకటిలో - మరుంగువడి యుండు - కానరాకుండనున్న - గండోపలంబులు నుగొప్పగొప్పశిలలును - పరిహసితసితేతరపాషాణపాటవంబులగు - పరిహసిత తిరస్కరింపఁబడిన - సితేతర - నల్లగానుండు- పాషాణ- రాళ్లవంటి - పాటవంబులను - పటుత్వముగలిగిన - విషాణపరిఘంబులు - బడితెలవంటికొమ్ములు - ఒండొంటిపైకి ఒకదానికొకటితగిలి - కఠిల్లుపెఠిల్లుమనన్ - కఠిల్లుపెఠిల్లుమనునట్టుగా - పోరు-పోట్లాడుచునుండు - కాసరపోతుల* ఆడవిదున్నలయొక్క - కోలాహలంబులన్ * కలకలధ్వనులచేత . ప్రతిశబ్దంబులీను - మారుమ్రోయుచున్న - కోనలును- లోయలును - మదమొదవన్ - యౌవనగర్వముపొందుచునుండఁగా - ఎదపదనునం బొదలు - చూలగుటకు సమయమైనట్టి - పెట్టలమంజుట్టంబులై ఆఁడుపందులకుఁదగులాటములై - ఇచటఁబెట్టలనఁగామృగములలోఁబత్తులలోనాఁడుజంతువులు - ఇందుమశుకసప్తతిరెండవయాశ్వాసములో ౮౮ వపద్యములోనాలుగవచరణము గోలయుఁబలెనొక్కపెట్టకుకాంగోనుచున్-అనిచెప్పెను - చిల్లర- మిగిలిన - సలగులన్ - పందులను - పిల్లలన్- శిశువులను-జుల్లరంబులన్- ఎడయగునాఁడుపందులనువెంబడించుమొగపందిగున్నలను-సాగనిచ్చి-జరిగిపోనిచ్చిగమికివెనుకయై - మందకువెంటఁజిక్కి - మలయుచున్ తిరుగుచును - పిఱుందందిరుగు - వెనుకసంచరింపుచున్న*

చిఱుగున్నలకున్ - చిన్నపిల్లలకు - వేఁ్నాఁడు - వెంటనంటిపోయెడు - తోఁడేళ్లసివంగులన్ - వృకములనుసలతులుపులను తిరిగితిరిగి మొత్తి - భ్రమణముచేసిచేసికొట్టి పోనొత్తి - పోఁసరమి చరించు - సంచరించుచునుండు - ఏకవరంబులన్ - అడవిపందులయొక్క - ఘుర్ఘురధ్వానమ్ములన్ ఘుర్ఘురయనుధ్వనులచేత - ఘూర్ణమానంబులగు - తిరుగుడుపడుచున్న - పరిగె - పరిగెయనునది పక్కె - పక్కెయనునది పలుమేఁకు - పలుమేఁకువనునది - రేఁగు బదరియనునది వేము నింబమనునది - పులుగుడు - పాలయనునది - గురువింద గుంజయనునది - ఈఁదు ఈఁదుయనునది గేదంగి - కేతకియనునది - మోదుగు - పలాశమనునది - ఓరు వీరణమనునది కొరింద - ఆథారికయనునది - కసుము శరమనునది - కానుగు - కరంజమనునది - మొగలగు - మొదలుగాఁగలిగిన పొదలంబొడవగు - నికుంజములయందు - బొడుగై యుండు - నానావిపినపాదప కలాపంబులును - నానా సకలమైన - విపినపాదప - అడవిచెట్లయొక్క - కలాపంబులును - సమూహములును - మాటిమాటికిన్ - పలుమాఱు - మాసిసి కాటుమరగి మనుష్యులనుగఱచుటయలవాటుపడి - తెరువులుగాచి కాచి - మార్గములుగని పెట్టికనిపెట్టి - డగ్గుత్తికవడందిను గద్గదికవోడమునట్టుగాభక్షించు పెద్దపొలవలనన్ - గొప్పమాంసమువలన - వుటవుటనై - విస్తారమై - తుప్పుళ్లుమల్లి - నోటియురుచివదలి - తుళ్లి - పోతరించి - గంతులిడు - దుముకులువేసెడు - గబ్బిబెబ్బులులన్ - తమకకుండనుండు పెదపులులను - నలుగడ దొడ్డజనంబులు - నాలుగుదిక్కులగొప్పములలోనుండుమనుష్యులు | మంత్రించిపొరకదిగిచిన్ - అభిమంత్రించిగడ్డిపొచతియఁగా నీరుమేపుడిగి నీళ్లుమేతమాని - గిరులుగ్రక్కదలన్ - కొండలుచలించునట్టుగా వాపోవుచున్ - బొబ్బలుపెట్టుచును తిరిగితిరిగి పలుమారుభ్రమణముచేసి - వాకట్టువిడిచినప్పుడు - నోటికట్టువదలించినసమయమందు దప్పికై పాఱి దాహమునిమిత్తమైపరుగెత్తి - సెలయేటిచెంకులన్ - గిరినదులయొక్క మరుగుచోటులను బాణమ్ములు - మాటువెట్టి వేసినవరుసగల బాణములు - ఱొమ్ముకెలంకులంగాఁడన్ - హృదయపార్శ్వములయందునాటఁగా - గాండ్రుకాండ్రుమని కాండ్రుకాండ్రుమనిరొప్పి - ఆరచి - నొప్పికిన్ - బాధను - ఉప్పరంబుగాన్ -

పొడవుగా - వియత్తలంబునకున్ - ఆకాశప్రదేశమునకు - వీల్గెత్తుపొడవెగసి - వింటియుం బొట్టుకూ మొగిరి - నెత్తురులు గ్రక్కుచుఁగూలు - రకవమనముచేయుచును నేలఁబడు - క్రోల్పులుల - మహాశార్దూలము - ఘుర్ఘురధ్వనులన్ - ఘుర్ఘురయనుధ్వానములచేత * గుండియలవిసి - ఱొమ్ములుబ్రద్దలై - కలగుండువడు క్రోతుపెలాడెడు - కారండవంబుల - కన్నెరేఁడులను జలపక్షులయొక్క - పక్షపుట పుటములవంటి ఱెక్కలయొక్క - పటాత్కారములన్ - పటపటయనుధ్వనులచేత - భోరుకలంగు - మ్రోఁగుచున్న - సెలయేటి - గిరినదులయొక్క * నీటిచెంతలును నీళ్లచుడుగుపల్లును - మేతవెంబడిన్ మేయుచున్నవరుసవెంట - బాలమృగబులన్ - అడవిపల్లపుస్థలములయందు - తిరిగితిరిగి - మిక్కిలిసంచరించి - పెంట్రుకలువెట్టు - పేఁడఁబెట్టునట్టి - పెంటపట్టువసువచ్చి * నప్పుయుండుస్థలమునకేతెంచి - అచ్చటం గ్రుచ్చికనరాకుండన్ - అచ్చటనేలఁబొడిచికనుపడకుండ - మునుమున్న - ముందుముందు - మృగయుండు - వేఁటకాఁడు - బిగియొడ్డిసంఘటించిన - ఉత్పాతనకీలమమర్చిన - కాలిబోనులంబడ - చరణములకుఁదగులుకొనకూట యంత్రములలో బడ బెగడి - గద్దరిలి - అద్దారువీడ్చుకొని - ఆబోనుకొయ్యనులాగుకొని - ఈరములఁదటియాంబడి - పొదలసందునఁబడి - అవ్వలికై వెడలిచనలేక - గెడసి - చావఁబోవుచు తన్నుకొనుస్వపాదతాడనముచేసుకొనెడు మన్నెమెకంబుల - మనుబోతులయొక్క - ఆక్రందనంబులన్ - రోదనధ్వనులచేత - క్రందుకొను - సందడిపడుచున్న - విషమప్రదేశంబులును - మిట్టపల్లపుచోటులును - చిరుతగండ్లగమిచేతన్ - అల్పవ్యాఘ్రములగుంపుచేత | దైవికంబునన్ దైవాధీనమువలన - డాప్రక్కమీఁదువడన్ - ఎడమపార్శ్వముపైకినగునట్లుగా దాఁటుపడి - ఆక్రమింపంబడి అవిగొంతుక్రొన్నెత్తురులెక్రోలి - ఆచిరుతపులులుకంఠమందలిరక్తములుమాత్రమేత్రాగి విడిచిచనన్ - వదలిపోఁగా - మాత్మెడలువడి - కంఠములుముల్లించి వేసుకొని - మశకవనఖంశములుమూఁగన్ - దోమలునన డవియీఁగలును ముసరఁగా - మాగంబాఱిన - కుళ్లఁబాఱిన - కొండగొఱియమురుగుడుబొంతులకున్ - తౌహామములయొక్క మాఱిగిపోయినదేహములకు - సందడించు - పైఁబైఁబడుచున్న

కంకగృధ్రావళులు - కాకులు గూబలు గ్రద్దల సమూహములయొ
క్క - మొల్లంబుల౯ తరుచుచేత మూసుంగుపడు - క
ప్పఁబడియున్న - తల్లంబులును - నిమ్నస్థలములును - మే
పుత౯ - మేయుసమయమందు - ఓప్పెక్క - పృష్ఠా
రోహణముచేసి - కే.చౌకటి - ఒకవనశునకము - మూ
పురంబుగ అదికటచి - భుజశిరము సమాటి మాటికిఁ గొఱికి
ఎఱచిపడవైవ౯ - మాంసము క్రిందఁబడవేయఁగా - తో
డిమొక రెండుమూఁడు - దానిజత ఒకటొకటి రెండుమూఁ
డు లేఁడులు - వెనుకముందరనందం దకాల్లం బెనఁగుచు౯ *
పృష్ఠభాగపు రోభాగములయందంతటంతటఁ జరణములకును
డ్డములువచ్చుచు - అత్తునుక లేటిపోటీక౯ - ఆమాంసపు
ఖండములొకటొకటిగా నేర్పరచి భక్షించఁగా - కాలెడ
లినయెడమందు - కాలుదీసిన చోటజ్వలించుచునుండు - త
ద్వేతనమంగాక - ఆబాధ నసహించలేక - పుట్టలెత్తుకొ
ని - తోఁకపట్టలెత్తుకొని - ఒత్తుగల - తలుచయిన - పొ
దరుటడవులు చొరంబారు - నికుంజారణ్యములలోఁజొచ్చు
నట్టి-పిడికడితికదుపునురువడికి౯ - పిడికదుతులమృగము
లసమూహముయొక్క - వేగమునకు - విఱిగిపడిన - భంగ
మయిపోలిన - విటపివిటపంబుల౯ - చెట్లకొమ్మలచేత - త
డుకువాడిదినగతినొందు - తడికెలుపడిదినరీతిగానున్న *
ఎడలును - ప్రదేశములును - పదులుపదులు - పదేసిపదేసి
నూరులు - నూరులు - నూతేసినూతేసి - వేలువేలు - వే
యేసివేయేసి గుములుగుములుగట్టి - గుంపులుగుంపులు
గట్టుకొని - దట్టంబగు నెయ్యంబున౯ - తరుపైన ప్రేమచేత
వెదురుబియ్యంబులు - వంశతండులములు - ఖండొంటికొ
సంగ౯ - ఒకదానికొకటియచ్చుకొఱకయి - కరివరకరేణు
వులువంప౯ - శ్రేష్ఠములైనమగయేనుఁగులునాఁడుయే
నుఁగులునవంచఁగా - గుంపుచెడి - చెదరుగుమిచెడి - ఇ
ట్టట్టువడి - ఇవతలవతలపడి - తిట్టలగు - కుప్పలైన - చిట్లి
తొడుగులచేత - సంకటంబులగు నడవఁగూడక - యిరుకు
గానున్న - డొంకలును - మృగాదులదారులును - ఈక్షిం
చిచూచి - వాసించి - సంతోషించి - ఎకుడఁదమి౯ *
మిగులనాసక్తిచేత - ఒక్కయెడల౯ - ఒకస్థలమందు * అ
డుగులెడలని తెంకిగని - చరణములుపాఁగనిమరుగుగలచో
టులనుజూచి - వారుగవులు నర౯ - నడుమ్ము వేళబిగించు
తోలుపట్టవాసనకు - మెకముదిగ - దనిరొన్ని - మృగము

చొరదనిపిచారించి - మున్ముదూర్పెత్తించి - మట్టితొర్పాక
రెటించి - గాలిపరికించి - గాడ్పు వాటముకనుకఁజిమకొ
నిగుడదెసదొడ్డవలపన్ని - గాలిక్రిందిపార్శ్వమునఁ బెద్ద
జాలపెండ్డి - ఎగువపొవి పేరంబాకాడియాగు - దానికిఁ బైన
తలవిడిపర్యంతమైన - దూరంబేగక౯ - దప్పుపోవునట్టుగా
పోఁగువాటించి - క్రొందుమోటించి - అత్త్యాటల౯ - ఆధా
రమందు - వల మాపం దెరలెత్తి - జాలమునకంట్టునట్టుగా
నడుమయవనికలెత్తి - అనఁగాఁ దెరలుపన్ని - ఎత్తినతెర౯
మృగముపడుచునుండఁగా నెత్తినయవనిక తొత్తుమురుగాఁ
జించుకొని - తునుకలగునట్టుగా ఛిద్రముఁజేసికొని - పొంతి
న౯ - పరుగెత్తఁగా - పోనీక - చననీక బారిసమరుట౯
అందుకొనికొట్టుటకు వలచుట్టున౯ - జాలములకంతటను
చెట్టుదండగొనినిలువ౯ - వృతముచుట్టుచేసుకొనినిలుచు
టకు నలువుగలపులిందుల౯ - నేర్పుగలిగినబోయలను - కొం
డఱనిలిపి - కొందఱినునిచి - అమ్మందిపిరుంద౯ - ఆబోయ
లవెనుక - జాగిలంబులతోడ౯ - వేఁటకుక్కలతోడ వా
గురికుల౯ - ఉరులువేయు వేఁటకాండ్రను నిలువనియమిం
చి - నిలుచుటకునాజ్ఞాపించి - తెరకులోనగువాని౯ - యవ
నికలోపలఁజిక్కినవానిని - అందుఁబడంగొట్టించియు౯ తె-
రలోఁబడునట్టుకొట్టించియు - గట్టువెంటన - కొండవెంబడి
గానే - దట్టంబుగాఁ బ్రజ నెక్కించి - ఎడములేక జనము నె
క్కించి - వఱికలయ౯ మఱియునంతట - గహనతలమున
నెల్ల౯ - అరణ్యప్రదేశమంతటను పెల్లుగా౯ - హెచ్చు
గా - విల్లువేఁటకు౯ - బాణప్రయోగముచేసిచంపునాఖేట
మునకు - వేటుదప్పని వేసినదెబ్బతప్పని మేటివిలుకాం
డ్రు - శ్రేష్ఠులైనధనుర్ధరులు - మృగమ్ములు వెలువడుటకు౯
మెకములు బయలుదేరుకొఱకు హరిచ్ఛదచ్ఛటావృతశిరః
కటీధనుష్కోటులై - హరిచ్ఛదచ్ఛటావృత - పచ్చనియాకు
లగుంపుచేఁ గప్పఁబడిన - శిరః - తలలును - కటి - మొలలు
ను - ధనుష్కోటులై వింటికొప్పులునుగలవారై - కొట్టె
కానింజూపెట్టుకొని - నాయకునిగనిపెట్టుకొని - ఎదురు
మోటులుగాకుండనుండి - ఎదురుకల్లుగాకుండ నిలిచి - చె
దరి - మృగము లీవలికావలికిఁ బోయి - పారదెరువులంబడక
యుండ౯ - తప్పద్రోవలఁబాఱిపోకుండ - ఈవముల సందు
సందుల౯ - పొదలనడుమ నడుమను - తమతమకట్టి
నమోటకత్తుల౯ - తమరుతమరుకట్టుకొన్న మొద్దుఖడ్గ

ములచేత - ఖండోఖండఖండితంబులగు - ఒకటొకటిని రకఁబడిన - మండగలకంఠపఠండలుద్రోచి - లావుగలముండ్లపందులు వేసి - మునుములఁ - మొనలయి మకినుమలోనరించుకొనంబంచి - గనిమ దోవలు చేసుకొను నట్లు గాలియామించి। తానును - అనఁగా వరూధినీపుత్రుఁడయి స్వరోచియును - ఒక్కొక్కయెడం దురగాధిరూఢుండునై ఒక్కొకచో టగ్గజమును నెక్కిన వాఁడునునయి- ఎల్లెడల మెలంగుచుఁ - అన్నిక్కలనుదిరుగుచును కూఁతలెగయఁ - కేకలెగయునట్లుగా పణవమృదంగదుందుభిప్రముఖతూర్యంబులు గొట్టించియుఁ పణవ - తప్పెటలును - మృదంగ - మద్దెలలును దుందుభి నగారాలును - ప్రముఖ మొదలైన తూర్యంబులు గొట్టించియుఁ - వాద్యములు వాయించునట్లుఁ జేసియు- కాహళులు పట్టించి - తుతారలు పట్టించియు - అగ్నియంత్రంబులు - తుపాకులు మొదలైనవి కాల్పించియు రోఁ యుప్పు ముట్టఁ రంతుప్పరం బెగయ - జోపు వెట్టించినఁ - తోఁటనాగించఁగా॥ ౬౩

మ॥ చకితైణాహుతిదావమా వళితపుచ్ఛస్వల్పగచ్ఛత్తర। క్షుకమద్రిగ్రహయాళుభల్లుకము వక్షోభాగని
క్షిప్తడిం। భకవల్గత్ప్లవగీకదంబము ప్రహాదాంభః ప్రోథితక్రోడనాయకమాఖీలముఖద్విపిస్థపుటితంబయ్యెఁ
వనంబత్తతిన్॥ ౬౪

టీక॥ అత్తతిన్ - ఆసమయమందు వనంబు - అరణ్యము చకితైణాహుతిదావము - చకిత భయపడుచున్న - ఏణాహుతి లేళ్లయాహుతి గాఁ గలిగిన దావము - కార్చిచ్చు గలదియు - ఆవళితపుచ్ఛస్వల్పగచ్ఛత్తరక్షుకము - ఆవళిత అంతటముడువఁబడిన - పుచ్ఛ - తోఁకగలిగిన స్వల్ప - కొంచెమైనట్టుగా గచ్ఛత్ - పోవుచున్న - తరక్షుకము శివంగులుగలదియు - అద్రిగ్రహయాళుభల్లుకము - అద్రి గ్రహయాళు। కొండలు పట్టిన - భల్లుకము - ఎలుగుబంట్లుగల దియు - వక్షోభాగనిక్షిప్తడింభకవల్గత్ప్లవగీకదంబము - వక్షోభాగ ఱొమ్మునందు - నిక్షిప్త - ఉంచఁబడిన - డింభక పిల్లలుగలిగిన వల్గత్ - గెంతులు వేయుచున్న - ప్లవగీకదంబము - ఆఁడుకోఁతులగుంపులుగలదియు - ప్రహాదాంభః ప్రోథితక్రోడనాయకము - ప్రహాదాంభః - మడుగునీళ్లలో నుండి ప్రోథిత బయలు దేటిన - క్రోడనాయకము వరాహశ్రేష్ఠములుగలదియు ఆఖీలముఖద్విపిస్థపుటితంబయ్యెఁ ఆఖీలముఖ - కరాళాననములుగల ద్విపి - పెద్దపులులచే త స్థపుటితంబు నిమ్నోన్నతముగా నాచరింపఁబడినదియు అయ్యెఁ - ఆయెను — ఈపద్యము నాలుగవచరణమందు ద్వీపియనియుండవలసినం దుకు ద్విపియని హ్రస్వాదిగాఁ బ్రయోగించినందుకు వ్యాఘ్రేద్వీపిపాంథద్విపినామ సూరశ్చండకోపనః - అని పర్యాయశబ్దరత్నాకరమందుఁ బ్రథమసర్గలో ౩౬వశ్లోకమందుఁ జెప్పియున్నది॥ ౬౪

క॥ నెలవెడలియు నెఱిసడలియుఁ। జలముడిగియు నిదుర చెడియు జంటలెడసియుం। గలహములడఁగియుఁ
జటులచెర। బులికిరికరిమున్నుదున్న మొదలగుమృగముల్॥ ౬౫

టీ॥ నెలవెడలియుఁ - ఉంకి విడిచిపెట్టియు నెఱిసడలియుఁ - బలిమివదలియు చలముడిగియుఁ - మాత్సర్యము వదలియు - నిదుర చెడియుఁ - నిద్రకుఁ జెడియు - జంటలెడసియుఁ జతలెడవాసియు - కలహములడఁగియుఁ జగడములు వదలిపోయియు పులి - వ్యాఘ్రముఁ కరి - ఏనుఁగు - కిరి - పంది మన్న - మనుబోతు - దున్న - కారుదున్న - మొదలగుమృగములు - మొదలైనమృగములు - చటుచెర - చటులగానెను — ఈపద్యము క్రమాలంకారమని తెలియవలెను॥ ౬౫॥

ఉ॥ అత్తతి వేఁటకాండ్రు యమునాంబుతరంగపరంపరాకృతిన్। మత్తగమైనసూకరసముత్కరముం గని
వేఁటకాండ్రువి। ల్లెత్తకమున్నె రాజునదికెక్కుడునట్లుగ దీనిమీఁత్తికిం। బుత్తమటంచుఁ బెట్టెడలు భోరున డు
య్యభయంకరార్భటిన్॥ ౬౬

టీక॥ అత్తతిన్ - ఆసమయమందు వేఁటకాండ్రు - వ్యాధులు - యమునాంబుతరంగపరంపరాకృతిన్ - యమునా - కాళిందీనదియొక్క। అంబుతరంగ - నీటికెరటములయొక్క। పరంపరాకృతిన్ - చాలులవలె - మత్తరమైన - మూఁడుతరగతులుగలిగిన - సూకరసముత్కరముఁ - పందులగుంపును కనిచూచి - వేఁటకాండ్రు మొనదలలయందుండువిలుకాండ్రు - విల్లెత్తకమున్నె వేయుటకు ధనువెత్తకమునుపే - రాజునదికెక్కుడునట్లుగఁ - ప్రభువుమనస్సుకు మెప్పుపుట్టునట్టుగా - దీనిన్ - ఈపందిగుంపును - మీఁత్తికిన్ - మృత్యువుపద్దికి పుత్తమటంచున్ - పంపుదమని। అనఁగాఁ జంపుదమని - ప

ప్పెడలు - కుక్కలమెడనుండి పట్టెడత్రాళ్లు - భోరునను య్యక - శీఘ్రముగానూడదీయఁగా - భయంకరార్భటిక భీతికరమైన యార్భాటముచేత ॥ యముననాన దిలోనీరునల్లనిదిగనుక నల్లనిపందిగుంపులకు నాసీటికలు శ్లేషచమానముచే సిచెప్పెను॥ ౭౬

క॥ జాగిలములు మొఱసడములు। సాగెఁగలసి చాపముక్తశరగతినంగా। జాగిలము లెదిరెం బందులకై। గోధాదికముగాలికి డరెనితరముల్॥ ౭౭

టీక॥ జాగిలములు - కుక్కలును - మొఱసడములు మోటకుక్కలును - కలసి కూడి - చాపముక్త ధనుస్సువలనను - డవిడువఁబడిన - శరగతిక బాణములవలె - అనఁగాశరవేగముచేత - సాగెక సాగిపోయెను - అందాజాగిలములు అందులోనాకుక్కలనునవి - పందులకై - వరాహములనిమిత్తమై - ఎదిరెక ఎదిరించితాఁకెను - ఇతరములు తక్కినవి గోధాదికముగాలికిక - ఉడుములు మొదలైనవానిపనికి - అడరెక విజృంభించెను - అనఁగా వేఁటలాడెననుట॥ ౭౭

సీ॥ ఎగుచుకూఁతలుముక్కెట్టియెత్తిబిట్టాలించి। గమికిఁగన్నాకయిగాలియరయు। వడికుక్కలంటంగవచ్చిన మెడఁద్రిప్పి। ఘుర్ఘురింపుచుబయల్ కొమ్ముజిమ్ము। దారసించినచోటదారునఁజొరఁబాఱి। యొకటిరెంటి విద్రొబ్బియురులనడచు। బాలచేరులువట్టితూలింపబలిమినీ। డ్చుకొనిడొంకలఁదూఱిచుట్లఁబెట్టు॥ తే॥ నీటెపోటులఁబడిప్రేవులీఁదులాడఁ। బోయిపోలేకదగఁదొట్టిపొదలుసొచ్చి। బెండుపడియును జొరనీదపీటవెట్టి। చూపులనెయేర్చుఁబ్రజనొక్కసూకరంబు॥ ౭౮

టీక॥ ఎగుచుకూఁతలు మిక్కుటముగుచున్నకేకలు - ముక్కెట్టియెత్తి - మూతిపైకెత్తుకొని బిట్టాలించి - తరుచుగావిని గమికిక - గుంపునకంతయు - కన్నాకయి - మొనగాఁడై గాలియరయుక - మనుష్యులపసివట్టును వడికుక్కలంటంగవచ్చినక - వేగముగలకుక్కలుపైకిరాఁగా మెడఁద్రిప్పి - క్రమముమరలించి - ఘుర్ఘురింపుచుక - గొరగొరలాడుచును - బయల కొమ్ముజిమ్ముక - ఊరకకోఱలతోమీటును। తారసించినచోటక। కేవలముసమీపించినప్పుడు - దారునఁజొరఁబాఱి లెప్పునదొచ్చుకొనిపోయి - ఒకటిరెంటిక - ఒకటిరెండుకుక్కలను ద్రొబ్బియురులక నెత్తురుకండలుపడునట్లుగా - అడఁచుక - కొట్టును బాలచేరులువట్టి। బీజములకుద్దెనుండునరములుపట్టుకొని - తూలింపక - కుక్కలుదన్నునలయునట్టుచేయఁగా బలిమినీడ్చుకొని - బలాత్కారముచేతఁగుక్కలనులాగుకొని డొంకలఁదూఱి పొదలఁజొరఁబడి చుట్టఁబెట్టుక - త్రిప్పటలఁబెట్టెను॥ ఈఁటెపోటులఁబడి - బల్లెపుపోటులచేతఁబడి - ప్రేవులీఁదులాడ - ప్రేగులుజాఱుచుండఁగా పోయి కొంతదూరముచని - పోలేక - అవతలచననేరక దగఁదొట్టి - గప్పిగొని - పొదలుసొచ్చి - కుంజములలోఁ బోయి బెండుపడియుక - ప్రాణముచెడిపోయినప్పటికిని - ఒక్కసూకరంబు - ఒకయడవిపంది - ప్రజక - మనుష్యులను - చొరనీదు - దగ్గిరికి రానివ్వదు - పీటవెట్టి - మోహరించుకొనికూర్చుండి చూపులనె చూచుటచేతనే - ఏర్చుఁ - తపులఁబడునట్లు సేయును॥ ౭౮

క॥ అట్టియెడనొకవరాహము। బిట్టడఁచినమెఱసెఁగుక్కప్రేవులుదంష్ట్రం। జుట్టుకొనఁగొంపిగలపఁగ। నిట్టలవుగఁదగిలినట్టిమెట్టలువోలెన్॥ ౭౯

టీక॥ అట్టియెడక - ఆసమయమందు - ఒకవరాహము - ఒకపంది - బిట్టడఁచినక - లెస్సగాఁగొట్టువఱకు - కుక్కప్రేవులు - కుక్కలాంత్రములు దంష్ట్రంజుట్టుకొని - కోఱనుజుట్టికొని గొంపిగలపఁగక - బుఱ్ఱముట్టెతోఁగలపునప్పుడు ఇట్టలముగఁదగిలినట్టి - దట్టముగాఁచిక్కుకొన్నట్టి - ఎట్టలవోలెక - మట్టిలోనుండు నెట్టలువలె - మెఱసెక। ప్రకాశించెను - అనఁగాఁబందికుక్కకడుపుబద్దలుచేయఁగా కోఱఁజుట్టుకొన్నకుక్కప్రేగులాపందిబుఱ్ఱకలియబెట్టు సమయమునఁ జుట్టుకొన్నయెట్టలవలెఁ బ్రకాశించెననియర్థము। ఎట్టలనఁ గాముహీలతలు॥ ౭౯

మ॥ వారిణంబొక్కటికుక్కతండముబులింపాలీకమున్ద్రోచియా। ర్వరఁగాలూఁదకదాటనేటలవిరోవాహంబునడ్డంబునా। కిరసాదల్లభుఁడేసెభల్లమునసింగింగాళ్లుజోడించుచో। గొరిజల్ నాలుగు ద్రెవ్వ సేనవాగడెంగొపండపాండిత్యముల్॥ ౮౦

టీక ॥ హరిణంబొకటి - ఒకసారంగలేడి పుక్కిటితండముల్ శునకములగుంపును పుళిందానీకముం ద్రోచి బోయవాండ్రగుంపునతిక్రమించి - ఉర్వరఁగా భూమియందు - కాలూఁదక - చరణము మోపక - దాటఁగా - ఎగయఁగా - వేటలవికిఁ వేటకులోఁబడుమాత్రమునకు వాహంబుఁగ సుట్టైన - అడ్డంబునాకి - అడ్డముగాఁ బోలి రసావల్లభుఁడు భూమికినాథుఁడైనప్పరోచి - భల్లముగ - ఈ పెయలుగుగలబాణముచేత నింగిఁ - ఉపరిభాగమందు కాళ్లుజోడించుచోఁ - ఆలేడిపాదములుగూడ దీసుకొను సమయమందు గొరిజల్ నాలుగుద్రెవ్వఁ - గిట్టలునాలుగునుదెగునట్టుగా - ఏసెఁ - వేసెను కోదండపాండిత్యముఁ - ఆవిలువిద్యయొక్క - సామర్థ్యమును సేనవొగడఁ - సైన్యముకొనియాడెను॥ ౭౧

క ॥ పఱచునొకకడితిఁబఱచుక సుఁ। జెఱువలకై యేయఁజిప్పవినుగఁగనదియు । కృఱుఁగాఁడిదుస్సిపాఱిన। నఱిముఱిఁజూబికుపువాఱియల్లటుఁడిమోఁ॥ ౭౨

టీక ॥ పఱచునొకకడితిఁ వాఱిపోవుచునుండునొకకణుజును పతి రాజు మసుఁజెఱుగులకై యేయఁ - మసుగోళకయి సూటిగా బాణము వ్రేయఁగా - చిప్పవినుగఁగన్ - అక్కడియొముకచిప్పబగ్గలవునట్టుగా - అదియొక్కఁ ఱుఁగాఁడి ఆ బాణము చేవచెడనాటి - దుస్సిపాఱినఁ దూసియవ్వలికిఁబోఁగా - అఱిముఱిఁ వేఁటనేమాటిమాటికి మూబసుపువాఱి - చావుపేరెమెత్తి - అల్లటువడిమోఁ అల్లాతటఁబడెను॥ ఈకడితియమన్నృగవర్మనేఁడాల్లు చేతురని ప్రసిద్ధము। ౭౨

సా ॥ గవిలోఁబెబ్బులిడాఁగి గ్రుడ్లుమెఱవంగాఁగాంచి రాజేసెనే। యవడిఁబాణము వెంటనేగడిపైకొల్చి రానేసె రెం। డవకాండంబుదదస్త్రముం గొనకడాయఁవచ్చి కౌక్షేయకప్ర విభిన్నంబయి నేలఁగూలెఁ బవిధారాభిన్నశైలాకృతిఁ॥ ౭౩

టీక ॥ గవిలోఁబెబ్బులిడాఁగి - గుహాలో వ్యాఘ్రముడాఁగియుండి - గ్రుడ్లుమెఱవంగాఁ - కనుగ్రుడ్లుమెఱయునట్లు చేయఁగా - కాంచి చూచి - రాజేసెఁ స్వరోచిబాణము వేసెను - ఏయఁ - వేయఁగా - వడిఁ - శీఘ్రముగా బాణము వెంటనే - శరము వెంబడిగానే - నిగుడి సాగి పైకెల్లెడి రాఁ - మీఁదికినాప్రకారముగాఁ - బెచ్చుమీఱి రాఁగా - ఏసె రెండవకాండంబు - రెండవబాణము వేసెను - తదస్త్రముంగొనక - దానినిగూడ లక్ష్యము చేయక - డాయఁవచ్చి - సమీపింపనేతెంచి కౌక్షేయకప్రవిభిన్నంబయి కౌక్షేయక - కత్తిచేత - ప్రవిభిన్నంబయి లెస్సగాఁ జీకఁబడి పవిధారాభిన్న శైలాకృతిఁ పవిధారా - వజ్రాయుధపు వాయిచేత - భిన్న - బద్దలుచేయఁబడిన - శైలాకృతిఁ - కొండవలె నేలఁగూలెఁ - భూమిమీఁదఁబడెను॥ ౭౩

తే ॥ క్రొవ్వినడగొండకయివడిగునుకునొక్క।యొంటిగానిమహీనాథుఁడొడిగియేయ। గొరక మేనుద్చిదరగాఁడ శిరమువిసరె। లేదసృక్పానమనుచుఁదెల్పెడుననఁగ॥ ౭౪

టీక ॥ క్రొవ్వి - మదించి - నడగొండకయివడిఁ తిరుగునట్లుమువలె - గునుకు - చిరుపరుగెత్తుచున్న - ఒక్కయొంటిగానిఁ - ఒకయడవిపందిని - మహీనాథుఁడు స్వరోచి - ఒడిగియేయఁ - పొంచివేయఁగా - గొరక బాణము - మేనుద్చి - దానిదేహము చించుకొనిబయలుదేఱి ధరఁగాఁడఁ - భూమిలోనాటుకొనఁగా - శిరమువిసరెఁ అదితలవిసరెను - ఎట్లులనఁగా - అసృక్పానము బాణమునకురక్తపానము - లేదు - కలుగలేదు - అనుచుఁ - అని తెల్పెడుఁ - తెలియఁజేయుచున్నదో - అనంగఁ - అన్నట్లుగా తలవిసరెనని సంబంధము॥ ౭౪

తే ॥ ఒక్కఁడడుగెత్తిపరక వేయుచునుడాఁచి। నట్టరిగి చెంకిఁగనివీఁకఁ బట్టుటయును।మృగయులందరు సనివెల్వరించిరిశిత। కాండములఁజెడిరొకపెద్దకారుపోతు॥ ౭౫

టీక ॥ ఒక్కఁడు - ఒకబోయవాఁడు - అడుగెత్తి పాదమెత్తి - పరక వేయుచుఁ బాణము వేయుచు - డాఁచినట్టరిగి - డాఁచిపెట్టినట్టుగాఁబోయి - చెంకిఁగని - ఇగ్వుగను పఱచుకొని - ఒకపెద్దకారుపోతుఁ - ఒకమహా

వనమహిషమును పీఁకఁబట్టుటయుఁ బ్రూనిక చేసినట్టు కొనఁగా - మృగయులందరు సని - వేటకాండ్రందరుపోయి వెళ్వారించిబయిటికీడిసి - నిశిత కాండములఁ - నిశిత వాడిగలిన - కాండములఁ బాణములచేత చెండిరి - ఖండించివేసిరి॥ ౭౫

ఉ॥ ఆసవయంబునం జకితమై మెకమెవ్వఁడు మీఁదఁబాఱెవాఁ । డేసెనయమ్మునమ్మయిమహింబడకొక్కటికొండచాలివి । తానులఁజేయమెచ్చి వసుధాధిపముఖ్యుఁడు మోట్లనున్న బాణాసనభృత్పు ళిందులకు నర్థినొసంగెనభీప్సితార్థముల్ ॥ ౭౬

టీ॥ ఆసవయంబునఁ-ఆవేఁటాడునప్పుడు చకితమై మెకము భయపడినదై మృగము - ఎవ్వఁడిమీఁదఁబాఱెఁ - ఎవనిపైఁ గదిసెనో వాఁడేసినయమ్ము - వాఁడు ప్రయోగించిన బాణము - వమ్మయి - వ్యర్థమై - మహింబడక భూమిమీఁదఁబడక - అరిగాండ్రప్పిపోక - ఒక్కటికొండచాలిని - ఒక్కొక్క మృగమునకు నొక్కొక్క బాణమే చాలినది - వానిని గాఁజేయఁగా - అనఁగాఁ జంపఁగా నని యర్థము మెచ్చి - శ్లాఘించి - వసుధాధిపముఖ్యుఁడు - భూపతి శ్రేష్ఠుఁడైనస్వరోచి - మోట్లనున్న - మొనదలలయందున్న - బాణాసనభృత్పుళిందులకుఁ బాణాసనభృత్ - విలుకాండ్రయిన పుళిందులకుఁ బోయలకు - ఈప్సితార్థములు కోరినవస్తువులను - అర్థినొసంగెఁ - ఆదరముచేత నిచ్చెను॥ ఈ తాఁజేయఁగా సోగొట్టఁబడిన ప్రాణములుగల

క॥ వలఁబోఁతినవానిబటుల్ । లలుగలపాలాడిరధిపుకై సట్టిరి బెబ్బులి మహిషము మొలుగఁగిటిఁదోఁ । ళులు మొదలగువాఁగొన్నిటిని వేఁటకరుల్ ॥ ౭౭

టీ॥ వలఁబాఁతినవానిఁ - జాలములోఁ జేరినమృగములనుగొన్నిటిని భటులు సేవకులు - అలుగలపాలాడిరి బాణాగ్రములచేత ఖండించిరి వేఁటకరులు - మృగయులు అనఁగా వేఁటకాండ్రు - అధిపుకై - ప్రభువునిమిత్తమై బెబ్బులఁ - మహాశార్దూలములను మహిషములఁ - శాదుమున్నను - పలుగుఁ భల్లూకములను - కిటిఁ - పందిని - తోఁడేలుఁ - వృకమును మొదలగువానిఁ - మొదలైనవానిని కొన్నిటిఁ-కొన్నిటిని పట్టిరి-చంపకుండనూరక పట్టుకొనిరి॥

తే॥ మున్నుజాగిలములఁగూడిచన్నయట్టి । యుడుపకుక్కలుకుందేళ్లనుందురువుల । నుడుముల గ్రహింపఁబుట్టలకడలఁబొదల । గిరులసరియలఁబసివట్టితిరుగుచోట॥ ౭౮

టీక॥ మున్నుజాగిలములఁగూడి మునుపుకుక్కలతోఁగలుసుకొని - చన్నయట్టి పోయినట్టి - ఉడుపకుక్కలు మోటరిజాగిలములు కుందేళ్లఁ శశములను - ఉందురువులఁ ఎలుకలను - ఉడుములఁ గోధికలను - గ్రహింపఁ - పట్టుకొనుటకు పుట్టలకడలఁ - వల్మీకములచెంతను- పొదలఁ ఈరములయందును - గిరులసరియలఁ - కొండసరియలయందును - పసివట్టితిరుగుచోటఁ - గాలిపట్టి సంచరించుచునుండు సమయమందు ॥ ఉడుపకుక్కలనియు వియొకజాతి॥ ౭౯

చ॥ బరవసమొప్పఁగాలితడఁబాటుమెయింగవిఁజూచియొక్కకు । క్కురముదమంబులోవెరచికోఁతలచేఁగబళించి పొట్టపెం । జెరనుడుమంచుఁదెచ్చికనిచేవఁదొఁలంగకద్రుమంబునై చెంద । ద్గురుబిరుదప్రమాదములకుం బలిమోదవిషాదశాలిగాఁ॥ ౮౦

టీక॥ బరవసమొప్పఁ - పూనికయొప్పఁగా గాలితడఁబాటు మెయిఁ పసివట్టుటలోఁ బొరఁబాటుచేత - గవిఁజూచి - గుహలోఁజొచ్చి - ఒక్కకుక్కురము - ఒకకుక్క - తమంబులో వెరచి చీఁకటిలోభయపడి- కోఁతలచేఁగబళించి - దంష్ట్రలతోఁగఱచుకొని - పొట్టపెంజెరఁ - పొట్టపెంజెరయనుగొప్పపామును - ఉడుమంచుఁదెచ్చికని- గోధికయనుకొని బయటికిఁదెచ్చిచూచి - చేవఁదొలంగక- పామని తెలిసినప్పటికిని బలిమి విడక - తద్గురుబిరుదప్రమాదములకుఁ- తద్గురు దానియతిశయమైన - బిరుద పరాక్రమమునకును- ప్రమాదములకుఁ - ఎచ్చరికతప్పుటకును పతి : రాజు- మోదవిషాదశాలిగాఁ - మోద - సంతోషముచేతను విషాద - విచారముచేతను - శాలిగాఁ - ఒప్పుచున్న వాఁడగునట్టుగా-త్రుంచివైచెఁ - చంపివేసెను

క॥ ఒడలుబ్బ నిక్కి మందరి । యడుగులు ధరనూఁది బిందునలబలమునకుఁ । జడియకొకగబ్బిగండె । కుదుమగడిమిం దవిచెఁ ప్రగ్గొంగికొమ్ములయుడుము ఁ॥ ౮౧

టీక ॥ ఒడలుబ్బనిక్కి - శరీరముప్పొంగునట్లుగానిగిడి - ముందరియడుగులు - ముందరికాళ్లు - ధరమోఁది - భూమిమీఁద మోపి - చిఁదునలబమునకున్ - అదలించుచున్న సందడికి - జడియక - భయపడక - ఒకగబ్బిగండు - ఒక మోటుమగదుక్క - ఎక్కుడుగడిమిన్ - అధిక శౌర్యముచేత - క్రుంగి - ముందరికివంగి - కొమ్ములంటుదుముల్ - విషాణములుగలగోధికను - తివిచెన్ - బొక్కలోనుండి పైకిఁదీసెను॥ ౮౦

తే ॥ కంపతోడుగీడ్చిన ట్లేమగానఁజన్న । తెరువెరుంగుచునొకఁడేగి పరువుతోనఁ । బడియడఁగియుండఁగాఁ బటపటనముంగ్లు । గాలిఁగదలుటగనిపంత్రకోలఁబొడిచె॥ ౮౧

టీక ॥ కంపతోడుగీడిచ్చినట్లు - కంటకాదిభారములాగినట్లుగా - ఏమగానఁజన్న - అడవిపందియడవిలోఁబోయిన - తెరువెరుంగుచున్ - మార్గమునుదెలుసుకొనుచు - ఒకఁడేగి - ఒకవేఁటకాఁడుపోయి - పరువుతోన - పరిగెత్తుట కోడనే - పడి అణఁగియుండఁగాన్ - నేలఁబడియడఁగిజాడఁదెలియకుండనుండఁగా - పటపటనన్ - పటపటయనుధ్వనిచేత - ముంగ్లు - దానికంటకములు - గాలిఁగదలుటగని - గాడ్పుచేఁజలించుటనుజూచి - పంత్రకోలఁబొడిచెన్ - పంత్రకోలయనునాయుధముతోఁగ్రుచ్చెను॥ ౮౧

వ ॥ అత్తఱిందత్తఱంబునమొత్తంబయిచోపుడుగోలలు గొని కెలంకుల పొలంబులఁబులుఁగులం జోపుచు జేగవేఁటకాండ్రు వేరువడి వేఁటాడం దొడంగిరందు॥

టీక ॥ అత్తఱిన్ - ఆసమయమందు - తత్తఱంబునన్ - తొందరచేత - మొత్తంబయి - గుంపుగూడి - చోపుడుగోలలుగొని - పక్షులను లేవఁదోలుకఱ్ఱలు దీసుకొని - కెలంకులపొలంబులన్ - ఇవతలియవతలిప్రదేశములయందు పులుఁగులంజోపుచున్ - పక్షులను లేవఁదోలుచు - జేగవేఁటకాండ్రు - శ్యేనమృగయులు - వేరుపడి - ప్రత్యేకించి - వేఁటాడందొడంగిరి - ఆఖేట మొనరించుటకారంభముఁ జేసిరి - అందున్ - వారియందు॥

ఉ ॥ లీలఁబులిందుఁడొక్కఁడు కళిందసుతోర్మి సరోజినీదళాం । దోళితకోకరేఖ ఘనతాంగపునల్లనిదీర్ఘబాహుపై । హాలహాలంబపోలెవిడియ త్తైముసుదలరెత్తిచూచుబల్ । సాళువముల్ వడింజనశకుంబుపయిన్ విడిచెన్ బహూద్ధతిన్॥ ౮౨

టీక ॥ లీలన్ - విలాసముగా - పులిందుఁడొక్కఁడు - ఒకకిరాతుఁడు - కళిం... రేఖ - కళిందసుతోర్మి। యమునాతరంగమందలి - సరోజినీ - తామరతీఁగయొక్క - దళాందోళిత - ఆకుపైఁగదలుచున్న - కోకరేఖ - చక్రవాకమురీతిగా తనతోగపు - తనయొక్క - బలసిన - నల్లని - శ్యామలవర్ణముగల - దీర్ఘబాహుపైన్ - దీర్ఘ - పొడవైన - బాహుపైన్ - భుజముమీఁద - హాలహాలంబపోలెన్ - కాలకూటమువలె - ఆసఁగాఁజంపునదై - విడియత్తైమున్ - వేఁటకానిచేతిపై నుండుతోలుమీఁద - తలయెత్తిచూచు - శిరస్సునెత్తిచూచుచున్న - బల్ సాళువమున్ - గొప్పదైనసాళువడేగను - వడిన్ - జను - శీఘ్రముగా వెడలుచున్న - శశకంబుపయిన్ - కుందేటిమీఁద - మహోద్ధతిన్ - ఎక్కుడగు నేర్పుచేత - విడిచెన్ - విడిచిపెట్టెను - ఇచ్చటయమునాతరంగమునకును కిరాతునిబాహువునకును బద్ధదళమునకును దోలునకు త్తైమునకును జక్రవాకమునకును డేగకును నుపమానోపమేయభావము దెలియవలెను॥ ౮౨

క ॥ మొలదట్టిచెఱఁగుఁజెక్కుచు । బలుదిట్టకిరాతుఁడొకఁడు పటువగుముష్టిన్ । జెలకట్టెఁబట్టి వేటొక । సెలకట్టెం గొట్టివైచెఁజెముదుంగాకిన్॥ ౮౩

టీక ॥ మొలదట్టి - కటిస్థలియందుకాసెకోకయొక్క - చెఱఁగుఁజెక్కుచున్ - వేలాడుకొంగుపైకిదోపుకొనుచు - బలుదిట్ట - మిక్కిలిగడుసువాఁడైన - కిరాతుఁడొకఁడు - ఒకబోయ - పటువగుముష్టిన్ - దృఢమైనపిడికిలిచేత - జెలకట్టెఁబట్టి - జెలకట్టెయనుజాతిభేదముగలడేగనుబట్టుకొని - వేటొకసెలకట్టెన్ - మఱియొకచిన్నకఱ్ఱచేత - చెముదుంగాకిన్ - జెముడుకాకిని - కొట్టివైచెన్ - కొట్టివేసెను॥ ౮౩

సీ॥ పెనుదవ్వుదగదొట్టఁజని రెట్టవడఁగొట్టె । నడువీథిఁ బెరగువ్వ నొక్కయుజ్జు । తేఁకతాఁకునఁ బ్రక్క నిక్కఁ బ్రక్కలు నొక్కె - నుఱకకల్నేటి నొక్కోరణంబు । పొదఁదూఱు నొక మేటిపుర్రేటి వెలికిఁ బోఁ దోలి కైకొనె నొక్కతోఁది గాఁడు । తను నేలుదొర చిత్తమున మెచ్చఁ దీతువుఁ । జనిపట్టె బిట్టొక్క జాలిడేగ॥
తే॥ విజ్జువిజ్జునఁ దన్నంగ విడువ కెలమిఁ । గలుకుటంఘ్రుల నిఱికించి గజ్జెగదల । గటికి నెటి నెటి గోలెమ్ము కయ్యమునవిఱుగ । విటిచె వడిఁ గైజు నొక పెద్దవేసడంబు॥ ౮౫

టీక॥ ఒక్కయుజ్జు - ఈకె రాల్చినయొక డేగ - పెనుదవ్వు - బహుదూరము - దగదొట్టఁజని - దప్పిపుట్టునట్లుగాఁ బోయి - నడువీథిన్ - ఆకాశమార్గమందు - పెరగువ్వన్ - పెరగువ్వ యనుపేరుగలయొక పక్షిని - రెట్టవడఁగొట్టెన్ - జబ్బపడిపోవునట్లుగాఁ బ్రహరించెను - ఒక్కోరణంబు - ఓరణమను జాతిభేదముగలయొక డేగ - తేఁకతాఁకునఁ బ్రక్కన్ - తనపక్షతిప్రహారముచేత సోలునట్లుగా - నిక్కన్ - పైకి నుబికి - ఉఱకకల్నేటిన్ - ఉఱకకారండవపక్షిని - ప్రక్కలు నొక్కెన్ - పార్శ్వములు కఱియనొత్తెను - ఒక్కతోఁది గాఁడు - ఒకమగడేగ - పొదఁదూఱు - కుంజములోఁ జొరఁబడెడు - ఒక మేటిపుర్రేటిన్ - ఒక పుర్రేటిపిట్టను - వెలికిఁ బోఁదోలి - బయటికి వచ్చునట్లు నదలించి - కైకొనెన్ - పట్టుకొనెను. ఒక్కజాలిడేగ - జాలిడేగయను జాతిభేదముగలయొక డేగ - తను నేలుదొర - తన్ను నేలెడు ప్రభువు - చిత్తమున మెచ్చన్ - మనస్సున శ్లాఘించునట్లుగా - తీతువున్ - తిత్తిరిపిట్టను - చనిపట్టె బిట్టు - పోయి గట్టిగాఁ బట్టుకొనెను ॥ విజ్జువిజ్జునఁ దన్నంగన్ - నలినలియగు నట్లు పాదతాడనము చేయుచున్నప్పటికిని - విడువక - వదిలిపెట్టక - ఎలమిన్ - వేడుకచేత - కలుకుటంఘ్రులన్ - తీక్ష్ణమైనయరికాళ్లచేత - ఇఱికించి - కదియఁబట్టి - గజ్జెగదలన్ - కాళ్లదిఱుగంటలు మ్రోగునట్లుగా - కటికి నెటి నెటి - ఈకెయాకెకును - కోలెమ్ము కయ్యమునవిఱుగన్ - పెద్దయెముక విఱుగునట్లుగా - కైజున్ - కాజుపిట్టను - ఒక పెద్దవేసడంబు - పెద్దవేసడమను జాతిభేదము గల యొక డేగ - వడిన్ - త్వరితముగా - విటిచెన్ - ఖండించెను॥ ౮౫

క॥ నింగికయి కుంచె యెత్తివె । సంగోయని యార్వఁ బక్షిసంహతి గాడ్పుల్ । రింగని మ్రోయఁ గుజాగ్రము । కొంగల నొక లగుడు డిగ్గి కొట్టె నిలఁబడన్॥ ౮౬

టీక॥ నింగికయి - ఆకాశమునకయి - కుంచెయెత్తి - నెమలికుంచెయెత్తి - వెసన్ - త్వరగా - కోయని యార్వన్ - కోయని కేకవేయఁగా - పక్షిసంహతి - తేఁకలగుంపుల యొక్క - గాడ్పులు - వాయువులు - రింగని మ్రోయన్ * రింగుమని మ్రోగునట్లుగా - ఒకలగుడు - లగుడను జాతిభేదముగలయొక డేగ - డిగ్గి - ఆకాశవీథినుండి దిగి - కుజాగ్రము - చెట్టుకొననున్న - కొంగలన్ - బకములను - ఇలఁబడన్ - భూమిమీఁదఁబడునట్లుగా - కొట్టెన్ - ప్రహరించెను॥

వ॥ ఇట్లాఖేటఖేలనంబున వివిధమృగవిహగవధం బాచరించి చాలించి యంచెలంచెలం బంచతాపతితచమర సృమరకిరిహరిణరురుమహిషవృషదంశగోధికాశశపిశితఖండంబు లొండొండయు వ్రేత్తుగా నాకుబొత్తరలం గట్టియు గుదులు గుట్టియుఁ జిక్కంబుల నించియుఁ గావడుల నుంచియు సవరించి దిగదిగనవిసరి బగబగనమండు చిదుగుపొదవంటల్లకడంబు పట్టి మీనంబులు సూఁడి సూఁడి వాఁడులగు కత్తులం దిత్తులొలిచి కుత్తుకలు గోసి నిశితముఖంబులగు నఖంబులం జెకలించి విపులవపురపహసితమహాశైలంబులగు శార్దూలంబుల బొందుల నందంద పడవైచి యంతంతఁ గాంతారంబున దంతురంబుగాఁ బడిన దంతావళంబుల వంతంబులు గైకొని యొంద తుక్కలిభనిర్గతమౌక్తికంబు లేటికొని యాగోజంబుం జమరవాలంబుల బర్హిబర్హంబులం బరిగ్రహించియు మరలి యుత్తలంగడింది నెత్తురుం బ్రోవగుట వెలిచలవంజల వనేచపేనుముట్లఁ బట్లసరియతులు నెటియలు వాటిభోరనంగారుధారాళరుధిరాసారపూరంబు నాకి నాకి నాలుకలు దిగవైచి వేఁచినమహోష్ణంబునం దృష్ణవాఁడమిదగని గుడవగరడరి యొకలందొడలను మెడలను బెడిదంపు నీడుదకొలసలగులఁ దవినయెడలను బోడబొడలను వెడలెడు నుడుకు నెత్తుటం బడలి తూలు కాలేయకమ్ముల యంగమ్ము లార్ద్రకర్పటంబులం గప్పి డప్పి నిగుడ నసప్వాలంబు ఁకశ్రిమపుదండనుండు వేఁడికొండఱుండలఁ జండకరకరహిండనంబునం బాఁడుప్రభలు నిండి వెలుఁగుచు నెలయేరుల నూరెలగా రొకొను భూరుహానికాయంబుల డాయం జనితర్ష నచ్ఛాయ నిలిచి

యచ్చటం గ్రొచ్చి గరువునేలలగుంటఁ గూనరించి లోననుమ్మగిలి గబ్బువలవనికమ్మతావులుగలనావురాకులఁ బఱవి మెఱచిలోమే లేఁటికారిజముంగందకాయ క్రొవ్వు మొదలగు మిగులమెత్తనివలలభిత్తంబులందుఁ గ్రందుకొనఁ గ్రుక్కి వెక్కువడక్కువలుగాఁ బండగంటగల తింత్రిణీశలాటుసంఘాతంబులామీఁద నెఱయం బఱరించి యొసరుగాఁ దేటలగు లేఁడిన్నెల్లలు గ్రుమ్మరించి లవణకణసంచయంబు నించి లావుగాఁ గావుఁ గప్పియుపరిప్రదేశంబులఁ గారెనుపపెంటపట్లనీరాఱు నేరుఁ బిడకలదాల్లిడి నెల్లికొయ్యలు ద్రచ్చినుచ్చులంటించినం బెచ్చు వెరుఁగు దిచ్చులాత్రంపులందవిలించి బిముడనుడికిన వెలువతించియప్పు వెప్పునుంగలయప్పి శితఖండంబులు గనగనని నిప్పులంజమురు చిప్పిలంగాల్చి నకమ్మకఱకుట్లంజత్రాతిపయిఁ గాక్రేనికింగుడుపువెట్టిపిగపఁ బాళ్లవెంబడింబంచ్చుకొని తారనుపయోగించి దేవతాప్రీతికై తలలుదోఁకలుడొక్కలునచటివిటపివిటపంబుల వ్రేలంగట్టి శిశిరమధురసలిలమ్ములు ద్రావి వాగురికులు విశ్రమింపనిలింపాంగనానుతుండు నుసహాసమాగత చతురవలలకృతపలలఫలమూలాదిశుచిమధురమృగరోచితాహారంబులందృప్తివహించి పరిజనారచితపల్లవాసనాసీనుండై యందూషితపుండరీకమధురసాసారంబులగు నిర్ఝరానిలకిశోరంబులాలయనలయికలుదీఱియున్న సమయంబున॥

టీక ॥ ఇట్లు - ఈప్రకారము - ఆఖేటఖేలనంబునఁ - వేఁటాడువిలాసమునందు - వివిధమృగవిహాగవధంబాచరించి - వివిధ - నానావిధములయిన - మృగ - కురంగాదులయొక్కయు - విహాగ - పక్షులయొక్కయు - వధంబాచరించి - సంహారముఁజేసి - చాలించి - వేఁటనిలిపి - అంచెలంచెలఁ * అక్కడక్కడ - పంచ...బులు - పంచతాపతిత - చప్పటచేతఁబడియున్న - చమర - చమరీమృగములయొక్క - సృమర - పెద్దచమరీమృగములయొక్క - కిరి - అడవిపందులయొక్కయు - హరిణ - లేళ్లయొక్క - రురు - దుప్పులయొక్క - మహిష - కాఱెనుబోతులయొక్క - పృషదంశ - అడవిపిల్లులయొక్క - గోధికా - ఉడుములయొక్క - శశ - కుందేళ్లయొక్క - పిశితఖండంబులు - మాంసపుతునకలు - బండొండయువ్రేత్తుగాఁ - వేలువేలునశ్మెషముగా - ఆసపోత్తరలఁ గట్టియుఁ - విడాకులఁ బొట్లముగట్టి - గుములుగుట్టియుఁ - తోరణములుగా గ్రుచ్చియు - చిక్కంబులనించియుఁ - శిక్యములలోనిండించియు - కావడులనుంచియుఁ - కావడులలోఁ బెట్టియు - అనఁగా వివిధములయిందనుట - సవరించి - చక్కఁబఱచుకొని - దిగదిగనవిసరి - దిగదిగమనునట్లుగా విసరి - బగబగనమండు - బగబగనిజ్వలించుచుండు ॥ చిదుగుసొదమంటలఁ - చిదుగుపుల్లలచిచ్చుయొక్క జ్వాలలకు - అడ్డంబువట్టి - అడ్డముగాఁ బట్టుకొని మాంసంబులు సూఁడి సూఁడి - మాంసములు మాడియుండఁ గాల్చి - అనఁగా శ్రమువులదహించి - ఇక్కడఁ బులినిజంపిన వేఁటకాఁడు దానిమాంసములు గాల్చివేయవలసినదనియు లేనిపక్షమునందు నామాంసము తెవరైనసంగ్రహించి చివరమాన్నములో వేసి వండియా పరమాన్నము వారిశత్రువులకుఁ బెట్టినట్టయినఁ దిన్నవారు విషమెక్కిచచ్చురనియు సంప్రదాయము - వాఁడులగు కత్తులఁ - పదునుగల ఖడ్గముల చేత - తిత్తులొలిచి - చర్మములుతీసి - కత్తుకలుగోసి - కంఠములు ఛేదించి - నిశితముఖంబులగు - వాఁడిగలకొనలుగలిగిన - నఖంబులం జెకలించి - గోళ్లనూడఁదీసి విపులవపురపహాసితమహాశైలంబులగు - విపులవపుః - విస్తారమైనదేహముల చేత - అపహాసిత - పరిహసింపఁబడిన - మహాశైలంబులగు - గొప్ప పర్వతములుగల - అనఁగాఁ బర్వతములవలెనున్న - శార్దూలంబుల - పెద్దపులులయొక్క - బొందులఁ - కళేబరములను - అందందపడవైచి - అచ్చటచ్చటఁ బడవేసి - అంతంతఁ - అంతటంతట - కాంతారంబునఁ - అడవియందు - దంతురంబుగాఁ బడిన - ఎత్తుగావ్యాపించిపడియున్న - దంతావళంబులదంతంబులు గైకొనియుఁ - దంతావళంబుల - ఏనుఁగులయొక్క - దంతంబులు గైకొనియుఁ - కొమ్ములు దీసుకొనియు - తత్కుంభనిర్గతమౌక్తికంబులు - తత్కుంభనిర్గత ఆయేనుఁగుల శిరఃపిండములవలనబయలు వెడలిన - మౌక్తికంబులు ముత్యములు ఏఱికొనియుఁ పరికొనియు ఇచ్చట నేనుఁగుకుంభస్థలములవలన నుసిరికాయలంతేసిముత్యములు - పుట్టుచున్నవని తత్నశాస్త్రమందుఁ జెప్పెను - గోఱజంబుఁ గోరోజనము - అనఁగాఁ జేతికట్లను - చమరవాలంబులఁ - సవరములను - బర్హిబర్హంబులఁ - నెమలిపింఛములను పరిగ్రహించియుఁ - సంగ్రహించుకొనియు - మరలి - తిరు

గువాటి - అత్తఱిన్ - ఆసమయమందు - కడిందినెత్తురుం
బ్రొద్దుగుటన్ - మిక్కుటమైననెత్తురు గ్రమ్మించు ప్రొద్దుకాఁ
గా - అనఁగామధ్యాహ్నసమయముకాఁగా - వెఱచఱ
వన్ - భయముఁబొందునట్లుగా - చఱవన్ - కొట్టఁగా - పే
దుపెనుముడ్లన్ - పందుపందియొక్క - గొప్పకంటకముల
చేత - పంట్లసరియలు - దంతములసందులు - నెఱియలువా
ఱి - నెత్తురులువిచ్చి * భోరనంగారు - భోరుమనఁ స్రవించు *
ధారాళరుధిరాసారబూరంబున్ - ధారాళ - అడ్డములేకుం
డనుండు - రుధిరాసారబూరంబున్ - రక్తధారాప్రవాహ
మును - నాకినాకినాలుకలుదిగవైచి - మఱియు లేహనముఁ
జేసి - జిహ్వలు వేలవేసి - పదిన - అతిశయించుచున్న - మ
హాదాతపోష్ణంబునన్ - పెద్దయెండ వేఁడిమిచేత - తృష్ణవొ
డమి - దాహముపుట్టి - దగనిగుండన్ - దపించుచుండఁగా *
వగరడరి - రొజుపుట్టి - ఒడలన్ - శరీరమందును - తొడలన్ - ఊరు
వులయందును - మెడలన్ - కంఠములమీఁదను - బెడిదంపు - కఠి
నములైన - నిడుదకోఱలన్ - పొడుగుదంష్ట్రలచేత - సలుగుల
డఁచిన - పందులుకొట్టిన - ఎడలన్ - స్థలములయందు - బొడబొ
డను వెడలెడు - బొడబొడఁగారుచున్న - ఉడుకునెత్తుటన్ - వే
డినెత్తురుచేత - ఇచ్చటమిగులనెండచేత దేహమంతఁగాఁ
గియున్నదిగనుకలోపలినెత్తురునుగాఁగి వేఁడిగానున్నదని
భావము - బడలితూలు - శ్రమనుబొందినిలువలేకుండ - క్షీ
ణించుచున్న - కౌలేయమ్ముల - కుక్కలయొక్క - అంగ
మ్ములు - దేహములు - ఆర్ద్రకర్పటంబులంగప్పి - తడిగవి
సెనగుడ్డలచేతమూసి - దప్పినిగుడన్ - దాహమతిశయిం
చుచునుండఁగా - అప్పాలంబు - అస్థలముయొక్క - పచ్చి
చపుకెండనుండు - పడమటిదిక్కునున్న - వెండికొండబం
డలన్ - కైలాసపర్వతముయొక్క - పెద్దపెద్దఱాళ్లసందు
న - చండకరకరహిండనంబునన్ - చండకర - సూర్యునియొ
క్క - కరహిండనంబునన్ - కిరణవ్యాప్తిచేత - పాండు
ప్రభలునిండి - తెల్లనికాంతులుసంపూర్ణమై - పఱచు - ప్రవ
హించుచున్న - తఱచుసెలయేరుల - విస్తారమైనగిరినదు
లయొక్కనూతెలంగారుకొను - పార్శ్వములయందునల్లగా
దట్టమాచున్న * భూరుహానికాయంబులన్ - చెట్లగుంపులను -
ఛాయంజని - సమీపింపఁబోయి - తద్ఘనచ్ఛాయనిలిచి -
లేత - అవ్వతుములయొక్క - ఘనచ్ఛాయనిలిచి - గొప్ప

నీడయందునిలిచి - అచ్చటంగ్రొచ్చి - ఆక్కడదిగి - గరువు
నేలలన్ - గరపభూములయందు - గుంటలొనరించి - గుం
తలుచేసి - లోనమ్మగిలి - లోపలనావిరిపట్టినప్పుడు - గ
బ్బువలవని - చెడువాసనగొట్టకుండనుండు - కమ్మతావులు
గల - మంచివాసనలుగలిగిన - నావుదాకులువఱచి - నావ్రా
కులనునాకులు గుంటలలోఁబఱచి - ఎఱచిలోపౌలేటి -
మాంసములోమంచిమంచిదియేర్పఱచి - కారిజమున్ - వ
పను - కండనగాయన్ - గుండెకాయను - క్రొవ్వున్ - మ
దసారమును - మొనలగు - మొదలైన - మిగులమెత్తని - మి
క్కిలిమృదువైన - పలలభిత్తంబులు - మాంసఖండములు
అందుగ్రందుకొనంగ్రుక్కి - ఆగుంటలోబిగ్గగానుండునట్టుగ
సవరించిపెట్టి - ఎక్కువదక్కువలుగాకుండన్ - న్యూనాధిక్య
ములుగాకుండను - కండగల - కండగలిగిన - తింత్రిణీశలాటు
సంఘాతంబులు - తింత్రిణీశలాటు - చింతకాయలయొక్కసం
ఘాతంబులు - గుంపులు - ఆమీఁదనెఱయంబఱచి - ఆమాం
సఖండములమీఁదఁగలయఁబఱపి - ఎసరుగాన్ - ఎసరునీరగు
నట్లుగా - తేటలగుతేఱియుండు - తేఁడినల్లులు - తేఁడినెత్తురులు
క్రుమ్మరించి - కుమ్మరించి - లవణకణసంచయంబునించి - ఉ
ప్పుసరిపడఁబోసి - లావుగాఁగావుఁగప్పి - బలముగానా
గుంటలమీఁదికావుగప్పి। అనఁగాఁబైననాకులువేసియూ
పైనిమన్నుఁగప్పి - ఉపరిప్రదేశంబులన్ - ఆకావులమీఁద
కారెనుపపెంటపట్లన్ - అడవిదొనములుపేఁడవేయుచో
ట్లను - నీరారునేరుఁబిడకలన్ - ఎండియుండునెఱ్ఱలువినపి
డకలచేత - సనఁగాఁగరీషములచేతననుట - దాళ్లిడి - దాళ్ల
వేసి। పిడకయంత్రమువేసియనుట - నెల్లికొయ్యలుద్రచ్చి -
ఉశిరికకఱ్ఱలుమథించి - నుచ్చులంటించినన్ - చింపిగుడ్డలం
టించఁగా। ఎరువు - పిడకపొడిమొదలయినవనికొందరుచె
ప్పుదురు - పెచ్చువెరుఁగు - రగులుకొన్న - చిచ్చులు - నిప్పులు
ఆత్రంపులందపిలించి - ఆసాళ్లలోనంటించి - చిముడనుడికినన్।
మెత్తకాఁబచనమైనపిమ్మట - వెలువరించి - బయటికిఁదీసి - ఆ
ఘవెప్పనుంగల - పచ్చివెచ్చగానున్న * అప్పిశితఖండంబు
లు - ఆమాంసపుతునకలు - కనగనననిప్పులన్ - కనగనలాడు
నంగారములమీఁద - చమురువిప్పిలన్ - చమురుపైకివచ్చు
నట్టుగా - కాల్చివకమ్మకఱకుట్లన్। ఇచ్చటఁగఱకుట్లనఁగా
శూలమువంటియినుపకఱ్ఱు। మసాలావేసినమాంసపు

కంఠములు గ్రుచ్చి నిప్పులమీఁదఁద్రిప్పి త్రిప్పి కాల్చి పక్వము చేయఁబడినవానికిఁ బేరు - గనుక యట్టుల - గ్రుచ్చి కాల్చినవి యగు శికరములైన సకలశకట్లను - చత్రాంతిపయిన్ - రాతిబండమీఁద - కాల్చిన కిం గుడుపు వెట్టి - కాటుతేఁడను దేవతకు నైవేద్యము పెట్టి - పిదప - పిమ్మట - పాళ్లు వెలబడింబం చుకొని - భాగముల నిర్ణయము వెంట భాగించుకొని - తారును పరోగించి - తాము భక్షించి - తద్దేవతాప్రీతికై - ఆ కాటేఁడను దేవతకు సంతోషము గునిమిత్తమై తలలు దోఁకమడొక్కలన్ - మృగముల శిరములు వాలములు - కడుపులును - అటవిటపివిటపంబులన్ - అచ్చటనున్న చెట్లకొమ్మలను - వ్రేలంగట్టి - మొగులాడు నట్లుల బంధించి - శిశిర మధుర సలిలమ్ములు - శిశిర - చల్లనైన మధుర - తీయనైన సలిలమ్ములు ఉదకములు - త్రావి - పానము చేసి - వాగురికలు - వేటకాండ్రు - విశ్రమింపన్ - ఊరట నొందఁగా - నిలింపాంగనాసుతుండును దేవతాస్త్రీకుమారుఁడైన స్వరోచియు నస సహా...బులన్ - సహసమాగత - తనతోఁగూడవచ్చిన చతుర - నేర్పుగలిగిన వలల వంటవాండ్ర చేత - కృత పక్వము చేయఁబడిన పలల మాంసమును ఫల - పండులును - మూలాది - గడ్డలు వేళ్లు మొదలుగాఁగలిగిన - శుచిమధుర పవిత్రములైన మనోహరములైన - మృగయోచిత - వేటకు వచ్చినప్పుడు దగియుండునట్టి - ఆహారంబులన్ - భోజనపదార్థముల చేత తృప్తివహించి సంతుష్టిఁ బొందితి సోహిత్యం తర్పణం తృప్తిరిత్యమరః పరిజనారచిత పల్లవాసనాసీనుండై పరిజనారచిత పరిచారకుల చేతఁ జేయబడిన పల్లవాసనాసీనుండై - చిగురుటాకుల గద్దెమీఁదఁ గూర్చుండి గండూషిత పుండరీక మధుర సాసారంబులగు - గండూషిత - పుక్కిలించఁబడుచున్న - పుండరీక పద్మములయందలి మధురసమకరందముల యొక్క - ఆసారంబులగు - ధారావర్షములు గలిగిన నిర్ఝరానిల కిశోరంబులు నిర్ఝర - సెలయేటి ప్రవాహసంబంధమైన - అనిల కిశోరంబులు పిల్లవాయువులు - అనఁగాఁ జల్లని గాడ్పులు - బలమున్ - వ్యాపించుచునుండఁగా - అలయికలు దీఱి - శ్రమలు నివారణమై - ఉన్న సమయంబునన్ ఉన్నట్టియెడ॥ ౯౫

మత్తకోకిల॥ నిండెఁ గావిరి దిక్తటంబుల నింగిఁ గుండలి చండరు। ఙ్మండలిం గనుఁగొంచు మ్రోసెను మాలకాకులమూకల। య్యండ నిల్చియ దల్పె నప్డు శివాళి యూళల బద్మగ। ర్భాండభాండము ధూళిధూసరమయ్యె నుద్ధతవాత్యలన్॥ ౯౬

టీ॥ కావిరి పొగవలెఁ గనుపించు కావిరి దిక్తటంబులన్ దిక్కులయందును - నింగిన్ - ఆకాశమందును - నిండెన్ నిండుకొనెను - కుండలి చండరుఙ్మండలిన్ - కుండలి పరివేషయుక్తమైన - అనఁగా వరదగుడి వేసిన చండరుక్ తీక్ష్ణమైన తేజస్సు గల సూర్యుని యొక్క - మండలిన్ - బింబమును కనుఁగొంచున్ చూచుచును మాలకాకుల మూకలు - నల్లగానుండు బొంతకాకుల గుంపులు - అనఁగా ద్రోణకాకములనుట - మ్రోసెన్ - రొద చేసెను - అయ్యండ నిల్చి - ఆ సమీపమున నిలిచి - అప్డు - ఆపగటివేళను - శివాళి - నక్కలగుంపు - ఊళలన్ - కూఁతల చేత। ఇచ్చట - ఊళ యనఁ జంబుకధ్వని యొప్పునీల యనఁగఁ దప్పగ సంకేతనినదమేసఁగు ననియాంధ్రభాషార్ణవము - ౧ కాండ శబ్దాదివర్గమునఁ జెప్పియున్నది అదల్పెన్ - అదలించెను - పద్మగర్భాండభాండము - బ్రహ్మాండమును - గాఁగు - ఉద్ధతవాత్యలన్ - ఉద్ధత - ఎగురుచున్న - వాత్యలన్ - సుడిగాడ్పుల చేత - ధూళిధూసరమయ్యెన్ - దుమ్ము చేతఁ గొంచెము తెల్లవర్ణముగలదాయెను॥ ౯౭

క॥ ఆకోఅగాములఁ గనుఁగొని। శాకునికుండొకఁడు లేచి సంభ్రమమొదవన్। జ్యాకలితశరాసనుఁడయి। వీఁకను సైనికులఁ దిట్టిపి భుతో ననియెన్॥ ౯౮

టీక॥ ఆకోఅగాములన్ - ఆదుర్నిమిత్తములను - కనుఁగొని చూచి శాకునికుండు - శకునలక్షణములు తెలిసినవాఁడు - ఒకఁడు లేచి - ఒకఁడు స్థితుఁడై - సంభ్రమము మొదవన్ - తొట్రుపాటు పుట్టఁగా - జ్యాకలిత శరాసనుఁడై జ్యాకలిత - నారిమెక్కు పెట్టిన - శరాసనుఁడై - విల్లుగలవాఁడై - వీఁకన్ - పూని చేత - సైనికుల దిట్టి సేనలోనివారి నిహెచ్చరిక పడశపిం పి భుతోననియెన్ - ప్రభువుతో నొకవాక్యము పలికెను॥ ౯౯

క॥ తరుచుగ నొకములఁ బొరిగొను। మఱపున వచ్చితిమిదవ్వు మనపోలమిటకి। త్తఱి నగునిమిత్తములు నృపకొఅగావి దెమనసుఁ బెద్దగొడవగుననిరన్॥ ౧౦౦

టీక ॥ తనుమగల్ - మిక్కుటముగా - మేకములఁబోరిగొను - మృగములనుసంహరించెదు - మఱపునన్ - పరాకుచేత - వచ్చితిమి పతెలదితిమి - మనపాలమిటకున్ - మనభూమియిక్కడికి- దవ్వు-మిగులదూరము - ఇత్తఱినగు - ఇప్పుడుకనుపడుచున్న-నిమిత్తములుశకునకార్యములు- నృప -ఓయిరాజా- కోఱగావు- మంచివిగావు- ఇదెవ్వనన్ - ఇదిగోమనకు- పెద్దగొడవగున్ - గొప్పయాపదకాఁబోవుచున్నది- అనినన్ - అనిపలుకఁగాఁడుశ్శకునములబవుచున్నవిగాననాపదమనకుఁగలుగఁబోవుచున్నదనుట॥ ౯౯

మ ॥ అతఁడాస్ఫాలితసజ్యకార్ముకుఁడువాహారూఢుఁడుంబార్శ్వసం । భృతతూణాహృతచండకాండుఁడుదిశాప్రేంఖత్కటాటోంచల । ద్యుతిజాలుండును నై పులిందభటసందోహంబుతోడన్ మహోత్సాహా । ధ్యతినుండంజయలాభసూచకనిమిత్తంబుల్ మెయిందోఁచినన్॥ ౧౦౦

టీక ॥ అతఁడు-ఆస్వరోచి- ఆస్ఫాలితసజ్యకార్ముకుఁడు- ఆస్ఫాలిత- నాదించఁబడుచున్న-సజ్యకార్ముకుఁడు- నారితోఁగూడినవిల్లుగలవాఁడును- వాహారూఢుఁడున్ - గుఱ్ఱమునెక్కినవాఁడును- పార్శ్వ...కాండుఁడు-పార్శ్వసంభృత- పక్కనుభరింపఁబడియున్న- తూణ-అంబులపొదివలననుండి-ఆహృత- హరింపఁబడిన- చండకాండుఁడు - తీక్ష్ణమైనబాణముగలవాఁడును - దిశా...నునై- దిశాప్రేంఖత్ - దిక్కులయందువ్యాపించుచున్న- కిటాటోంచల- క్రేఁగంటికొనలయొక్క- ద్యుతిజాలుండునునై -కాంతిసమూహముగలవాఁడునునైన- అనఁగానన్నిదిక్కులుకలయఁజూచుచున్నాఁడనుట- పులిందభటసందోహంబుతోడన్ - పులిందభట- కిరాతభృత్యులయొక్క- సందోహంబుతోడన్-సమూహముతోడ- మహోత్సాహధ్యతినుండన్- అధికవిజృంభణముతోనుండఁగా- జయలాభసూచకనిమిత్తంబులు -జయలాభసూచక- గెలుపునాదాయమునుగనుపఱచునట్టి- నిమిత్తంబులు-శుభలక్షణములు- మెయిందోఁచినన్-శరీరమందుఁగనుపడఁగా- పురుషునికిఁగుడికన్నునుగుడిభుజమునుగుడితొడయదరుట మేలుగలుగఁజేయును॥ ౧౦౦

వ ॥ ప్రాణరక్షాసంశయంబగు మహారణక్షోభఁబొక్కటిగలుగుమీఁదనెట్ట కేలకుమితివెట్టరానిజయమంగళంబులగుననియంతరంగంబుననిశ్చయించియూఱడిల్లుసమయంబున॥ ౧౦౧

టీక ॥ ప్రాణరక్షాసంశయంబగు - ప్రాణముదక్కించుకొనుటయేసందేహమైన - మహారణక్షోభంబు - గొప్పయుద్ధపుతొట్రుపాటు - ఒక్కటిగలుగున్- ఒకటిసంభవించును - మీఁదన్ - ఆపైని - ఎట్టకేలకున్ - కొంతసేపటికి మితివెట్టరాని - ఇంతనిచెప్పశక్యముగాని - జయమంగళంబులగునని - గెలుపునుశుభమునునవునని - అంతరంగంబునన్ - తనమనస్సునందు - నిశ్చయించి- రూఢిఁజేసి - ఊఱడిల్లు - ఆశ్వాసించిన - సమయంబునన్ - కాలమునందు- అనఁగా జయముగలుగునని తెప్పిరిల్లినప్పుడు॥ ౧౦౧

క ॥ ఆవిపినాంతరమునహా । హావనితననాథనబలనార్తవిపన్న౯ । గావరెయీపుణ్యమునం । బోవరెయని పలుకునాఁడు మొఱవినఁబడియెన్॥ ౧౦౨

టీక ॥ ఆవిపినాంతరమునన్ - ఆయడవిలోపల హాహా-హాహాయనుసంతాపవాక్యముతోడ - వనితన్ - ఆఁడుదానను అనాథన్ - నాథుఁడులేనిదానను - అబలన్ - బలముచాలనిదానను - ఆర్తన్-దీనురాలను - విపన్నన్ - ఆపదనుబొందినదానను । కావరె । రక్షింపరె - ఈపుణ్యమునంబోవరె- ఈసుకృతమునకుఁబాలుపడరే - అనిపలుకు - అనిచెప్పుచున్న - ఆఁడు మొఱవినఁబడియెన్- ఆఁడుదానిరోదనపూర్వకధ్వనులువినఁబడెను । హాహాయనఁగానయ్యయ్యోయనుసంతాపవాక్యము॥ ౧౦౨

క ॥ ఆమొఱవేమరుఁజెవినిడి । భూమండలభర్తకరుణపొడమఁగనయ్యో । యేమానినికెవ్వనిచే । నేమాయెనొయనుచునచటనీక్షించుతఱిన్॥ ౧౦౩

టీక ॥ ఆమొఱన్ - ఆయాఁడుదానిరోదనపూర్వకధ్వనిని వేమరుఁజెవినిడి పలుమారునాకర్ణించి । భూమండలభర్త- భూమికధిపతియైనస్వరోచి । కరుణపొడమఁగన్ । దయపుట్టఁగా- అయ్యో - కటకటా।యేమానినికిన్ - ఏస్త్రీకి ఎవ్వ

నిచేతన్ - ఏవ్యాసచేత - ఏమాయనో - ఏమిసంభవించెనో అనుచున్ - అనుకొనుచు - అచటనీక్షించుతఱిన్ - ఆశ్చర్యమునఁ జూచుచుండు నెడ॥ ౧౦౩

శా॥ మట్టెల్ మ్రోయఁగఁ గబ్బిచన్నుఁగవ కంపంబంద వేణీభరం। బట్టిట్టై కటిఁ జిక్కి వీఁకటులుగా నశ్రుప్రజం
బోడికల్ గట్టం జూపులు చిమ్మిరేఁగి దివి రోలంబాళి గల్పింపఁగా। మిట్టాడంగ నరుండు లేని యడవిన్ మీనాక్షి
దీనాకృతిన్॥
౧౦౪

టీక॥ మట్టెల్ మ్రోయఁగన్ - కాళ్లమెట్టెలుధ్వనించఁగా గబ్బిచన్నుఁగవ - కదలనిచనుదోయి - కంపంబందన్ - చలించఁగా - వేణీభరంబు - గొప్పదియయినజడ - అట్టిట్టై - వీడిపోయి - కటిఁజిక్కి వీఁకటులుగాన్ - పిరుదుమీఁదఁగా రుచిఁకటివలెఁ గ్రమ్మఁగా - అశ్రుప్రజంబు - బాష్పసమూహము - అనఁగాఁ గన్నీళ్లు - ఓడికల్గట్టన్ - ఎడతెగకుండఁ బ్రవహింపఁగా - చూపులు చిమ్మిరేఁగి - దృష్టులువిడివడి- దివిన్ - ఊర్ధ్వభాగమందు - రోలంబాళిన్ - తుమ్మెదగుంపును - కల్పింపఁగాన్ - పుట్టించఁగా - మిట్టాడంగన్ - పల్కరించుటకు - నరుండు లేని - మనుష్యుఁడు లేని - అడవిన్ అరణ్యమందు - మీనాక్షి - చేఁపవంటి నేత్రములుగల యొకానొక స్త్రీ* దీనాకృతిన్ - దీనత్వము చేత— ముందరిపద్యములోఁ గ్రియాపదము॥ ౧౦౪

క॥ ఒక్కతె భయశోకమ్ముల। వెక్కుచు మెయిగల విలాసవిభ్రమము లుక్కుల్। తక్కుటయును నొకరాజుపై
నెక్కొన ధరణీశు నెదుట నిలిచి వినీతిన్॥
౧౦౫

టీక॥ ఒక్కతె - ఒంటరిత - భయశోకంబుల - భీతిచేతను దుఃఖముచేతను - వెక్కుచున్ - వెక్కివెక్కియేడ్చుచును* మెయిగల - శరీరమందుగలిగిన - విలాసవిభ్రమము లుక్కుల్ - శృంగారక్రియలయొక్క శోభలు - తక్కుటయున్ - లేకపోవుటయును - ఒకరాజుపై - ఒకవిలాసమేయయి - నెక్కొనన్ - ప్రకాశించఁగా ధరణీశు నెదుటన్ - రాజైనస్వరోచిముందర - నిలిచి నిలిచినదై *వినీతిన్ - వినయముచేత॥ ౧౦౫

క॥ పలుచనివాతెఱ మెరుఁగునఁ। బలుమెరుఁగులు సందడింపఁ బాపటపైనం। జలిఁ జేర్చి జళుకుఁ జూపులఁ। బ
లుకులఁ బులకండ మొలుకఁ బలికెం గలఁకన్॥
౧౦౬

టీక॥ పలుచనివాతెఱ - సన్నపుపెదవియొక్క - మెరుఁగునన్ - ఎఱ్ఱనికాంతియందు - పలుమెరుఁగులు - దంతములయొక్క కాంతులు - సందడింపన్ - ఒత్తుచుండఁగా - పాపటపైన్ - సీమంతముమీఁద - అంజలిఁ జేర్చి - దోసిలి పట్టుకొని - జళుకుఁ జూపులన్ - భయముతోఁగూడిన చూపులచేత - పలుకులన్ - మాటలయందు - పులకండ మొలుకన్ - కండచక్కెర చిందునట్టుగా - కలఁకన్ - కలఁతతోడ - పలికెన్ - ఒకవాక్యము పలికెను — అనఁగా స్త్రీ స్వరోచితో మధురవాక్యములు పలికెనని తాత్పర్యము. ౧౦౬

శా॥ ఓ రాజన్యమహేంద్ర రత్నమణిగణప్రోతాసివాతాశన। ప్రాజ్యత్కటిచక్ర యోముఖరశార్ఙ్గక్రూ
రబాహార్గళా। మేరుక్ష్మాచలకల్ప ... కవచితవ్యూఢాంగ కావంగదే। యోరాహుత్తశిరోమణీ నిరవధి
ప్రోద్యత్ప్రతాపారణీ॥
౧౦౭

టీక॥ ఓరాజన్యమహేంద్ర - ఓపట్టాభిషిక్తశ్రేష్ఠుఁడా - ఓమణి...చక్ర - మణిగణప్రోత - రత్నసమూహముల చేతఁగూర్చఁబడిన - అసివాతాశన - సర్పమువంటిఖడ్గముచేత - ప్రారజ్యత్ - ప్రకాశించుచున్న - కటిచక్ర - ఓబండ్లవంటి పిరుదులుగలవాఁడా - ఓముఖరశార్ఙ్గ క్రూరబాహార్గళా* ముఖర - మ్రోయుచున్న - శార్ఙ్గ - సింగిణీవింటితోఁ గూడుకొనిన - క్రూర - కఠినమయిన - బాహార్గళా - గడియవంటిభుజములుగలవాఁడా - ఓమేరుక్ష్మాచలకల్ప - సువర్ణపర్వతముయినమేరువుతోడ సమానమయినవాఁడా - ఇద్ధపటద్ధైర్యము మొదలయిన వానియందు భావము - ఓ...కవచిత వ్యూఢాంగ - కవచిత - కవచముగలవై - వ్యూఢాంగ - బలసియుండునవయవములుగలవాఁడా - ఓరాహుత్తశిరోమణీ - పరాక్రమవంతులయినరవుతులలో శిఖామణివైనవాఁడా - నిరవధి ప్రోద్యత్ప్రతాపారణీ నిరవధి - అంతములేని* ప్రోద్యత్ - ప్రకాశించుచున్న - ప్రతాప - పరాక్రమమను నగ్నికి - అరణీ - నిప్పులుపుట్టించుకట్టెవంటివాఁడా - కావంగదే - రక్షించఁగదవే॥ ౧౦౭

క॥ అనినఁ దలంపున నింపిన । యనుకంప నిలింపచంపకామోదసుతుం । డనునయ మొప్పఁగ నోడకు । మని
నిజవృత్తాంత ముడుగ నది యిట్లనియెన్॥ ౧౦౮

టీక ॥ అనినన్ - అనిపలుకఁగా - తలంపునన్ - అంతఃకరణమందు - నింపిన - నిండించిన - అనుకంపన్ - దయచేత - నిలింపచంపకామోదసుతుండు - నిలింపచంపకామోద - సంపంగిపువ్వువంటి పరిమళముగల దేవతాస్త్రీ యొక్క - సుతుండు - కుమారుఁడు - అనఁగా స్వరోచి - అనునయ మొప్పఁగన్ - ఆదరణ మొప్పఁగా - ఓడకుమని - భయింపవద్దుమని - నిజవృత్తాంతము అడుగన్ - తనవర్తమానము ప్రశ్నచేయఁగా - అది యిట్లనియెన్ - ఆ స్త్రీ యీతీరున బలికెను॥

సీ॥ విసమానములు గాఁగ వసతోడఁ జెనవెట్టి । నెట్టెంబుగాఁ గ్రేవుఁ జుట్టినాఁడు । బండికందెనచాయ బైసి
మాలినమేన । మెదడుగంధపురొంపి మెత్తినాఁడు । కనఖంపు డాచేతిపుఱ్ఱెకప్పెర నిండఁ । బ్రాణికోటుల నె
ల్లఁబట్టినాఁడు । కొంకిబికివేసంపు గూనిమూపులమీఁద - మూఁడుపంగలయీఁటె మోపినాఁడు॥౧౦౯॥ తే॥ ని
ట్టతాడనఁ బొడవుచే నిక్కినాఁడు । నిడుదకోఱల మిడిగ్రుడ్ల నెగడినాఁడు । నరవరోత్తమ నేఁడు మూన్నాళ్ల
నుండి । యసురు గొన వెంటఁదిరిగెడు నసురయొకఁడు॥ ౧౧౦

టీక ॥ విసమానములు గాఁగన్ - హెచ్చుతక్కువలు గా - వసతోఁడ బెనవెట్టి - క్రొవ్వుపొరతోఁ గూడఁ జెనవేసి - నెట్టెంబుగాన్ - నైతిచుట్టగా - క్రేవుఁ జుట్టునాఁడు - ప్రేగును జుట్టుకొన్నాఁడు - బండికందెనచాయన్ - చక్రపునిరుసుకు వేయుకందెనచమురుచాయగా - బైసిమాలినమేనన్ - భవిష్యహానియైన దేహమందు - మెదడు - మస్తిష్కమును - గంధపురొంపి - గంధపుబురదం మెత్తినాఁడు - పూసుకొన్నాఁడు - కనఖంపు - పుప్పిగోళ్లుగల - డాచేతి - ఎడమచేతనున్న - పుఱ్ఱెకప్పెరనిండన్ - పుఱ్ఱెలోఁ బూర్ణమగునట్టుగా - ప్రాణికోటుల నెల్లన్ - జంతుసంతానమునంతయు - పట్టినాఁడు - నింపినాఁడు - కొంకిబికివేసంపు - వికారపువేషము గలిగిన - గూనిమూపులమీఁదన్ - వంగినభుజశిరములపైని మూఁడుపంగలయీఁటెన్ - త్రిశూలమును - మోపినాఁడు నిలిపినాఁడు - నిట్టతాడనన్ - నిలిచిన తాటిచెట్టునట్టుగా - పొడవుచేన్ - ఔన్నత్యముచేత - నిక్కినాఁడు - నిట్టఁబొడుచుకొనియున్నాఁడు - నిడుదకోఱలన్ - పొడుగైన దంష్ట్రలచేతను - మిడిగ్రుడ్లన్ - ఉన్నేత్రములచేతను - నెగడినాఁడు - ఒప్పినాఁడు - నరవరోత్తమ - ఓ రాజశ్రేష్ఠుఁడా - అసురయొకఁడు - ఇట్టి రాక్షసుఁడొకఁడు - నేఁడు మూన్నాళ్లనుండి - నేఁటికి మూఁడు దినములనుండి - ఉసురుగొనన్ - నాప్రాణమును బుచ్చుకొనుటకొఱకు - వెంటఁదిరిగెడున్ - వెంట వెంటఁదిరుగుచున్నాఁడు॥ ౧౧౨

క॥ ఏమొడ ననదల మొఱ వా । లాయము వినవలయు దుర్బలస్య బలం రా । జా యన వినవే ధరణీ । నాయకులకు
నార్తరక్షణంబులె క్రతువుల్॥ ౧౧౧

టీక ॥ ఏమొడన్ - ఎక్కడనుండు - అనదల మొఱ - దిక్కులేని వాండ్ర మొఱ - వాలాయము - అవశ్యము - వినవలయున్ - ఆలకించవలసినది - దుర్బలస్య - బలములేనివానికి - బలం - బలము - రాజా యనన్ - రాజని యనఁగా - వినవే - వినలేదా - ధరణీనాయకులకున్ - రాజులకు - ఆర్తరక్షణంబులె - ఆపన్నుల నురక్షించుటయే - క్రతువులు - యజ్ఞములు - అనఁగా నాపదను బొందినవారిని రక్షించినటులయిన సమస్తయజ్ఞములు చేసినఫలము సిద్ధించుచున్నదనుట॥ ౧౧౪

క॥ మరుదశ్వపుత్రికిఁ నిం । దీవరాక్షగంధర్వరాజువలనఁ బొడమితి । న్నరవర వెలసితిఁ గళలం । దు రమించుటఁ
జేసి - భువి మనోరమ యనఁగన్॥ ౧౧౩

టీక ॥ మరుదశ్వపుత్రికిన్ - మరుదశ్వుఁడనువానికొమార్తెకు - ఇందీవరాక్షగంధర్వరాజువలనన్ - ఇందీవరాక్షు ఇందీవరాక్షుఁడను - గంధర్వరాజువలనన్ - గంధర్వప్రభువువలన - పొడమితిన్ - జన్మించితిని - నరవర - ఓయి రాజా - కళలందున్ - సమస్తవిద్యలయందును - రమించుటఁ జేసి - క్రీడించుటచేత - భువిన్ - భూమియందు - మనోరమ యనఁగన్ - మనోరమయనునట్టుగా - వెలసితిన్ - ప్రకాశించితిని - అనఁగాఁ దనపేరు మనోరమ యనుట॥ ౧౧౫

శా॥ తారాపిల్లభుజాంగదంబుల మణుల్ తాలంగ విద్యాధరుల్ । గారా మొప్పఁగ నెత్తికొండ్రు ననునంక

స్థాయిగాఁ గొల్వులో। వారి విడ్వాఁ నిసింహపీఠికఁ జలత్వంబొందు మాత్రంబ్రమం। జేరంబింమకఘుల్లు కున్న నవి దాఁ జెప్పంగనింకేటికిన్॥ ౧౧౩

టీక ॥ రారాపిల్లన్ - ఒరుసుకొనుటలచేత - భుజాంగదంబులమణులు-భుజకీర్తులలోనుండురత్నములు- రాలంగన్ జేడునట్టుగా - విద్యాధరులు - విద్యాధరులగు దేవయోనులు - అనఁగా దేవతలవలననితరస్త్రీలయందుఁ బుట్టిన వారు - గారామొప్పఁగన్ - గారాబముమరునట్టుగా - నసున్ - నన్ను - ఎత్తికొంద్రు - ఎత్తుకొనుచుందురు- మంజీరంబు-నా కాలియందె - ఇంచుకఘల్లుమన్నన్ - కొంచెముఘల్లుమని చప్పుడుకాఁగా - అనఁగా నేనువచ్చుట తెలియఁగా - అంకస్థాయిగాన్ - నన్నుఁదొడమీఁదఁ గూర్చున్న దానినిగాఁ జేయుకొని అను- మాత్రంబ్రె - మానాయన-కొల్వులో వారిన్ - సభలోనున్న వారినందఱిని - వీడ్కొని- విడిచిపెట్టి-సింహపీఠికన్ - సింహాసనమువలననుండి- చలత్వంబొందున్- చలనమొందును - అనఁగా లేచివచ్చుననియర్థము - ఈ చెప్పుటచేతఁ దాను నాడిగర్భేశ్వరిననిసూచించుట - అవి దాఁ జెప్పంగన్ - అట్టివిత్తానువదింపవలసినది - ఇంకేటికిన్- ఇఁకమీఁదనేమినిమిత్తము_ అనఁగా నింతదురవస్థఁ జెందిన సమయమందట్టిసౌఖ్యానుభవములు చెప్పనక్కఱ లేదనుట॥

తే ॥ దేవపార్షిపట్టి కళావతియును। నల్లమందారవిద్యాధరాత్మజన్మ। యగు విభావసి యను నాకుఁ బ్రాణసఖులు। వారు నేనును నొకనాఁడు గారవమున॥ ౧౧౪

టీక ॥ దేవమహార్షిభూ- పార్షిపట్టి - పాఱుఁడనుఋషియొక్క కొమార్తె - కళావతియున్ - కళావతియనునదియు - అల్లమందారవిద్యాధరాత్మజన్మయగు - అల్లమందారవిద్యాధర - ప్రసిద్ధమైన మందారుఁడను విద్యాధరునియొక్క - ఆత్మజన్మయగుకొమార్తెయయిన - విభావసియున్- విభావసియనునదియు - నాకుఁ బ్రాణసఖులు నాకుఁ బ్రాణసమానమైన చెలికత్తెలు - వారు నేనున్ - వారు నేనును- ఒకనాఁడు - ఒకదినమందు - గారవమునన్ - మిక్కిలి ప్రేమచేత_ముందరిపద్యములోఁ గ్రియాపదము॥ ౧౧౪

సీ ॥ నెత్తమ్ములే కొండ నెత్తమ్ములందాడు। విద్యాధరీకోటివిటులతోడ। నెచటి గాడ్పులఁ బుట్టు విచికిలామోదంబు। శబరకాంతల గుట్టు సల్లఁ జెట్టు। నెన్న గేంద్రపుచఱుల్ మిన్నంది పెన్నంది। కోరాడుఁ దనగుబ్బకొమ్ములొడ్డి। యెందుండుఁ గురువిందపందిళ్లఁ బూదేనె। జడియుందుశిలలందు జాలువాఱు॥ తే ॥ నట్టి కలధౌతశిఖరి పుష్పాపచయము। సేయువేడుకఁ బొదరిండ్లచాయలందుఁ। దిరుగుచుండి యొకానొక దెసఁ దృణంబు- దళముగా వాత మొలచిన బిలమునందు॥ ౧౧౫

టీ ॥ ఏకొండ- ఏపర్వతముయొక్క - నెత్తమ్ములందున్ - అగ్రభాగములయందు- విద్యాధరకోటి - విద్యాధరస్త్రీసమూహము - విటులతోడన్ ప్రియులతోడ - నెత్తమ్ములు- జూదములు-ఆడున్- ఆడుచుసుండునో-ఎచటి గాడ్పులఁ బుట్టి- ఏపర్వతమందలి వాయువులచేతసత్పత్తియౌను - విచికిలామోదంబు - చిన్నమల్లెపువ్వులయొక్క పరిమళము- శబరకాంతల గుట్టున్- చెంచుస్త్రీలయొక్క గాంభీర్యమును- సల్లఁ జెట్టున్- వదలఁజేయునో - అనఁగా వాండ్రకు మన్మథవికారముపుట్టించుననిభావము - ఎన్న గేంద్రపుచఱులు- ఏపర్వతముయొక్క దరులు- మిన్నందిన ఉప్పొంగి- పెన్నంది- పెద్దనంది। అనఁగా నందీశ్వరుఁడు-తనగుబ్బకొమ్ములొడ్డి- తనయొక్క గుబ్బకొమ్ములు మోపి - కోరాడున్- కోరాడునో - అనఁగాఁ గొక్కరించునో- ఎందుండున్-ఏపర్వతమందున్న - కురువిందపందిళ్ల - బండికురువిందకాయమానములయొక్క- పూదేనె జడి- మకరందవర్షము - ఇందుశిలలందున్- చంద్రకాంతమణులయందు- జాలువాఱున్- ప్రవహించునో - అట్టి కలధౌతశిఖరి- అటువంటి కైలాసపర్వతమందున్న - పుష్పాపచయము సేయువేడుకన్- పువ్వులు గోసుకొను సంతోషముచేత- పొదరిండ్లచాయలందున్ - లతాగృహములయొక్క వైపులను- తిరుగుచుండి - సంచరించుచునుండి- ఒకానొకదెసన్ - ఒకానొకచోట - తృణంబు- గడ్డిగాదము - దళముగాన్- దట్టముగా- వాత మొలచిన- ముఖద్వారమందు మొలచిన - బిలమునందున్ - గుహలోపల॥ ౧౧౫

ఉ ॥ ఊసరవెల్లిచందమున నొక్కటబీజనగాలు దేలఁగా। మీసలు గడ్డముం జడలు మేనుదరంబును వీనులుం జరాధూసరమైన రోమతతితోఁ బెనఁగంబడి దూదిరాశిగాఁ। జేసిన రీతినున్న యొకజీర్ణమునింగని కౌతుకంబునన్॥ ౧౧౬

టీ॥ ఊసరవెల్లిచందమునన్ - ముదిసినతొండవలె - ఒక్కటన్ - ఒకతీరుగా - బీటలుగాలు దేఱంగాన్ - తుప్పిఱ్ఱంచిసరములు త్రాళ్లవలెఁ బెకిలి నుపించఁగా - మీసలు - మీసములును - గడ్డమునన్ - చిబుకమును - జడలున్ - జడలును - మేనున్ - శరీరమును - ఉదరంబున్ - కడుపును - పీనులున్ - చెవులును - జరాధూసరమైన - ముదిమిచేతఁగొంచెము తెలుపు గలిగిన - రోమతతితోన్ - వెంట్రుకలగుంపుతోడ - అనఁగా నెఱిసిన వెంట్రుకలతోననుట - పెనఁగంబడి - పెనవేసికొని - దూది - తూలము - రాశిగాఁ జేసినరీతినున్న - కుప్పగాఁ జేసినట్లున్న - ఒక జీర్ణమునింగని - ఒకపురాతనుఁడైన ఋషిని జూచి - కౌతుకంబునన్ - వేడుకచేత — ముందరిపద్యములోఁ గ్రియాపదము॥ ౧౧౬

ఆ॥ ఇతనివదనకుహరమెద్ది నేత్రద్వయం। బెద్దికర్ణయుగళి యెద్దియనుచు। బూచి నోలెనున్న వాచంయముని మోము। బాల్యచాపలమునఁ బట్టుటయును॥ ౧౧౭

టీ॥ ఇతని - ఈఋషియొక్క - వదనకుహరమెద్ది - నోరేది - నేత్రద్వయంబెద్ది - కన్నులు రెండును నేవి - కర్ణయుగళి యెద్ది - చెవులు రెండేవి - అనుచున్ - అనియనుచు - బూచివోలె నున్న - భూతమువలెనున్న - వాచంయముని మోము - మునీశ్వరుని ముఖము బాల్యచాపలమునన్ - చిన్నతనపుచాపల్యముచేత - పట్టుటయున్ - పట్టుకొనఁగా॥ ౧౧౭

క॥ ధ్యానస్తిమితుఁడగుచ। న్మౌనిమదీయాంగుళీవిమర్శనములచే। మే నెఱిఁగి తొంటియనుసంధానము చెడి కన్నుఁదెఱచి దారుణఫణితిన్॥ ౧౧౮

టీ॥ ధ్యానస్తిమితుండగు - ధ్యానయోగమందు నిశ్చలుఁడైన - ఆమ్మౌని - ఆమునీశ్వరుఁడు - మదీయాంగుళీవిమర్శనములచేన్ - నావ్రేళ్ల తాఁకుడులచేత - మేనెఱిఁగి - స్మృతిదెలిసి - తొంటి - పూర్వము గలి - అనుసంధానము చెడి - ధ్యానసమాధి చెడి - కన్నుఁదెఱచి - నేత్రములువిప్పి। దారుణఫణితిన్। అత్యాగ్రహముగా॥ ౧౧౮

ఉ॥ ఓసిదురాత్మురాలగృహమొల్లక సర్వసుఖమ్ములన్నిరా। యాసమునందొలంగి మిహిరాంశుమరుచ్ఛదనీరనీరస। గ్రాసము దేహధారకముగా గుహలందపమాచరించు మ। మ్మీసరణిం జరించినగ నేమిఫలం బొనగూడెఁ జెప్పుమా॥ ౧౨౦

టీక - ఓసిదురాత్మురాల - ఓసిదుస్స్వభావముగలదానా - గృహమొల్లక - ఇల్లుసరకుగొనక - సర్వసుఖమ్ములన్ - సమస్తభోగములను - నిరాయాసమునన్ - అనాయాసముగా - తొలంగి - విడిచిపెట్టి - మిహిరాంశుమరుచ్ఛదనీరనీరసగ్రాసము - మిహిరాంశు - సూర్యకిరణములును - మరుత్ - వాయువును - ఛద - ఆకులును నీర - నీళ్లునునయిన నీరసగ్రాసము - నిస్సారపునాహారము - దేహధారకముగాన్ - శరీరమునునిలుపునదియవుచుండఁగా - గుహలన్ - కొండగవులలో - తపమాచరించుమమ్మున్ - తపస్సు చేసుకొనుమమ్మును - ఈసరణిం జరించి - ఈరీతిగాఁదిరిగి - నగన్ - ఆపహాస్యముఁ జేసినందున। ఏమిఫలంబొనగూడెన్। ఏమిలాభము సిద్ధించెను - చెప్పుమా - వచింపుమా॥ ౧౨౦

క॥ తిమిరంపువయసుగుబ్బల। కొమరాలవు నీకుఁదగినగోవాళ్లమహిన్। నెమకినగరాదె ముదిసిన। వమునఁ జెనకిన నేమిగలదు మద మేమిటికిన్॥ ౧౨౧

టీక॥ తిమిరంపు - పొగరుగలిగిన - వయసుగుబ్బల। ప్రాయపుచన్నులుగల - కొమరాలవు - పడుచుదానవు - నీకుఁదగిన - నీకుననురూపమయిన - గోవాళ్లన్ - విటకాండ్రను - మహిన్ - భూమియందు - నెమకి - వెదకి - నగరాదె। వారితోనవ్వరాదా। ముదిసినవమున్। ముసలివాండ్రమైనమమ్మును। చెనకినన్। తగులఁగా। ఏమిగలదు। ఏమిలాభమున్నది। మద మేమిటికిన్। ఇంతయహంకారము పనికిరాదు॥ ౧౨౧

క॥ ముసుగుకొను జరభరంబున। ససుససురై యున్నమమ్ము నడకించితివి। ట్లుసుసుమనఁ జుట్టువడమొక। యసురకునీవనుచుఁ బలికె నాగ్రహ మెసఁగన్॥ ౧౨౨

టీక॥ ముసుగుకొన। క్రమ్ముకొన్న। జరభరంబునన్। జర। ముదిమియొక్క। భరంబునన్। బరువుచేత। ససుససురై యున్న

నమ్మక - అత్యంత క్లేశము బొందియున్నవమ్మును - అడ కింపబడితివి - భీతిఁబొందింపబడితివి - ఇట్లుసూచుచుండఁగ - ఈశిశు వనసూరుచునున్నట్టుగా - నీవు - ఈవు - ఓకయసురవరుఁడ * ఒకరాక్షసునికి - పట్టుపడుము - గ్రహింపఁబడుము - అనుచు - అని - ఆగ్రహమెసఁగఁగ - కోపమతిశయింపఁ గా - పలికెన్ - చెప్పెను॥ ౧౨౨

క ॥ జననాథయేమి చెప్పుదుఁ। గనలుచునవ్వగ్గతపసికటములదరఁగా। దనచేతినాగబెత్తము। గొనిపసర ముఁగొట్టునట్టుగొట్టెనదయుఁడై॥ ౧౨౩

టీక ॥ జననాథ - ఓరాజా - ఏమిచెప్పుదుఁ - నేనేమని వచింపుదును - కనలుచుఁ - కోపముచేతమండిపడుచును - అవ్వగ్గతపసి - అబ్బామునీశ్వరుఁడు కటములదరఁగా - కణతలు - స్ఫురించఁగా - తనచేతి - తనహస్తమందున్న - నాగబెత్తముగొని - యోగీశ్వరులుపట్టుకొనువేత్రముతీసు కొని - పసరముగొట్టునట్లు - పశువునుబ్రహరించునట్టుగా - అదయుఁడై - కృపలేనివాఁడై - కొట్టెన్ - ప్రహరించెను॥ ౧౨౩

క ॥ కొట్టువడియటకమునుపే। తిట్టంబడియేడ్చునాదుదెసఁగనిమదిలోఁ। గట్టలుకవొడమినాసఖు। లిట్టనిరముసీంద్రుతోడనెత్తినపెలుచన్॥ ౧౨౪

టీక ॥ కొట్టువడి - దెబ్బలుపడి - అటకమునుపే - అంతకుముందే - తిట్టంబడి - శాపమునఁబొంది - ఏడ్చు - రోదనముచేయుచున్న - నాదుదెసఁగని - నాయవస్థఁజూచి - మదిలోన్ - మనస్సునందు - కట్టలుకవొడమి - దొడ్డకోపము పుట్టి - నాసఖులు - నాచెలికత్తెలు - ఎత్తినపెలుచన్ - అతిశయించిన - తీవ్రముచేత - మునీంద్రుతోడన్ - మునీశ్వరునితోడ - ఇట్టనిరి - ఈలాగనిపలికిరియనఁగానీవురాక్షసుని చేఁబట్టువడుమనిశపించియనాట॥ ౧౨౪

ఉ ॥ ఓయిదయావిహీనమతి యోయనిరకయీపసిబిడ్డఁగొట్టఁగాఁ। జేయెటులాడెనీకునిదిచేసినదేమివృథాశపింతురే। బోయవెయేఁడుతోడునను బుట్టవెశాపనిమిత్తమేతపం। బీయడనున్నశాంతిపరులేమనువారికనీచరిత్రముల్॥ ౧౨౫

టీక ॥ ఓదయావిహీనమతి - ఓయినిర్దయాత్మకుఁడా - ఊరక - నిష్కారణము - ఈపసిబిడ్డఁగొట్టఁగాన్ - ఈచిన్నపడుచునుగొట్టుటకు - చేయెటులాడెనీకున్ - నీకుఁజెయ్యెట్లాడెను - ఇదిచేసినదేమి - ఈచిన్నదియేమితప్పుచేసినది వృథాశపింతురె - వ్యర్థముగాదిట్టవచ్చునా - బోయెవే* నీవేమైనఁగిరాతుఁడవా - ఆఁడుతోడునను బుట్టవె - ఆఁడుపడుచులతోఁగూడఁబుట్టలేదా - తపంబు - తపస్సు - శాపనిమిత్తమే - శాపనిమిత్తమేనా - అనఁగానెవరినైనశపించుటకా - ఈయెడనున్నన్ - ఈస్థలమందున్న - శాంతిపరులు - సహనపరులు - ఇఁకనీచరిత్రములు - ఇఁకమీఁదనీకథలు - ఏమనువారు - ఏమందురు - అనఁగానిందింతురేకదాయనిభావము॥ ౧౨౫

క ॥ పాముకడుముదిసికడపటఁ। గామగుచందమునవార్ధకంబునఁగ్రోధం। బేమియుమానకమండెడు। నామునియేతలంపనదియాఁదపమే॥ ౧౨౬

టీక ॥ పాము - సర్పము - కడుముదిసి - మిక్కిలిముదిమినిబొంది - కడపటన్ - తుదను - గామగుచందమునన్ - దయ్యమయినట్టుగా - వార్ధకంబునన్ - ముదిమియందు। క్రోధంబేమియుమానక - కోపమెంతమాత్రమునువిడువక - మండెడు - మండిపడుచునుండు - ఆమునిమునియె - ఆమునియొకమునియే - తలంపన్ - విచారింపఁగా - అదియుంతపమే - ఆతపస్సొకతపస్సేనా - అనఁగాశాంతిపరుఁడైనవాఁడే మునియనియుశాంతమెతపస్సనియుఁదాత్పర్యము॥ ౧౨౬

క ॥ పరులయపరాధగతులకుఁ। గెరలకఁదనుఁబొగడుచోటఁగీడాడెడుచోఁ। బరితోషముదోషమునెఱఁ। జొరనీనితపస్వి సుమ్ము సుకృతిధరిత్రిన్॥ ౧౨౭

టీక ॥ పరుల - ఇతరులయొక్క - అపరాధగతులకున్ - తప్పునడవడులకు - కెరలకన్ - కోపపడకను - తనుఁబొగడుచోటన్ - తనను స్తోత్రముజేయునెడను - కీడాడెడుచోన్ - నిందఁజేయునెడను - పరితోషమున్ - సంతోషమును - రో

ధమున్ - కోపతమః * ఏగఁజొరఁ గీహృదయమందుఁ బ్రవేశించకుండ చుండు। తపస్వి వమ్ము - మునీశ్వరుఁడే సుమా। ధరిత్రిన్। భూమియందు। సుకృతి। పుణ్యాత్ముఁడు అనఁగాఁ గ్రోధము గలముని పుణ్యాత్ముఁడు - కాఁడన్నందువలన క్రోధివైన నీవు తపసివి కావు। ౧౨౭

క॥ ఒండొకఁడవైన నిపుడు నీ పిండిఁ యిడమె। బ్రాహ్మణుఁడవౌట మాచేత బ్రతుకఁ గంటి। తడవఁబని లేదు నిన్నున్
గౌతమునిగోవ। వనుచు వాదించి విడచిన నాగ్రహించి॥ ౧౨౮

టీక॥ ఒండొకఁడవైనన్ - మఱి యొకఁడవైనటులైన. ఇప్పుడు నీపిండి యిడమె- ఇప్పుడు నీపిండి పెట్టమా, అనఁగాని న్నుఁగొట్టి నలిపి పిండిముద్దగాఁ జేయమా యనుట। బ్రాహ్మణుఁడవౌటన్ - బాపఁడవైనందు చేత - మాచేత బ్రతుకఁగంటి। మాచేత జీవించి పోతివి। తడవఁబని లేదు నిన్నున్। నిన్నువిచారించవలసినయక్కఱ లేదు। గౌతమునిగోవవు। గౌతముని యావువంటి వాఁడవు। అనుచు వాదించి విడిచినన్। అని యొద్దారపు మాటలాడి తిరస్కరించి విడువఁగా। ఆగ్రహించి। కోపగించినవాఁడై - ఇందులో గౌతముని గోవవన్నందుకు రాజమహేంద్రవరపు గోదావరి దక్షిణపు నొడ్డుననుండు కొవ్వూరి క్షేత్రమాహాత్మ్యము లోఁగథ యేమనఁగా। గౌతముఁడను మునీశ్వరుఁ డాక్షేత్రమందుని వాసముగా నుండి తపస్సు చేసుకొనుచుండఁగా ద్వాదశవర్షక్షామము రాఁగా ఋషులందఱు గౌతమాశ్రమమునకు వచ్చి వారికి నాతని తపోమహిమచేతను। ప్రతిదినము ననుష్ఠానమునకుఁ గూర్చుండఁబోవునప్పుడు పిడికెడు వడ్లు గోదావరి యిసుకలో మడిచేసి నీళ్లు చల్లియాతఁ డనుష్ఠానము। చేసుకొని లేచువఱకు నావరి పండి సిద్ధమగుటయును నాధాన్యముతో నీఋషులకందఱికి భోజనము జరిగించుటయు నీప్రకారము చేయఁగా క్షామము తీరినపిమ్మట నాఋషులందఱు లేచిపోవునప్పుడు గౌతముఁడు నినుగూడ రమ్మనియనఁగా రాకపోయినందున వారు మాయాగోవు నొకదానిని గల్పించి యావరిగౌతముఁడు నిత్యము వేసుకొనువరిపైరు తినునట్లు చేయఁగా దానిని గౌతముఁడు దర్భకట్టపైని వేసి యదలించినమాత్రమున నాయావు దూడతోఁ గూడఁబడి చచ్చుటయు। ఆమీఁద గోహత్య చేసితివి గనుక చాంద్రాయణము చరించవలసినదని ఋషులందఱు విధించుటయు ననందుకైయాతఁ డచ్చటినుండి। లేచిపోవుటయు ను। నట్టికథయున్నది గనుక। నీవు నగవుతమునికి భంగపెట్టినమాయగోవు వంటి వాఁడవు - నిన్ను నేమైన దెబ్బగొట్టితిమేని యంతనే ప్రాణము విడిచి। బ్రహ్మహత్య ఘటింపఁజేతువు। అని తాత్పర్యము। ఇప్పటికిని నా కొవ్వూరి గోదావరియొడ్డు త్రవ్విన గడ్డలమీఁద గోవుపాదములు గనుపడుచున్నవి

క॥ ముసలి శపియించెనపుడ। య్యసితాక్షీక్షణలరాజయక్ష్మక్షోభం। బెసఁగ నశియింపనగున। ద్దెసఁబాఱుఁడును గుణిగామి తెల్లమియకదా॥ ౧౨౯

టీక॥ ముసలి। వృద్ధుఁడైనమునీశ్వరుఁడు। అపుడు* ఆసమయమందు। అయ్యసితాక్షీక్షణలన్ - నల్లగలువలవంటి చూపులుగల- నా చెలికత్తెలను। రాజయక్ష్మక్షోభం బెసఁగన్। రోగరాజైన క్షయరోగవికారమతిశయించఁగా। నశియింపన్। కృశించిపోవునట్టుగా - శపియించెన్। శపించెను* అగునద్దెసఁబాఱుఁడు। అవునావిధముగ। బ్రాహ్మణుఁడు। గుణిగామి। మంచిగుణము లేనివాఁడౌట। తెల్లమియకదా* స్పష్టమేకదా* అనఁగా శపించుటకు వెనుకముందు చూడడని తాత్పర్యము॥ ౧౨౯

క॥ ఆరుజ యప్పుడ యయ్యం। భోరుహలోచనలఁ బొందె భూవర నన్నున్। వారత్రయమున నుండియు। దా
రుణగతి నొక్కయసుర దఱిమెడు వెంటన్॥ ౧౩౦

టీక। ఆరుజ। ఆక్షయరోగము। అప్పుడ। తక్షణమే* అయ్యంభోరుహలోచనలఁ బొందెన్। కమలములవంటి నేత్రములుగల యాస్త్రీలను జెందెను। భూవర। ఓరాజా। నన్నున్। నన్ను। వారత్రయమున నుండియున్। మూఁడుదినములనుండియు। దారుణగతిన్। భయంకరగమనము చేత* ఒక్కయసుర। ఒకరాక్షసుఁడు। వెంటన్। వెంబడించి। దఱిమెడున్। తఱుముచున్నాఁడు॥ ౧౩౦

సీ॥ ఇచ్చెద నీక త్రిహృదయంబు నివ్విద్య * నరనాథ ముప్పిన నాకపాణి। యసురుఁ డేత్తుఁడెఱ్ఱవెన్నాయంచు

మనువున * కతఁడిచ్చె మఱి వసిష్ఠాఖ్యమునికి । నతఁడిచ్చెఁ గరుణఁ జిత్రాయుధుండను పేరఁ * దనరు మదీయమా
తామహునకు । నతఁడిచ్చెఁ బెండ్లియానపుడరణంబుగా * మాతండ్రికి తఁడిచ్చె మమత నాకు ॥ తే॥ సకలరిపునా
శనము యశస్కరము నైన । దీని వేవేగ నాచేఁ బ్రతిగ్రహించి । యడఁపుమా దైత్యు వీరు వారనఁగవలవ । దనఘ
సద్విద్య యొందున్నఁ గొనఁగవలయు ॥ ౧౩౨

టీక ॥ నీకుల - నీవు - అస్త్రహృదయంబుల - అస్త్రహృదయమును - ఇచ్చెదల - ఒసఁగుచున్నాను - ఇవ్విద్యల - ఈవిద్యను - నరనాథ - ఓయీ రాజా - మున్ను - పూర్వకాలమందు - పినాకపాణియను - పినాకమను ధనుస్సు హస్తమందుఁగల - రుద్రుఁడు - సాంబమూర్తి - స్వాయంభు వమనువునకుల - స్వాయంభువమనువునకు - ఇచ్చెల - ఒసఁగెను - మఱి - మరల - వసిష్ఠాఖ్యమునికిల - వసిష్ఠనామకుఁడైన ఋషికి - అతఁడిచ్చెల - ఆమనువొసఁగెను * చిత్రాయుధుండను పేరల - చిత్రాయుధుఁడను - పేరుచేత - తనరు - ఒప్పుచున్న - మదీయ - నాయొక్క - మాతామహునకుల - తల్లినిగన్నతండ్రికి - కరుణల - దయచేత - అతఁడిచ్చెల - ఆవసిష్ఠముని యిచ్చెను - మాతండ్రికిల - మాయన్నకు - పెండ్లియానపుడు - వివాహకాలమందు * అరణంబుగాల - కన్యాదానమట్టుగా - ఇచ్చెల - ఆచిత్రాయుధుఁడిచ్చెను - మమత నాకుల - మమకారముచేత నాకు - అతఁడిచ్చెల - మాతండ్రియిచ్చెను — అరణమనఁగా - వివాహకాలమందుఁ గొమార్తెకుఁ దండ్రియిచ్చు భూమి మొదలయినసకలమునకును పేరు - సకలరిపునాశకము - సమస్తశత్రు నాశమును జేయునది । యశస్కరముల - కీర్తికరమును - ఐన - ఐనట్టి - దీనిల - దీనిని - వేవేగ నాచేల - అతిత్వరితముగా నాచేత - ప్రతిగ్రహించి - పుచ్చుకొని - అడఁపుమా దైత్యుల - రాక్షసుని సంహరించుము - వీరు వారనఁగవలవదు - ఉపదేశము చేయువారిట్టి వారట్టివారని యనఁగూడదు - అనఘ - పాపరహితుఁడవైన ఓరాజా - సద్విద్యయొందున్నల - శ్రేష్ఠమైనవిద్య యెచ్చటనున్నప్పటికిని - కొనఁగవలయుల - గ్రహింపవలసినదేసుమా ॥ శ్లో ॥ నీచాదప్యుత్తమాం విద్యాం స్త్రీరత్నం దుష్కులాదపి ॥

క ॥ అని యంటఁబుట్టువై నిలిచిన । జననాథునకుఁ బ్రయోగసంహారంబుల్ । వనిత రహస్యంబుగఁ జె । ప్పిన
నాతఁడు నేర్చికొనె నతిభీషణభంగిన్ ॥ ౧౩౩

టీక ॥ అనుబంధునిల - అనగా - తోఁబుట్టువై నిలిచిన - సహోదరుఁడై నిలిచిన - జననాథునకుల - రాజైన స్వరోచికి - ప్రయోగసంహారంబులు - ప్రయోగించుటను మరలించు క్రమమును - వనిత - ఆస్త్రీ - రహస్యంబుగఁ జెప్పినల - రహస్యముగాఁ బలుకఁగా - అతఁడు నేర్చికొనెల - ఆరాజు గ్రహించెను - అతిభీషణభంగిల - అంతట భయంకరముగా - రహస్యము - ఏకతము ॥ ౧౩౩

మహాస్రగ్ధర ॥ గళగర్తక్రోడనిర్యత్కహకహనినదోద్గాఢహాసంబు భూభృద్బిలముల్ మ్రోయింపఁగాఁ డం
ఘనిగతిఁ బొగల్వెంచ మిన్నెలమైఁ గాఁ । చలితాస్యక్రూరదంతక్షతరదవసనక్షౌరకీలాలవేల్ల । జ్జ్వలనజ్వా
లాభజిహ్వాంచలుఁ డగుచు గదన్ జాళెముల్ ద్రిప్పికొంచున్ ॥ ౧౩౪

టీక ॥ గళగర్త...సంబు - గళగర్తక్రోడ - గొందిగుంటవలెనున్నకడుపునుండి - నిర్యత్ - బయలు వెడలుచున్న - కహకహనినద - కహకహయనుధ్వనిగలిగిన - ఉద్గాఢహాసంబు - అధికమయినది - నవ్వు - భూభృద్బిలములు - పర్వతగుహలను - మ్రోయింపఁగ - బొబ్బరిల్లఁ జేయఁగా - ఘనిగతిల - మేఘపఙ్క్తివలె - పొగల్వెంచల - ధూమము గ్రమ్ముకొనఁగా - మిన్నెలమైఁ గాల - ఆకాశమంతయుఁ దనశరీరముగా వేయుండునట్లు - చలితాస్య - కదలుచున్న - ఆస్య - ముఖముయొక్క - క్రూరదంతక్షత - కఠినమైనపళ్ళకాటుచేత - అనఁగా కొరుకుటచేతఁ గాయములైన - రదవసన - పెదవియందలి । క్షౌరకీలాల - వెగటైన రక్తముచేత - వేల్లత్ - వ్యాపింపఁబడుచున్న - జ్వలనజ్వాలాభ - అగ్నిశిఖలతో సమానమైన - జిహ్వాంచలుఁ డగుచుల - నాలుకచివరగలవాఁడగుచు - గదల - గదయనునాయుధముచేత - జాళెముల్ ద్రిప్పికొంచుల - పాళెలు ద్రిప్పికొనుచును — వేల్లత్ అనుపదమునకు వ్రేలాడుటయని యర్థము చెప్పెదరు ఆయర్థమిక్కడ సరిగాదు ॥ ౧౩౪

ఉ॥ దానవుఁ డర్థగారమునుఁ దాఁకె నుదగ్రపదాగ్రఘట్టనగ్లానిసపాటమై యటవి కాఁగ ఘటిల్ల విఘట్టితాకృతిం బూని చెడంగ గిరీశగళమూలహలాహలకాలకాంతితో మేచకికంబులాడు తన మేటిత్రిశూలముఁ బూని యుద్ధతిన్॥ ౧౩౫

టీక॥ దానవుఁడు - రాక్షసుఁడు - ఉదగ్ర - భయంకరమైన పదాగ్రఘట్టనగ్లానిన్ - పాదములకొనలయొక్క త్రొక్కుడువలననైన నలుగుడుచేత సపాటమై - చదునై - అటవి కాఁగ - అక్కడనుండు నడవి - ఘటిల్లన్ - తిరుగుటచేత - విఘట్టితాకృతిం బూని - విడిపడఁబడినట్టుగా నేర్పడి - చెడఁగ - చెడిపోఁగా - గిరీశగళమూలహాలాహలకాలకాంతితోన్ - గిరీశ - సాంబమూర్తియొక్క - గళమూల - కంఠాధఃస్థలమందలి - హాలాహల - కాలకూటవిషముయొక్క - కాలకాంతితోన్ - నల్లనిచాయతో - మేచకికంబులాడు - తళుకులాడుచున్న - అనఁగా దీనిసరించుచున్నదని భావము - తనమేటిత్రిశూలము - తనయొక్క శ్రేష్ఠమైన మొనవాలు - అనఁగా శూలాయుధము - బూని - ధరించినవాఁడై - ఉద్ధతిన్ - అహంకారముచేత - అర్థగారము నుఁడాఁకెన్ - ఆ రాజునువచ్చి తాఁకెను॥ ౧౩౫

తే॥ నింగి నొరయు రాకాసి తన్నీని మేని నీడఁ జీఁకటిఁ గాంచె నవనీతలంబు చంద్రికలు గాంచె నట్టహాసముల వెడలు నిశితదంష్ట్రలచేత నవనీతలంబు॥ ౧౩౬

టీక॥ నింగినొరయు - ఆకాశము నొరయుచున్న - రాకాసి తన్నీని - రాక్షసశ్రేష్ఠునియొక్క - మేనినీడన్ - శరీరచ్ఛాయచేత - అవనీతలంబు - భూప్రదేశమంతయు - చీఁకటిఁ గాంచెన్ - చీఁకట్లు బాచెను - అట్టహాసముల వెడలు - వెడలినట్టి పెనవ్వులు నవ్వునప్పుడు బయలుపడెడు - నిశితదంష్ట్రలచేతన్ - వాఁడిగలకోఱలచేత - అవనీతలంబు - అడవిపట్టంతయు - చంద్రికలు గాంచెన్ - వెన్నెలలను బొందెను॥ ౧౩౬

పంచచామరము॥ పలాశి డాసి రాజుఁ జూచి పల్కె నోరి నోరికీ పొలానఁ జిక్క బోలాన లేకపోవ నీవు దోఁచితో॥ బలాబలాలితోడ బాలఁ బట్టి బిట్టి మట్టునే॥ హలాహలాలిన్ హలాహలాభయాబుభుక్షుఁ దీర్చెదన్ ॥

టీక॥ పలాశి - మాంసమే యన్నముగాఁ దినురాక్షసుఁడు - డాసి - సమీపించి - రాజుఁ జూచి - రాజు నుద్దేశించి - పల్కెన్ - వచించెను - ఏమనఁగా - ఓరి నోరికిన్ * ఓరినా నోటికి - ఈ పొలానన్ - ఈ భూమియందు - చిక్కబోలనన్ - పెద్దనా సమును అనుభవించుటకు - లేకపోవన్ - లేనందున - నీవు వచ్చితో - నీవు కనుపడితివా, బలాబలాలితోడన్ - సైన్యసంఘముతోఁగూడ - బాలఁబట్టి, ఈ చిన్నదానిని గ్రహించికొని - బిట్టు మట్టి - లెస్సగాఁ జుట్టఁబెట్టి - నే హలాహలాలిన్ - నేను గోలాహలముగా - హాలాహలాభయా - కాలకూటముతో సమానమయిన - అనఁగా విషమువలె వేధించుచున్న - బుభుక్షుఁ దీర్చెదన్ - ఆఁకలిని దీర్చుకొనుచున్నాను॥ ౧౩౭

మహాస్రగ్ధర॥ అని బాహాస్ఫోటరావాహతపతగకులంబౌ వనీశాఖిశాఖాజనితవ్యాకీర్ణజీర్ణచ్ఛదములకరణిం ఝుల్లనన్ రాలుభూమా గ్నినుదీర్ణాలాతచక్రాకృతిగ బిఱబిఱం ద్రిప్పి వైచెం గదన్ వైచిన నతం డేజిన్ రాజు గెంటించి దోలఁగ నటియచ్చెంత గాంతారమేర్చెన్॥ ౧౩౮

టీక॥ అని - ఇట్టు పలికి - బాహాస్ఫోటరావాహతపతగకులంబౌ - బాహాస్ఫోటరావ - భుజములు చఱచుటయొక్క - ధ్వనిచేత - ఆహత - కొట్టఁబడిన - పతగకులంబౌ - పక్షిసమూహము గలిగిన - వనీశాఖిశాఖాజనితవ్యాకీర్ణజీర్ణచ్ఛదములకరణిన్ - వనీ - అడవియందలి - శాఖిశాఖా - చెట్లకొమ్మలవలననుండి - జనిత - పుట్టిన - వ్యాకీర్ణ - వెదచల్లఁబడిన - జీర్ణచ్ఛదములకరణిన్ - పండుటాకులవలెనే - ఝుల్లనన్ - రాలు ఝుల్లునని రాలుచున్న * భూమా - ఆభరణములయొక్క - అర్చిన్ - జ్వాలచేత - ఉదీర్ణ - ఉన్నతమైన - అలాతచక్రాకృతిగన్ - కొఱవులచక్రమువలె బిఱబిఱ ద్రిప్పి - అతివేగముగఁ ద్రిప్పి - గదన్ - గదను - వైచెన్ - వేసెను - వైచినన్ - వేయఁగా - తేజిన్ - గుఱ్ఱమును - రాజు గెంటించి దోలఁగన్ - తొలఁగునట్టుగా రాజు దుమికించెను - అది ఆగద - అచ్చెంతన్ - ఆ సమీపమందున్న - కాంతారమేర్చెన్ - అడవినిదగుల బెట్టెను॥ ౧౩౮

మ॥ గదఁ దా వైచెకి నాత్మఁ గొంకక యెదిర్చి రాఁగాఁ గనెన్ । గదఁ దాయనుమఁ జెప్పి రాక్షసుఁ డు వైచె గాఢభ్రమిన్ । సదకుకనత్కింకిణీ టనజాగ్రన్మహోగ్రార్భటిన్ । వదావదమహాగుహావలభియై శూలంబు గన్॥ ౧౩౯

టీక॥ గదాహతికిన్ - గదయొక్క - వ్రేటునకు - ఆత్మఁగొంకక - మనస్సునఁ జంకింపక - ఎదిరి రాఁగాన్ - ఎదిరించి వచ్చుచుండఁగా - ఇదో గదాయనుచు జెప్పి ఇట్టియాను గా దాయని యనుచుఁ జెప్పి - రాక్షసుఁడు - ఆరక్కసుఁడు గాఢభ్రమిన్ - అతిశయమగు దిరుగుటచేత - సదకుకనత్కటి - సగల్ - మ్రోయుచున్న - కనకకింకిణీ - బంగారు చిరుగంటలయొక్క - నటనక సలియాటు టయందు - జాగ్రత్ హెచ్చరికతప్పని - ఉగ్రార్భటి - భయంకరధ్వనికి - వదావదమహాగుహావలభియై - వదావద - బొబ్బరిలుచున్న - మహాగుహా - గొప్పపర్వత బిలముయొక్క - వలభియైన - చూరుపట్టెగలదైన - శూలంబునన్ - శూలముచేత - వైచెన్ - వ్రేసెను - వదో వదావదో వ క్రియా... అనఁగా పలుక నేర్చినవాని పేరు॥ వదావదుఁడని॥ ౧౩౯

శా॥ ఆశూలంబవనీశమౌళి కులిశాహంకారహుంకారకృ । న్నైశిత్యంబభినుత్యమై నెగడు బాణ శ్రేణిచేఁ జెండాడి వే । కాశశ్వేతగరుత్పరంపరల నాకాశంబు దుగ్ధాబ్ధిసం । కాశంబై వెలుఁగన్ శరావళులచేఁ గప్పెం గకుప్పంక్తులన్॥ ౧౪౦

టీక॥ ఆశూలంబు - వాఁడు వేసిన శూలము - అవనీశమౌళి - రాజశ్రేష్ఠుఁడు - కులిశాహంకార హుంకారకృన్నైశిత్యంబు - కులిశాహంకార - వజ్రాయుధముయొక్క గర్వమునకు - హుంకారకృత్ - హుంకారము చేయునదైన - అనఁగా దిరస్కారముఁ జేయునదైన - నైశిత్యంబు - నిశితత్వము - అనఁగా వాఁడి - అభినుత్యమై నెగడు - మిక్కిలి స్తోత్రార్హమై ప్రకాశించుచున్న - బాణశ్రేణిన్ - శరసమూహముచేత - చెండాడి తునుకలు చేసి - వే - శీఘ్రముగా - కాశశ్వేతగరుత్పరంపరలన్ - కాశ - రెల్లువంటి - శ్వేతగరుత్ - తెల్లనియీఁకలతోఁ గట్టిన ఱెక్కలయొక్క - పరంపరలన్ - వరుసలచేత - ఆకాశంబు - ఆకసము - దుగ్ధాబ్ధిసంకాశంబై - పాలసముద్రముతో సమానమై - వెలుఁగన్ - ప్రకాశించఁగా - శరావళులచేన్ - బాణపరంపరలచేత - కకుప్పంక్తులన్ - దిక్కులన్నిటిని - కప్పెన్ - ఆచ్ఛాదించెను - అనఁగా నాకాశమును దిక్కులను నెడములేకుండ బాణసమూహములచేతఁ గప్పెననుట॥ ౧౪౦

క॥ అవి యాతని పైఁ దోలును । నవియింపఁగ లేక మిడిసి యుల్లిటు పడఁజూ । చి వనేచరులేచిన వేఁటఁ । దవిలిన మృ గనద్ధి యచ్చెరు వయ్యెం బనుచున్॥ ౧౪౧

టీక॥ అవి - ఆబాణములు - ఆతనిపైఁ దోలు - ఆరాక్షసుని పై చర్మమునైన స్పటికిని - నవియింపఁగ లేక - నవిసిపోని టులఁ జేయఁజాలక - మిడిసి యుల్లిటువడన్ - మిట్టిపడి తలక్రిందుగా - చూచి - వీక్షించి - వనేచరులు - కిరాతులు - ఏచిన వేఁటఁ దవిలిన - అతిశయించిన భయమును బొందినమృ ద్ధిచేత - అని అచ్చెరువు - ఆశ్చర్యము - దయ్యెంబనుచున్ - తమనియనుచు - ముందరిపద్యమునకు క్రియాపదములు॥ అవింపఁగన్ । చెడిపోవునట్టు । అనఁగా చర్మము లేచునట్టి యర్థము॥ ౧౪౧

సీ॥ పక్కుపక్కు నటంఘ్రిపాశముల్ వెసఁ ద్రెంచి డేగతండములు మింటికి విడిచి । గళగళధ్వానలతోఁ గంఠశృంఖలలూడ్చి - నుడిసెడఁ గుక్కలనడవిఁ గలిపి । గుప్పుగుప్పున మోచికొనియున్న వలలతోఁ । బలలంపుపొత్తరల్ పాఱవైచి । కంగుకంగున నేలఁ గ్రుంగ దబ్బుగాఁ బడు వేఁటనమ్ములే యుక దాఁటి దాఁటి॥ తే॥ తిరిగిచూచుచు నల్లెకఁ దిసికొనుచు । దగలు ద్రొట్టి యథాయథలగుచు విఱిగి । యొకఁడొకఁడు వోయిన త్రోవ వేఱొకఁడు వోక । చెట్టకొకఁడుగాఁ గఁ బఱచిరి చెంచులపుడు॥ ౧౪౨

టీక॥ పక్కుపక్కునన్ - పుటుకుపుటుకుమనునట్లుగా - అంఘ్రిపాశములు - కాళ్లకు దోరెపుత్రాళ్లు - వెసఁ ద్రెంచి - తీవ్రముగాఁ దెగఁదీసి - డేగతండములన్ - శ్యేనపుగుంపులను - మింటికిని విడిచి - పైకి వదిలిపెట్టి - గళగళధ్వానములతోన్ - గళగళయనువప్పుడులతోడ - కంఠశృంఖలలూడ్చి - మెడపట్టెలు విప్పి - నుడిసెడన్ - చీకాకుపడునట్లుగా - కుక్కలన్ - వేటకుక్కలను - అడవిఁ గలిపి - కానపాలుచేసి - గుప్పుగుప్పునన్ - త్వరత్వరగా - మోచికొనియున్న వలలతోన్ - మోసుకొనియున్న జాలములతోఁగూడ - పలలంపు - మాంసము కట్టి తెచ్చిన - పొత్తరలు అనుపొత్తరలు - పాఱవైచి

ఉ॥ దానవుఁ డుగ్రగారవ మెుఁదాఁకెను గ్రుపదాగ్రఘట్టన। గ్లానిసపాటమై యచటి కానఘుగట్టిఘట్టిత్రాకృ
తిఁ । బూనిచెడంగ గిరీశ శశమూలహాలాహల కాలకాంతితో। మేచకకంబుళుండు తనమేటి త్రిశూలము బూని
యుద్ధతిన్॥ ౧౩౫

టీక॥ దానవుఁడు - రాక్షసుఁడు - ఉగ్రగ్రభయంకరమైన పదాగ్రఘట్టనగ్లానిన్ - పాదములకొనలయొక్క త్రొక్కుడువలననైననలుగుడుచేత సపాటమై - చదునై - అచటి కాన - అక్కడనుండునడవి - ఘట్టన - తిరగటచేత - విఘట్టితాకృతిం బూని - విడిపడఁబడి ట్టుగానే - చెడన్ - చెడిపోఁగా - గిరీశ శశమూలహాలాహల కాలకాంతితోన్ - గిరీశ - సాంబమూర్తియొక్క - శశమూల - కంఠాధఃస్థలమందలి - హాలాహల - కాలకూటవిషముయొక్క - కాలకాంతితోన్ - నల్లనిచాయతో - మేచకకంబుళుండు - తప్పనలాడుచున్న - అనఁగా దిగంబరించుచున్న దని భావము తనమేటి త్రిశూలము - తనయొక్క శ్రేష్ఠమైనముమ్మొనవాలు - అనఁగా శూలాయుధమును - పూని - ధరించినవాఁడై - ఉద్ధతిన్ - అహంకారముచేత - ఆర్థారమణుఁదాఁకెన్ - ఆ రాజునువచ్చి తాఁకెను॥ ౧౩౫

తే॥ నింగినొరయు రాకాసి నెన్నిని మేని । నీడఁజీఁకటిఁగా వెనవనీతలంబు । చంద్రికలుగాంచె నట్టహాసము
ల వెడలు । నిశితదంష్ట్రలచేత వనీతలంబు॥ ౧౩౬

టీక॥ నింగినొరయు - ఆకాశమునొరసుకొనియున్న - రాకాసిమిన్నిని - రాక్షసశ్రేష్ఠునియొక్క - మేనినీడన్ - శరీరచ్ఛాయచేత - అవనీతలంబు - భూప్రదేశమంతయు - చీఁకటిఁగొనెన్ - చీఁకట్లు బాలెను - అట్టహాసముల వెడలు - వెడలినవ్వులు నవ్వునప్పుడు బయలుపడెడు - నిశితదంష్ట్రలచేతన్ - వాఁడికలకోఱలచేత - వనీతలంబు - అడవిపట్టంతయు - చంద్రికలుగాంచెన్ - వెన్నెలలనుబొందెను॥ ౧౩౬

పంచచామరము॥ పలాశి డాసి రాజుఁ జూచి పల్కె - నోరి నోరికీ । పొలానఁ జెన్ బొలాన లేకపోవ నీవు దోఁచితౌ । బలాబలాలితోడ బాలఁబట్టి బిట్టి మట్టునే । హలాహలిన్ హలాహలా భయాబుభుక్షుఁదీర్చెదన్ ॥

టీక॥ పలాశి - మాంసమేయన్నముగాఁ దినురాక్షసుఁడు - డాసి - సమీపించి - రాజుఁ జూచి - రాజుయినస్వరోచిని చూచి - పల్కెన్ - వచించెను - ఏమనఁగా - ఓరినోరికీ* ఓరినా నోటికి - ఈపొలానన్ - ఈభూమియందు - పొలానన్ - పెద్దనా సముగానుభవించుటకు - లేకపోవన్ - లేనందున - నీవు దోఁచితౌ - నీవు కనుపడితివా, బలా-భలాబలాలితోడన్ - సైన్యసంఘముతోఁ గూడ - బాలఁబట్టి, ఈ చిన్నదానిని గ్రహించికొని - బిట్టు మట్టి - లెస్సగాఁ జుట్టఁబెట్టి - నేహలాహలిన్ - నేను గోలాహలముగా - హాలాహలాభయా - కాలకూటముతోసమానమయిన - అనఁగా విషమువలె వేధించుచున్న - బుభుక్షుఁ దీర్చెదన్ - ఆఁకలిని దీర్చుకొనుచున్నాను॥ ౧౩౭

మహాస్రగ్ధర॥ అని నాహ స్ఫోటరావాహత పతగకులం బౌ వనీశాఖిశాఖా। జనిత వ్యాకీర్ణ జీర్ణచ్ఛదములకరణిం
ఝల్లన వ్రాలుభూమా। ర్చనుదీరాలాతచక్రాకృతిగ బిఱబిఱం ద్రిప్పివై చెంగదన్ వైచెఁ దేజిన్ రాజు గెంటిం
చెఁదొలఁగనటియచ్చెంత గాంతార మేర్చెన్॥ ౧౩౮

టీక॥ అని - ఇట్టుపలికి - బాహాస్ఫోటరావాహత పతగకులంబౌ - బాహాస్ఫోటరావ - భుజములు చల్లచఱచుటయొక్క - ధ్వనిచేత - ఆహత - కొట్టఁబడిన - పతగకులంబౌ - పక్షిసమూహముగలిగిన - వనీశాఖిశాఖాజనిత వ్యాకీర్ణ జీర్ణచ్ఛదములకరణిన్ - వనీ - అడవియందలి - శాఖిశాఖా - చెటకొమ్మలవలననుండి - జనిత - పుట్టిన - వ్యాకీర్ణ - వెదచల్లఁబడిన - జీర్ణచ్ఛదములకరణిన్। పండుటాకులవలెనే - ఝల్లనన్ - రాలు ఝల్లున రాలుచున్న * భూమా - ఆభరణముల యొక్క - అర్చిన్ - జ్వాలచేత - ఉదీర్ణ - ఉక్కుమిగులుచున్న ఆలాతచక్రాకృతిగన్ - కొఱవులచక్రమువలె బిఱబిఱ ద్రిప్పి - అతివేగముగఁ ద్రిప్పి - గదన్ - గదను - వైచెన్ - వేసెను - వైచినన్ - వేయఁగా - తేజిన్ - గుఱ్ఱమును - రాజు గెంటించెఁదొలఁగన్ - తొలఁగునట్టుగా రాజు దుమికించెను - అటి ఆగద - అచ్చెంతన్ - ఆసమీపమందున్న - కాంతారమేర్చెన్ - అడవిని దగలఁబెట్టెను॥ ౧౩౮

పోవునట్లు - నడవఁగఁ బ్రవర్తించఁగా - దైవంబటమీఁదఁ - దానిమీఁద దైవము - మేలు తానఘటించుఁ - తనకుఁదానే శుభములుగలుగఁజేయును॥

సీ॥ బుద్ధీంద్రియక్షోభ ములకుఁ జెట్టనికోట। విపదంబురాశిదుర్వికృతికోడ। ఖలదురాలాపమార్గణవజ్ర కవచంబు। రణమహీస్థలికి శ్రీరామరక్ష। శాత్రవదుర్గర్వసంస్తంభనౌషధి। మొనయు చింతాశ్రేణి మూకవిప్పు। యోగాదిసంసిద్ధులొనగూర్చు పెన్నిధి। తూలునే కాకుంట తోడునీడ॥ తే॥ సకలసుగుణ ప్రధానంబు సకలకార్య॥ జాలసాఫల్యకరణైకసాధనంబు। ధైర్యగుణమట్టి ధైర్యంబుదక్కి పోరఁ। దత్తజింతురె యొకట మీతరము వారు॥ ౧౪౯

టీక॥ ధైర్యగుణము- తొందరపడనిగుణము। అనఁగా ధైర్యము - ఎట్టిదనఁగా- బుద్ధీంద్రియక్షోభములకుఁ- బుద్ధీంద్రియ। మతియొక్కయు నేత్రములు మొదలైన వానియొక్కయు - క్షోభములకుఁ - వైకల్యములకు - అనఁగాఁ గలఁతలకు - జెట్టనికోట - జెట్టనుండ నేర్పడిన ప్రాకారము వంటిదియు। అనఁగాఁ జొరనీయదనిభావము - విపదంబు రాశిదుర్వికృతికిఁ- విపత్ । ఆపదయను। అంబురాశి। సముద్రముయొక్క। దుర్వికృతికిఁ। దుష్టమైనవికారమునకు - అనఁగా నుపద్రవమునకు - కోడ - నావవంటిదియు - ఖలదురాలాపమార్గణవజ్రకవచంబు- ఖల। పాపాత్ములయొక్క - దురాలాప। దుర్మార్గపుమాటలను। మార్గణ। బాణములకు। వజ్రకవచంబు। ఉక్కుతీఁగలు కూర్చి చేసినకంకటము। వజ్రాయుధమువంటికవచమనికొందఱు। తాఁకనీయనిదనుట- రణమహీస్థలికిఁ। యుద్ధభూమికి - శ్రీరామరక్ష - శ్రీరాముల కాఁపువంటిదియు - శాత్రవదుర్గర్వసంస్తంభనౌషధి- శాత్రవ- శత్రువులయొక్క। దుర్గర్వ। దుష్టమైనదర్పమునకు। సంస్తంభనౌషధి - నిలువఁగట్టువనమూలికవంటిదియు - అనగా సాఁగనీయదనుట- మొనయు క్రమ్ముకొను - చింతాశ్రేణి- విచారములయొక్క పఙ్క్తికి మూకవిప్పు- గుంపుచెడఁగొట్టునదియు - యోగాది- యోగము మొదలైనవానియొక్క - సంసిద్ధులొనగూర్చు - సంప్రాప్తులనుగలుగఁజేసెడు- పెన్నిధి- పెద్దధనరాశివంటిదియు - తూలునే కాకుల దార్ఢ్యము లేకపోలిపోవుకొంటరిగాండ్రకు- తోడునీడ - సహాయమైనదియు - సకలసుగుణప్రధానంబు- సమస్తగుణములలో ముఖ్యమైనదియు - సకలకార్యజాలసాఫల్యకరణైకసాధనంబు- సకలకార్యజాల- సమస్తమైనప్రయోజనసమూహములయొక్క - సాఫల్యకరణ- సంసిద్ధిఁజేయుటయందు- ఏకసాధనంబు- ముఖ్యసాధనమైనదియు - అట్టిధైర్యంబుదక్కి- కాఁబట్టియట్టిధీరత్వమును విడిచిపెట్టి - పోరఁ - యుద్ధమందు- ఒకట-ఆయ్యయో - మీతరమువారు- మీవంటివారు। తత్తజింతురె- తొందరపడుదురా - అనఁగాఁగూడదనుట॥ ౧౪౯

క॥ అని తెలిపి తిరుగుఁడనుటయు। మనమున లజ్జించి యెటుకుమన్నీలిఁక నీ। జనపతితో డిదలోకం। బనితమతమ మొనలు ద్రిప్పి రవియు నుదిరిగెఁ॥ ౧౫౦

టీక॥ అని తెలిపి - ఈ ప్రకారముగాఁ దెలియఁజెప్పి - తిరుగుఁడనుటయుఁ - మరలుఁడనియనఁగా- మనమున లజ్జించి - మనస్సున సిగ్గుపడి - ఎఱుకుమన్నీలు చెంచుమన్నెగాండ్రు - ఇఁక నీజనపతితో డిదలోకంబని - ఇఁక మీఁద నీరాజుతోఁ బాటి వారమని - తమతమ మొనలు ద్రిప్పిరి - తమతమ గుంపులను మరలించిరి - అవియునుదిరిగెఁ - ఆ గుంపులును మరలెను॥ ౧౫౦

వ॥ ఇట్లు తిరిగి యుక్కెక్కిరక్కసుండెక్కెక్కడన యక్కూటబలంబులగుడంబులు గటార్లు నీఁటెలు పందీఁటెలు విండ్లు గండ్రగొడ్డండ్లుఁ జిల్లకోలలుఁ బంట్రకోలలు మెఱయ రయసముద్ధూతధూళిధూసరితధారాధర పథంబగుచు నొక్కపరియ చీమపరియనంగ విచ్చెసంతు॥ ౧౫౧

టీక॥ ఇట్లు తిరిగి - ఈ ప్రకారముగా మరలి - ఉక్కెక్కి - పరాక్రమమువహించి - రక్కసుండెక్కడెక్కడనని- రాక్షసుఁడెక్కడెక్కడనని యనుచు - అక్కూటబలంబు - ఆకిరాతసైన్యము - లగుడంబులు- దుడ్డుకఱ్ఱలును- కటార్లును కరాసులను - ఈఁటెలు - కుంతములును- పందీఁటెలు-పందిబల్లెములును - విండ్లు - ధనుస్సులును - గండ్రగొడ్డండ్లుఁ చంద్రవంకలవలెఁగత్తులుండు పరశువులును - జిల్లకోలలు - భిండివాలములును - పంట్రకోలలు - మొనగలయినుపకఱ్ఱలును - మెఱయుఁ - ప్రకాశింపఁగా - రయ - వేగముచేత సముద్ధూత - మిక్కిలి మొగరఁగొట్టఁబడిన - ధూళిధూసరిత - దుమ్ముచేతఁ గొంచెము తెల్లవర్ణముగాఁజే

యంబడిన । ధారాధరపథంబగుచున్ - ఆకాశముగలదగుచును - ఒక్కపరియ - ఒక్కసారిగానే - చీమపరియనన్ - చీమగుంపోయెనునట్టుగా - కపిసేనన్ - ఆక్రమించెను - అరాదుల - ఆసేనయందు॥ ౧౫౧

మ॥ శరసంధానముతోనె కొన్నియడుగుల్ జౌజవ్వనంబాఱియుం । ధ్ధరణిం గాల్గొనఁ ద్రోణముల్ దివియుదోర్దండంబులం జేఁదియే । సిరిబోయల్ దినుమంచునార్చి పరగం జిట్టాసలం డాయుచుం । గొరవంకల్ మొఱవెట్టినట్లు గుణముల్ ఘోషింప రోషింపుచున్॥ ౧౫౨

టీక ॥ బోయలు కిరాతులు - రోషింపుచున్ - కోపగించుచును - శరసంధానముతోనె బాణములుకూర్చుటతోడనే - కొన్నియడుగులు - కొన్నియంగలపెట్టు - జౌజవ్వనంబాఱి - జవజవలాడునట్టుపఱుగెత్తి - అధ్ధరణిం గాల్గొని - ఆభూమిలోఁ గాలునిలిపి - ద్రోణములుదివియు - గుబ్బవింట్లుత్రీసిన - అనఁగా విలువిద్యనేర్చిన - దోర్దండంబులన్ - భుజదండములచేత - గొరవంకలు - గోరంకులు - అనఁగా శారికలు - మొఱవెట్టినట్లు రొదచేసినట్టుగా - గుణములు - అల్లెత్రాళ్లు - ఘోషింపన్ - మ్రోయఁగా - పరగన్ - ఒప్పునట్టుగా - చిట్టాసలం డాయుచున్ పొదలమాటునఁ దారసిల్లుచును - తినుమంచు నార్చి - ఇదిగో బాణములను భక్షించుమని - ఆర్చి - సింహనాదముచేసి - చేఁదియే - పిఱిఁ - లాఁగి బాణములను వేసినవారైరి॥ ౧౫౨

తే ॥ ఆశరావళి నమ్మనుజాశనుండు । లీలమృగదంశకము మశకాలినొడిసి । చప్పరించువిధంబున శాతదీర్ఘ-దంష్ట్రికలఁ జప్పళించి రౌద్రమునఁ గెరలి॥ ౧౫౩

టీక । ఆశరావళిన్ - ఆబాణపఙ్క్తిని - అమ్మనుజాశనుండు - ఆరాక్షసుఁడు - లీలన్ - విలాసమాత్రముగా - మృగదంశకము - శునకము - మశకాలినొడిసి - దోమలగుంపును హత్తుగాఁబట్టి - చప్పరించువిధంబునన్ - చప్పరించునట్టుగా - శాత - వాడిగలిగిన - దీర్ఘ - పొడవైన - దంష్ట్రికలన్ - కోఱలచేత - చప్పళించి - నమలి - రౌద్రమునఁ గెరలి - శౌర్యముచేత రోషించి - పైపద్యముతో నన్వయించుకొనునది॥

సీ ॥ గళితశృంఖలమైన గంధనాగమువోలెఁ బ్రజలపైఁ జేరేపుల్ వాఱిపాఱి । కలశాబ్ధిమథియించు కైటభాంతకులీల - జవమొప్పఁ జేతులు సాఁచిసాఁచి । కనలూను కీనాశకాసరమ్మునుబోలెఁ గవిసితట్టువగుంపుఁ జపిరిచవిరి । యమృతాపహరణార్థ మురుగపక్షిస్వామి । గతిఁ బులిందశ్రేణిఁ గమిచికమిచి ॥ తే ॥ సెలవులుబిగించి నేత్రదంష్ట్రికలు మెఱయ । నిడుదమొగమెత్తి మీసల నెత్తురొలుకఁ । బటపటఁ గపాలపఙ్క్తులఁ బగులఁ గొఱికి । బలములెల్లను గడియలోపల నమ్రింగె ౧౫౪

టీక ॥ గళితశృంఖలమైన - జాఱిపోయిన సంకెలలుగలిగిన గంధనాగమువోలెన్ - మదపుటేనుఁగువలె - ప్రజలపైన్ - జనులమీఁదికి - పేరేపుల్ వాఱిపాఱి - మఱిమఱిపఱుగులెత్తియు - కలశాబ్ధిమథియించు - క్షీరసముద్రముతఱచునట్టి - కైటభాంతకులీలన్ - శ్రీవిష్ణుమూర్తివలె - జవమొప్పన్ - వేగముమరునట్టుగా - చేతులుసాఁచిసాఁచి - మఱిమఱిహస్తములుచాఁపియు - కనలూను - రోషమునువహించిన - కీనాశకాసరమ్మునుబోలెన్ - కీనాశ - యమధర్మరాజుసంబంధమైన - కాసరమ్మునుబోలెన్ - దున్నపోతువలె - కవిసి తారసించి - తట్టువగుంపున్ - గుఱ్ఱపుపౌఁజును - చవిరిచవిరి జపిరికొట్టియు - అమృతాపహరణార్థము - సుధనుగ్రహించుని మిత్తముగా - ఉరుగపక్షిస్వామిగతిన్ - పోవుచునుండు గరుత్మంతునివలె - పులిందశ్రేణిన్ - కిరాతులగుంపును - కమిచికమిచి - మఱిమఱికబళించియు - ఈకథయాదిపర్వమునఁ జూచుకొనవలసినది - సెలవులుబిగించి - చెవిచెలువుబిగించి బట్టి - నేత్రదంష్ట్రికలు మెఱయన్ - కన్నులును కోఱలును మెఱయునట్టుగా - నిడుదమొగమెత్తి - పొడుగుగానుండు ముఖముపైకెత్తి - మీసలనెత్తురొలుకన్ - మీసములలో రక్తముగుమ్మరిల్లఁగా - పటపటఁ గపాలపఙ్క్తులన్ - పటపటలాడునట్టుగాఁ దలకాయపుటెల్లను - పగులఁ గొఱికి - పగులునట్టుగాఁ గఱచి - బలములెల్లన్ - కిరాతసేనలనన్నిటిని - గడియలోపలన్ ద్రిమింగెన్ - ఘటికకాలములోఁ గబళించెను ॥ సెలవులనఁగా - సృక్కిణులు ॥ ప్రాంతావోష్ఠస్య సృక్కిణీత్యమరః॥ ౧౫౪

క ॥ ఆసమయంబున గీర్వాణసుతుఁ డయ్యెంతినొక్కనికటనికుంజా । వాసమ్మున నడిక్రమ్మఱి । వేసరి విభుఁ డాఁకెఁ దురగవేగము మెఱయన్॥ ౧౫౫

టీక ॥ ఆసమయంబునన్ - అప్పుడు - గీర్వాణీసుతుండు - దేవతాస్త్రీకొమారుండైన స్వరోచి - అయ్యంతికన్ - తనకుఅముమీఁదనున్నయాస్త్రీని - ఒక్కనికట నికుంజావాసమ్మునఁడి - సమీపమందలి యొక్క పొదరింటిలోనుంచి - క్రమ్మఱి - తిరిగి - తురగవేగము మెఱయన్ - గుఱ్ఱము యొక్క త్వరప్రకాశించునట్టుగా. వేసరరిపుఁడాఁకెన్ - శీఘ్రముగా రాక్షసునిమార్కొనెను ॥ ౧౬౬

వ ॥ ఇట్లుతలపడియమ్మనుజదనుజులుబీరంబులు దోరంబులుగాఁ బోరుతఱి నారమణుండు క్రుద్ధుండై సమిద్ధరణ బద్ధపరంపరయగు నంపఱలం బెంపఱం జంపరాదు నిలింపారాతినని వితర్కించి కించిత్తును గొంచక కాంచనద్రవ కంచుకితంబు నరణశిఖరకిరణకాండదండంబును నైయాఖండల దోర్దండసముజ్జ్వలభిదురవజ్రాయుధచకచకం బకపకనవ్వు వజ్రభేదియలుంగు వెలుంగ మత్తారులకు నుత్తలంబిడు నత్తలంబును బన్నాగమణిచూడంబగు కేడెంబునుం గొని వేడెంబునం దురంగంబు వఱపి తెఱపిగని తఱుచు నేసి యొరసి చన నుఱికించికఱకుటరిబరిపఱియవడంబొడిచి కడచిఱిల చినం జెలువ నబ్బరిగోలపోటున నాటోపించు మత్తకరివృత్తి నెత్తురోలుకన క్తంచరుండు దంచిత గతిసవ్య దిశకొత్తి తఱుమ నపసవ్యగతిం జాళెంబున తాయంబుఁ బోనిచ్చుచునచ్చరకొడుకు దిరిగి తిరిగి సింగిణి నేయుచుం జుట్టుకొని రాచనుజాశియు నట్లట్ల వెనుక వెనుకకడుగిడుచు నడ్డంబుగా నడవికడకొత్తికొని నడచి యొడుదొడుకగు డుబెడిదంపు నడకనడచి కడకాళ్లకొడియుంజి కెక్కరక్కసు నకుందు కారంబను నాలోన నడిదంబునం బుడమిపతి పెడవిసరువి సరియ సురవరుకరాంకశంబులు దెగనడచె నడచిన సుడివడక దుష్టకులం దాటించిన ఘోటకంబు వెగ్గలంబున మ్రొగ్గియున్నగలిక చెడక మోకరించి కొంకక న్నియడుగులు చని నేకరించుకొని కంచుమించుగాఁ బఱచుట గగనచరుల వెఱఁగు పఱచెనట్లు పఱచినం గండంబు చఱచి మొగంబు మడిచి ప్రస్తుతులగు సత్తరించియతిరభసభూత్కార ఘోరారావంబుతో ఘోణారంధ్రనిశ్శ్వాసగంధవాహప్రవాహంబు వెడలువాహంబునగవట్టు పడనిట్టట్టు మట్టింపుచు నాస్వరోచి నిశాచరును ద్యోగంబు చూచికొనవలసి నిలచియంతనయాతఁడొక్క తరువుకరయుగళిని జేయంబట్టి పెల్లగింపమల్లాడు నాలోన నఘల్లునంగింకిణులు మొఱయ యమేయుంగుమెఱిసిన గతిమురల హారిం బఱపి యొకటి రెండు మూఁడు గొట్టుకల వెఱకలుగాఁడ సుబ్బ కోలందికిందిగవైచి మ్రాను విఱిచి పెంచియలయించుకొని బయలు వెడలించి దోషాచరుఁడు బాషాణమ్ములకెఱ్ఱ డెప్పుడువ ంగేనప్పుడ ప్పుడెల్లం దురంగంబు నంటం దోలి గంటియుడివెంటం బడుటయు గెంటించి లేమబంతియన్నయట్లల్లంతనుండి వాగెసడలించి పగతుపై నిగిడి వాగెఁగుదియుంపముంగాళ్లు గగనంబున రామగుడింబియుం డెచప్పుడు ంగింకిణీరవంబును నుఱుమఁగీసినగతిం దేఁటి వ్రాసిన క్రియ నాదానవుని కుక్కుఁజూచిన నాడి కక్కన నేవిసంబడ నెక్కుడఁజూడినం దానయై నీడయేర్పడక పార్శ్వ మంబులంగట్టు కెంబట్టులాలసకిసము కట్టు తెక్కులిగా యాతుధానుఁడను కొండ చిలువ నోడి యనేలపఱపు గానాడు గరుడుఁడన బాయుచుచా యుచుదవ్వులంబొలసి కఱంగటం దోఁచి కఱంగటయు చూడ దవ్వులఁ బొరసిదవ్వు చేరువలని గార్ధ్యంబులుగా మెలంగఁ జేజి కాశ్వంబు మెలంపుచు వింటను బంట్రకోలలన డిదంబునన త్తలంబున నేసియు వ్రేసియు నడచియుం బొడిచియుం గడపలంగానక మిడిసిసిన్ను ముంచు నుంగా నిదానవునిం జూచి వేసరి రోసంబున॥ ౧౬౭

టీక ॥ ఇట్లుతలపడి - ఈప్రకారముగా మార్కొని - అమ్మనుజదనుజులు - ఆస్వరోచియును రాక్షసుఁడును - బీరంబులు దోరంబులుగాన్ - పరాక్రమములతిశయించఁగా - బింకమునికొందఱు - పోరుతఱిన్ - పోరాడు సమయమందు - ఆరమణుండు - భర్తయగు స్వరోచి - క్రుద్ధుండై - కోపగించినవాఁడై సమిద్ధరణిన్ - యుద్ధభూమియందు బద్ధపరంపరయగు - చాలుగటునట్టి - అంపఱన్ - బాణములచేతన్ - పెంపఱన్ జంపరాదు - పెంపుచెడునట్టుగా వధింపనలవిగాదు - నిలింపారాతినని - రాక్షసునియని - వితర్కించి - విచారించి - కించిత్తును గొంచక - కొంచెమైనను అప్పటికిని వెనుకదీయక - కాంచనద్రవకంచుకితంబును - బంగారు మలాము చేయఁబడినదియు - తరణిఖరకిరణకాండదండంబును నై - తరణి - సూర్యుని యొక్క - ఖరకిరణకాండ - తీక్ష్ణమైన మయూఖసమూహమువలె - చండంబును నై - తీక్ష్ణమైనదియు నునను - ఆఖండల - దేవేంద్రు

నియొక్క - దోర్దండ - కఱ్ఱవంటి భుజమందు - సముజ్జృంభిత - మిక్కిలి ప్రకాశించునట్టి - వజ్రాయుధ - కులిశాయుధము యొక్క - చకచకన్ - చకచకలాడు కాంతులను - ఫక ఫకన వ్వు - ధ్వనిపూర్వకముగా హసించునట్టి - వజ్రభేదియలుం గు వెలుంగన్ - ఉక్కు జీరాలను - అనఁగా శిలేభక్తలను బద్ద లు చేయునలుగు ప్రకాశించఁగా - వజ్రాయుధ భేదక ధారాంగ లననికొందరు - మత్తారులఘన్ - మదించిన శత్రువులకు - ఉ త్తలంబిడు - ఆరాటము నుగల్పించునట్టి - అత్తలంబును - నే జాయును - పద్మరాగమణిమాడంబను - కెంపులు చెక్కినసు బ్బులుగల - కేడెంబునున్ - డాలును - కొని తీసుకొని - వేడె బునఁదురంగంబువఱపి - చుట్టుపరుగుతోడ గుఱ్ఱమును నడిపిం చి - తెఱపిగని - సందుఁజూచుకొని - తఱుటుజెసి దవుడుచే సి - ఒరసి చననుఱికించి - ఒరసుకొనిపోవునట్టుగాఁ బరు గెత్తించి కఱుసటరికి రిపుఁడైన శత్రువుని - అనఁగా రాక్షసుని యొక్క - బరి - ప్రక్క - పఱియవడంబొడిచి బొ ఱ్ఱెపడు నట్టుగా గ్రుచ్చి - కడచినిలచినన్ - తొలఁగి నిలువఁగా - పె లుచన్ - శీఘ్రముగా - అబ్బురిగోలపోటున్ - ఆబరిసితోఁ బొడుచుట చేత - పక్కపోటు చేతనని కొందరు - ఆటోపిం చు మత్తకరివ్యక్తిన్ - విజృంభించు మదపుటేనుఁగువలె నెత్తు రొలుకన్ - రక్తము గుమ్మరిలఁగా - నక్తంచరుండు - రాక్షసుఁ డు - ఉదంచితాగ్రతన్ - మిక్కిలి యుక్తవానట్టుగా - సవ్యది శకొత్తరుమున్ - ఎడమవైపుకు నదిమి తెరుమఁగా - అపస వ్యగతిన్ - కుడిప్రెపుగా - జాళెంబున హయంబుఁ ద్రోనిచ్చు చున్ - పక్కవాటు నడుపు గాగుర్రమును బోనిచ్చుచును - అ చ్చరకొడుకు - వరూధినికుమారుఁడయిన స్వరోచి - తిరిగితిరి గి - సంచరించి సంచరించి - సింగిణి నేయుచుఁ జుట్టుకొనరాన్ - సింగిణీవింటిచేత బాణములు వేయుచును జుట్టును దిరుగుచు రాఁగా - ... రాక్షసుఁడును అట్లట్ల వెనుక వెనుక కేయ డగ్గి ... - పక్కవా టుగా నరణ్యము దగ్గిరికి - ఒత్తికొనిన నడచి - అనుముకొని నడచిబ డుదొడుకు ... - భూమి మెట్టపల్లముగా నుండఁగా బెడిదం పు నడకనడిరి - వడిగల నడక చేత నుత్సహించి - కడకాళ్లను - వె నుక కాళ్లకు - ఒడియన్ - ఒడియఁగా - చిక్కరక్కసునను దుకారంబను - చిక్కను రాక్షసునకు గుఱ్ఱమును - ఆలోనన యిదంబునన్ - ఆలోపల నేక్షిడ్డము చేత - పుడమిపతి - భూమికి

నాథుఁడైన స్వరోచి - పెడవిసరువిసరి - పెడమరవిసరువి సరి - అసురవరు - రాక్షసశ్రేష్ఠుని యొక్క - కరాంగుళం బులు దెగనడచెన్ - చేతివ్రేళ్లు తెగిపోనడిచెను - ఆడవినపుడి వడకినలుకఁగా సొమ్మసిలక వాడవడములం దాటించినన్ - కాలి పాష్ణులచేతఁ దన్నఁగా ఘోటకంబు - గుర్రము - వే గల్లంబున బ్రొగ్గియున్ - సహించలేకపోవుట చేత ముందరి కివంగియు - అగ్గలికచెడక - శౌర్యము విడువక - మోకరించి కొని మోకాళ్ల మీఁదనిలిచి - కొన్ని యడుగులు చని - కొంచె ముంతదూరము పోయి - సేకరించుకొని - సకిలింత చేసికొని - కంచుమించు గాఁ బలుచుట - అడ్డు లేకుండఁ బలు గెత్తుట - గగ నచరుల వెఱఁగుపఱచెన్ - ఆకాశమందు సంచరించు దేవత లను నాశ్చర్యపఱచెను - అట్లు పఱచినన్ - ఆతీరునఁ బలు గె త్తఁగా - కందంబు వఱచి - కంఠాస్ఫాలనము చేసి - మొగం బుమూడిచి - ముఖమునువ్వి - ప్రస్తుతులఁ బ్రస్తరించి - స్తుతివా క్యముల చేత బుజ్జగించి - అతిరభసభూత్కార ఘోరారా వంబుతోన్ - అతిరభస - అతివేగముగల - భూత్కార ఘోర రారావంబుతోన్ - భుర్భురను ననుకరణధ్వనితోఁ గూడ - ఘోణారంధ్ర నిశ్వాస గంధవాహ ప్రవాహంబు వెడలు ఘోణారంధ్ర ముక్కుగొళ్లనుండి - నిశ్వాస గంధ వాహ ప్రవాహంబు వెడలు - శ్వాసవాయువు యొక్క పరంపరలు బయలు వెడలుచున్న - అనఁగా రొజుచున్న - వాహంబు - గుర్రము - దగపుటుపడకన్ - అలయిక దీరునట్టుగా - వాహ మునికొండలు - క్రుట్టుచుట్టిం ప్రచున్ - ఇటు ... త్రిప్పు చును - ఆస్వరోచి - ఆ స్వరోచి - ... రాక్షసుని యొక్క యత్నమును ... - చూచి వల సి - అనఁగా నేమి చేయుచున్నాఁడో యని వెనకకు - నిలచి ని లచినవాఁడై - అంతన అంతలోనే - అకండొక్క - తరువు - ఆ రాక్షసుఁడొక వృక్షమును - కరయుగళిన్ - రెండుచేతులను ఇఱియంబట్టి - ఇఱుకఁబట్టుకొని - పెల్లగించన్ - పెకలించు టను - మహాద్భుతనాలోకనన - ... నే - ... ప్రమో యనట్టుగా - ... - మెరుపు మెఱసినరీతిని - మఱల మరలిచి - తిరుగ గుర్రమును ద్రో లి - ఒకటి రెండు మూఁడు గొరకలన్ - ఒకటి రెండు

మూఁడుదిన్న యినుపయాఁకులచేత - ఏఁకులుగా వేసె - లోఁజబ్బలునాఁటునట్లుగా- గుబ్బకొలందికిందిగవైచి - అలుగుక్రిందిగుబ్బతుటుకుదిగునట్లువ్రేసి - ప్రాణమువిడిపించి - చెట్టువిడుచునట్లుచేసి - అలయించుకొని - ప్రయాసముపొంది- బయలువెడలించి - బయిటికిరప్పించి - దోషాచరుండు - రాక్షసుఁడు - పాషాణమ్ములకున్- రాళ్లకు ఎపుడెపుడువంగెన్ - ఎప్పుడెప్పుడువంగుచువచ్చునో - అప్పుడప్పుడెల్లన్ - అప్పుడప్పుడంతయు - తురంగంబునంటందోలి - గుఱ్ఱమునుగదియఁదోలి - గంటియిడి - గాయముఁదవిలించి - వెంటంబడుటయున్ - వాఁడువెంబడించఁగా- గెంటించి- తొలఁగించి - లేడుబంతియన్నయట్లు బంతిపూఛుక్కియనునట్లుగా - అలంతనుండి - కొంతదూరమునసుండి - వాగెసడలించి- కళ్లెమునువదల్చి - వేగతుపైనిగిడి- శత్రువునిమీఁదికిదాఁటించి - వాగెఁగుదియింపన్- కళ్లెముకుదియఁబట్టఁగా - ముంగాళ్లుగగనంబునకున్- ముందరికాళ్లుమీఁదనేవచ్చునట్లుగా- మగుడించి-మరలించి- అందెచప్పుడున్ - గండపెండేరపునాదమును - కింకిణీరవంబున్- మువ్వలరొయికనాదమును - ఉఱుమగిసినగతిన్-ఉఱుమయనువాద్యవిశేషమునుగిసినరీతిగా - తేఁటిమ్రోసిన క్రియన్- తుమ్మెదఝుంకారముచేసినట్లుగా- నాదాలుక-నాదమడఁగిపోక- ఏదిక్కుఁజూచినన్ - ఏవైపునఁగాంచినను- ఆదిక్కున నేవినంబడన్ - ఆవైపున నేవినఁబడునట్లుగా- ఏకడఁజూచి నందానయై- ఎచ్చటవీక్షించినమదా నేయయి- నీడయేర్పడక- ఛాయయెంతమాత్రమునునిలిచికనుపడక-పార్శ్వంబులంగట్టు- రెండువైపులంగట్టిన- కెంబట్టులాలసరి ఎఱ్ఱపట్టుజాలరు - సమకట్టు తెక్కలుగాన్ - సమూహముగాజోడించిన రెండుతెక్కలగునట్లుగా - యాతుధానుండను- రాక్షసుఁడను - కొండచిలువనోడియన్ - కొండ

పామునోడియునిమిత్తము నేలపఱవుగానాడు- నేలబాఱు తిరుగునట్టి-గరుడుడనన్- గరుత్మంతుఁడోయనునట్లుగాపొయుంచు డాయుచున్ - దూరముగాఁబోవుచును - దగ్గఱికివచ్చుచును- దవ్వులంబొలసి - దూరమునఁగనుపడి - కురంగటందోఁచి- అంతలోదగ్గిరఁగనుపడి- కురంగటయనిచూడన్ దగ్గరయనివిచారించువలెను- దవ్వులంబొలసి- అంతలోదూరమునఁగనుపడి- దవ్వుచేరువలు- దూరసమీపములు- అనిర్వాచ్యంబులుగాన్ - నిర్ధారణముచేయశక్యముగానివియవునట్లుగా-మెలంగన్- సంచరించునట్లు- తేజికాశ్వంబున్ తురకీగుఱ్ఱమును- మెలంపుచున్- నడిపించుచును - విండ్లన్- ధనుస్సుచేతను - పంట్రకోలలన్ - పంట్రకోలలనునాయుధములచేతను-అడిదంబునన్-కత్తిచేతను -అత్తలంబునన్ నేజాచేతను-ఏసియున్- బాణములుప్రయోగించియు- వ్రేసియున్- వేటులువేసియు-అడచియున్-నఱికియు - పొడిచియున్ - పొడిచియు-ఇక్కడఁగ్రమాలంకారమనివిచారించవలెను - కడపలంగానక- చివరనుగనలేక - మిడిసిపాటుండునుంగాని - మిట్టిపడిచావకుండనున్న - దానవునింజూచి రాక్షసునింగనుంగొని - వేసరి- విసికి- రోసంబునన్-రోషముచేత - వేసరియనఁగాశ్రాంతుఁడయియని॥కంచుమించు అనుశబ్దమునుగూర్చికొన్ని ప్రయోగములున్నవి - అనఁగా దశావతా ౧౦ - ౧౪౫ - మేదినీంద్రులుకంచుమించుగాఁగ - మణిమయుఁబ్రభులింగలీల - ౭ - ౫౯ - వంచనగననీకవలపించినేఁడు - కంచుమించుకఘోరకాననంబునకు- మణియువేంకటాచారిచెప్పినయవలాత్మజాపరిణయము - ౩ - ౪౯ - సీ॥ కంచుమించగనెంచునంచనెంచగసంచరించుఁబలుకులకల్కి తేనితవము - యివియన్నిచూడఁగాఁగంచుమించుఅనఁగాయథాయథలైయనితోఁచుచున్నది॥ యింకనక్కడక్కడవిచారించవలసినది॥ ౧౬౭

క॥ భూపతిపావకబాణం । బేపునసంధించితివిచి యేసిన మెయిఁగీ । లాపటలిపొదువనతఁడా । రూపంబెడ
బాసిఖేచరులువెఱఁగందన్॥ ౧౬౮

టీక॥ భూపతి- రాజైనస్వరోచి-పావకబాణంబు- ఆగ్నేయాస్త్రము - ఏపునసంధించి - ఉత్సాహముచేతవింటఁగూర్చి - తివిచి- నారినీడ్చి - ఏసినన్- వేయఁగా- మెయిన్ రాక్షసునిశరీరమును- కీలాపటలిపొదువన్-జ్వాలాసమూహము - అనఁగామంటలుకమ్ముకొనఁగా - అతఁడారూపంబెడబాసి - ఆరాక్షసుఁడాయాకారమునువిడిచిపెట్టి - ఖేచరులు - దేవతలు - వెఱఁగందన్ - ఆశ్చర్యపడున

లయహీభాతి ॥ ధగధగ దేహరుచి నిగనిగనిస్పందనపుదగటు దెగడం జిగురుజిగి నెగు చూపోవిక్ | నగవునిగు డంగురుల పొగరుసాగు చన్నయనయుగళి వెలిదామరలకు గలమాగలై డా | లెగయమృగనాభిభుగభుగ లెసం గజామరలుముసు వలిడమౌళిమణిమిసులంగ వెలుంగ | దెగలుగలహారములుజిగి చెలంగ గాం గొదము మొ గులందగు యానము నగగన చరుండయ్యెక్॥ ౧౬౮

టీక ॥ ధగధగనిదేహరుచి- ధగధగమనునట్టిశరీరకాంతి- నిగనిగనిస్పందనపు - నిగనిగమెఱయుస్పందనపుబంగారుయొక్క - తగటుందెగడక - తళుకునదిరస్కరించచుండగా- చిగురుజిగినెగుచు- చిగురుటాకుయొక్క కాంతిని గెలుచుచున్న చూపోవిక - పెదవియందు- నగవునిగుడక - నవ్వు ప్రకాశించచుండగా - కురులపొగరుముసుడక - తలవెంట్రుకలయొక్క యొసపుతిరుగంగా | అనంగానుంగరములవలె నుండంగా- నయననయుగళి- కన్నుదోయి - వెలిదామరల - మిట్టదామరలయొక్క - మగలమగలై - గండరగండ్రై - అనంగా వానిచేజయింపరానివై యనుట - డాలెగయక - కాంతిమీఱుచుండంగా- మృగనాభి- కస్తూరియొక్క - భుగభుగలెసంగక - భుగభుగమనువాసనలొప్పంగా- చామరలుముసువలిడక • స్త్రీలుచవురీలు వేయంగా- మౌళిమణి - శిరోరత్నము- మిసులంగ వెలుంగక - మిక్కిలిప్రకాశించచుంగా- తెగలుగలహారములు- పొడవుగలముత్యాలహారములయొక్క - జిగిచెలంగంగాక - కాంతియొప్పంగా- కొదముమొగులందగు-నూతనమేఘమును డలమందొప్పుచున్న - యానమునక - విమానమందు- గగనచరుండయ్యెక - ఖేచరుండాయెను| అనంగా గంధర్వుండాయెను॥ కుందనమనంగా రుక్మము॥ ౧౬౯

క ॥ నవనవసౌరభములనె| క్కువగుకువలయవర్షమపుడుగురిసెక్ మొరసెక్ రవరవమురజరవంబులు | దివిదివిజజలజముఖులు తెలిసినటింపక్ ॥ ౧౭౦

టీక ॥ నవనవసౌరభములక - నవనవ- అత్యంతనూతనములైన - సౌరభములక - పరిమళములచేత - ఎక్కువ-అధికమైన- కువలయవర్షము - కలువపువ్వులవాన - అపుడుగురిసెక - ఆసమయమందువర్షించెను- దివిక - స్వర్గమందు-దివిజజలముఖులు-దేవతాస్త్రీలు- తెలిసినటింపక -గ్రహించి నాట్యముచేయునట్టుగా- మురజరవంబులు- మద్దెలలయొక్క-ధ్వనులు- రవరవక -రవరవలాడునట్టుగా- మొరసెక మ్రోసెను - అనంగా నాగంధర్వుని విషయమై యువిశలిగెననుట॥ ౧౭౧

వ ॥ అనినవిశితరువాతి వృత్తాంతంబువినుటకుం డివుటమై మదీయమానసంబు కౌతుకాధీనంబయ్యెడు వినిపింపు మనియడుగుటయును॥ ౧౭౧

టీక॥ అనినక -అనిపక్షులుచెప్పంగా- విని- ఆకర్ణించి- తరువాతివృత్తాంతంబువినుటకుక -ఆమీందటికథనాకర్ణించుటకు- డివుటమై - శీఘ్రముగా- మదీయమానసంబు - నామనస్సు - కౌతుకాధీనంబయ్యెడుక - వేడుకకువశమైయున్నది- వినుపింపుమని యడుగుటయుక - వినుపించవలసినదని జైమినిమునిఅడుగంగా॥ ౧౭౧

శా ॥ శ్లాఘాలంఘన జాంఘికోజ్జ్వలగుణాలంకార ఘీంకారహే | షాఘోషోద్భట ధాటికాగజఘటాశ్వక్షుణ్ణవిశ్వంభరా | మోఘీభూతభుజంగభోగభరఫుల్లాబ్జపత్రేక్షణా | ద్రాఘీయః క్రతిభావిచక్షణత్రయీధర్మైకనంరక్షణా॥ ౧౭౨

టీ॥ శ్లాఘాలంఘనజాంఘికోజ్జ్వలగుణాలంకార - శ్లాఘాలంఘన- స్తోత్రమునతిక్రమించుటయందు- జాంఘిక- పిక్కబలిమిగలిగిన- అనంగా గొనియాడశక్యముగాని- ఉజ్జ్వల - ప్రకాశించుచున్న- సుగుణాలంకార- సుగుణములేభూషణములు గాంగలవాండా- ఘీంకా...భర- ఘీంకారహేషాఘోష- ఘీంకారముల - సకిలింపుల- ధ్వనిచేత | ఉద్భట ఉత్కృష్టమైన ధాటికా- సేనాసంబంధములైనదాడిగలిగిన - గజఘటాశ్వ - ఏనుగుగుంపులుచేతనుగుఱ్ఱములచేతను- క్షుణ్ణ ॥నలగద్రొక్కబడిన- విశ్వంభరా-భూమిచేత- మోఘీభూత - వ్యర్థముగాంజేయంబడిన- భుజంగభోగభర - శేషాహియొక్క పడగల యందలి బరువుగలవాండా-అనంగా నీరాజు యొక్క యేనుగుల గుఱ్ఱముల యొక్క కాళ్ల త్రొక్కుడులచేత భూమి యంత నలిగి ధూళి యయి లేవంగా భూభారము వహించి యుండు శేషాహి పడగల మీందిబరువు వదలి పోయిన దని తాత్పర్యము - సంఫుల్లాబ్జ పత్రేక్షణా - సంఫుల్లాబ్జ ప్రతి

తేస్పృగా వికసించిన తామరరేకులవంటి । ఈక్షణా । కన్నులుగలవాఁడా* ప్రాఘీయః ప్రతిభోపపత్తిణా- ప్రాఘీయః శ్రేష్ఠమైన- ప్రతిభా। అప్పటప్పటికిఁ గ్రొత్తగా వికసించుచుండు ప్రజ్ఞచేత । విచక్షణ। ప్రాజ్ఞుఁడవైనవాఁడా* త్రయీధర్మైకసంరక్షణా - త్రయీధర్మ। వేదవిహితధర్మము యొక్క। ఏకసంరక్షణా। ముఖ్యసంరక్షణముగలవాఁడా॥ శ్లో॥ స్మృత్యర్థాతీతవిషయా మతిరాగామిగోచరా । బుద్ధిస్తాత్కాలికీ జ్ఞేయా ప్రజ్ఞా త్రైకాలికీ మతా । ప్రజ్ఞాం నవనవోన్మేషశాలినీం ప్రతిభాం విదుః । శీఘ్రముగా దూరముపోయి సమాచారము చెప్పువాఁడు జాంఘికుఁడు॥ ౧౭౨

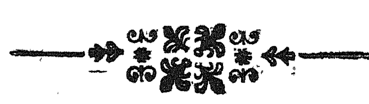
క॥ బహువీరహననమిళదఘ । వహనభ్రమకృత్కళంకవర్గోగ్రాసిగ్రహిళభుజయుగళగజప । త్యహిపహరణతార్క్ష్యసజ్జనావనదక్షా॥ ౧౭౩

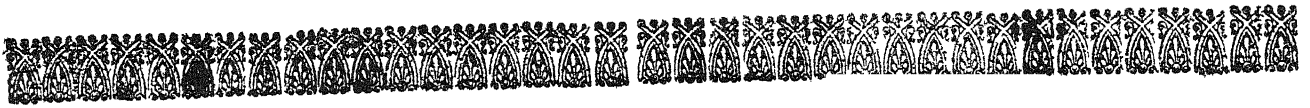
టీక॥ బహు...గళ - బహువీరహనన । అనేకశూరులయొక్క- సంహారమువలన* మిళత్- కూడుకొన్న *అఘవహన - పాపమునువహించుటయొక్క- భ్రమకృత్ -భ్రమను జేయుచున్న *కళంకవర్గ - నల్లనిచాయలగుంపుగలిగిన ఉగ్ర- భయంకరమైన* అసి- కత్తిని* గ్రహిళ- గ్రహించిన*భుజయుగళ భుజద్వయముగలవాఁడా। అనఁగా ననేకవీరులనుజంపుటవలన నా పాపము దేహమందుఁ బ్రవేశించినదో యనునట్టుగా నేనల్లనిచాయలుగలిగియుండు ఖడ్గమును భుజమందుఁబూనియున్నవాఁడని తాత్పర్యము గజపత్యహిపహరణతార్క్ష్య గజపత్యహిప । కళింగరాజను సర్పశ్రేష్ఠముయొక్క*హరణ - సంహారమందు*తార్క్ష్య - గరుడప్రాయుఁడవైన వాఁడా*సజ్జనావనదక్షా - సజ్జనావన*సుజనులయొక్క సంరక్షణమందు- దక్షా। సమర్థుఁడవైనవాఁడా ౧౭౩

పృథ్వి॥ సుధీమధురవాక్సుధాసుముఖనాగమాంబాసుతా। మధుప్రసవసాయకస్మయవిరామరమ్యాకృతీ। దధీచివిధుకామధుగ్ధనదదుగ్ధసింధుప్రథా। వధీరణపరాయణోజ్జ్వలవదాన్యతాలంకృతా॥ ౧౭౪

టీక॥ సుధీమధురవాక్సుధాసుముఖ-సుధీ। విద్వాంసులయొక్క । మధురవాక్సుధా - మనోహరమైనవాక్యములను నమృతమునకు।సుముఖ*అభిముఖుఁడవైనవాఁడా-అనఁగాఁ బండితగోష్ఠియందాసక్తిగలవాఁడనుట*నాగమాంబాసుతా। నాగమయనునామెయొక్క కుమారుఁడైనవాఁడా* మధుప్రసవసాయకస్మయవిరామరమ్యాకృతీ-మధు।వసంతునియొక్కయు - ప్రసవసాయక। మన్మథునియొక్కయు। స్మయవిరామ। గర్వమును సాగనివ్వని। రమ్యాకృతీ*మనోహరమైనరూపముగలవాఁడా॰దధీ...తా-దధీచి-దధీచియొక్కయు। విధు। చంద్రునియొక్కయు*కామధుక్ -కామధేనుయొక్కయు- ధనద। కుబేరునియొక్కయు। దుగ్ధసింధు।క్షీరసముద్రునియొక్కయు- అనఁగావీరు ఘనమైనదాతలుగనుకవీరియొక్క* ప్రథా - ప్రసిద్ధియొక్క *అవధీరణ- తిరస్కారమందు*పరాయణ - ఆసక్తిగలిగిన*ఉజ్జ్వల - ప్రకాశమానమైన*వదాన్యతా- దాతృత్వముచేత। అలంకృతా - అలంకరింపఁబడినవాఁడా- అనఁగా దధీచి మొదలైన వారికంటెనతిశయదాతృత్వముగలవాఁడని భావము। దధీచి దేవేంద్రునకు వజ్రాయుధము మొదలైననిమిత్తమయి తన దేహమువదిలినకథ భారతమందుఁ జూచుకొనునది॥

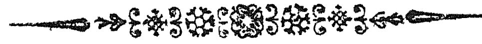
గద్య॥ ఇది శ్రీమదంధ్రకవితాపితామహసర్వతోముఖాంక పంకజాక్షపాదాంబుజాధీనమానసేందిందిర నందవరవంశోత్తంస శఠగోపతాపసప్రసాదాసాదితచతుర్విధకవితామతల్లికాల్లసాని చొక్కయామాత్యపుత్ర పెద్దనార్యప్రణీతంబైన స్వారోచిషమనుసంభవంబను మహాప్రబంధంబునందుఁ జతుర్థాశ్వాసము- ప్రథమాశ్వాసాంతగద్యమునకుఁ జేసిన ప్రకారమేదీనికిం డీకవిచారించఁదగ్గది - నాలుగవయాశ్వాసము టీకతోఁగూడ ముగిసినది॥

స్వారోచిషమనుచరిత్రము.

ఆఱవయాశ్వాసము.

॥ శ్రీనందనసౌందర్యా సు । ధీనందనవితరణావధీరితబలిరా । డ్భానుజపరరాజస్వ । ర్భానుభుజాహీంద్రకృ ౧
ష్ణరాయనరేంద్రా॥

టీక ॥ శ్రీనందనసౌందర్య - శ్రీనందన లక్ష్మీకుమారుఁడైన మన్మథునియొక్క - సౌందర్య - చక్కఁదనమువంటిచక్కఁదనముగలవాఁడా - సుధీనందన విద్వాంసులను సంతోషింపఁజేయువాఁడా - వితరణావధీరితబలిరాడ్భానుజ - వితరణదాతృత్వముచేత - అవధీరిత - తిరస్కరింపఁబడిన బలి - వైరోచని - అనఁగా బలిచక్రవర్తియు - రాట్ - చంద్రుఁడును - భానుజ - సూర్యపుత్రుఁడైన కర్ణుఁడునుగలవాఁడా పరరాజస్వర్భానుభుజాహీంద్ర - పరరాజ - శత్రువులను చంద్రులకు - స్వర్భాను - రాహుప్రాయమైన - భుజాహీంద్ర - సర్పశ్రేష్ఠములవంటిబాహువులుగలవాఁడా - అనఁగా రాహువు చంద్రునిబట్టినట్టుగా నేశత్రురాజులను గ్రహించుభుజములుగలవాఁడని భావము - కృష్ణరాయనరేంద్రా - కృష్ణరాయఁడను పేరుగలరాజా యని సంబోధనము॥

వ ॥ అవధరింపుము జైమినిమునీంద్రచూడారత్నంబునకు నీడోద్భవంబు లిట్లనియె॥

టీక ॥ అవధరింపుము - చిత్తగింపుము - జైమినిమునీంద్రచూడారత్నంబునకున్ జైమినియను పేరుగలమునిశిఖామణికి నీడోద్భవంబులు - పక్షులు - ఇట్లనియెన్ - ఈతీరునఁబలికెను॥ నీడోద్భవా గరుత్మంతః పిత్సంతో నభసంగమా ఇత్యమరః॥

తే ॥ అప్పుడుగంధర్వపతిమహికవతరించి । రాజువిస్మయమునహాయిరాజుడగ్గ । నక్కఁజేర్చిముదంబుతో నని యె దంత । కిరణములుహారకాంతులుసరసమాడ॥ ౨

టీక ॥ అపుడు - ఆసమయమందు * గంధర్వపతి - గంధర్వరాజు * మహికవతరించి - భూమికిదిగి * రాజు - ప్రభువైన స్వారోచి * విస్మయమునన్ - ఆశ్చర్యచేత * హాయిరాజు డగ్గఱగ [illegible]ముదిగఁగా * అక్కఁజేర్చి - కౌఁగిలించుకొని * ముదంబుతోన్ - సంతోషముతో * దంతకిరణములు - పలువరసయొక్కద్యుతులును - హారకాంతులు - ముత్యాలహారముయొక్కద్యుతులును * సరసమాడన్ - తచ్చనలాడఁగా - అనఁగా నొకదానితో నొకటికలుసుకొనునట్లుగా - అనియెన్ - ఒకవాక్యముపలికెను॥ ౨

సీ ॥ భద్రమానీకునీబాహాభృతక్షితి * ప్రజలకులెస్సలా రాచవారు । ధన్యుండనైతినీదర్శనంబునఁజేసి * నాదు
ష్కృతములెల్లనాశమొందె । నీజగత్త్రయినన్ను నిందీవరాక్షాఖ్యఁ * గీర్తించునప్సరోగీతసరణి । గారాపు
మీతల్లికడవాఁడఁగానియే * గణుతింపఁగడవాఁడఁగాఁజుమయ్య॥ తే ॥ పెండ్లికొడుకవుమాకునీబిసరుహాక్షి
మూర్తినందనియొకమౌని ఘోరశాప । వికృతిమానిసిదిండినైయకటదీని । ప్రాణములకగ్గఁదలఁచితిఁబాపబుద్ధి॥

టీక॥ నీకున్ - నీకును - నీబాహాభృతక్షితిప్రజలకున్ - నీబాహాభృత నీభుజబలముచేత భరింపఁబడిన - క్షితిప్రజలకున్ - భూజనులకును - భద్రమా - శుభమేకదా - రాచవారు - నీరాజబంధువులు - లెస్సలా - బాగున్నారుగదా - నీదర్శనంబునఁజేసి - నీయాలోకమువలన - ధన్యుండనైతిన్ - కృతార్థుఁడనైతిని - నాదుష్కృతములెల్లన్ - నాపాపములన్నియు - నాశమొందెన్ - నశించెను - ఈజగత్త్రయినన్నున్ - ఈమూఁడులోకములలోనను - ఇందీవరాక్షాఖ్యన్ - ఇందీవరాక్షుఁడను పేరుచేత - అప్సరోగీతసరణి - అప్సరసలయొక్కగానరీతి - కీర్తించున్ - కొనియాడును - ఏగణుతింపన్ - నేనువిచారించఁగా - గారాపుమీతల్లి - ప్రేమాస్పదురాలైన మీయమ్మకన్నను - కడవాఁడఁగాని - కడపారపువానిని - అనఁగా దమ్ముఁడనుగాని - కడవాఁడఁగాఁ

జూమయ్యా- ప(రాయిదానిని గానునుమాయయ్యా- పెండ్లి తోడుకవ్వమూపన్ - మాకునీవు పెండ్లికొడుకవు| అనఁగాన ల్లుఁడవు.- ఈవిపరుహోష్టి - ఈ ఉన్నది కూర్మినందన- ముద్దు లకూతురా- ఒకమాట- ఒకానొకముగీశ్వరునియొక్క - ఘోరశాపవికృతిన్- ఘోర|భయంకరమైన|శాపవికృతిన్ శాపవికారముచేత- మానిసిదిండినై- మనుష్యులనువినురా తుకురఁడనై- అకట- అయ్యో- దీని ప్రాణములకున్ - ఈవి న్నదాని యొక్క- యసువులకు- అల్లఁదలఁచితిన్ - అపకార ము సేయఁబూనితిని- పాపబుద్ధిన్- కలుషమతిచేత|అనఁగాఁ జంపఁబూనితిననుట || అలోకోదర్శనో ద్యోతౌ పుంసిభూమ్న్యసవః ప్రణా ఇత్యమరః|| ౪

అనునెడవచ్చిన నూరము। జనకుని పాదముల కెరగస స్నేహమతిం।గనుగవనీరొలుకఁగనందనిమూర్ధఘ్రా

-ణము తఁడు దయఁగావించెన్ ||

టీక| అను నెడన్- ఈతీరునఁజలుకుచున్న సమయమందు-ను నూరము- ఆగంధర్వపతిగూరాఁ రై నమ నూరము- వచ్చి-ఏ తెంచినదై -జనకుని- తనతండ్రియొక్క--పాదముల కెరగన్ చరణములకు ప్రమొక్క-ఁగా-అతఁడు- ఆయిందీవరాక్షుఁడు- స స్నేహమతిన్- ప్రేమముతోఁగూడినయంతఃకరణము చే త- కనుగవనీరొలుకఁగన్ - రెండుకండ్లవెంట బాష్పజలము లు చిందఁగా- నందని-కొమారైయొక్క-మూర్ధఘ్రాణమున్ శిరస్సుమూరొ క్కనుటను- దయఁగావించెన్ - కృపచేతఁజే సినవాఁడాయెను । అనఁగా శిరస్సు నాఘ్రాణించెననియ ర్థము || ౫

ఉ|| అపుడువిస్మితాత్ముఁడై వరూధినిసుతుఁ। డేమి కారణమున నేతపస్వి।యిట్టి శాపమిచ్చె నెఱిఁగింపువినవేడు

కయ్యెననఘయనిన నాతఁడనియె||

టీక|| అపుడు-ఆసమయమందు -వరూధినిసుతుఁడు- స్వరోచి-విస్మితాత్ముడై -ఆశ్చర్యముతోఁగూడినహృదయముగల వాఁడై - అనఘ - నిష్కల్మషుఁడవైనయిందీవరాక్షుఁడా- ఏమికారణమునన్- ఏమినిమిత్తముచేత- ఏతపస్వి- ఏము నీశ్వరుఁడు-ఇట్టి శాపమిచ్చెన్-ఇటువంటి శాపమొసఁగెను- వినవేడుకయ్యెన్ - వినుటకుఁగుతూహలముపుట్టెను - ఎ ఱిఁగింపుము - తెలియఁజెప్పుము- అనినన్ - అనియనఁగా- అతఁడు యొక్క- అయిందీవరాక్షుఁడుపలికెను|| వేడుకశబ్దము నకుసంతోషమనియు నర్థము కలదు|| ౬

మ||కలఁడుల్లోకయశఃపురంధ్రిజగతిన్గంధర్వవంశంబునన్। నలనాభాహ్వయుఁడేఁదదీయతనయుండన్ బ్ర

హ్మమిత్రుండుశిష్యులకుంగంటనువత్తిఁ బెట్టుకొనియాయుర్వేదమెంతప్రౌ। ఢులఁజెప్పన్విను చుండిమాన

సమునందుందజ్జిఘృక్షౌరతిన్|| ౭

టీక|| జగతిన్- భూమియందు- గంధర్వవంశంబునన్- గం ధర్వకులమందు- ఉల్లోకయశఃపురంధ్రి-ఉల్లోక|లోకాతీత మైన| యశః||కీర్తియను| పురంధ్రి|| స్త్రీ)గలిగిన- నలనాభా హ్వయుఁడు- నలనాభుఁడను పేరుగలవాఁడు- కలఁడు-క లిగియుండును - ఏఁదదీయతనయుండన్- నేనతనికుమారుఁ డను- బ్రహ్మమిత్రుండు- బ్రహ్మమిత్రుఁడనుమునీశ్వరుఁడు- శిష్యులకున్ - విద్యార్థిజనములకు- కంటనువత్తిఁబెట్టుకొని కంటియందువత్తివేసుకొని| అనఁగారాత్రింగూడదీపము పె ట్టుకొని- ఆయుర్వేదము- అనఁగావైద్యశాస్త్రము- ఓకం తప్రౌఢులఁజెప్పన్- ప్రొద్దుపోయినదనుక చెప్పుచునుండఁగా వినుచుండి- ఆకర్ణించుచుండి- మానసమునందున్ - మనస్సు నందు - తజ్జిఘృక్షౌరతిన్-ఆవిద్యాగ్రహణమందలియాస క్తిచేత|| ఈపద్యమున నూరంత ప్రొద్దనుదానికి భాగవతదశ మస్కంధపూర్వభాగమున ౨౨వయధ్యాయమునకునరియైన తెనుఁగు ౧౫ వపద్యమందుగోపికలు శ్రీకృష్ణునివస్త్ర ము లిమ్మనియడుగుస్థలమందుఁగూడఁ బ్రయోగించియున్నాడు

తె||మునివరుఁజేరిభక్తినమస్కరించి। చెప్పవేనాకునీవిద్యశిష్యకోటి। తోడఁగూడంగనేఁగృతార్థుండనగుదు

ననుచుఁ బ్రార్థింపననుఁజూచియపహసించి|| ౮

టీక॥ ముమునివరు జేరి- మునిశ్రేష్ఠుఁడైన బ్రహ్మమిత్రునిసద్దికిఁబోయి- భక్తినమస్కరించి భక్తిపూర్వకముగా దండముఁబెట్టి- శిష్యకోటితోడఁగూడంగన్- మీవిద్యార్థులతోఁగూడ- నాకునీవిద్య- నాకునీవైద్యశాస్త్రము- చెప్పవే- చెప్పుమయ్యా- కృతార్థుఁడనగుదున్- నేనుధన్యుఁడనౌచున్నాను- అనుచుఁ- బ్రార్థింపన్- అనివేఁడుకొనఁగా- ననుఁజూచియుపహసించి- నన్నుఁగనిపరిహసించి॥ ౮

క॥ నటవిటగాయకగణికా। కుటిలవచస్సుధురసముఁ గ్రోలెడు చెవికిం। గటువీశాస్త్రమువలదిచ్చట నినుఁజదివింపకున్న జరగదె మాకున్॥ ౯

టీక॥ నట...సముకన్- నట- నాట్యమాడు వాండ్రయొక్కయు- విట- జారులయొక్కయు- గాయక- సంగీతగాండ్రయొక్కయు- కుటిలవచస్సుధురసమున్- కుత్సితవాక్యములనుమధురసమును- గ్రోలెడు చెవికిన్- పానముచేయుశ్రోత్రమునకు। అనఁగానీ చెప్పఁబడినయల్పులయొక్కగోష్ఠిని దగిలియుండునీవంటి వాండ్రకనిభావము- ఈశాస్త్రము- ఈవైద్యశాస్త్రము- కటువు- కారముగానుండునది। అనఁగానసహ్యముగానిసనుట- వలదు- కాఁబట్టికూడదు- ఇచ్చటన్- ఇక్కడ- నినుఁజదివింపకున్నన్- నిన్నుఁజదువునట్టు సేయకున్న- జరగదెమాకున్- మాకేమైనఁగడవకపోవునా। అనఁగా మాకేమియుండకక్కఱపడదనుట॥ ౯

తే॥ అనఁగ నేనట్టివాఁడఁగానానఘచరిత। యించుకించుక మీవంటిరొయటుకగలుగు। పెద్దవారలశిక్షలఁ బెఱిగినాఁడ। నవధరింపుము శిష్యుగా నని నతండు॥ ౧౦

టీక॥ అనఁగన్- ఈరీతిగనబ్రహ్మమిత్రుఁడుపలుకఁగా- అనఘచరిత- పుణ్యమైననడవడిగలవాఁడా- నేనట్టివాఁడఁగాను- నేనటువంటివాఁడనుగాను- ఇంచుకించుక- కొంచెకొంచెము- మీవంటిరొయటుకగలుగు- మీవంటిజ్ఞానవంతులైన- పెద్దవారల- ఆప్తులయొక్క- శిక్షలఁ బెఱిగినాఁడన్- శిక్షలచేత నేర్పఱిపొందితిని- శిష్యుగాన్- కాఁబట్టియంతేవాసినిగా- అవధరింపుము- అంగీకరింపుము- అనినన్- అని నేనుబలుకఁగా- అతఁడు- ఆమునీశ్వరుఁడు॥ ౧౦

క॥ ధనరాజ్యరమామదమునఁ। గనుగాననినిన్నుశిష్యుగాఁగైకొనుకం। టెను నేరమిగలదేననుఁ। గనలింపుచు బ్రేలకుముహాకాలు మటన్నన్॥ ౧౧

టీక॥ ధనరాజ్యరమామదమునన్- ధన- ద్రవ్యముయొక్క- రాజ్య- దేశముయొక్క- రమా- సంపదవలని- మదమునన్- మత్తతచేత- కనుగానని- కండ్లుగానకుండనున్న- నిన్నున్- నిన్ను- శిష్యుగాఁగైకొనుకంటెన్- విద్యార్థినిగానంగీకరించుటకన్నను- నేరమిగలదే- తప్పిదము వేఱొకటిగలదా। అనఁగాఁ నదేతప్పితమనుట- ననుఁగనలింపుచున్- కాఁబట్టినన్నుఁగోపింపఁజేయుచున్- ప్రేలకిక- వదరకయికమీఁద- హాకాలు మటన్నన్- హోకారిపొమ్మనిపలుకఁగా॥ యీయర్థమువోలె- నిఘంటువు॥ ౧౧

క॥ ఆచటన్ ద్వేష్టిగతాయుశ్చ చికిత్సక మను నరవోక్తిచర్చనునుచ్చా। వచనం బులఁ గోపము ప్రచురముగానీక మునిపతికిట్లంటిన్॥ ౧౨

టీక॥ ఆచటన్- అతనిసమీపమందు- గతాయుశ్చ చికిత్సకం గతాయుశ్చ- సరిపోయినయాయుర్ద్రవ్యముగలవాఁడు। చికిత్సకం। వైద్యునిగూర్చి- ద్వేష్టి- విరోధించుచున్నాఁడు- అనుఅనునట్టి- నరవోక్తిచర్చన్- నీతివాక్యప్రకారముగా- ఉచ్చావచనం బులన్- నోటికివచ్చినటులాడెడుమాటలతోఁగూడిన కోపము ప్రచురముగానీక- క్రోధమును బ్రకటముగానియ్యక- మునిపతికిట్లంటిన్- మునిశ్రేష్ఠుఁడైనబ్రహ్మమిత్రునితోనీలాగనిపలికితిని। అనఁగా వైద్యుతోవిరోధముపెట్టుకొనఁగూడదనిభావము॥ ని॥ ఉచ్చావచం నైకభేదం। గతశ్రీర్గణికం ద్వేష్టి గతాయుశ్చ చికిత్సకం। గతశ్రీశ్చ గతాయుశ్చ బ్రాహ్మణాం ద్వేష్టి భారతీ॥ ౧౨

తే॥ నీవు చదివింతువనుచు నన్నియును విడిచి। వచ్చ మెత్తంగ రాముగా వేలతపసి। గడవనాడకు చాలునీ గొడవ యేల। వెఱ్ఱఁదనమేల యనిమదిలజ్జవొడమి॥ ౧౩

టీక॥ నీవు చదివింతువనుచున్ - నీవు విద్య చెప్పుదువని- అన్ని యును విడిచి- ధన రాజ్యములు మొదలైనవి సర్వమును బరిత్యజించి - బిచ్చమెత్తుంగరాదుగా - భిక్షమెత్తుకోరాదుగదా అనఁగా మాకు చందుననవి యున్నియుండక మాను నాయనుట - వేలతపసి - ఓ వెఱ్ఱితాపసుఁడయిన బ్రాహ్మణుఁడా - గడవనాడకు - మించఁబలుకఁబోకు చాలున్ - చాలును - నీగొడవయేల - నీజోలి యొవనికిఁ గావలెను - వెజ్జుఁదన మేల - వైద్యధర్మ మెవనికిఁ గావలెను - అని - అనిపలికి - మదిలజ్జవొడమి - మనస్సున సిగ్గంతోచి ॥ ముందరి పద్యమునఁ గ్రియ ॥ గొడవయనఁగా - ఆపనయని వ్యాఖ్యాంతరము ॥ ౧౩

శా ॥ కంటే బ్రాహ్మణుఁడెన్ని కారుల అచేన్ గర్వించుపీ రెల్లనా । కంటెం బాత్రులె పెద్ద కెట్లునది నేఁగైకొందు
నంచున్ మదిన్ । గెంటె పుంజలనుప్పతిల్లఁగ పటాంతే వాసినై శాంబరిన్ । గొంటుం జందమునీ అశిష్యుల గ
డంగూర్చుండి చర్చారతిన్ ॥ ౧౪

టీక॥ కంటే బ్రాహ్మణుఁడు - చూచితివా బాపఁడు - గర్వించి - అహంకరించి - ఎన్ని కారుల అచేన్ - ఎన్ని కఠినపు మాటలు మాటాడెను - అనఁగా క్రూరపుమాటలాడెను - వీరెల్లన్ - ఈ చదువుకొను వారందఱు - విద్యకున్ - వైద్యపు చదువునకు - నాకంటెన్ - నాకన్నను - పాత్రులే - తగినవారా - అనగా నేను వీరిమాత్రము తగకపోతినా యనియర్థము - ఎట్లునది నేఁగైకొందునంచున్ - ఏవిధముగనైన నీవిద్య నేను గ్రహింతుఁగాకయని - మదిన్ - మనస్సునందు గెంటెంపుంజలముప్పతిల్లన్ మాత్సర్యమిబ్బడిగా నతిశయింపఁగా - శాంబరిన్ - శంబరమాయ చేత - కపటాంతే వాసినై - కైతవపుశిష్యుఁడనై - గొంటుం జందమునీ అన్ - గడుసుతనమతిశయించఁగా శిష్యుల గడంగూర్చుండి - అంతేవాసులతోఁగూడఁ గూర్చుండి - చర్చారతిన్ - స్పర్థయందాసక్తిచేత - అనఁగా స్పర్థచేయుచును ॥ స్యాన్మాయా శాంబరీమాయాచ ర్చాసంఖ్యా విచారణే త్యభయత్రాపురః ॥ ౪౧

తే ॥ కాయబాలగ్రహోర్ధ్వాంగకములు నాల్గు । శల్యదృష్టిజరావృషసంఖ్య నాల్గు । నైనయష్టాంగకము తా
పులాడుగల్గు । వైద్య మెనిమిది నెలలసర్వమును నేర్చె ॥ ౧౫

టీక ॥ ఈపద్యమున మూఁడు చరణములవరకునుండు వైద్య సాంకేతికములాయుర్వేదమందుఁజూచి తెలుసుకొనఁదగిన వి॥ వైద్యము - ఇట్టిచికిత్స - ఎనిమిది నెలలన్ - అష్టమాసములలో - సర్వమును నేర్చె - అంతయునభ్యసించిన వాఁడనై ॥

క ॥ ఇరుమూఁడురుచులదోషవు । విరసతమానం జ్వరాదివ్యాధ్యంతంబై । పరగు చికిత్సయుఁగనిశాం । బరిఁబాసి
తపస్వితోడమదను ననంటిన్ ॥ ౧౬

టీక॥ ఈ పద్యమునను రెండు చరణములపర్యంతము చెప్పియుండు సాంకేతికములు వైద్యశాస్త్రము చూచి తెలుసుకొనఁదగినవి - పరగుచికిత్సయుఁగని - ఈ ప్రకారము ప్రవర్తించుచునుండు వైద్యమును గ్రహించి - శాంబరిఁబాసి - మాయనువిసర్జించి - తపస్వితోడన్ - ఆబ్రహ్మ మిత్రునితో - మదమునననంటిన్ - కోవ్వుచేత నీతీరునఁబలికితిని ॥ ౧౬

శా ॥ తండ్రీ నాకునను గ్రహింపఁగదె వైద్యంబంచుఁ బ్రార్థించినన్ । గండ్రల్ గానటులాడిధిక్కృతులఁబోకా
ల్మంటివో హాయామదిం । దీండ్రల్ గల్గినవారికేకరణి నేనిన్ విద్యరాకుండునే । గుండ్రాఁడాఁచినఁ బెండ్లియేమిటి
కిఁజికుక్కంగష్టముప్పింపచా ॥ ౧౭

టీక ॥ తండ్రీ - ఓయయ్యా వైద్యంబు - చికిత్స నాకునను గ్రహింపఁగదె - నాకుదయచేయవే - అంచుఁ బ్రార్థించినన్ - అని వేడుకొనఁగా - గండ్రల్ గానటులాడి - కఠినములుగానాప్రకారము మాటలాడి - ధిక్కృతుల - ధిక్కారముల చేతపోకాల్మంటివి - పోకాడి - పొమ్మని పలికితివి - ఓ హా - ఖేదా - మదిందీండ్రల్ గల్గినవారికిన్ - బుద్ధియందుఁజొఱుకుఁదనముగలిగినవారలకు - ఏకరణి నేనిన్ - ఏప్రకారముగానైనను - విద్యరాకుండునే - చదువు రాకుండనుండునా - అనఁగా రానేవచ్చుచున్నదనుట - గుండ్రాఁడాఁచినన్ గుండ్రాయిదాఁచిపెట్టిన - పెండ్లియేమిటికిఁజికుక్కన్ - వివాహమెందుకు నా॥

కపోవుచున్నది- అనఁగా కానేయావుచున్నదియనుట- కష్టము ష్టింపఁజా- కష్టాత్ముఁడవైనబిత్సువుబావఁడా- అనినఁబో ధనము॥ పోకాలిపోయనఁగాఁ దిన్నఁగాఁ బొమ్మనికొండటు॥

మ॥ అనినంగన్నులు జేవురింపనధరంబల్లాడ వేల్లత్పునః। పునరుద్యద్భ్రుకుటీభుజంగయుగళీ భూత్కార ఘోరానిలం। బనమూర్పుల్ నిగుడన్ లలాటఫలకంబందందఘర్మాంబువుల్। చినుకంగం దుదిదృక్షురూక్ష నయనజ్వాలాకరాళధ్వనిన్॥ ౧౯

టీక॥ అనినన్ - ఈతీరున నేనుబలుకఁగా - కన్నులు జేవురింపన్ - నేత్రములెఱ్ఱవాఱఁగా - అధరంబల్లాడన్ - పెదవి చలింపఁగా - వేల్లద్బనన్ - వేల్లత్పునః పునరుద్యద్భ్రుకుటీ - చలించుచును మాటిమాటికి నెగురుచున్న బొమముడులను - భుజంగయుగళీసర్పద్వయముయొక్క - భూత్కార భూత్కారరూపమైన - ఘోరానిలంబనన్ - భయంకరపుగాడ్పులోయనునట్టుగా - ఉష్ణమూర్పుల్ నిగుడన్ - ఉచ్ఛ్వాసములతిశయించఁగా - లలాటఫలకంబు - పలకవంటినొసలు - అందందఘర్మాంబువుల్ చినుకన్ - అప్పటప్పటికిఁ జెమటనీళ్లు వర్షించఁగా - కం తుదిదృక్షు - మన్మథునిను గ్రదృష్టిచేతఁ జూడనిచ్ఛయించిన - రూక్షనయన జ్వాలా కరాళధ్వనిన్ - రూక్షనయన - తీక్ష్ణలోచనుఁడైన సాంబమూర్తియొక్క - జ్వాలా - సింహనాదమువలె - కరాళ - భయంకరమైన - ధ్వనిన్ - స్వనముచేత॥ అని పైపద్యముతో నన్వయించుకొనవలెను- జ్వాలాతుసింహనాదస్యాదిత్యమరః॥ ౧౯

వ॥ జటిలుండు గిటగిటం బండ్లు గొఱికి హుమ్మని కటమ్ములదర ముక్కుఁబుటమ్ములు నటింపఁగ టకటా కుటిలాత్మా యటనుటమ్మునవిద్యఁగొనుటయుంగాక గుటగుటలు గురువుతోనాయని కటకటంబడి కకపాలలోని బూదిఁ గేలంగొని యాసురియగు మాయమాయెడం బ్రయోగించి వంచించి యపహసించితివి గావున నసురవై పిశితంబు వసయు నస్ర గ్రసంబులు నశనంబుగా మెసవి వసుధవసియింపు మని బసుమంబు చల్లు సందెఱుఁగ్లుచునిళ్ల వడిముని తల్లజు పదపల్లవంబులం ద్రెళ్లి యిట్లంటి॥ ౨౦

టీక॥ జటిలుండు - జడధారియైన మునీశ్వరుఁడు - కిటకిటం బండ్లుకొఱికి - కిటకిటయనుధ్వని పుట్టునట్లు దంతములు గీటి - హుమ్మని - హుంకారముచేసి - కటమ్ములదరన్ - కణతలు స్ఫురణమ్ముఁజెందఁగా - ముక్కుఁబుటమ్ములు నటింపన్ - నాసికాగ్రంబులు చలింపఁగా - కటకటా కుటిలాత్మా - అయ్యో కుత్సితమనస్సుగలవాఁడా- అటనుటమ్మునవిద్యఁగొనుటయుంగాక - మోసపుచ్చి విద్యనపహరించిన దేకాకుండ - గుటగుటలు గురువుతోనాయని - ఓజలముం దుగుటగుటలాయని - కటకటంబడి - అయ్యయోయని వ్యసనపడి - కపాలలోని - కక్షపాలలోనున్న - బూదిఁ గేలంగొని - విభూతిచేతఁ బుచ్చుకొని - ఆసురియగుమాయన్ - అసురసంబంధమైన మాయను - మాయెడం బ్రయోగించి - మాచోటఁ బన్ని - వంచించి నమ్మును వంచనచేసి - అపహసించితివి గావునన్ - పైఁగా నపహాస్యముచేసితివిగనుక - అసురవై - రాక్షసుఁడవై - పిసితంబును - మాంసమును - వసయును - క్రొవ్వును - అస్ర గ్రసంబులును - నెత్తురును - అశనంబుగా మెసవి - ఆహారముగాఁ దిని - వసుధవసియింపుమని భూమియందుండుమని - బసుమంబు చల్లన్ - భస్మము చల్లఁగాఁ గుండెఱుఁగ్లునని - హృదయము తల్లడించి - కళ్లువడి విభ్రాంతిఁబొంది - ముని తల్లజు - ఋషిశ్రేష్ఠునియొక్క - పదపల్లవంబులం ద్రెళ్లి - పాదకిసలయముల మీఁదఁబడి - ఇట్లంటిన్ - ఈతీరున నంటిని - గుటగుటలనఁగా ప్రతీపవాక్యములనుట॥ ౨౦॥

శా॥ నాయజ్ఞానము సైఁచి సంయమివరేణ్యా కావవే రాక్షసుం। డైయే నెట్లు భజించువాఁడ దురితంబయ్యో నృమాంసంబుగా। డై యే నెట్లు భరించువాఁడనుదరంబార్ద్రాంతరంగుండవై। మాయయ్యా దయసేయవే యవధియే మోహంగ దేహింపఘన్॥ ౨౧

టీక॥ సంయమివరేణ్యా- ఓమునిశ్రేష్ఠుఁడా- నాయజ్ఞానము। సైఁచి- నామూఢత్వమును నోర్చి- కావవే- రక్షించఁగదే- రా

...మండై - రక్తుండనై - దురితంబుల - పాపములు - ఏ నెట్లు భజించువాఁడ - నే నేతీరునఁబొందుదును - అయోగ్యమాంసంబుగూడై - అకటా మనుష్యామిష మేయున్న మై - ఉగ్రంబుల - ... - ఏ నెట్లు భజించు వాఁడ - నే నేకరణిని బూరింతును - ఆర్ద్ర ... - కాఁబట్టియార్ద్రహృదయుఁడవై - ఓయయ్యా - ఓతండ్రీ-దయసేయ వేయువధి - శాపమునకు నంతము కగుణించవే - ఏనోపంగ దేహింపకుఁడ - నేనుజంతువధకుఁడాళ లేనుగదే॥ పిశితంతరసంమాంసంపలలం క్రవ్యమామిషమిత్యమరః॥

చ॥ అనినఁబ్రసన్నుఁడై మునిక ... నెన్నె ... | ... శాపమూల హతిఁ ద్రుళ్ళితిగాయిఁకఁ గొన్ని నాళ్ళపైఁ | దనయను ద్రిమ్మంగఁబోయి యొకధన్యునిదివ్యశరార్చిఁ బ్రేలి వే కని యొకభద్రమన్నఁ దురగం బు ...యింబడిప్రోవ్ను ...॥ ౨౨

టీక॥ ... - నేనీప్రకారము పలుకఁగా - ముని - ఆ బుద్ధిశ్వరుఁడు - ప్రసన్నుఁడై - అనుగ్రహముగలవాఁడై - కరాజ్ఞమున్ననునైత్తి - తనహస్తకమలము చేతనన్నుఁ దేవనెత్తి - వత్స - చిన్నవాఁడా - ... శాపమూలహతిఁ ... శాప - నాయొక్క ... ఁడిగల శాపమను శూలహతిఁ - శూలపుపోటు చేత - ద్రుళ్ళితిగాయిఁక - ... - కొన్ని నాళ్ళ పైఁ - కొంత కాలముగడచిన పిమ్మట - తనయను ద్రిమ్మంగఁబోయి - కొమారైనుగబాళించఁజని - ఒకధన్యుని - ఓకపుణ్యాత్మునియొక్క దివ్యశరార్చిఁ బ్రేలి - దివ్యాస్త్ర జ్వాలచేతఁగాలి - వేకని యొకభద్రమన్నఁ - శీఘ్రముగాఁబొందుచున్నా వు... మునని పలుకఁగా - తురగంబుపయింబడి - ... బడి - ప్రోవ్ను ద్రుంకఁగ - అస్తమానమగుచుండు వేళను పైపద్యముతోనన్వయము॥ ౨౨

క॥ సన్నపుఁదల మేనునమై | యన్నుకొనుచు నాముఁదిన్నయ శైలరాఁగా | ఖిన్నుఁడనై పురి కేగితిఁ బెన్నం దనంబుడిగి కొన్ని దివియులు వెలుఁగఁ॥ ౨౩

టీక॥ సన్నపుఁదలయేనునఁ - కొంచెపు తలనొప్పి చేత - మేను - శరీరము - అన్నుకొనుచుఁ - మత్తుగొనుచును - ఆముఁదిన్నయశైలరాఁగాఁ - జొన్నయొకలైనపిక్కో సిఁపమ్మటదిగిలించినది భక్షించుచువచ్చినంతి ... ఖిన్నుఁడనై - విచారగ్రస్తుఁడనై - తిన్నదనంబుడిగి - సౌమ్యభావముపిడచి పెట్టి కొన్ని దివియులు వెలుఁగఁ - కొన్ని ... టీబుజ్వలింపుచుండఁగా - పురి కేగితిఁ - పట్టణమునకుఁబోతి॥ ౨౪

క॥ అంపఁదగువారిఁగసరుచు | ... పినగరుసొచ్చి వెలఁదులారతులీగా | నింపఁగశాఖిహతుఁడ | జంపించితివారినన్ని శాపధ్యమునఁ॥ ౨౪

టీక॥ అంపఁదగువారిఁ - సెలవిచ్చి ... గినవారిని-కసరుచుఁ - కోపముచేతగద్దించుచును - అంపి - పంపించి - నగరుఁజొచ్చి - దివాణమునఁ బ్రవేశించి - వెలఁదులారతులీగాఁ - స్త్రీలు ... శ ... పట్ట ... - ఇ ... - ఇచ్చెడునట్లుగా - కశాభిహతుల - కొరడాదెబ్బలచేత - వారిఁ - ఆస్త్రీలను - అన్ని సాధ్యమునఁ - ఆయాగాత్రియందు - చంపించితిఁ - వధింపఁజేసితిని॥ ౨౪

సీ॥ అభ్రమండలి మోచునండాఁ కనూరక | సిరిగినట్టా మేనునవరేణ్య | యవధిభూధరసాగమంగాఁక నూరక | పటిదినట్లొ మేనుపార్థివేంద్ర | యబ్జభూభువనంబునందాఁకనూరక | యెగసినట్లొ మేనుజగదధీశ | యహిలోక తలమందునందాఁక నూరక | పడినయట్లొ మేనుభువన ...॥ తే॥ యఖిలజగములు ద్రిమ్మనంతాఁకనియును | ... జెడఁద్రోచునంతనృకయు | నచలచాలనచణమైన యదటుగలిగె | నసురభావంబునను జెందునవసరము॥ ౨౬

టీక॥ నరవరేణ్య - ... వైనయో ... - అసురభావంబు - ... - ననుఁజెందునవసరమునఁ - నన్నుఁబొందినసమయమందు - మేను - శరీరము - ఊరక - హేతువేమిలేక ... అభ్రమండలి మోచునండాఁకఁ - మేఘ

మండలమంటుపర్యంతము - పెరిగినట్లుగా-వృద్ధిఁబొందిన ట్టుగాననుండును - సార్ధివేంద్ర - ఓగా జంద్రా- మేను-శరీరము - ఊరక-నిమిత్తమేమిలేక - అవధిభూధరసానువందాఁకన్ - అవధిభూధర-చక్రవాళపర్వతముయొక్క - సానువందాఁకన్ - శిఖరపర్యంతము- పఱచినట్లుగా-పఱుగెత్తినట్టుగానుండును - పఱపినట్టుగానుండుననుకొంచు చెప్పుచున్నారు - అనఁగాఁబర్విస్తమయినట్టనుటజగదధీశ - ఓ భువనాధీశ్వరా - మేను - దేహము - ఊరక-వృథగా- అబ్జభూభువనంబునందాఁకన్ - అబ్జభూ- కమలసంభవుఁడైనబ్రహ్మయొక్క - భువనంబునందాఁకన్- లోకముపర్యంతముగా-ఎగసినట్లుగా- ఎగిరిపోయినట్టుగానుండును - ప్రభువతంస - ఓయిప్రభుశిఖామణీ - మేను-శరీరము - ఊరక నిర్నిమిత్తముగా - అహిలోకతలమంటునందాఁకన్- నాగలోకముయొక్కయడుగంటుపర్యంతము- పడినయట్లుగా- పడ్డట్టుగానుండును‖ అనఁగానే తెలియకయుండెనని తాత్పర్యము ‖ అఖిలజగములు - సమస్తలోకములు- మ్రింగునంతాఁకలియున్- కబళించునంతటియాఁకయును - అబ్ధులేడున్- సప్తసముద్రములును - చెడన్ - ఇంకిపోవునట్టు - క్రోలునంత - పానముచేయునంతటి - తృషయున్- డప్పియును- అచలచాలనచణమైన-స్థావరజంగమాత్మకమైన - అకటు అబ్బురము - కలిగెన్ - సంభవించెను‖ ౨౬

క ‖ రక్కసుఁడనై నెపంబిడి । యొకొ్కక్కయపరాధమునకు నొక్కొక్కఁడుగాఁ । బొక్కఁగ లోకముపుర

పురఁ । బొక్కఁగఁబాడయ్యెనంతిపురముం బురమున్‖ ౨౭

టీక ‖ రక్కసుఁడనై - రాక్షసుఁడనై - నెపంబిడి- నేరమారోపించి - ఒక్కొక్క యపరాధమునకున్ - ఒక్కొక్క నేరమునకు - ఒకొ్కక్కఁడుగాన్- ఒకొ్కక్కఁడగునట్టుగా - బొక్కఁగన్ - భక్షించుచుండఁగా - లోకముపురపురఁబొక్కఁగన్ - జగమంతయు వ్యథపడునట్టు - అంతిపురమున్ - అంతఃపురమును - పురమున్ - పట్టణమును - పాడయ్యెన్-శూన్యమైపోయెను‖ ౨౭

తే ‖ ఊరుపాడైనఁ గెళవులయూళ్లకుఱికి । మెసవదొరకొంటిఁ బ్రజమారిమసఁగినట్లు । తీఱెఁగతిపయదినములదేశమెల్ల । మల్లెవట్టినచేఁ[illegible]గాఁగ‖ ౨౮

టీక ‖ ఊరుపాడైనన్-పట్టణముశూన్యమైనతరువాత- కెళవులయూళ్లకుఱికి - ఈపలావలిగ్రామములకుఁబఱుగెత్తి- ప్రజన్ - జనులను- మారివలెఁగినట్లు- మారియనుశక్తిచేఁబడినాశనముచేసినట్టుగా- మెసవదొరకొంటిన్-తినమొదలుపెట్టితిని- కతిపయదినములన్- కొన్నిదివసములమీఁద దేశమెల్లన్ - రాజ్యమంతయు - మల్లెవట్టినచేనిక్రమంబుగాఁగన్ - మల్లెయనఁగాఁబైరుచెఱుచు చెట్టుజాతికిఁబేరు అదిగ్రామావరించినచేనివలె- మల్లెయనఁగాఁబుగుగులనికొందరు చెప్పుచున్నారు- తీఱెన్- సమాప్తమాయెను‖ ౨౮

వ ‖ ఇవ్విధంబున వివిధ ధానంబున యాతుధానుండనై ధారాధరోత్సేధంబును నతినిశితరోమసంబావంబును జ్వలితకపాలకుండలంబును జ్వలితశితదంష్ట్రంబును ధూమ[illegible] ధామంబును ధృ[illegible]ంత్రదా[illegible]ంబును జలితకపాలకుండలంబునుజ్వలితశితదంష్ట్రంబును ధూమ[illegible] ధామంబును మండలంబును [illegible] ఘ్రాణంబును మస్తకోత్తుంగ ఘోణంబును నై యనవరతహింసానురూపంబగు ఖరా [illegible]నంబుఁ దాల్చి శకటాంగసాంగికమ్ములై యుంగలమ్ములొాలుకు నపాంగమ్ములంబిశంగమ్ములగుచుఁ బశ్యజ్జరూపంబుఁ దాల్చి శకటాంగసాంగికమ్ములై యుంగలమ్ములొాలుకు నపాంగమ్ములంబిశంగమ్ములగుచుఁ బశ్యజ్జనమోచనంబులగు లోచనంబులు వెలుఁగ బభ్రుకేశంబులు దూల సకలభూతభయంకరంబగు [illegible]టిమునిచ వాన మోచనం [illegible]లోచనంబులు వెలుఁగబభ్రుకేశంబులు దూల సకలభూతభయంకరంబగు[illegible] టివిమునిచ [illegible]జమ్ముల [illegible] వటువనక యతియనక వ్రతియనక గృహియనక సతియనక శిశువనక భక్షించి [illegible] సుము [illegible] తారలకు వర్షధారలకుని సుము [illegible] పునకులె [illegible] కలిగినంగలు[illegible] గాని [illegible] జగంబు సంతానంబునకు లెక్కయిడనే [illegible] సమర్థుండు గాఁడిట్టిక్రూర [illegible] ఆవిష్టుండనగు నాదౌష్ట్యంబు సవసవగాఁ దెలిసి [illegible] తక్షత్రంబులంబుట్టించి వారుత్సవాలోక వ్యాజంబున నవిపించుకొని చనినిజగృహ[illegible] కొనియుండిరిప్పుడేశనంబుగానక [illegible] కన్యంగైలాసకాననంబునం [illegible] దానిఁగనికనికరంబుడిగి దుపుదిచ్చునకుఁ బ్రింగంగ నమికొని వచ్చి యిచ్చోటఁ భవదీయాగమనంబునన్వజినరుఁజవలన విముక్తుండనై నిజప్రకృతిఁ బొందితి కృతార్థుండనైతి‖

టీక ॥ ఇవ్విధంబునన్ – ఈప్రకారముగా – విధివిధానంబునన్ – దైవకృతమువలన – యాతుధానుండనై – రాక్షసుండనై – ధారాధరోత్సేధంబును – మేఘపర్యంతముపొడవుగలదియును – అతిశీతరోమసంబాధంబును – మిక్కిలి వాఁడిగల వెండ్రుకలచేత సంకటమైనదియు – ధూమసమధామంబును – పొగవంటి తేజముగలదియు – ధృతాంత్రదామంబును – ధరించఁబడిన ప్రేగుల పేరులు గలదియు – చలితకపాలకుండలంబును – కదలుచున్న పుఱ్ఱెలు కర్ణాభరణముగాఁ గలదియు – జ్వలితశితదంష్ట్రామండలంబును – మండుచునుండు తెల్లనికోఱలగుంపుగలదియు – నాగాయుతత్రాణంబును – పదివేల యేనుఁగుల బలముగలదియు – మస్తకోత్తుంగఘోణంబును – శిరస్సుకంటె నున్నతమైనముక్కుగలదియు ఐ అయి – అనవరతహింసానురూపంబగు – నిరంతరము బంధనతాడనవధానుకూలమగుచున్న – రూపంబుఁ దాల్చి – ఆకారమువహించి – శకటాంగభంగిఁ గ్రమ్ములై – బండికండ్లవలెనున్నవై – ఇంగలమ్ములొలుకు – నిప్పులుగాల్చుచునుండు – అపాంగమ్ములన్ – కొలుకులచేత – పిశంగమ్ములగుచున్ – పచ్చనగుచును – పశ్యజ్జనాసుమోచనంబులగు – చూచుజనులయొక్క ప్రాణములను విడిపించుచున్నవైన – లోచనంబులు వెలుంగన్ – కన్నులు ప్రకాశించుచునుండఁగా – బభ్రు – పచ్చనైనకేశంబులు దూలన్ – జుంజురు వెండ్రుకలు తూలియాడఁగా – సకలభూతభయంకరంబగు చుపటిమన్ – సమస్తజంతువులకు భీతికరమగుచుండు సామర్థ్యముచేత – ఇచటియ్యటజమ్ములకు నాకి – ఈయరణ్యమందలియాశ్రమస్థలములకు బరుగెత్తి – జటియనక – జటాధారియైనమునీశ్వరుఁడని విచారించక – వటువనక – బ్రహ్మచారియని విచారించక – యతియనక – సన్న్యాసియని విచారించక – వ్రతియనక – వానప్రస్థుఁడని విచారించక – గృహియనక – గృహస్థుఁడని విచారించక – సతియనక – స్త్రీయని విచారించక – శిశువనక – బిడ్డయని విచారించక – భక్షించ భక్షించి – తినితిని – కుక్షింభరిత్వంబునం బవర్తిల్లితిన్ – కడుపునింపుకొనుటచేత నే ప్రవర్తించితిని – అట్లుండ వినుము – అది యెట్లుండెననరిగదా యాకర్ణింపుము – తారలకున్ – నక్షత్రములకును – వర్షధారలకున్ – వానయొక్క జలధారలకును – ఇసుమునకున్ – ఇసుకకును – కసవునకున్ – గడ్డికిని – లెక్క గలిగినం గలుగుఁగాని – ఎన్నిక కలిగినను గలుగుంగాక – మదీయజఠరానలజీర్ణజంతుసంతానంబునకున్ – మదీయజఠరానలజీర్ణ – నాయొక్క జఠరాగ్నియందు హరించిన – జంతుసంతానంబునకున్ – శరీరిసమూహమునకు – లెక్క యిడ నక్కమలగర్భుండును సమర్థుఁడుగాఁడు – లెక్క యేర్పఱచుటకు బ్రహ్మయైనను శక్తికిని జాలఁడు – ఇట్టిక్రూరదనుజభావావిష్టుండనగు – ఇటువంటి కపటరాక్షసత్వమును బొందిన – నాదౌష్ట్యంబు – నాయొక్క దౌర్జన్యము – సవసవగాఁ దెలిసి – చూచాయగా గ్రహించి – అనఁగాఁ గొద్దిగొద్దిగాఁ దెలిసి యనుట – ముదరకయమున్న – అతిశయించకమునుపే – మత్కళత్రంబులన్ ! నాభార్యలను – పుట్టినింటివారు – తల్లియింటివారు – ఉత్సవాలోకనవ్యాజంబున నంపించుకొనిచని – పెండ్లి పేరంటము మొదలైన వేడుక చూచుటకని చెప్పి యంపకము చేయించుకొనిపోయి – నిజగృహంబులను నిచిరక్షించుకొనియుండిరి – వారి వారి యిండ్లలో నుంచుకొని సంరక్షణము సేయుచుండిరి – ఇప్పుడే నశనంబుగానకన్ – ఇప్పుడు నేనాహారముగానక – కానకఁగన్న యొక్కన్నన్ – లేక లేక కనుఁగొన్న యీచిన్నదానిని – కైలాసకాననంబునం గుసుమంబులు గోయుదానిం గని – కైలాసపర్వతవనమందుఁ బువ్వులు గోయుచున్నదానిని జూచి – కనికరంబుడిగి – దయదలఁచక – కడుపుచిచ్చునకున్ – జఠరాగ్నికి – మ్రింగం దలఁచి కొనివచ్చి – మ్రింగనిమిత్తమై తెచ్చుకొనివచ్చి – ఇచ్చో టభవదీయదర్శనంబునన్ – ఈస్థలమందు నీయాలోకనమువలన – వృజినరుజవలన విముక్తుండనై – పాపమనురోగమువలననుండి విడువఁబడినవాఁడనై – నిజప్రకృతిఁ బొంది – స్వకీయమైనదివ్యదేహముఁ జెంది – కృతార్థుండనైతిన్ – ధన్యుఁడనైతిని – అనఁగా ఆముని వాక్యప్రకారము శాపవిముక్తియును స్వరూపమును జెందితిననుట ॥ ౩౪

క ॥ ఈయుపకారమునకుఁ బ్రతి । సేయఁగ శక్యంబె జంభజిన్నిభ శశధరా । స్యాయతలోచన యయినను । దీ
యాత్మజనికి నిత్తు దేవీమణిగాన్ ॥ ౩౫

టీక ॥ ఈయుపకారమునకున్ – ఇప్పుడు నీవు నాకుఁ జేసినయు । పకృతికి – ప్రతి సేయఁగ శక్యంబె – ప్రత్యుపకారము చేయఁగ

క్త్రమా - అనఁగా నేమి చేసిననుదీనికి సరిగాదనుట- జంభ జి ద్భిషఁ- జంభాసురుని జయించినయింద్రుని యొక్క వైద్యుఁడవైన వాఁడా - సఫరాత్యాయతలోచన యగుదాన - శఫర - బెళుకుచేఁపవలె- అత్యాయతలోచనయైన- మిక్కిలి దీర్ఘములైన నేత్రములు గల- మదీయాత్మజ- నాకొమార్తె యయిన యీమనోరమను- దేవీమణి గాన్ - అగ్రభార్యయగునట్లుగా- నీకు నిచ్ఛుటకు - నిచ్చుచున్నాను - అనఁగా నాచేతనైనకార్యమిది తమాశ్రమము చేయుచున్నాననుట॥ ౩౪

॥ ఆయుర్వేదముఁ గైకొని । యీయింతిం బెండ్లియాడు మేలుమిరనానా । గేయపరిణయ గేయవి । గాయనగంధర్వమైన విద్యవుఁ గొండీ॥ ౩౫

టీక ॥ ఆయుర్వేదముఁ గైకొని - నాచేఁ దెలిసి యుండునాయుర్వేదమును- అనఁగా వైద్యశాస్త్రమును నీవు గ్రహించి- ఎలమిన్ - వేడుకచేత- రమా...మైన- రమానారాయణ- లక్ష్మీనారాయణులయొక్క - పరిణయ గేయ - పెండ్లిసంబంధమైన గానమును - విగాయనగంధర్వమైన- లెస్సగాఁ బాడుచున్నదు గంధర్వులు గలిగిన, కవ్వపుగొండన్- మంగళాద్రియందు - ఈ యింతిం బెండ్లియాడుము - ఈ స్త్రీని వివాహము చేసుకొనుము ॥ గేయమనఁగా గానమునకు గానయోగ్యమగు గీతమునకుఁ బేరు॥ ౩౬

లయగ్రాహి ॥ అన్నగముపై జరఠపన్నగపతిస్ఫటలనన్నగసి కోటతుదలన్నెగడుకొమ్మల్ । మిన్నగలరాయురు విజెన్నగు విమానములపన్నగడపన్నగఁ బ్రభిన్నగజఘోటం । బచ్ఛన్నగహనాపణములన్నిగనిగద్యుతిర విన్నగు మణిప్రకరమున్నగరిసంభేగని రెన్నగలయంగడులవన్నె సంపదలకున్నగరియొప్పు బలభిన్నగరి తేవన్॥

టీక ॥ అన్నగముపైన్ - ఆమందరపర్వతము మీఁదను- జరఠ...గసి- జరఠపన్నగపతి - వృద్ధమైన సర్పశ్రేష్ఠునియొక్క - ఆదిశేషాహియొక్క - స్ఫటలన న్నెగసి- పడగలోయనునట్టుగా నెగిరి - కోటతుదలన్నెగడు - ప్రాకారపు గోడల యొక్క చివరలయందొప్పుచున్న కొమ్మలు- ప్రాకారశృంగములు- మిన్నగలరాయన్ ఆకాశము పగులునట్టు ఒరయఁగా అనఁగా గోటయత్యున్నతముగా నున్నదని తాత్పర్యము- విజెన్నగు - కాంతిచేత నుండగనగుచున్న విమానములు- వ్యోమయానములయొక్క - పన్నుగడ-ఆరాధనము పన్నగన్ ఒప్పిదమగుచుండగా- ప్రభిన్నగజఘోటచ్ఛన్నగహనాపణములన్-ప్రభిన్నగజ- మదపుటేనుఁగుల చేతను- ఘోట - గుఱ్ఱముల చేతను- ఛన్న - కప్పఁబడిన విగనుక నే గహన- చొరశక్యముగానుండు మన్న - ఆపణములన్-వర్తకవ్యవహారస్థానములయందు - అంగడులయందనుట- నిగనిగద్యుతిన్ - నిగనిగని మెఱయు కాంతిచేత - రవిన్నగు - సూర్యాదికము గ్రహించు - మణిప్రకరము - రత్నసమూహము ఉన్నగరిమన్ - కలిగియున్న యతిశయత్వముచేత - పేరెన్నఁగల - కొనియాడఁదగిన - అంగడులన్ - అపణముల చేత - వన్నెఁగని - ప్రసిద్ధినిబొంది- సంపదలన్- సమస్తసంపత్తులచేతను - బలభిన్నగరి తేవన్ - ఇంద్రుని పట్టణమైన స్వర్గము వలె యున్నగరియొప్పున్- నా యొక్క పట్టణ మొప్పుచుండును - ఈపద్యము మొదటి పాదమునందు అన్నెగసి యన్నకోట - నెగసి యున్నదా యన్నగారి- ఎగసియున్నదా రాదిగాదు - పూర్వమనెక సేనబొంద లేంబొన రెఁబొందెననుశబ్దములయందు మొదలివర్ణములు వ్యంజనములయియుండి వలయునప్పుడు - వ్యంజనములులోపించి అవ్వగలు లేనిల్చునగుట రెండువిధములు గానవచ్చిన విప్రయోగము కలవు నెఱివక్కఁగట్టి మత్తనెగయఁగ ... ఘోరతమునసాదిపవ్వలదు - ఏటాలన న్నగసేనని వసువుత్ర - యీతీరున్నలపుగను గయిక్కడను హోవినంధివో ష యిలేవ॥

తే ॥ అనినిజోనంతమాపంతయెనఁదాఁప । కంతయును జెప్ప నద్భుతంబంతరంగ । మంత యును నిండ హర్షిచె వాస్వరోచి । యంతనవియే గెఁబ్బె చూశాంతమునకు॥ ౩౭

టీక ॥ అని - ఇట్లని - నిజోనంతము - తనయొక్క వృత్తాంతము- అవంతయైనన్ - ఆవగింజంతయైనప్పటికిని- దాఁపకంతయును జెప్పన్ - దాఁచక సర్వమును జెప్పఁగా - అద్భుతంబు - ఆశ్చర్యము - అంతరంగమంత యును నిండఁగా

హృదయమందంతటఁబ్లోగమగుచుండఁగా- అస్వరోచి- స్వరోచి - హార్షి చెన్ - ...షించెను - అగతన్ - అంతట - ... ంతమునపున్ - ...టిదిక్కున - రవియే గెన్-సూర్యుఁడుపోయెను. అనఁగాసూర్యాస్తమయమాయెననుట ॥ వా ర్తాప్రవృత్తిగ్స్వ్రుత్తాంతఉదంతఇత్యమరః॥

మ ॥ వికసిల్లంబ్రజచక్రపాలనముగావించెంగరవ్యాప్తిం। గకుబంతంబులనాక్రమించెఁబొసఁగంగానేత్ర్పైవర్ణాళిఁగాం। తికిఁబాపెంబెలరాజకోటిఁదుదిశాంతింబొందెదైవంబునేఁ। తకుఁదాపంబిఁకనేలనం గకుఁడస్తప్రాప్తుఁడయ్యెంగడున్॥ ౩౮

టీక ॥ ఇనుఁడు - సూర్యుఁడనియర్థము - రాజనియర్థాంతరము - ప్రజ- జనసమూహము- వికసిల్లన్- తెలివిపొందునట్టనియర్థము - సంతోషించునట్టుగాననియర్థాంతరము - చక్రపాలనముగావించెన్ - కోకపక్షిసంరక్షణము చేసెననియర్థము - రాజ్యపరిపాలనముచే సెననియర్థాంతరము - కరవ్యాపృతిన్- కిరణవ్యాప్తిచేతననియర్థము- హస్తవ్యాప్తిచేతననియర్థాంతరము - కకుబంతంబులనాక్రమించెన్ - దిగంతములనునాక్రమించెను - అనఁగాస్వవశముగాఁజేసుకొనెననియర్థవ్యయమందును జెప్పవచ్చును - పొసఁగంగానేత్ర్పైవర్ణాళి- శ్వేతపీతాదివర్ణములనొప్పునట్టుగానేర్పాటుచే సెనని యర్థము- బ్రాహ్మణాది వర్ణములనుయుక్తమునట్టుగానేర్పాటుచేసెనని యర్థాంతరము - కాంతికిఁబాపెంబెలరాజకోటిన్ - అన్యుఁడైనచంద్రునియొక్కయాత్కర్షమునుబ్రకాశించకుండఁజేసెననియర్థము - ఇతరరాజసమూహమును బ్రకాశించకుండఁజేసెననియర్థాంతరము- తుదిశాంతింబొందెన్- చివరకుమందరశ్మియాయెననియర్థము - చిత్తశాంతినిబొందెననియర్థాంతరము - దైవంబు నేఁతకున్ - దైవముచేసిననిర్ణయమునకనియుభయత్రచెప్పవచ్చును- తాపంబిఁకనేలనంగన్-దాహకగుణమిఁకనెందుకన్నట్టుగాననియర్థము - మనస్తాపమిఁకనెందుకన్నట్టుగాననియర్థాంతరము- అస్తప్రాప్తుఁడయ్యెంగడున్ అస్తమానమునుబొందెననియర్థము - అంతమును బొందెననియర్థాంతరము ॥ ఇనస్సూర్యే ప్రభౌ రాజామృగాంకే క్షత్రియేనృపేఇత్యమరః॥ ౩౯

తే ॥ అసురవరుఁడైనయిందీవరాక్షుమేన। నంటికొన్నస్వరోచిబాణాగ్నివోలె। నంతఁగనుపట్టెశుకతుండకాంతిఁదెగడి। సాంధ్యరాగంబుపశ్చిమాచలమునందు॥ ౪౦

టీక ॥ అసురవరుఁడైన- రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడైన- ఇందీవరాక్షుమేనన్ - ఇందీవరాక్షునిశరీరమందు- అంటికొన్న-తగులుకొన్న - స్వరోచిబాణాగ్నివోలెన్ - స్వరోచియొక్క అస్త్రసంబంధమైన వహ్నివలె-అంతన్ - ఆసమయమందు - శుకతుండ కాంతిఁదెగడి - చిలుకముక్కుచాయనుదిరస్కరించిన - అనఁగానెఱ్ఱని కాంతిచేత - సాంధ్యరాగంబు - సంధ్యారాగము - పశ్చిమాచలమునందున్- పడమటికొండయందు - కనుపట్టెన్ - కనుపడెను ॥ అనఁగానంజకెంపుపగుపడెననుట॥ ౪౧

క ॥ తలచూపెనప్పుడఖిలా। శలగట్టపుటిరుల దిలువరాలునభః। స్థలమంటపకోపరిసీ। మలనిడినసితాండపటలిమాడ్కింజుక్కల్॥ ౪౨

టీక ॥ అప్పుడు - ఆసమయమందు-అఖిలాశల - సమస్తదిక్కులయందును - దట్టపుటిరుల - కారుచీఁకటియను-చిలువజవరాలు - నాగకాంత- నభస్స్థల- ఆకాశప్రదేశమనునట్టి - మంటపకోపరిసీమలనిడిన- మంటపక - మిద్దెయొక్క- ఉపరిసీమలనిడిన - ఊర్ధ్వభాగములయందుఁబెట్టిన-సితాండపటలిమాడ్కిన్ - తెల్లనిగుడ్లగుంపువలె - చుక్కలు - నక్షత్రములు - తలచూపెన్ - కనుపడెను ॥ మండపకమనఁగాజనాశ్రయమైన చావడియని యమరము - స్వార్థేకప్రత్యయము॥ ౪౩

ఆ ॥ సాంధ్యనటనచండచండీశజటాలిఁ। దరణిచక్రమొఱఁగిశరధిఁగ్రుంగ। దోరగల్లువడియెభూరథేతరభాగ। చక్రమనఁగనప్పుడుశశియుఁదోఁచె॥ ౪౪

టీక ॥ సాంధ్యనటనచండచండీశపదహతిన్ - సాంధ్య నటన - సాయంకాలతాండవమందు - చండ-సమర్థుఁడైన-చండీశ - సాంబమూర్తియొక్క - పదహతిన్ - పాదఘట్టనచేత - తరణిచక్రమొఱఁగి-సూర్యరూపమైనబండికల్లొకభాగమునకువంగి- శరధిఁగ్రుంగన్ - సముద్రములో దిగఁబడఁగా - భూరథేతరభాగచక్రము- భూరథ - భూరూపమైన స్యందనముయొక్క - ఇతరభాగచక్రము - రెండవదైన(పు బండికల్లుధోరగల్లువడియెన్ - ఒడ్డగిలఁబడెను - అనఁగన్- అనునట్లుగా - అపుడున్ - ఆసమయమందు- శశియుదోఁచె- చంద్రుఁడునునుదయించెను ॥ అనఁగా సూర్యాస్తమానము కాఁగానే చంద్రోదయమునునాయెననియర్థము ॥ సాంబమూర్తికిఁద్రిపురసంహారకాలమందు భూమిరథమును సూర్యచంద్రులు బండికండ్లునునగుటపురాణ ప్రసిద్ధముగనుకకవిప్రయోగించి నాఁడని తెలియవలెను - యీకథసాంగం దమున - భారతమునఁగర్ణపర్వము మొదలైనవాని యందుఁ జూడవలసినది॥ ౪౨

క ॥ తమమను కాలాహిప్రపం । చము నెరగొనియెవోషధీశసద్యఃకృతదం । డమునసమగుడంగఁ గ్రక్కెను । క్రమమునవొయ్యొయ్యవిచ్చికడలకుఁదొలఁగెన్॥ ౪౩

టీక ॥ తమమను చీఁకటియనునట్టి - కాలాహి - నల్లత్రాఁచుబాము - ప్రపంచము నెరగొని- లోకమంతయుఁబ్రమింగి- ఓషధీశ - చంద్రునిచేత - సద్యఃకృ తదండమునన్ సద్యఃకృత - అప్పుడుచేయఁబడిన - దండమునన్-శిక్షవలన సగుడంగఁ గ్రక్కెడుక్రమమునన్ - మరలవమనముచేసినరీతిగా ఒయ్యొయ్యవిచ్చి - చిన్న చిన్న గావిడిచి - కడలకుఁదొలఁగెన్ - పార్శ్వములకునొత్తిపోయెను ॥ అనఁ గాఁ జంద్రోదయము కాఁగా నేచీఁకటి యంతకంతకుఁ దొలఁగిపోయెననుట॥ ౪౩

వ ॥ అనంతరంబ క్రమక్రమంబునన్ ॥ తర్వాతతో డ్తోడనే॥

సీ ॥ కలయవెల్లువగట్టి జలజలఁబ్రవహించు - శశికాంతవాంతనిర్ఝరము జలము । మలయానిలము చేసమారంబు రేఁగుసౌ । గంధికంబురజంబుకఱకుమన్ము । నిండారవిరిసినబొండుమల్లెలనుండి । యొడయుమకరందపుగుడరసంబు । తోఁకిమింటికిఁబొంగుదుగ్ధపాథోరాశి కరడులమీఁదిమీగడలమెఱుఁగు ॥ తే ॥ తనరసవర్గములుగాసుధాకరుండు । సారెసారెకుఁగరములుసాఁచిచాఁచి । యచ్చదెలుపుగనపుడుబ్రహ్మాండమంటపంబువెన్నెలసన్నసున్నంబుఁజేసె॥ ౪౫

టీక ॥ కలయవెల్లువగట్టి - అంతటఁగలియునట్టుగావరదగట్టి- జలజలఁబ్రవహించు - జలజలయనిపారునట్టి - శశి...రము - శశికాంతవాంత- చంద్రకాంతమణులవలనవెడలఁగ్రక్కఁబడుచున్న - నిర్ఝరము - ప్రవాహము- మలయానిలముచేన్- చందనాద్రిమారుతముచేత- దుమారంబు రేఁగు - దుమ్ము రేఁగుచున్న - సౌగంధికంబురజంబు- ఎఱ్ఱగలువలపుప్పొడియను- కఱకుమన్ము - ఇసుకయును - ఘన్మవిశేషమనియాంధ్రభాషార్ణవమందు - నిండారవిరిసిన - లెస్సపూచిన- బొండుమల్లెలనుండి - మహామల్లీపుష్పములవలననుండి - ఒడియు - కారుచుండు - మకరందపు- మకరందమను- గుడరసంబు- బెల్లపునీళ్లును - తోఁకి- తోణికి- మింటికిఁబొంగు - ఆకాశమునకుబుకుచున్న - దుగ్ధపాథోరాశి- క్షీరసముద్రముయొక్క- కరడులమీఁది - తరంగములపైనుండు- మీగడల- మండము లేయను - మెఱుఁగు- చమురు॥ మండందధిభవంమస్త్విత్యమరః తనరన్- తనరు- రసవర్గములుగాన్ - గచ్చుచేయుటకుఁగావలసిన సాధనములౌచు నుండఁగా- సుధాకరుండు - చంద్రుఁడను సున్నపుగచ్చుపనిచేయువాఁడు- సారెసారెకున్ - మాటిమాటికిని- కరములుసాఁచిచాఁచి - కిరణములను చేతులుసాఁచిసాచి - అచ్చతెలుపుగన్ - శుద్ధశ్వేతవర్ణముగానుండు - అపుడు - ఆసమయమందు- బ్రహ్మాండమంటపంబు- బ్రహ్మాండమనుమంటపము - వెన్నెల- చంద్రికయను-సన్నసున్నంబుఁజేసెన్- పాలగారచేసెను॥ మండపోస్త్రీజనాశ్రయఇత్యమరః॥

వ ॥ ఆసమయంబునం బరిశ్రాంతుండగు నమ్మహీకాంతుం డొక్కశశికాంత శిలామంటపంబునదట్టంబు గాఁబఱచినచిగురుపఱుపులఁగంధర్వరాజునుందానునుసుఖాసీనులై యిష్టకథాగోష్ఠినారాత్రిగడపిరంత॥ ౪౬

టీక ॥ ఆసమయంబునన్-అట్టిరాత్రికాలమందు- పరిశ్రాం । తుండగు-అలసియున్న- అమ్మహీకాంతుండు-ఆస్వరోచి-

ఒక్క—శశికాంతశిలామంటపంబునఁ - చంద్రకాంతమణిని ర్మితమైనయేకమిద్దెయందు- దట్టంబుగాఁబఱచిన- మెండుగాఁబఱచిన-చిగురుపరపులఁ - చిగురుటాకులశయ్యలయందు. గంధర్వరాజును౦డాను - గంధర్వరాజైనయింది దీవ రాత్ముఁడునుస్వరోచియును. సుఖాసీనులైహాయిగాఁగూర్చున్నవారై - ఇష్టకథాగోష్ఠిఁ - ప్రియమైనకథాప్రసంగముచేత - ఆరాత్రిగడిపిరి ఆరేయి వెడలఁబుచ్చిరి - ఆంతటఁ - అటుతర్వాత॥ ४౯

సీ॥ తనుఁబాసిశశిదవ్వుచనినవెవ్వఁగఁబోలెఁ। దొలిదిక్కుజవరాలు వెలుకబాఱెఁ। బ్రథమాద్రిసభయందుఁ బఱచినకెంబట్టు- జముకాణమనఁగ రాగముజనించె। ధవుఁగూర్మిఁగొసరుచున్నవివో లెముఖరాళి। వనరుహాస్యములఁబద్మినులు దెఱచె। భానూష్మభీతిమున్పడినచక్కఁ భంగి। దొరలెవేసవగాలిఁదరులమంచు॥ తే॥ కాలగుణయుక్తిమింటిచక్కటికి నెగయ। వాసవునిపట్టిపొడవుగావైచియాడు। గచ్చుచమరినదారుచక్రంబుబిల్ల। వోలెనొయ్యనఁబ్రాచిలేప్రొద్దు వొడిచె॥ ५౦

టీక॥ తనుఁబాసి తనవువనలిపెట్టి- శశి- చంద్రుఁడు- దవ్వుచనిన-దూరముగాఁబోయిన- వెవ్వఁగఁబోలెఁ-అధికవిచారముచేతనువలె- తొలిదిక్కుజవరాలు- తూర్పుదెసయను స్త్రీ - వెలుకఁబాఱెఁ- తెలతెలఁబోయెను- అనఁగాఁ దెల్లవాఱెనని యర్థము. ప్రథమాద్రిసభయందుఁ - ప్రథమాద్రి- తూర్పుకొండయను। సభయందుఁ। కొలువుకూటమందు- పఱచిన - క్రింపఁబఱపిన- కెంబట్టుజముకాణమనఁగ- ఎఱ్ఱపట్టుజముఖాణమునునట్టుగా- రాగముజనించెఁ- ఉదయకాలరక్తిమకలిగెను- ధవుఁ- పెనిమిటియయినసూర్యుని- కూర్మిఁ- చెలిమిచేత- కొసరుచున్నవి వోలెఁ- దైన్యముగాఁబ్రార్థించుచున్నవోయనునట్టుగా - పద్మినులు- తామరతీఁగలను పద్మినీజాతిస్త్రీలు- ముఖరాళి- ధ్వనిచేయుచున్నతుమ్మెదలుగల- వనరుహాస్యములఁ - పద్మములనుముఖములను- తెఱచెఁ-వికసింపఁజేసెను-భానూష్మభీతిఁ-సూర్యునియొక్క-కాఁకవలనిభయముచేత- మున్పడినచక్కఁల భంగిఁ - ముందుగాఁ బడిపోయిననతుప్రమములోయన్నట్టుగా. వేసవగాలిఁ- ప్రాతఃకాలవాయువుచేత-తరులమంచు- వృక్షములయందలిహిమము- దొరలెఁ- రాలెను- కాలగుణయుక్తిఁ - వేళయనెడుత్రాటియొక్క-సంయోగముచేత। ఆటలాడునీటిచేతననొ౦డగు- మింటిచక్కటికి నెగయఁ। ఆకాశమునకెగయునట్టుగా- వాసవునిపట్టి- ఇంద్రునికొమారుఁడైనజయంతుఁడు-పొడవుగావైచియాడు- పైకివేసియాడునట్టి-గచ్చుచమరిన- రంగుచేసిన-దారువక్రంబుబిల్లవోలెఁ- కొయ్యచక్రపుబిల్లాయేమియన్నట్టుగా ఒయ్యనఁ- తిన్నగా-ప్రాచిఁ-తూర్పుదిక్కునందు- లేప్రొద్దువొడిచెఁ - బాలసూర్యుఁడుదయించెను॥ ५౧

క॥ ఈగతిన త్తిఱిఁదెలతెల। వేగినగంధర్వపతికి వేగుటవినితా। రాగమునకేగి కాంచిరి। రాగమ్మునఁగొలిచి మనువురాతన ఖచరుల్॥ ५౨

టీక॥ ఈగతిన త్తిఱిఁ- ఈరీతినానను యమందు- తెలతెలవేగినఁ- తెల్లగాఁ దెల్లవాఱువఱకు-గంధర్వపతికిఁ- గంధర్వరాజైనయిందీవరాక్షునికి- వేగుటవిని- శాపవిముక్తియాటనాకర్ణించి-తా రాగమునకేగి- వెండికొండకుజని. అనఁగాఁ గైలాసమునకుఁబోయి- రాగమ్మునఁ- అనురాగముచేత కొలిచి- సేవించి - మను- బ్రతుకుచున్నఁడు- పురాతనఖచరులు పూర్వపుగంధర్వులు- కాంచిరి- దర్శనముచేసిరి॥

ఉ॥ కాంచినఁబొంగివారొసఁగుకానుకలర్థిఁబరిగ్రహించి మున్నిందివపుర ప్రయాణమతిసక్కన రేంద్రుఁడుమున్నగాఁదటి। చ్చంచలవాహమై మణులచాయలదిక్కులలంకరించుచు- సొంపుమించురథంబుచాంగుభళీయనుచునకిలులు మ్రోయ నెక్కినఁ॥ ५౩

టీక॥ కాంచినఁబొంగి- గంధర్వులందఱువచ్చిచూడఁగా నే సంతోషించి-వారొసఁగుకానుకలు-ఆగంధర్వులుసమర్పించినయుపహారములు- అర్థిఁబరిగ్రహించి- ఆసక్తిచేతనందుకొని- మన్నించి-వారినిపెద్దటీకముచేసి - పురప్రయాణమతి నిక్కన- పట్టణయాత్రమందలిమనస్సుమించుచుండఁగా-నరేంద్రుఁడుమున్నుగాఁ-రాజైనస్వరోచిముందునట్టుగా -

తటిచ్చంచలవాహములై మెఱుపుతీఁగలవలెఁజంచలించుగుఱ్ఱములుగలదై - మణిబలాకాజాలక -రత్నకాంతులచేత-దిక్కులలంకరించు-దిశలఁబ్రసాధనము చేయుచున్నదను-హాటకస్యందనము-బంగారపునంచులుగలతేరును చాంగుభళి యనుచు - చాంగుభళీయనుప్రశంసావాక్యములు పలుకుచును- నకీబులు బ్రోయుచుండ - హెచ్చరికఁదెలుపువారు బ్రోకెకలు వేయఁగా ఎక్కెను- ఆరోహించెను। అప్పుడాగాన్వ సోఁడు రాఁగూడనిందీవరాక్షుఁడురథముపై నెక్కఁగాననియర్థము ॥ ౫౦

క॥ నందనయాను వితరత్న। స్యందనమునఁజనియెనర్థిజన కుని బడిన । య్యిందీవరాక్షుఁడీగతి। మందరమున కెగయగగనమార్గమునందున్॥ ౫౧

టీక॥ నందనయున్ - కొమారునితోనుకూడ గూడను- అర్థిజనకుని బడిన్ - ఆసక్తిచేతఁదండ్రి వెంబడిని-ఉచిత-తగిన- రత్నస్యందనమునన్ - మణిమయమైనరథముమీఁద-చనియెన్ - పోయెను-ఆయ్యిందీవరాక్షుఁడీగతిన్ - ఆయిందీవరాక్షుఁడీప్రకారముగా-మందరమున కెగయన్ - మందరాద్రికి నెగరఁగా గగనమార్గమునందున్ - ఆకాశపుత్రోవయందు॥ ౫౨

సీ॥ మండిగాలిడిదంతతుండాగ్రహతిఁజించి- జలధరాంభముకరుల్చల్లులాడ। నహిమాంశుహయహేషలాలించిచెవివంచి। కెరలి వాజులుబయల్గోలజఁద్రవ్వ। ధ్వజవాతహతినాఱువైద్యుతాగ్నులఁజూఁడి। పగలుదివ్వెలవారుపంజులెత్తఁ। బెటులచప్పుడులాత్మభీరుస్వయంగ్రాహ। పరిరంభసుఖము ఖేచరులకొసఁగ॥ తే॥ జామరప్రభగగనగంగామరాళి। చకచకభ్రమమొదవింపశంకరాద్రి। కాననమువోవిమ్మందరాగంబుదాఁకఁ। బౌఁజువెట్టిరితన్మూలబలముదొరలు॥ ౫౩

టీక॥ మండిగాలిడి- మండిగాలనఁగానొకకాలు ముడుచుకొనియొకకాలెత్తుకొనికూర్చుండుదానికిఁబేరు - అటులమ్రొగ్గి - దండతుండాగ్రహతిన్ - కొమ్ములయొక్క-తొండములయొక్క- చివరపోట్లచేత- చించి-భేదించి - జలధరాంభము - మేఘములోనినీళ్లు-కరులు - ఏనుఁగులు-చల్లులాడన్ - పాఱఁజిమ్మఁగా - అహిమాంశుహయహేషలు - అహిమాంశు - సూర్యునియొక్క - హయహేషలు-రథపుగుఱ్ఱములసకిలింపులు - ఆలించి- విని - చెవివంచి- చెవులువంచుకొని - కెరలి- ఉద్రేకించి-వాజులు-గుఱ్ఱములు-బయలు-ఒట్టిమైదానమును - గొరజన్ - గిట్టచేత - త్రవ్వన్-కోరాడఁగా - ఆనఁగాఁగచ్చింపుమఁగాలు ద్రవ్వఁగాననుట - ధ్వజవాతహతినాఱన్ - ధ్వజ- కేతనపటసంబంధములైన। వాతహతినాఱన్। వాయువుయొక్క-తాఁకుడుచేత,నాఱిపోఁగా। వైద్యుతాగ్నులన్। మేఘజ్యోతిసంబంధమైనవహ్నులయందు। చూఁడి। వెలుంగించి। పగలుదివియలవారు। పగలుదివిటీలు పట్టువాండ్రు। పంజులెత్తన్। దివిటీలు పట్టఁగా। పెటులచప్పుడులు-ఉరుముయొక్క-ధ్వనులు అత ...ఖను-ఆత్మభీరు। భయస్వభావముగలస్వకీయస్త్రీలయొక్క-స్వయంగ్రాహ। తమకుఁదామేకౌఁగిలించుకొనెడుపరిరంభసుఖము- ఆలింగనసౌఖ్యము-ఖేచరులకొసఁగన్-దేవతలకిచ్చుచుండఁగా। చామరప్రభ। వెల్లచామరలయొక్క-కాంతిగగనగంగామరాళి-ఆకాశగంగయందలిహంసలయొక్క చకచకభ్రమ మొదవింపన్- చకచకలాడు కాంతులాయనుభ్రాంతిపొందఁజేయఁగా- శంకరాద్రి -కైలాసగిరియొక్క- కాననము మొదలు- అరణ్యము మొదలుకొని-మందరాగంబుదాఁకన్ - మందరగిరివఱకును - తన్మూలబలముదొరలు-ఆయిందీవరాక్షునిపురములోపలి బలపుసరదారులు- పౌఁజువెట్టిరి దండుసాగించినవారైరి॥ మవులంభన్నాన్యంసుహృచ్ఛైత్రశీధ్విమదాటవికంబ... ॥ ౫౩

క॥ కుంజరశతాంగహయభట। రంజితమైపైరజఃపరంపరలలరన్। మంజులకాంతిఁగసీసపు। మాంజిష్ఠము వోలగగనమంటపమమరెన్॥ ౫౪

టీక॥ కుంజరశతాంగహయభటరంజితమై - కుంజర- ఏనుఁగులచేతను- శతాంగ- రథములచేతను- హయ గుఱ్ఱములచేతను- భట- కాల్బలముచేతను- రంజిత- ప్రకాశింపఁబడినదై - పైరజఃపరంపరలలరన్- మీఁదనుబరాగపుదొంతరలు వ్యాపించుచుండఁగా-మంజులకాంతిన్ -మనోహరమైనచ్ఛాయచేత గగనమంటపము-ఆకాశమనుపావడ-క

సీసపు - కసీసమను ధాతువిశేషముగలసిన మాంజిష్ఠము వోలి - ఎఱుపు పసపుగలసిన లాలు పొం చాయపోలి - అమరెన్ - ఒప్పుచుండెను కసీసము నఁగా నలుపు అనేక స్థలములయందుదాహరించియున్నారు - అనఁగా సైన్యమున నడుచుచుండఁగా మండరాద్రిమార్గ సంబద్ధమైన ధాతువిశేషపరాగము తెరతెరలుగా నాకాశమందు వ్యాపించెనని భావము ॥ పరంపరయనఁగాఁ బరిపాటి॥ ౫౪

తే ॥ సారధి నీరీతిదివిఁ దోడుఁ జూపినట్టి । దొరలు గొలువంగ ఖచరేంద్రుఁడరిగి యరిగి । మింట గ్రహరాజు తనసగ మింట వెలుఁగు । మంథగిరిఁ గాంచి పలికె నమ్మనుజపతికి॥ ౫౫

టీక ॥ సారధిన్ - వరూధినీసుతుని - ఈరీతి - ఈప్రకారము దివిన్ - అంతరిక్షమందు - తోడుఁ జూపినట్టి - సహాయము నను గ్రహించిన - దొరలు - సరదారులు కొలువంగన్ - కొలిచి వచ్చుచునుండఁగా - ఖచరేంద్రుఁడు - గంధర్వరాజు - అరిగియరిగి - పోయిపోయి - మింటన్ - ఆకాశమండలి - గ్రహరాజు - సూర్యుఁడు - తనసగ మింట వెలుఁగు - తన మధ్యభాగమందుఁ బ్రకాశించుచునుండు - మంథగిరిఁ గాంచి మందరపర్వతమునఁ జూచి - అమ్మనుజపతికిన్ - వరూధినీపుత్రుఁడయిన స్వరోచితో - పలికెన్ - ఒకవాక్యము చెప్పెను॥ ౫౬

సీ ॥ జరఠకచ్ఛపరాజు చరమాంగ గృహమేధి । భోగివేష్టనరేఖ బొలుచుజాణ । కులములోఁ దరితీపు గలిగి మించిన మేటి । మైనాకునోరసిన మాసటీఁడు । తొలువేలుపుల వేలుపులఁ బనుల్గొను ఱేఁడు - గడలిరాయల లోఁతుఁ గన్నగబ్బి । సురరాజునకుఁ బాండుకరిఁ జేర్చు మరకాఁడు । కల్పకంబులపంట కమ్మటీఁడు ॥ తే ॥ కంపమథితసుధాధౌతకటకజాత । చంపకవనప్రకంపనాకంపవిసర । దక్షరముఖరవమధుకరముఖరశిఖర । నందరసమందిరంబగు మందరంబు॥ ౫౭

టీక ॥ జరఠకచ్ఛపరాజు - ఆదికూర్మముయొక్క - చరమాంగగృహమేధి - చరమాంగ - వీఁపు చిప్పయందలి - గృహమేధి గృహస్థుఁడు - అనఁగాఁ గాఁపురస్థుఁడును భోగివేష్టన రేఖన్ - వాసుకియొక్క - చుట్లవల్లనైన చారికలచేత - పొలుచు జాణ - ఒప్పుచున్న సమర్థుఁడును - కులములోన్ - పర్వతవంశములో - తరితీపుగలిగి - ప్రీతిగలిగి మించిన మేటి - అతిశయించినవాఁడును - మైనాకునోరసిన - మైనాకగిరితో స్పర్ధ చేసిన - మాసటీఁడు - వస్తాదును - తొలివేలుపుల వేల్పులన్ - రాక్షసులను దేవతలను - పనుల్గొను ఱేఁడు - కొలువుగాండ్రనుగా నంగీకరించిన ప్రభువును కడలిరాయల - సముద్రరాజైన క్షీరాబ్ధియొక్క - లోఁతుఁగన్నగబ్బి - అగాధముగనుపట్టుచుకొన్న గంభీరుఁడును - సురరాజునకున్ దేవేంద్రునికి - పాండుకరిఁ జేర్చు - వెల్లటేనుఁగును దెచ్చియిచ్చిన - అనఁగా నైరావతమునొసఁగిన మరకాఁడు - ఓడవర్తకుఁడును - కల్పకంబులపంట - కల్పవృక్షములపంట పండించిన - కమ్మటీఁడు - కమ్మ సంసారియును॥ మథిత రంబు - మథిత - తరచఁబడిన సుధా - అమృతముచేత - ధౌత - కడగఁబడిన - కటక - పర్వతమధ్యభాగమందు - జాత - పుట్టిన - చంపకవన - సంపంగితోఁటలయందలి - ప్రకంపన - వాయువువలన - ఆకంప లెస్సగాఁ జలించిన వికసనకనే - విసరత్ - తొలఁగిపోవుచున్న - అక్షర - మృదువైన - ముఖరవ - ఝుంకారములుగలిగిన మధుకర - తుమ్మెదలచేత ముఖర - మ్రోయుచున్న - శిఖర - శృంగములు గలది గనుకనే - నందరస - సంతోషరసమునకు - మందిరంబు ఆలయమును - అగు - అయిన - మందరంబున్ - మంథానపర్వతమును - కంటె చూచితివా॥ ౫౭

శా ॥ వైకుంఠాంగదహేమమూతతవలద్వాతాశనాకృష్టరే । ఖాకారంబుల చుట్టునంటి మొలనూలై మేటి యొడ్డాణమై । శ్రీకారప్రభ గంరిద్మై శిఖరిరాట్సింహోల్లసత్పట్టమై । యీకొండం గనుఁగొంటె మాయదిపుడున్ హేరాళపుం గాంతులన్॥ ౫౮

టీక ॥ వైకుంఠాంగదహేమము - వైకుంఠ - విష్ణుమూర్తియొక్క - అంగద - భుజకీర్తుల సంబంధమైన - హేమము - బంగారము - ఆతత - బులన్ - ఆతత విస్తారమౌనట్టుగా వలత్ - చుట్టుకొని తిరుగుచున్న - వాతాశన - వాసుకిచేత - ఆకృష్ట - ఈడువఁబడిన - రేఖాకారంబులన్ - గీరలయొక్క - యాకృతిచేత - చుట్టునంటి చుట్టును అంటుకొని మొలనూలై - మేఖలయై - మేటియొడ్డాణమై - మిన్నాయయినకమ్మరపట్టెయయి - శ్రీకారప్రభ గంరిద్మై శోభాకారమైన కాంతిచేత మెడకంటెయై - శిఖరిరాట్సింహోల్లసత్పట్టమై - పర్వతరాజార్హమై యుల్లసించుచునుండుల

లాటపటికవైన - ఈకొండన్ - ఈమందరాద్రియందు - హేరాళవుంగాంతులన్ - అమలేనద్యుతులచేత - మాయదిపుడున్ - ఇప్ప టికినిమాసిపోకుండనున్నది - కనుఁగొంటె - మూ చితివా ॥ అనఁగా వాసుకినిగవ్వపు త్రాడుచేసిచుట్టిన ప్పుడుక్రిందినుండి పైకినాలుగుచుట్లయినందునమథించునప్పు డొరసుకొనియేర్పడిననాలుగు రేఖలయందును - విష్ణుమూర్తియొక్క భుజకీర్తులబంగారమంటుకొనియానాలుగు రేఖలును - ఆయాస్థానములయందు - ఆయాభూషణములుగాఁ బ్రకాశించెనని తాత్పర్యము ॥ విష్ణుర్నారాయణః కృష్ణో వైకుంఠో విష్టరశ్రవాఇత్యమరః॥ ౫౭

తే॥ వేదవేదాంతముల వేధ వెదకికనని । పద్మలోచను శ్రీపాదపంకరుహము । లబ్జరేఖాంకితములవే యచల

వంశ । వల్లభుని మేఖలా సీమనెల్ల మెఱయు॥ ౫౮

టీక ॥ వేదవేదాంతములన్ - శ్రుతులయందునునిగమాంతములైనయుపనిషత్తులయందును - వేధ - బ్రహ్మదేవుఁడు వెదకి - శోధించి - కనని - చూడని - పద్మలోచను - తామరపూలవంటికండ్లుగలవిష్ణుమూర్తియొక్క - శ్రీపాదపంకరుహములు - శోభాయుక్తములైనచరణపద్మములు - అబ్జరేఖాంకితములు - పద్మరేఖలచేతచిహ్నితములైనవి - అవే - అదిగోయగుపడుచున్నవిచూచితివా - అచలవంశవల్లభుని - పర్వతకులరాజైనమందరముయొక్క - మేఖలాసీమన్ - మధ్యప్రదేశమందు - ఎల్లమెఱయున్ - అంతటఁ బ్రకాశించుచున్నవి॥ ౫౮

ఉ॥ నాలుకబంతి వ్రేలఁబడినంజునదోఁగితమాలపల్లవ । శ్రీలహసింపనుబ్బి కనుఁగ్రేవల జేవురుపుక్కిలింపఁ

గా । వాలికెమేనిఫీఁచెగయవాడినమాల్యము వోలెనాదివు । వ్యాళముదీనిపగ్గమయినట్టియవస్థదలంతు నెప్పుడున్॥ ౬౦

టీక ॥ నాలుకబంతి - జిహ్వలయొక్కచాలు - వ్రేలఁబడి అధోలంబితమై - అనఁగాఁగ్రిందికి వ్రేలియనుట - నంజునదోఁగి - విషముచేతఁదడిసి - తమాలపల్లవశ్రీలహసింపన్ - తమాలపల్లవ - చీఁకటిమ్రానిచిగుళ్లయొక్క - శ్రీలహసింపన్ - సమృద్ధులనుదిరస్కరించఁగా - ఉబ్బి - పైకినుబికి - కనుఁగ్రేవలన్ - నేత్రపార్శ్వములయందు - రక్తిమజేవురు - పుక్కిలింపఁగాన్ - గండూషింపఁగా - అనఁగా వెడలిరాఁగా - వాలికెమేని - దీర్ఘమైనశరీరముయొక్క పీఁచెగయన్ - బలములేదిపోఁగా - వాడినమాల్యమువోలెన్ - వాడిపోయినపూలదండవలెనే - ఆదివ్యాళము ప్రథమసర్పము - అనఁగా వాసుకి - దీని - ఈకొండయొక్క - పగ్గమయినట్టియవస్థన్ - ఆఁకత్రాడైనప్పటిదశను తలంతునెప్పుడున్ - సర్వదాస్మరించుచుందును॥ ౬౦

చ॥ బిలముఖపఙ్క్తినీధరణిభృత్పతివారిధినిర్ఝరభ్రమిం । దలముగమున్నుద్రావినసుధారసధారగుణంబు

నం జుమీ । పలితవికారదూరనిరపాయసుఖస్థితిఁగాంచెనాఁగఁగో । మలవిచలచ్ఛిరోరుహతమాలవినీలిమ

రేఖ నొప్పెడిన్॥ ౬౧

టీక ॥ ఈధరణిభృత్పతి - ఈపర్వతరాజు బిలముఖపఙ్క్తిన్ - బిల - గుహలను - ముఖపఙ్క్తిన్ - వదనసమూహముచేత వారిధినిర్ఝరభ్రమిన్ - వారిధి - క్షీరసముద్రమందు - నిర్ఝరభ్రమిన్ - అతిశయమైనతిరుగుడులవల్ల - దలముగన్ - సంపూర్ణముగా - మున్ను ద్రావిన - పూర్వమందుఁబానముఁజేసిన - సుధారసధారగుణంబునంజుమీ - సుధారసధారే - అమృతరసధారయొక్క - గుణంబునంజుమీ - వీశేషమహిమచేతనుసుమీ - పలితవికారదూరనిరపాయసుఖస్థితిఁగాంచెనాఁగన్ - పలితవికారదూర - తెల్లగానెఱియుటయనువికారములేని - నిరపాయ - ఉపద్రవములేని - సుఖస్థితిఁగాంచెనాఁగన్ - సుఖకరమైనయునికినిబొందినాఁడోయనునట్టుగా - కోమల...ఖన్ - కోమల - మృదువులైన - విచలత్ - కదలియాడుచున్న - శిరోరుహ - శిరోజములైన - అనఁగాఁదలవెండ్రుకలయిన - తమాల - చీఁకటిమ్రానియొక్క - వినీలిమరేఖన్ - మిక్కిలినల్లనికాంతులరీతిచేత - ఒప్పెడిన్ - ఒప్పుచున్నాఁడు - అనఁగా మందరాద్రిశిరోభాగమందున్న తమాలవృక్షములు - పూర్వమందుక్షీరసముద్రములోగుహాముఖములచేతనమృతపానముచేసినందునముదిమిలేకపోవుటచేతను నెఱియకుండనల్లగానున్నతలవెండ్రుకలోయనునట్టుగానేయుండెననియర్థము॥ని॥ కచః కేశశ్శిరోరుహఇత్యమరః॥ ౬౧

చ ॥ జడధిమథింపఁజిక్కి సుధ సౌరభమానుటఁజావుఁ దక్కి రా । బిడములనుండి మద్ధ్భవ పాండిమ బొందములం దమొందనిం । దడవి మెకాలతోఁగదుపులై చరియించును మేతకై బయల్ । వెడలి ధులీ కుళీర శకులీ మకరీ ముఖ వారిజంతువుల్ ॥ ౬౧

టీక ॥ జడధిమథింపఁజిక్కి - క్షీరసముద్రమును జిలుకుచుండఁగాఁదగుబుకొని - సుధ సౌరభమానుటన్ సుధ - అమృతముయొక్క - సౌరభమానుటన్ - పరిమళమును నాస్వాదించుటచేత - చావుఁదక్కి - మరణములేకపోయి - రాబిడములనుండి - రాతిపణుకుల వలననుండి - దుగ్ధభవపాండిమ - క్షీరసముద్రమందలి పాలవలనఁబుట్టిన తెల్లఁదనము - బొందములనందమొందక - శరీరములయందుఁ జిక్కునొంచుండఁగా - ఇందడవి మెకాలతోన్ - ఈపర్వతమందరణ్యమృగములతోఁగూడ - మేతకై బయల్ వెడలి - మేపునిమిత్తమై బయటికివచ్చి - ధులీ...వులు - ధులీ - ఆఁడు తాఁబేళ్లును - కుళీర - ఎండ్రకాయలును - శకులీ - ఆఁడు చేఁపలును - మకరీ - ఆఁడు మొసళ్లును - ముఖ - మొదలైన - వారిజంతువులు - జలజంతువులు - కదుపులై చరియించున్ - గుంపులై సంచరించును ॥ ౬౧

మ ॥ అనుచుం జందనపంక పంకిలతలంబై కేతురుద్ధాతపా । ధ్వనిరుద్ధంబయి మంచకోపరి కుటీ వాటీనటన్నర్తకీ । జనమై యావతసర్వతః కలితవీటీతోరణ స్రగ్జిబం । ధనమై యొప్పు పురంబు సొచ్చి భవనద్వారప్రఘాణంబునన్ ॥ ౬౨

టీక ॥ అనుచున్ - ఆస్వరోచితోఁబలుకుచును - చందనపంకపంకిలతలంబై - చందనపంక - శ్రీగంధపుబురదచేత - పంకిలతలంబై - బురదపడనైననేలగలదై - కేతురుద్ధాతపాధ్వనిరుద్ధంబయి - కేతు - ధ్వజపటములచేత - రుద్ధ - అడ్డగించఁబడిన - ఆతపాధ్వ - ఎండగలమార్గముగలదిగనుక నేనిరుద్ధంబయి - చల్లఁదనముగలదై - మంచకోపరికుటీవాటీనటన్నర్తకీజనమై - మంచక - మంచెలయొక్క - ఉపరికుటీవాటీ - పైనున్నగృహపఙ్క్తులయందు - నటన్నర్తకీజనమై - నాట్యముచేయు వేశ్యాస్త్రీసమూహముగలదై - యావతసర్వతః కలితవీటీతోరణస్రగ్జిబంధనమై - యావత - యావనస్త్రీసమూహముయొక్క - సర్వతఃకలిత - అంతటవ్యాపింపఁబడిన - వీటీ - చూపులను - తోరణస్రగ్జిబంధనమై - తోరణపుష్పమాలికలచేతఁగట్టఁబడినదై ఒప్పు - అమరుచున్న - పురంబుసొచ్చి - పట్టణములోఁ బ్రవేశించి - భవనద్వారప్రఘాణంబునన్ - భవనద్వార - గృహద్వారముయొక్క - ప్రఘాణంబునన్ - ముందరిపంచపాళియందు ॥ ౬౨

క ॥ మంత్రులబాంధవభటసా । మంతులనాశ్రితులనిలిపి మహీకాంతుని శా । కాంతమణి కాంతికందళ । కాంతంబగు నొక్క దొరనగర విడియించెన్ ॥ ౬౩

టీక ॥ మంత్రులన్ - అమాత్యులను - బాంధవ...తులన్ - బాంధవ - బంధువులను - భట - భృత్యులను - సామంతులన్ - తనకుసమానమై పరువుగలయిరుగలారుగలదేశపు రాజులను - ఆశ్రితులన్ - ఆశ్రయించియుండువారిని - నిలిపి - నిలువనాజ్ఞాపించి - మహీకాంతుడు - భూమిపతియైన స్వరోచిని - నిశాకాంతమణి కాంతికందళకాంతంబగు - నిశాకాంతమణి - నెలరాలయొక్క - కాంతికందళ - మొలకవంటి ద్యుతులచేత - కాంతంబగు - మనోహరమైయున్న - ఒకదొరనగరన్ - రాజార్హమైనయొకనగరులోన్ - విడియించెన్ - దింపినవాఁడాయెను ॥ ని ॥ మం త్రీధీసచివో మాత్య ఇత్యమరః ॥ ౬౩

వ ॥ విడియించియనంతరంబ యంతఃపుర కాంతాకరాంత సంతన్యమానమణిభాజన నీరాజనమంగళంబులంగీకరించి ప్రియాంగనల సంభావించి మగుడనాస్థానమంటపంబునకేతెంచి మతంగమంకిమంకణమందపాలమరీచిమాండవ్యమార్కండేయాదిమహామునుల రావించి లగ్నంబు నిశ్చయించి గగనచరజంఘాలకర ప్రేషితలేఖతరులేఖాముఖంబులఁ జిత్రరథచిత్రాయుధచిత్రసేనాదులగు గంధర్వులను వరాహకర్ణగజకర్ణను కేతుమాణిభద్రప్రముఖయక్షులను రేవంతప్రముఖగుహ్యకులను మందారముఖ్యవిద్యాధరులను బిలిపించి వినయపూర్వకంబుగా విత్తాధిపతికి విజ్ఞాపనపత్రిక లిఖియించి నిజప్రధానులంబంచి నలకూబరు రావించెనంత ॥ ౬౪

టీక ॥ విడియించి - స్వరోచిని విడిదిలో డింపి - అనంతరంబ - తదనంతరమందు - అంతః...ంచి - అంతఃపుర కాంతా - అంతిపుర స

లంతుకలయొక్క - కరాంత - హస్తములకొనలచేత - సంతన్యమాన - మిక్కిలివిస్తరింపంబడుచున్న - మణిభ్రాజనీరాజన - రత్నమయములైన పళ్లెరములయందలి హారతులయొక్క - మంగళంబులంగీకరించి - శుభక్రియలనాదరించి - ప్రియాంగనలసంభావించి - ఇష్టభావముగలభార్యలసుమన్నన చేసి - మగుడ నాస్థానమంటపంబునకేతెంచి - తిరిగి రాజసభకువచ్చినవాఁడై - మతం...యాది - మతంగ - మతంగుఁడు - మంకి - మంకి - మంకణ - మంకణుఁడు - మందపాల - మందపాలుఁడు - హారీది - హరీది - మాండవ్య - మాండవ్యుఁడు - మార్కండేయాది - మార్కండేయుఁడు మొదలుగాఁ గలిగిన - మహామునులరావించి - పూజ్యులయినబుధులంబిల్వనంపించి - లగ్నంబునిశ్చయించి - పెండ్లిముహూర్తము నిర్ణయించి - గగ...బులన్ - గగనచరజంఘాలకరప్రేషిత - ఆకాశమార్గసంచారులలో నతివేగముగాఁ బోయెడువాని చేతఁ బెట్టిపంపఁబడిన - లేఖతరు - కల్పవృక్షసంబంధమైన - లేఖాముఖంబులన్ - శుభరేఖలమూలముగా, అనఁగాఁ బెండ్లిజాబుల మూలముగా ననుట - చిత్రరథచిత్రాయుధచిత్రసేనాదులగు గంధర్వులన్ - చిత్రరథుఁడు చిత్రాయుధుఁడు చిత్రసేనుఁడు మొదలైన గంధర్వులను - వరాహకర్ణగజకర్ణమణికేతుమాణిభద్రప్రముఖయక్షులన్ - వరాహకర్ణుఁడు గజకర్ణుఁడు మణికేతుఁడు మాణిభద్రుఁడు మొదలయిన యక్షులను - రేవంతప్రముఖగుహ్యకులన్ - రేవంతుఁడు మొదలయిన గుహ్యకులను - మందారముఖ్యవిద్యాధరులన్ - మందారుఁడు మొదలయిన విద్యాధరులను. అనఁగాఁ గ్రిందఁ జెప్పిన దేవయోనివిశేషులనందఱిని ॥ ని॥ విద్యాధరాప్సరోయక్షరక్షోగంధర్వకిన్నరాః - పిశాచో గుహ్యకస్సిద్ధో భూతో మీ దేవయోనయ ఇత్యమరః - పిలిపించి - పిల్వనంపించి - విత్తాధిపతికిన్ - కుబేరునికి - వినయపూర్వకంబుగాన్ - వినీతితోఁ గూడుకొన్నట్టుగా - విజ్ఞాపనపత్రికలిఖియించి - విన్నపపూర్వమైనజాబువ్రాయించి - నిజప్రధానులం బంచి - తన మంత్రులనుబంపించి - నలకూబరు రావించెన్ - కుబేరునికొమారుఁడైన నలకూబరుని రప్పించెను - అంతన్ - అంతట॥ జంఘాలోతిజవస్తుల్య ఇత్యమరః॥ ౯౬

క॥ పసపులనలుగిడి రైదువ। బిసరుహలోచనలు పెండ్లిపెద్దలయాజ్ఞన్। వసుధాధ్యక్షుబుభుక్షున్। కసితాలకభరకఁబేరఁటాండ్రొగిఁబాడన్॥ ౯౭

టీక॥ బిసరుహలోచనలు - పద్మములవంటికన్నులుగలసువాసినులు - పెండ్లిపెద్దలయాజ్ఞన్ - వివాహకార్యమునడిపించుతీర్పరులయొక్క యనుమతిచేత - పేరఁటాండ్రొగిఁబాడన్ - సువాసినులు లెస్సగాఁ బాటలుపాడుచుండఁగా - వసుధాధ్యక్షుబుభుక్షునకున్ - రాజేంద్రుఁడైన స్వారోచికిని - అసితాలకభరకున్ - నల్లనిముంగురులు గలిగినమనోరమకును - పసపులన్ - హరిద్రలచేత - నలుగిడిరి - ఉద్వర్తనముపెట్టిరి - పేరఁటమనఁగా శుభకాలములయందుఁ బసుపుకుంకుమ తాంబూలాదులనిమిత్తమై వారొకరినొకరు పిలుచుట - ఆ పేరంటముగలవారు పేరంటాండ్రు పేరంటమనఁగాను వాసినీత్వం - పేరఁటలు - ముత్తైదువ॥ ఉద్వర్తనోత్సారనే ద్వే ఇత్యమరః॥ ౯౮

ఉ॥ మజ్జనమాడె రాజు కృశమధ్యములింపునవంపగుంపులై - గొజ్జఁగనీటివెల్లువలు గోవజవాజులనిగ్గుఁజూపఁ జం। చజ్జరతాహికంచుకముచాయమణుంగులనొత్తెఁ జెమ్మనీ। రుజ్జగిలన్ వహించె మెయినూఁదినఁ బాఱుమహాలచేలమల్॥ ౯౯

టీక॥ రాజు - ప్రభువైన స్వారోచి - కృశమధ్యములు - మిక్కిలిసన్నమైననడుములుగల స్త్రీలు - ఇంపునవంపన్ - ఇష్టముచేతవంచిపోయఁగా - గుంపులై - దట్టములై - గొజ్జఁగనీటివెల్లువలు - పన్నీటివరదలు - గోవజవాజులనిగ్గుఁజూపన్ - గోవదేశపుసంకుమదముయొక్క జిడ్డుగనుపడునట్లుచేయుచుండఁగా - మజ్జనమాడెన్ - స్నానముచేసెను - చంచజ్జరతాహి - ఒప్పుచుండు ముసలిపాముయొక్క - కంచుకముచాయ - కుబుసముతో సమానకాంతిగల - మణుంగులన్ - చలువమడతలచేత - చెమ్మనీరుజగిలన్ - తడినీళ్లుహరించునట్టుగా - ఒత్తెన్ - తడియొత్తెను - మెయిన్ - శరీరమందు ఊఁదినఁ బాఱు - తగిలిన నెగిరిపోయెడు - మహాలచేలములు - మిక్కిలిసన్నమైనవస్త్రములను - తెల్లపట్టువస్త్రమనియును జెప్పవచ్చును - వహించెన్ - ధరించెను॥ ని॥ క్షౌమందుకూలంస్యాదిత్యమరః॥ ౯౯

చ॥ గరువపునక్కొత్తచెంగలువకచ్చు ఘటించినమౌళిఁజుట్టెఁజెం| దిరికతెఱంగునంబసిఁడితీఁగలునించినజిల్గు
పాగబం| భరసభవాసనాపవనపారణఁదేలనలందెఁగస్తురిన్| మరకతమౌక్తికాదిమణిమండనమండితుఁ
డయ్యెనయ్యెడన్॥ ౧౯

టీక॥ గరువునకొత్త - చెంపకొరుగుటకై - చెంగలువగచ్చు ఘటించిన - ఎఱ్ఱగలువపువ్వురీతిగాఁబింజెగూర్చిన - మౌళిన్ - శిఖపైని - చెందిరికతెఱంగునన్ - చంద్రకావిరీతిగా పసిఁడితీఁగలునించిన - బంగారుతీఁగపనిచేసిన - జిల్గుపాగ సన్నతలపాగ - చుట్టెన్ - వేష్టనముచేసుకొనెను - బంభరసభావాసనాపవనపారణఁదేలన్ బంభరసభ - తుమ్మెదగుంపు - వాసనాపవన పారణఁదేలన్ - పరిమళవాయువుయొక్క-యాస్వాదముచేతఁదృప్తినిబొందఁగా - అలందెఁగస్తురిన్ - మృగమదమునుబూసెను - మరకతమౌక్తికాది పచ్చలుముత్యాలుమొదలైన - మణిమండనమండితుఁడయ్యెన్ - మణిమండన - రత్నఖచితములైనయాభరణములచేత- మండితుఁడయ్యెన్ - అలంకరింపఁబడినవాఁడాయెను - అయ్యెడన్ - ఆసమయమందు॥ ౧౯

మ॥ కదిసెన్లగ్నమటంచుమంత్రులుదొరల్ గంధర్వరాజాజ్ఞను| న్మదవేదండఘటాభటాశ్వరథసేనాజైత్రవాదిత్రసం| పదమీఱంజనుదెంచికాంచిముదమొప్పంజేసిరారూఢుఁగాఁ| గదళీకాంచనకేతుమాలలైయిలేఖస్వామిచౌదంతిపై॥ ౨౦

టీక॥ కదిసెన్లగ్నమటంచున్ - ముహూర్తమునమీపించెనని - మంత్రులు - ప్రధానులును - దొరలు- సరదారులును - గంధర్వరాజాజ్ఞన్- గంధర్వరాజైనయిందీవరాక్షునియానతిచేత- మదవేదండఘటాభటాశ్వరథసేనాజైత్రవాదిత్రసంపద - మదవేదండఘటా - మదించినయేనుఁగులగుంపులును - భట - బంటులును - అశ్వ - గుఱ్ఱములును రథ - తేరులునను- సేనా - చతురంగబలములయందు-జైత్రవాదిత్రసంపద- జయశీలములైనభేరీకాహళాదివాద్యములయొక్క-సంపత్తి - మీఱంజనుదెంచి - అతిశయించఁగావచ్చి - కాంచి - చూచి - ముదమొప్పన్ - సంతోషమమరునట్టుగా - కదళీకాంచనకేతుమాలన్ - కదళి - ధ్వజములచేతను - కాంచనకేతుమాలన్ - సువర్ణవికారమైననడుముకట్టుపట్టలచేతను - మెఱయు - ప్రకాశించెడు- లేఖస్వామి ఇంద్రునియొక్క - చౌదంతిపైన్ - నాలుగుకొమ్ములుగల తెల్లయేనుఁగుమీఁద - చేసిరారూఢుఁగాన్ - స్వరోచినినెక్కించినవారైరి॥ ని॥ దూష్యాకత్వ్యావరత్రాస్యాత్ - లేఖా అదితినందనాఃకరిణాంఘటనాఘటేతిసర్వత్రామరః॥

ఉ॥ అత్తఱిపట్టణంబువికచాంబురుహాక్షులు కౌతుకంబునం| జిత్తములుల్లసిల్లఁగయిసేసిగృహాంగణసౌధమాలికల| హత్తినరేంద్రవీథిఁజతురంగబలంబులుగొల్వఁగామరు| న్మత్తగజంబుపైఁజనుకుమారశిరోమణిఁగాంచిరుబ్బునన్॥ ౨౧

టీక॥ అత్తఱి - ఆసమయమందు-పట్టణంబు- పురములోనున్నట్టి - వికచాంబురుహాక్షులు - వికసించినతామరరేకులవంటికన్నులుగలస్త్రీలు - కౌతుకంబునన్ - సంతోషముచేత - చిత్తములుల్లసిల్లన్ - మానసములుల్లాసమునుబొందఁగా - కయిసేసి - శృంగారించుకొని - గృహాంగణసౌధమాలికల్ హత్తి - గృహాంగణ - ఇండ్లముందరి - సౌధమాలికల్ హత్తి - మేడచాలుపులయందుఁజేరుకొని - నరేంద్రవీథిన్ - రాజమార్గమందు- చతురంగబలంబులుగొల్వఁగాన్ రథగజతురంగపదాతులుగొలిచిరాఁగా - మరున్మత్తగజంబుపైన్ - దేవతాసంబంధమైనమదపుటేనుఁగుమీఁద- అనఁగా నైరావతగజముమీఁదను-పోవుచుండెడు-కుమారశిరోమణిన్ - కోమరువయసుగలవారిలోమేటియైనస్వరోచిని-చూచిరుబ్బునన్-సంతోషముచేతఁగనుఁగొనిరి॥ ౨౧

ఉ॥ అంచెలుగట్టికాలితొడుసై చనసీవుగదమ్మ ప్రోదిరా| యంచలివేటిసంగడములయ్యెనుదయ్యమవేటి
వేడ్క-నా| కంచుఁబడంబునన్మొరయనందియ యూడఁగఁదన్నిపోయెవీ| ఢించెలతాంగిమోహార్తమురజిన్నిభు
పాగరమేఖలావిభున్॥ ౨౨

టీక॥అంచెలు గట్టి- అనుపులనుపులుగట్టి - కాలితొడుసై- కాళ్లచిక్కు-యి - ప్రోదిరాయంచలు - పెంపుడురాజహంసలు - అనఁగాముక్క-నుగాళ్లును నెఱుపునుగడమంతయుఁ దెలుపుగలవిరాజహంసలు- చనసీవుగదమ్మ - పోనియ్యవుకదమ్మ - ఇవేటిసంగడములయ్యెన్ - ఇవియెట్టిసంకటములాయెను-ఇవియెట్టిజతలాయెనని వ్యాఖ్యాంతరము - దయ

మ-దైవమా - వీటివేడ్క-నాకంచుక - నాకిఁక నెక్కడి వేడుకయని - పదంబునన్మోరయు - కాలియందుమ్రోయుచున్న - అందియ - అందె - ఊడఁగఁదన్నిపోయి - వదిలిపోవునట్టువిదిలించి- కాలుజాడించిచని-లతాంగియో గ్గు-తీఁగవంటిదేహముగలయొక స్త్రీ - మురజిన్ని భ - కృష్ణమూర్తితోసమానుఁడైన- సాగరమేఖలావిభు - భూమిభుని - అసఁగాస్వరోచిని - వీక్షించె - చూచెను ‖ అనఁగానం దెలమ్రోతహంసలయొక్క-పటపటక్రేంకారములవలెనుండునదిగనుక సజాతీయభ్రాంతిచేతఁగాళ్లకడ్డమువచ్చి పెనఁగుచునడవనియ్యకుండఁగానం దెయూడఁగన్ని వానిభ్రాంతినిబోఁగొట్టి-గవన ప్రతిబంధనివారణము చేసుకొనిపోయెనని భావము‖ ౭౨

చ ‖ వలపులపల్లవుండొకఁడువట్టివలంబున నేఁగదీనయై । యలుకలుదీర్చితీర్చియొకయచ్చరవచ్చినృపాలునన్న గ । ర్వ్యలువడిచూచెఁగాముకుఁడు వెంట నేరానపుడాత్తఘర్మయై । వెలవెలఁబాఱెఁదన్ముఖము వెల్వెలఁబాఱవిటాననాబ్జముల్ ‖ ౭౩

టీక ‖ వలపులపల్లవుండొకఁడు - ఒకప్రేమాస్పదుఁడైనవిటుఁడు - వట్టివలంబున నేఁగ - అక్కర లేనిపంతముచేత వ్యథపెట్టఁగా - దీనయై - దీనురాలై - అలుకలుదీర్చితీర్చి వానికోపములుమాన్చిమాన్చి - ఒకయచ్చరవచ్చి - ఒకానొకయప్సరస్త్రీయేతెంచి - నృపాలు - రాజైనస్వరోచిని - అన్నగర్వ్యలువడిచూచె-ఆదివాణములోనుండిబయలుదేఱికనుఁగొనినదాయెను - కాముకుఁడు వెంటనేరా - ఆవిటకాఁడునుడోడరాఁగా - అపుడు - ఆసమయమందు ఆత్తఘర్మయై- పొందఁబడినచెమటగలదై - అసఁగాదేహముచెమర్చి - వెలవెలఁబాఱెఁదన్ముఖము- దాని మోము తెల్లఁబోయెను - వెల్వెలఁబాఱెవిటాననాబ్జము - అంతటవిటునియొక్క-ముఖమును దెల్లఁబోయెను ‖ ఇక్కడనిద్దరిముఖములును దెల్లఁబోయిన భావమేమనఁగా- విటునినిరసించి రాజునుజూడవచ్చినట్టుగావిటునకిఁదోఁచెనుగదాయని స్త్రీముఖము తెల్లఁబోయెననియు - తనపంతముచెల్లకపో యెనుగదాయనివిటునిముఖము తెల్లఁబోయెనని భావము‖ ౭౩

చ ‖ చిలుకలకొల్కికల్కి-యొకచేడియనాటకసాలమేడపై । నిలువుననాడుచుండిధరణీశుఁజూడఁదలంచియంచున । న్నిలిచివిరహింగనుంగొనుచు నెయ్యమునందనువల్లియుబ్బికం । చెలదెగిబడ్డకే తనముచీరచెఱంగు నమూనెజన్నులన్ ‖ ౭౪

టీక ‖ చిలుకలకొల్కి - శ్రేష్ఠమైనచిలుకలవలెనున్న - కల్కి - సౌందర్యముగలిగిన - ఒక చేడియ - ఒకయప్సరస నాటకసాలమేడపై - నృత్తశాలయైనమిద్దెమీఁద- నిలువునాడుచుండి - నిలువఁబడినాట్యముచేయుచుండి - ధరణీశుఁజూడఁదలంచి - స్వరోచినివీక్షింపవలెనని యెంచుకొని - అంచునన్నిలిచి - ఆమేడకొనలోనిలుచుండి - రహింగనుంగొనుచు - వేడుకచేతఁజూచుచును - నెయ్యమున స్వరోచియందలిప్రేమచేత - తనువల్లియుబ్బి - తీఁగవంటిశరీరముపొంగి - కంచెలదెగిపడ్డ-నాట్యమాడుస్త్రీలు మొగ్గవాలుటమొదలైనయాటయందు బిగువానముకొఱకుఁ జన్నులమీఁదఁగట్టుగుడ్డకట్టుకుఁబేసుకంచెల - అదితెగిపడిపోఁగా - కేతనము చీర చెఱంగునన్ - ధ్వజపటపుకొంగుచేత - మూసెఁజన్నులన్ - స్తనములనుగప్పుకొనెను‖ ౭౪

ఉ ‖ కీరమనోజ్ఞవాణియొకకిన్నరికిన్నెరమీఁటిమీఁటియొ । య్యారపులీల నేగివసుధాధిపుఁగన్గొనెఁజిల్గుపయ్యెద । హారముచక్కఁబెట్టెడుకుచాహితహస్తముపైఁడిగోళ్లహిం । సారతిసేయుదర్పకుని సంపఁగిములుకులవోలెమించఁగన్ ‖ ౭౫

టీక । కీరమనోజ్ఞవాణి - చిలుకవలెనేమనోహరమైన పలుకులుగల - ఒకకిన్నరి ఒకకిన్నరిస్త్రీ - కిన్నరులనఁగా మనుష్యముఖమును గఱ్ఱపుశరీరముగల దేవయోనిభేదములు - కిన్నెరమీఁటిమీఁటి - కిన్నెరయనఁగా వీణెలోభేదము - ఆది వాయించుచునుండి - ఒయ్యారపులీల నేగి-విలాసవైఖరితోఁబోయి - జిల్గుపయ్యెద - సన్నపుపైఁటయందు - హారము - ముత్యాలసరమును - చక్కఁబెట్టెడు-సవరించుచునుండు-కుచాహితహస్తము - చన్నులమీఁదనుంచినచేతియొక్క - పైఁడిగోళ్లు - కిన్నెరతీఁగలుమీఁటునిమిత్తము - పెట్టుకొన్న బంగారపునఖములు - హింసారతిసేయు - విరహిజనములయొక్కయుపద్రవమందలియాసక్తి చేయుచునుండు - దర్పకుని - మన్మథునియొక్క - సంపఁగిములుకులవోలె - చంపకపుష్పబాణములవలెనే - మించఁగన్ - అతిశయించుచుండఁగా- వసుధాధిపుఁగన్గొనెఁ - రాజైనస్వరోచినిజూచెను ‖ అనఁగానాయయ్యారముగాఁజన్నులమీఁదిపైఁటచెఱఁగును - ముత్యాల హారమునుసవరించుకొనుచునే భిప్రాయమునుగాఁజూచెననుట‖ ౭౫

చ॥ పరవశదైన్యమూనుకొనుఁ బ్రౌఢలఁ గానదు ఘర్మవారిచేఁ । గరఁగి స్రవించు చిత్రకము గానద నాదృతవీటి పాటలా । ధరమున సన్నమంటిన విధంబును గానదు నవ్వుటాలకా । భరణము గొన్నఁ గానదొక బాలనృపాలునిఁ జూచి నివ్వెఱన్॥ ౭౫

టీక॥ ఒకబాల - ఒకపడుచు దిన్నది - నృపాలునిఁ జూచి - స్వరోచిని వీక్షించి - నివ్వెఱన్ - విభ్రాంతిచేత - పరవశదైన్యము - స్మృతిదెలియని తనదీనభావమును - ఊహించి ఆనుకొను ప్రౌఢలఁ గానదు - నిందించుకొను ప్రగల్భస్త్రీలను నెఱుఁగదు ఘర్మవారిచేన్ - సాత్త్వికోదయమువలనఁ బుట్టిన చెమటనీటిచేత - కరఁగి స్రవించు - కరఁగి జాఱుచుండు - చిత్రకము గానదు - తిలకమును నెరుగదు - అనాదృతవీటిపాటలాధరమునన్ - అనాదృతవీటి - ఆదరింపఁబడని తాంబూలరసముగల - పాటలాధరమునన్ - ఎఱ్ఱని పెదవియందు - సన్నమంటిన విధంబును గానదు - సుధాచూర్ణ మంటుకొనినదియును జూడదు - నవ్వుటాలకన్ - కోడిగమునకై - ఆభరణము గొన్నఁ గానదు - ఒకసొమ్ము తీసుకొన్నప్పటికి నిసుత్తెఱుఁగదు - అనఁగా స్వరోచియందలి మోహాముచేతఁ దనశరీరమందుఁ గలిగిన వికారముల నేమియు నెరుఁగదనుట॥ స్తంభః ప్రళయరోమాంచాః స్వేదో వైవర్ణ్య వేపథూ । అశ్రు వైస్వర్యమిత్యష్టౌ సాత్త్వికాః పరికీర్తితాః॥ ౭౬

చ॥ అలికులవేణి యొక్కతె రతాంతమునం దనయంగవల్లికం । బులకలు చొక్కు లేఁజెమరు పుట్టగ నేగి నరేంద్రుఁ జూడనా । పులకలు చొక్కు లేఁజెమరు పోవక యట్లన యుండె నట్టిదౌ । చెలువగు వానిఁ గన్గొనినఁ జెల్వకుఁ జూపులు గావె కూటముల్॥ ౭౭

టీక॥ అలికులవేణియొక్కతె - తుమ్మెదచాలువంటి జడగలయొక స్త్రీ - రతాంతమునన్ - సంభోగమైనపిమ్మట - తనయంగవల్లికన్ - తనయొక్క తీఁగవంటి శరీరమందు - పులకలు - గగురుపాటును - చొక్కు - పరవశత్వమును - లేఁజెమరు - చిరుచెమటయును - పుట్టఁగ నేగి - పొడముచుండఁగాఁ బోయి - నరేంద్రుఁ జూడన్ - రాజైన స్వరోచిని గనుఁగొనఁగా - పులకలు - ఆగగురుపాటును - చొక్కు - ఆపరవశత్వమును - లేఁజెమరు - ఆచిరుచెమటయును - పోవక యట్లయుండెన్ - పోకుండ నారీతిగా నేయుండెను - అట్టిదౌ - అని యుక్తమే - యనఁగా - చెలువగు వానిన్ - చక్కదనముగలపురుషుని - కన్గొనినన్ - చూడఁగా - చెల్వకున్ - సౌందర్యవతికి - కూటములు - సంభోగములు - చూపులు గావె - చూపులే కావా॥ అనఁగా నిక్కడ రత్యంత జనితరోమోద్గమాదులు సుందరపురుషావలోకన జనితసాత్త్విక భావధర్మములై పోకుండ నారీతిగా నేలిదియుండెనని తాత్పర్య॥

చ॥ అలరుల బంతి జృంభికకు నడ్డము సేయుచుఁ గర్ణపాళిపై । కలకలఁ ద్రోయుచుం దరఁగలౌ ప్రమదాశ్రులు గోటమీటుచుం । జెలిభుజపీఠి నొత్తగిలి చిల్కను దువ్వుచు వాలుగన్నుఁ గ్రే । వలఁ దుదధార చేర నొకవారవిలాసిని సూచె రాసుతున్॥ ౭౮

టీక॥ ఒకవారవిలాసిని - ఒకవైశ్యాంగన - అలరులబంతి - క్రొవ్వులచెండును - జృంభికకున్ - ఆవలింతకు - అడ్డము సేయుచున్ - చాటుచేయుచును - కర్ణపాళిపైకిన్ - చెవితమ్మెమీఁదికి - అలకలఁ ద్రోయుచున్ - ముంగురులను నెగఁద్రోసుకొనుచు - తరఁగలౌ - తరంగములౌచునుండు - ప్రమదాశ్రులు - ఆనందబాష్పములను - గోటమీటుచున్ - నఖముచేతఁ బాఱఁజిమ్ముచును - చెలిభుజపీఠిన్ - చెలికత్తెయొక్క పీటవంటి బాహువుమీఁద - ఒత్తగిలి - ఒరగఁబడి - చిల్కను దువ్వుచున్ - చేతులలోని శుకమును నివురుచును - వాలుగన్నుఁ గ్రేవన్ - వాలియుండు నేత్రములయొక్క పార్శ్వములకు - ఉదధార చేరన్ - వీరహజనితమైన జలధార చేరఁగా - రాసుతున్ - రాజకొమారుఁడైన స్వరోచిని - చూచెన్ - కనుఁగొనెను॥ ౭౯

చ॥ జిలుగులఁ బెట్టుచుం దొడలఁ జెంద్రిక పావడ యంటమై తడిం । బెళపెళలేని చీర గటి బింకవుచన్నుల జేర్చి కొంచువే । జలకములాడి యాడి యొకచానకరస్థితకేశయై నృపున్ । వెలువడి చూచె లోఁబడితి నీకని బాసకు నిల్చె నోయనన్॥ ౮౦

టీక ॥ ఒకచాన - ఒకస్త్రీ - జలకములాడియాడి - స్నానములు చేసిచేసి - జిలుగులఁ బెట్టుచున్ - సన్నపుమడుఁగుల చేతఁ దడియొత్తుకొనుచును - తొడఁ జెంద్రికపావడయంటన్ - ఊరువులయందుఁ జంద్రకావి పావడ యంటుకొనఁగా - మైతడిన్ - శరీరముయొక్క ద్రవముచేత - పెళపెళలేనిచీరన్ - పెళపెళలాడుటలేక మృదువైనకోకను - కటిన్ - మొలయందు - బింకపుచన్నులన్ - బిగువుగల పాలిండ్లయందును - చేర్చికొంచున్ - పొందించుకొనుచు - వే - శీఘ్రముగా - కరస్థితకేశయై - హస్తమందున్నతలవెండ్రుకలు కలదై. అనఁగా దలవెండ్రుకలు చేతఁ బూనుకొన్నదై లోఁబడితి నీకని - నీకు స్వాధీనురాలనైతిని సుమీ యని బాసను నిల్చెనోయనన్ - ప్రమాణము చేయుకొనుచు నిల్చినదోయనునట్టుగా - నృపున్ - రాజును - వెలువడిచూచెన్ - బయిటికివచ్చి వీక్షించెను॥ లోకమందు ఘోరప్రమాణము చేయువారు తలవెండ్రుకల ముడివిడిచి తడిబట్టలతోఁ బ్రమాణము సేయుట ప్రసిద్ధము॥ పావడ యనఁగా యోగాంతరీయమని యాంధ్రభాషార్ణవము॥ ౭౯

మ ॥ ఒకనేత్రాంబుజమొక్కగల్లమొకచన్నొయ్యారపున్ లీలవీ। థికిఁ దోఁపం దలుపోరగా నొకపురంధ్రీర
త్నమీక్షించె రా। జకిశోరంబుఁ దదీయలై వెలయుభాషాలక్ష్ములం జూచి త్ర్యం। బకభాగంబు మొరంగి మైత్రి
కి శివాభాగంబు నేతెంచెనా॥ ౮౦

టీక ॥ ఒకనేత్రాంబుజము - ఒకకన్నుదామరయును - ఒకగల్లము - ఒకచెక్కును - ఒకచన్ను - ఒకస్తనమును - ఒయ్యారపున్ లీలన్ - విలాసగతిచేత - వీథికిఁ దోఁపన్ - వీథికిఁ గనుపడునట్టుగా - తలుపోరగాన్ - కవాటము కొంచెము తెరుచుకొని యోరవైపుగా. ఒకపురంధ్రీరత్నము - శ్రేష్ఠురాలైనయొకస్త్రీ - రాజకిశోరంబున్ - రాజకుమారుఁడైనస్వరోచిని - ఈక్షించెన్ - చూచెను - ఎట్టులనఁగా - తదీయలై వెలయు - అతనికి స్వాధీనలై యొప్పుచును - భాషాలక్ష్ములం జూచి - సరస్వతిని లక్ష్మిని జూచి - త్ర్యంబకభాగంబు మొరంగి మూఁడుకన్నులు గలశివునియొక్క యంశమును బాసి - మైత్రికిన్ - ఆలక్ష్మీసరస్వతులతోడి స్నేహము చేయుకొఱకై - శివాభాగంబున్ - పార్వతియొక్కయంశమును - ఏతెంచెనాన్ - వచ్చెనోయనునట్టుగా నే - చూచెనని సంబంధము॥ ఇక్కడఁ బార్వతి శివుని లో సగము శరీరమనుట ప్రసిద్ధము॥ ని॥ త్ర్యంబకస్త్రీపురాంతక ఇత్యమరః॥ ౮౦

మ ॥ కలయం గూర్మిఁ జెమర్చునంగముల లగ్నంబైన సన్నంపుమం। జులకౌశేయమునందు మించుగమలస్తో
మంబుచేఁ జూచె నొక్కలతాతన్వి చెలంగి పొంగు మది గాంతుద్ధీర మేనెల్లఁ గ। న్నులుగావించి కుమారుజవ్వ
నము చెన్నుం జూచుచందంబునన్॥ ౮౧

టీక ॥ ఒక్కలతాతన్వి - తీఁగవంటి దేహముగలయొకస్త్రీ - చెలంగి - ఉత్సహించి - ఉప్పొంగుమదిన్ - ఉబుకుచుండు మనస్సునందలి - కాంతుద్ధీరన్ - కోరికలు తుదముట్టునట్టుగా - మేనెల్లఁ గన్నులు గావించి - శరీరమంతయు నేత్రములు చేసుకొని - కుమారు - కొమరుప్రాయముగలస్వరోచియొక్క - జవ్వనమున్ - యౌవనమును - చెన్నున్ - చక్కఁదనమును - చూచుచందంబునన్ - చూచినదోయనునట్టుగా - కలయన్ - అంతటవ్యాపించునట్టుగా - కూర్మిఁ జెమర్చు - ప్రేమచేతఁ జెమ్మగిలుచున్న - అంగములన్ - అవయవములయందు - లగ్నంబైన - అంటుకొన్న - సన్నంపు - సూక్ష్మమైన - మంజులకౌశేయమునందున్ - మనోహరమైన పట్టుతాప్తాయందు - మించు - ఒప్పుచుండు - కమలస్తోమంబుచేన్ - చిత్రముగా వ్రాసినపద్మములసమూహముచేత - చూచెన్ - వీక్షించినదాయెను— ఇక్కడ స్త్రీ గట్టినపట్టుతాప్తాపితాఁదను గమలాకృతులుగా బస్మాబుటాలు తీర్చియున్నవని విచారించవలెను॥ స్తంభః ప్రళయరోమాంచాస్స్వేదో వైవర్ణ్యవేపథూ - అశ్రు వైస్వర్యమిత్యష్టౌ సాత్వికాః కౌశేయం క్రిమికోశోత్థమితి॥ ౮౧

వ॥ ఇత్తెఱంగున ననంగరంగ సంతరంగంబులుం గలకురంగాక్షులయపాంగంబులం దుఱంగలించు సితేతరత
రళ తరచ్ఛగ్రోచులనభంగశృంగారరసవీచుల చాలునంబోలెఁ బొలుపొంబడి యాలంబిత చీనాంబర ప్రాలంబ
మాలికా చిత్రమ్ములగు నాతపత్రమ్ములు మెఱయఁ బత్రమ్ములడిగ్గి దుర్గాధిపతు లేమే మయని త్రోపుత్రోపాడుచు
వీచు వీచోపుల స్వచ్ఛమ్ములగు కౌముదీగుచ్ఛమ్ముల సంతరింపనంతిక వైజయంతికలం గ్రాలు పలువలంబొలయు
చిఱుగరువలిం దూలు నీలాలకలయలకల్లుభయపార్శ్వ సముత్తుంగమత్తమాతంగమద సౌరభసంగిభృంగసం
ఘంబుల నెలయించుపనింపారు కలహంబులబ్బాటునం జేటులెత్తి యొండొరుల యొత్తడింబోడి పాడిమైయెంగ
యొయ్యవిస్ఫురద పరాగపరాగంబు చదల నెల్లెడనల్లెడవట్టి నట్టనడుమ రదట్టదట్టమ్ముగ పొగు నాగరుల వాగారవమ్ము
లు నిగుడ నెడవడక పొగడుపొగడి కలకలకలంబులును బుంఖానుపుంఖశంఖభేరీ పటహ కాహళ వేణువీణాది
వాదనధ్వానంబును గల మధురకిన్నరీ నిక్వాణంబుల రాణం ద్రాణ చెఱచు విన్నాణంబులు గొలుపు మెలు
గుల వేల్పుగాణలు వాడు లక్ష్మీనారాయణుల కళ్యాణంపుఁ బాటలందీటుకొను తిన్ననిగవంబులం గలసిబ
సికొను కోలాహలమ్ములిమ్ములతో సందడుల నెడ గలుగం జడియు వేత్రహస్తుల ప్రశస్తతర పాహిపాహి నా
దంబు సంబంధించి పెంపొలయ నత్యంత కాంతంబై నిరంతరగతిం గ్రంతనడవ నడదివియలై కుకుటారవింద గా
గంబులు వెలుంగ నలుగడల సామంతసందోహంబు గ్రందుకొన నందఱుం దగ మునుంగ మునుం జనుబృందారక పేసం
ఘంబు పెన్నుద్దిండత నుచ్ఛాయాకలాపంబు జంబేటి జంబాల కదళిబకంబు డంబు విడంబింపఁ దిన్నని రవంబునం గ
లసిబలసిన కోలాహలంబు హంసాదివిహంగమహృదయంగమ రావంబును బెడంగువడ నడచు గ్రంతనత్యంత
దర్శనీయంబులై మెఱయు మంగళద్రవ్యంబుల నెడ నెడం దీండ్రించు పుండ్రేక్షుకాండంబుల కడలం గడలుకొను ప
సరుటాకుల డాలుశైవాలంబునం దనర గ్రందుగా మండు చేదివియలు చెందొవలనుం గాఁ బార్శ్వద్వయ సము
త్తుంగమణి సౌధవీధికా రోదోంతరాళంబున గంధగజ ఘటాఘనాఘన కాంతిక ధూళి మాగధ ప్రవాహంబు
సంగూలంకషంబగు నృపతిపథయమునా ప్రవాహంబు గగనగంగావగాహనాభ్యాసంబున నిండుకొని పోవు నదియు
నుం బోలెఁ దనరఁ దన సముద్దామ తేజోభరంబున జడిసిన మేరుగిరి మేనులం బోలెం దీరుగల భుజంబులం
దారుమారుగా నిడిన తారతారంపు పంచసరంబులు దోరంతరహారంబులు గేయూరహారంబులు గరకంకణ
కురువిందకం దళంబులు గటికనక మేఖలా ఘటితంబగు చారుకరాచరీ మరకతంపు పిడి మెరుంగులుం ద
ఱసి వెన్నెల క్రొన్నురువులం బోలనన్నగు నరపడుగు జిలుగు కంచుకంబున మించి వెలుపలం దోఁప మంచుగ
విసిసరోషాణ మహీధరంబునుం బోలె రాజభవనాంగణంబు చేరవచ్చె నంత నక్కడ॥ ౯౧

టీక॥ ఇత్తెఱంగునన్ - ఈ ప్రకారముగా - కరంగు - కరిగి
పోవుచుండు - అంతరంగంబులుం గల - మనస్సులుగలిగిన
కురంగాక్షుల - స్త్రీలయొక్క - అపాంగంబులందుఁ దుఱంగ
లించు - క్రేగన్నులయందుఁ జెంగలించుచున్న - సితేతర
తరళతరచ్ఛగ్రోచులన్ - నల్లనై మిక్కిలి చలించుచున్న చూ
పులయొక్క - కాంతులచేత - అభంగశృంగారరస వీచులచా
లునంబోలెన్ - భంగములేని శృంగారరస తరంగములయొ
క్క పంక్తి చేతఁ బోలె - పొలుపొంబడి - వ్యాపింపఁబడినవాఁ
డై - ఆలంబిత చీనాంబర - అవలంబింపఁబడిన చీనాపట్టు
వస్త్రముల చేతను - ప్రాలంబ మాలికా - వంకర లేక వ్రేలు
చుండు జాలరుల చేతను - చిత్రమ్ములగు - ఆశ్చర్యకరములై
న - ఆతపత్రమ్ములు మెఱయన్ - గొడుగులు ప్రకాశించఁగా
పత్రమ్ములడిగ్గి - వాహనములపై నుండి దిగి - పత్రం వాహ
న పతంగయోరిత్యమరః - దుర్గాధిపతులే మేమయని - దుర్గము
లకుఁ బ్రభువులై రాజులు మేమే మేమేయని - త్రోపుత్రో
పాడుచున్ - ఒకరినొకరు తోసుకొనుచును - వీచువీచోపు
లు - వేయుచుండు వింజామరలు - అనఁగా వెల్లచామరలు - అ
చ్ఛమ్ములగు - స్వచ్ఛములైన - కౌముదీగుచ్ఛమ్ముల సంత
రింపన్ - వెన్నెలగుత్తులను గల్పించఁగా - అంతిక - సమీ
పమందలి - వైజయంతికలం గ్రాలు - కేతనములయందుఁ గ్రా

శోభించుచున్న - వలువలంబోలియు వస్త్రముల వలనవ్యాపించుచున్న - చిఱుగరువలిందూలు - పిల్లవాయువులచేత దూగాడుచున్న - నీలాలకల - నల్లనిముంగురులుగలస్త్రీలయొక్క - అనఁగావయస్సస్త్రీలయొక్క-యనుట-అలకలు ముంగురులు - ఉభయపార్శ్వ - ఈవలావలిప్రక్కల యందలి - సముత్తుంగ - మిక్కిలియున్నతములైన - మత్తమాతంగ - మదపుటేనుఁగులయొక్క - మదసౌరభసంగి - దానోదకవాసనలనుబొందియున్న - భృంగసఘంబులన్-తుమ్మెదగుంపులను - ఎలయింపన్ - ఉల్లసింపఁజేయఁగా-ఇంపారు - మిక్కిలియిష్టమౌచున్న - కలవంబులు - చందనాదిలేపనములు - అబ్బాటునంజేటులెత్తి - మందికాఁడ్రచేత నెండిబీటికలువాటి - ఒండొరుల యొత్తిడిన్ - ఒకరొకరియొత్తుడుచేత- పొడిపొడియై రొంగయు- నలిగిచూర్ణమైయెగురుచునుండు - విస్ఫురద - వ్యాపనశీలమైన పరాగపూగంబు - ధూళిసమూహము చదలనెల్లెడన్ - ఆకాశమందంతటను - ఉల్లోచవట్టినట్టమరన్ - ఉల్లచముపట్టినటొప్పఁగా - చట్టనట్టమ్మగసాగు - తోఁద్రోపులుగానడుచుచునుండు నాగిరుల - పురజనుల యొక్క - వాగారవమ్ములనిరుడన్- మాటలసందడులతిశయించఁగా - ఎడవడకపొగడు విరామములేక డస్తోత్రముచేసెడు - పొగడికలకలకలంబులును - కైవారముల యొక్క-కోలాహలములును పుంఖానుపుంఖ తరతరము లౌచున్న - శంఖ - దింబును - పుంఖానుపుంఖ తరతరమ లౌచున్న - శంఖ - దిండిములును - భేరీ - పెద్దనగారులు - పటహ - తప్పెటలు - కాహళ - తుతారలు - వేణు పిల్లనగ్రోవులు వీణాది- వీణలుమొదలుగాఁగల వాదనధ్వానంబును- వాద్యములయొక్క-ధ్వనులును - కలసుఘుకకిన్నరీ - అవ్యక్తవ ధురములైనకిన్నరీవీణలయొక్క - నిక్వాణంబులరాణన్ - ప్రమోదవైఖరిని - ప్రాణముచెలుకు రక్తిగట్టునట్టి- విన్నాణంబులు గొల్పు మెలుంగుల-చమత్కృతిగనుపట్టుచున్నస్వరముల తోడి వేల్పుగాణువాడు - అప్సరస్త్రీలుపాడుచుండు లక్ష్మీనారాయణుల - శ్రీమహాలక్ష్మీ-విష్ణుదేవులయొక్క-కళ్యాణంపు పాటలందిట్టు ను - పెండ్లిపాటలయందొప్పుచుండు - తిన్ననిరవంబులన్ మృదువైనసాదములను- కలసి - ఏకీభవించి - అనఁగానొక్కటిగాఁగలుసుకొని బలసికొను బలమౌచున్న - కోలాహలమ్ములు కలకలములు - ఇమ్ములతోన్ - ఉపాయముగా సంకటములనెడగలుగంజడియు న్నడఁచుచున్న - వేత్రహస్తుల - వేత్రపాణులయొక్క - అనఁగానకీబులయొక్క - ప్రశ - ధించి - ప్రశస్తతర - ప్రసిద్ధములైన - సావధానాదంబు సంబంధించి - పరాకుహెచ్చరికయనువాక్యధ్వనులతోడఁగలసి పెంపొలయన్ - అతిశయించఁగా - అత్యంతకాంత బై మిక్కిలిమనోహరమై నిరంతరగతిన్ - ఎడబాటులేకుండ క్రంతనడవన్ - పెండ్లికొడుకువాండ్రు పెండ్లికొమార్తెను బ్రధానముచేసి కొమనిమిత్తమై పట్టుకొనిపోవుస్తుసమూహమునకుఁగ్రంతయనిపేరగుకయ్యటి క్రంతనడుచుచునుండఁగా నడదివియలై నడకలదివిటీలనియన్నట్టుగా- కుకుటారవిందశాగంబులు వెలుంగన్- కిరీటములయందలిపద్మరాగమణులు ప్రకాశించఁగా - నలుగడలన్- నాలుదిక్కులయందు - సామంతసందోహంబుగ్రందుకొనన్ - సమానప్రతిపత్తిగలరాజసమూహముసందడిఁజేయుచుండఁగా - మందమందగమనంబునంజను మిక్కిలితిన్నగతిచేతనడుచుచునుండు బృందారకవేదండంబుపైన్ - ఐరావతగజముమీఁద - ఉద్దండతనుచ్ఛాయాకలాపంబు - ఉత్కటమైనశరీరకాంతిసమూహము జంబేటి - జమ్మూనదీసంబంధమైన జంబాలకదంబకంబుడంబున్ బురదవపూఁతయొక్క-సొగసును విడంబింపన్ - ప్రకటముసేయఁగా - తిన్ననిరవంబునంగలసి మృదువైనధ్వనితోడఁగలుసుకొని - బలసినకోలాహలంబు-బలమైనకలకలము - హంసాదివిహంగమ-మరాళములు మొదలైనపక్షులయొక్క- మృదయంగమరావంబును - మనోహరమైనవాక్యధ్వనియును జెడంగువడవడచు గ్రంతన్ - ప్రకటమౌనట్లు గానడుచుచునుండు ప్రధానద్రవ్యసమూహమందు - అత్యంతదర్శనీయంబులై - మిక్కిలిచూడఁదగినవై - మెఱయు - ప్రకాశించు- మంగళద్రవ్యంబులన్ - శోభనవస్తువులలో - ఎడనెడందిఁద్రిమ్మట తటంతట మెఱయుచున్న పుండ్రేక్షుదండంబుల - తెల్లచెఱుకుగడలయొక్క - కడలఁగడలుకొను - చివరలయందొప్పుచున్న - పసరుటాకులడాలు - పచ్చనియాకులయొక్క-కాంతి - శైవాలంబును - పాచితీఁగలును- అందండఁగ్రందుగామండు - అంతటంతటకవళిగా వెలుఁగుచున్న చేడియలు - కరదీపికలు - చెండోవలు మంగారు - యెట్టిగలువలు గాను - పార్శ్వ...బునన్ - పార్శ్వద్వయ రెండువైపుల యందును - సముత్తుంగ - మిక్కిలిపొడవైన-మ

ణి సౌధవీధికా - రత్నములు చెక్కిన మేడలయొక్క వీధులను రోదోంతరాళంబున - భూమ్యాంతరిక్షమధ్యమందున్న - గంధ. గంధంబునన్ - గంధగజఘటా - మదపుటేనుఁగుల గుంపుల నెడు ॥ ని ॥ కరిణాంఘట నాఘటా । ఘనాఘనకాంతిక - వర్షాకాల మేఘమువంటి - అనఁగా నల్లని కాంతిగల - ధూళి - మొసళ్లుగల ధూళి యనఁగా మొసళ్లనిశద్బార్థకల్పతరువునఁ జెప్పియున్నందున నీయర్థ మిక్కడ వ్రాయఁబడినది - మాగధప్రవాహంబునన్ - మగధదేశసంభవములైన ఉత్తమాశ్వములను నూనకపూరకులచేత తూలింకషంబగు దరుల నొలయుచున్న - నృపతిపథయమునాహ్రదంబు - రాజమార్గమను కాళిందీనదియొక్క మడుగు - గగనగంగావగాహనాభ్యాసంబునన్ మందాకినియందు మునుఁగుపరిచితిచేత నీఁదుకొనుపోవునది యనుసంబోలెనన్ - పూర్ణీభవించిపోవుచున్న దానివలెనే యొప్పుచుండఁగా । అనఁగా రాజమార్గము యమునానదీప్రవాహమువలెనే ప్రవర్తించుచున్నదనుట ఘన - తనయొక్క - సేము ర్ధామ - ఉత్కృష్టమైన - తేజోభరంబునన్ అధికప్రకాశమువలన జడిసిన భయపడిన - మేరుగిరి మేరులంబోలెన్ - బంగారుకొండయొక్క శృంగములవలెనే తీరుగలభుజంబులన్ చక్కనైన బాహువులయందు - తాఱుమాఱుగా నిడిన - వ్యత్యాసముగా వేసుకొన్న - తారతారంపుపంచసరంబులు పులగడిగినముత్యాలు గూర్చిన యయిదుపేటలహారములును దోరంతరహారంబులు - వక్షఃస్థలమందలి తాళ్ళసరులును - కేయూరహారంబులు - భుజకీర్తులయందలి వజ్రమణులును - కరకంకణము రువింటకళంబులు - హస్తభూషణములయందలి మొలకకెంపులును కటికనక మేఖలాఘటితంబును - మొలయందుండు బంగారు మొలనూలియందుఁ జెక్కిన - చారుకరాచురీ - సుందరమైన చూపకత్తియొక్క - మరకతంపుపిడి మెఱుంగులున్ - పచ్చలు చెక్కిన త్సరువుయొక్క కాంతులును తెలిసి హత్తుకొని వెన్నెలచంద్రికతోడను - క్రొన్నురువులన్ క్రొత్తఫేనములతోడను - పోరనన్నగు - స్పర్థచేయఁజాలి । అనఁగా మిక్కిలి తెల్లనైన - అరపడుగుజిలుగు - అచ్చు వెలిగల మిక్కిలి సన్నపు కంచుకంబు నమించి - అంగీపైకి వ్యాపించి - వెలుపలందోపన్ - బయిటికిఁ గనుపడఁగా - మంచు గవిసిన హిమము గ్రమ్మిన రోహణమహీధరంబు నుంబోలెన్ - చందనాద్రివలె - అనఁగా నిక్కడ మంచకును సన్నపుటంగీకిని - రోహణాద్రికిని । ఆభరణరత్నకాంతులుగల స్వరూపికిని ఉపమానోపమేయభావము రాజభవనాంగణంబు చేరవచ్చెన్ - రాజమందిరముయొక్క ముంగిటిని సమీపించివచ్చెను - అతనకడన్ - అంతట గంధర్వరాజుయొక్క గృహమందు ॥ ని ॥ ఆరోముక్తాదిసంశుద్ధౌ ॥ ౯౧

క ॥ కాంతాకదంబకసలయ । కాంతకరావర్జ్యమానకనకఘటీని । ర్యాంతసుగంధిజలంబుల । నింతి జలకమాడి
జిలుగులిడి తడియొత్తెన్ ॥ ౯౨

టీక ॥ కాంతా... బులన్ కాంతాకదంబ - స్త్రీసమూహముయొక్క - కిసలయ - చిగురుటాకులవలెనే కాంతకర - మనోహరములైన హస్తములవలననుండి - ఆవర్జ్యమాన విడువఁబడుచున్న విగనుకనే కనకఘటీ బంగారుకలశములలోనుండి నిర్యాంత బయలువెడలుచున్న - సుగంధి మంచిపరిమళము గలిగిన జలంబులన్ - ఉదకముల చేత - ఇంతి నునోరను జలకమాడి స్నానము చేసి - జిలుగులిడి సన్నపుటంగులు వెట్టి - తడియొత్తెన్ - ఒడలుదుడుచుకొనెను ॥ ని ॥ ఇష్టగంధస్సుగంధిస్స్యాత్ ॥ ౯౨

చ ॥ సళుకుదుకూలశాటిక కటిం దాల్చి కటీరమలందిహారకుం । డలమణిపారిహార్యరశనాకటకాంగుళిముద్రికాది
భూ । షలు దొడిపారిజాతవికసత్ప్రసవావళి తానియొయ్యన । వ్వేలఁదివివాహవేదినలివేణులు దేఁజను
దెంచె సిగ్గునన్ ॥ ౯౩

టీక ॥ తళుకు బంగారుతళుకువేసిన - దుకూలశాటిక కటిం దాల్చి - దుకూలశాటి పట్టుచీర కటిం దాల్చి - పిఱుదులపై నిధరియించి - కటీరమలందిన - శ్రీచందనముఁబూసుకొని హార... దొడి హార ముత్యాలపేరులును - కుండల - చెవులకమ్మలును - మణిపారిహార్య - రత్నములు చెక్కిన బంగారునూడినముఖును రశనా - గంటలవడ్డాణమును కటక - వలయములు

నఅంగుళీముద్రిక - వ్రేళ్లయుంగరాలును - ఆదిభూషలుదొడి - మొదలైనసొమ్ములు పెట్టుకొని - పారి...బూని - పారిజాత - కల్పవృక్షములయొక్క - వికసత్ప్రసవావళి బూని - నగమువికసించినపుష్పములుధరించి - ఒయ్యన్ - మెల్లగా అవ్వేలది - అనునెూరమ - వివాహవేదికన్ - పెండ్లియరుగుమీఁదికి - అలివేణులు దేన్ - స్త్రీలు వెంటఁబెట్టుకొని రాఁగా - చనుడెంచెసిగ్గునన్ - లజ్జవచుచువచ్చినదామెను పారిహార్యమనఁగా వంకీ యనియుఁ జెప్పవచ్చును॥ ఆవాపక పారిహార్యః - కటకో ప్రకోష్ఠకపద్మతీత్యు భయ త్రామరః॥

తే॥ ఇటగృహద్వారసీమకు నేగుదెంచు। నాకుమారునకిందీవరాక్షుఁడెదురు। చనిమరుత్కరిడిగ్గి వందన మొనర్చు। నతని దీవించి హితమంత్రియుతముగాఁగ॥ ౯౪

టీక॥ ఇటన్ ఇక్కడ - గృహద్వారసీమకున్ - సింహద్వారముముందరికి - ఏగుదెంచు - వచ్చిన - ఆకుమారునకున్ - ఆస్వరోచికి - ఇందీవరాక్షుఁడెదురుచని - ఇందీవరాక్షుఁడెదురుగాఁబోయి - మరుత్కరిడిగ్గి - ఐరావతగజమును దిగి. వందన మొనర్చు - నమస్కారముచేసిన - అతని దీవించి - ఆస్వరోచిని నాశీర్వదించి - హితమంత్రియుతముగాఁగన్ - ఇష్టులతోఁ బ్రధానులతోఁ గూడ॥ ౯౪

వ॥ భూసురాశీర్వాదనాదంబులు రోదసి నిండ నభ్యంతరగృహంబునకుం దోడ్కొనిపోవునప్పుడప్పుడమిఱేఁడెడనెడం బుణ్యాంగనలు సంగుప్తనీరాజనోపచారమ్ములాదరింపుచుం గక్ష్యాంతరద్వారదేశంబుల మంగళార్థంబు గానిడిన పూర్ణకలశమ్ము మొదలైన పదార్థంబులఁ గనుంగొనుచుఁ దోరణస్తంభాయమానరంభాతరుకిసలయోత్తాలతాలవృంతానిలంబులఁ గుంతలంబులు చలియింపమంథరగతిఁ గింపురుషవృషభుండగు గంధర్వరాజప్రధానుండు తోడ్కొనివచ్చి దండఁ గొని యల్లనల్లన నడిచి పురోహితబ్రాహ్మణబంధుపురంధ్రీసందోహనీరంధ్రంబై వైవాహికక్రియారంభసంభారసంభ్రమద్రంభాదిమరుద్రంభోరువులకలికి సూనుసోగపలుకుల కలకలంబు నగొలగొలమను కౌతుకాగారంబు సొత్తెంచి॥ ౯౫

టీక॥ భూసురాశీర్వాదనాదంబులు - బ్రాహ్మణులదీవెనలధ్వనులు - రోదసినిండన్ । భూమ్యాకాశమధ్యభాగమంతయు సంపూర్ణము కాఁగా - అభ్యంతరగృహంబునకున్ - లోపలినగరికి - తోడ్కొనిపోవునప్పుడు - వెంటబెట్టుకొనిపోవు సమయమందు - అప్పుడమిఱేఁడు - భూమికి రాజైన యాస్వరోచి - ఎడనెడన్ - మధ్యమధ్యను - పుణ్యాంగనలు సంగుప్తైదువలిచ్చుచుండు - నీరాజనోపచారమ్ములాదరింపుచున్ । మంగళారతులనంగీకరింపుచును - కక్ష్యాంతరద్వారదేశంబులన్ - భవంతులయొక్క వాకిళ్లయందు - మంగళార్థంబు గానిడిన - శుభనిమిత్తముగానుంచిన । పూర్ణకలశ అలంకరించినిండనీళ్లునించిన - బంగారుబిందెలును - ముకుర - అద్దములును - ఆదిపదార్థంబులఁ గనుంగొనుచున్ - మొదలైనవస్తువులనుజూచుచును - తోర...బులన్ తోరణస్తంభాయమాన - తోరణకంబములౌచున్న - రంభాతరు - అరఁటిచెట్లయొక్క - కిసలయ - మోపుటాకులను - ఉత్తాల - ఎత్తుగల - తాళవృంతానిలంబులన్ - తాటాకువిసనకఱ్ఱలవలని వాయువుచేత - అనఁగా నరఁటిమోపులుచలించఁగాఁబుట్టిన వాయువు చేతననుట । కుంతలంబులుచలియింపన్ । తలవెండ్రుకలుకదలియాడఁగా - మంథరగతిన్ - మెల్లనినడచేత - కింపురుషవృషభుండు - కింపురుషులలో శ్రేష్ఠుఁడైన - గంధర్వరాజప్రధానుండు తోడ్కొని - ఇందీవరాక్షుఁడు మంత్రియుచ్చుచున్నకై దండఁగొని - చెయ్యిసాయమవలంబించి - అల్లనల్లనడిచి - తిన్నతిన్నగా నడిచి - పురో...బై పురోహిత । పురోధస్సులయొక్క - బ్రాహ్మణ - విప్రులయొక్క - బంధు - చుట్టములయొక్క - పురంధ్రీ - ముత్తైదువులయొక్క - సందోహ - సమూహముచేత - నీరంధ్రంబై - ఎడములేకుండనున్నదై - వై వా...వుల - వైవాహిక - వివాహసంబంధమైన క్రియారంభ సంభార - క్రియయొక్క ఆరంభమందలివస్తువులు సాధించుట యందు సంభ్రమత్ - తొట్రుపడుచున్న రంభాది - రంభ మొదలుగాఁగల - మరుద్రంభోరువుల - దేవతాస్త్రీలయొక్క - కలికి - చక్కనైన - సూను - మృదువైన - సోగపలుకుల - తీఁగదీసినట్లుగా

మాడునట్టి వాక్యములయొక్క - కలకలంబునకా - కోలాహలము చేత - గొలగొలమను - గొలగొలమనుసందడియి పుదున్న - కౌతుకాగారంబును బ్రవేశించి - పెండ్లియింట బ్రవేశించినవాడై॥ ౯౬

చ ॥ ప్రభలునభోవిటంకమునభానుమరీచుల బ్రోదిసేయఁగా । స్తుభనిభ నూత్నరత్న పరిశోభితమై గరుడాశ్మ వేదిక । గ్విభవము పొల్పుగుంజవికవిభ్రమ పాదసువర్ణపీఠిపై । ప్రభుతదలిర్ప మాపనప వసియించెను దంచితస్థితిన్॥ ౯౭

టీక ॥ ప్రభలు - కాంతులు - నభోవిటంకమునన్ - ఆకాశభాగమునుకపోతపాలికయందు - భానుమరీచులన్ - సూర్యకిరణములను - ప్రోదిసేయన్ - వృద్ధిబొందించఁగా - కౌస్తు...తమై - కౌస్తుభనిభ - కౌస్తుభమణితో సమానమైన - నూత్నరత్న - నవీనమణులచేత - పరిశోభితమై - మిక్కిలి ప్రకాశింపఁబడినదై - గరుడాశ్మవేది - గరుడపచ్చలతోఁ గట్టినయరుగుయొక్క - రుగ్విభవము - కాంతిసంపద - పొల్పుగుంజవిక - ఒప్పుచుండు పెండ్లిపందిటియందు - విభ్రమపాదసువర్ణపీఠిపై - పగడపుకోళ్లు గలబంగారు గద్దెపీఁటమీఁద - ప్రభుతదలిర్పన్ - రాజలీలయొప్పఁగా - మాపనప - పూర్వము మా పలుకును నిపుణుల్వ శుకుండునునయినయిందీవరాక్షుఁడునియమింపఁగా - ఉదంచితస్థితిన్ - మిక్కిలియొప్పిదమైనయునికిచేత - వసియించెన్ - కూర్చుండెను॥ ౯౭

క ॥ విధియుతముగఖచరుఁడవ । స్వధినాథునకొసఁగెఁబసిఁడిహరివాణమునన్ । మధురమధుభుగ్గవీదధి । మధుతసంపర్కమైనమధుపర్కంబున్॥ ౯౮

టీక ॥ విధియుతముగన్ - శాస్త్రోక్తముగా - ఖచరుఁడు - ఇందీవరాక్షుఁడు - అవన్యధినాథునకున్ - భూమికిఁబతియైన స్వరోచికి - పసిఁడిహరివాణమునన్ - బంగారపుతట్టతో - మధు...మమైన - మధుర - తియ్యఁదనముగలిగిన - మధుభుగ్గవీదధిన్ - సురధేనువుయొక్క - అనఁగాఁ గామధేనువుయొక్క పెరుగును - మధురస - తేనెయును - సంపత్కరమైన - కలుసుకొన్న - మధుపర్కంబున్ - మధుపర్కమును - ఒసఁగెన్ - ఇచ్చినవాఁడాయెను ॥ కన్యాదానకాలమందు వరుఁడు పుచ్చుకొనుటకుఁ గన్యాదాత పెరుగును నేయియును ననఁటిపండును గలిపియిచ్చుట శాస్త్రీయముగాన స్వరోచికినిచ్చినాఁడని తెలియవలెను॥ ౯౮

తే ॥ అంచితాకృతిసౌభాగ్యమునింపినట్టి । రమకుఁబ్రతివచ్చు సురమనోరమను మోర । మయనుదానినను సుజామాతఁగైట । ఖారిసరిగాఁగనర్చించిధారవోసె॥ ౧౦౦

టీక ॥ అంచితాకృతిన్ - ఒప్పుచుండు సౌందర్యము చేత - సౌభాగ్యమునింపినట్టి - ప్రత్యక్షమైన - రమకుఁ బ్రతివచ్చు - లక్ష్మీదేవికి సమానమౌచున్న - సురమనోరమ - దేవతలయొక్క మనస్సులలోఁ గ్రీడించునదియయిన - మనోరమ యను దానిన్ - మనోరమయనుకొమార్తెను - అనుంగు జామాతకున్ - ముద్దులయల్లుఁడైన స్వరోచిని - కైటభారిసరిగాఁగన్ - మహావిష్ణుసమానునిగా - అర్చించి - పూజచేసి - ధారతో సెన్ - ధారాపూర్వకముగా దానముచేసెను॥ దా. స్వామివిష్ణువేతుభ్యమితివచనాత్ - అని తెలియవలెను॥

క ॥ తదనంతరంబహార్షము । పొదలుమదిన్ మెట్టుఁబ్రాలపుట్టికలయొడం । గదియంబట్టినపెండెరఁ । గడియించిరిబంధుజనులుగన్యావరులన్॥ ౧౦౧

టీక ॥ తదనంతరంబ - అటుతర్వాత - హార్షము పొదలుమదిన్ - సంతోషము దొరలుచుండుమనస్సుచేత - మెట్టుఁబ్రాలపుట్టికలయొడన్ - తొక్కుడుతలఁ బ్రాలగంపలదగ్గరను గదియంబట్టిన - చేఁబట్టిన - పెండెరన్ - పెద్ద తెరయందు బంధుజనులు - కావలసినచుట్టములు - కన్యావరులన్ - పెండ్లికొమార్తెను పెండ్లికుమారుని - కడియించిరి - చేర్చినవారైరి॥ ౧౦౧

ఉ ॥ అప్పుడుతూర్యములమ్రోయనమ్మిథునమ్ము విలోకనస్పృహం । జెప్పలఁదేలవంపఁబడు తెల్లనిచీరతెరం గ్రమంబునం । గొప్పమొగంబునట్టితను గొండలుదోఁచుచలత్కాంగిక లెఁజె । య్యప్పతిలన్ మధారవప యోజాన్నిధిపెంచెజుట్టునిందిరన్॥ ౧౦౨

టీక ॥ అప్పుడు - ఆసమయమందు - తూర్యనటుల్ మొరయన్ - భేరీమృదంగాదులు మ్రోయఁగా - అమ్మిథునమ్ము - ఆవధూవరులుఁ విలోకనస్పృహన్, ఒకరినొకరు చూడవలెనను నాసక్తియందు - తెప్పఁదేలన్ - తేలియాడఁగా - వంచఁబడు - వంచఁబడిన - తెల్లనిచీర తెరన్ - శుభ్రవస్త్రపుయవనికయందు - క్రమంబునన్ - వరుసగా - కొప్పన్ - కబరియును - మొగంబున్ - ముఖమును - అఱ్ఱున్ - కంఠమును - చనుగొండలున్ - పర్వతములవంటి కుచములును - తోఁచన్ - కనుపడఁగా - లతాంగి మనోరమ - చెల్వొప్పెతిలన్ - చక్కఁదనము మతిశయించునట్టుగా సుధారసపయోనిధి - క్షీరసముద్రముయొక్క - పెంచెఱబుట్టు - గొప్పతరంగముచే ముంచిన - ఇందిరన్ లక్ష్మీదేవిని - పోలెన్ - సరిపోలెను॥ అనఁగా క్షీరసముద్ర తరంగముపై కిఁగనుపడిన లక్ష్మీదేవివలె నే వంచఁబడిన తెల్లని తెరమీఁదికి మనోరమ కనుపడెనని తాత్పర్యము॥ ౧౦౨

చ॥ కటకరవంబు భోరుకలుగన్ రమణుల్ తెరచీర వంచినం । దటుకున రాజు మోము మొకటం దారసమైన లతాంగి నేత్రముల్ । చటుల లజ్జ నల్లడిలె జాలరిచేవలఁ బాసి ధాత్రిపై । నటునిటు మిట్టిమిట్టిపడు నంబుచరంబులు వోలె నత్తరిన్॥ ౧౦౩

టీక ॥ అత్తరిన్ - ఆసమయమందు - కటకరవంబు - కంకణములయొక్క ధ్వనులు - భోరుకలుగన్ - ఘల్లున మ్రోయఁగా రమణులు - స్త్రీలు - తెరచీర వంచినన్ - పరదాగడ్డవంపఁగా - దటుకునన్ - హఠాత్తుగా - రాజు మోము - రాజైన స్వరోచియొక్క ముఖము - ఎదుటఁ దారసమైన - పురోభాగమందు సమీపించఁగా - లతాంగి నేత్రములు - మనోరమయొక్క నయనములు - చటులతన్ - చంచలత్వముచేత - లజ్జన్ - సిగ్గుచేతను - జాలరి చేవలఁ బాసి - చేఁపలు పట్టువాని చేవలలోను డిబయిటఁ దీసివేయఁబడి ధాత్రిపైన్ - భూమిమీఁద - అటునిటు మిట్టిమిట్టిపడు - అవతలయివతల యెగిరెగిరిపడుచునుండు - అంబుచరంబులు వోలెన్ - జెలుపచేఁపలవలెనట్టే - తల్లడిలెన్ - వ్యాకులపడెను॥ ౧౦౩

మ॥ అవనీశత్రిదశేంద్రుచూపు బరి కన్యాగండపాళిద్వయీ । నవలావణ్యరసంబుఁ గొల్లగొని యంతం జెంత ఫాలంపు రా । జు విలోకించి చలించి కైకొని నయాసామ్యల్లఘుర్మాంబుకై - తవ మొప్పన్ వెసడించితూ తెఁగ బరీతాపింఛసంజాంతమున్॥ ౧౦౪

టీక ॥ అవనీశత్రిదశేంద్రు - రాజదేవేంద్రుఁడైన స్వరోచియొక్క - చూపుబరి - దృష్టియను తెరవాటువొంగ - కన్యాగండపాళిద్వయీ - మనోరమయొక్క రెండు చెక్కిళ్లనలయందలి నవ - నూతనమైన - లావణ్యరసంబున్ - ముత్తెపునీటివలెనుండు కళలను - కొల్లగొని - దోచుకొని - అంతన్ - అంతట - చెంతన్ - సమీపమందు - ఫాలంపు - నొసలనెడు - రాజు విలోకించి - ప్రభువును జాబిల్లి యని యర్థము - బాలచంద్రుని జాబిలియని భావము - చలించి - చలనమును బొంది - కైకొని నయాసామ్యల్లన్ - దోచుకొన్న సామ్రాజ్యముంతయు ఘర్మాంబుకై తవ మొప్పన్ - చెమటనీరనుమిషచేత - వెసడించి - తీవ్రముగా దిగవిడచి - కబరీ - కొప్పనెడు - తాపింఛకుంజాంతమున్ - తమాలవృక్షముల పొదలలోకి - తూటెన్ - దూటి దాఁగెను - అనఁగా స్వరోచి మనోరమయొక్క చెక్కిళ్లను నొసలును గొప్పను జూచి సాత్త్వికభావమును బొందెనని తాత్పర్యము॥ ౧౦౪

ఆ॥ రాజు చూడ్కి కప్పుడు రాజీవముఖి చూడ్కు । లెదురుకొని యెలజ్జఁ గొదికి కొదికి । జడిసి జడిసి జహ్నుసంభవాంభో వేణి । కెదురు లెక్క మీలకొదమలనఁగ॥ ౧౦౫

టీక ॥ రాజు చూడ్కిన్ - స్వరోచియొక్క దృష్టికి - అపుడు - ఆసమయమందు - రాజీవముఖిచూడ్కులు - మనోరమయొక్క చూపులు - లజ్జఁ గొదికి కొదికి - సిగ్గుచేనఁ దాటి తాటి - జడిసి జడిసి - భయపడి భయపడి - జహ్నుసంభవా - గంగానదియొక్క - అంభోవేణికిన్ - జలప్రవాహమునకు - ఎదురు లెక్క - అభిముఖము గాఁబోయెడు - అనఁగా నెదురీఁగావచ్చు - మీలకొదములనఁగన్ - చేఁపపిల్లలోయనునట్లుగా - ఎదురుకొనియెన్ ॥ ప్రత్యుద్గమనముఁ జేసెననుట॥

మ॥ తరుణాధ్యత్రివళుల్ నటింపనిలమీఁదన్ మెట్టియల్ మ్రోయఁగాఁ । గనుపాపల్ పయిరెప్పలంగదియ నుత్కంఠా గ్రహోన్నిక్కి నా । ధునిమాలిందల ప్రాలువో సెనవలా దోర్మూలకూలంకషా । స్తనవిస్ఫారితికి సందిరంభఘశలల్ సాంబాశాద బిసన్ ౧౦౬

టీక ॥ తనుమధ్య - సన్నమైన నడుముగల - త్రివళులు - కడుపు మీఁదిమూఁడుముడతలును - నటింపఁగా - కదలియాడుచునుండఁగా - ఇలమీఁదన్ - భూమిపైన - మెట్టియల్ - మ్రోవఁగాన్ - మెట్టెలుభూమియందు ధ్వనించుచుండఁగా - ఉత్కంఠాగ్రయై - ఎక్కుడుబడినవుత్సుకకొనగలదై - నిక్కి - పైకినిబికి - నవలా - త్రికిన్ - నవలా - మనోజ్ఞమైన - దోర్మూలకూలంకష - బాహుమూలములనొరయుచున్న - స్తనవిభూతి - తిరిన్ - చన్నులయొక్క - విజృంభణమునకు - సందడించుచుండఁగా - కటకడియములయొక్క - కాంతులు - సాహాయ్యనిచ్చుచుండఁగా - సాధునిమాళిన్ - స్వరోచియొక్క - శిరస్సుపైని - తలఁబ్రాలు పోసెన్ - సేసలునించెను॥

చ ॥ ముడివడుకంకణప్రభలముత్తెపుసేసలువోయిలింపియై। తెడుతతిబాహుమూలములఁదచ్చపుల పైఁబతి
దృష్టిపర్విన। బొడమినలజ్జఁ బాణియుగముల్ వేసవంచియ వ్రాలిమీఁదికై। పొడవునజల్లితేనగవుపాలుక
రెప్పల నప్పళింపుచున్॥ ౧౦౭

టీక ॥ ముడివడు - పెనుచుకొనుచున్న - కంకణప్రభల - కడియములయొక్క - కాంతులచేత - ముత్తెపుసేసలు - ముత్యాలతలఁబ్రాలు - దోయిలించి - దోసిటఁబట్టి - ఎత్తెడుగతిన్ - పైకినెత్తుసమయమునందు - బాహుమూలకుచతటీస్థలపైన్ - కక్షములయొక్కయు స్తనములయొక్కయుఁ గాంతులమీఁద - పతిదృష్టిపర్విన - పతిచూపు ప్రసరింపఁగా - పొడమినలజ్జన్ - పుట్టినసిగ్గుచేత - పాణియుగముల్ - రెండుహస్తములును - వేసవంచియ - ఎత్తకుండవంచుకొనే - వ్రాలిమీఁదికై - పతిశిరస్సుమీఁదికై - పొలుక - మనోహరమగు - లేనగవు - చిఱునవ్వు - రెప్పలనప్పళింపుచున్ - నేత్రపత్రములయందు నిలుపుకొనుచు - పొడవునఁజల్లెన్ - పైకినెగఁజల్లెను॥ ౧౦౭

క॥ సకలక్ష్మాపతియిడఁగా। మ్మకచంబులనుండిరాలె మౌక్తికములుసా। త్త్వికజనితగండఘర్మాం। బుకదంబాసారగరిమఁ బునరుక్తములై॥ ౧౦౮

టీక ॥ సకలక్ష్మాపతియిడన్ - సార్వభౌముఁడైన స్వరోచియుంచఁగా - కొమ్మ - మనోహరమయొక్క - కచంబులనుండి - తలవెంట్రుకలపైనుండి - మౌక్తికములు - ముత్యాలు - సాత్త్వికజనిత - సాత్త్వికభావమువలనఁ బుట్టిన - గండఘర్మాంబుకదంబ - చెక్కులయందలి చెమటనీటియొక్క - ఆసారగరిమన్ - సోనవానచేత - పునరుక్తములై - ఇబ్బడించినవై - రాలెన్ - రాలెను. శ్లో॥ స్తంభస్స్వేదోఽథరోమాంచః స్వరభంగోఽథవేపథుః। వైవర్ణ్యమశ్రుప్రళయ ఇత్యష్టౌ సాత్త్వికాః పతికీర్తితాః॥ ౧౦౮

క ॥ పతిసతిపై నిడుముక్తా। వితతి వడందోడఁగెడి భవిష్యత్పుష్పా। యితనిర్దయరతిరభస। చ్యుతసితకబరీప్రసూనసూచకమయ్యెన్॥ ౧౦౯

టీక ॥ పతి - పెనిమిటియైన స్వరోచి - సతిపై నిడు - మనోరమశిరస్సుమీఁదనుంచిన - ముక్తావితతి - ముత్యాలసమూహము - భవిష్యత్ - ముందుజరగఁబోయెడు - పుష్పాయిత - పురుషునివలెనాచరించు - నిర్దయరతి - గాఢసంభోగముయొక్క - అనఁగానుపరతియొక్క - రభస - వేగముచేత - చ్యుత - జారెడు - సిత - తెల్లనైన - కబరీప్రసూన - కొప్పువిరులను - సూచకమగుచున్ - తోఁపించునదియైనది - వడందోడఁగెడిన్ - త్వరితముగాఁబడసాగెను॥ రభసో వేగహర్షయోః॥ ౧౦౯

శా॥ కట్టన్ మంగళసూత్రముల్ శరధిశంఖశ్రేణిలకున్ బొమ్మలం। గట్టంజాలెడుకంఠపీఠినిఖిలక్ష్మాభర్త శోణద్యుతుల్। గట్టంజెన్నఖకోరకోత్కరము తద్గ్రైవేయ హైమస్ఫుర। త్పట్టస్థాపితపద్మరాగములఁబంతంబుల్ విడంబింపఁగాన్॥ ౧౧౦

టీక ॥ నిఖిలక్ష్మాభర - సమస్తభూమికినాధుఁడైన స్వరోచి - శోణద్యుతుల్ గట్టన్ - ఎఱ్ఱనికాంతులచేత సాంద్రమైన - నఖకోరకోత్కరము - మొగ్గలవలెనున్నగోళ్లయొక్కసమూహము - తద్గ్రైవేయముల - తద్గ్రైవేయ - ఆమనోరమకుఁగంఠభూషణమైన - హైమ - సువర్ణవికారమైన - స్ఫురత్పట్ట - ప్రకాశించుచున్నందు గలా పట్టయందు

ము - స్థాపిత - చెక్కఁబడిన - పద్మరాగములచే - ఉదయ సూర్య కాంతిగల కెంపులతోడి - పంతెంబులు - బంటుపీరన ములు - విడంబింపగాఁగా - జరిగించుచు నుండఁగా - అనఁ గా మహాపురుషునికిగోళ్ళెత్తుగానుండుట ప్రసిద్ధముగనుక - యొప్పిని కాంతికిఁబద్మరాగమణులకంటెఁ దానే హెచ్చనిన ఖపంక్తిపంత ములాడెనని తాత్పర్యము- శరత్శశాంకశ్రీలకున్ - సము ద్రమండలివితిదములయొక్క - శోభలకు - బొమ్మలంగ ట్టంజాలెడు - జయించివిని సుకుప్రోకలనుగట్టఁజాలిన - శశి పీఠీన్ - మనోహరము చెంద్ర - పీఁటవంటి మెడయందు - పసు గళసూత్రమున్ - మాంగల్యతంతువును- అనఁగాఁదాళిబొ ట్టును, కట్టెన్ - బంధించెను॥ పాంచాలి కాపుత్రిగా నెన్నాదిత్య మరణ॥ ౧౧౦

క ॥ అట్టియెడఁబెండ్లిపనులం । దిట్టలగుపురంధ్రులచటనిలిపిరివహ్నిం । బెట్టిరిమణిపీఠిపరీ । పట్టముపైఁబఱ చిరఁదుఁబతియును సతియున్॥ ౧౧౧

టీక॥ అట్టియెడన్ - ఆసమయమందు - పెండ్లిపనులన్ - వివా హకార్యములయందు- దిట్టలగుపురంధ్రులు - గడిదేఱినమ త్తైదువలు - అచటనిలిపిరివహ్నిన్ - అక్కడనగ్ని హోత్రము తెచ్చియుంచిరి - పెట్టిరిమణిపీఠిన్ రత్నస్థాపితమైన పెండ్లిపీఁటనుదెచ్చియుంచిరి సురీపట్టముపైఁబఱచిరి- దానిమీఁదను పరీదేశపుకాశేయమును గడకువేసిరి - అనఁగా నూరతుపట్టుతా స్థాపించిరి. అంపున్ - ఆపీఠమందు- పతి యున్ సతియున్ - స్వరోచియు మనోరమయును. ఉం డిరియని శేషము॥ ౧౧౧

క ॥ ఆశుద్విజహుతహరితశ । మీశాఖాశకలవినదమేదురవిశదా । భీశుజ్వాలాజాలహు । తాశక్రోడమున వేల్చిరాహుతులెలమిన్॥ ౧౧౨

టీక ॥ ఆశు - శీఘ్రమునవునట్టుగా - ద్విజ...మునన్ - ద్విజ హుత - బ్రాహ్మణులచేత వేల్వబడిన - హరిత - పసిరికవన్నె ముగలిగిన - శమీశాఖాశకల - జమ్మిసమిధలవలన - వినద మేదుర - చిటచిటధ్వనిచేతదట్టమైన - విశదాభీశు-స్వచ్ఛ మైనకాంతులుగలిగిన - జ్వాలాజాల - చిగురుమంటలస మూహములుగలిగిన- హుతాశ-అగ్నిహోత్రునియొ క్క - క్రోడమునన్ - మధ్యప్రదేశమందు- ఎలమిన్- సం తోషముచేత - ఆహుతులు - ఆజ్యము మొదలైనయాహు తులను- వేల్చిరి - హోమముచేసిరి॥ ౧౧౨

తే ॥ తోయజామోదలాజలుదోయిలించి । ప్రమదమునవేల్వనొకకొన్ని చెమటనంట । వ్రేళ్లుగనుపట్టెఁగెంజాయవీతిహోత్రు । నాలుకలుసాటిరాకున్నవ్వెనఁగ॥ ౧౧౩

టీక ॥ తోయజామోద - పద్మపరిమళము వంటిపరిమళము గలమనోహరము- లాజలుదోయిలించి- హోమనిమిత్తకమై నవరిపేలాలుదోసిటితోఁబట్టి - ప్రమదమున వేల్వన్ - సం తోషముచేత హోమముచేయఁగా - ఒకకొన్ని చెమట నంటన్ - అందులోఁగొంత స్వేదముచేత నంటుకొనఁగా కెంజాయి - ఎఱ్ఱనిఛాయకు - వీతిహోత్రు - అగ్నిహోత్రునియొక్క- నాలుకలు జిహ్వలు - అనఁగాఁజిగురుమంటలు - సాటిరాకున్నన్ - సమానముగాకపోఁగా నవ్వెననఁగన్ - అపహాస్యముచేసెనోయనునట్టుగా- వ్రేళ్లుగనుపట్టెన్- హస్తాంగుళములుచూడనొప్పెను॥ — శ క్కడవరిపేలాలకునునవ్వుకును - ధవళకాంతిసాదృశ్యము చెప్పెను—అగ్నిహోత్రుఁడుసప్తజిహ్వుఁడనిప్రసిద్ధముగనుకయుక్కడజ్వాలలకే నాలుకయనివ్యవహారము॥

తే ॥ స్తనగుళుచ్ఛవధూదేహదాడిమీల । తామతల్లికపైహోమధూమపుడ లెభర్తకభినుతరతిమహాఫలవిపాక । మగుటఁగోరిఘటించుదోహదమనంగ॥ ౧౧౪

టీక ॥ స్తన...కపైన్- స్తనగుళుచ్ఛ - చన్నులనుపువ్వుగుత్తులుగలిగిన - వధూదేహ - మనోరమయొక్కశరీరమనెడు- దాడిమీలతామతల్లికపైన్ - శ్రేష్ఠమైనదానిమ్మతీగమీఁద - హోమధూమపుడరెన్ - హోమసంబంధమైనపొగ [illegible]శించెను - ఎట్టులనఁగా - భర్తృ...గోరి భర్తకున్ - పెనిమిటికి - అభినుతరతి - కోరికతోఁగూడిన సంభోగమను-మహాఫల-ఘనమైనఫలముయొక్క - విపాకమగుటఁగోరి - పక్వమగుటనుగాంక్షించి - అనఁగాఁద్వరగాఫలసిద్ధి కావలెనను తాత్పర్యము. చేతననుట - ఘటిం

ము - పొందించెను - దోహదమనంగ౯ - దోహదవిశేషమో యనట్లుగా - ఆకాశము ధూమము ప్రకాశించెనని సంబంధము - దోహదమనఁగా వృక్షములు - తీఁగలు మొదలైనవానికిని కాలమందుఁ బుష్పాదులను బుట్టించు ద్రవ్యము నకును నామ క్రియకును బేరు | ఇందుకు శ్లోకము ॥ తరుగుల్మలతాదీనా మకాలేపుశలైః కృతం - పుష్పాద్యుత్పాదకం ద్రవ్యం దోహదం స్యాత్తు తత్క్రియా ॥ యని శ్లోకం ॥ నైషధం ౧ - సర్గ ౮౩ - దగ్గిర శ్లోకమునను౦డి పెద్దిభట్టు ఉదాహరించుకొన్నాఁడు | ఛూ మన్నత్వాత్తు దాడిమీయుని దోహద ప్రకరణమందితర గ్రంథములయందుఁ బ్రయోగము వలననిక్కడ వ్రాయడమయినది యితర దోహద క్రియలు - కరస్పర్శేన మాకందః తిలకో వీక్షణేనచ | ఆలింగనాత్కురవకః వకుళో ముఖ సీధునా - అశోకశ్చరణాఘాతాన్నమేరుర్హాసితేనచ - గీత్యా ప్రియాళుర్నిత్యం తరాం ముఖరాగేణ చంపకః - సల్లాపతః కర్ణికారః సింధువారో ముఖానిలాత్ ॥ ౧౧౪

మ ॥ జగతీనాథవతంససమానతశిరస్సమ్మేళనన్ నెయ్యపుం । జగడంబుల్ ప్రియ మొప్పమాన్పెడుతటిం జంచత్కిరీటాగ్రర - త్నగణస్పర్శమహంబు గావలసి యో నాఁగోర్కి దైవాఱన । మ్మగువం బాదతలంబు వట్టి సన్నెక ల్ మట్టించె మోదంబునన్ ॥ ౧౧౫

టీక ॥ జగతీనాథవతంసము రాజశ్రేష్ఠుఁడైన స్వరోచి - ఆనతశిరస్సమ్మేళనన్ - వంచఁబడిన శిరస్సంయోగము చేత - నెయ్యపుఁ జగడంబులు - మంచి జగడంబో యనఁదగు ప్రణయకలహములను - ప్రియ మొప్పమాన్పెడు తఱిన్ - ప్రేమచేత మాన్పించు సమయమందు వంచనయో నాఁ - చంచత్ - ప్రకాశించుచున్న - కిరీటాగ్రరత్నగణ - మకుటము తలిశ్రేష్ఠమణి సమూహముయొక్క - స్పర్శమహంబు గావలసియో నాఁ - ఒకి యుక్తమును సహించునదై యుండుకో అకాయేమియు న్నట్లుగా - కోర్కిదై వాఱఁగ - తనయభిలాష సఫలమగునట్టుగా - మోదంబునన్ - సంతోషము తోడ - అమ్మగువన్ ఆమనోరమను - పాదతలంబు వట్టి - కాలువట్టుకొని - సన్నెకలు - సన్నెకల్లుమీఁద - మట్టించెన్ - సప్తపదములు త్రొక్కించినవాఁడాయెను ॥ అనఁగా మనోరమ మంచు వహించు పాలయాలుకదీర్చునప్పుడు తాను నామె పాదములు కిరీటమునఁదఁజేర్చుకొనఁగాఁ గిరీటరత్నములు నశిల లేగనుక వాకిలాడినవిరంది యుండులాగున యభ్యాసపడినట్టుగా వేసన్నె కంటిమీఁద నామెయడుగు పెట్టించి త్రొక్కించెననిభావము ॥ ౧౧౬

క ॥ కడుసవ్వింపుచుఁ జెలఁగులు । ముడి వెట్టం బేరటాండ్రు ముదితకనుబొమల్ - ముడి వెట్టనాతి సిగ్గున । ముడి వెట్టె నాతి చెఱకు మోసునమరుఁడున్ ॥ ౧౧౭

టీక ॥ కడు సవ్వింపుచున్ - మిక్కిలి యుపహాస్యపుమాటలాడి నవ్వించుచును - పేరటాండ్రు - సువాసినులు - చెఱఁగులు ముడి వెట్టన్ - వధూవరులబట్టకొంగులు ముడి వేయఁగా - ముదిత - మనోరమ - నాతిసిగ్గునన్ - దొంగతనపు లజ్జచేత - కనుబొమల్ ముడి వెట్టెన్ - కోపగించిన దానివలెనే భ్రూభంగము నటించెను - మరుఁడున్ - మన్మథుఁడును చెఱకు మోసునన్ - చెఱకుఖండమందు - నారి - అల్లెత్రాటును ముడి వెట్టెన్ - ముడి గొల్పెను - అనఁగా జెఱకు వింటనారిగూర్చెననుట ॥ ౧౧౮

సీ ॥ పరిణమించిరిధరామరపురంధ్రీహస్త । ఘటితచేలాంచలగ్రంథికలనఁ । బరిఘ్రాణనిష్టఁ గొల్చిరి ప్రదక్షిణపూర్వ । వినతి నాలుకలార్చు వేడివేల్పు । వీక్షించిరుడువీథి నతీణసుస్థితి । స్థాయి వోషితరమాధవునిధ్రువుఁ । బరిణయప్రాప్తసప్తర్షి ప్రియాప్రేక్ష్య । సాధ్వ్యరుంధతీ సతి నెఱఁగిరి ॥ తే ॥ సకలసంయమిగణనమస్కారణకృత్య । మాచరించి తదీయహస్తాభిమంత్రి । తాక్షతలు మాళిఁదాల్చి రత్యాదరమున । దంపతులు బంధుకోటికి నుత్సవము లొదవ ॥ ౧౧౭

టీక ॥ దంపతులు - వధూవరులు ॥ బంధుకోటికిన్ - చుట్టములగుంపునకు - ఉత్సవము లొదవన్ - వేడుకయగునట్టుగా - ధరామరపురంధ్రీ - బ్రాహ్మణముత్తైదువలయొక్క హస్త ఘటిత - కరములచేతఁ గూర్పఁబడిన - చేలాంచలగ్రంథికలనన్ - కొంగుముళ్లవలనను - పరిణమించిరి - సంతసించిరి వ్యత్యాసము గలిగియుండిరని కొందఱు - నాలుకలార్చు చెఱుమంటలచేతఁ బ్రకాశించుచుండు - వేడివేల్పున్ అగ్నిహోత్రుని - ప్రదక్షిణపూర్వవినతిన్ - ప్రదక్షిణ

పూర్వకమైన నమస్కారముతోడ - పరిపూర్ణనిష్ఠన్ - సంపూర్ణమైననియమశ్రద్ధచేత - కొల్చిరి - సేవించిరి - ఉడుపీథిన్ - నక్షత్రవీథియందు - అక్షీణనాశము లేని - సుస్థితిన్ - లెస్సయైనయునికియందు - స్థాయిన్ - ఉన్నవాఁడైన - తోషితరమాధవునిన్ - సంతోషపెట్టఁబడినలక్ష్మీపతియైన నారాయణమూర్తిగలిగిన - ధ్రువున్ - ఔత్తానపాదిని - వీక్షించిరి - చూచిరి - పరి...సతికిన్ - శరణయప్రాప్త - వివాహనిమిత్తమై వచ్చిన - సప్తర్షిప్రియా - పడుగురుమునులయొక్క భార్యలలో - ప్రేక్ష్య | చూడఁదగినయున్న - సాధ్వీమణి యైన యరుంధతీసతికిన్ ప్రత్యక్షమై నయరుంధతీదేవికి - వినతి - నమస్కారముచేసిరి - సకలసంయమిగణ సమస్తమునిసమూహమునకు - నమస్కరణకృత్యమాచరించి - నమస్కారముచేసి - తదీయ - వారియొక్క - హస్తాభిమంత్రితాక్షతలు - కరములచేతనభిమంత్రించఁబడినయక్షతలు - అత్యాదరమునన్ - మిక్కిలియాసక్తిచేత - మౌళిఁదాల్చిరి - శిరస్సునందుధరించిరి॥ పాతివ్రత్యనిమిత్తమరుంధతీదర్శనము నుదీర్ఘాయుష్యనిమిత్తముధ్రువదర్శనముసు జేయవలెననివిచారించవలెను॥ ౧౧౭

ఉ॥ సూరిమిమంత్రితోడనలకూబరుఁ డేకతనాడి పెద్దబం। గారపుఁగోరఁ గల్పవనికాజనికాంతములైనచీరలున్
హారవిభూషణావళియు నమ్మిథునంబునకుం బ్రియంబుతో - నారదమునిచేత నదనంజదివించెఁ గుబేరు
పేరుగాన్॥ ౧౧౮

టీక॥ నలకూబరుఁడు - కుబేరునికొమారుడైననలకూబరుఁడు - సూరిమిమంత్రితోడన్ - ఇష్టుఁడైనయమాత్యునితోడ ఏకతమాడి - ఆలోచనచేసి - పెద్దబంగారపు గోరన్ - గొప్పదైనబంగారపుపళ్లెరమునందు - కల్పవనికాజనికాంతములైన - కల్పవృక్షములవలనయుత్పత్తిగలవికనుక నేమిక్కిలిమనోహరములైన - చీరలున్ - వస్త్రములును హారవిభూషణావళియున్ - ముత్యాలహారములయొక్కయితరాభరణములయొక్కసమూహమును - అమ్మిథునంబునకున్, ఆవధూవరులకు - ప్రియంబుతోన్ - ప్రీతితోడ - నారదమునిచేతన్ - నారదమహామునీశ్వరునిచేత - అదనన్ - కట్నములు చదివించవలసినసమయమునందు - కుబేరు పేరుగాన్ - తనతండ్రియైన కుబేరుని పేరుచెప్పి - చదివించెన్ - కట్నముసుజదివించెను॥ ౧౧౯

క॥ కలిమిమెఱయంగమఱియుం। గలబాంధవులొసఁగిరపుడు కాంచనమణిభూ। షలుఁజీరలు నరపతికిం। బాలతికిను నుంగరలు ముదమునిగుడఁగనంతన్॥ ౧౨౦

టీక॥ కలిమిమెఱయంగన్ - వారివారిసంపదలు ప్రకాశించునట్టుగా - మఱియుంగలబాంధవులు - ఇంకనుండుచుట్టములు - నరపతికిన్ - స్వరోచికి - బాలతికిన్ - మనోరమకును - ముదముపొదలఁగన్ - సంతోషమువృద్ధిపొందునట్టుగా అపుడున్ - ఆసమయమునందు - కాంచనమణిభూషలున్ - సువర్ణవికారములునుమణిఖచితములునైనయాభరణములును - చీరలున్ - వస్త్రములును - ఉంగరలు - కట్నములు - ఒసఁగిరి ఇచ్చిరి - అంతన్ - ఆటుపిమ్మట॥ ౧౨౦

సీ॥ పొగడపూవంటికంపులమదాంబువులును। మధునిభదంతశంబములు మెఱయ। భీకరస్వరచారుబృంహితంబులుఘనాం। గారకగ్రహకాంతికన్నులమర। నిలఁజుట్టువడుతుండములమించుపూర్వాంగ। మెత్తరంబై పిఱుందత్తమిల్లఁ గటములుతక్కటమ్ములై నిటలముల్ బటువులై - సిబ్బెపుమొగములమ్ముసీఱ॥ తే॥ స్వర్ణకక్ష్యాంకుశప్రాసశరధిసాఙ్గ। ఖేటకుథఘంటికాద్యలంకృతులు చెలువ। మెసఁగుగంభీరవేదిభద్రేభశతము నల్లునకునిచ్చెగంధర్వవల్లభుండు॥ ౧౨౧

టీక॥ పొగడపూవంటికంపుల - వకుళపుష్పములవాసనవంటివాసనగల - మదాంబువులును - దానోదకములును॥ సి॥ మదోదానమిత్యమరః - మధువర్ణ - తేనెవన్నెగల - దంతశంబములు - వజ్రాయుధములవంటివిషాణములు - అనఁగాదంతములును - మెఱయన్ - ప్రకాశించఁగా - భీకర...బులు - భీకరస్వర - భయంకరమైనధ్వనిగల - చారు - సుందరమైన బృంహితంబులు - ఘీంకారములును॥ సి॥ బృంహితంకరిగర్జితమిత్యమరః ఘనాంగారకగ్రహకాంతి - అధికమైనకుజగ్రహచ్ఛాయగల - కన్నులు - నేత్రములును - అమరన్ - ఒప్పుచుండగా - ఇలఁజుట్టువడు - భూమిమీఁదఁ జుట్టగాఁబడియుండు అనఁగామిక్కిలిపొడవైన - తుండములమించు - తొండములచేతనతిశయించు - పూర్వాంగమెత్తరంబై - ముందరిదేహమే

త్తుగల దైపైయుండత్తమిల్లక - వెనుక దేహము మొగ్గియుండఁగా - కటము బిత్తలములై । గండభాగములు విశాలములై - నిటలము లో బటువులై - నాసల్లువత్రువలై - సిబ్బెంపు మొగములక - సోఁజెపాడలుగల ముఖము తయందు - ఉబ్బ మీఱఁగ - ఉబ్బరించియుండఁగా ॥ స్వర్ణ...తులక - స్వర్ణ - బంగారుమయములై - కక్ష్య - నడుముకుఁగట్టు పట్టలును - అంకుశ - అంకుశములును - ప్రాస - యీఁటెలును - శరధి - అంబుల పొదలును - శార్ఙ్గ - విండ్లును - ఖేట - డాళ్లును - కుథ - పృష్ఠాస్తరణకంబళాదులును - అనఁగాఁ జార్జ్ఞాపాలును ఘంటికా - ఘంటలును - ఆద్యలంకృతులక - మొదలైన యలంకారముల చేత చెలువమెసఁగు - శృంగార మొప్పుచుండు గంభీరవేది - నిరంతర మదయుక్తములైన - భద్రేభశతముక - నూఱు భద్రగజములను - గంధర్వవల్లభుండు - గంధర్వరాజైనయిందీవరాక్షుండు - అల్లునకునిచ్చెక - అల్లుఁడైన స్వరోచికి నిచ్చిన వాఁడాయెను - గంభీరవేదిలక్షణము ॥ శ్లో ॥ త్వగ్భేదాచ్ఛోణితస్రావాన్మాంసస్యచ్యవనాదపి - ఆత్మానం యో న జానాతి సస్యాద్గంభీరవేదిక ఇతి ॥ ౧౨౨

శా ॥ ఉర్వీజానికి మామయిచ్చె శిఖిపింఛోద్భాసివర్ణంబుచే । న ర్వాచీనఘనాళిరోహితసహస్రాకీర్ణ గా మిం
టఁబూ । షార్వస్తోమము చిత్రయానములనూటాడించు గాంధర్వగం । ధర్వవ్యూహము దీప్తిచండమణికాం
డస్వర్ణసన్నాహముక ॥ ౧౨౩

టీక ॥ మామ - శ్వశురుఁడయిన యిందీవరాక్షుఁడు - ఉర్వీజానికి - భూపతియైన స్వరోచికి - శిఖిపింఛోద్భాసి - నెమలిపింఛెవలె నే ప్రకాశించెడు - వర్ణంబుచేక - రంగుచేత - అర్వా...కీర్ణగాక - అర్వాచీన - లోపలనుండు - ఘనాళి - మేఘపఙ్క్తి - రోహితసహస్ర - కొరుడుగా వేయునేక ఇంద్రధనస్సుల చేత - ఆకీర్ణగాక - వ్యాపింపఁబడినదౌచునుండఁగా - మింటక - ఆకాశమందు - పూషార్వస్తోమము - సూర్యునియొక్క యశ్వసమూహమును - చిత్రయానములక - నానావిధములైన గమనవిశేషముల చేత - ఊటాడించు - ఉల్లూఁతలాడించెడు - అనఁగా డిరస్కరించెడు - దీప్తి...ముక - దీప్తిచండ - కాంతిచేతఁదీక్ష్ణములైన - మణికాండ - రత్నసమూహముగల - స్వర్ణసన్నాహముక - సువర్ణవికారములైనకవచములు - అనఁగా శిలేభక్తర్లుగలిగిన - గాంధర్వ - గంధర్వసంబంధమైన - గంధర్వవ్యూహము - అశ్వసమూహమును - ఇచ్చెక - ఒసఁగినవాఁడాయెను ॥

క ॥ తళతళని తరణిమెఱుఁగులఁ । దలతలమను మణులు మెఱసి తలఁచినచోటక । నిలుచు విమానము ఖేచరకు
లతిలకుఁ డూర్మి పెండ్లికొడుకున కొసగెక ॥ ౧౨౪

టీక ॥ తళతళని - తళతళమెఱసెడు - తరణిమెఱుఁగులక - సూర్యకాంతులను - తలతలమను - తళతళమనెడు - మణులు మెఱసి - రత్నముల చేతఁ బ్రకాశించి - తలఁచినచోటక - తలఁచుకొన్న స్థలమందు - నిలుచు విమానముక - పోయి నిలుచున్న వ్యోమయానమును - ఖేచరకులతిలకుఁడు - గంధర్వవంశభూషణుఁడైన యిందీవరాక్షుఁడు - ఊర్మి - పెండ్లికొడుకునకుక - ముద్దుల పెండ్లికొమారుఁడైన స్వరోచికి - ఒసఁగెక - ఇచ్చినవాఁడాయెను ॥ ని ॥ వ్యోమయానం విమానోస్త్రీ త్యమరః ॥ ౧౨౪

వ ॥ మఱియు రజతమహారజతశయ్యాసనభాజనడోలాకలాచికాఘటకటాహపీఠికాపేటికాదిగృహోపకరణంబులును మరకతకురువింద పుష్యరత్నపురందరమణివజ్రమౌక్తికాదిమహారత్నఘటితకటకతులాకోటికంఠికాంగదైకావళీకాంచికోర్మికాదికలాపకలాపంబులును విచిత్రనేత్రపేశలకౌశేయచీనాంశుకదట్టంబులం బెట్టినట్టిపెట్టియలును రమ్యాల్యాగురుపన్నగమద సంకుమదకర్పూర ... పటీరకర్పూరహిమాంబుపూరంబులునదట్టపుఁ బునుఁగు నవలు నత్తునునుంగండవడిచాఁదునయుఁ బాకురంబులోనుగాఁగల పరిమళద్రవ్యసంభారపరంపరలను జవ్వనంపుఁ గ్రొవ్వున నివ్వటిల్లి నువ్వంపు చాతెలుబువిజ్వనవ్వనను సోగవెన్నెలలఁగలసిపి సోలించుచంచలకృగంచలప్రభలం బచారించి మెఱుంగుఁజన్నులగన్నెతమ్మిమొగ్గలవన్నెనటమటించి మెరుంగుతుమ్మెద వన్నె పెన్నెరులనటమటింపు నెన్నడుము వీన్ను వెన్నుదన్ని బటువుమిగిలి విటనికాయంబు రాయిడికపడి పుటపుటనైనకూంకవ చాటువులమాట కారితనంబు మెఱసి నాగరికవుఁ బనులగరగరికలగళరవరవలభ లాలాపాచరణంబుల రవణంబులమిసమిసలఁ బసగలిగి కులుకులరసిక జనంబుల మనంబుల మరులు కొలుపం జాలి సురుచిరాభరణ భూషితంబగు వరిచారికాసహస్రంబునుగూఁతునకు నరణంబుగా నిచ్చె మఱియును ॥

టీక ॥ మఱియును- మగుడి- రజత... పేటికా - రజత- వెండితోఁ జేసిన- మహారజత- బంగారుతోఁ జేసిన - శయ్యా- మంచములును - ఆసన- పీఁటలును - భాజన - పళ్లెములును- డోలా- తూఁగుటుయ్యేలలును- కలాచికా- కూజాలును - ఘట- బిందెకుండలును- కటాహ- కొప్పెరలును- వీటికాపేటికా- తాంబూలపుపెట్టెలును- ఆది- మొదలైన-గృహోపకరణంబులును- ఇంటికిఁ గావలసినపని ముట్లును- మరకత... మౌక్తిక- మరకత- పచ్చలు- కురువిందమధించి నకోకిలనేత్ర కాంతిగల కెంపులు- పురుషరత్న - వజ్రములు పురందరమణి- నీలములు- మౌక్తిక ముత్యములు- ఆది- మొదలైన- మహా... ఊర్మిక- మహారత్నఘటిత- గొప్పమణులచేతఁ గూర్పఁబడిన- కటక- హస్తకడియములును- తులాకోటి - అందెలును- కంఠిక- కంఠాభరణములును - అంగద - బాహుపురులును- ఏకావళి- ఒంటిపేటహారములును- కాంచిక - గంటలవడ్డాణములును- ఊర్మిక- ఉంగరములును ఆది - మొదలైన- కలాపకలాపంబులును- ఆభరణసమూహములును- విచిత్ర... శుక- విచిత్ర నేత్ర- చిత్రవర్ణములగలవస్త్రములును - పైకౌశేయ - మృదువైపట్టువస్త్రములును- చీనాంశుక - చీనాదేశపువస్త్రములును - దట్టంబులంబెట్టినట్టి- పావడలునుంచిన- పెట్టియలును - పేటికలును- అమూ... బులును- అమూల్య- వెలలేని- అగురు - అగురుచెక్కలును- మృగమద - కస్తూరియు- సంకుమద- జవ్వాదియు- కుంకుమ - కుంకుమపువ్వును- పటీర- శ్రీచందనమును- కర్పూర- పచ్చకర్పూరమును- ఆరతికర్పూరమును - హిమాంబుపూరంబులును - పన్నీరును- తట్టుపునుంగు - పునుఁగుపిల్లిగడ్డలును- అగలుసత్తును- అగలుసత్తనదియు- మంచిగంధపుశ్రేష్ఠమైనబుక్కాపొడియు- చూఁడు - బొట్టుపెట్టుకొనుచాఁదును- అనఁగాజోవము- ఊఁగయుభాపక్కారంబు - రంజకద్రవ్యవిశేషమును- లోనుగాఁగల - మొదలుగాఁగలిగిన- ఖరి... పరలను - పరిమళద్రవ్య - వాసనవస్తువులయొక్క- సంభారపరంపరలను- బరువులబిడారులను - జవ్వనంపుఁ గ్రొవ్వునన్ - యౌవనమదముచేత- నివ్వటిల్లి- అతిశయించి - మవ్వంపువాతెఱలు విప్పన్ - చక్కనైన యధరోష్ఠములు విచ్చఁగా- నవ్వు- నగవను- నునసోగవెన్నెలలంగలసి - మృదువైనచాల్పుజ్యోత్స్నలతోఁగలుపుకొని- పిసాళించు- దట్టమగుచున్న - అనఁగామించినయనుట- చంచలదృగంచలప్రభలన్- చలించుచ్రేఁగంటిచూపులన్- పచారించి- ప్రసరింపఁజేసి- మెఱుంగుఁజన్నులన్- మెఱయునట్టి స్తనములచేతను కన్నెతమ్మిమొగ్గల- లేఁతతామరమొగ్గలయొక్క - వన్నెనటమటించి- విలాసమును ధిక్కరించి- మెఱుంగుతుమ్మెదవన్నెపెన్నెఱులన్ - మెఱసెడుభ్రమరములవంటి కాంతిగలపెద్దతలవెండ్రుకలతోడను - అటమటింపు - అపలాపమొందుచునుండు - వెన్నడుములన్ - చక్కనిమధ్యములచేత- మిన్నువెన్నుదన్ని - ఆకాశమునుదిరస్కరించి - బటువుమిగిలి - కటిమచేతనతిశయించి- విటనికాయంబు- రాయడికపడి - విటకాండ్రమాటలు మొరియకలలోఁగడిచేటి - పుటపుటనైన - మెఱుఁవడిగలిగిన- కూలంకషచాటువులన్- సంపూర్ణచమత్కారములచేత - మాటకారితనంబు మెఱసి - వాచాలత్వముప్రకాశించి - నాగరికపుఁబనుల- నాజూకు కార్యములయొక్క - గరగరికలన్ - నేర్పులయందును గళ...బులన్ ॥ గళరవ- రతికాలములయందలికంఠధ్వనులయందును ఖలాలాపాచరణంబులన్ - మిహోక్తులాడుటయందును- తవణంబులమిసమిసలన్ - సొమ్ములయొక్క కాంతులచేతను - పసగలిగి - సాతముగలిగి- పలుకులన్ - శృంగారచేష్టలచేత- రసికజనంబుల - సరసులైనవారియొక్క - మనంబులనురులుకొలుపంజాలి - మనస్సులను మోహపెట్టఁజాలి- సురుచిర - తెన్నుగాఁబ్రకాశించెడు - ఆభరణభూషితంబగు - అలంకారములచేతనలంకరింపఁబడిన - పరిచారికాసహస్రంబును- వేయిమందిదాసీజనములను- కూఁతునకుఁ గొమార్తెయైనమనోరమకు- అరణంబుగానిచ్చి - కన్యాధనముగానిచ్చినవాఁడై- మఱియును ॥ మరల ॥ యాతకాదిత్యాద్యయంనుదారామోహరణంతుతదిత్యసుర॥ ౧౪౫

సీ॥ అవనతాంగుష్ఠాగ్రహార్యనిర్యద్రత్న । ఖనిఘనాంతరితశృంగాటకములు । మదముదావహదివ్యమైరేయధారేయగోత్రభిన్విటపినిష్కుటయుతములు। మహిళాకదంబడింభగ్రాహ్యగృహచరన్మృగనాభిసౌరభ్యనిర్భరములు - ప్రఖరాఖునఖరధారావిదీర్ణోద్దీర్ణసౌవర్ణమృత్తికాకీర్ణజాంగలములు ॥ తే॥ కోకకలహంసముఖరితాబ్జాకరములు । సిద్ధచారణగంధర్వసేవితములు ; మందరద్రోణిఁగొన్ని గ్రామములుగూర్చి। తనయుపసపునకొసఁగె గంధర్వవిభుఁడు॥ ౧౩౧

టీక ॥ అవనతాంగుష్ఠాగ్ర - వంచఁబడిన కాలిబొటనవ్రేలివరచేతను - హార్య - హరింపఁదగినవై - నిర్యద్రత్న - బయలుదేఱుచున్నమణులుగల - ఖని - గనులచేత- ఘనాంతరితే - అధికమవునట్లుగాఁగప్పఁబడిన - శృంగాటకములు- చతుష్పథములుగలిగిన - మద...ములు - మదముదావహ - మత్తతవలనసంతోషమునుబొందించెడు - దివ్య మైరేయ - దేవతాయోగ్యమైనమద్యమును - ధారేయ - ధరించునవియైన - గోత్రభిన్విటపి - కల్పవృక్షములుగల- నిష్కుటయుతములు- గృహారామోద్యానములతోఁగూడినవైన- మహిళా... ములు - మహిళాకదంబడింభగ్రాహ్య - స్త్రీలచేతను జిన్నవాండ్రచేతను గూడ గ్రహింపఁదగినవై - గృహచరత్ - ఇండ్లలోఁదిరుగులాడుచునుండు - మృగనాభిసౌరభ్య - కస్తూరిమృగములయొక్క - కస్తూరివాసనలచేతను - నిర్భరములు - అతిశయములైనవియు - ప్రఖరా...ములు - ప్రఖర - మిక్కిలితీక్ష్ణములైన - ఆఖు - ఎలుకలయొక్క - నఖరధారా - గోళ్లవాయిచేత - విదీర్ణ - బ్రద్దలు చేయఁబడి ఉద్దీర్ణ - బయిటికివచ్చినవియు- సౌవర్ణ- సువర్ణమయమైన- మృత్తికా - మట్టిచేత - ఆకీర్ణ - వ్యాపింపఁబడిన- జాంగలములు- నిర్జలస్థలములుగలిగిన - కోక...ములు - కోక కలహంసముఖరిత - చక్రవాకములచేతను గాదంబములచేతను రొదచేయఁబడుచున్నవియు - అబ్జాకరములు - పద్మసరస్సులుగలిగినవియు - సిద్ధ...ములు- సిద్ధ - చారణ - గంధర్వ - సేవితములు - వీరిచేత సేవింపఁబడుచున్న - మందరద్రోణి - కవ్వపుకొండయొక్క లోయయందుండు - కొన్ని గ్రామములు- ఊళ్లు కొన్ని కూర్చి తనయుపసపునకున్ - గారాపుకూఁతురిపసపుకుంకుమకుగాను - గంధర్వవిభుఁడు- ఇందీవరాక్షుఁడు- ఒసఁగెన్ - ఇచ్చెను॥ ముక్కాల్లు నలుపుగలదికలహంస॥ ౧౩౨

తే॥ పౌరయాత్రికసురసిద్ధచారణాహి । యక్షగంధర్వసాధ్యవిద్యాధరులను । నిజపురంబులకనిచె నిందీవరాక్షుఁ । డుపగరలొసఁగి విభవంబుగడలుకొనఁగ॥ ౧౩౨

టీక ॥ పౌరయాత్రిక...లన్ - పౌరయాత్రిక - తమతమపట్టణములనుగురించి ప్రయాణమైన- సుర- దేవతలను- సిద్ధ - చారణ- అహి- పన్నగులను- యక్ష- జక్కులను - గంధర్వ- దేవగాయకులను- సాధ్య - విద్యాధరులను- ఇందీవరాక్షుఁడు- ఇందీవరాక్షుఁడను గంధర్వరాజు- విభవంబుగడలుకొనఁగన్ - ఐశ్వర్యమతిశయించునట్లుగా - ఉపగరలొసంగి - కట్నముయిచ్చి - నిజపురంబులకున్ - వారివారిపట్టణములకు- అనిచెన్ - పంపించెను ॥ ఉపగరయనఁగా విరళవస్త్రమని యాంధ్రభాషార్ణవము॥ ౧౩౩

వ॥ అనినవిని జైమినిమునీంద్రుండు మీఁదటివృత్తాంతంబానతీవలయునని యడుగుటయును॥

టీక ॥ అనినవిని- పక్షులీప్రకారము చెప్పఁగావిని - జైమినిమునీంద్రుండు- మునిశ్రేష్ఠుఁడైన జైమిని మీఁదటివృత్తాంతంబానతీవలయునని - మీఁదికథచెప్పవలసినదని - అడుగుటయున్ - అడుగఁగా॥

మ॥ అతులక్షాంతిగభీరభీరహితచిత్తాంభోజభోజక్షమా । పతివిద్యాపరిపాకపాకరిపు శుంభద్భోగభోగాశిప । త్రితరస్ఫూర్త్యనుభావభావభరితశ్రీకాంతకాంతారప । స్థితకాళింగకులేశలేశతరవృత్తిక్షీణవైరివ్రజా॥ ౧౩౩

టీక ॥ అతుల- సమానములేని- క్షాంతి- ఓర్పునందు- గభీర- గంభీరుఁడైనవాఁడా- భీరహిత- భయములేని- చిత్తాంభోజ- మానసాబ్జముగలవాఁడా - భోజక్షమాపతి- భోజరాజువంటి- విద్యాపరిపాక- విద్యాసిద్ధిగలవాఁడా- పాకరిపు- దేవేంద్రునివలె- శుంభద్భోగ - ప్రకాశమానమైనసుఖముగలవాఁడా- భోగాశిపత్రితరస్ఫూర్త్యనుభావ- భోగాశిపత్రి- పన్నగాశనుఁడువలె- అనఁగా గరుత్మంతునివలె - తరస్ఫూర్త్యనుభావ - వేగాతిశయమును ప్రభావమునుగలవాఁడా- భావభరితశ్రీకాంత - ఆత్మచేతధరింపఁబడిన శ్రీమహావిష్ణువుగలవాఁడా - కాంతా... లేశ,

కాంతారపాతిత - అరణ్యమునందుఁబడ వేయఁబడిన- కాళింగకులేశ - కళింగదేశాధిపతి - అనఁగా గజపతి గలవాఁడా- లేశ...ప్రజా - లేశతర - లవాంశమైన - వృత్తి- జీవనోపాధియందును - క్షీణ - హీనమైన - వైరిప్రజా- శత్రుసమూహముగలవాఁడా ‖ అనఁగా శత్రుసమూహమునకు లేశాంశమైనప్పటికిని జీవనోపాధి లేకుండఁ జేసినవాఁడని తాత్పర్యము - భోగయన్నపుడు సర్పశరీరమునకును ఫణమునకును నర్థముగనుక తద్విశిష్టమయినసర్పమును భక్షించువాఁడని గరుడపర్యాయమైనయర్థము చెప్పవలెను- భోగస్సుఖే స్త్ర్యాదిభృతా వహేశ్చ ఫణకాయయోరిత్యమరః‖ ౧౩౩

క ‖ నాగాంబాసుతజితకద। నాగతమదనాగసంగమాంబాప్లుత॥ భోగాభోగపురందర। భోగీంద్రశయానపురుషపూజాప్రవణా‖ ౧౩౪

టీక ‖ నాగాంబాసుత - నాగమ్మకుఁ గొమారుడైనవాఁడా - జిత...భోగా - జిత - జయించఁబడిన - కదనాగత - యుద్ధములవలననుండివచ్చిన। మదనాగ । మదపుటేనుఁగుల యొక్క । సంగమ- సంపర్కముచేత- అనూప - జలప్రాయదేశమైన - అనఁగా మదజలముచేతఁ జిత్తడితలాడుచుండెడు - గృహాభోగా - గృహపరిపూర్ణతగలవాఁడా భోగ - సుఖానుభవమందు - పురందర- ఇంద్రుఁడవైనవాఁడా భోగీంద్రశయానపురుష - శేషశయనుఁడైన విష్ణుమూర్తియొక్క - పూజా- అర్చనయందు- ప్రవణా - మిక్కిలినమ్రుఁడైనవాఁడా‖ఆభోగః పరిపూర్ణతా‖ ౧౩౫

మాలిని ‖ సరభసజయధాటీచండవేదండకోటీ। కరవమథుహిమానీకంపితాశావధూటీ। పరమహితహసంతీభావభాస్వ్భూరితేజః। పరుషదహనకీలాప్రస్ఫురచ్చక్రవాళా‖ ౧౩౬

టీక ‖ స భ స...చక్రవాళా - సరభస - వేగముతోఁగూడుకొన్న - జయధాటీ - జయప్రయాణమైనదండయాత్రయందలిదాడియొక్క - చండవేదండకోటీ - తీక్ష్ణతరములైనయేనుఁగుగుంపులయొక్క - కరవమథు - తుండములవలనబయలువెడలుతుంపురులనెడు- హిమానీ - మంచుతెరలచేత - కంపిత - వడఁకుచున్న- ఆశావధూటీ - దిక్కాంతలకు - పరమహిత - మిక్కిలిప్రియమైన - హసంతీభావభాక్ - నిప్పులకుంపటియాటను బొందుచున్న - అనఁగా నంగారధానికయగుచున్న - భూరితేజః- అధికమైనతేజస్సును - పరుషదహనకీలా - కఠినాగ్నిజ్వాలలచేత - ప్రస్ఫురత్ - మిక్కిలిప్రకాశించుచున్న- చక్రవాళా - భూమిచుట్టునుండు చక్రవాళపర్వతముగలవాఁడా‖ అనఁగా నీరాజుసేనయందునసంఖ్యములైనయేనుఁగులు గలవాఁడనియు - భూమియంతంతట వ్యాపింపఁబడినప్రతాపముగలవాఁడనియుభావము॥ అంగారధాని కాంగారశకట్యపిహసంత్యపీత్యమరః‖ ౧౩౭

గద్య‖ఇది శ్రీమదంధ్రకవితాపితామహ సర్వతోముఖాంక పంకజాక్షపాదాంబుజాధీనమానసేందిందిరనందపుర వంశోత్తంస శఠగోపతాపసప్రసాదాసాదిత చతుర్విధకవితామతల్లికాల్లసాని చొక్కయామాత్యపుత్ర పెద్దనార్య ప్రణీతంబైన స్వారోచిషమనుసంభవంబనుమహాప్రబంధంబునందుఁ బంచమాశ్వాసము‖ ప్రథమాశ్వాసాంతగద్యమునకు జెసినప్రకారమే దీనికిని టీక విచారించదగ్గది- అయిదవయాశ్వాసము టీకతోఁ గూడ సమాప్తిసినది‖ ౧౩౮

మనుచరిత్రము.

ఆఱవ యాశ్వాసము.

క॥ శ్రీకృష్ణరాయమనుజేం। ద్రాకాంతాపంచబాణనరసింహధరి। త్రీకాంతగర్భవార్నిధి। రాకాహిమధామకర్పరదళవిరామా॥ ౧

టీక॥ శ్రీకృష్ణరాయమనుజేంద్రా - శోభాయుక్తుఁడవైన కృష్ణరాయప్రభూ - కాంతాపంచబాణ - స్త్రీలకుమన్మథప్రాయుఁడవైనవాఁడా - నర...ధామ - నరసింహధరి త్రీకాంత - నరసింహదేవరాయలయొక్క - గర్భవార్నిధి - గర్భమనుసముద్రమునకు - రాకాహిమధామ - పూర్ణిమనాఁటి చంద్రునివంటివాఁడా - కర్పరదళవిరామా - ధూర్తులయొక్క సేనలనుశాంతి బొందించినవాఁడా - అనఁగా ధూర్తులనడఁచివేసినవాఁడాయని॥ కృతిపతివర్ణన॥ ని॥ పూర్ణేరాకానిశాకరఇత్యమరః॥ ౨

వ॥ అవధరింపుము శకుంతంబులబ్బాదరాయణాంతేవాసికిట్లనియె నంతనొక్కనాఁడు॥

టీక॥ అవధరింపుము - చిత్తగింపుము - శకుంతంబులు - కథ చెప్పుచున్న పక్షులు - అబ్బాదరాయణాంతేవాసికిట్లని రొక్క - ఆవ్యాసశిష్యుఁడైనజైమినితోనీరీతిననఁ బలికెను - అంతనొక్కనాఁడు - అటుమీఁదటనొకదినమందు॥ ని॥ ఛాత్రాంతేవాసివౌశిష్యావిత్యమరః॥

సీ॥ పాండురప్రభఁ గ్రిందుపడినచీఁకటివోలె। జిగినొప్పునీలపుజగతిమెఱసి। యౌన్నత్యమున మ్రింగినట్టిరింగులఁ గ్రక్కు - కరణిధూపముగవాక్షముల వెడల। ధారుణీసతిసుగంధద్రవ్యములుదాఁచు। నరలపేటికవోలెఁబరిమళముల। నెలవులై చెలువారునిలువులవిలసిల్లి। కొణిగెఁబారావతకులము వదరఁ॥ తే॥ పసిఁడినీటలిఖించినప్రతిమలమర। నీగవ్రాలినయందంద నెలుఁగులూనఁగ। నట్టిసకినెలమంచములాదిగాఁగ। మెఱయుపరికరముల నొప్పు మేడమీఁద॥ ౩

టీక॥ పాండురప్రభన్ - తెల్లనికాంతిచేత - క్రిందుపడినచీఁకటివోలెన్ - అధఃకంటినయంధకారమోయన్నట్టుగా జిగినొప్పు - కాంతిచేతనమరుచున్న - నీలంపుజగతిమెఱపి - కప్పురాలచేతఁగట్టినభూమిమీఁదఁ బ్రకాశించినదై - ఔన్నత్యమునన్ - మిక్కిలిపొడవుచేత - మ్రింగినట్టి - లోఁగొన్నట్టి - రింగులన్ - ఆకాశప్రదేశములను - గ్రక్కు - కరణిన్ మరలబయలువెడలించుచున్నట్టుగా - ధూపము - ధూపపుపొగిలు - గవాక్షముల వెడలన్ - కిటికెలగుండబయలువెడలుచుండఁగా - ధారుణీసతి - భూమియనుస్త్రీ - సుగంధద్రవ్యములుదాఁచు - లెస్సగాఁబరిమళించువస్తువులన్నిటినిదాఁచిపెట్టుకొన్న - అరలపేటికవోలెన్ - అరలపెట్టెవలెనే పరిమళములు - మంచివాసనలకును - నెలవులై చెలువారు - స్థానభూతములై యొప్పుచుండు - నిలువులవిలసిల్లి - అంతస్థులచేత : అనఁగానరమాలలచేతఁ బ్రకాశించినదై - కొణిగెన్ - లోపలిమూరులయందు - పారావతకులము వదరన్ - పావురములగుంపురొదసేయఁగా॥ ని॥ పారావతఃకలరవ ఇత్యమరః॥ పసఁడినీటలిఖించిన - బంగారునీరుచేత వ్రాయఁబడిన - ప్రతిమలమరన్ - బొమ్మలొప్పియుండఁగా - ఈగవ్రాలినన్ - ఈఁగలువచ్చి నిలిచినప్పటికైనను - అందందనెలుఁగులూనఁగనట్టి - అప్పుడప్పుడుధ్వనినిచ్చుచుండు - సకినెలమంచములు - కృత్రిమపక్షులుకీలుబిళ్ళలు గలిగినపట్టెమంచములు - ఆదిగాఁగన్ - మొదలుగాఁగలుగునట్టుగా మెఱయు - ప్రకాశమానములైన - పరికరములనొప్పు - సామగ్రులచేతనమరుచుండు - మేడమీఁదన్ - మిద్దెమీఁదను॥ ౪

క॥ రమణునికడకనుపమనో। రమణున్న జ్జనమువీర్చి తవరవకచపింఛమునకుఁ గాలాగరుధూ। పము వెట్టి జవాది। నటువాపి కిష్ణణరన్॥ ౫

టీక॥ రమణునికడకను పన్ - పెనిమిటివద్దికిఁబంపుటకు - మనోరమకున్ - మనోరమను - మజ్జనమువీర్చి - అభ్యంగస్నా

నము చేయుచుండి రవగవ - సుష్మాగుప్పన - కచపింఛమున - గా - నెన లిపి చెవఁటితలచేఁ బ్రకటమౌ - కాలాగరుధూపము వెట్టి నలయఁగఁ బోఁగ వేసి - జవాదినంటు పూసి - జవ్వాదిమొదలుగు చేతఁ జిక్కుఁ దీసి నిపుణతఁ - నేర్పుచేత॥ రవతవంయనఁగాఁగరగరయునకొండలు॥ ౫

సీ॥ చెంగల్వపూదండఁ జేర్చి పెందుఱుముపై ఘనసారమునసూసకమ్ము ఘటించి। పన్నీటితోఁ గదంబము చేసి మృగనాభిఁ బూసి కుంకుమ సేసబొట్టు నిల్పి। విశదము త్తాదావరశనఁ జందురుకావి వలిపెపువలువపై నలవరించి। యఱుతవెన్నెలఁ గాయుహారమొక్కటిఁ బెట్టి। మణుల సొమ్ములు మేనమట్టువఱచి॥ తే॥ కన్నుఁగవ గాల్చి డాకాలఁ గట్టి సనఁగ। ఘల్లుఘల్లనఁ బెండెంబుగండుమీలు। గదలనల్లననడిపించి పొదివి తెచ్చె। నెచ్చెలులపిండు యావతి నా నృపతికడకు॥ ౬

టీక॥ చెంగల్వపూదండఁ జేర్చి - హల్లకమాలికలు దఱిమి పెందుఱుముపైన్ - పెద్దకొప్పు మీఁద ఘనసారమునన్ - కర్పూరము చేతరచించిన పత్రములచేత - సూసకము ఘటించి - వాలపాశ్యావిశేషము నలంకరించి - అనఁగా రాగిడిబిళ్లమొదలైన శిరోభూషణాదిక మని యాంధ్రభాషార్ణవాదిగ్రంథములయం దున్నది. యీ వ్యాఖ్యాత - కొప్పువలయని వ్రాసిదానికి యుక్తిగూడ వ్రాసినాఁడు - ఘనసారమనుపదమునకు నాయర్థమిక్కడ సరిపడ లేదుగనుక - ఘనసారముచ గొప్పయైనశిరోగాంశము చేతననియర్థమున్నట్లుతోఁచుచున్నదని కొందఱు చెప్పినారు - ఇక్కడ సంప్రదాయమేమనఁగాఁ - సేవలపుష్పమాలికలైనఁ బరివళ మెప్పటికిని విడిచియుండదని కర్పూరముతోఁ బుష్పమాలికలురచించి వానిచేతఁ గొప్పపై నిలువగాన మర్చినదాని పేరుసూసక మనియందురు - అది శిరోభూషణములు గానున్నది. పన్నీటితోఁ గదంబము చేసి - హిమాంబువుతోఁ గలిపినదిగఁ జేసి - మృగనాభిఁ బూసి - కస్తూరియలఁది కుంకుమ - కాశ్మీరజన్మముచేత సేసబొట్టు నిల్పి - చుక్కబొట్టుపెట్టి - విశద - స్వచ్ఛమైన ము త్తాదామరశన - ముత్యాలపేరుచేత రచించిన మొలనూలును చందురుకావివలిపెపువలువపైన్ - సన్నపుచంద్రకావి చీరమీఁద - అలవరించి - కుదురుపఱచి - అఱుతన్ - కంఠమందు - వెన్నెలఁ గాయు - తెల్లనికాంతులచేఁ బ్రకాశించు హారమొక్కటి పెట్టి ముత్యములసరమొకటియుంచి - మణులసొమ్ములు - రత్నస్థాపితములైన యాభరణములు - మేనమట్టువఱచి శరీరమందు నలంకరించి కన్నుఁగవ గల్చి - కన్నులచేత జయించి - డాకాలఁ గట్టి సనఁగన్ - ఎడమ కాలికిఁ గట్టి వేసినదేమో యన్నట్లుగా - ఘల్లుఘల్లనన్ - ఘలుఘలుమను ధ్వనిచేత - పెండెంబుగండుమీలు - గండపెండేరమునఁ జెక్కఁబడిన బంగారుతోఁ జేసినగండుచేఁపలు - కదలన్ - కదలియాడఁగా - అల్లననడిపించి - మెల్లమెల్లగా నడిపించి పొదివి - కౌఁగిలించిపట్టుకొని - నెచ్చెలులపిండు - మిక్కిలి ప్రియమైనచెలికత్తెలయొక్కగుంపు - నృపతికడకున్ - ఆస్వారోచి వద్దికి - యావతిన్ - ప్రాయపుదైన నమ మనోరమను తెచ్చెన్ - తీసుకొనివచ్చెను॥ ౬

క॥ తెచ్చుటయుఁ గేళిభవనము। చొచ్చెనొ చొరదో యనంగ సుదతుల నీడం। జొచ్చి పయిఁ గొప్పదోఁపఁగ। నచ్చెడియ తలుపుదండ నల్లన నిలిచెన్॥ ౭

టీక॥ తెచ్చుటయున్ - చెలికత్తెలు ప్రకారము తీసుకొనివచ్చుటయుఁ గాఁ - కేళిభవనము - పడకటిల్లు - చొచ్చెనొ చొరదో యనంగన్ - ప్రవేశించినదో లేదో యనునట్లుగా సుదతుల నీడం జొచ్చి - చెలికత్తెల నీడఁ బ్రవేశించి - పయిఁ గొప్పదోఁపఁగన్ - వెలుపటికిఁ గబరీమాత్రము కనుపడునట్లుగా - ఆ చ్చేడియ - ఆమనోరమ - తలుపుదండన్ - కవాటము చెంతను - అల్లన నిలిచెన్ - మెల్లగా నిలిచినదాయెను॥ ౭

క॥ తదనంతరంబ బోఁటులు। చదగులనగవులను బ్రొద్దు జరిగిగిన గేళీ। సదనమునొక్కొక్కవసుసెప। మొదవగ వెడలుటయుఁ జిత్తమున్విభుఁ డలరెన్॥ ౮

టీక॥ తదనంతరంబ - అటుతర్వాత బోఁటులు చెలికత్తెలు చదరులన్ - కోడిగపుమాటలచేత నగవులన్ - నవ్వులచేతను - ప్రొద్దుజరిగినన్ - కాలహరణముకాఁగా - ఒక్కొక్క పని సెబ మొదవగన్ - ఒక్కొక్క కార్యమూలమున కేళీసదన

ముగ్ - క్రీడాగృహమునుండి - వెడలుటయుఁ - బయలు చేరఁగా - చిత్తము విభ్రాంతిఁ - మనస్సు నెవ్వడెప్పుడా యనికోరుచుండఁగా - ఇది ముందరికి అన్వయము॥

సీ॥ దట్టంబు నీకట్టినట్టి చెంగావికిఁ | బాగుగాదని కేలఁ బైఁటనిమిరె | గోరంటఁ గోళ్లనికుర్కవపు కెంపోయనే। చే యివట్టిన యమున సెజ్జఁ జేర్చె | నగరుధూపము చేత నరసెళ్యాతనూవల్లి | సెకసోఁకెననియెదఁ జెయ్యి వెట్టె | మృగనాభి కామకరికలఁ గ్రమ్మమిఁ జూచెనని మూరుకొనుచుఁ జుంబనమొనర్చె ॥ తే॥ హారమణులీటఁ జూపు నాయకమణి తనున్న | హారమణులకుఁ గాంతి నీడానో కావో | యనుచు నక్కునఁ గదియించు నానెపమునఁ | గంఠమున బొందు సతి మేనుఁ గౌఁగిలించె॥ ౧౦

టీక॥ దట్టంబు- పావడ -నీకట్టినట్టి చెంగావికిన్ - నీవు కట్టుకొన్న చెంగావి చీరకు - బాగుగాదని - తగియుండలేదని- కేలఁ బైఁటనిమిరెన్ - నెపము పెట్టి పయ్యెదకొంగును జేఁతఁ బడివెను - అనఁగాఁ బైఁటఁబట్టెననుట- గోళ్లన్- నఖముల యందు - గోరంటా - కురంటకరక్తిమ యెరా - అనఁగా గోరంటాకు నెసపా - నికుర్కవపు కెంపోయని - లేక సహజమైన యెరుపా యూతావని- చెయివట్టి- నెపము పెట్టి హస్తము సుబట్టుకొని - నయమునన్ - నేర్పుచేత - సెజ్జఁ జేర్చెన్- పాన్పుమీఁదికిఁ జేరఁదీసెను - అగరుధూపము చేతన్ - అగరు ధూపము యొక్క సెగచేత - అయ్యో తనూవల్లి - అయ్యయో తీఁగవంటి దేహము - సెకసోఁకెనని- కాఁకఁ జెందెఁగదా యని - ఎదఁ జెయ్యి వెట్టెన్ - రొమ్ము మీఁద హస్తము నుంచెను- మృగనాభి కామకరికలన్- కస్తూరి చేత వ్రాసిన మకరికా పత్రముల యందు - క్రమ్మమిఁ జూచెనని - కర్పూరమెక్కువగలసినది సుమాయని - మూరుకొనుచున్ - నెపము పెట్టి వాసన చూచుచును - చుంబనమొనర్చెన్- చెక్కిలి ముద్దుపెట్టుకొనెను - హారమణులీటఁ జూపు- నీయొక్క హారములలో రత్నములనిట్లగుపఱచుచును - నాయకమణి తనున్న నాకంఠమందున్న - హారమణులకున్- హారములలోనున్న రత్నములకు - కాంతినీడానో కావో - ద్యుతిచేత సమానమా నొ కావో చూచెదము - అనుచున్ - అని- అక్కునఁ గదియించు నానెపమున్ - రొమ్మున నానించి చూచెదమను నెపముచేత - కంఠమున బొందు - సాత్త్విక భావము చేత వడఁకుచుండు సతిమేనున్ - ఆ మనోరమ యొక్క దేహమును - కౌఁగిలించెన్ - స్వరోచి యాలింగనము చేసుకొనెను॥ ౧౦

వ॥ అట్లు కవయందమకించి త్రస్తరులఁ గుస్తరింపనింపుగలిగి యుయము మున్నమనంబునం బొడమియుండు నడలప్పుడు తలంపునం బాసిన సమర్థుండకునతనిచేనది దీర్పించుకొనంగల యదియైన ప్రౌఢగావున మాటలం దేటపడం జెప్పశంకించి స్త్రీ స్వభావంబునం దొలుఁగు కన్నీరు కంకణక్రేంకృతులు మీఱ గోరఁబాఱమీఁటుచు మారకయున్నంగనుంగొని యవనీపతిపుంగవుం డంతరంగంబునం జెంగలించు కౌతుకాంకురంబు కరుగుపడ వెలుఁగుపడి యుద్వేగసమన్వితుండై సంభ్రమింపుచుఁ జెక్కుటద్దంబులు నొక్కి కురులు చక్కందోయుచుం దోయజాక్షి యత్యనానంద సంధాయకంబగు నిట్టి క్రీడాసమయంబున వగపునకుం గారణం బేమి నాయెడం గల్లయేమేమియుం బాటిల్లదుగదా యెవ్వరేమప్రియంబు గావించి రెఱింగింపు వారిం దండించెద నేమి సాధింపవలయుఁ జెప్పుమది వేధ చేసినన్న సాధించెద మదీయంబులగు సర్వజీవితంబులు భవదధీనంబులు తన్మాలిక యిబి తియ్యటి తనుటయున బ్బోటి క్రేఁటు చూచి యిట్లనియె॥ ౧౧

టీక॥ అట్లు- ఆ ప్రకారము - కవియందమకించి - పొందుట కుఁ త్వరపడి- త్రస్తరులన్-చతురోక్తుల చేత- కుస్తరింపన్- బుజ్జగించఁగా- ఇంపుగలిగియున్- ఇష్టము కలిగియుండియు- మునుమున్న -ముందుముందుగా- మనంబునం బొడమియుండు- మనస్సున సుపుయించియున్న - అడలు - విచారము- అప్పుడు- ఆసమయమందు- తలంపునం బాసినన్- స్మృతిగోచరము కాఁగా- సమర్థుండగునతనిచేన్ - అన్నిట సామర్థ్యము గలవాఁడైన యా స్వరోచి చేత - అదిదీర్పించుకొనంగల యదియైన- ఆవిచారము నడిలించుకొనఁగలఁదినదై - సపోఢ గావునన్ - క్రొత్తగాఁ బెండ్లియైనది గనుక - అనఁగాఁ బ్రౌఢ గాదు గనుక- మాటలం దేటపడం జెప్పశంకించి- వచనముల చేతఁ బరిష్కారముగా నట్టుగాఁ జెప్పుటకు సందేహించి- స్త్రీ స్వభావంబునన్- ఆఁడుదాని స్వభావము చేత - దొలుఁగు కన్నీరు - వెడలుచునుండు బాష్పము - కంకణక్రేంకృతులు

మీఁదట కరభూషణములయొక్క క్రేంకారధ్వనులతిశయించునట్లుగా - గోరఁబాఱమీఁటుచున్ - గోటితోఁబాఱఁజిమ్ముచును- ఊరకయున్నంగనుంగొని- తూష్ణీంభూతురాలై యుండఁగాఁజూచి- అవనిపతిపుంగవుండు - రాజులలో శ్రేష్ఠుఁడైన స్వరోచి- అంతరంగంబునం జెంగలించు-ఉన్నసంతుదయింపుచున్న - కౌతుకాంకురంబు - సంతోషపుమొలక-కరుగుపడన్-నీరై పోఁగా- అనఁగా నేపుచెడిపోఁగా- వెలఁగుపడి- ఆశ్చర్యపడి- ఉద్వేగసమన్వితుండై-భయముతోఁగూడుకొన్నవాఁడై - సంభ్రమింపుచున్ తొందరపడుచును- చెక్కుటద్దంబులునొక్కి - అద్దములవంటి మనోరమయొక్క కపోలములయందు దంతక్షతములొనరించి- కుచయుగము వక్కళింపుచున్-తల వెంట్రుకలు వక్కళించుచును- తోయజాక్షీ- తామరరేకులవంటికన్నులు గలదానా- అక్షయ- సంపూర్ణమైన- ఆనందసంధాయకంబగు- సంతోషమునుబొందించెడు- ఇట్టిక్రీడా సమయంబున్- ఇటువంటిసంభోగకాలమందు - వగపునకుం గారణంబేమి- విచారమునకేమినిమిత్తము - నాయెడంగల్లయేమేని యున్- నాయందుఁదప్పితమేమియు- పాటిల్లదుగదా-కలుగలేదుగదా- ఎవ్వరేమప్రియంబుగావించిరి- ఎవరేమికీడు చేసిరి- ఎఱింగింపు-తెలియఁజెప్పుము- వారిందండించెదన్- వారిని శిక్షించుచున్నాను - ఏమిసాధింపవలయుఁజెప్పుము- లేకయున్ అేమైనసాధించవలసియుండె నావదింపుము - ఆవిధేఁదేర్చిన సాధించెదన్ - అది బ్రహ్మచేతిలోనున్న స్ఫటికనిసాధించుచున్నాను- మదీయంబులగు- నాసంబంధములైన- అర్థజీవితంబులు- ద్రవ్యమును ప్రాణములును భవదధీనంబులు- నీవశములు - ఉన్మలికయింతయేటికనుటయున్ - విచారమింతయేమికని స్వరోచిపలుకఁగా- అబ్బోటి అమనోరమ - గ్రేఁటుమనిట్లనియెన్ - డగ్గుత్తికపడుచునుసీతి రునఁబలికెను॥ ౧౪

ఉ ॥ అక్కట నాయెడన్ మిగులనక్కఱ గల్గి చరించు నెచ్చెలుల్ ‌। చిక్కిమునీంద్రశాపహతిఁ జెందినదుర్దమరోగబాధలం । బొక్కుచునున్నవారు వనభూములఁ దద్దశ మాన్పవేని నా । కెక్కడిసౌఖ్యమన్నఁదరళేక్షణఁ జూచి స్వరోచియిట్లనున్॥ ౧౫

టీక ॥ అక్కట - అయ్యో - నాయెడన్ మిగులనక్కఱగల్గి నాయందుమిక్కిలియాశగలిగి - చరించు నెచ్చెలులు- ప్రవర్తించుచునుండుచెలికత్తెలు - చిక్కి - తగులుకొని-మునీంద్రశాపహతిఁజెందిన - మునీశ్వరునియొక్క-శాపపుదెబ్బచేతసంప్రాప్తమైన - దుర్దమ - సహింపశక్యముగాని-రోగబాధలన్ - వ్యాధిపీడలచేత - పొక్కుచున్ - వ్యథపడుచును - వనభూములన్ - అరణ్యములయందు- ఉన్నవారు-ఉన్నారు - తద్దశ మాన్పవేనిన్ - ఆయవస్థనీవుపోఁగొట్టకపోతివేని - నాకెక్కడిఖస్యామన్నన్ - నాకేమిసౌఖ్యముగద్దనియనఁగా - తరళేక్షణఁజూచి - మనోరమనువీక్షించి-స్వరోచియిట్లనన్ - స్వరోచియీప్రకారముపలికెను॥ ౧౫

క ॥ పరితాపమింక నేటికి । హరిణాక్షిమదీయసంచితాయుర్వేద। స్ఫురణమునఁబరిహరించెద । నరుదనఁగభవత్సఖీజనామయభరముల్॥ ౧౬

టీక ॥ పరితాపమింక నేటికిన్ - దుఃఖ్ఖతాపమింకమీఁద నేమిటికి - హరిణాక్షి - లేడికన్నులవంటికన్నులుగలయో మనోరమా - మదీయసంచిత - నాచేతసంగ్రహింపఁబడిన - ఆయుర్వేదస్ఫురణమున్ - ఆయుర్వేదముయొక్క స్ఫూర్తిచేత - అరుదనఁగన్ - ఆశ్చర్యమనునట్లుగా - భవత్సఖీజన - నీచెలికత్తెలయొక్క - ఆమయభరముల్ - రోగభారమును - పరిహరించెదన్ - వదలించుచున్నాను ॥౧౬

క ॥ నావైద్యకౌశలమ్మునీసఖులు । జేవమునఁ గనుఁగొన్నవాగని[illegible]చికిత్సం । గావింతుననుచురయమున । నావనితయుఁ [illegible]నుచటికి రిగిరొయింపొంటన్॥ ౧౭

టీక [illegible] నావైద్యకౌశలమ్ము - నాపో[illegible]జనము దెమ్ము -నీసఖులు - నీచెలి [illegible] - [illegible] దనున్నారు-ఇగడనికిస్సం గావింతుననుచున్ - ఇప్పుడే వైద్యము చేయుచున్నాననిపలుకుచును రయమునన్-శీఘ్రముగని

జేత - ఆవసిత తపుఁడా నగా - ఆమునెవడు నా వాసిని - అచటికేఁగి - ఆయరణ్యమునకుఁబోయి - ఒకవేడ్కా - ఓకసలమందున్ ॥ ౧౬

ఉ॥ ఆరజనీశబింబరుచిరాస్యలఁగాంచితదామయవ్యథా। భారముమాన్పఁగాఁదమిన్నృపాలుఁడుతత్కలధౌతగోత్రకాం। తారపదంబునందుపచితంబగుచుందుసత్కృపయోదితా। హారముసెమ్మినిచ్చుచునునామయధన్యలఁజేసెవన్నెగాన్॥ ౧౭

టీక॥ ఆరజనీశబింబరుచిరాస్యలన్ - చంద్రబింబమువంటి ముఖములుగలయాస్త్రీలను - కాంచి - చూచి - తదామయవ్యథాభారమున్ - వారియొక్క రోగబాధాతిశయమును - మాన్పఁగాన్ - పోగొట్టుటకు - తమిన్ - ప్రత్యాసక్తిచేత - నృపాలుఁడు - స్వరోచి - తత్కలధౌతగోత్ర - ఆకైలాసపర్వతసంబంధమైన - కాంతారపదంబునందున్ - అడవిపట్టున - ఉపచితంబగు - వృద్ధిఁబొందింపఁబడుచున్న - ముందున్ - ఓషధమును - సత్కృపయోదితాహారమున్ - ఆయోషధమునకుననుకూలమైనయాహారమును - సెమ్మినిచ్చుచున్ - ప్రీతిచేతనొసఁగుచును - వన్నెగాన్ - ప్రసిద్ధికలుగునట్లుగా - అనామయధన్యలఁజేసెన్ - రోగముచేతఁగృతార్థులనుజేసెను॥ ని॥ కలధౌతశ్శ్రీ రౌప్య హేమ్నోః। అనామయంస్యాదారోగ్యమితి। కృతార్థయత్రామరః॥ ౧౭

శా॥ ఆదివ్యౌషధరాజిచేఁదమమహావ్యాధివ్యథల్ దీరినన్। మోదంబందిలతాంగులంబుజదళంబున్నట్లొప్పగందోయితో। సౌదామిన్యభిరామదేహరుచితో సంపూర్ణచంద్రానన। శ్రీదర్పోన్నతితోఁజెలంగిసురకాంక్షిసూనుఁగీర్తింప్రచున్॥ ౧౮

టీక॥ ఆదివ్యౌషధరాజిచేన్ - వెండికొండయందుసంపాదించినదేవతాసంబంధమైనయౌషధసమూహముచేత - తమమహావ్యాధివ్యథలు - తమయధికమైనరోగబాధలు - తీరినన్ - నివారణముకాఁగా - మోదంబంది - సంతోషించి - లతాంగులు - తీఁగెవంటిశరీరముగలయాస్త్రీలు - అంబుజదళంబున్నట్లొప్పు - కమలసమూహమునుపరిహసించు - కందోయితోన్ - నేత్రద్వయముతోడను - సౌదామిన్యభిరామ - మెరుపుతీఁగవలెనొప్పుచున్న - దేహరుచితోన్ - శరీరకాంతితోడను - సంపూ...తోన్ - సంపూర్ణచంద్ర। ని. పుజాబిల్లివంటి - ఆననశ్రీదర్పోన్నతితోన్ - ముఖకాంతియొక్క గర్వాతిశయముతోడ - చెలంగి - ఒప్పి - సురనారీసూనున్ - దేవతాస్త్రీకుమారుఁడైనస్వరోచిని - కీర్తింపుచున్ - స్తోత్రముచేయుచును। తటిత్సౌదామినీవిద్యుచ్చంచలాచపలాపిచేత్యమరః॥ ౧౮

క॥ మాకుపకారమొనర్చితి। నీకుంబ్రతిసేయనెట్లునేరుతుమైనన్। లోకోత్తరమావలనం। జేకొనుకార్యములుగలవుచెప్పెదమెలమిన్॥ ౨౦

టీక॥ లోకోత్తర - లోకములో శ్రేష్ఠుఁడైనవాఁడా - మాకుపకారమొనర్చితి - మాకుసత్కృతిఁజేసితివి - నీకుంబ్రతిసేయన్ - నీకుమరలనుపకారముచేయుటకు - ఎటునేరుతుము - ఏలాగుననేర్తుము - అనఁగాజేయలేమనుట - ఐనన్ - అయినప్పటికిని - మావలనన్ - మావలన - చేకొనుకార్యములుగలవు - గ్రహించవలసినపనులున్నవి - ఎలమిన్ - సంతోషముచేత - చెప్పెదము - వచించుచున్నాము। లోకస్వభావనేజనేయుయియున్నందున జనులలో శ్రేష్ఠుఁడనియుఁజెప్పవచ్చును। అనఁగామిక్కిలిశ్రేష్ఠుఁడనుట॥ ౨౦

క॥ మునుమాదసువృత్తాంతము। వినుపింపఁగవలయునీకువిశ్రుతముగభూ। వినుతవినుమనుచునందొక। వనజేక్షణపలికెమధురవాగ్జితసుధయై॥ ౨౧

టీక॥ మును - ముందుగా - మాదసువృత్తాంతము - మాసంబంధమైనసమాచారము - నీకున్ - నీకు విశ్రుతముగన్ - విశదమానట్లుగా - వినుపింపఁగవలయున్ - శ్రుతపఱచవలెను భూవినుత - భూజనులచేత స్తోత్రముచేయఁబడినవాఁడా - వినుమనుచున్ - ఆకర్ణింపుమని - అందొకవనజేక్షణ అయిదుగురిలోనొకస్త్రీ - మధురవాగ్జిత - తియ్యనిమాటచేత

బడుచుపడుబడిన - శరీరమై - అంతములుకలగలదై - అనఁగా | జిలుక పలుకుల వంటి పలుకులుగలదై పలికెన్ వచించెను॥

తే॥ అఘమంచారవిద్యాధరాత్మభవను । ననుఁ బ్రావసియంత్రుఁ గంధర్వవరులు। తెలిపియుండుదు నిమ్మహీ

తలమునందఁ। బరగు మృగపక్షి జాతులభాషలెల్ల॥ ౨౨

టీ॥ అనఘ పాపరహితుఁడవైనయో స్వరోచీ మంచా రవిద్యాధర మందారుఁడను విద్యాధరుని యొక్క - ఆత్మభవను - కొమార్తెను - ననున్ - నన్ను - గంధర్వవరులు గంధర్వశ్రేష్ఠులు - విభావసియంత్రు విభావసి యనియందురు - ఇమ్మహీతలమునందుఁ బరగు - ఈ భూమియందుఁ బ్రవర్తించు మృగపక్షి జాతుల మృగజాతులయొక్క - పక్షిజాతులయొక్క - భాషలెల్లన్ - భాషలనన్నిటిని - తెలిసియుండుదున్ - ఎఱుఁగుదును ॥ అనఁగా మెకములయొక్కయును పులుఁగులయొక్కయును బాస తెలియుఁగుదునని యనుట॥ ౨౨

క॥ అమ్మేటి విద్య నాచే। నిమ్ముగ నంతయును నేర్చి గిన్నృపననుఁ బ్రోవా । సొమ్మగు మనవుడు రెండవ। కొమ్మ మదిం

బ్రేమ గడలుకొనఁ గ్గ నిట్లనియెన్॥ ౨౩

టీక॥ నృప - ఓయి రాజా - అమ్మేటి విద్యన్ - అశ్రేష్ఠమైన విద్దెను - నాచేన్ - నాచేత - ఇమ్ముగన్ - యుక్తమానట్లుగా | అంతయును నేర్చి - సర్వము గ్రహించి - నన్ను వివాహమ్మగుము - నన్నుఁ బెండ్లియాడుము - అనవుడు - అనిపలుకఁగా - రెండవకొమ్మ ద్వితీయస్త్రీ - మదిం బ్రేమ గడలుకొనన్ - మనస్సునందనురాగమతిశయించఁగా - ఇట్లనియెన్ ఈ ప్రకారము పలికెను॥ ౨౩

ఆ॥ పాఱుఁడనఁగఁ బరగు బ్రహ్మర్షి మాతండ్రి । యతఁడు విద్యలెల్ల నభ్యసించి । తపము నిచ్చ సేయఁ దలపోసి కర

భృం। గాలిరమ్యమైన యాశ్రమమున॥ ౨౪

టీక॥ పాఱుఁడనఁగఁ బరగు - పాఱుఁడనునట్టుగాఁ బ్రసిద్ధుఁడైన - బ్రహ్మర్షి - బ్రహ్మర్షియైన మునీశ్వరుఁడు మాతండ్రి నా జనకుఁడు - అతఁడు విద్యలెల్లన్ - అతఁడు సమస్తవిద్దెలు - అభ్యసించి నేర్చి - తపము నిచ్చ సేయఁ దలపోసి నిరంతరము తపస్సు చేయఁదలఁచి - కీరభృంగాలి - చిలుకలతుమ్మెదల సమూహము చేత - రమ్యమైన - సుందరమైన - ఆశ్రమమునన్ - ఒకతపోవనమందు॥ ౨౪

మ॥ ఫలమూలచ్ఛదనాంబుభుక్తిపవనాభ్యాసక్రియాయుక్తిని । ర్దళితాంతర్గతశాత్రవప్రకరజాగ్రద్గర్వసర్వ

స్వుఁడై। చలికిన్ వానకు నెండకున్ మనము నుత్సాహంబు గానీక కం। దళితానందముతో ముకుందచరణ

ధ్యానావధానంబునన్॥ ౨౫

టీక ॥ ఫల... స్వుఁడై - ఫల పండులును మూల గడ్డలును ఛదనములు ఆకులును - ఛదన - పండుటాకులును - అంబు - ఉదకము ను భుక్తి - వీనియొక్క - యాహారముచేతను - పవనాభ్యాసక్రియాయుక్తి - వాయుధారణచేయుట ధ్యానవ్యాపారయోగము చేత - నిర్దళిత - ఛేదింపఁబడిన - అంతర్గత - లోపలి - శాత్రవప్రకర - శత్రుసమూహముయొక్క - అనఁగాఁ కామక్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యములను నరిషడ్వర్గముయొక్క - జాగ్రత్ - ప్రకాశించుచున్న - గర్వసర్వస్వుఁడై - యహంకారము గలవాఁడై - అనఁగా నరిషడ్వర్గమును జయించినవాఁడై - చలికిన్ - శీతమునకును వానకున్ వర్షమునకును - ఎండకున్ - ఆతపమునకును - మనముకా - మనస్సును - అనుత్సాహంబు గానీక వ్యథపడనియ్యక - అనఁగా సహించి - కందళితానందమునన్ - అంకురింపుచుండు ప్రమోదము చేత ముకుందవిష్ణుమూర్తియొక్క - చరణధ్యాన - పాదారవిందధ్యానమందలి - అవధానంబునన్ - నిలుకడచేత॥

క॥ అంగుష్ఠమున నిలమోపిప । తంగుని పైఁజూపుసాఁచి ధగధగ లర్చి । స్తుంగతనింగులు నాకెడు । నింగలము

లు నాల్గుదెసల నిడుకొని కడఁకన్॥ ౨౬

టీక॥ అంగుష్ఠమునన్ - ఒంటికాలిబొటనవ్రేలిని - ఇలమోపి - భూమిపైనానించి పతంగుని పైన్ - సూర్యునిమీద చూపుసాఁచి

దృష్టినిలిపి ధగధగలు ధగధగమనం జెడు- అర్చిస్తుంగతరన్- మంటలపొడవుచేత నింగులు నాకెడు- ఆకాశమునంటుచున్నడు- ఇంగలములు - అగ్నిహోత్రములు - నాల్గుదెసలనిడుకొని - నాల్గుదిక్కులనుంచుకొని - కడఁకన్ జాపూనికచేత॥ ఇంగలములనగా బొగ్గులనుట యిప్పుడు నింగాలమని యందురు॥

క॥ సురగరుడ యక్షరాక్షస। నరకిన్నరసిద్ధసాధ్యనాగోత్కరమి।ట్లరుదనఁగఁ దపము నెఱపెం। బురుహూతుఁడు దాననాత్మఁ బొడమెడు భీతిన్॥ ౨౭

టీక॥ సుర...రము- సుర దేవతలయొక్క- గరుడ- గరుడులయొక్క- యక్ష- జక్కులయొక్క- రాక్షస- రక్కసులయొక్క- నర- మానవులయొక్క - కిన్నర- మనుష్యముఖము గుఱ్ఱపుశరీరముగల దేవయోనులయొక్క- సిద్ధ- సిద్ధులయొక్క- సాధ్య- సాధ్యులయొక్క- నాగ- పన్నగులయొక్క- ఉత్కరము- సమూహము- ఇట్లు- ఇటువంటితపస్సు అరుదనఁగన్- మిక్కిలి యాశ్చర్యమని యనఁగా- తపము నెఱపెన్- తపస్సు చేసెను- పురుహూతుఁడు- ఇంద్రుఁడు- దానన్- ఆతపస్సువలన- ఆత్మఁ బొడమెడు మనస్సునందుఁ బుట్టుచున్న - భీతిన్- భయముచేత॥ పైపద్యముతో నన్వయము- ఇక్కడ నింద్రుఁడు భయపడుట యెందుకనఁగా నీతఁడు త్రిభువనాధిపత్యమును గోరి తపస్సు చేయుచున్నాఁడేమో యను తాత్పర్యముచేత భయపడెనని భావము॥ ౨౭

క॥ తనయొద్దఁ బుంజికస్థల। యనునచ్చరలేమయున్న నమ్మునికడకుం। జనుమని యనిపినఁ బతిశా। సనమున వని కేఁగుదెంచె సంభ్రమలీలన్॥ ౨౮

టీక॥ తనయొద్దన్- తనసమీపమునందు- పుంజికస్థల యను- పుంజికస్థల యనెడు - అచ్చరలేమ యున్నన్- అప్సరస్త్రీ యుండఁగా- అమ్మునికడకున్- ఆఋషిసన్నిధికి- చనుమని యనిపినన్- పొమ్మని పంపించఁగా - పతిశాసనమునన్- ప్రభువునాజ్ఞచేత- సంభ్రమలీలన్- తొట్రుపాటుతో వని కేఁగుదెంచెన్- ఆఋషియుండు నరణ్యమునకు వచ్చెను॥ ౨౮

ఉ॥ చిలుకలు ముద్దుపల్కులకుఁ జేరఁగ రా నెఱి వేణికాంతికిన్। మలయుచుఁ బైపయిన్ మధుపమాలిక పాయక సంచరింపఁగా। నలసవిలాసయానమున నమ్మునిపాలికి వచ్చె వేల్పుతొ। య్యలి నునుసానఁ బట్టిన యనంగుని మోహనబాణమో యనన్॥ ౨౯

టీక॥ చిలుకలు- శుకములు- ముద్దుపల్కులకుఁ జేరఁగ రాన్- తనమనోహరమైన వాక్కులకుఁ జేర రాఁగా - అనఁగా స్వజాతి శుకవాక్యభ్రాంతిచేత రాఁగా నని తాత్పర్యము నెఱి వేణికాంతికిన్- బాగైన జడయొక్క ద్యుతికి- మలయుచున్- వ్యాపించుచును - పైపయిన్ మీఁదమీఁద - మధుపమాలిక తుమ్మెదచాలు - పాయక సంచరించఁగాన్ - విడిచిపోక తిరుగఁగా। అనఁగా జడను జూచి తుమ్మెదచాలు భ్రాంతిచేతఁ దిరిగినవని తాత్పర్యము - అలసవిలాసయానమునన్ - మందమైన యొయ్యారముతోఁ గూడిన నడకచేత- అమ్మునిపాలికిన్ - ఆమునీశ్వరునిసన్నిధికి- వేల్పుతొయ్యలి అప్సరస- నునుసానఁబట్టిన - నున్నని మెఱుఁగుసానఁ బట్టిన అనంగుని మన్మథునియొక్క - మోహనబాణమో యనన్- సమ్మోహనాస్త్రమో యనునట్టుగా - వచ్చెన్ - ఏతెంచెను॥ ౨౯

వ॥ ఆసమయంబున॥ టీక॥ ఆపుంజికస్థల మునిసన్నిధికి వచ్చిన వేళయందు॥

చ॥ అనువగు వల్లనొప్పు మలయానిలవాహము నెక్కి తేంట్లనల్లిన నిడువాగెఁ బూని లవలీనవవల్లిక లెమ్మె సొమ్ములై। పనుపడఁ జెట్లు పట్టి మను ప్రాఁతదళమ్ములతోడఁ దోలెనా। మని వొరమంచు రాజు మాడి మంచగఁ గోయిలగంటు మోయఁగన్॥ ౩౦

టీక॥ అనువగు - యుక్తమైన వల్లనొప్ప - తిరుగుడులచేతనమరుచున్న యని మలయమారుతపరమైన యర్థము- శ్రేష్ఠమైన దేవమణి మొదలైన యశ్వావర్తములచేత నొప్పుచున్న యని యశ్వపరమైన యర్థము - మలయానిల - చందనాచల మారుతమను - వాహము నెక్కి- గుఱ్ఱమును నారోహించి- తేంట్లనల్లిన - తుమ్మెదలచేతఁ బెనవేసిన వాలనెడు- నిడువా

గొంబూని - పొడుగుగలకత్తిమునుబట్టుకొని - లవలీనవవల్లికలు - లవలీయనఁగా వెన్నెలకుఁబండునట్టిలతావిశేషము - దానియొక్క - నూతనమైనతీఁగలే - ఎమ్మెసొమ్ములై - రమ్యమైనయాభరణములై - పనుపడన్ - ఒప్పుచుండఁగా - ఆమనిదొర - వసంతకాలమనుప్రభువు - మంచురాజు - హేమంతమనుప్రభువును - చెట్టువట్టిమను - వృక్షములనుబట్టుకొని బ్రతుకుచునుండు - ప్రాఁతదళమ్ములతోడన్ - మూలబలముతోఁగూడనని యర్థము - జీర్ణపర్ణములతోఁగూడనని భావము - మడియుంచగన్ - తూలిపడిపోవునట్టుగా - కోయిలగంటమ్రోయఁగన్ - కోవెలయను ఘంటామణిమ్రోయఁగా - తోలెన్ - గుఱ్ఱపువువుచేసెను॥ అనఁగాఁ జెట్టియాకురాలుపుతోఁగూడ హేమంత ఋతువుగడచిపోయెననియు - మలయమారుతమును దుమ్మెదగుంపులును లవలీలతాసమూహములును॥ వసంతఋతువును వ్యాపించెననియు భావము - ఈ ౩౦ వపద్యము మూఁడవచరణమందుఁ బనుపడననుపదమునకు - ఉదాహరణము రాఘవపాండవీయము మూఁడవయాశ్వాసము ౧౩౦ వపద్యము॥ కం॥ వనదేవతలర్చించిరి - పనుపడితచ్ఛాపమోక్షపరిమోచితభీ - మునిజనసుతు నాన్యవనం - దనువిశుభానిలచలల్లతాకుసుమములన్॥ ఇందునాగ్నజిత్తిపరిణయము ౩ వయాశ్వాసమందు ౫౦ వపద్యము ౩వచరణము॥ అని చెలువెల్లడాసి చిగురాకుజిరాదొరవానిబంట్లపైఁ - గనరున వేగనాడిమెలిఁగన్గొని యుంకిటజాగుసేయుఁగాఁ - బనుపడదిందుకై యొకనెపంబుగఁ బించియొక రత్తకాలయమ్ - పన మొనరించునట్టి సదుపాయమి కెట్లనుచున్ రయంబునన్॥ ౩౧

సీ॥ పొనదేఱి పొటమరించి నెఱవాసినయట్టి - యాకురాలుపుగండ్లయందుఁ దొరఁగి - యతిబాలకీరచ్ఛదాం
కురాకృతిఁ బొల్చి । కరవీరకోరకగతిఁ గ్రమమున । నరుణంపుమొగ్గలై యరవిచ్చి పికిలియీ - కలదండలట్టు
గుంపులయి పిదప । రేఖ తేర్పడక వర్ణిలి వెడలై చెన్ను । పసరువారుచునిక్కఁ బసరకప్పు॥ తే॥ పూఁటపూఁ
టకు నెక్కొని కప్పుసకుఁదగిన । మెఱుఁగు నానాఁటికిని మీఁదఁ గిరిగొనంగ । సోగయై యాకుఁ బ్రాలంగఁ జొంపము
గుచుఁ । జిగురుదళుకొత్తె దరులతా శ్రేణులందు॥ ౩౨

టీక॥ పొనదేఱి - చెన్నుయుబికి - పొటమరించి - అంకురించి - నెఱవాసినయట్టి - నెఱ్ఱవాసిన - అనఁగా బొఱ్ఱపడిన యానుట - ఆకురాలుపుగండ్లయందుఁ దొరఁగి - పండుటాకులురాలిపోయినగట్లలో పొడిచి పెట్టి - అతి...బొల్చి - అతిబాలకీర మిక్కిలిపిల్లయయిన చిలుకయొక్క - ఛదాంకుర - రెక్కల ఱెక్కలయొక్క - ఆకృతిఁబొల్చి - రూపమువలెనే యొప్పి - కరవీరకోరకగతిన్ - ఎఱ్ఱగన్నేరుమొగ్గలవలె - క్రమమునన్ - వరుసగా - అరుణంపుమొగ్గలై - ఎఱ్ఱనిమొగ్గలవలెలవలెనుండి - అరవిచ్చి - సగమువిచ్చుకొని - పికిలియీకలదండలట్టు - పికిలిపిట్టల ఱెక్కలలోఁగట్టినకుచ్చులవలె - గుంపులయి - గుమ్ములై - పిదపన్ - పిమ్మట - రేఖ తేర్పడక వర్ణిలి ఈ నెలు స్పష్టము గాకుండునట్లుగా నెదిగి - వెడలై - విశాలమై - చెన్ను పసరువారుచునిక్కన్ - కొమ్మపచ్చబడుచు నిక్కఁగా - పసరకప్పు - పసరువన్నె - పూఁటపూఁటకు నెక్కొన - ఆవేళకావేళకు హెచ్చఁగా - కప్పునకుఁదగిన - ఆ పసరువన్నెకు యోగ్యమైన - మెఱుఁగు - కాంతి - నానాటికిని మీఁదఁగిరిగొనంగన్ - దినదినము నకుఁ బయికినావరించఁగా - సోగయై యాకుఁబ్రాలంగన్ - నిడుపై యాకుప్రాలఁబడఁగా - జొంపముగుచున్ - గుబులొందును - తరులతాశ్రేణులందున్ - వృక్షములయొక్క తీఁగలయొక్క సమూహములందు - చిగురుదళుకొత్తెన్ - పల్లవములు ప్రకాశించెను॥ లతలనఁగాఁ గొమ్మలనియు నర్థము చెప్పవచ్చును॥

క॥ హిందోళంబునఁ బాడెఁ । బృందారకసతులు విరహిబృందార్తిగఁ దేఁ । చెందేఁటులు వాసంతిక విందునఁ
బికశిశువు నాడి వెడలం దోలెన్॥ ౩౩

టీక॥ బృందారకసతులు - దేవతాస్త్రీలు - విరహిబృందార్తిగన్ - వియోగిజనసమూహమునకు బాధకలుగునట్లుగా - హిందోళంబునన్ - హిందోళరాగముచేత - పాడిరి - గానము చేసిరి - తేఁటులు - తుమ్మెదలు - వాసంతికవిందునన్ బండిగురువిందలపూఁదేనెయొక్కవిందుచేత - క్రేచెన్ - తృప్తిఁబొంది తేఁపువిడిచెను - పికశిశువున్ - కోయిలపిల్లను -

వాని పెంపుఁ దల్లిరై నకాకి - వెడలందోలెన్ - వెడలఁగొట్టెను. అనఁగాఁ గోయిలలు కూసెననిభావము హిందోళరాగముచేత గానము చేసెరన్నందుకు సంప్రదాయము ॥ శ్లోకః॥ శిశిరస్యవసంతస్య సంధౌ హిందోళరాగకః - అనియున్నది గనుక వసంతాదియాటచేత నారాగమునఁ బాడిరని చెప్పినాడు - ఈసంప్రదాయము వసుచరిత్ర ప్రథమాశ్వాసమునవసరిగాఁ బెంచను మేవగించియనుకథాప్రారంభపు లలి వపద్యమునఁ జెప్పియున్నది ॥ ౩౩

సీ॥ చలిగాలి బోండుమల్లెలపరాగము రేఁచి । నివిడంబు సేసె వెన్నెలరసంబు । వెన్నెలరసలుబ్బి వెడలించె దీర్ఘికా । మందసౌగంధికమధునదంబు మధునదం బెగఁబోసె మాకందమాలికా । క్రీడానుషంగిభృంగీరవంబు ॥ భృంగీరవంబహంకృతిఁ దీఁగసాగించెఁ - బ్రోషితభర్తృకాకారోదనముల ॥ తే॥ విపినవీథుల నేతెంచెఁ గుపితమదన । సమదభుజనతనుమధనుష్టాంకృతములు । సరసమధుపాన నిధువనోత్సవవిలీన । యువతియువకోటికోరికల్ చివురులొత్త ॥ ౩౪

టీక ॥ చలిగాలి మలయమారుతము - బోండుమల్లెలపరాగము రేఁచి - బోండుమల్లెలయొక్క పుప్పొడిని గదలించి రొంగరఁగొట్టి వెన్నెలరసంబున్ - రేయెండసీరును నిబిడంబు సేసెన్ - గట్టిపడఁ జేసెను - వెన్నెలరసముబ్బి - రేయెండసీరుబికి దీర్ఘి...నంబు - దీర్ఘికా - నడబావులయందలి - అమంద - అధికమైన సౌగంధిక మధునదంబు - వాసనగలయెఱ్ఱగలువపూఁదేనియ యేటిని - వెడలించెన్ వెల్లువఁ బెట్టించెను - మధునదంబు పూఁదేనెయేఱు మాకందంబు మాకందమాలికా - తియ్యమామిడిచాలులయందలి - క్రీడానుషంగి - విహారముతోఁ గూడుకొన్న - భృంగీరవంబున్ - ఆఁడుతుమ్మెదలయొక్క ఝంకారమును - ఎగఁబోసెన్ - వృద్ధిఁ బొందించెను భృంగీరవంబు - ఆఁడుతుమ్మెదఝంకారము - అహంకృతిన్ - అహంకారముచేత - ప్రోషితభర్తృకా - పెనిమిటులన్యదేశములయందుండఁ బడిన స్త్రీలయొక్క - రోదనములు - ఏడ్పులు - తీఁగసాగించెన్ అతిశయింపఁ జేసెను ॥ శ్లో ॥ దేశాంతరగతే కాంతే ఖిన్నా ప్రోషితభర్తృకేతి కుపితమదన - కోపించినమన్మథునియొక్క - సమద - ములు సమదభుజనత - మదముతోఁ గూడుకొన్న బాహువులచేత నువంచఁబడిన - సుమధనుః పువ్వువిల్లు యొక్క - టాంకృతములు శింజినీటంకారములు సరస..కటి - సరసమధుపాన - యోగ్యమై సమద్యపానముతోఁ గూడిన - నిధువనోత్సవవిలీన - సురతపు వేడుకయందు మిళితమై యున్న - యువతియువకోటి - యౌవనస్త్రీపురుషసమూహముయొక్క - కోరికలు - వాంఛితములు చివురులొత్తన్ - పల్లవించఁగా విపినవీథుల నేతెంచెన్ వనమార్గములయందు వ్యాపించెను ॥ బోండుమల్లె యనఁగా మహామల్లియనుట ॥ వ్యవాయో గ్రామ్యధర్మో మైథునం నిధువనం రతమిత్యమరః ॥ ౩౫

క ॥ అత్తఱి మురిపెపునడ జెలి । కత్తియ గమిగొలువ మృదులకలభాషలఁ దు । ల్లొక్కు తైదు వెడనగవులతోఁ । జిత్రభవుం డార్వ ననలువిదుము నేపమునన్ ॥ ౩౬

టీక ॥ అత్తఱి - ఆవసంతసమయమందు - మురిపెపునడన్ - వయ్యారపునడకతోడ చెలికత్తియగమి గొలువన్ - సకియలగుంపు సేవించఁగా - మృదులకలభాషలన్ - మృదువైనతియ్యనిపలుకులచేత - తల్లొక్కు తైదు - రంజిల్లుచున్న వెడనగవులతోన్ - ఏకసక్కెపునవ్వులతోడ - అథవా వెట్టినవ్వులతోనని - చిత్రభవుండార్వన్ - మన్మథుఁడు సింహనాదము చేయఁగా - ననలు విదుము నెపమునన్ - పువ్వులు గోయుమిషచేత మఱియొకరిపద్యముతోనన్వయము ॥ ౩౭

వ ॥ అలకని జేబులోఁ గుసుమమద్దిన పావడతోఁ జొక్కొప్పుచెం । గలువలవల్పుఁ జన్నుఁ గవకస్తురి తావి మఱఁద్రస్తరింపనం । దెలరొతమించఁ జెన్నితిగరిన్ వ్రతికింబొడకట్టెవెల్పుఁదో । య్యాలివిరుపానఁబట్టినయనంగునిమోహనబాణమోయనన్ ॥ ౩౮

టీక ॥ అలకనిజేబులోన్ - సన్నవలిపెపుచీరలోపలనుండు - కుసుమమద్దినపావడతోఁపన్ - కుసుంబాచాయ వేసిన తాబందుపైకెఁగనుపడఁగా - కొప్పుచెంగలువలవల్పున్ - కబరిలోనున్న హల్లకములవాసనయును - చన్నుఁగవకస్తురితావియున్ కుచములయందలిమృగమదవాసనయును - త్రస్తరింపన్ - తచ్చనలాడఁగా - అందెలరొదమీఱన్ మంజీరము

లఁ బ్రేమాతిశయ మతిశయించఁగా - పెన్నిధి - గొప్పనిధివంటి సమున వలె - వేల్పుదొయ్యాలి - అప్సరసయయిన పుంజికస్థల - చిఱునవ్వు పుట్టిన - చిన్న మెఱుఁగు సోనఁ దీర్చిన - అనంగుని - మన్మథునియొక్క - మోహనబాణమో యనఁ - సమ్మోహనాస్త్రమో యనునట్లుగా - ప్రతికింబోడకట్టెన్ - ప్రతినిష్టగల వాఁనికి ముందర గనుపడెను॥ ౩౬

తే॥ అత్తెఱంగున నదరిపాటార జంపు వన్నెఁ బోఁడ కట్టి తాఁ బాడు సన్నరవళి । పాటల ళిఝంకృతి శ్రుతిఁ బాముకొనఁగఁ । జూడక యచూచు చూపుతో నుడియఁటయును॥ ౩౭

టీక॥ అత్తెఱంగున - ఆ ప్రకారముగా - అదరిపాటార జంపు వన్నెన్ - ఆకస్మికపువింత కాంతిచేత - పోడకట్టి - కనుపడి - తాఁబాడు - తాను గానము చేసెడు - సన్నరవళిపాటలు - మంద్రస్వరముగల పాటల్లు - అళిఝంకృతి శ్రుతిన్ - తుమ్మెద ఝంకారమను సుతిని - పాముకొనఁగన్ - అవలంబించఁగా - చూడక యచూచు - చూడనట్టుగా నే చూచెడు - చూపుతోన్ - చూపుతోడ - నుడియఁటయున్ - తారసించఁగా సన్నరవళి - సన్నపుస్వరము॥ యీ రవళియను మాట ధ్వ యందును వాక్యమందును నర్థమిచ్చుచున్నది॥ యిందుకను దాహరణము భానుమతీపరిణయమ్ము ఆ ౪-౧౩౪.సీసము - అదియాలకించి మోహనతత్న పంజరాంతర సారికలు పల్కు దాళగతుల - రవళికిఁ బురివిచ్చి బవరి వో కేకి - తుమ్ముద్దు నెమలి బోదల తారక ముల్ఁ గెరలి॥ ౩౭

చ॥ తలకొని దానితమ్మలపుఁ తావి యాఁ మోవి యొఁ గౌను మేనును । గ్గలపు మెఱుంగు లీను తెలిగన్నులుఁ జన్నులు భృంగమాలికల్ । గెలిచిన యారు తీరుఁ దగు నెన్నడలుం దొడలుం వివేకముం । గలఁపఁగఁ గాంచి పంచశరకాండ విఖండిత ధైర్యసారుఁడై॥ ౩౮

టీక॥ తలకొని - ఆలాయపడి - దానితమ్మలపుతావి యున్ - అప్పుంజికస్థలయొక్క - తాంబూలపు వాసనయును - మోవి యున్ - అధరోష్ఠమును - కౌనున్ - నడుమును - మేనున్ - దేహమును - అగ్గలపు మెఱుంగు లీను - మిక్కుటమైన కాంతులను గలుగఁ జేయుచున్న - తెలిగన్నులు - స్వచ్ఛమైన నేత్రములును - చన్నులు - కుచములును - భృంగమాలికలు - తుమ్మెద బారులను - గెలిచిన - జయించిన - ఆరుతీరు - నూగారుయొక్క చక్కఁదనమును - తగు నెన్నడలున్ - తగియున్న చక్కనినడకలును - తొడలున్ - ఊరువులును - వివేకమున్ - ఉదితాను చిత జ్ఞానమును - కలపఁగఁ గాంచి - కలతపెట్టఁ గాఁ జూచి - పంచ...రుఁడై - పంచశరకాండ - మన్మథబాణముచేత విఖండిత - లెస్సగాఁ ద్రుంచివేయఁబడిన - ధైర్యసారుఁడై - ధీరత్వబలముగలవాఁడై - అనఁగా బొత్తిగాఁ బోఁగొట్టఁబడిన ధైర్యసారముగలవాఁడై యా ఋషి॥ ౩౯

క॥ మేను గగుర్పాటొదవిన । న్మ్రునిజపముఁ దపముఁ దన్ను మఱచి యనంగ । గ్లానిఁ బడి కదసి వడఁకుచు । హీనస్వరమెసఁగఁ బ్రోవవే నన్ననుచున్॥ ౪౦

టీక॥ మేనుగగుర్పాటు - శరీరము గగుర్పొడువఁగా - తమిన్ - ఆసక్తిచేత - అమ్మునిన్ - ఆమునీశ్వరుఁడు - జపమున్ - మంత్రపునశ్చరణమును - తపమున్ - యోగమును - తన్నున్ - తనను - మఱచి - విస్మృతినొంది - అనంగగ్లానిఁబడి - మన్మథబాధను జెంది - కదసి - సమీపించి - వడఁకుచున్ - సాత్త్వికభావజనితమైన కంపమును బొందుచును - హీనస్వరమెసఁగన్ - గద్గదస్వరమతిశయించఁగా - ప్రోవవే నన్ననుచున్ - నన్ను రక్షించ వేయని పలుకుచును॥ స్తంభః ప్రళయ రోమాంచౌ స్వేదో వైవర్ణ్య వేపథూ॥ ౪౦

తే॥ చెయ్యిపట్టిన మాత్రాన శిరసు వంచి । యవశ చందానఁ బై వ్రాలు నవ్వధూటిఁ । బర్ణశాలాంతరము సేర్చి బ్రాహ్మణుండు । కెరలు కోర్కులఁ గందర్పకేళిఁ దేలె॥ ౪౧

టీక॥ చెయ్యిపట్టిన మాత్రానన్ - చెయ్యిపట్టుకొన్న మాత్రముచేతనే - శిరస్సువంచి తలవంచుకొని - అవశ చందానన్ - మోహపారవశ్యమును బొందినదానివలె - పైవ్రాలు నవ్వధూటిన్ - పైనొరగి యా స్త్రీని - పర్ణశాలాంతరము సేర్చి - ఉటజమునకుఁ దీసుకొనిపోయి బ్రాహ్మణుండు - ఆబ్రహ్మర్షి - కెరలు కోర్కులన్ - ఉద్రేకమౌచున్న కాంక్షలచేత - కందర్పకేళిఁ దేలెన్ - సురతక్రీడయందు సుఖించెను॥ అనఁగా నాపుంజికస్థలరాఁగా దాని సౌందర్యాదులచే మోహపడి సురతక్రీడ సల్పెననుట॥ ౪౧

క ॥ తపమంతయుఁబొలివోవఁగ । నపుడన్నియమను జ్జగించియయ్యంగనతోఁ । దపసిమనోజక్రీడా । విపు
లైశ్వర్యంబులనుభవింపుచునుండెన్ ॥ ౪౨

టీక ॥ తపమంతయుఁబొలివోవఁగన్ - తాను జేసినతపస్సంతయువ్యర్థమయిపోవునట్లుగా - అపుడన్నియమను జ్జగించి - ఆనియమయమందునియమములన్నియువిడిచిపెట్టి - అయ్యంగనతోన్ - ఆస్త్రీతోడ - తపసి - మునీశ్వరుఁడు - మనోజక్రీడా - మన్మథకేళియను - విపులైశ్వర్యంబులు - అధికసంపదలు - అనుభవింపుచునుండెన్ - భోగింపుచునుండెను ॥

క ॥ ఈరీతిగొంత కాలం । బారామమహామహీధరారణ్యములం । దారామవలలఁడగిలివి । హారముస
లుపంగగర్భమై తజియగుఁడున్ ॥ ౪౩

టీక ॥ ఈరీతిఁ గొంతకాలంబు - ఈప్రకారముగాఁగొంత కాలము - ఆరామ...లందున్ - ఆరామ - ఉద్యానవనములయందును - మహామహీధర - ఘనమైనపర్వతములయందును - అరణ్యములందున్ - అడవులయందును - ఆరామవలలఁదగిలి - ఆయప్సరసయొక్క - జాలములలోఁబడి - అనఁగా దానికివశుఁడై - విహారముసలుపంగన్ - విహరించుచునుండఁగా - గర్భమై - అది వేఁకటియై - తజియగుడున్ - ప్రసవసమయముకాఁగా ॥ ౪౪

క ॥ అంతననుఁగాంచియదివిపి । నాంతరమునఁబాఱవైచి యరిగెఁగృపార్ద్ర । స్వాంతుడగు సంయమీం
ద్రుఁడు । చింతింపకపోమె నేమిచెప్పుదునధిపా ॥ ౪౪

టీక ॥ అంతననుఁగాంచి - అంతట నన్నుఁగని - అది - ఆయప్సరస - విపినాంతరమునఁబాఱవైచియరిగెన్ - అడవినడుమఁబాఱవేసిపోయెను - కృపార్ద్రస్వాంతుఁడగు - కరుణచే తడుపబడినహృదయముగల - సంయమీంద్రుఁడు - ఆమునీశ్వరుఁడును - చింతింపకపోలెన్ - విచారముచేయకతనయిచ్చగాఁబోయెను - అధిపా - ఓయిరాజా - ఏమిచెప్పుదున్ - ఈయన్యాయమేమనివచింతును ॥ ౪౫

వ ॥ అట్లువైచిచనుటయునాఁకటంగటగటంబడుచుండితీంద్రించుశశిమండలంబునవెడలుశిశిరకిరణప్రణాళి
కామిళదమృతరసగ్రాసంబునంజేసికొన్నిపూఁటలఁబుటపుటనైననన్నుంగనుంగొనిమునీంద్రుండుప్రియం
బందినిజాశ్రమంబునకుంగొనిచనిశశికళాసంవర్ధితనగుటంజేసి నాకుంగళావతి యనునామంబిడి పెనుచు
చుండ నేనునుజనకసేవాపరతంత్రవర్తిల్లుచుండెదునంత ॥ ౪౬

టీక ॥ అట్లువైచిచనుటయున్ - ఆరీతిఁబాఱవేసిపోఁగా - ఆఁకటంగటగటంబడుచుండి - ఆఁకటిచేతబాధపడుచును - తీంద్రించుశశిమండలంబునవెడలు - ప్రకాశించుచున్నచంద్రబింబమువలనబయలువెడలుచున్న - శిశిర...చేసి - శిశిరకిరణప్రణాళికా - చల్లనికిరణముల పరంపరయందు - మిళదమృతరసగ్రాసంబునంజేసి - కూడుకొనియున్న సుధారసప్రాశనమువలన - కొన్నిపూఁటలంబుటపుటనైన - కొన్నిదినములమీఁదవృద్ధిఁబొందిపుష్టిపాటిన - నన్నుంగనుంగొని - నన్నుఁజూచి - మునీంద్రుండుప్రియంబంది - మాతండ్రియైన మునీశ్వరుఁడుసంతోషించి - నిజాశ్రమంబునకుంగొనిచని - స్వకీయమైనతపోవనమునకుఁదీసుకొనిపోయి - శశికళాసంవర్ధితనగుటంజేసి - చంద్రకళచేతఁబెరిగినదాననౌటచేత - నాకుంగళావతియనునామంబిడి - నాకుఁగళావతియనుపేరుపెట్టి - పెనుచుచుండన్ - పెంచుచుండఁగా - నేనుజనకసేవాపరతన్ - నేనునుదండ్రియొక్కశుశ్రూషయందలియాసక్తిచేత - ప్రవర్తిల్లుచుండెదునంతన్ - ప్రవర్తించుచునుండుసమయమందు ॥ ౪౬

క ॥ ఎవ్వరుచూచినఁజూపులు । దివ్వఁబదనడఁగినడుచుసిద్ధననోలిపై । రవ్వకుమొదలగుపాపపు । జవ్వ
నమెదిరించెజిగిరొనఁగనామేనన్ ॥ ౪౭

టీక ॥ ఎవ్వరుచూచినన్ - ఎవ్వరువీక్షించినప్పటికిని - చూపులు దివ్వన్ - ఎదిరించితిరిగిచూచుటకు పదనడఁగినడుచు - వాడిచెడిప్రవర్తించెడు - సిద్ధననోలిపై - లజ్జచేతనొప్పినదై - రవ్వకుమొదలగు - రచ్చకుమూలమైన, అనఁగా

నిండపాలై యనుట - పాపపుజవ్వనము - కోఱగానియావ | మీఱునట్టుగా - ఎదిరించెఁ - అటుముకొనెను॥ ౪౬
నము- నా మేనఁ - నాశరీరమందు- జిగిమెసఁగఁ - కాంతి |

శా॥ ఆవేళంబొడగాంచి ఖేచరుఁడొకం డాసక్తిదేవాపిసంజ్ఞావంతుండు సబాంధవుండగుచు నిశ్శంక కన్న
నఁ వేఁడు వాఁ । డై వాచంయముఁడగ్నికార్య నిరతుండై యున్నచోఁబర్ణశా । లావాసంబున కేఁగుదెంచి ని
జభావాకాంక్ష సూచించినఁ॥ ౪౭

టీక॥ ఆవేళంబొడగాంచి- ఆసమయమందుఁజూచి-దేవాపిసంజ్ఞావంతుండు - దేవాపియను పేరుగలిన - ఖేచరుఁడొకండాసక్తిఁ- ఒకగంధర్వుఁడుప్రేమచేత- సబాంధవుండగుచుఁ - తనచుట్టములతోఁ గూడుకొన్నవాఁడగుచు - నిశ్శంకఁ - సంకోచము లేకుండ-ననుఁ వేఁడువాఁడై - నన్నడగఁదలఁచినవాఁడై - వాచంయముఁడు - మౌనవ్రతియై నమునీశ్వరుఁడు - అగ్నికార్య నిరతుండై యున్న చోఁ- హోమకార్యమందాసక్తుఁడై యుండఁగా - పర్ణశాలావాసంబున కేఁగుదెంచి- ఉటజగృహమునకువచ్చి - నిజభావాకాంక్షఁ- తనమనస్సునందుకోరికను-సూచించినఁ- సూచనసేయఁగా॥ వాచంయమోమున్యరిత్యమరః॥ ౪౭

సీ॥ శిఖిపింఛనఖపరిష్కృతములై సేవంతి । విరులతీరగు శిరోవేష్టనములు । నెఱగంటిచూడ్కిఁ దాయతు
లబాహువులువంచి । నారాచులల్లార్చు నారజములు। కాదంబరీగంధగర్భంబులై వల్చు ! ఘనసారమిళదాస్య
గంధములును । దరహాసములఁదోఁచు తాంబూలసేవాంధ । కారితాధర రదక్షతులయొఱపు॥ తే॥ చిటులు
గందంపుఫ్రాఁతలు జిహ్వకలకు । ననుపు నెఱవాదిబంటు పంతపుఁబదరులు । ఘనమగుజుగుప్సఁ బెనుపనజ్ఞన
ముసూచి । ఋషిమనంబునఁగడునసహ్యించుకొనుచు॥ ౪౮

టీక॥ శిఖిపింఛనఖ- నెమలిపించెయింఁకెలచేత-పరిష్కృతములై - అలంకరించఁబడినవై - సేవంతివిరులతీరగు - చేమంతిపువ్వులవరెనున్న - శిరోవేష్టనములు - తలపాగలును - ఎఱగంటచూడ్కిఁ- మదపానముచేత నెఱ్ఱనైనకన్నులయొక్కచూపును- తాయెతులబాహువులువంచి - సందటితాయెత్తులుగల భుజములువంచి - నారాచులల్లార్చుఁ- చేఁతుల లోనుండు టంకాయుధములు - అనఁగాఁ జీరనపుటులుజవ్వాడించెడు - ఆరజములు - ఆగడములును- కాదంబరీగందగర్భంబులై - సారాయివాసనలోపలగలవై- వల్చు - పరిమళించెడు - ఘనసారమిళత్ - కర్పూరముతోఁ గూడుకొన్న - ఆస్యగంధములును - నోటికంపులును - దరహాసములఁదోఁచు- చిఱునవ్వులతోఁగనుపడుచున్న - తాంబూల...యొఱపు - తాంబూలసేవాంధకారితా - వీడెమువేసుకొనుటచేతఁగనుపడ నివిగాఁ జేయఁబడిన - అధర పెదవులయందలి - రదక్షతులయొఱపు - పలుగాట్లయొక్కయొప్పిదమును - చిటులుగందంపుఫ్రాఁతలు- పేటెత్తినగంధపుఫ్రాఁతలును జిహ్వకలకు...ననుపు- జిహ్వకలకు-నాలుకలకునల వాటుపడియుండు - నెఱవాదిబంటుపంతపుఁబదరులు- చాతుర్యముతోఁగూడినబంటుపంతములుపలికెడుబడాయిమాటలును- అనఁగాపిటకానిలక్షణములు-ఘనమగుజుగుప్సఁ బెనుపఁ- అధికమైనభీభత్సరసమును నతిశయింపఁజేయఁగా - అజ్ఞనముసూచి - ఆవచ్చినవారినిజూచి- ఋషి - మునీశ్వరుఁడు-మనంబునఁగడునసహ్యించుకొనుచుఁ మనస్సునమిక్కిలియసహ్యపడుచును॥ ౪౮

శా॥ ఆహాధన్యుఁడనైతిమద్విమలవంశాచారవిద్యాతపః - శ్రీహోమాదులు నేడుగాతుద ఫలించెఁ నా
గవాసంబుమ । ద్గేహశ్రోణికి బిడ్డవేఁడుటకు నే తేఁగాంచుటఁ బ్రాహ్మ్య మిం - కోహో చాలుఁబో
కాలిపోమెకరో పోపోనోటి క్రొవ్వేటికిఁ॥ ౪౯

టీక॥ ఆహాధన్యుఁడనైతిఁ- ఔరా నేను కృతార్థుఁడనైతిని - నాగవాసంబు - భోగపుమేళము - మద్గేహశ్రోణికిఁ నాయింటికి - బిడ్డవేఁడుటకు నే తేఁగాంచుటఁ - చిన్నదానినడుగునిమిత్తమై వచ్చుటచుచ్చినందున - మద్వి...మలు - మద్విమల - నాపరిశుద్ధమైన- వంశ - కులమును - ఆచారనడుపడిమును - విద్యా - జ్ఞానమును-తపః శ్రీ - తపస్సయొక్కసమృద్ధియు- హోమము - అగ్నికార్యమును - ఆదులు మొదలైనవి - నేడుగాతుదఫలించెఁ - ఈదినముగదా సాఫల్యమాయెను - బ్రాహ్మ్యమింకోహో చాలుఁ - బ్రాహ్మణ్యమిఁక మీఁదనాహా చాలును - పో కాలిపోమెదరో- పోకాలిపోమెదరో - పోరో- పోరా- నోటిక్రొవ్వేటికిఁ-నోరుక్రొవ్వినమాట లెందుకాడుచున్నారు॥ ౪౯

క॥ మీతరము నార లేతటి। నేతరితనమునఁ దపస్వి గృహకన్యకలన్। వీతభయవృత్తి వేఁడిరొ। కోతముఁ దరిక్రింపకొరఁ బ్రొవ్వులటంచున్॥ ౫౨

టీక॥ మీతరమువారలు - మీవంటివాండ్రు - అనఁగానట విటగాయకులైన గంధర్వులు - ఏతటిన్ - ఏకాలమందైనను ఏతరితనమునన్ - గొండగొయ్యతనముచేత - తపస్విగృహ కన్యకలన్ - మునికన్నియలను - వీతభయవృత్తిన్ - భయములేకుండను - తముఁదరిక్రింపగ - తమయోగ్యతతమరువి చారించుకొనకుండ - వేఁడిరొకో - అడిగినారుగా - ఓరి క్రొవ్వులటంచున్ - ఓరి మదమనియనుచును॥ ౫౨

క॥ వసుధేశ ముక్కుఁ డుస్సిన। పసరము క్రియఁ గెరలి తిట్టెఁ బకున్ బుషి వా। రుసురుసుని వెడలిపోయిరి। ముసలిగదా పుట్టినిల్లు మున్ క్రోధమతకున్॥ ౫౩

టీక॥ వసుధేశ - ఓయి రాజా - బుషి - మునీశ్వరుఁడు - ముక్కుఁ డుస్సినన్ - ముక్కుదాడు తీసిన - పసరముక్రియన్ - వృషభమువలె - కెరలి - రోషించి - తిట్టెఁబకున్ - వెనుక ముందుఁజూడక తిట్టెను - వారు - ఆగంధర్వులు - ఉసురుసుమని వెడలిపోయిరి - ఉస్సురని నిరాశులై లేచిపోయిరి - మఱి క్రోధమతకున్ - ప్రధానమైన తీక్ష్ణత్వము నకు - ముసలిగదా పుట్టినిల్లు - ముసలివాఁడే కదా జన్మస్థానము - అనఁగా ముదివచ్చినకొలఁది కోపము హెచ్చుచున్నదనుట॥ ౫౩

వ॥ అట్టియెడం దన మనోరథంబు విఫలంబగుటకుఁ గ్రోధాంధుండై నన్ను భిలషించు గంధర్వుండిట్లనియె॥

టీక॥ అటియెడన్ - ఆసమయమందు - తనమనోరథంబు విఫలంబగుటకున్ - తనయొక్క కోరిక వ్యర్థమైనందుకు క్రోధాంధుండై - కోపముచేతఁ గన్నుగానని వాఁడై - అనఁగానధిక కోపముగలవాఁడై యనుట - నన్ను భిలషించు గంధర్వుండు - నన్నుఁ గోరిన గంధర్వుఁడు - ఇటనియెన్ - ఈలాగని పలికెను॥

శా॥ నీవైశిష్ట్యము తిట్టులన్నె యయ నే నీకంటె నేదక్కువే। యీవే కన్యక నీవుగాక మఱిమద్వృత్తాన్వయాచారముల్। నీవా పేర్కొనుపాటివాఁడవిలఁ గానీనిల్తుగాకేమిపో। పోవిప్రాధమ నిన్నుఁ బోలనికనల్పుల్లే రుదంభవ్రతా॥ ౫౪

టీక॥ నీవైశిష్ట్యము - నీయొక్క వైశిష్ట్యకము - తిట్టులన్నె అయ నే - శాపెనలచేతఁ బ్రకాశించునా - నీకంటె నేఁదక్కువే - నీకన్నను నేను దక్కువవాఁడనా - ఈవేకన్యక నీవుగాక చిన్నదానినిన్నవ్వకపోయినఁ బోనీగాని - మఱి మీఁదిమిక్కిలి మద్వృత్తాన్వయాచారములు - మావ్యాపారము మావంశము మాయాచారము నీవినిని - నీవా పేర్కొను పాటివాఁడవు - నీవా యెంచెడు పాటివాఁడవు - ఇలఁగానీనిల్తుగాకేమి - భూమియందు బ్రదుకుదువుగాని లే - పోపో విప్రాధమ బ్రాహ్మణాధమా పోపో - నిన్నుఁ బోలని కనల్పుల్లేరు - నీవంటినీచులు వేఱు లేరు - దంభవ్రతా - కపటపునీమముగలయో మునీశ్వరుఁడా॥ ౫౪

తే॥ అనుచుఁ బగచాటిపోయి వాఁడర్ధరాత్రసమయమున శస్త్రనిహతి మజ్జనకుఁ జంపె। నట్లయగుఁ గాకఁ బుడమిఁ గామాంధచిత్తుఁ। డెవ్వరి వధింపఁ డెటు సేయఁ డేమి గాఁడు॥ ౫౫

టీక॥ అనుచుఁ బగచాటిపోయి - అని యీతీరున విరోధపుమాటలాడిపోయి - వాఁడర్ధరాత్రసమయమునన్ - ఆగంధర్వుడు సగమురాత్రివేళ - శస్త్రనిహతిన్ - కత్తిపోటుచేత - మజ్జనకుఁ జంపెన్ - మాతండ్రిని వధించెను - అటయగుఁ గాకన్ - ఇందుకాశ్చర్యమేమి యది సరేకదా - యేమనఁగా - పుడమిఁ గామాంధచిత్తుఁడు - భూమియందుఁ గామముచేతఁ గన్నుగానని వాఁడు - అనఁగా మంచి శబ్బరలు తెలియని వాఁడనుట - ఎవ్వరి వధింపఁడు - ఎవరిని జంపఁడు - ఎట్లు సేయఁడు - ఏమి పని చేయఁడు - ఏమి గాఁడు, ఏమై పోఁడు - అనఁగా నెటువంటి పూజ్యులనైనఁ జంపును - ఎట్టిదుష్కార్యమైనను జేయును - ఎటువంటి నీచత్వమునైనఁ బొందును॥ ౫౫

తే॥ అపుడు మెడఁ గోయ మునిరోఁజూటాలకించి। మేలు కొనిదివ్వె యిడి సంభ్రమించి యేన్చ - ననుఁ బొదివిరి పొరిగిండ్లనున్న తపసు। లాదుకాచారుఁ డును భాతెనటను మునుగ॥ ౫౬

టీక ॥ అపుడు - ఆసమయమునందు - మెడఁగోయఁబడుచున్న రోఁజు టాలకించి - గంధర్వుఁడు కంఠము ఛేదించఁగా మాతం డ్రి యాయాసపడుటవిని - మేలుకొనిదివ్వె యిడి - నిద్రలేచిదీపము వెలిగించి - సంభ్రమించియేడ్చుచున్నన్ - తొందరపడి శోకదనము చేసెడుచున్న - పొరుగిండ్లనున్న తపసులు - ఈవలావలియిండ్లమునీశ్వరులు - పొదివికి - క్రమ్ముకొనిపోదార్చి రిఅటకమును - అంతకమును పే - ఆదురాచారుఁడునుబాలేన్ ఆపాపాత్ముఁడైనగంధర్వుఁడునుబలుగొట్టిపోయెను ॥

వ ॥ అంతఁదెలతెలవేఁగుటయుఁ బ్రభాతసమయంబున

టీక ॥ అంతఁదెలతెలవేఁగుటయున్ - అంతటఁదెల్లవారఁగా । ప్రభాతసమయంబునన్ - ఉదయకాలమునందు ॥

క ॥ ధారాళక్షతజోక్షిత । ఘోరజరాధవళితోరుకూర్చముగఁగరా । చూరిక్ మెడదెగియుటజా । గారంబు నఁబడినమూఁడుగాళ్లముసలికిన్ ॥ ౫౭

టీక ॥ ధారా...ముగన్ - ధారాళ - అడ్డులేనటుగా స్రవించు । క్షతజ - రక్తముచేత - ఉక్షిత - తడుపఁబడిన - ఘోరజరాధవళిత - భయంకరమైన ముదిమిచేఁత - దెల్లగానెఱిసిన - ఉరుకూర్చముగన్ - గొప్పగడ్డము మీసములుగలుగునట్లుగా - కరచూరిక్ మెడదెగి - చూరుకత్తిచేత గొంతుదెగి - ఉటజాగారంబునఁబడిన - పర్ణశాలయందుఁబడియున్న - మూఁడుగాళ్లముసలికిన్ - కేవలవృద్ధుడు ॥ క్రియాపదముముందరిపద్యమునఁజెప్పినాడు - కూర్చమునఁగానడుము మొదలైనవన్నిందుఁ బ్రమాణము దొరకలేదు ॥ ౫౭

ఆ ॥ అగ్నియిడ్చియకటయమ్మాబాల్యముగనన్నుఁ । బెనిచెందల్లివై చిచనిసపిదపఁ దానైతలిమాయు నె నెమ్మినట్టిమ । జనకుఁడీగ్లె నేటివిమనికియనుచు ॥ ౫౮

టీక ॥ అగ్నియిడ్చి - అగ్నిసంస్కారముచేసి - అకట - అయ్యో - తల్లివై చిచనినపిదపన్ - జననిప్రాణము వేసిపోయినతర్వాత - తానేతల్లిమాఱునై - మాయమ్మప్రత్యామ్నాయమునాడానేయయి - ఆబాల్యముగన్ - చిన్నప్పటినుండి - నెమ్మిన్ - నెనరుచేత - నన్నుఁబెంచెన్ - నన్నుఁబెంచెను - అట్టిమజ్జనకుఁడీగ్లెన్ - అట్టిమాతండ్రిమృతిఁబొందెను - పటిమనికి యనుచున్ - ఇఁక నేమిబ్రతుకనుకొని ॥ ౫౮

క ॥ వందురివగలన్ దేహము । పొందెడలఁగఁజూచునన్నుఁ బోడగనిదివిఁదా । నెందులకేగుచు నోగిరి । నందన దిగివచ్చికరుణనాకిట్లనియెన్ ॥ ౫౯

టీక ॥ వందురి - విలపించి - వగలన్ - చింతలచేత - దేహము పొందెడలఁగఁజూచు - శరీరసాంగత్యమువదలవలెననిఅనఁగా మృతిపొందవలెననియత్నపడుచున్న - నన్నుఁబొడగని - నన్నుఁజూచి - దివిన్ - అంతరిక్షమందు - తానెందులకేగుచున్నో - తానెక్కడికో వెడలుచును - గిరినందన - పార్వతీదేవి - దిగివచ్చి - భూమికిదిగివచ్చి - కరుణ నాకిట్లనియెన్ - దయచేతనన్నుగురించియొకవాక్యముపలికెను ॥ ౫౯

మ ॥ అతిసౌందర్యనిశాంతమీతనువలభ్యంబిట్లు శోకాతురా । న్వితవై దీనిఁదొఱంగఁగాఁదగు నేతద్వ్యచాలు నీసాహసం । బతిలోకుండుస్వరోచినీకుఁబతియౌనా రాజు చేఁబట్టియ । ప్రతిమశ్రీవిభవంబుగాంచెదవు నావల్కొండుగానేర్చునే ॥ ౬౦

టీక ॥ అతిసౌందర్య - మిక్కుటమైనచక్కఁదనమునకు - నిశాంతమీతనువు - ఆలయభూతమైనదియీశరీరము - అలభ్యంబు - ఇదిదొరుకునదికాదు - ఇట్లుశోకాతురాన్వితవై - ఈప్రకారముగాదుఃఖవ్యాధితోఁ గూడినదానవై దీనిఁదొఱంగఁగాఁదగునె - ఈదేహమునువదలుటన్యాయమగునా అనఁగాన్యాయముకాదు - తన్వీ - చిన్నవయసుగల కళావతీ - చాలునీసాహసంబు - నీవుచేయఁబూనిన తెగువచాలును - అతిలోకుండుస్వరోచి - లోకాతీతమైనప్రభావముగలస్వరోచియనుపురుషుఁడు - నీకుఁబతియౌను - నీకుపెనిమిటియవుచున్నాఁడు - ఆరాజుచేఁబట్టి - ఆరాజుచెట్టబట్టి

ట్టి - అప్రతిమ - సమానరహితమైన - శ్రీవిభవంబు గాం చెదవు - ఐశ్వర్యమనుభవించుచున్నావు | నాపల్కు-ంబుగానేర్పునే- నామాటను జిరయుకీర్ధముగా నవునా - అనఁగా నేనాడినమాటతప్ప నేరదనుట॥ ౬౭

క ॥ వినుమదియుఁగాక పద్మిని | యనఁబరఁగినవిద్య నేఁడ్రియయంబునని త్తుం గొనుసీవుతత్ప్రసాదం | బునసీవు నభీష్టసౌఖ్యములుసిద్ధించున్॥ ౬౧

టీక ॥ వినుము - ఓకళావతీయను కర్ణింపుము- అదియుఁగాక - సీవుస్వరోచిని చేఁ బట్టియయిశ్వర్యమనుభవించుటయే కాక - పద్మినియనఁబరఁగినవిద్యన్ - పద్మినీయన్నునట్టుగాఁ బ్రసిద్ధిపొందినవిద్యను - నేఁడ్రియయంబునని త్తున్ - నేనుప్రేమచేతనిచ్చుచున్నాను - కొను నీవునీవుపరిగ్రహించుము- తత్ప్రసాదంబునన్ - ఆవిద్యయొక్కయనుగ్రహము చేత- నీకునభీష్టసౌఖ్యములుసిద్ధించున్ - కోరినసౌఖ్యము లన్నియు నీకులభించుచున్నవి॥ ౬౧

వ॥ అనిరహస్యంబుగా నవ్విద్య నాకునుపదేశించి ముక్కంటి వాల్గంటిమింటిచొప్పునంజనియె నేనును తద్వచనామృతాస్వాదనంబుగాఁ బ్రాణంబులునట్టుకొనియున్న దాననాస్వరోచిసీవకాదలంచెదవంచనాలాపంబులుడిగి యప్పద్మినీవిద్యారత్నంబుతోఁగూడ నన్నుంబరిగ్రహింపుమనిననంగీకరించియమ్మహీవిభుండు॥

టీక ॥ అనిరహస్యంబుగా - ఈలాగనిపలికిగోప్యముగా ఇవ్విద్య నాకునుపదేశించి - ఈవిద్య నాకుపదేశముచేసి ముక్కంటి వాల్గంటి - త్రిలోచనునిభార్యయైన పార్వతి- మింటిచొప్పునంజనియెన్ - ఆకాశమార్గమునఁబోయినదా మెను - నేనును తద్వచనామృతాస్వాదనంబ - నేనును నామె యొక్క వాక్యమను సుధాస్వీకారమే - ఊఁతగాన్ - ఆధారముగా - ప్రాణంబులువట్టుకొనియున్నదాన్ - ప్రాణములునిల్పుకొనియున్నాను - ఆస్వరోచిసీవకాదలంచెదన్- ఆమెచేతఁజెప్పఁబడినస్వరోచినీవేయనుచువదినియూహించుచున్నాను - వంచనాలాపంబులుడిగి - కపటప్రసంగములు చెయ్యక - అప్పద్మినీవిద్యారత్నంబుతోఁగూడన్- ఆపద్మినియనుశ్రేష్ఠమైనవిద్యతోఁగూడ - నన్నుంబరిగ్రహింపుమనినన్ - నన్నుఁజేకొనుమనిపలుకఁగా - అంగీకరించి- సమ్మతించి - అమ్మహీవిభుండు - ఆరాజు॥ ౬౨

క ॥ ఏకాగ్రతనవ్విద్యలు | గైకొనిపుణ్యాహపూర్వకంబుగగుణరత్నాకరుఁడయ్యెద్దఱిన | స్తోకోన్నతిఁ బెండ్లియయ్యె సుముహూర్తమునన్॥ ౬౩

టీక ॥ ఏకాగ్రతన్- నిశ్చలమతిచేతఅవ్విద్యలుగైకొని - ఆరెండువిద్దెలనుగ్రహించి - పుణ్యాహపూర్వకంబుగన్- ముందుగాఁబుణ్యాహవాచనము చేసుకొని - గుణరత్నాకరుఁడు- సుగుణసముద్రుఁడైనస్వరోచి - అయ్యెద్దఱిన్- ఆవిభావసికళావతియను స్త్రీలనిద్దఱిని- అస్తోకోన్నతిన్- మహాఘనతచేత - సుముహూర్తమునన్ - మంచి లగ్నమందు- పెండ్లియయ్యెన్- వివాహము చేసుకొనెను॥ ౬౩

ఉ ॥ ఆసమయంబునన్మొరసెనభ్రపదంబున దేవదుందుభుల్ | సేసలుచల్లిరచ్చరలుసిద్ధనికాయముచేరినన్నుతుల్ | చెసెఁబ్రసూనవృష్టిసురిసెజనరంజనకారివాసనో | ల్లాసముతై చెలంగెశుభలక్షణదక్షిణగంధవాహముల్॥ ౬౪

టీక ॥ ఆసమయంబునన్- ఆవివాహకాలమందు - అభ్రపదంబునన్- మింటను- దేవదుందుభులు॥ దేవతాసంబంధమైనభేరులు- లనఁగానగారాలు- మొరసెన్- మ్రోసెను- అచ్చరలు- అప్సరస్త్రీలు- సేసలుచల్లిరి- పుష్పాక్షతలుమైనిజల్లిరి- సిద్ధనికాయము-సిద్ధులయొక్కసమూహము- చేరినన్నుతుల్ చేసెన్ సమీపించి స్తోత్రములు చేసెను- ప్రసూనవృష్టిసురిసెన్- పువ్వులవానవర్షించెను- జనరంజనకారి- జనులకందఱికినుల్లాసకరమైన- వాసనోల్లాసముతై - పరిమళములచేతనొప్పుచున్నవై - శుభలక్షణ-శుభచిహ్నములుగలిగిన- దక్షిణగంధవాహములు- మలయమారుతములు - చెలంగెన్-ఒప్పెను-అనఁగావ్యాపించెననుట॥ ని॥ భేరీ స్త్రీమందభిః పుమానిత్యమరః॥ ౬౪

టీక॥ అపుడు - ఆసమయమందు - మెడఁగోయఁబడిన రోఁజు టాలకించి - గంధర్వుఁడు కంఠము ఛేదించఁగా మాతండ్రి యాయాసపడుటవిని - మేలుకొనిదిద్దేవ యిడి - నిద్రలేచి దీపము వెలిగించి - సంభ్రమించియేఁడ్చునన్నున్ - తొందరపడి లోడనముచే నేడుచున్న - పొరుగిండ్లనున్న తపసులు - ఈ వలావలియిండ్లమునీశ్వరులు - పొదివిరి - క్రమ్ముకొనిపోదార్చిరి అటకుమునుపే - అంతకుమునుపే - ఆదురాచారుఁడును బాపాత్ముఁడైన గంధర్వుఁడును బఱుగెత్తిపోయెను॥

వ॥ అంతఁ దెలతెలవేగుటయుఁ బ్రభాతసమయంబున

టీక॥ అంతఁదెలతెలవేగుటయున్ - అంతటఁదెల్లవాఱఁగా । ప్రభాతసమయంబునన్ - ఉదయకాలమునందు॥

క॥ ధారాళక్షతజోక్షిత । ఘోరజరాధవళితోరుకూర్చ ముగఁ గరా । ళచూరికి మెడదెగియుటజా । గారంబు

నఁబడినమూఁడుగాళ్లముసలికిన్॥ ౫౭

టీక॥ ధారా...ముగన్ - ధారాళ - అడ్డులేనటుగాస్రవించు । క్షతజ - రక్తముచేత - ఉక్షిత - తడపఁబడిన - ఘోరజరాధవళిత - భయంకరమైనముదిమిచేత - తెల్లగానెఱిసిన - ఉరుకూర్చముగన్ - గొప్పగడ్డమును మీసములుగలుగునట్లుగా - కరచూరికి మెడదెగి - చూరుకత్తిచేత గొంతుదెగి - ఉటజాగారంబునఁబడిన - పర్ణశాలయందుఁబడియున్న - మూఁడుగాళ్లముసలికిన్ - కేవలవృద్ధునకు॥ క్రియాపదముముందరిపద్యమునఁజెప్పినాడు - పూర్వమునఁగానదుమూ మొదలైనవన్నందుకుఁ బ్రమాణము దొరకలేదు॥ ౫౭

ఆ॥ అగ్నియిడ్చి యకట యాబాల్యముగ నన్నుఁ । బెనిచె నెదల్లి వై చిచనిసపిదపఁ దా నెతల్లిమాటు నై నెమ్మినట్టి

ము । జ్జనకుఁ డీల్గె నేటిమనికి యనుచు॥ ౫౮

టీక॥ అగ్నియిడ్చి - అగ్నిసంస్కారముచేసి - అకట - అయ్యో - తల్లివై చిచనిసపిదపన్ - జననిప్రాణమువేసిపోయినతర్వాత - తానెతల్లిమాటునై - మాయమ్మప్రత్యామ్నాయమునుదానేయయి - ఆబాల్యముగన్ - చిన్నప్పటినుండి - నెమ్మిన్ - నెనరుచేత - నన్నుఁబెనిచెన్ - నన్నుఁబెంచెను - అట్టిమజ్జనకుఁడీల్గెన్ - అట్టిమాతండ్రిమృతిఁబొందెను - పటిమనికి యనుచున్ - ఇఁక నేమిబ్రతుకనుకొని॥ ౫౮

క॥ వందురి వగలన్ దేహము । పొందెడలఁగఁ జూచు నన్నుఁ బొడగని దివిఁ దా । నెందుల కేగుచు నో గిరి । నందన

దిగివచ్చి కరుణ నాకిట్లనియెన్॥ ౫౯

టీక॥ వందురి - విలపించి - వగలన్ - చింతలచేత - దేహము పొందెడలఁగఁజూచు - శరీరసాంగత్యమువదలవలెనని - అనఁగా మృతిపొందవలెననియత్నపడుచున్న - నన్నుఁబొడగని - నన్నుఁజూచి - దివిన్ - అంతరిక్షమందు - తానెందులకేగుచు - తా నెక్కడికో వెడలుచును - గిరినందన - పార్వతీదేవి - దిగివచ్చి - భూమికిదిగివచ్చి - కరుణ నాకిట్లనియెన్ - దయచేతనన్నుగురించియొకవాక్యముపలికెను॥ ౫౯

మ॥ అతిసౌందర్యనిశాంతమీతనువలభ్యం బిట్లు శోకాతురా । న్వితవై దీనిఁ దొలంగఁ గాఁ దగదు నేతద్వ్యచాలు

నీసాహసం । బతిలోకుండు స్వరోచి నీకుఁ బతియౌ నారాజు చేఁబట్టియ । ప్రతిమశ్రీవిభవంబు గాంచెదవు నాప

ల్కుండు గా నేర్పవే॥ ౬౦

టీక॥ అతిసౌందర్య - మిక్కుటమైనచక్కఁదనమునకు - నిశాంతమీతనువు - ఆలయభూతమైనదియీశరీరము - అలభ్యంబు - ఇదిదొరుకునదికాదు - ఇట్లుశోకాతురాన్వితవై - ఈప్రకారముగాదుఃఖవ్యాధితోఁ గూడినదానవై - దీనిఁదొలంగఁగాఁదగునే - ఈదేహమునువదలుటన్యాయమా కాదనఁగాన్యాయముకాదు - తన్వీ - చిన్నవయసుగల కళావతీ - చాలునీసాహసంబు - నీవుచేయఁబూనినతెగువచాలును - అతిలోకుండు స్వరోచి - లోకాతీతమైనప్రభావముగలస్వరోచియనుపురుషుఁడు - నీకుఁబతియౌను - నీకుపెనిమిటియవుచున్నాఁడు - ఆరాజుచేఁబట్టి - ఆరాజుచేపట్టి

క॥ కని తత్తటస్థలంబున । ననుమతి విహరించె సవిధహరి హయవరనం । దననందనహరిచందన । వనపవనార్భక వినోదవశగతుఁ డగుచున్॥ ౭౯

టీక॥ కని - చూచి - తత్తటస్థలంబునన్ - ఆకొలని యొడ్డున - సవిధ...గుచున్ - సవిధ - సమీపమందలి - హరిహయవరనందన - ఇంద్రుని కుమారుఁడైన జయంతుని యొక్క - నందన - నందనవనమందుండు - హరిచందనవన - పారిజాతవనసంబంధమైన - పవనార్భక - పిల్లవాయువు యొక్క - అనఁగా మలయమారుతము యొక్క - వినోద విహారమునకు వశగతుఁ డగుచున్ - లోఁబడినవాఁడై చును - అనుమతి విహరించెన్ - మనస్సమాధానముగాఁ గ్రీడించెను॥ ౭౯

ఉ॥ అందొకయంచలేమ గహనానిలసంచలదూర్మిమాలికా । మందవిహారసౌఖ్యమున మత్తిలి దవ్వులనున్న చక్రవా । కిం దగఁ జేరఁ బిల్చి పరికించితె యెంత తపం బొనర్చిరో । యిందునిభాస్య లుంబతియు నేకమతిం గవగూడి యుండఁగాన్॥ ౮౦

టీక॥ అందొక యంచలేమ - ఆకొలని యందొక యాఁడుహంస - గహనా...మున్ - గహనానిల - వనవాయువు చేత - సంచలత్ - మిక్కిలి కదలుచునుండు - ఊర్మిమాలికా - తరంగశ్రేణి యందలి - అమందవిహారసౌఖ్యమునన్ - అతిశయవిహారమువలని సుఖభావము చేత - అనఁగా హాయిచేత - మత్తిలి - పారవశ్యమును బొంది - దవ్వులనున్న - తనకు దూరము కానున్న - చక్రవాకిన్ - దగఁ జేరఁ బిల్చి - పెంటిజక్కవను - అనఁగా జక్రవాకస్త్రీని దగ్గఱకుఁ బిలిచి - పరికించితె - చూచితివా - ఈ యిందునిభాస్యలుం బతియున్ - ఈ స్త్రీలును బెనిమిటియు - ఏకమతిన్ - ఒక్కటే మనస్సు చేత కవగూడియుండఁగాన్ - జోడుగూడియుండుటకు - ఎంత తపం బొనర్చిరి - ఎట్టి తపస్సు చేసుకొనిరి॥ ఎడబాయక భర్తృభార్యలు కూడియుండుట యతిశయ ఫలమనుట॥ ౮౦

క॥ మెలఁతకుఁ బతిపైనైనను । మెలఁతుకపైఁ బతికినైన మేలగు టెందుం । గలయది మెలఁతకుఁ బతికిన్ । వలపు సమంబగుట జన్మవాసన చెలియా॥ ౮౧

టీక॥ మెలఁతకున్ - స్త్రీకి - పతిపైనైనన్ - పురుషునిమీఁదనైనను - మెలఁతుకపైన్ - స్త్రీమీఁదను - పతికినైనన్ - పురుషునకైనను మేలగు టెందుం గలయది - వలపు పుట్టుట లోకమునఁ గలిగినమాట - మెలఁతకుఁ బతికిన్ - స్త్రీకిని బురుషునకినిగూడ వలపు సమంబగుట మోహము తుల్యమై యుండుట - చెలియా - ఓ స్నేహితురాలా - జన్మవాసన - పూర్వజన్మసంస్కారము గాని మఱియొకటి గాదు సుమా॥ ౮౧

ఉ॥ కావున వీరియందు నధికంబగు కూరిమి మిగ్గిలియుండు నీ । భూవలయాధినాథునకుఁ బోల్పఁగ నీవిభునందు నగ్గలం । బీవనజాయతాక్షులకు నిచ్చఁ బ్రియంబది గానఁ బూవునుం । దావియుఁ బోలెఁ జాలఁ బ్రమదం బొనరించిరి నాకు నెచ్చెలీ॥ ౮౨

టీక॥ కావునన్ - కాఁబట్టి - వీరియందున్ - ఈ స్త్రీలయందు - ఈభూవలయాధినాథునకున్ - ఈభూమి నేలెడు అనఁగా స్వారోచికి - అధికంబగు కూరిమి మిగ్గిలియుండున్ - మిక్కుటమైన ప్రేమ గలిగియున్నది - పోల్పన్ నీవిభునందున్ - ఒప్పుగా నీ రాజునందును - ఈ వనజాయతాక్షులకున్ - ఈ స్త్రీలకు - ఇచ్చఁ బ్రియంబు - మనస్సున ప్రేమ - అగ్గలంబు - మిక్కిలి యధికమై యున్నది - అదిగానన్ - అదిగనుక - పూవుందావియుం బోలెన్ - పువ్వును బరిమళమును వలెన వినాభావసంబంధము చేత - నెచ్చెలీ - ఓ చెలియా - చాలఁ బ్రమోదం బొనరించిరి నాకున్ - నాకు మిక్కిలి సంతోషము చేసిరి॥ ౮౨

వ॥ అని పలుకు నమ్మరాళలోలనయన పలుకులు పలాలంబు చేసి చక్రవాకి యిట్లనియె॥

టీక॥ అని పలుకు - ఈ ప్రకారముగాఁ బలుకుచున్న - అమ్మరాళలోలనయన - ఆహంసస్త్రీ యొక్క - పలుకులు పలాలంబు చేసి - మాటలు గడ్డి చేసి - అనఁగా నంగీకరించక - చక్రవాకి యిట్లనియెన్ - జక్కవస్త్రీ యీలాగున పలికెను॥

చ॥ ముదమున నిమ్మహీశుఁ డొకముద్దియఁ జూడఁగ నొక్క కాంతతో । సదమదమై కడంగి రతిసల్పుట తెల్లమిగా నెఱింగియున్ - మది నివి వరించిరో యిక ఖిన్నమానము లెక్క సపీరికహాసముల్ । ఎదలకు నెప్డుఁ జేసె నవు వచ్చిన తిందగవీని చారముల్॥ ౮౩

టీక॥ ముదమునన్ - సంతోషము చేత - ఇమ్మహీశుడు - ఈ రాజు - ఒకముద్దియఁ జూడఁగన్ - ఒక స్త్రీ చూచుచునుండ

గా - ఒక్కకాంతతోన్ - ఒక స్త్రీతోడ - సరసమదమై పె నుఁగులాడినవాఁడై - కడంగి- యత్నపడి - రతిసల్పుట-సంభోగము సేయుట - తెల్లమిగా నెఱిఁగియున్ - పరిహారము గాఁ దెలుపకొనియుండియు - మదివివరింపరోయక-మనస్సునవిచారించుకొనియసహ్యపడక- అభిమానముఁ ద్రొక్కి - అభిమానమువిడిచిపెట్టిన - పీనిహావములు - ఈ స్త్రీల యొక్క ప్రేమలు - వందిగతిన్ - భట్టువానివలె - వదలక ప్రేఁజేసెనవు- విడువక యేనోఁగొప్ప చేసి చెప్పచున్నావు తగనీవిచారములు - ఈముచ్చటలు యోగ్యమైనవి కావు॥

చ॥ పలువురియందు నొక్కనికి భ్రాంతి యునొక్కని యందుఁ జూడన। గ్గలమగు ప్రేమ పల్వురకుఁ గల్గుట యద్భుతమట్లు గానని। వ్వెలఁదులయందుఁ గూర్మిపసవీనికి నేమియు లేదు వీనియం। దలవడఁ గల్గ దీజలరుహాక్షులకుం బ్రియ మెవ్విధంబునన్॥ ౭౦

టీక॥ పలువురియందున్ బహుమంది స్త్రీలయందు-ఒక్కనికి భ్రాంతియున్-ఒక్కపురుషునకి నేకవిధమైన మోహము ను- ఒక్కనియందున్- ఒక్క పురుషునియందు- చూడన్ విచారించగా-అగ్గలమగు ప్రేమ- అతిశయమైన ప్రేమ-పల్వురకున్ - బహుమంది స్త్రీలకు-కల్గుట యద్భుతము - సంభవించుటయాశ్చర్యము- అనఁగా నాలాగున సంభవించదను ట- అట్లుగానన్- అదిగనుక- ఇవ్వెలఁదులయందున్ - ఈ స్త్రీలయందు కూర్మిపసవీనికి నేమియులేదు- ఈరాజున ననురాగాతిశయ మేమియులేదు- ఈజలరుహాక్షులకున్- ఈ స్త్రీలకు- ఎవ్విధంబునన్- ఏవిధమునవిచారించినను - వీనియందున్ - ఈ రాజునందు- ప్రియము-ఇష్టము- అలవడగల్గదు - పనుపడియుండ నేరదు॥ శ్లో॥ ఏకత్ర వాసురాగశ్చేత్తిర్యక్ష్వేచ్ఛగతోపివా ॥ యోషితాంబహుసక్తిశ్చరసాభాసస్త్రిధాస్మృత ఇతి॥ ౭౧

క॥ మనుజేశుఁడు గొలువినపరి। జనములతో నిష్ట గోష్ఠిసలిపెడుచో నె-ట్లనురాగ మట్లు గూరిమి। వనితల పెక్కండ్రయందవశ్యము పతికిన్॥ ౭౨

టీక॥ మనుజేశుఁడు - రాజు-కొలివినపరిజనములతోన్-తన్ను సేవించుచునుండు పరివారముతో- ఇష్టగోష్ఠిసలిపెడుచోన్-ప్రియసల్లాపములు- అనఁగా కార్యాలోచన చేయు సమయమందు- ఎట్లనురాగము-వారియెడలఁ బ్రేమయెటువంటిదో - వనితల పెక్కండ్రయందున్ - బహుమంది స్త్రీల యందు - పతికిన్ - పెనిమిటికిని- అట్లకూరిమి- అట్టియనురాగమే-అవశ్యము-అగత్యము-అనఁగాఁగార్యనిమిత్తము గాఁగనుపలుచు ననురాగమే కానిస్వతస్సిద్ధమైనయనురాగము స్త్రీలయందు లేదనుట॥ ౭౩

క॥ ఈ నెలఁతలీ నృపాలున। కీ నగతిం దగిలి రేని యితఁ డొక లేమం। దా నెలమిఁ గూడు నైడనీ। మానిని ప్రాణేశు మీఁదిమమత మెలంగున్॥ ౭౪

టీక॥ ఈ నెలఁతలు - ఈ స్త్రీలు మగ్గురును- ఈ నృపాలున కీనగతిందగిలి రేని - ఈ రాజునఁధిక తాత్పర్యముచేత వలచినవారైననిజమైయే నేని - ఇతఁడొక లేమన్ - ఇతఁడొక స్త్రీని - తానెలమిఁగూడు నెడన్ - తాను సంతోషముచేత రతికూడుసమయమందు- ఈమానిని- ఈ రెండవ స్త్రీ ప్రాణేశుమీఁదిమమత మెలంగున్ - పెనిమిటిమీఁది కాంక్షచేతఁ బ్రవర్తించుట యేయవుచున్నది॥ అనఁగా నెట్లువిచారించిననందఱికి నేకవిధముగా మనస్సమాధానము కలుగ నేరదని - భావము॥ ౭౫

క॥ కావునదాసీనికరము। కైవశమై సంచరించు క్రమమున విద్యా। ప్రావీణ్యవైభవోన్నతి। చే వచ్చినవారి వీరిఁ జెప్పకుమింకన్॥ ౭౬

టీక॥ కావునన్ - అదిగనుక - దాసీనికరము - పరిచారికాసమూహము - కైవశమై సంచరించు క్రమమునన్ - ఆజ్ఞాధీనమై ప్రవర్తించినట్లుగా- విద్యాప్రావీణ్యవైభవోన్నతిచేన్ - విద్యాప్రవీణతయొక్క సంపత్తిచేత- వచ్చినవారిన్ లభించినవారిని - వీరిఁజెప్పకుమింకన్ - వీరిని హెచ్చుగాఁ జెప్పఁబోకుమిఁక విశ్రాంద - అనఁగా నీరాజువిద్య మూలము

గవీశిని బరి గ్రహించి నాఁడు గాని కేవల ప్రేమచేత గ్రహించినవాఁడు కాఁడు గనుక మిక్కిలియు తిశయముగాపీరిని భోగపవద్దనుట॥ ౭౭

ఆ ॥ తగులు నెవ్వఁడొక్క తరుణికి నొకనికి । మెలఁత వలఁచు నదియు మేలనంగ । వచ్చుగాని పెక్కు వనితలపై వ్రూర్మి । గలుగుననుట బొంకు గాదె తరుణి॥ ౭౮

టీక ॥ తగులు నెవ్వఁడొక్క తరుణికిన్ - ఎవ్వఁడైననేమి యొకపురుషుఁడొక్క స్త్రీకి మోహపడుచున్నాఁడో - ఒకనికి మెలఁత వలచున్ - ఒక్కపురుషునికొక్క స్త్రీ మోహపడుచున్నదో - అదియు మేలనంగవచ్చుగాని - అదే శ్రేష్ఠమని చెప్పఁదగును గాని - పెక్కు వనితలపైన్ - బహుస్త్రీలమీఁద వ్రూర్మి గలుగుననుట - ప్రేమగలుగుచున్నదనుట - బొంకుగాదె తరుణి కల్లమాటగాదా వో చెలియా - అనఁగా నది లేనిమాటేయనుట॥ ఒక స్త్రీ యొకపురుషునికిని నొకపురుషునియందు స్త్రీకిని మోహముస్వభావము - అనేక స్త్రీలయందొకనికి మోహముకల్లయనుట॥ ౭౮

చ ॥ పలుకులు వేయు నేమిటికి భాగ్యసమన్విత నేనమద్విభుం । డిలఁ గలధన్యుఁడంచు నెలుగెత్తి వరూథిని పట్టి ముందటం । బలుకు రథాంగమానవతి పల్కులతండిలజంతుమండలీ । విలసదశేషభాషలఁ బ్రవీణుఁడు గాన నెఱింగి సిగ్గునన్॥ ౭౯

టీక ॥ పలుకులు వేయు నేమిటికి - వేయిమాటలెందుకు - భాగ్యసమన్విత నేన - నేనే భాగ్యవంతురాలిని - మద్విభుండిలఁ గలధన్యుఁడు - నా పెనిమిటి భూలోకమందుఁ గలిగినపుణ్యవంతుఁడు - అనఁగా నేను నా పెనిమిటియందే ప్రేమగలదానను నా పెనిమిటి నాయందే ప్రేమగలవాఁడును గనుక మేమిద్దఱమే కృతార్థులముగాని కడమవారెవరును కృతార్థులుకారని భావము - అంచున్ - ఈలాగనియనుచు - ఎలుగెత్తి - పెద్దకొంతుచేసుకొని - వరూథిని పట్టి ముందటన్ - స్వరోచిముందర - పల్కు - రథాంగమానవతి పల్కులన్ - పలుకుచునుండు చక్రవాక స్త్రీ మాటలను - అతండిలన్ - ఆస్వరోచి భూమియందలి - జంతుమండలీ - ప్రాణి మూహముయొక్క - విలసదశేషభాషలన్ - ఒప్పుచుండు సమస్తబాసలయందును - ప్రవీణుఁడుగానన్ - లెస్సగాఁదెలిసినవాఁడుగనుక - ఎఱింగి సిగ్గునన్ - తెలుసుకొన్నవాఁడై లజ్జచేత॥ని॥ సుకృతీపుణ్యవాన్ ధన్య ఇత్యమరః॥ ౭౯

క ॥ తలవాంచి యుస్సురని మదిఁ । దలపోయుచు మానరాని తమకంబున నా । నెలఁతలతో నూఱేఁడులు । విలసితగతి సౌఖ్యమనుభవింపుచు నెలమిన్॥ ౮౦

టీక ॥ తలవాంచి - శిరము వంచుకొని - ఉస్సురని - ఉస్సురనసనుకరణముతో నిట్టూర్పువుంచి - మదిఁదలపోయుచున్ - మనస్సున విచారపడుచును - మానరానితమకంబునన్ - విడువఁగూడని మోహముచేత - ఆ నెలఁతలతోన్ - ఆముగ్గురు భార్యలతోడను - నూఱేఁడులు - శతసంవత్సరములు - విలసితగతిన్ - ఒప్పిదమౌనట్టుగా సౌఖ్యమనుభవింపుచున్ భోగమనుభవించుచును - ఎలమిన్ - సంతోషము చేత॥ ౮౦

చ ॥ కాంచెన్ భూవిభుఁ డొక్కనాడు కనకాఖర్వ ప్రభాపుంజు రా । స్యాంచన్మేచకరత్నవిభ్రమసనాథానూనస్ఫ్రక్ప్రోచులన్ । మించుం బ్రాయపు లేఁటిపిండు తనుఁ గూర్మిం జుట్టి రాఁ దవ్వనో । దంచద్భూమిఁ జరించు నొక్క మహిత శ్రోత్రంబు నింపారఁగాన్॥ ౮౧

టీక ॥ భూవిభుఁడు - రాజైన స్వరోచి - ఒక్కనాఁడు - ఒకదినమందు - కనకా...మించున్ - కనక-బంగారమువలెనే అఖర్వ ప్రభాపుంజుల - అధికమైన కాంతిచే మనోహరములైన - ఆస్యాంచత్ - ముఖములయందొప్పుచున్న - మేచకరత్న విభ్రమసనాథ - నీలమణులలోయను భ్రాంతితోఁగూడుకొన్న - అనూనస్ఫ్రక్ప్రోచులన్ మించు - సంపూర్ణమైన దృష్టి ప్రభలచేత నతిశయించుచునుండు - ప్రాయపు లేఁటిపిండు - కొదమ లేళ్లయొక్క గుంపు - తనుఁ గూర్మిం జుట్టి రాన్ - తన్నుఁ బ్రేమచేతఁ బరివేష్టించుకొనివచ్చుచునుండఁగా - తద్వదనోదంచద్భూమిఁ జరించు - ఆయరణ్యముచేత నొప్పుచున్నస్థల సంచరించెడు - ఒక్క మహిత శ్రోత్రంబున్ - ఒక శ్రేష్ఠమైన యిఱ్ఱిని - ఇంపారఁగాన్ - ఇష్టమౌనట్టుగా - కాంచెన్ చూచెను॥ ౮౧

క ॥ కని సతులకుఁ జూపెడు తఱి। ఘనముగఁ దమ చెవుల వాలుగన్నుల సోలన్। మొన సెలవి యొత్తి ప్రియునా। నన ముఖ్యమూరొత్తుచు మనలు నాకెడు వేళన్॥ ౮౨

టీక ॥ కని - చూచి - సతులకుఁ జూపెడుతఱి - తనభార్యలకుఁ జూపించుసమయమందు - ఘనముగఁ దమ చెవులన్ - అతిశయమైనట్టుగాఁ దమకర్ణములయందు - వాలుగన్నులు సోలన్ - వాలికగలకన్నులొరగఁబడఁగా - మొన సెలవి యొత్తి - ముందరి సెలవి యొత్తుకొని - అనఁగా ముక్కయొత్తి - ప్రియునానన ముఖ్యమూరొత్తుచున్ - తమనాయకుఁడైన మగలేడి యొక్క యీ ముఖమును ముక్కఁ బెట్టుకొంచును - అట్టి నాకెడు వేళన్ - మెడమీఁదనాకు మనుచుసమయమునందు ॥ ఈ ప్రకారము చేసినవి యాఁడు లేళ్లని విచారించవలెను॥ ౮౨

శా ॥ హుంకారంబొనరించి వేశఁగుడో హా హా యేను స్వారోచి నే। పంకేజాక్షులతోడ నెల్లపుడు దర్పస్ఫూర్తిఁ గ్రీడింపల। జ్జాంకూరంబుడిగింది నారుతలపోయన్ నాకురోఁతయ్యె మీ। రింకంబోయి వరింపుఁడొక్క రుచిభోగేచ్ఛన్ నివారించితిన్ ॥ ౮౩

టీక॥ హుంకారంబొనరించి - హుమ్మనిగద్దించి - వేశఁగుడు శీఘ్రముగానవతలపొండు - పంకేజాక్షులతోడన్ - స్త్రీలతోడ - ఎల్లపుడు దర్పస్ఫూర్తిఁ గ్రీడింపన్ - ఏవేళ గర్వాతిశయముచేత సంభోగించుటకు - ఓహో హా యేను స్వారోచనే - ఓహో హా నే నే నైన స్వారోచినా - అనఁగా గాననుట - లజ్జాంకూరంబుడిగింది నారు స్త్రీలనుసలతో నాత్మీయాకటో తిగావిడిచి నారు తలపోయన్ నాకురోఁతయ్యెన్ - విచారింపఁగా నాకునసహ్యమైనది - మీరింకంబోయి - మీరిఁక మీఁకజని - వరింపుఁడొక్కరుచిన్ - మఱియొక్కరినొకనొకఁడు భోగేచ్ఛన్ - వారించితిన్ - నేను సుఖమునందలికోరికను వదిలివేసితిని॥ ౮౩

చ ॥ బసువనకెంతులందఱకుఁ బల్వురకుం దూర్చుట భోగవాంఛగా। కరయఁగనొండుగాదు ఘనసన్న ధిస్థిరంబుగా నంగనాజనమో। శక్తరసము పొగ్జించెబటులు గావునవీనికి లేదిహంబునం। బరమునుబిన్నునట్లెఁబఱుపంబని లేవని చెప్ప నేటికిన్॥ ౮౪

టీక ॥ బసువనక - భావనునియనుకొనక - ఇంతులన్ - స్త్రీలను - తనసుఁబల్వురకుఁదూర్చుట - తనకుబహుమందికి జేర్చుకొనట - భోగవాంఛగాక - భోగమందలికోరికచేతనే కాని అరయఁగనొండుగాదు - విచారించఁగా మఱియొకటి కాదు ఘనసన్నన్ - స్వర్గమైనప్పటికిని - స్థిరంబుగన్ - స్థిరముగా - అంగనాజనమోక్షరసము పొగ్జితంబుగ - స్త్రీజనసమూహముచేతనే యాగ్జింపఁబడినది - అటులుగాపుగన్ అదిగనుక - వీనికి లేదిహంబును బరమును - ఈ స్వారోచికిని ఇహలోకమును లేదు - పరలోకమును లేదు - నన్ను నుల్లంఘింపని లేమ - నన్నునన్నా ప్రకారముగా సేవఁగానున్న చేయునట్టి దిలేదు - ఇది చెప్పనేటికిన్ - ఈ సౌఖ్యము చెప్పవలసిన ముస్తము లేదు ॥ ౮౪

క ॥ వీనివిధంబునవనితా। ధీనుఁడనై పెంపుఁదక్కి తిరుగుచునుండన్। గానేజ్జ్రోని తమకమున। మానిచినఁ డన్నని విటుమానలకచనియన్॥ ౮౫

టీక ॥ వీనివిధంబునన్ - ఈ స్వారోచివలెనే - వనితాధీనుఁడనై - స్త్రీలకువశ్యుఁడనై - పెంపుఁదక్కి - పెద్దరికముచెడి - తిరుగుచు నుండఁగాన్ - సంచరించుచు నుండుటకు - నే వెఱ్ఱినె - నేనేమైయనఁ బిచ్చివాఁడనా - అనఁగాఁ గాననుట - తమకము మానిచనుఁడన్నన్ - మోహమును విడిచిపొండనియనఁగా - అవియును సలకచని యెన్ - ఆయాఁడు లేళ్లును నాలస్యము చేయక పోయెను॥ ౮౫

క ॥ ఈ రణికి మూరనాడిన। గారాకృష్ణన్నాంకంబు పలుకులటమున్నుగన। కోకసతియన్న మాటలు। నేకంబై తనమనంబు నెతియంజేయన్॥ ౮౬

టీక ॥ ఈ రణికి - ఈ ప్రకారము దూఱనాడిన - నిందించి పలికిన - అక్కృష్ణసార్యంగంబు పల్కులు - ఆమగలేడిమాటలు ఉటమున్నుగన్ - అ తఱుమునుపుగా - అక్కోకసతియన్నమాటలును - ఆ వనకవాసి స్త్రీపలికినమాటలును - ఏకంబై - ఒక్కటిగానేయై - తనమనంబున్ - తనమనస్సును ఎఱియంజేయన్ - తపింపునట్లు చేయఁగా ॥ ౮౬

ఉ॥ ఆకయ నిట్టిరోఁతలకు నాలయముల్ జలజాక్షులేటికిన్ । వీరలతోడి సంగమిఁక వీడెద నంచుఁ దలంచి తోన దు । ర్వారములైన కోరికలవంక వివేకము చొప్పదక్కి యిం । పారఁగ నాఱునాఱు సురహాయనముల్ చరియిం చెఁ గ్రమ్మఱన్ ॥ ౮౭

టీక॥ ఆకయన్ - విచారించఁగా - జలజాక్షులు - స్త్రీలు ఇట్టిరోఁతలకు నాలయముల్ - ఇటువంటి యసహ్యములకు నివాసస్థానములు - ఏటికిన్ - వీరలతోడి సంగము - ఈ స్త్రీలతో సహవాస మెందుకు - ఇఁక వీడెద నంచుఁ దలంచి - ఇఁక విూఁద విడిచిపెట్టెద నని విచారించుకొని - తోనన్ - వెంబడిగా - దుర్వారములైన - నివారింపశక్యముగాని - కోరికలవంకన్ - కాంతలమూలముగా - వివేకము చొప్పదక్కి - తెలివిమార్గము విడిచిపెట్టి - ఇంపారఁగన్ - ఇష్టసంప్రాప్తి యగునట్టుగా - ఆఱునాఱు సురహాయనములు - ఆఱువందల దేవమాన సంవత్సరములు - క్రమ్మఱన్ - మరల - చరియించెన్ - విహరించెను॥ ౮౭

వ॥ తదనంతరంబ క్రమక్రమంబున మనోరమ యందు విజయుండును విభావసియందు మేరునందనుండును కళావతి యందు విభావసుండును నను నందనులం గాంచి పద్మినీవిద్యాప్రభావంబునం బాకశాసనదిశాముఖంబున విజయు నకు విజయాఖ్యపురంబును గిన్నరేశ్వర హరిదంతంబున మేరునందనునకు గంధవతియను పుటభేదనంబును దక్షి ణంబున విభావసునకు ధారాహ్వయోదార మహానగరంబును గల్పించి యనల్పవిభవంబున నక్కుమారుల నప్ప ట్టణంబులకుఁ బట్టంబు గట్టి కృతార్థుండై యొక్కనాడు॥ ౮౮

టీక॥ తదనంతరంబ - ఆటుతర్వాత - క్రమక్రమంబునన్ - వరుసవరుసగా - మనోరమయందు విజయుండును - మనోరమ యను భార్యయందు విజయుఁడును - విభావసియందు మేరునందనుండును - విభావసియను భార్యయందు మేరునందనుండును - కళావతియందు విభావసుండును నను - కళావతియను భార్యయందు విభావసుఁడును నను - నందనులం గాంచి - కుమారులనుగని - పద్మినీవిద్యాప్రభావంబునన్ - పద్మినీవిద్యయొక్క మహిమచేత - పాకశాసనదిశాముఖంబునన్ - తూర్పుదిక్కునందు - విజయునకు విజయాఖ్యపురంబును - విజయుఁడను కొమారునికి విజయమను పట్టణమును - అనఁగా విజయపురమనుట - కిన్నరేశ్వరహరిదంతంబునన్ - ఉత్తరపుదిక్కునందు - మేరునందనునకు గంధవతియను పుటభేదనంబును - మేరునందనుఁడను కొమారునికి గంధవతియను పట్టణమును దక్షిణంబునన్ - దక్షిణపుదిక్కునందు - విభావసునకు ధారాహ్వయోదారమహానగరంబునున్ - విభావసుఁడను వానికి ధారాయను పేరుగల యతిశయమైన మహాపట్టణమును । అనఁగా ధారాపురియనుట కల్పించి - నిర్మాణము చేసి - అనల్పవిభవంబునన్ - అధికైశ్వర్యముచేత - అక్కుమారుల నప్పట్టణంబులకుఁ బట్టంబుగట్టి - ఆకొడుకుల నాపురములకుఁ బట్టాభిషేకము చేసి - కృతార్థుండై - మనోరథసిద్ధిగలవాఁడై - ఒక్కనాడు - ఒకానొక దినమునందు॥ ౮౮

ఉ॥ శాసితశత్రుఁ డా నృపతిచంద్రుఁడు తూణధరుండు సజ్యబా । ణాసనపాణిపంకజుఁడునై మృగసంఘము లెల్లఁ బెల్లసం । త్రాసమునొందఁ గ్రూరత నరణ్యమునన్ మృగయాకుతూహలో । ల్లాసమునం జరించెఁ జలలక్ష్యవిభేదవిధావధానుఁడై ॥ ౮౯

టీక॥ శాసితశత్రుఁడు - శిక్షించఁబడిన విరోధిరాజులుగల - ఆ నృపతిచంద్రుఁడు - ఆ రాజశ్రేష్ఠుఁడు - అనఁగా స్వరోచి - తూణధరుండు - అంబులపొదిని ధరించినవాఁడును - సజ్యబాణాసనపాణిపంకజుఁడునై - సజ్య - నారియెక్కించిన - బాణాసన - వింటితోఁ గూడుకొన్న - పాణిపంకజుఁడునై - కమలములవంటి హస్తములుగలవాఁడునునయి - మృగసంఘము లెల్లన్ - మెకములసమూహములన్నియు - పెల్లుసంత్రాసమునొందన్ - మిక్కిలిభయపడునట్టుగా - క్రూరతన్ - కఠినభావముచేత - అరణ్యమునన్ - అడవియందు - మృగయాకుతూహలోల్లాసమునన్ - వేటయందలి సంతోషవికాసముచేత - చలలక్ష్య - చరించుగురియొక్క - విభేదవిధా - భేదనక్రమమందలి - అవధానుఁడై - చిత్తస్ఫురణకలవాఁడై - చరించెన్ - సంచరించెను॥ కుతూహలమనఁగా వేడుక యనియు నర్థము॥ ౮౯

క॥ కుటిలకృశసాంధ్యరజనీ । విటకోరకకోమలచ్ఛవిస్ఫుటదంష్ట్రా । త్కటపోత్రఖనిత్రాగ్ర । స్ఫుటితవసీధాత్రి నొక్కపోత్రిం గనియెన్ ॥ ౯౦

టీక॥ కుటిల - ధాత్రిన్ కుటిల - వంపుగలిగిన - కృశ - క్షీణించిన । సాంధ్య - సంధ్యాకాలసంబంధమైన - రజనీవిట - చంద్రునివ

లె | అనఁగాఁ జంద్రవంకలవలెను - కోరక - మొదిరినపువ్వు మొగ్గలవంటి - కోమలచ్ఛవిస్ఫుట - మృదులమైన కాంతిచే తనర్పఁబడయిన - దంష్ట్రా - కోఱలచేత - ఉద్భట - తీక్ష్ణమా మున్న - పోత్ర - ముట్టెయను - ఖనిత్ర - గున్నలయొక్క - అగ్ర - మొనచేత - స్ఫుటిత - బ్రద్దలు చేయఁబడిన - వసీధాత్రీ - వనభూములుగల - ఒక్క - పోత్రిన్ - ఒకయడవి పందిని కనియెన్ - చూచెను ॥ ౯౦

చ॥ కని ఘనార్భటనదంబు సేయుచు భుజంగక్రూరనారాచముం । దనదోర్దండకృతాంతదండసభకోదండంబునం బూన్చి భో । రన నేయం దమకించుచుండ నొకసారంగాంగనారత్నము । జ్జననాథాగ్రణిఁ జేరి పంచజనభాషాప్రౌఢిమైఁ బల్కెన్ ॥ ౯౧

టీక ॥ కని - చూచి - ఘూర్ణ్వనినదంబు సేయుచున్ - నారి బ్రోయించుచును - భుజంగక్రూర నారాచమున్ - సర్పమువలెఁ దీక్ష్ణమైన బాణమును - తన...బూన్చి - తనదోర్దండ - తనయొక్క భుజాదండమందలి - కృతాంతదండసభ - యమునిదండముతో సమానమైన - కోదండంబునం బూన్చి - వింటియందు సంధించి - భోరన నేయం దమకించుచుండఁగా - భోరనమనునట్టుత్వరగా వేయుటకుద్యుక్తుఁడౌచు నుండఁగా - ఒకసారంగాంగనారత్నము - ఒకశ్రేష్ఠమైన యాఁడు లేడి - అజ్జననాథాగ్రణి జేరి - ఆరాజువద్దకువచ్చి - పంచజనభాషాప్రౌఢిమైన్ - మనుష్యభాషలయందలి ప్రౌఢిమచేత - ఇట్లనున్ - ఈలాగని పలికెను ॥ వి ॥ స్యుఃపుమాంసః పంచజనాః ఇత్యమరః ॥ ౯౧

క॥ నృప యీక్రోడము నీకే । యపకారము సేసెనే దీనికలుగఁగ నేలా । కృపమదిఁ జొనుపక నాపై । నిపుడీశరమేసి నిగ్రహించుట యొప్పున్ ॥ ౯౨

టీక ॥ నృప - ఓయిరాజా - ఈక్రోడము - ఈపంది - నీకే యపకారము చేసెన్ - నీకు నేమికానిపని చేసినది - కృపమదిఁ జొనుపక - మనస్సు దయను బొందించక - అనఁగా దయదలఁచక - దీనికలుగఁగ నేలా - దీనిని వెంబడించుట యెందుకు - నాపైన్ - నామీఁద - ఇపుడీశరమేసి - ఇప్పుడీ బాణము వేసి - నిగ్రహించుట యొప్పున్ - వధించుట న్యాయ్యము ॥ ౯౨

క॥ అనిపలుక నతఁడు నీవీ । తనువు వయిన్ రోయ నేల తద్దయుఁ గృశమై । యునికియుఁ గాదుగదా చెపు । మనవుడు నా హరిణి వల్కె నవనీపతితోన్ ॥ ౯౩

టీక॥ అనిపలుకన్ - అనియీతీరున నాయాఁడు లేడి చెప్పఁగా - అతఁడు - ఆస్వరోచి - నీవీతనువు వయిన్ రోయ నేల - నీవీశరీరము మీఁదన సహ్యపడ నెందుకు - తద్దయున్ - మిక్కిలి - కృశమై యునికియుఁ గాదుగదా - క్షీణించి యుండుటయుఁ గూడఁ దేకదా - చెప్పుమనవుడు - నీయథార్థమేమో చెప్పుమని పలుకఁగా - అవనీపతితోన్ - రాజుతోడ - హరిణి వల్కెన్ - ఆలేడిఁ జెప్పెను ॥ ౯౩

ఆ॥ అన్యసతులయందు నాసక్తుఁడగువానిఁ । దమకు మొదవి కూడఁదలఁచుకంటె । మరణమైన మేలు మదివితర్కింపంగ । ననుచుఁ బలుకుటయును నవనివిభుఁడు ॥ ౯౪

టీక॥ అన్యసతులయందున్ - మఱియితరస్త్రీలయందు - ఆసక్తుఁడగువానిన్ - మక్కువగలిగియుండు పురుషుని - తమకు మొదవి - వలచి - కూడఁదలఁచుకంటెన్ - పొందవలెనని విచారించుటకన్న - మదివితర్కింపఁగన్ - మనస్సునందు యోచించఁగా - మరణమైన మేలు - మృతిపొందినను మంచిదే - అనుచుఁబలుకుటయున్ - అనిపలుకఁగా - అవనివిభుఁడు స్వరోచి ॥ ౯౪

క॥ తావకహృదయం బెవ్వని । పై వదలక నిలచె నీదు భావము దెలియం । గావలయుఁ జెప్పుమన్న ధ । రావల్లభుతోడ హరిణి గ్రమ్మఱఁ బలికెన్ ॥ ౯౫

టీక॥ తావకహృదయంబు - నీయొక్క మనస్సు - ఎవ్వనిపై వదలక నిలచెన్ - ఎవ్వనిమీఁద విడువకుండ నిలిచియున్నది - నీదు భావము దెలియంగావలయున్ - నీతాత్పర్యము తెలియవలసినది - చెప్పుమన్నన్ - కలిగినసంగతి వచింపుమని యనఁగా - ధరావల్లభుతోడన్ - ఆరాజుతోడ - హరిణి గ్రమ్మఱఁ బలికెన్ - ఆ లేడి మరలఁ బలికిన దాయెను ॥ ౯౫

చ॥ చెదరక నామనంబు నృపశేఖర నీయెడఁ జిక్కె నిక్కమౌ । ప్రదరపరంపరాహతులఁ బొల్పడి వేఁగెడు నట్టు గాన నా । యెడఁ బడఁగింపుమన్న హరిణాంగన వీపుననుండు నేను దం । బొదవఁగ నీకు నాకు మిథునోచితకృత్యము లెట్లు వేసటన్ ॥ ౯౬

టీక ॥ నృపశేఖర - ఓయి రాజశ్రేష్ఠుఁడా - నామనంబు - నాయొక్క యుల్లము - చెదరక - చలింపక - నీయెడ నిల్చి - నీయందు నిల్చి - మన్మథప్రదర పరంపరా - మన్మథుని బాణపరంపరలయొక్క - నిహతిఁ బాల్పడి దెబ్బపాలై - వ్రేఁగెడు - తపించుచున్నది - అటుగానన్ - అదిగనుక - నాయెదట పడఁగింపుమన్నన్ నాతమకము నివారింపఁ జేయుమని యనఁగా - హరిణాంగనవీవు - నీ వాఁడు లేఁడివి - నరుండనే నేను మనుష్యుఁడను ముదంబొదవఁగన్ - సంతోషము ఘటించునట్లుగా నీకు నాకున్ - నీకును నాకును - మిథునోచితకృత్యములు - సంగమక్రియకుఁ దగిన కార్యములు - ఎట్లు చేకూరున్ - ఏలాగునఁ గలుగును॥ ౯౭

క ॥ నావుడు ననునాలింగన । మీవనురాగమునఁ జేయుమింతియ చాలున్ । భూవర యన్నఁ గృపార్ద్రుఁడుగా । పున నా నృపతి హరిణిఁ గౌఁగిటఁ జేర్చెన్॥ ౯౮

టీక ॥ నావుడు - ఆ విస్వరోచి పలుకఁగా - ఈవనుగాక మునన్ నీవు ప్రేమచేత ననునాలింగనము చేయుము నన్ను గౌఁగిలించుకొనుము - ఇంతియ చాలున్ - ఇంతే చాలును - భూవర - ఓయి రాజా - అన్నన్ - అనియనఁగా - కృపార్ద్రుఁడుగావునన్ - దయార్ద్రమనము గలవాఁడు గనుక - నృపతి రాజు - హరిణిన్ - ఆఁడు లేఁడిని కౌఁగిటఁ జేర్చెన్ - ఆలింగనము చేసికొనెను॥ ౯౯

సీ ॥ వల్లీమతల్లి లావణ్య సర్వస్వంబు । విమలాంగరేఖ నావిర్భవింప । మంజులమంజరీమహిత సౌభాగ్యంబు । పరివృత్తకుచవృత్తిఁ బరిణమింపఁ । బల్లవచ్ఛదచారుభావానుభావంబు । మృదుహస్తలీలమూర్తీభవింప । రమణీయముకుళ విభ్రమభాగధేయంబు । కరరుహస్ఫూర్తి సాక్షాత్కరింపఁ ॥ తే ॥ జేసి మృగియై వహించు నక్షిద్వయంబు । భాసురంబుగఁ దనయంకపాళిలోన । మించు క్రొమ్మించు నుపమించు మెలఁతయగుచు । నిలుచు నవ్వనదేవత నృపతిసూతి॥ ౧౦౦

టీక ॥ వల్లీ స్వంబు - వల్లీమతల్లి - శ్రేష్ఠమైన తీఁగలయొక్క - లావణ్యసర్వస్వంబు - చక్కఁదనము యావత్తును - విమలాంగరేఖన్ - నిర్మలమైన యవయవ సౌష్ఠవము చేత - ఆవిర్భవింపన్ - పొడగట్టఁగాను మంజు ...గ్యంబు - మంజుల - మనోహరమైన మంజరీ - పువ్వుగుత్తులయొక్క - మహితసౌభాగ్యంబు - ఒప్పు చుండు చక్కఁదనము పరి. మింపన్ - పరివృత్త వర్తులి వట్రువలైన - కుచ - స్తనముల యొక్క - వృత్తిన్ - వర్తనము చేత - పరిణమింపన్ పరిణమించుచుండఁగాను - పల్లవ ...ంబు - పల్లవచ్ఛద - చిగురాకులయొక్క - చారుభావానుభావంబు - విలాసత్వప్రభావము - మృదు ...పన్ - మృదుహస్తలీలన్ - కోమలమైన కరములయాకృతి చేత - మూర్తీభవింపన్ - స్వరూపము వహించఁగాను - రమ... యంబు రమణీయ - సుందరమైన ముకుళ - మొగ్గలయొక్క - విభ్రమ - విలాసము యొక్క - భాగధేయంబు - భాగ్యము కర...రింపన్ - కరరుహస్ఫూర్తిన్ - గోళ్లయొక్క స్ఫురణచేత - సాక్షాత్కరింపన్ - ప్రత్యక్షము గాఁగాను చేసి. ఒనర్చి - మృగియై వహించు - లేఁడియై ధరించిన - అక్షిద్వయంబు - కన్నుఁగవ భాసురంబుగన్ - ప్రకాశించఁగా - అనఁగా లేడికన్నులవంటి కన్నులతో - తనయంకపాళిలోనన్ - తన తొడయందలి - మించు - అతిశయించుచుండు - క్రొమ్మించున్ - క్రొత్త మెరుపుతీఁగను - ఉపమించు మెలఁతయగుచున్ - పోలిన స్త్రీయవుచును - నిలుచు నవ్వనదేవతన్ - నిలిచిన యా కాననాధిదేవతను - నృపతిసూతి - రాజైన స్వరోచి వీక్షించి

క ॥ ఘూనినవిస్మయరసమున । మానిని మృగివై చరించి మఱియంగనవై । కానంబడితివి చిత్రం । బే నెన్నఁడు నెఱుఁగఁ జెప్పవే చెలియంగన్॥ ౧౦౧

టీక ॥ ఘూనిన - వహించిన - విస్మయరసమునన్ - ఆశ్చర్యరసముచేత - మానిని - ఓ చిన్నదానా - మృగివై చరించి - లేఁడివై ప్రవర్తించి మఱియంగనవై మఱి యొక స్త్రీరూపము గలదానవై - కానఁబడితివి - కనఁబడితివి చిత్రంబు - ఈ విచిత్రము - ఏ నెన్నఁడు నెఱుఁగన్ - నేనెప్పుడును రెఱుంగను - చెప్పవే తెలియంగన్ - ఇది తేటపడునట్టుగా చెప్పవే॥

సీ॥ నావుడు నమరకాంతాతనూభవుఁ జూచి । యివ్వనదేవత నేన రేంద్ర । సకలభూభువనరక్షాదక్షుఁడగు మనువ ర్యు - నీయందుఁ బడయు నెన్నిక సమస్త । దివిజులు నన్నుఁ బ్రార్థించి నవచ్చితి । ననురాగవతి నై ననను వరించి । పడయుము నాయందపత్యంబు నీవనీ । కనుఁ బుణ్యలోక సంప్రాప్తి యనిన ॥ తే॥ నట్లకాకని యయ్యంబుజాయ తాక్షి । నేకచిత్తంబుతో దనం గీకరించెఁ । జాలనిట్లు సుఖాంబుధిఁ దేలుచుండి । యంతగర్భిణి యయ్యె శుభంబ గుదినము ॥ ౧౦౩

టీక ॥ నావుడు - అనిస్వరోచి పలుకఁగా - అమరకాంతా తనూభవుఁ జూచి - దేవతాస్త్రీ యగు వరూథినికుమారుఁడై నస్వరోచిః వీక్షించి - నరేంద్ర - ఓయి రాజా - ఇవ్వన దేవత నేన్ - నేను నీ కానన దేవతను - సకల...వర్యుఁ - సకలభూ భువన - సమస్తమైన భూలోకముయొక్క - రక్షాదక్షుఁ - అవనము సమర్థుఁడైన - మనువర్యుఁ - శ్రేష్ఠుఁడైన మను వును - నీయందుఁబడయుః - నీవలనఁగను నిమిత్తము - ఎన్ని క సమస్త - ఖ్యాతియగునట్టుగా సకలమైన - దివిజులు - దే వతలు - నన్నుఁ బ్రార్థించినవచ్చితిఁ - నన్ను వేఁడుకొనఁగా నే తెంచితిని - అనురాగవతి నైన - ప్రేమగలిగియున్న - న నువరించి - నన్ను నీవు పరిగ్రహించి - నాయందుఁ - నాయె డల - అపత్యంబుఁ - సంతానమును - పడయుము - పొందు ము - పుణ్యలోకప్రాప్తి - స్వర్గాదిభువనాధిగమము - అనఁ గాఁ బుణ్యలోకమును బొందుట - దీననీకఁ - ఇందువలన నీకు పుణ్యలోకప్రాప్తి - అనినఁ - అనివన దేవత పలుకఁగా - అట్లకా కని - అతిపసనే కానిమ్మని - అయ్యంబుజాయతాక్షిఁ - తామర రేకుల వలె నెడల్పైన నేత్రములుగల యాస్త్రీ - ఏ కచిత్తంబుతో డనఁగీకరించెఁ - చలించని యాసక్తి చేతఁ బరి గ్రహించెను - చాలఁ - మిక్కిలి ఇట్లు సుఖాంబుధిఁ దేలుచుండి - ఈప్రకారము గాభోగములను సముద్రమందు నీఁదులాడి - అ నఁగా బహుభోగములననుభవించి - అంతగర్భిణియయ్యె - అట పిమ్మట వేఁకటియాయె - శుభంబగు దినమునఁ - ఒకానొకమంచి దినమందు ॥ ౧౦౩

శా ॥ కాంచెం బుత్రు విశాలనేత్రుఁ బృథువక్షఃపీఠవిభ్రాజితుం । బంచాస్యోద్ధత శౌర్యధుర్యఘనదోస్తంభద్వ యుఁ దేజోనిధిం । బంచాస్త్రప్రతిమానమానమునుసామ్రాజ్యైకహేతుప్రభా । లాంఛల్లక్షణలక్షితుఁ సుగుణరత్నానీకరత్నాకరుఁ ॥ ౧౦౪

టీక ॥ విశాలనేత్రుఁ - వెడల్పైనకన్నులుగలిగిన - పృథువ క్షఃపీఠవిభ్రాజితుఁ - గొప్పపీఁట వంటియు స్థూలముచే తఁ బ్రకాశించుచున్నవాఁడును - పంచా...ద్వయుఁ - పం చాస్య సింహమువలెనే ॥ ని॥ సింహోవ్యాఘ్రేగేం ద్రః పం చాస్యహర్యక్ష కేసరిః ॥ ఉద్ధత - హెచ్చైన - శౌర్యధుర్య - ప రాక్రమమును వహించిన - ఘన - దీర్ఘములైన - దోస్తంభద్వ యుఁ - ప్రకాశించుచునుండు భుజములుగలిగిన వాఁడును - తేజోనిధిఁ - కాంతికిస్థానమైన వాఁడును - పంచాస్త్రప్ర తిమానుఁ - మన్మథునితో సమానుఁడైన వాఁడును - మాన ఘనుఁ - చిత్తసమున్నతిచేత నధికుఁడైన వాఁడును - సామ్రా జ్యైకహేతు - సముద్రపర్యంతభూమండలాధిపతి త్వమునకు ముఖ్యకారణములై - ప్రభూత - ప్రచురములై న - లాంఛల్లక్షణ - శుభచిహ్నములచేత - లక్షితుఁ - ఒప్పు చున్నవాఁడును - సుగు...కరుఁ - సుగుణరత్నానీక - సుగు ణములను మణిసమూహములకు - రత్నాకరుఁ - సముద్రుఁ డైనవాఁడును నైన - పుత్రుఁ - కుమారుని - కాంచెఁ - కనియెను ॥ ౧౦౪

క ॥ వేడుకనయ్యవసరమున । నాడిరి సురసతులు కిన్నరాంగనల్ దం । బాడిరి గంధర్వులు గొని । యాడిరి సురతూర్యనినదమగ్గలమయ్యెఁ ॥ ౧౦౫

టీక ॥ అయ్యవసరమునఁ - ఆసమయమందు - వేడుకఁ - వాఁగము చేత - ఆడిరి సురసతులు - అప్సరసలు నాట్యము చే సిరి - కిన్నరాంగనలర్థిం బాడిరి - కిన్నరస్త్రీలాసక్తి చేత గా నము చేసిరి - గంధర్వులు గొనియాడిరి - దేవగాయకులంద రు స్తోత్రము చేసిరి - సురతూర్యనినదము - దేవదుందుభుల యొక్క నాదములు - అగ్గలమయ్యెఁ - అతిశయమాయెను - ఈ పద్యమున కేపాఠాంతరము ॥ వీణె మొదలైన దియు - ము ఖ్యదళ మొదలైనదియు - పిల్లంగ్రోవి మొదలైనదియు - తాళ ము మొదలగు నదియును దూర్యములనఁ బడును ॥ ౧౦౫

తే॥ అట్లు జనియించి స్వారోచిషాఖ్యుఁ డగుచు | శాంతిదాంతిదయాసత్యశౌచనిరతుఁ | డై యకామితుఁడై చిర తపం బాచరించె | నచ్యుతుని గూర్చి యంతఃప్రహర్షుఁ డగుచు॥ ౧౦౬

టీక ॥ అట్లు జనియించి - ఆప్రకారము పుట్టి - స్వారోచిషాఖ్యుఁడు - స్వారోచిషుఁడను పేరుచేత నామము పొందిన - శాంతి... తుఁడై - శాంతి - బాహ్యేంద్రియనిగ్రహముగల - అనఁగా శ్రోత్రాదిపంచేంద్రియవ్యాపారనిగ్రహముగలవాఁడును - దాంతి - అంతరింద్రియనిగ్రహముగలవాఁడును - అనఁగా కామక్రోధాద్యరిషడ్వర్గజయముగలవాఁడును - దాంతి యనఁగా నంతరింద్రియనిగ్రహమనియర్థము - అంతరింద్రియ మనఁగా మనస్సు - దయ - భూతములయందలి కరుణయందును - సత్య - యథార్థవాక్యమునను - శౌచ - ఆచారమందును - నిరతుఁడై - ఆసక్తిగలవాఁడై - అకామితుఁడై - కోరికలేకుండ - అచ్యుతునిఁ గూర్చి - విష్ణుమూర్తినిఁ దలంచి - చిరతపము బాచరించెన్ - బహుకాలము తపస్సు చేసెను - అంతఃప్రహర్షుఁడగుచు - మనస్సునందు సంతోషము చెందినవాఁడగుచు ॥ విష్ణువు ప్రత్యక్షమగుటకొఱకు నిట్లుగ్రతపము చేసెను - స్వారోచిషోత్పత్తివృత్తాంతము - స్వారోచిషుఁ - ఆస్వారోచియొక్క కొడుకు స్వారోచిషుఁడు॥ ౧౦౬

సీ॥ నీలమేఘము డాలు డీలు సేయఁగఁ జాలు మెఱుఁగు జామనచాయ మేనితోడ | నరవిందముల కప్పు లడఁగించు జిగి హెచ్చు నాయతంబగు కన్నుదోయితోడఁ | బులుఁగురాయని చట్టుపలవన్నె కొరవట్టు హొంబట్టు జిలుఁగు రెంటెంబుతోడ | నుదయార్కబింబంబు నొఱపు విడంబంబు దొరలంగనాడు కౌస్తుభముతోడ॥

తే॥ జయజయధ్వనిఁ బులినంజలులు సేర్చు | శర్వశతధృతిశతమన్యుశమనశరధి | పాలకైలబిలాది దేవాలితోడ | నెదుటఁ బ్రత్యక్షమయ్యె లక్ష్మీశ్వరుండు॥

టీక॥ నీలమేఘము డాలుఁ - నల్లని మబ్బుయొక్క కాంతిని - డీలు సేయఁగఁజాలు - తగ్గవేయుటకుఁ గలిగిన - మెఱుఁగు - లావణ్యము గలిగి - చామనచాయ - కొంచెము నలుపు గలిగిన కాంతితోఁ గూడుకొన్న - మేనితోడఁ - దేహముతోడను - అరవిందముల - కమలములయొక్క - కప్పులు - అహంకారములను - అడఁగించు - అడఁచివేసెడు - జిగి హెచ్చు - కాంతిచే తనతిశయించెడు - ఆయతంబగు - విశాలమైన - కన్నుదోయితోడఁ - నేత్రద్వయముతోడను - పులుఁగురాయని - పక్షులకు రాజైన గరుత్మంతునియొక్క - చట్టుపలవన్నెఁ - ఱెక్కలకాంతిని - ఒరవట్టు - ఒరిసెడు - హొంబట్టు - బంగారుపట్టుదైన - జిలుఁగు రెంటెంబుతోడఁ - సన్నపుదుప్పటితోడను - ఉదయార్కబింబంబుఁ - ఉదయించుచుండు నసూర్యమండలముయొక్క - ఒఱపు విడంబంబుఁ - కాంతివిజృంభణమును - దొరలంగనాడు - తూలఁబోనాడుచున్న - కౌస్తుభముతోడఁ - కౌస్తుభమణితోడను - జయజయధ్వనిఁ - సర్వోత్కర్షగ వర్తించుమను వాక్యధ్వనులచేత - పులినంజలులు సేర్చు - శిరస్సులయందు చేతులు పట్టుకొనియుండు - శర్వ...తోడఁ - శర్వ - శివుఁడును - శతధృతి - బ్రహ్మదేవుఁడును - శతమన్యు - ఇంద్రుఁడును - శమన - యముఁడును - శరధిపాలక - వరుణుఁడును - ఐలబిలాది - కుబేరుఁడును మొదలుగాఁ గలిగిన - దేవాలితోడఁ - దేవతాసమూహముతోఁ గూడ - లక్ష్మీశ్వరుండు - లక్ష్మీనాథుఁడైన నారాయణమూర్తి - ఎదుటఁ బ్రత్యక్షమయ్యెఁ - ముందటఁ గన్పట్టి నిలిచెను॥ ౧౦౭

క॥ ఈ తెఱఁగున నేతెంచిన హరి | కాతఁడు సాష్టాంగ మెఱఁగి యంగము పులకా | న్వితంబుగ హర్షాశ్రువు | లేతేరఁగ జూచి భక్తి నిట్లని పొగడెన్॥ ౧౦౮

టీక॥ ఈ తెఱఁగునన్ - ఈప్రకారముగా - ఏతెంచిన హరికిన్ - ప్రత్యక్షమైన విష్ణుమూర్తికి - అతఁడు సాష్టాంగ మెఱఁగి - ఆస్వారోచిషుఁడు సాష్టాంగదండము సమర్పించి - అంగము - దేహము - పులకాన్వితంబుగన్ - గగుర్పాటువడఁగా - హర్షాశ్రువులేతేరఁగన్ - ఆనందబాష్పములు ప్రవహింపఁగా - చూచి - వీక్షించి - భక్తిచేత నిట్లని పొగడెన్ - యీప్రకారముగా స్తోత్రము చేసెను॥ ౧౦౮

కవిరాజవిరాజితము॥ జయజయ దానవదారణకారణ శార్ఙ్గరథాంగగదాసిధరా | జయజయ చంద్రదినేంద్ర

శతాయుత సాంద్రశరీర మహఃప్రసరా ! జయజయ తామరసోదర సోదర చారుపదోద్ఘృత గాంగఝరా ! జయ
జయ కేశవ కేశినిషూదన శౌరి హరీ దురితాపహరా ॥ ౧౧౦

టీక ॥ దానవ...ధరా- దానవదారణకారణ- రాక్షససంహారమునకు నిమిత్తములైన- అనఁగా సాధనములైన- శార్ఙ్గ-శార్ఙ్గమను ధనుస్సు రథాంగ- చక్రమును- గద- గదయును- అసి- ఖడ్గమును- ధరా ధరించినవాఁడా- జయజయ- సర్వోత్కర్షతచేత వర్తింపుమా - చంద్ర...ప్రసరా - చంద్రదినేంద్రశతాయుత - పదివేలనూరుల చంద్రసూర్యులవలె అనఁగా ననేకసూర్యచంద్రమస్సులవలె నేయనుట- సాంద్ర దట్టమైన- శరీర- దేహముయొక్క- మహః ప్రసరా- తేజస్సుయొక్క వ్యాపనముగలవాఁడా- జయజయ- సర్వోత్కర్షచేత వర్తించుమా- తామర...ఝరా- తామరసోదర- పద్మగర్భునకు- సోదర- తోఁడఁబుట్టిన వైన- చారుపద- మంచిదగు పాదమువలననుండి- ఉద్ఘృత- విడువఁబడిన- గాంగఝరా - గంగాసంబంధమైన ప్రవాహముగలవాఁడా- జయజయ- సర్వోత్కర్షచేత వర్తించుమా - కేశవ...దన- కేశవ- మంచితలవెండ్రుకలుగలవాఁడా - కేశినిషూదన - కేశియను రాక్షసుని సంహరించినవాఁడా- శౌరి - వసుదేవపుత్రుఁడా- శూరుఁడనఁగా వసుదేవుఁడు . అతనికొమారుఁడ యినందున శౌరి యని విష్ణువునకుఁ బేరు- హరీ- భక్తులపాపమును బోఁగొట్టెడువాఁడా- అనఁగా హరిశబ్దవాచ్యుఁడా యని- దురితాపహరా - పాపములను సంహరించువాఁడా జయజయ- సర్వోత్కర్షచేత వర్తించుమా ॥ ౧౧౦

సీ ॥ అవ్యయానంతవిశ్వాత్మక విశ్వేశ- బ్రహ్మవు నీవ కపర్దివీవ ! యింద్రుఁడవీవ వహ్నివి యనిలుఁడవీవ ! వరుణుండవీవ భాస్కరుఁడవీవ ! యముఁడవీవ వసూత్కరము నీవ రుద్రులు ! నీవ యాదిత్యులు నీవ విశ్వు ! లీవ మరుత్తులు నీవ మంత్రములు నోంకృతి వషట్కృతి శ్రుతిస్మృతులు నీవ ॥ తే ॥ వేద్యమిదివిందు వచ్చిన విబుధగణము ! సర్వమును నీవ యెట్లన్న సర్వగతుఁడ ! వగుట మఱి నీవు గానివాఁడనఁగ నెవ్వఁ ! డరయఁగను శేషభూతసమస్తశేషి ॥ ౧౧౨

టీక ॥ అవ్యయ - నాశములేనివాఁడా - అనంత - అంతములేనివాఁడా - విశ్వాత్మక - ప్రపంచస్వరూపుఁడైనవాఁడా - విశ్వేశ - ప్రపంచమునకీశ్వరుఁడవైనవాఁడా - బ్రహ్మవునీవ - సృష్టికర్తయైన కమలగర్భుఁడవు నీవే- కపర్దివీవ- సంహారకర్తయైన శివుఁడవును నీవే- ఇంద్రుఁడవీవ- త్రిలోకాధిపుఁడైన పురుహూతుఁడవును నీవే- వహ్నివియనిలుఁడవీవ- లోకపాలకులైన యగ్నిహోత్రుఁడవును వాయువును నీవే- వరుణుండవీవ- లోకపాలకుఁడైన ప్రచేతసుఁడవును నీవే భాస్కరుఁడవీవ- సర్వలోకప్రకాశకుఁడైన సూర్యుఁడవును నీవే- యముఁడవీవ - లోకపాలకుఁడును శిక్షకుఁడునైనవైవస్వతుఁడవును నీవే- వసూత్కరమునీవ - అష్టవసువులును నీవే- రుద్రులును నీవ- ఏకాదశరుద్రులును నీవే - ఆదిత్యులు నీవ - ద్వాదశాదిత్యులును నీవే- విశ్వులీవ- త్రయోదశవిశ్వేదేవతలును నీవే- మరుత్తులు నీవ - ఏకోనపంచాశత్సంఖ్యగల వాయువులును నీవే- మంత్రములు నీ - యజ్ఞాదికర్మలను బ్రవర్తింపఁజేసెడు మంత్రములును- ఓంకృతి - ఓంకారమును- వషట్కృతి- వషట్కారమును- శ్రుతి వేదములును- స్మృతులు- మన్వాదులును- నీవ- నీవే- వేద్యమిదివ- తెలియఁదగినవస్తువును- అనఁగాఁ బరబ్రహ్మమును నీవే- ఇందు వచ్చిన- ఇక్కడికి వచ్చిన- విబుధగణము- దేవతాసమూహము- సర్వము నీవ- అంతయు నీవే. ఎట్లనఁగా- ఏటీసననగా సర్వగతుఁడవగుటన్- సర్వచరాచరభూతాంతర్యామివైనందున- మఱి నీవుగాని వాఁడనఁగ నెవ్వఁడు- నీవుగాక యున్నవాఁడెవ్వఁడు - అరయఁగన్- విచారించఁగా- శేషభూతసమస్త- అప్రధానభూతమైన ప్రపంచముగల- శేషి- ప్రధానభూతుఁడవైనవాఁడా - అనఁగా స్వవిధేయమైన సమస్తముగలనియామకుఁడవనుట ॥ ౧౧౨

మ ॥ పరతత్త్వంబగు నీకు మ్రొక్కఁగరముల్ పద్మాక్షకీర్తించెదం ! బురుషార్థస్థితి నొప్పనిమ్ముఁ గరుణాంభోధిన్ భవార్తుం జడున్ ! శరణార్థిన్ ననుఁ గావఁగాఁదగుఁ బ్రధానవ్యక్తకాలాత్మయై ! శ్వగభూతంబులకీవె కర్తవును బ్రోవన్ భర్తవున్ హర్తవున్ ॥ ౧౧౩

టీక ॥ పద్మాక్ష - తామరరేకులవంటికన్నులుగలవాఁడా - పరతత్త్వంబగునీవు - పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడవైననీవు - మోక్షప్రదగరములు - నమస్కారము - పురుషార్థసిద్ధినొసఁగు - ధర్మార్థకామమోక్షములయొక్కయునికిచేతనమరుచున్న - కరుణాంభోధీ - దయాసముద్రుఁడవైన - అనంగానపాటిపై సదయగలిగిన - నిన్ను - నిన్ను - కీర్తించెదను - స్తోత్రముచేయుచున్నాను - భవార్తి - సంసారపీడితుఁడైన జనుని - మూఢుఁడనైన - శరణార్తి - రక్షకత్వమును వేడుచున్న - నను - నన్ను - కావఁగాఁదగు - రక్షించుట యందు క్షమము - శ్రద్ధాసక్తి - పరమాత్మ వనునట్టుగాఁ జెప్పఁబడుచున్నవాఁడా - భూతంబులకు - సమస్తభూతములకును - ఈశత్వవు - బ్రహ్మస్వరూపముచేతనీవేకల్పకుఁడవును - ప్రోషకత్వవు - విష్ణురూపముచేతనీవేరక్షించుటకునాథుఁడవును - హర్తృత్వ - రుద్రరూపముచేతసంహరించువాఁడవును - అనంగానత్వ సృష్టిస్థితిలయములను జేయుటకుఁ గారణములయిన సాత్త్విక రాజస తామసగుణములు గలబ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వర స్వరూపుఁడవునీవేయగుదువు॥

చ॥ విలయతమిస్రవేళనతివేల మహాంబుధినూర్ధ్వలోకవా । సులునతులైకనుంగొనెడు చూపులకౌర్వ
హుతాశనక్రియా కలితగతిన్ వెలుంగుఘనకాయ విజృంభణంజోఁటమీనవై । కలయఁగ గ్రాలునీ వెడద
కన్నులు ప్రోచుఁగాతము మురాంతకా॥ ౧౧౪

టీక ॥ మురాంతకా - మురాసురుని సంహరించినస్వామీ - విలయతమిస్రవేళ - ప్రళయకాలపురాత్రికాలమందు - అతివేలమహాంబుధి - చెలియలికట్టదాఁటి ప్రవర్తించినసముద్రమందు - ఊర్ధ్వలోకవాసులు - సత్యలోకమువొదలైనలోకములయందుండువారు - నతులైనమ్రులై - అనంగానమస్కరించుచున్నవారై - కనుంగొనెడు చూపులకు - చూచెడుదృష్టులకు - ఔర్వహుతాశనక్రియాకలితగతిన్ - బడబానలమోయనునట్టుగా - వెలుంగు - ప్రకాశించిన - ఘన - అత్యున్నత విశాలమైన - కాయవిజృంభణన్ - దేహముయొక్క స్ఫూర్తిచేత - చోటమీనవై - చోటచేపవై - అనఁగామత్స్యమూర్తివై - కలయఁగన్ గ్రాలు - అంతటఁ బ్రకాశించుచున్న - నీ - నీయొక్క - వెడదకన్నులు - విశాలనేత్రములు - ప్రోచుఁగాతము - మమ్మురక్షించుఁగాక॥ ౧౧౪

చ॥ చటులకృపీటసంస్థితరసాస్థలి ప్రీలకయుండఁ గారయి । చ్ఛుటకునుబోలె శంఖమణిశుక్తికదంబముసుగ్గఁగావి
శం । కటచరమాంగమంథగిరిఘట్టనజేసిఘురట్టమై కృపా । పటిమజగంబుఁ బ్రోచునవి ప్రాక్కమఠంబ నిన్ను
భజించెదన్ ॥ ౧౧౫

టీక ॥ చటుల - చంచలమైన - కృపీట - ఉదకమందు - అనఁగాభూమిక్రిందనుండుమహాజలమందు - సంస్థిత - ఉన్న - రసాస్థలి - భూతలము - ప్రీలకయుండన్ - విరిసిపోకుండ - గారయించ్ఛుటకునుబోలెన్ - సున్నపుగచ్చు చేయుటకో యనునట్టుగా - శంఖ - చిందములయొక్క - మణిశుక్తి - ముత్యపుచిప్పలయొక్క - కదంబము - సమూహము - నుగ్గుగాన్ - చూర్ణముగునట్లుగా - విశం...చేసి - విశంకట - పృథులమైన - చరమాంగ - వీఁపుదిప్పయందు - మంథగిరి - మందరపర్వతముయొక్క - ఘట్టనచేసి - ఒరియుటచేత - ఘురట్టమై - నెరగలిపలెనున్నవాఁడై కృపాపటిమన్ - దయాతిశయసామర్థ్యముచేత - జగంబుఁ బ్రోచు - జగత్తునురక్షించిన - ఆలప్రాక్కమఠంబ - ప్రసిద్ధమైనయాదికూర్మస్వరూపుఁడా - నిన్ను భజించెదన్ - నిన్ను సేవించెదను॥ ౧౧౫

చ॥ ఉరుతరవిగ్రహస్ఫురణముబ్బిననీరుపరిచ్ఛిదాముఖాం । తరమునఁదోరమైవెసఁగయాధారనజాండము గా
జుకుప్పెతో । సరియనఁగాఁదలాతలరసాతలసీమలుసింగి ధాత్రికు । ద్ధరణమొనర్చినట్టి ననాదివరాహము
నాశ్రయించెదన్ ॥ ౧౧౬

టీక ॥ ఉరుతర - అత్యధికమైన - విగ్రహస్ఫురణన్ - దేహముయొక్కస్ఫూర్తిచేత - ఉబ్బిననీరు - పైకినుబికినయుదకము - ఉపరిచ్ఛిదా - ఊర్ధ్వభాగముయొక్క - భేదనముచేతనైనముఖాంతరమునన్ - మూతివలనను - తోరమై వేగయు - పోగినై దొంగడుచునుండు - ధారన్ - ధారచేత - అజాండము - బ్రహ్మాండము - గాజుకుప్పెతో సరియనఁగాన్ - కాచకృతపాత్రవలెనే యున్నదనునట్టుగా - అనఁగా గాజుసీసావలెనేయున్నది ॥ ని ॥ కూరఃకాచ ఇత్యమరః - తలాతలరసాతలసీమలు - తలాతలము రసాతలమును దిగువలోకములనుండి - చించి - భేదించి - ధాత్రి ధరణము నొనర్చినట్టి - భూమ

మిక్కిలి క్రుద్ధుడైన - అవివర హూంకారముచే - అవిరళ గాంభీర్య హుంకారముతో ఛేదించుకొని నిర్ముల - నిసుగా - నిన్ను - ఆశ్రయించెదరా - ఆశ్రయించెదను. అనఁగా నావివ రా హూంకారమాత్రమున హో జలమందు ప్రవేశించఁగా నా దేహంసమృద్ధి చేతనీరు వికృటముగాఁ బ్రొంగి బ్రహ్మాండము యొక్క పై పెంకు భేదించుకొని నిర్మలముగా నుండి కారుచుండగా భారరహితులై యున్న వేణువుల ప్రాకృతము వలె వినవచ్చు నట్టి గొంటగాఁ బగిలి నరంధ్రముగనుండు నెగిరియుండక ధారపోసిన గానుందుడుపుపడగా నేర్పడిన గాజు కప్పివలెనుండెనని తాత్పర్యము॥ ౧౧౬

మ॥ కరుణించుమా మనునట్టి నీ భుజయుగ్మ ప్రతిష్ఠాపనోన్నత భోం। తరసీమం నితిజాం త్రపస్తనఖసంతానంబుతో మోన్పకే। నరిరాత్రించరభీతికై త్రిభువనాస్థానీయపీఠికావిక। స్వరశోణస్రగలంకృత క్రకచ భాస్వత్తో రణస్తంభతా॥ ౧౧౭

టీక॥ ఏది - ఏ భుజద్వయము నను - నభోంతరసీమా - ఆకాశమధ్యమునందు - దితి...తోనా - దితిజ - దితి కుమారుఁడైన హిరణ్యకశిపుని యొక్క - అంత్ర - ప్రేగుల తోడ - స - క్త - కూడుకొన్న - నఖసంతానంబుతోన్ - గోళ్లయొక్క పంక్తి తోడను - రాత్రించరభీతికై - రాక్షసులు భయపడునిమిత్తమై - త్రిభువనాస్థానీయపీఠికా - స్వర్గమర్త్యపాతాళములను సభాశ్రేణులయందలి - వికస్వర - వికాసము గలిగిన - శోణస్రగలంకృత - ఎఱ్ఱనిపూదండలచేత నలంకరింపఁబడిన - క్రకచ - రంపములచేత - భాస్వత్ - ప్రకాశించుచునుండు - తోరణస్తంభతా - తోరణస్తంభములవలెను - పూనెన్ - వహించెనో - అట్టి నీ భుజస్తంభము - అటువంటి నీయొక్క బాహుద్వయము - ఓ నృకేసరీ - ఓ నృసింహమూర్తీ - మాకు - మమ్ము - కరుణించుఁగాక॥ అనఁగా నరసింహస్వామి హిరణ్యకశిపుని ప్రేగులు గోళ్లతోఁదీసి ఆగోళ్లతోఁగూడ భుజములుపై తనె త్తిన నా భుజములే తీరునను డెనన గాను నస్తమైనరాక్షసులు భయమునుపుట్టుటకో ఆసం త్రిభువన సభా శ్రేణి యందు రక్తపుష్పమాలికలచే నలంకరింపఁబడిన రంపములు గట్టి స్థాపనము చేసిన తోరణస్తంభములో యన్నట్లుగా నేయుండెనని తాత్పర్యము॥ ౧౧౮

చ॥ దనుజకులేంద్రదత్తకర తామరసస్థిత దానధారచే। ననిమిషదైన్యదుఃఖిత మహామునిమండలదృశ్యకశ్యపాం। గనవయనాంబువుల్ గడిగి కంజభవాండము మోవలీలమైఁ। బెనిచినదంభవామనుని పేర్మిని నిన్ను సమాశ్రయించెదన్॥ ౧౧౯

టీక॥ దనుజ...ధారచేన్ - దనుజకులేంద్రదత్త - రాక్షసవంశశ్రేష్ఠుఁడైన బలిచేత నివ్వఁబడిన - కరతామరసస్థిత - హస్తకమలమందున్న - దానధారచేన్ - దానోదకధారచేత - అనిమిష...గడిగి - అనిమిషదైన్యదుఃఖిత - దేవతలయొక్క దీనత్వమును గురించి దుఃఖపడుచున్న - మహామునిమండలదృశ్య - ఘనమైన సప్తర్షిమండలమునందుఁ జూడఁదగినదైన కశ్యపాంగన - కశ్యపునిభార్యయైన యదితియొక్క - నయనాంబువుల్ గడిగి - కన్నులనీళ్లు శోధనము చేసి - కంజభవాండము మోవన్ - బ్రహ్మాండము తాఁకునట్టుగా - లీలన్ - విలాసమాత్రముగా - మెయి - శరీరమును - పెనిచినన్ - పెంచిన - దంభవామనుని - కపటవామనమూర్తివైన ఉపేంద్రుని - ఇంద్రునికిఁ దమ్ముఁడవైన - నిన్నున్ - నిను సమాశ్రయించెదన్ - లెస్సగా నాశ్రయించెదను॥ ౧౨౦

చ॥ తనదగు సంతతిం గనలి తానె వధించిన పాపముల్ చెడన్। మునుఁగెడు నాగునో గ్రకిణముల్ మొనయంగ శమంతపంచకంబునఁ బిత్ర్యతర్పణవ్యాజలనమున్ కొలు వెట్టు భవద్భుజాయుగం। బునకిదె వందనంబు భృగుపుంగవరూపవిహంగవాహనా॥ ౧౨౧

టీక॥ తనదగుసంతతిన్ - తనయొక్క సంతానమును - కనలి తానె వధించిన - కోపించి తానే చంపిన - పాపముల్ చెడన్ - పాపములు నశించునట్టుగా - మునుఁగెడునాన్ - స్నానము సేయుచున్నదో యనునట్టుగా - గుణ - వింటినారి యొరిపిడిచేత నైన - ఉగ్రకిణముల్ మొనయంగన్ - భయంకరమైన కాయలు కమ్మునట్టుగా - శమంతపంచకంబునన్ - శమంతపంచకమను పేరుగల యాపుణ్యనదులయందు - పిత్ర్యతర్పణవ్యాజలనన్ - తండ్రికిఁ దర్పణము చేయవలయునను మిషచేత మున్కలు వెట్టు స్నానములు చేసెడు భవద్భుజాయుగంబునకున్ - నీయొక్క బాహుద్వయమునకు - ఇదె వందనంబు - ఇది

గోనము సంహారము - కృష్ణావతారమునందు భార్గవరూపము - తి
నఁగా బరశురాముఁడు ఉపయుక్తించిన - విహంగవాహనా -
గరుత్మంతుఁడు వాహనము గాఁగలవాఁడా. అనఁగా విష్ణుమూ
ర్తీయని సంబోధనము - ఇందుఁ గనఁదగు సంగతి - అన్నప్పుడు
పరశురామావతారుఁడైన విష్ణుమూర్తి యొక్క బాహువుల
యందు ఏ రాజులు పుట్టినారు అనుట - ఆ రాజులవాఁడు చంపు
తేవలయునని మనసంతతి తానే పక్షించినట్టుగా భుజములు
కనర్ధములు విచారించవలసినది॥ బాహుజః త్రివిక్రమా విరాడిత్య
మరి - ౧౧౯

మ॥ పవిధారా హతసంభ్రమాకృతి గొనిన యప్పౌలస్త్యుమై సప్తధా ! తువులుండా యుపక్రమంబునకు నుద్యో
గించె నాసత్తపా ! అవి భేదంబొనరించి నిల్వక సలీలం జన్న యుష్మత్ప్రభూ ! జవనాస్త్రంబొసఁగన్ సిరుల్ రఘు
కులస్వామీ రమావల్లభా॥ ౧౨౦

టీక॥ పవిధారా - వజ్రాయుధపునంచు వాఁడి యొక్క - హ
తసంభ్రమాకృతి గొనిని - పాటును సడ్డ సేయనట్టి - అప్పౌలస్త్యు
పులస్త్యవంశసంభవుఁడైనయా రావణుని యొక్క - మైశ
రీరమందలి - సప్తధాతువులు ఏడును - త్వగస్రఙ్మాంసమేదోస్థిమజ్జా
శుక్లవసామజ్జాఖ్య ధాతువులు అని యున్నదిగనుక - యీ యేడి
టిని భేదించుటయందలి - ఉపక్రమంబునకున్ - అభ్యాసము
నకు - ఉద్యోగించె నాఁగా - యత్నము చేసినవో యనునటుగా -
నసత్తపఃసైన - సాలం - ఏపి చెట్లయొక్క - విభేదంబొనరించి -
భేదనము చేసి - నిల్వక - అంతటనిలువక - సలీలం జన్న - వి
లాసముతోఁ గూడుకొన్నట్టుగా మాసిపోయిన - యుష్మత్
మీయొక్క - ప్రభూజవనాస్త్రంబు - వాయువేగముగల బా
ణము - రఘుకులస్వామీ - రఘువంశమునకు నాథుఁడైన శ్రీ
రామా - రమావల్లభా - లక్ష్మీనాయకా - సిరులు - సంపద
లు - ఒసఁగుఁ గాక - ఇచ్చుఁ గాక॥ ౧౨౦

క॥ పెనుఁ బ్రలంబుని వీఁపునఁ ! గరిపై హరివోలె విశదకాంతిని లిచి తత్ ! కరణంబు రాటముగాఁ ! బరిమార్చి
నసీదు బలిమిఁ బ్రణుతింతు హరీ॥ ౧౨౧

టీక॥ పెనుగు - వృద్ధిఁ బొందుచున్న - ప్రలంబునీ వీఁపునన్ -
ప్రలంబుఁడను రాక్షసుని వీఁపు మీఁద - కరిపై హరివోలెన్ -
ఏనుఁగు మీఁద నెక్కిన సింహమువలెనే - విశదకాంతి నిలిచి -
తెల్లని ద్యుతిచేత - అనఁగా బలరామరూపముచేత నిలిచి - త
త్కరణంబు - ఆప్రలంబుని దేహము - ఆ రాటముగాన్ - ఆ
రాటపడునట్టుగా - అనఁగా వేసనపొందునట్టుగా - పరిమా
ర్చిన - సంహరించిన - నీదు - నీయొక్క - బలిమిన్ - బల
మును - హరీ - బలరాముఁడైన యో విష్ణూ - ప్రణుతింతున్ -
స్తోత్రము చేయుచున్నాను॥ ౧౨౧

తే॥ కొలుతుఁ దావృద్ధవద్బాహుకులిశయష్టి ! నద్రిగిరివోలెఁ గడుపులో వృద్ధిఁ బొంద ! బగిలి రాకాసి దేహం
బు మొగపుమున్న - మురయోగ్యముంగాము రారి రంగై మురారి॥ ౧౨౨

టీక॥ ఎద్రి - ఏహస్తము - కడుపులోన్ - జఠరమందు - వృద్ధిఁ
బొందన్ - పెరుగఁగా - రాకాసి దేహంబు - కేశియను తు
రగరూపముగల దైత్యుని యొక్క శరీరము - గిరివోలెన్ - పర్వ
తమువలె - పగిలి - విచ్చి ముంగాము గారి రంగై - ముంజేతి కడియ
పుసొగసై - మొగపు ముఖ్యమునయ్యెన్ - కొలికి ముత్తైమాయనో
ముంగాముసవన గాఁగడియనఁ గనిని ఘంటు పున సున్నది గాని
ముంగాము రారియన గాఁగడియమని లేదు - ప్రకరణవశమున
జెప్పితిమి - యింక విచారించవలెసినది - అట్టి - అటువంటి - భవ
ద్బాహుకులిశయష్టిన్ - మీయొక్క భుజమను వజ్రాయుధపు
దమును - కొలుతున్ - సేవ జేయుదును ॥ కృష్ణావతారము
నిపిచారించవలెను ॥ ౧౨౨

క॥ కృతయుగమే తేరనలం - కృతికై కాశ్మీరపంకమిడియాలకుఁ ద్రియన్ - క్షితియెల్ల మ్లేచ్ఛరక్త - ప్లుతముగఁ
గావించు రౌతుఁ బొగడెద నిన్నున్॥ ౧౨౩

టీక॥ కృతయుగమే తేరన్ - కృతయుగము వచ్చుచునుండ
గా ॥ అలంకృతికై - అలంకారము కొఱకై - కాశ్మీరపంకమి
డి - కుంకుమయనుమీఁ గాఁ బెట్టి - అటుమీఁదను - అలికిన
ట్టుగా ! అనఁగా లేపనము చేసినట్టుగాననుట - క్షితియెల్లన్ -
భూమినంతయు - మ్లేచ్ఛరక్త - తురకల నెత్తురు చేత - ప్లుతము
గన్ - తడుపబడిన దానట్టుగా - కావించు రౌతున్ - చేయు

గలసాధియైన - నీకున్ - నిన్ను - అనఁగా (గలికిరూపము) గాఁబోవు మనిన్ను - పొగడెదన్ - కొనియాడుచున్నానని ॥ అశ్వారోహ స్తుసాదినశ్చత్యమరః - అనఁగా ముందు కృతయుగము వచ్చు సమయమందు విష్ణుమూర్తి కలికియను నవతారము చేసి దుష్టవర్తనులైన మ్లేచ్ఛులను సంహరించఁగా - అత్తతము చేతఁ బడకఁబడిన భూమియంతయు నేతీరు ననుండెననఁగా - శుభకరమైన నక్షత్రయుగ ప్రవేశ కాలమందున లంకారార్థముగాఁ గుంటుపడకము చేత నలికినట్టుగా నుండునని తాత్పర్యము ॥ మత్స్యః కూర్మో వరాహశ్చ నారసింహశ్చ వామనః - రామో రామశ్చ రామశ్చ బౌద్ధః కలికిరిత్యపి ॥

వ ॥ అని ప్రస్తుతించిన ప్రసన్నుండై పాంచజన్యధరుండు వాత్సల్యంబున వత్సా వరంబు వేఁడుమనుటయు బ్రసాదంబని స్వారోచిషుండిట్లనియె ॥

టీక ॥ అని ప్రస్తుతించినన్ - అనియీతీరున స్తోత్రము చేయఁగా - ప్రసన్నుండై - అనుగ్రహించినవాఁడై - పాంచజన్యధరుండు - పాంచజన్యమను శంఖమును ధరించిన విష్ణుమూర్తి వాత్సల్యంబునన్ - ప్రీతి చేత - వత్సా - చిన్నవాఁడా - వరంబు వేఁడుమనుటయున్ - వరమడుగుమనియనఁగా - ప్రసాదంబని - అనుగ్రహమని - స్వారోచిషుం డిట్లనియెన్ - స్వారోచిషుఁడీ చెప్పఁబోయెడు ప్రకారముగాఁ బలికెను ॥ ని ॥ శంఖో లక్ష్మీపతేః పాంచజన్యఇత్యమరః ॥

క ॥ దేవ భవద్దాస్యసుఖం । బే వేఁడెద దయకుఁ దగుదు నే సాలోక్యం । బీ వేయి తతములోల్లన్ । నావుడు వాతని కబ్జనాభుం డనియెన్ ॥ ౧౨౪

టీక ॥ దేవ - మహాప్రభో - భవద్దాస్యసుఖం బే వేఁడెదన్ - మీయొక్క సేవయందలి సుఖమును నేను బ్రార్థించుచున్నాను - దయకుఁ దగుదు నేన్ - మీ కృపకు నేను పాత్రుఁడనైతినేని - సాలోక్యం బీవే - మీ లోకమందలి యునికి నిమ్ము - ఇతరములోల్లన్ - తక్కినవి యేవియు గోరను - నావుడున్ - అనియనఁగా - అతనికిన్ - ఆస్వారోచిషునికి - పద్మనాభుండనియెన్ - విష్ణుమూర్తియొక వాక్యము పలికెను ॥ ౧౨౪

క ॥ సాలోక్యముఁ దుదినిచ్చెద । నేలుమిల ద్వితీయ మనువవై నయధర్మాలోలబుద్ధి విభుఁగ । వేలుపులకు మునులకు విధికిఁ బ్రియముగాన్ ॥ ౧౨౫

టీక ॥ సాలోక్యము నీవు కోరిన సాలోక్యము - తుదినిచ్చెదన్ - అంత్యమందు నిచ్చుచున్నాను - ద్వితీయ మనువవై - నీవు రెండవ మనువవై - నయ - నీతియందు - ధర్మ - ధర్మమందును - ఆలోలబుద్ధిన్ - మిక్కిలి యాసక్తిగల మతి చేత - విభుఁడవై - స్థిరమై యుండునట్టుగా - వేలుపులకున్ - దేవతలకును - తపసులకున్ - మునులకును - విధికిన్ - బ్రహ్మకును - ప్రియముగాన్ - ఇష్టమగునట్టుగా - ఏలుమిలన్ - భూమిని పాలింపుము ॥ సాలోక్యమనఁగా సమానలోకము గలుగుట ॥ ౧౨౫

వ ॥ అని మహిమన్మనుత్వమున కాతనిఁ బట్టముగట్టి పద్మలోచనుఁడు విరించి శర్వముఖ సర్వసుపర్వులతో నదృశ్యుండై చనియె నిజాలయంబునకు శాస్త్రవినిశ్చయయుక్తి దండపాలనములన విష్ణుభూతు ప్రజలం బ్రజలట్ల పెంపు సేసి హితమతిన్ ॥ ౧౨౬

టీ ॥ అని - ఈలాగున పలికి - మహిమన్ - ప్రభావము చేత - మనుత్వమునకున్ - మనువగుటకు - ఆతనిఁ బట్టముగట్టి - ఆస్వారోచిషుని పట్టాభిషేకము చేసి - పద్మలోచనుఁడు - విష్ణుమూర్తి - విరించి శర్వముఖ - బ్రహ్మేశ్వరులు మొదలుగాఁ గల సర్వసుపర్వులతోన్ - సమస్త దేవతలతోఁ గూడ - అదృశ్యుండై - అంతర్ధానము నొందినవాఁడై చనియె నిజాలయంబునకున్ - తన గృహమైన వైకుంఠమునకుఁ బోయెను ॥ అవ్విభుండు - ఆస్వారోచిషుండు - శాస్త్రవినిశ్చయయుక్తిన్ - శాస్త్రనిర్ణయముతోఁ గూడుకొన్నట్టుగా - దండపాలనములన్ - శిక్ష చేతను రక్షణ చేతను - ప్రజలన్ - భూమియందలి జనులను - హితమతిన్ - దయాబుద్ధి చేత - ప్రజలట్లన్ - కన్నబిడ్డలవలెనే పరిపాలించెను ॥ ని ॥ ప్రజాస్యాత్సంతతౌ జనే యిత్యమరః ॥ ౧౨౬

సీ॥ వానలు సరవితో వర్షించె సస్యముల్ - వ్రేళ్లఁ గొల్చు గవిసి పీగి పండె। నారోగ్యపుత్రపౌత్రైశ్వర్యవంతు లై - బ్రతికిరి నూఱేండ్లు పంచజనులు। పూఁబోఁడులు పతిదేవత లై రగ్ని - భయతస్కర వ్యాధి భయములడఁగె। ఫలపయఃకుసుమాదిబహుపదార్థంబులు। రసగంధసామగ్రి నెసక మెసఁగె। తే॥ నీత్యుపద్రవమృత్యుదౌర్గాహిత్యయుక్తి। ధరఁ బ్రజావృద్ధి ధామరతంపరయ్యె। న్యాయపథమున స్వారోచిషాఖ్యమనువు - శ్రీలఁ బెంపొందిపాలించు కాలమందు॥ ౧౨౭

టీక॥ స్వారోచిషాఖ్యమనువు - స్వారోచిషుఁడను పేరు గలయామనువు శ్రీలఁ బెంపొంది- సంపదల చేతనతిశయించి న్యాయపథమునన్ - న్యాయమార్గము చేత- పాలించు కాలమందున్ - పరిపాలనచేయుచుండు సమయమందు - వానలు సరవితోవర్షించెన్-వర్షములు వరుసతో - అనఁగాఁ గావలెసినప్పుడు కురిసెను - సస్యములు - పైరులు - వ్రేళ్లఁగొల్చు గవిసి పీగి పండెన్ - వ్రేళ్లపట్టు కను ధాన్యమే యగునట్లుగా విఱుగఁబడి ఫలించెను - ఆరోగ్యపుత్రపౌత్రైశ్వర్యవంతులై చేహారోగ్యమును గొమాళ్లును మనుమలును సంపదయునుగలవారై - పంచజనులు - మానవులు - నూఱేండ్లు - శతసంవత్సరములదాక - బ్రతికిరి జీవించిరి - పూఁబోఁడులు - (స్త్రీ)లు - పతిదేవతలైరి - పతివ్రతలైరి - అగ్ని... భయ - ఇండ్లు కాలుటచేఁ గలిగెడు భయమును - తస్కర వ్యాధి భయములడఁగెన్ - దొంగలు కొట్టుటయును దొంగిలించుటయు నరోగోపద్రవమును నడఁగిపోయెను - ఫల- పండ్లును - పయఃఉదకమును - కుసుమాది- పుష్పములను మొదలుగాఁగల బహుపదార్థంబులు - అనేకవస్తువులు - రస - మాధురాదిరసములయొక్కయు - గంధ- పరిమళములయొక్కయు సామగ్రిన్ - సామగ్రిచేత - ఎసకమెసఁగెన్ - అత్యంతము ప్రకాశించెను - ఈతి...యుక్తిన్ - ఈత్యుపద్రవ -ఆఱువిధములైన - యీత్యుపద్రవములయొక్క - అనఁగా - అతివృష్టి రనావృష్టిర్మూషికాశ్శలభాశ్శుకాః - అత్యాసన్నాశ్చ రాజానః షడేతా ఈతయస్స్మృతాః అని యున్న దిగన్నుపీని - యుపద్రవముయొక్క - మృత్యు - చంపికొనిపోవుచుమృత్యు - మృత్యుదేవతయొక్క - దౌర్గాహిత్యయుక్తిన్ - లేకపోవుటతోఁ గూడుకొనుటచేత- అనఁగా నీతిబాధలును జావును లేకపోవుటచేతననుట- ధర- భూమి - ప్రజావృద్ధి- జనులయొక్క పెంపు ఆమంతతంపరయ్యెన్- తామరతంపరవలె యొల్లినట్టు వృద్ధిపొందెను॥ స్మృతిః పృమాంసః పంచజనాః పురుషాః పూరుషా నరః॥ ౧౨౮

క॥ కోరికనీ స్వారోచిష - చారిత్రము వినిన వ్రాయఁజదివిన ధనధాన్యారోగ్యపుత్రవంతులు। నైరూఢిగఁ గాంగ్రుపిరపసమతత్వంబున్ ॥ ౧౨౯

టీక॥ కోరికన్ - అభిలాషచేత నెవరైనప్పటికిని- ఈ స్వారోచిషచారిత్రము - ఈ స్వారోచిషమనువుయొక్క చరిత్ర- వినినన్ - విన్నప్పటికిని- వ్రాయన్ - లిఖించినప్పటికిని- చదివినన్ - పఠించినప్పటికిని- ధనధాన్యారోగ్యపుత్రవంతులు నై ద్రవ్యము- కొల్చు- అనామయము- కొమాళ్లుగలవారై - పిదపన్ - తదనంతరమునందు- అమరత్వంబున్- దేవభావమును రూఢిగఁగాంత్రు- నిశ్చయముగాఁ బొందుదురు। ఇతి పునఃఫలస్తుతి॥ ౧౨౯

తే॥ అని మృకండుతనూభవుఁ డనుగుశిష్యు - డైన క్రోష్టికి వినిపించినట్టి యీ క। థాసుధాధారనించిరి దయదలిర్ప జైమినిశ్రుతిపుటములకు సువరులు॥ ౧౩౦

టీక॥ అని- ఈలాగని- మృకండుతనూభవుఁడు - మార్కండేయముని - అనుగుశిష్యుఁడైన - ప్రియుఁడైన శిష్యుఁడైన క్రోష్టికిన్ - క్రోష్టియను నాతనికి- వినిపించునట్టి - చెప్పిన- ఈ కథాసుధాధారన్-ఈ కథయను నమృతధారను - శకునివరులు పక్షిశ్రేష్ఠులు - దయదలిర్పన్ - కృపారసమొప్పునట్లుగా - జైమిని శ్రుతిపుటములన్ - జైమినిమునీశ్వరునియొక్క కర్ణగోళ్లములయందు- నించిరి - నిండించినవారైరి - అనఁగాఁ బూర్వము మార్కండేయుఁడు తనశిష్యునికిఁ జెప్పిన యీ స్వారోచిషమనువుయొక్క చరిత్రను జైమినిమునీశ్వరునకుఁ బక్షులు చెప్పెనని యర్థము॥ ౧౩౧

శా॥ వ్యాయామస్థిరసంధిబంధ కటకాధ్యక్షానుగక్షోణిభృ। త్కాయ గ్రావభిధావిధాభిసురదోఃఖడ్గాగ్రయాగ్రాచల। వ్యాయఃకీర్తిభరప్రపంచవరపంచారామరామామణీ। గేయా మేయజయాంకపంకజమృగంగీకారధీరాకృతీ॥ ౧౩౨

టీక ॥ వ్యాయామ...బంధ - వ్యాయామము - సంచరించుచున్నప్పుడు - స్థిర - కదలకుండునట్టి - సంధిబంధ - కీళ్లసంధులుగలవాఁడా - కృతకా...ఖడ్గాగ్ర - కటకాధ్యక్షునకుఁగ - కటకము న స్వకటకమున కధీశ్వరుఁడై నగజపతిననుసరించియుండు - క్షోణీభృత్ - రాజులయొక్క - కాయ - దేహములనెడు - గ్రావ - పర్వతములయొక్క - భిదావిధా - భేదనక్రియయందు - భీకర - వజ్రాయుధమైన - దోఃఖడ్గాగ్ర - భుజమందలి కత్తియొక్క మొనగలవాఁడా - ఉగ్రాచల - కైలాస పర్వతముకంటె - వ్యాయామ...పంచ - వ్యాయామ - శ్రేష్ఠతరమైనకీర్తిభరప్రపంచ - కీర్త్యతిశయముతోఁగూడినప్రపంచముగలవాఁడా - వర...యాంక - వర - శ్రేష్ఠమైన - పంచారామ - అమరారామ - కొమరారామ - భీమారామ - క్షీరారామ - ద్రాక్షారామములను నయిదుపట్టణములయందలి - రామామణీ - శ్రేష్ఠమైన స్త్రీలచేత - గేయ - గానముచేయఁదగిన - అమేయ - ఎన్నశక్యముగాని - జయాంక - జయలాంఛనములుగలవాఁడా - పంక...కృతీ - పంకజవ్యక్తతామరరేకులవంటికన్నులుగల స్త్రీలచే - అంగీకార - సత్కృతమైన - ధీరాకృతీ - మనోహరమైనరూపముగలవాఁడా॥ ఈ శ్లో॥ రామమానిభిమేశ్వరఖండమునందుప్రసిద్ధము॥ ౧౩౧

క ॥ కాంతాలతాంతశరమః కాంతికభక్తిప్రతోషితాంభోధిసుతా । కాంతాప్రతాపరవిశశి కాంతాయితవి
మతనృపతి కాంతాహృదయా॥ ౧౩౨

టీక ॥ కాంతా - సౌందర్యవతులైన స్త్రీలకు - లతాంతశర మన్మథప్రాయుఁడవైనవాఁడా - అనఁగాఁబుష్పములే బాణములుగాఁగల వాఁడపుట - ఏ కాంతి...సుతా. ఏ కాంతికభక్తియుక్తమైన - భక్తి - భక్తిచేత - ప్రతోషిత - మిక్కిలి సంతోషపెట్టఁబడిన అంభోధిసుతా కాంతా - లక్ష్మీదేవిగలదైనవిష్ణుమూర్తిగలవాఁడా - ప్రతాప...హృదయా - ప్రతాపరవి - ప్రతాపమనుసూర్యునివలన - శశికాంతాయిత - చంద్రకాంతములవలెనాచరించుచున్న - విమతనృపతి - శత్రురాజులయొక్క - కాంతా - భార్యలయొక్క - హృదయా - డెందముగలవాఁడా - అనఁగా సూర్యునివలనఁ జంద్రకాంతము లేతీరునవికాసహీనమై యుండునో ఆతీరున నీయొక్క ప్రతాపమువలన శత్రురాజకాంతలహృదయములు వికాసహీనమై యుండునని తాత్పర్యము॥ ౧౩౨

వనజసయహారకము॥ రాజపరమేశ ఫణిరాజబలఫుల్లాం । భోజముఖభోజముఖభూపవిపులాంసో । త్తేజితధరా
భరణదీక్షితభుజాని । ర్వ్యాజభయదాజివిజితారినృపరాజీ॥ ౧౩౩

టీక॥ రాజపరమేశ - రాజపరమేశ్వరబిరుదుగలవాఁడా - ఫణిరాజబల - శేషాహివంటిబలిమిగలవాఁడా - ఫుల్లాంభోజముఖ - వికసించినకమలమువంటి మోముగలవాఁడా - భోజ...భుజా - భోజముఖభూప| భోజరాజు మొదలైన రాజులయొక్క| విపులాంస విశాలములైన భుజములచేత |ఉత్తేజిత| మిక్కిలి మెఱుఁగుపెట్టఁబడిన|ధరా-భూమియొక్క| భరణభరించుటయందు| దీక్షిత|సంజాతదీక్షగల |భుజా| బాహువులుగలవాఁడా-నిర్వ్యాజ...రాజీ - నిర్వ్యాజ - నిర్ణిమిత్తముగానట్టుగా - భయదాజి - భీతినిచ్చుచునుండుయుద్ధములయందు - విజితారినృపరాజీ - జయింపఁబడినశత్రురాజసమూహముగలవాఁడా॥ ౧౩౩

గద్య ॥ ఇది శ్రీమదంధ్రకవితాపితామహ సర్వతోముఖాంక పంకజాతుపాదాంబుజాధీనమానసేందిందిరనం
దవరవంశోత్తంస శఠగోపతాపసప్రసాదాసాదితకవితామతల్లికాల్లసానిచొక్కయామాత్యపుత్త్ర పెద్దనార్యప్ర
ణీతంబైన స్వారోచిషమనుసంభవంబను మహాప్రబంధంబునందు సర్వంబును షష్ఠాశ్వాసము॥

దీనికి టీక షష్ఠమాశ్వాసప్రకారమే యనియెఱుఁగునది.

మనుచరిత్రము - సంపూర్ణము.
